

మంసమాంసం

(18 ఖండాల-పద్యకావ్యం)

ఖండిఖండ సుధావర్షి
కవి పండిత వాచనం

స్వాతంత్ర్యోద్యమ చరిత్ర
(1860 - 1906)

ర వ య త

మొదటిగాండ వీరభద్రమూర్తి

ప్రథమ ముద్రణము
1000 ప్రతులు
ఆగష్టు 1977

సర్వస్వామ్యములు.
రచయితవి.

ప్రతులకు :-

1) ముదిగొండ పీఠభద్రమూర్తి

18-8-875
కులిశంపురా
హైదరాబాద్-500267

2) ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్

తింక్ రోడ్
హైదరాబాద్-1

వెల. రు 38-00

ముద్రించినది

శ్రీ వరంశ్చి ప్రెస్

హైదరాబాద్

హైదరాబాద్-4

ఫోన్ 84711

హృదయఁగమం

ప్రజలకు అంకితం ప్రబంధం,

విభిన్నదృక్పథాలతో దీనికి సంబంధం

కలక ఒక్కటే, కావ్య మట్టాలను కన్నులతో విన్నవారు

సత్యనారాయణ, మాధవశర్మ నమయానికి లేదు

కథ, వర్ణన, కల్పన

పాలు, డికాక్షన్, పంచదార

కాయంలో దివ్యత్వం, కథలో నవ్యత్వం

ప్రాణానికైనా, ప్రతిభకైనా అప్పుడే అగ్రగణ్యత్వం

ఎన్నిచోట్లనో! తెంపు లేకుండా పరిశ్రమించింది

ఎక్కడనుండి బయలుదేరిందో కథ అక్కడనే విశ్రమించింది

సంవిధాన మొక 'టెక్నిక్', సహజావులకు 'పెక్నిక్'

అదిలో ఆర్తి. అంతాన స్ఫూర్తి

అన్ని భావాలు అవయవాలు, ఉత్సాహం మూర్తి

తొగ్గుగనిలో నిగ్గుదేరిన వజ్రమూ లలిస్తుంది

రాజకీయ ఉపన్యాసంలో రమణీయార్థమూ భాసిస్తుంది

అంద్రంలో 'అనుష్టుప్' ఆవకాయతో పప్పు

పద్యకావ్యంలో ద్విపద గద్యంకంటే మెప్పు

అందండు పాదంపరిడలేదు చందోవ్యాకరణనియమాలు

యెవరి కైలి వారిదే, యెన్నో పద్యాలలో 'కామా'లు

పూర్వకవిత్వంమీద పుష్పవర్షం కురిసే అబ్బం

అర్థాన్ని ప్రతిదర్శించే శబ్దం

"Sound echoing sense

mind reckoning at once

sense revealing sense

Soul recurring on pounce

రామాయణంతోపాటు ప్రజారాజ్యస్థాపనారామాయణమూ తెలిస్తే

ప్రీతితోపాటు లోతులు వెతికే శక్తి మొలిస్తే

వర్తమానకవనంలో భావికోసం త్రవ్విన గుర్తులూ కనిపిస్తవి

పఠించి చెప్పు నేస్తం: శతించక పొరపాటు నర్దుకొంటుంది యీ మానం

ముగిసిపో

ముద్రణ ద్రవ్య సహాయకులు

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం	2000-00
ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ	2500-00
శ్రీకండ్ల వేంకటనారాయణగుప్తగారు Coalmerchants, సికింద్రాబాద్	251-00
శ్రీ జూలూరి వీరేశలింగం గుప్తగారు, సికింద్రాబాద్	250-00
శ్రీ జి. పుల్లారెడ్డిగారు, హైదరాబాదు	250-00
Amar Chitfunds, Secunderabad	216-00
శ్రీ ఆకారపు రాజదెన్న విశ్వేశ్వరరావుగారు, వరంగల్	216-00
Messers Seshadri And Company, Forest Contractors, warangal,	216-00
శ్రీ దివాకర్ల వేంకటాచార్యగారు, హైదరాబాద్	200-00
శ్రీ కరుటూరి సత్యనారాయణగారు, Assitant Commissioner, Commercial Taxes Appeals, కర్నూలు	200-00
శ్రీ నాగిళ్లలింగం, మాణిక్యరావుగార్లు, సిల్గు-నూలుజరివ రత్నాలు, సికింద్రాబాదు	200-00
శ్రీ బుక్కా వీరేశంగారు, సిల్గు-నూలు జరివ రత్నాలు, సికింద్రాబాదు	200-00
శ్రీ గంప వేంకటయ్యగారు, Yarn Merchants సికింద్రాబాదు	151-00
డా॥ వి. శేషగిరిరావుగారు, Eye Specialist, కరీంనగర్	150-00
శ్రీ కందుకూరి శివానందమూర్తిగారు, నయీంనగర్, హనుమకొండ	116-00
శ్రీ సముద్రాల నాగభూషణగారు Principal S.V.T College, కరీంనగర్	116-00
శ్రీ రాజరాజేశ్వర ప్రభుత్వ కళాశాల సాహితీసమితి, కరీంనగర్	116-00
శ్రీ విశ్వేశ్వర సంస్కృతాంధ్ర కళాశాల పాలకవర్గం, వరంగల్	116-00
శ్రీ దుర్గేశ్వరమహిళాసంస్కృతాంధ్ర కళాశాల పాలకవర్గం, వరంగల్	116-00

శ్రీ కూపతి సోమలింగంగారు, వరంగల్	118-00
శ్రీ వెనిసెట్టి చంద్రశేఖరంగారు, వరంగల్	118-00
శ్రీ తోట భద్రయ్యగారు, వరంగల్	118-00
శ్రీ కొండూరి శేషయ్యలింగంగారు, వరంగల్	118-00
శ్రీ కొండూరి జగదీశ్వరయ్యగారు, వరంగల్	118-00
శ్రీ విడియాం పుల్లయ్యగారు, పొగాకువర్తకులు, వరంగల్	118-00
శ్రీ కాసుకంటి రాజేశ్వరరావుగారు, Advocate, హనుమకొండ	118-00
శ్రీ తమ్మన సీతారామాంజనేయులు అండ్ కంపెనీ, వరంగల్	118-00
శ్రీ ప్రెండా వేంకటరత్నంగారు, Income tax Practitioner, ఏలూరు	118-00
శ్రీ మాదిరాజు రాంకిషన్ రావుగారు, Advocate, ఖమ్మం	118-00
డా॥ దమ్మలపాటి రామారావు గారు, M.L.A., విజయవాడ	116-00
శ్రీ M.P. సదాశివరావు గారు, National Steel Industrial Estate, విజయవాడ	118-00
డా॥ ముక్కామల అమరేశ్వరరావుగారు, గుంటూరు	118-00
శ్రీ అంబడిపూడి శివశంకర పూర్ణానందశాస్త్రిగారు, చినమక్కెన (గుంటూరు జిల్లా)	118-00
కీ॥శే॥ శ్రీ మాదలండ్లకాంతంగారి బార్యరాజ్యండ్లమ్మగారు, మాచల	118-00
D. Rama Rao And Company, Guntur	118-00
శ్రీ జూపూడి నరసింహారావుగారు, ఖమ్మం	118-00
శ్రీ జూపూడియజ్జనారాయణగారు, Advocate, M.L.C. గుంటూరు	101-00
శ్రీ V. కృష్ణమూర్తిగారు, Auditor, ఖమ్మం	101-00
శ్రీ గునికెట్టి నాగలింగంగారు, వరంగల్	101-00
శ్రీమతి పద్మత శంకరండ్లగారు, వరంగల్	101-00
శ్రీ భండారు చంద్రమౌళిశ్వర రావుగారు, Advocate, వరంగల్	101-00
శ్రీ యంసాని కృష్ణమూర్తిగారు, వరంగల్	101-00
శ్రీ లింగమల్లు శ్రీ రామప్రసాద్ గారు, ఏలూరు	101-00
శ్రీ యదవల్లి శివరామశాస్త్రిగారు, Advocate, హైదరాబాదు	101-00

శ్రీ తాడికొండ వీరభద్రయ్యగారు, Advocate, హైదరాబాదు	101-00
శ్రీ సత్తిరెడ్డి వేంకటరెడ్డిగారు, Advocate, హైదరాబాదు	101-00
శ్రీ బి. సుబాషణ్ రెడ్డిగారు, Advocate, హైదరాబాదు	101-00
శ్రీ వేదుల జగన్నాథరావుగారు, Advocate, హైదరాబాదు	101-00
Sree G.S. Madhaya Rao garu, Chartered Accountant, Hyderabad	101-00
శ్రీ యమ్. రామమోహనరావు గారు, Advocate, సికిందరాబాదు	101-00
Sree Nerlakanti Lakshmayya And Brothers, Petrol H.P. Dealers, Hyderabad.	101-00
శ్రీ బచ్చవేంకయ్యగుప్త గారు, వెండి, వాల్మీరా ఆయిల్ వ్యాపారస్తులు, హైదరాబాదు.	101-00
శ్రీ Y.V. అంజనేయులుగారు, Advocate, హైదరాబాదు	101-00
శ్రీ కొక్కొండ జ్ఞానేశ్వరరావుగారు, B.Sc., L.L.B. హైదరాబాదు.	101-00
Venkata Ramana Banaras Silk House, Secunderabad	101-00
Sree Gajanand Yarn Trading Company, Secunderabad	101-00
Sri Kalva Yellayyagaru, for Sri Krishna Trading Company, Secunderabad,	101-00
శ్రీ సిద్ధంతెట్టి ఈశ్వరయ్యగారు, సికిందరాబాదు	101-00
శ్రీ కె. పుల్లయ్య నాయుడుగారు, సికిందరాబాదు,	101-00
శ్రీ C H. నారాయణగారు, సికిందరాబాదు,	101-00
Sri S K Nagulugaru, Coal Depto, Secunderabad	101-00
శ్రీ తేలుకుంట సత్యనారాయణ అండ్ సన్సు, సికిందరాబాదు	101-00
శ్రీ గాడేపల్లి జగదీశ్వరయ్యగారు, సికిందరాబాదు	101-00
Sree Lakshmi Textiles Company, Secunderabad	101-00
శ్రీ జవ్వాజీ రామారావు గారు, సికిందరాబాదు	101-00
శ్రీ K Y. నందకుమార్ గారు, సికిందరాబాదు	101-00

అభినందనం

ఈ కావ్యముద్రణమునకు ఆర్థిక సహాయ మొనరించిన 1901 ద్ పదేళ్ల ప్రభుత్వంవారికి, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ వారికి,

ఈ గ్రంథముద్రణమునకే కాక మదితర గ్రంథముద్రణమునకు కూడ ఆర్థికసహాయ మందించిన పట్టికలోని అందఱకు,

తాము ద్రవ్య మిచ్చుటయే కాక పలువురచేత నిప్పించిన డా॥ ఓవాకర్ల వేంకటాచలదానిగారికి, శ్రీ తాడికొండ వీరభద్రయ్యగారికి, శ్రీ కండే వేంకట నారాయణగుప్తగారికి, శ్రీ నాగిళ్లమాణిక్యరావుగారికి, వరంగల్ చాస్తవ్వల శ్రీ భండారుచంద్రమౌళీశ్వరరావుగారికి, జాతీయసాహిత్య ప్రచార ఆసక్తులైన అద్దేకేట్, శ్రీ భండారు సదాశివరావు గారు, శ్రీ ముదిగొండ శంకరశాస్త్రిగారు మున్నగు ఆప్తపర్షమనకు, వరంగల్ లో నాకు స్వగృహము లేని బోటుదీర్చిన శ్రీ త్రోవగుంటసీతారామస్వామిగారికి, కరీంనగరంలోని శ్రీ P. సుబ్బారాయ శాస్త్రిగారికి కాగితమును సరస మైన వెల కొనంగిన "సిరిపూర్ పేపరుమిల్సు" వారికి,

గ్రంథమును ముద్రించిన "శ్రీ వరలక్ష్మి ప్రెస్" అదినేత సుబాష్ చంద్రకు, అరగ్రుడ్డిని అసహాయుడ నౌటచే దొరకైన అచ్చుతప్పులను పఠశీలించి చూపించిన కివిశేఖరులు శ్రీకరుటూరి సత్యనారాయణగారికి.

ఈ ప్రకాశకావ్యమును ప్రతిభండ కవితా పరిచయ వ్యాస సంయుతముగా ప్రకటించ వలసినదే అని పట్టుబట్టి నూత్న పద్ధతిలో పుస్తకశోధను విస్తరింపించిన మిత్రులు శ్రీ గోపాల చక్రవర్తిగారికి, శ్రీ కుండుర్తిగారికి,

కథకు సహాయపడిన ఆంధ్రాంగ్లేయగ్రంథముల రచయితలకు,

ఇందు ఖండ ఖండ కవితా పరిచయవ్యాసవిరచన మొనరించిన కవి పండితులకు,

ఈ కావ్యమునందలి ఎక్కువభాగము "ఆంధ్రపదేళ్ల" పత్రికలో ప్రచురించిన ప్రభుత్వ సమాచార పౌర సంబంధ శాఖవారికి, కొన్ని మట్టలు ప్రసారం చేసిన "అలిండియా రేడియో" వారికి

నా కృతజ్ఞతాపూర్వక అభినందనములు.

ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి

విషయసూచిక

పుట-సంఖ్య

ప్రతిభండ కవితా పరిచయ వ్యాసములు

అవతారిక.....

1-5

(1)	శామభండము	6-21
(2)	హళాశీభండము	22-43
(3)	కుమారసంభవభండము	44-76
(4)	శౌర్యభండము	77-94
(5)	రానడేభండము	95-115
(6)	పాడేభండము	116-134
(7)	మైదరరాశాద్ భండము	135-171
(8)	దయానందభండము	172-193
(9)	కాంగ్రెస్ భండము	194-209
(10)	పరమహంసభండము	210-236
(11)	వివేకానందభండము	237-266
(12)	లోకమాన్యభండము	267-309
(13)	అరవిందభండము	310-340
(14)	భవానీమందిరభండము	341-357
(15)	ఇంగ్లాండ్ భండము	358-394
(16)	బెంగాల్ భండము	395-432
(17)	ఉద్యమభండము	433-450
(18)	స్వరాజ్యభండము	451-End

DR. B. GOPALA REDDI GARU,

President

A.P. Sahitya Akademy, Hyderabad

12-4-1977

KSHAMA KHANDAM

(క్షామ ఖండము)

Sri Mudigonda Veerabhadra Murthy is one of our old guards in literary compositions- He has many poetic compositions to his credit and some translations from Sanskrit. He is known in literary circles of Andhra Pradesh for a long time.

He is a patriot and a freedom fighter. He is now engaged in writing a modern Epic in the traditional style of poetry. He wants to capture current political impulses into customary style of poetry. Instead of themes from Puranas, he has taken inspiration from the people and described their problems in verse.

People with their aspirations, attempts and disappointments, their sorrows and miseries are a perennial source of inspiration to poets, with a human compassion and insight. They are the central figures on the terrestrial stage. No two people are alike in their inner wealth of feelings and emotions. Life is complex with innumerable situations and man's reactions to them should always be a fascinating study.

Sri Murthy's latest book is entitled "Vandemataram" and the opening chapter is called 'Kshama Khandam' describing the harrowing tales of starvation in Bengal. Famine due to drought conditions is aggravated by businessmen and officials dealing with food distribution.

Lakhs of people died of starvation in our country in our own living memory: that is one of the black chapters of British administration in India.

Sri Murthy dealt with the theme deftly and in clear language. I commend the chapter and the book to the discerning public of Andhra and I hope they will welcome it as one dealing with contemporary life. I congratulate the author on his work.

BH. KRISHNAMURTI GARU
B.A. (Hons.) (Andhra), M.A., Ph.D. (Penn.)
professor & Head
Department of Linguistics
Osmania University

Hyderabad
16-4-77

శ్రీ ముదిగొండ పీఠభద్ర మూర్తిగారు తాము రచించిన 'వందేమాతరం' కావ్యంలో ప్రథమఖండానికి పరిచయవాక్యాలు రాయ మని కోరారు. ఇతర ఖండాలకు వేర్వేరు పండితులు రాస్తున్నారని అన్నారు. ఇది నా యోగ్యతకు మించిన పని అని చెప్పినా 'కాదు, గూడదు' రాయా లన్నారు. వారికి నామీద ఉన్న ఆదరాభిమానాలకు కృతజ్ఞత చెప్పుకొంటూ మొదటిఖండం చదివినపిదప నాకు కలిగిన అభిప్రాయాలను కింద పొందు పరుస్తున్నాను.

ఈ ఖండంలో మొదట అవతారిక, తరవాత వంగదేశంలో నీలిపైరుపండించే రైతులతో తెల్లవారికి వచ్చిన పేద, పర్షాఖావం వల్ల దుర్భిక్షం, 'గదాధరచటర్జీ' పీడితప్రజలకు చేసిన సేవ, 'దాదాఖా యేనారోజీ' పదాన్యతమొ.వి వర్ణితాలు. ప్రధానంగా బెంగాలులో వచ్చిన కరువును సుమారు నలభై పద్యాల్లో వర్ణించారు.

అవతారికలో వసుచరిత్రకారుడు 'మహి మున్ వాగను శాసనుండు' అనే పద్యంలో ఆంధ్రకవుల పేర్లు కలిపివచ్చేట్టు శ్లేషించి రాసిన తీరును జ్ఞప్తికి తెచ్చే పద్యాలు కొన్ని శ్రీ పీఠభద్ర మూర్తిగారు రాశారు: ఉదా:- 'నాయని చెప్పికోఁ దగినవాఁ డొకండు' (14) అంటే నాయని సుఖ్యరావుగారు. వీరి అభిమాన కవులు మిత్రులు జాబితాలో సర్వ శ్రీ విశ్వనాథ, సన్నిధానం, రామా నుజరావు, మొ॥ వాళ్ళు ఉన్నారు.

ఇటీవల సాంప్రదాయికచృందస్సుల్లో దేశచరిత్రను కథనాత్మక కావ్యంగా రాసినవారు ఆరుదు. బహుశా "శివభారతం" 'ఆంధ్రపురాణం' తరవాత శ్రీ పీఠభద్ర మూర్తిగారి రచనే ఆకోవకు బెందింది కావచ్చు. శ్రీ మూర్తిగారి పద్యాలను వారి చేత చదివించుకు వింటే చాలా ఆనందంగా ఉంటుంది. ఈ వయస్సులో గూడా వారిది కంచుగొంతు.

కరువు వర్షనలో అముక్తమాల్యదలోలాగా సహజోక్తి చక్కగా కనిపిస్తుంది(54-59):ఉదా:

“ పల్లెటూరినుండి పట్నవాసమునకు
బ్రతుకు తెరువుకొఱకు బడుగు చేరె
వానికన్న మున్నె భాగ్యవంతుడు చేరె
నడిమిరకమురైతు నడువలేడు ” (59)

ఇమకాలంలో సర్వశివుంకు వచ్చిన ప్రళయాన్ని వర్ణించిన సీసపద్యంలో చివర—

“ కన్న భూమాతయే తన కడుపు నెట్టె
గొట్టె సృష్టిని లోగొన్న గుట్టు తెలిసె ”

అన్నపాదాలు అల్పాక్షరాల్లో అనల్పార్థరచనను ప్రదర్శిస్తాయి. వర్ణనలో పూర్వకపురి రచనల్లో గోచరించని కొత్త ఉపమానాలు, ఉల్లేఖలు శ్రీమూర్తిగారి ప్రతిభకు ప్రతీకలుగా కనిపిస్తాయి;ఉదా:

ఆకాశం శివాలయంలాగా ఉండిన, “చిలుమొగిళ్ళు విభూతిపండ్లు” (శ్రీ వీరభద్రమూర్తి గారు తెచ్చుట) “స్నానియజలమ్ముమాట శంకరు డెలుగున్” బహుశా నీళ్ళు లేక ప్రజలు అభిషేకాలు మానేసి ఉంటారు; గంగ ఎక్కడన్నా ఉందే తన నెత్తిన ఉన్న దని శివుడికే తెలిసిఉందాలి. “అందుండి శీతాద్రీ...”మొ. వాదికి చేరినట్టు ప్రజలకు ఆధారం లేదని చమత్కారం.

తెల్లమట్టులే కాని నల్ల మట్టుతునక గూడా కనిపించటం లేదనటానికి; “మందలుమంద లావు లొక మట్టును గేదెయుకాద యేవియేన్ బిందువు రాల్చువుం బయను, వీడువడెన్ హృదయమ్ము భూమి..”

బెంగాలులో ఏమోగాని తెలుగుదేశంలో గేదె ఎ-డిపోతున్నా కాస్తోకూస్తో పాలిస్తుంది; ఆవు అలా ఇవ్వదు.కవిగారి ఈ అనుభవం పైపాదాల్లో ప్రతిబింబించింది. హృదయం, భూమి గూడా 'బీడుపడెన్' అనే ఏకక్రియతో సమన్వయించటం రమణీయంగా ఉంది.

అన్నిటికన్నా దేశ్యపదమణితసమాసాలు వీరభద్రమూర్తి గారి రచనమీద తిక్కనశిల్పప్రభావాన్ని తెలియజేస్తాయి; ఉదా:

ఉమ్మితడికన్నుల్ (54), అంపపువంతెన (88) రాచవెజ్జు (84) (అంటే గవర్నమెంటు డాక్టరు!), ఈరువు ముక్కలు (74)— ఈ చివరి మాటను (ఈరువు) తిక్కన ఒక్కడే ఒక్కచోట మాత్రం వాడాడు.

ఇంత పెద్దతనంలో గూడా ఓపిగ్గా రాసి ఈ దేశభక్తికావ్యాన్ని తెలుగు వారికి సందించినందుకు శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారిని నేను అభినందిస్తున్నాను.

ఉ భ య వాక్ ప్రౌఢి

పద్మశ్రీ. డా॥ సి. నారాయణరెడ్డిగారు

Professor Of Telugu,
Osmania University

Hyderabad
27-4-77

'పంచేమాతరం' ఒకజాతి గుండెలో నుంచి ఉబికిన నినాదం. ఒక అస్వతంత్రవృద్ధుని వేళ్ళతో కుద్దాలించిన ఉద్బోధం. ఆ నినాదం, ఆ ఉద్బోధం ఒకనాడు మేషకంఠాలకు కంఠీరవత్వాన్ని సంతరించినవి. అదే నినాదం. అదే ఉద్బోధం ఈనాడు ముదిగొండవీరభద్రమూర్తిగారి కలంలో చొరచారి కావ్య కవాటాలను తెరుస్తున్నవి.

ముదిగొండవారి వాణి ప్రతిభానవోదం. వ్యుత్పన్నతా పౌఢం ఆ ప్రౌఢి ఉభయవాప్నిరూఢి. కావ్యావతారికలోనే 'శ్రీగోభేలు' అంటూ ఇష్టదైవత స్తవం ఎత్తుకోవడం తోనే మూర్తిగారి అమరవాక్, పౌఢి ధృనిరమ్యంగా సాక్షాత్కరిస్తున్నది.

"శ్రీగోభేలు భజన్న రేంద్రతిలకశ్రేయస్సదాదానసం

వేగిన్ | కాతమరేంద్రు కై లజపతిన్ ప్రీతారవిందాశుర

జోగర్వము దయామయున్ పరమహంసాప్యన్ మహాదేవు నెం

తో గొల్తున్ ధృతచంద్రుట్రోచిలవంతున్ భారతున్ జేయగా"

పోతన్న 'శ్రీకైవల్య వదంబు' లోని వస్తుదృశిని పుంజీకరించుకున్న పద్య మిది. అది భాగవతపరం. ఇది పాశుపతపరం. కవి ఇష్టదైవ మైన శివమే కాదు ఇందులో ఉన్నది? భారతజాతీయవిమోచనశివకరమూర్తు లెందరినో స్ఫురణసుందరంగా ప్రతిబింబిస్తున్న పద్యముకురం. 'గోభేల' శబ్దంలో గోభలే, "నరేంద్రతిలక"పదంలో వివేకానందుడు, తింక్, 'కాతమరేంద్రు' నిలో మరేంద్రనాథజెనర్నీ, 'ప్రీతారవిందాశునిలో' అరవిందుడు, 'దయామయున్'లో

దయానందసరస్వతి. 'పరమహంసాప్యన్', లో రామకృష్ణపరమహంస 'మహాదేవున్'లోమహాదేవ గోవింద రానడే, 'ధృతచంద్రున్'లో ద్వారణందాచంద్రయ్య, 'బలవంతున్'లో వాసుదేవబలవంతభడకే, చేతనాకేతనాఁగా కదలాడు తున్నారు. ఇది వందేమాతరం కావ్యానికి ఎంత సముచిత మైన వస్తునిర్దేశమో వేరే చెప్పాలా?

ఈ నిర్దేశం ఇంతటితోనే ఆగిపోలేదు. అవతారిక అంతటా సమకాలీనకవి పండిత సమఖి నందన స్పందకంగా! సాగిపోయింది.

వంగదేశం రంగవాసంగా 'జ్ఞామఖండం' రూపొందింది. ఈ ఖండంలో మూర్తిగారి ఉభయవాక్ ప్రేడి, పరిణతభావరూఢి పంతాలుపోయినవి.

తెల్లదొరలు సేద్యగాండ్రను 'రాస్కెల్స్' అన్నారు. అప్పుడు పాలిత స్వరం అన్నది 'ఏదో గనమైన జాన బిరుదున్ దయచేసిరి మా క చేల? మీరే గయికొండయా! తగుదు రెంతటికై నను దేనికై నను" అని. ఈ పొడి మాటల్లో ఎంతటి కడలిగర్జన ఉన్నదో! మరి చంగీయజనత కోపోద్రిక్తమైతే పరిజానుం!

“దూకును వ్యాఘ్రమి వంగప్రజ లక్ష్మీభూతహూణాస్య మై”

వీరభద్రమూర్తిగారు పద్యంకోసం పద్యం వ్రాయరు. చెప్పదలుచుకున్నది మరందకోశంలా చిప్పిలితేనే, ప్రతిపదం భావాస్పదంగా హవణిల్లితేనే కల మందుకుంటారు.

స్యోతాండ్రభాషాపురాకావ్యయోషా సర్వకామసియకాన్ని సంఘటిక రించుకున్న వీరభద్రమూర్తిగారి కృతి; సమకాలీన సామాజికచేతనను కూడా సముచితంగా సంతరించుకోవడాన్ని అభినందిస్తుంది ఈ తరం.

‘వందేమాతరం’

హాళీ ఖండ సమీక్ష

శ్రీ అన్నావ్రగద శ్రీరామమూర్తిగారు పింగళచైత్ర శుకసప్తమి
M.A (Ling) M.A (Tel) B.L. భాగ్యనగరం.

ఈ కాలపు సంప్రదాయకవులలో శ్రీమదిగొంట్లరథవ్రమూర్తిగారు మహాకవులు. వీరి యీ “వందేమాతరము” మహాకావ్యము. కవిత్వయమువారి మహాభారతము ప్రాచీనకావ్యములలో నెట్టిదియో యాధునికకావ్యములోనిదియు నట్టిది. ఇది స్వాతంత్ర్యమహాభారతము. ఈ యాధునికమహాభారతమునను వీరిచే రచింపబడి యితఃపూర్వము ముద్రింపఁ బడిన “భారతస్వాతంత్ర్యసంగ్రామము” అదిపర్వము.

“కవివృత్తులు మహాకావ్య” మనిన భారతము రెండురాజవంశముల చరిత్ర. ఇది భారతదేశప్రజల చరిత్ర. అదితెలిసినంతలో తెలుగులోనాదికావ్యము ఇది జాతీయకావ్యములలో నాదికావ్యము. అది యితహాసము. ఇది మన నిన్ను మొన్నటి చరిత్ర. “శివభారతము” “రాజాప్రతాపసింహచరిత్ర” మున్నగునవి చారిత్రకకావ్యములు. కనుక నిది జాతీయకావ్యములలోనాదికావ్య మనుట నిర్వివాద మనుకొందును.

సంప్రదాయకవిత్వమున కివి రోజులు గా వని విద్వాంసులు దిగులు పడుచున్న యీ సమయమున నీ కావ్యము వచ్చుట యమావాస్యనాఁడు పూర్ణ చంద్రునిఁ జూచినట్లున్నది. వేయి సంవత్సరముల వయస్సు గలిగిన తెలుగు పద్యశిల్పసుందరి యాకవిదేశిలోనిత్యయౌవనవతి యనిపించుకొన్నది. సరిక్రొత్త యుండములు దిద్దుకొన్నది. కొన్ని యొయ్యారములు నేను చూపెదను మిగిలి నవి మీరు చూడుఁడు.

ఇది హాళీఖండము. స్వాతంత్ర్యోద్యమపురోజులలో నొక హాళీపండుగ యిట్లు జరిగినట్లు కవి చిత్రీకరించినాఁడు. ఇది యొక మనోహరకల్పన. అనాటి పాశ్చాత్యపరిపాలకుల మనోభావములు భారతీయులను గూర్చి, భారతీయ స్వాతంత్ర్యార్థ్రవ్రతనుగూర్చి, తమ పాలనను యొక్క యావశ్యకతనుగూర్చియు,

వ్యంగ్యరూపమున నిందు వివరింపఁబడినవి. పగటివేషములు ప్రవేశపెట్టుటలోని యీ మహత్తరకావ్యప్రయోజనము శ్లాఘ్యముగ నెరవేరినది. ఈ దృశ్యమునకు వంగటూమి రంగటూమి యైనను పగటివేషము లాంధ్రదేశ్యములు. కవి యాంధ్రుడు కనుక నిది సహజము.

ఈ జాతీయమహాకావ్యమును పఠించినంతనే మన కీ క్రింది కావ్యశిల్పాశ ములలోఁ బ్రత్యేకకాముద్ర గోచరించును.

1. కథాకథనము: ఇది కథనుఁ జెప్పెడితీరు. ఇది రెండువిధములు. ప్రత్యక్షవిధానము పరోక్షవిధాన మని. కవి స్వయముగాఁ జెప్పుట మొదటిది. పాత్రముఖమునఁ జెప్పించుట రెండవది. ఈ కావ్యవిశేష మేమనఁగా నీ రెండువిధములు మేళవించుట. హాళిఖండమున పండుగవేడుకలు మొదటి విధమును పగటివేషములు రెండవ విధమును గలిగియున్నవి.

“నిఖిలపశుపక్షిమృగముల నిస్వనములు

చేసి కామదాహార్థము మోసినారు

మొద్దులను కొందఁ, తొక తెగ మొనసి రాజ్య

విదులు పగటివేషములు వేసినారు.”

ఇందు మొదటి విధమునకుఁ జెందిన శిల్పము ధ్వనియంతముగ నున్నది. “మొద్దులు” అను శబ్దము కేవలము కద్రెలకే కాక తెలివి లేని మొద్దులను గూడ ధ్వనించుచున్నది. జరుగునది కామదహనమే కాక పాశ్చాత్యపాలనదహనముకూడ పగటి వేషములు రాజకీయవిదులు వేసిరి. ఇందుచేటి ప్రభుత్వవ్యవస్థపైని నిరసనము, జాతీయభావప్రబోధము ధ్వనిరూపమున సూచింప బడినవి. మొదటి విధమునకుఁ జెందిన కథాకథనశిల్పమునకుఁ బయి పద్యము సారవంత మైన యాదాహరణము. దానిని ధ్వనిమంతము చేయుట విశేషములో విశేషము.

“కావలె నాంగ్లు లేలులెజగమ్మున నంచు‘హుసేనుసాపాఖి’

న్నా! వచియింపవేమె! యని స్వాప్తుని‘జక్రయ’ చూడనాత డ

చ్చా‘వివరింతు మా గురువుసంతతివారిని సంప్రదించి నా

భావము నాంగ్లులేలుటయె భారతమున్ మరి యెవ్వ రేలుటో”

ఈ పద్యము రెండవ విధ మైన కథనశిల్పమునకుఁ బ్రతీక. భారతమును నాంగ్లు

లేవలయునా? లేక యెవరేవలయు? ననె. యొక వ హమ్మదీయ యొక వలన గు
భారతీయుఁ డెవలె నని చెప్పుట కిష్టము లేదు. దైగా నెవలె ననివారిని
సంప్రదించునట. ఆ గురువు జిన్నా యేమో! ఇందులో జరిగినట్లు చారిత
విక జన కథకు నీజము వేయఁబడినది.

(౨). కావ్య శిల్పాంశము లలో రెండవది పాత్రపోషణము, ఇది పాత్ర పోషణము
లిట్టక వేషమును వేసి వైకి నాంగ్లపాలనకాములను వాని వెనుక నుంచుకొని
వ్యంగ్యముగా జూపుట కథాపయోగమునకును, పాత్ర పోషణమును
సరిపోవు చున్నది, "చాప్! చరణితి నని హుసేను పలుకుచు నున్నది
చుండు నహజ మెక యూరపరమును పయోగించుటము కి. పాత్ర పోషణము
సమీకృతము నొక గుణము.

"మాచే భారత మాదుగోబిందో" "జైగాడ్!" అని పని వ
వ్యాచైతన్యము తాదవింపదొకొ! పిండారిల గ తిలకమున్
దోచన్ రావొ! మీలి క.త్తుకలు కత్తుల్ వారి వొచ్చి పోదొ!"

హా చిద్విద్యను మ.క్కనేర్ప మపుడేమో! ని.దు. పద్యము
ఇది యా గ్లేయుని వేషమున నన్న యతనిచేతఁ బలికింపఁబడు చున్నది.
ఇందలి యన్యదేశ్యములు వ్యావహారికములు. పాత్రకు గడుంగున నుండును.
శి. శైలి. ఈ కావ్యము ప్రసన్నకథాకలిత మైన యర్థయుక్తి.

నక్షరరమ్యతకును దుర్లప్రాధాన్య మిచ్చినది.

శైలి యన్నమ శయ్య యన్నను నక్షరరమ్యత

యన్నను, నా దృష్టిలోఁ బర్యాయపదములు.

శవియొక్క వ్యక్తిత్వమును తన కవితా శైలిప్రకటించును. కవికి శైలి యొక
భాయాదితము. అది లేని వాడు మృతకవి. ఈ కవి వ్యక్తిత్వంబు దలు పద్య
పద్యమునఁ బడియున్నది తెలుఁగుపద్య మొక సువర్ణమండలి. వేయి సంవ
త్సరములనుండి నన్నయ మొదలుకొని విశ్వనాథవఱకు నెందఱో శిల్పులు నగి
షిలు చెక్కి పోయిరి. అయినను సమాప్తి యన్నది లేదు. శ్రీముదిగొండ కూడఁ
జేయివేసినాడు. తథసుబ్బి, భావముబుబ్బి, పాత్రసుబ్బి, శైలికి రూపలేద
మేర్పడుచుండును. తత్పమపదముల యొక రక మైన మేళవింపునుబట్టి,
మిశ్రసమాసముల పొదిగింపునుబట్టి, తదృవదేశ్యముల యిమిడికనబట్టి, పద్యము

యొక్క యెత్తుగడనుబట్టి, ముగింపునుబట్టి, శైలి పలు నౌయ్యారములు పోవును. వీనిని వర్గీకరించుట వివేకించుట యిచ్చట పరిమిత స్థానికములు. శైలి యొక నాట్యసుందరి యై యీ కావ్యమున ననేక భంగులు ప్రదర్శించినది.

వర్ణనశైలి, ప్రసంగశైలి, సంభాషణశైలి, సూత్రశైలి, యని నాలుగు విధముల వర్గీకరింపవచ్చును. అన్నికావ్యములలో నన్నివిధములు కనిపింపవు. ఇతి వృత్తము దానికిఁ దోడ్పడవలయును. తిక్కన సోమయాజిగారు తమ మహాభారతమునఁ బలు నాలుగువిధములు పరశ్శతభంగులఁ బ్రదర్శించిరి వందే మాతర ముగావు మహాభారతము. ఇందుగూడ నన్నివిధములు యథాస్థానముగ ప్రదర్శింపబడినవి. కొన్ని యుదాహరించెదను.

‘శ్యామశ్చేతవలూకపీతముఖవర్ణాక్షాంగమై ఘంకృతి స్థేమ
స్నిగ్ధనినాదిహృతమిథమై” అనునది వర్ణనోచితశైలికిఁ బాతాళము. ఈ పద్య మిసుమములోని ప్రాబంధిక సౌరభము విద్యజ్ఞుని లాఘూ ణింపగలరు.

“దేవుడు మమ్ములన్ భరతదేశము నోమెడు శాంతిదూతలన్ గా
వెలయించు పూర్వము” అనునది ప్రసంగశైలికిని;

కావలె నాంగు లేలులె జగమ్మున నంచు హుసేనుసాపాబన్నా
వచియింపవేమె! యని” యీ పద్య మంతయు భిన్నపాత్రల సంభా
షణశైలికిని;

“తన పెత్తనమునఁ దా న

ప్రిని బొందిన నేమి నరుడు చితింపడ”

అను ఈ పద్యము సూత్రశైలికిని మహాటములు.

ప్రాచీనాలంకారికులు కొందఱు కావ్యాత్మ యలంకార మనియు కొందఱు వక్రక్రియనియు, కొందఱు రసమనియు, కొందఱు ద్వని యనియు, సిద్ధాంతించిరి. ఇది సాహిత్యసిద్ధుల ప్రవచనము. సాధకుని కావ్యలో నే నొక మాట చెప్పెదను. కళాత్మకభావప్రకటనము (Artistic Expression) ఉన్నచోఁ బైవన్నియు నందే కనబడును.

ఏమి తెలియు మీకు నెన్నెన్ని వంకరల్
పోవునో కవిత్వమును ప్రభుత్వ
మున్న దున్నయటులు కొన్నింట ననరాద
యనిన శిఖర మందుకొనవ యవ్వి”

కవి యీ పద్యమున వక్రక్రొత్తిపాధాన్యము చెప్పినారు. దీనిని వారు తమ కావ్య
మునందుఁ బ్రదర్శించినారు. కవియుఁ బ్రభుత్వనేతయు వక్రక్రొత్తిప్రయోగింపవలె
ననును. ఇందలి పూర్వార్థములో భంగశ్లేషము “పదస్తోమస్సైవచేత్ పృథ
గర్థతా”యను లక్షణమునకు లక్ష్యభూతముగ నున్నది, ఈ పద్యమునందలి
యుత్తరార్థము “వ్యాజస్తుతి”ని దెలిపుచున్నది. ఇది బ్రిటిషప్రభుత్వము
వంగ్యముగ సమర్థించు వాక్యము. అస లిది పగటివేషము కదా, “నిందాస్తుతి
ఖ్యాం స్తుతినందయోః” అను లక్షణము కనిపించినది గదా!

ఈ కవి తెలుగులో నూతనదృశ్యమును ప్రవేశపెట్టినాడు. ఇది యొక
మౌలికత. సంస్కృతములోని జాతులు ఉపజాతులు కాలవలకు తెలుగులో పూర్వ
కవులు ప్రవేశపెట్టిరి. మొట్టమొదటి జాతి నేల వదలవలె నని యీ కవి నూత
నముగా అనుష్టుప్ చీర్పుట నందము; ఔచిత్యము, రెండు వచ్చినవి.

“అష్టాదశపర్వనిర్వహణసంభృతమై పెనుపొందు”ని

కావ్యమును “కవివృక్షులు మహాకావ్య మని

సర్వథా గుర్తింతు రని నా యాశాభావము.

ప్రొఫెసర్

పింగళ- శంకర జయంతి

తూమాటి దొణప్పగారు, ఎం. ఏ., పిహెచ్. డి.,

నాగార్జుననగర్

తెలుగు శాఖాధిపతులు

నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం.

కుమార సంభవ ఖండం

ప్రశస్తివచనం

ప్రకృతికి, మానవప్రకృతికి మార్పు నిసర్గమైన లక్షణం. ఈ మార్పు పాక్షికం కావచ్చు; పరిపూర్ణం కావచ్చు. మానవసృష్టిలో మహనీయమైన సాహితీవ్యవసాయం ఈ మార్పున కపవాదం కాదు. వాగ్ధార సమ్యక్సమ్మేళనం సాహిత్యానికి మూలభూమిక. సాహిత్యంలోని మార్పు భావపరం కావచ్చు; భాషాపరం కావచ్చు. ఒక్కొక్కతూరి రెంటికి సంబంధించిందిగా కూడా ఉండవచ్చు. మంచిని పెంచే యే మార్పునైనా సహృదయులు స్వాగతించి తీరుతారు. భావపరంగా మార్పు కంగీకరించినా, భాషాపరంగా సడలింపులకూ, సర్దుబాట్లకూ అంగీకరించని తత్వం కొందరిలో గోచరిస్తుంది. కొంత సంస్కరణాభిలాష, కొంత సంప్రదాయానురక్తియూ కొందర విశిష్టలక్షణం. భారతజాతి యోద్యమంలో అంతోయింతో పాల్గొన్న చాలమందిలో, ఈ ద్వైధీభావం కొట్టవచ్చి నట్లు కనిపిస్తుంది. ఇదే దోరణి ప్రకృతకృతి 'వందేమాతర' ప్రబంధాంతర్గతమయిన 'కుమార సంభవ ఖండం'లో పదేపదే మనకు ప్రత్యక్షమవుతుంది.

సాహితీ సమరాంగణంలోనూ, స్వాతంత్ర్య రణరంగంలోనూ సామాజిక సేవాప్రాంగణంలోనూ సమానప్రతిభతో, సమరసప్రతిపత్తితో అసమానంగా రాణించిన కొద్దిమంది విశిష్టవ్యక్తులలో ఏకతృప్తికరమైన శివశ్రీ ముదిగొండ వీరభద్ర మూర్తిగా రొక్కరు. సంప్రదాయ జగత్తులో, సంస్కృతి తపస్సులో 'ముదిగొండముదిమిని స్వీకరించిన కుదురు ముదిగొండవారిది. సరిసంపదలతో పాటు శీలసంపదా, ఇందిరా సుందరీ మందహాసదురులతో పాటు శారదాహార మంజీర ఘరింఘరిలు కుదురుగా జతనువద్ద ఆరాధ్యపీఠం వీరిది. శాస్త్రసమం

పాఠం ముట్టి, సాహితీభూముల మేరలు చుట్టి, సర్వతంత్ర స్వతంత్రులుగా. సాహితీసేవా పరతంత్రులుగా జగతిరుదా లందిన జగదారాధ్యులు వీరభద్ర మూర్తిగారి తాతముత్రాంతలు. ముక్త్యాల సంస్థానాధీశ్వరులు 'వాసిరెడ్డి' పం వర్ధనుల దీక్షాగురువులు శివశరణులు- పూజ్యవరణులు మల్లికార్జున శాస్త్రిగారు ముదిగొండవారి వంగదానికి చెందినవారే. వారే శ్రీ మూర్తిగారి దీక్షాగురువులు. యక్షగానాలను, 'సాగరేశ్వర మాహాత్మ్య' ప్రబృతి ప్రదానం. నిమిష చి పేరు పెంపులు గన్ను బ్రాహ్మీభూషణులు ముదిగొండ మల్లికార్జునశాస్త్రిగారు వీర భద్రమూర్తిగారి పితృపాదులు.

గుంటూరుమండలంలోని 'మాదల' అన్న జనపదం శ్రీమద్రమూర్తి గారి అభిజనం. 1908 ఆగష్టు 8వ తారీఖున సనాతనసంప్రదానాదులైన ఆరాధ్యకైవాదారపరుల కడుపుపంటగా వీరి జననం. పుట్టి ననగదేవు ప్పాపా యో లేదో 1921లో మహాత్మగాంధీ పిలుపుచే ఆకర్షితులయి తానిన కొలువచదువులకు స్వప్రచేప్పి బెజవాడ స్వచ్ఛంద సేవావళంలో చే సుమసేవలో ఓనమాలు చిద్దుకున్నారు. పండితవంశంలో జన్మించిననూ, అటు గురుకులపద్ధ తిలో చదువునంద్యులు ఒంటపట్టలేదు; ఇటు ఆగర్భశ్రీమంతుల అల్లాడువిడ్డగా పెరిగిననూ ఇసుకొలుబక ఇసుకపాతరచదువులు అచ్చివలేదు. అందువలన గురి ఇంటిలో పిన్న పెద్దల పోరు పడలేక 1925లో చెన్నపురి వెళ్ళి ప్రయివేటుగా సీనియర్ కేంబ్రిడ్జిపరీక్షకు హాజరయి ఉప్పి కూర్చున్నారు. వింబారి బిడ్డ కాబట్టి ఇంగ్లండు వెళ్ళి సరదాగా సరదాదలా కొన్నాళ్ళు గడిపి యీ పట్టం పుచ్చు కోకుండా యింటిపట్టుకు వచ్చి చేరారు. ఎందుకొగాని, చట్రాలవిగించుచదువు లంటే ఆయనకు ససేమిరా పడలేదు. అయినా, అసలు నడుపులపై ఆస్థ అణ గారలేదు. అందుకే స్వయంకృషితో ఆంధ్రభాషాసాహిత్యాన్ని అపలోదనం చేశారు. కళ లాకళించారు. ఇంత చేసినా గురువులేని విద్య గుడ్డి విద్య అంటా రని నిగమనముద్రులూ, వరసారస్వత పట్టభద్రులూ అయిన ముదిగొండవంశా గ్రణి వీరభద్రశాస్త్రిగారితో గీర్వాణభాషాసాహిత్యాలు పఠించారు; అధ్యాత్మిక గ్రంథపాఠోదిన మఠించారు. దీక్షాశిక్షలే దివ్యరక్షగా సాగిన యీ నిరంతరకృషి మూలకంగా సిద్ధించిన వ్యుత్పత్తి నవనవోన్మేష మైన వీరి ప్రతిభకు తోడయింది.

“తెనుగున నేనే నా గురు

వును, గీర్వాణమున గురువు పూజ్యజనశరో

వణి మద్యంకాగ్రణి, వా

నిని గొలిచెద వీరభద్రు నిగమనముద్రున్" (వందేమాతరం,) పీఠిక అన్నమాట ఈ యంశాన్నే ఆశ్రయిస్తున్నది.

ఇలా డిగ్రీలూ, డిప్లొమాలూ లేని వాండిత్యం వీరిది; బిరుదులు, సనదులు కోరని సాహిత్యపరిశ్రమ వీరిది. డిగ్రీల చదువులు లేకపోయినా, వీరు చదువైన చదువులు; లౌకికమైన పదవులు లేకపోయినా వీరు శత్రుమపదస్థులు ముదిగొండ వారు అంతర్ముఖులు కావున వీరభద్రమూర్తిగారిది అంకితశీలవృత్తం. ఇలాగా కావ్యకరణ సామగ్రిని కావలసినంత సమకూర్చుకొని గాని కావ్యరచనారంగంలో వీరు కాదు పెట్టలేదు. ఇంత నేపథ్యం రూపొందేసరికి నలభేయ్యేళ్ళు నిండాయి. ప్రకాశంపేట గారి జీవితరేఖలు చిత్రిత మయిన 'అంద్రకేసరి' శాశ్వత చక్ర వర్తుల కళ్యాణాధాపంపర సుపల్లోకించే 'మహామరకతము', ప్రకృత ప్రబంధానికి పూర్వపీఠికాప్రాయమైన 'భారతస్వాతంత్ర్య సంగ్రామము' వీరి మౌళిక రచనలలో పెరిగణించ దగ్గ పద్యరచనలు. 'వాసవదత్త' వీరి అనూత్యకృతి.

ఏతక్కువ 'వందేమాతరం' కేవలం కల్పనాకథ కాదు. అలాగని పురాణాత చరితం కాదు. అచ్చంగా నిన్నామొన్నా మన కళ్ళ యెదుట జరిగిన వాస్తవ చరిత. భారతజాతీయోద్యమంలోని కొన్ని ఘట్టాలకు అద్దంపట్టిన చారిత్రికకావ్య విది. పురాణారత పునీతగాథా చక్రంతో సంబంధం లైన సవభారతేతిహాస సన్నివేశాలను జోడించి దేశీయుల నైతికపరచిన పుణ్యశ్లోకుల ప్రచార రీతులను, ప్రబోధ సద్ధతులను, చమత్కార చారువులగా, కావ్యకళా మేరువులగా ఉద్ధి తీర్చిన పద్ధినిమిది సాహితీ ఖండాల ఉత్తమకళాఖండ మిది.

చక్ర పుటలోని వాస్తవసంఘటనలకు కావ్యకళానిల్పాన్ని కల్పించడం మాటలు కాదు. యథార్థపుటనల అనుబంధం ఒక నివేదిక అవుతుంది. ఉన్నదున్నట్లు వర్ణించడం చిలుకపలుకు అవుతుంది. శుష్కవాదాలు, శుకౌచవాదాలు రసవత్కావ్యాలు కాజాలవు. అందుకే చారిత్రిక కావ్యరచన కత్తిమిది సాము. కథనం చరిత్రగతికి విరుద్ధం కారాదు; గ్రంథనం కావ్యలక్షణాల మేరలు మీరరాదు. ఎటు మొగ్గిననూ ఆ పక్క బదువెక్కి రెండోపక్క చులకదనం పొడనూపక మానదు. లోకవ్యవహారానుశీలిని యైన పలుకు వక్రవ్యాపార కాలినిగా స్థిత్యంతరం చెంది

నపుడే అచ్చమయిన కవిత్వ అవతరిస్తుంది. ఇట్లు చారిత్రక సత్యం, సాహితీ సాహిత్యం సరియైన పాళ్ళలో నడిచిన సమ్మేళనం చెందినపుడే ఆ గ్రంథం చక్కటి చారిత్రక కావ్యంగా రాణిస్తుంది; పురాణిస్తుంది. ఈ మోస్తరుగా అన్నిటా జాననిపించుకోగల నేర్పు, ఓర్పు సుప్రతిష్ఠితులయిన ఏకాంతరతో తప్ప అల్పబోధను లందరికీ అబ్బవు. ఈ అసిధారా వ్రతాన్ని అనన్య సామాన్యంగా నిర్వహించిన సాహిత్య సత్యవ్రతులు శ్రీపీఠభద్రమూర్తిగారే.

'వందేమాతరం' అన్న చారిత్రక కావ్యంలోని మూడో విభాగం క్షుణ్ణ సంతకం ఖండం. సత్రయాగ పరిపూర్ణమై, శానకాదిమహర్షిజ్ఞ సంసేవితమైన నైమిశం వలె- కలకత్తానగరంలో 'స.జీవని' అన్న ఊరానోక ఉత్తమసంస్థ సకలకలాకలాప నిర్వహణకు ఆటపట్టయిన సాంస్కృతిక వేదిక. దాని ఆధ్వర్యంలో 'దర్శన్ముద్రా'గా పేరొందిన 'రాజనారాయణబోసు' మహాకవిగారి ఆధ్వర్యంలో కలకత్తా నగరమందు 'హిందూమేలా' గమజీయోత్సవ శుభసమయాన క్రమశిక్షేభ్యులయిన అనందసాంధ్రుడు రవీంద్రుడు, భారతీదేవి గారాబు(వట్టి) బింకిం చంద్రబాబు, అమృతబజార్ పత్రికా సంపాదకులు 'శిశుకుమార్ షామ్' సర్వవిద్యా సాగరులు 'ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగర్' వంటి హేమాహేమీలు కొలుపుతీరిన సదస్సులో శుభవర్తితు డయిన 'సవనోపామిత్ర' ముఖ్యసరిగా అరిసూదన మోదనంగా కావించిన ఉపన్యాస విద్యాస మీ ఖండంలోని కథాకథన విధానం. హాళిపందగకు మూలభూతమైన కామదహర కథ ఇందలి ప్రధానకథాశరీరం. కామదహనాదిక గాథలు పురాణేతిహాస ప్రసిద్ధాలు. కామదహనంతో పాటు గిరిజాకల్యాణం, కుమారమంగళ, తారకా సురహాసనం, మొదలయిన ఘట్టాలు మన సీమంలో ఆటలగోపాలానికి కొట్టిన పిండి. కథాచ్యులంలో సామాజికులను కర్తవ్యపరాయణులుగా దీర్ఘదమే యీ యెత్తుగడలోని పరమార్థం.

గీర్వాణ గివాంధురంధరులు కాళిదాసోద్భటులు, తెలుగు కవిజోదులు నన్నెచోడ శ్రీనాథులు ఈ ఘట్టాలను దేవట్టి పులికిత దిగంతకనుసీయంగా వెలార్చిన కళాకుశలులు. పీఠభద్రమూర్తిగారు ఈ సాహితీమూర్తుల వచఃశ్రీవిలాసాలను గాఢంగా అనుశీలించి ముమ్మారుతలా వారిపోకడలను మధురార్థశ్రీకంగా ఈ ఖండంలో మలచారు.

లోకకళ్యాణం నిమిత్త మయిన ఒక మహాద్వాన్ని పురస్కరించుకొని ముక్కంటి కంటిమంట సమిధయై ఆత్మబలికి ఆదర్శమూర్తిగా నిలిచిన పూలదా కుందొర, భారతజాతీయ స్వాతంత్ర్యసమర నైనికులకు ఒక ప్రతీకగా, హిమ గిరితపస్వికి, హిమగిరి వద్దనికి జనించి, క్రౌంచగిరిని భేదించి, తారక దుష్పారకుని సంహరించి, రాక్షసప్రభుత్వంనోట రాయిగొట్టి, సర్వజన సంక్షేమాన్ని సమకూర్చిన ఆరుమొగాలసామి, బహిర్యభోగభుక్తికి వశంపద మయిన పరాయి ప్రభుతను 'సత్య ముపాయమున్ జదువు శౌర్యము నభ్యుదయమ్ము శౌర్యమన్' - ఈ యారు ముఖాలయిన గుణాలతో ప్రతిభదించిన విశిష్టభారతజాతికి సంకేతంగా శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారు వ్యాఖ్యానించి తమకవితాకళను శ్లేషశైలిగా శిల్పించారు.

వచనరచనకూ, వచనకవితకూ గిరాకి పెరిగిన యుగ మిది. అట్లని చందోబద్ధ మైన కవితపై గౌరవం లేదని కాదు. చందస్సునే కవితత్వంగా చెలా మణి చేద్దా మమకన్న వారి జల్లిమాటల విగింపుపట్ల ఆసక్తి ఎట్లా ఏర్పడుతుంది? చందస్సు కవితత్వం కాదు, కవిత్వానికి వాహకం మాత్రమే. అంచేత చందోబద్ధ మయిన దంతా కవితత్వం కాదని తాత్పర్యం. అలాగే చందోబద్ధ మయినంత మాత్రాన ఆది కవితత్వం కాదని వాదించడం కూడా యుక్తియుక్తం కాదు. అచ్చపు వచనంలో కవితత్వం చెప్పడం ఎంత కష్టమో ప్రాచీన చందాలలో కవితత్వం చెప్పి ఉప్పించడం కూడా అంతే కష్టం. ఈ కావ్యం ప్రాచీనలక్షణ బద్ధ మయిన రచన. రచయిత పద్యవిద్యలోని అన్ని పౌలకువలూ మెంకువలూ తెలిసినవారు.

లోకవ్యవహారంలో వీరభద్రమూర్తిగారిది కోమలప్రకృతి. కాని కవితా లోకవ్యవహారంలో -

'మొరసి శబ్దము లర్థముల్ మెఱసి, రసము

కురియునట్టి కావ్యమునకు కుదు రయిన న

రస్వతిని భజింతును, తదారాధనమ్ము

నందు మోయు ఘంటకు నాల్గ నాదు నాల్గ'

అని చెప్పుకోగల ఉద్ధత ప్రకృతి వీరిది. ఉత్సాహభరిత మయిన ధర్మభీరం ప్రతిపాదిత మవడంచేత వీరరస ప్రధానంగా రూపొందిన యీ కృతి కవిప్రకృతికి సమ్మతరీతిగా ఉంది.

ద్విధవ్యత్వత్తినరూపకా లయన సంస్కృత సమాసాలూ, నిలువెల్లా ఆల
గుదనం సింధిన అచ్చపు తెలుగుపలుకులకు సౌరభాం ద్రమసఖి. బ భాసపీఠ
కాలుగా వీరి కావ్య మంతటా మస్తుగా విస్తరించి వున్నాయి. 'తదీయితపక్షమ్
కపితులము, (పు. 60), 'రుచివ్య మహాశిష్యము' (పు. 60), 'శ్రుతి
భుజ్యత్సుమరీణ మధుభ్రమర భ్రమరీ యుక్త్యతి దృశీ శ్రవంబు'
(పు. 63), 'రుచిర సాంద్ర పల్లవితనైః పభేద లతాలతాంత సందర
తరుమడ కాననము' (పు. 90), 'జంటను గని తొలగి తొలగి యొంటరి
గని మీదిమీది కుటీకెడు చలి (10), 'అంబరమునఁ జక్కఁ జెన్చి యును
మా పొడిపించిన వందు రుక్మిపుర' (89), 'అగ్ని కేమి తెలియు!
బూడిద' (6), 'రాజకీయ రంగమ్ముల రంగు వేసికొన్న కల' (6),
'జవరాలి మోవి గొన కే విన మానునొ చూతము' (46), 'రెండే
కాకులు తాము పరుండిన మంచమున కందురో మొండిపటాల్ '
(66) 'పూలచాకులదొర' (72), 'స్వర్గముగోడ బల్లులము' [8],
'అడుగుండియ యిడు కూయి యాడు దెలుగు' [94], 'పూల
కొరడా' (91), 'పలుక నోడి చావలేక బ్రతుకజాలక యుండు
జనంబు (102), 'సృష్టి కండని యందాల బరువు మోయ చూపు'
(104), 'బెల్లము కొట్టిన రాయి' (42), 'మొగమ్మి మాడ్చు
కొను' (161), 'కన్నిళ్ళ పర్యంతము' [158], 'కన్నుపండుగ
యగు బిడ్డ' [54], 'కలియక మనలేవు... కలిపియు మనలేవు'
[166], 'సంద్రపుగటిపచ్చివిసమ్మ ద్రావిన కూలి' [170], 'లేలేగు
లాబీజిగన్ లేలే యన్న మెలుంగు బుగ్గలు' (178), 'నోట గాయి
గొట్టు' [205], వచి పలుకులకు అందరి కలారికు అందరానివి.

కుహవావటుపు ప్రసంగం పరమరమణీయం,

"పొట్టకు లేదా పాముల

పట్టుక యాడింపవచ్చు, వానిని దాపన్

బుట్టయు లేదా! మొలకున్

బట్టయునున్ లేద యెట్టివాడు దొరకెనే!" [166]

తెలుగువలుకుబడికి పరాకాష్ఠ,

"కొండవీటిజంగమ్ముద కొంఠరుడు వలదొ

పార్వతీ! నీకు నొంఁబెద్దుబండియ గతి

వీనిఁ దక్క నే వేలుపునేని పెండ్లి

యాడితివొ భద్రగజము వాహనము నీకు" [167].

అభ్యాసబలం, ఆదారోపదేశం మాత్రమే దీనికి చాలవు. నిసర్గప్రతిభావైభవానికి తోడు నిశితలోకపఠశీలనం, నిధిధ్యాసపూర్వక మైన నిశ్చయకణ్ఠానం చాల అవసరం.

ప్రకరణోచితంగా, పాత్రోచితంగా ఇంగ్లీషు, ఉర్దూ, మరాఠీ, మొదలయిన ఇతరభాషాపదాలను ప్రయోగించడానికి కూడ పరభద్రమూర్తిగారు నెనుదీయ లేదు. పైతాగరస్ [1౪]. మాక్సుముల్లర్ [19]. రెసిడెంటు (౪), లావా [147], సర్కిసు (18౭, 20౪), సెకండు (4), సెడిఎన్ (48) వంటి ఇంగ్లీషుభాషాపదాలు కూడా (1౪0), ఓజీ (190), కండువ (192), కొరడా (91), గడియారము (1౮౭), గుడారము (7౦) గులాబీ (173), చాకు (7౭), జరీ (112), జీబు (4), తుపాసు (1), త్రాసు (4), పసండు (118), పావడ (190), బజారు (5), బాబు (18), భరి (1౬9), భేష (151), ముఖసరి (116), మేలా (2), రోజు (111), పాజహాన్ (1౪), హిందూ (౭), హోళీ (1), మొదలయిన అన్యదేశ్యాలు వీరి ప్రయోగభక్తిలో యుడితిస్ఫూర్తి నిమిత్తం ప్రయుక్తమయ్యాయి. 'అహేయ మన్యదేశీయం యత్తదేవ ప్రయుజ్యతే' అని శాబ్దికుల సమ్మతి సయితం ఉంది.

కాళిదాసాది కవికుల గురువుల శిల్పవిన్యాసాలను వుడికిపుచ్చుకున్న యీ ఖండం సహృదయుల నలరించకపోదు. పెద్దపెద్దయేరుల పక్కపక్కల చిటిపొడి సెలయేరులు సైతం ఉరవళ్లు పరవళ్లుగా ప్రవహించ వచ్చు. వేటి అందం వాటిది. వంపు వంపున నొక్కొక్క సొంపు వచ్చి యెన్నెన్నో సౌగంధులు పోయి సూక్తిమతి యయిన యీ కవితాసరిత్కన్య అంద చందాలు మెచ్చిన రసకకోలాహలాలు రసభంగం కాని తీరులో సంతసపు తెప్పల తేంగలరని మానమ్మకం.

శౌర్య ఖండము

1942 ప్రాంతం. భారత స్వాతంత్ర్యంకోసం తీవ్రంగా పోరాటాలు జరుగుతున్న రోజులు. పరమభాందసు అని అనుకుంటున్న కొందరు సంపదానుకవులనూ, గుంటూరులోని యువకులనూ, విజారున వెత్తుంటే ఎదురైన ప్రితివాదినీ పిలిచి ఆభ్యుదయ కవిత్వం గురించి నూరిపోయడం నాకూ, నా మిత్రులకూ దినచర్యగా ఉన్న రోజులు ఆ రోజుల్లోనే మా దగ్గరకు ఒక సంపదానుకవి మిత్రుడు వస్తుండేవాడు. మా గురువుగారు కీ శే. పశ్వనాథసత్యనారాయణగారు ఆయనను “మహాకవి” అన్నట్లు విన్నాము. “మహా కవిని లేవచూడ ముప్పు!” అనే అర్థంలో అన్నాడేమోలే అని మేము చమత్కారం చేస్తుండేవాళ్ళు. ఆ రోజుల్లో మా బుర్రల్లోకి ఆవగించుతూడా ఎక్కని “కామాక్షివంచళతి” వంటి సంస్కృత అనువాదకవిత్వం రాస్తున్న ఆ “మహాకవి” యీ గ్రంథకర్త శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు. సాహిత్యంలో ఎన్ని అభిప్రాయభేదా అన్నా మాది మూడు దశాబ్దాలకు పైగా తెగని స్నేహబంధం.

కవిత్వంలో కథా వస్తువులు మారా అని మేం బిల్లిగూడ్డి చెప్పుకున్న ఆ రోజుల్లోనే వీరభద్రమూర్తిగారు టంగుటూరి ప్రకాశంపంతులుగారి ఆత్మకథను పద్య కావ్యంగా రాసి విశిష్టుండేవారు. ఆ తరువాత ప్రథమ “భారతస్వాతంత్ర్య సంగ్రామం” అనే కావ్యం ప్రకటించారు. ఇప్పుడి “వందేమాతరం” మహాకావ్యం. పురాణకథావస్తువులు తీసుకుని మహాప్రతిభావంతంగా కవిత్వం రాసినవారు ఆమనిక కాలంలో కొందరు లేకపోలేదు. పూర్వమహాకవులను సైతం తలదన్నినారని పించుకున్నవారూ వున్నారు. కాని నాదీనుండి నేదివరకు ఆభ్యుదయకావ్యంలోనే కవిత్వావస్తువునూ, రీతినీ అర్థం చేసుకుని వ్యాఖ్యానిస్తున్న నాకు దానికంటే యిది నయంకదూ? వందరెట్లు నయం. ఎందుకంటే ఆధునిక కాలంలో ప్రతిభావంతులైన కవులందరూ పురాణకావ్యవస్తువునే ఆదరించి బారిదరిసి వారు వెళ్లిపోతే, ఆధునిక కాలంలో జరిగిన మహాత్మరసంఘటనలను కావ్యగతం చేసేది

ఎవరు? మన తరువాతతరంలో రాబోయేవారా? వారికిమాత్రం ఏం పట్టింది అని నేను నా ప్రసంగాలలో, రచనంలో తరచు వేసే ప్రశ్న. దీనికి జవాబు లేదు “నాడురాము దెంతో అంతే మహాత్ము డన్నాను, ఆదర్శకావ్యవస్తు వన్నాను. అల్లారి సీతారామరాజు” అని “అభియోగం” అనేనా గేయంలో (నగరంలో వాసు) నావి రెండు పక్షు లున్నాయి. “అసహాయోద్యమం అంబుదిలా పొంగు లెత్తిన ఘట్టాలు విడిచి పాతచెరువులో ప్రేయసికోసం పద్మాలుకోయడం చేసికి (దండియాత్ర). కావ్య వస్తువుకు సంబంధించినంతవరకు యిది నా దృక్పథం. వీభద్రమూర్తిగారు తాను అభ్యుదయకవి నని చెప్పుకోడు. నా దృక్పథానికి సంబంధించిన కొన్ని మౌలికాంశాలను అంగీకరించి ఆచరణలో పెట్టి చూపించాడు.

వచనకవిత్వాద్యమశీలి నైన నన్ను కూడా యీ మహాపద్యకావ్యానికి పీఠికాకర్తలలో ఒకణ్ణిగా చేయడం నిజానికి వీరభద్రమూర్తిగారి ఔదార్య మేమీ కాదు. ఇది నాకు హక్కు. ఈనాటికి వచనకవిత్వంగురించో అభ్యుదయకవిత్వంగురించో నేను తనతో మాట్లాడుతున్నప్పుడు “నువ్వు చెప్పే పాతువాదయుక్తంగా వుండి అమోఘయోగ్యంగా వుంబుండి. ఇంక దానికి తిరుగు లేదు” అంటాడు ఆయన. అంటే ఆయనలోని కవిత్వాదృక్పథం అభ్యుదయభావోన్ముఖంగా ప్రయాణం చేస్తూ నై నా వుండాలి, లేదా నేను చెప్తున్న అభ్యుదయదృక్పథంలో చిక్కడనం తగ్గి బాగా నీళ్లు కలిపిన పాలుగా ఆయనవంటి సంప్రదాయ వాదులు సైతం అంగీకరించదగినంత ప్రమాదరహితస్థితికి దిగజారి అయినా వుండాలి. వీటిలో మొదటిదే సరి యైన అవగాహన అనడానికి యిటీవల ఆయన కూడా అభ్యుదయకర మైన వచనకవిత్వం రాస్తూ, సమావేశాల్లో చదువుతూ ఉండడమే సాక్ష్యం. యిప్పు డాయనకు వచనకవిత్వం గురించి గానీ, అభ్యుదయ దృక్పథంగురించి గానీ నా అంత ఆభిమానం లేకపోవచ్చు గాని, ద్వేషం మాత్రం లేదు. నిజానికి యీ కాలపు సంప్రదాయకపు లందరూ కూడా యిప్పుడు యిదేస్థితికి వచ్చారు. కాని యీయనలో వుండే నవకథాదృతి అనే లక్షణం వారిలో చాలామందిలో లేదు. వీరభద్రమూర్తిగారి పద్యకృతికి నాబోటి వచన కవుల యోగ్యతాపత్రం అవసరం లేకపోయినా, ఎందుకు యివ్వవలసి వచ్చిందో వివరంగా చెప్పడం అవసర మైంది.

ఈ కావ్యం ఆయన ఆరంభించి వ్రాస్తున్న రోజుల్లో చాదాపు ప్రతి పద్యం

నేను చిన్నదే ప్రథమశ్రోత నవునో కాదో గాని అటువంటి కొద్దిమందిలో ఒకణ్ణి వాకు ఆధునికకావ్యాల్లో వీరగాథ లంటే యిష్టం. తెనుగుకవిత్వం శృంగారం నుండి వీరంవైపుకు పూర్తిగా మళ్ళిడం యిష్టం. మానవతావాదం పేరుతో అయోమయంగా, అస్పష్టంగా తయారయ్యే కరుణకంటే కూడా శృంగార వైపు మరడమే మరీ యిష్టం.

ఈ శౌర్యం దం రవి అస్తమించని బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యాన్ని అనాడు సిద్ధగడ లాడించిన మహారాష్ట్రవిప్లవయోధుడు పాడ్యేకు న బంధి చివ్ వీరవ గానో ఒక భాగం. ఇందులో పాడే - తన భార్యతో చెప్పిన రెండు ఉపకథ అన్నవి ఒకటి ఆంధ్ర విప్లవ వీరయోధుడు ద్వారకాచలం చం య్యకథ. రెండవ పంజాబులో స్వీయపరిపాలన ప్రకటించిన గాచిసాను దళు నీరుని గాథ. ఆ గురినే ఒక బాలుడు ఆంగ్ల సేన పతికి లొంగక పోయిన దేశభక్తి పూరితమైన శౌర్యా లాపములు కూడా వున్నాయి. ఈ గళన మి తా పాడ్యే తన భార్యకు చెప్పిన రీతిలో చి త్రించబడింది.

అయితే యంతమాత్రంచేత యిది మంచి కావ్యమని నేను చెప్పడంలేదు. రాముడు పురాణపురుషుడు ఆదర్శమను దై నంతమాత్రం గానం గానన రామాయణం గొప్ప కావ్యం నా నవరసం లేదు. కవిలో ఆ యుద్ధితి నూడా వుంటేనే అది రాణిస్తుంది. ఈ ఖండులో ఉత్తమ కవితా-క్షణ ము శౌర్యలు పేర్కొన్న వ్యంగ్యంవైభవం సంవర్ధినితపర్వనాకాలం, కథా భగం చేసినప్పు డైనా వర్ణన చేసినప్పుడైనా నేల విడిచి సాము చేయని శనం, మొదలగు నవి ఎన్నో యాకవిలో వున్నాయి. తరువాత పేజీంలో అమృతేయబడి వున్న పద్యాలను మళ్ళీ ఉపహరించడం భావ్యం కాదు కాని నేను చెప్పిన వ్యంగ్యరీతి ప్రారంభ పద్యంలోనూ, సర్కసును గురించి చేసిన వర్ణనలోనూ కొట్టవచ్చినట్లు కని పిస్తూనే వుంటుంది. సర్కసు చూస్తున్న ప్రజల్లో యిద్దరు (పాడ్యే, అతని నహచరుడు) మాట్లాడుకుంటూ "నరు లీ మృగములకన్నన్ మెరుగా మన యస్య తంత్ర మేదివితోనన్" అనుకుంటారు. సర్కసులోని మృగములను ప్రజలకు చూపిస్తూ, మేనేజరు అప్రికానుండి తెచ్చిన దింపాంటీ, సింగపూరునుండి తెచ్చిన సిపింగి, సింహళమునుండి తెచ్చిన ఎలుగుబండి, బర్మానుండి తెచ్చిన ఏనుగు తెనడాసింహము మొదలగువాటిని పరిచయం చేశాడు. ఈ దేశాలన్నీ అనాడు వలసదేశాలు. అక్కడి ప్రజలను బ్రిటిష్ వారు సర్కసులోని జంతువుల్లాగా

జానిసలుగా వుంచిన రోజు లవి. ఈ విషయం చెప్పటానికి కవి యీ సర్కసు కథాకల్పన చేశాడు. సందర్భవితమైన వర్ణనలు యందులో ఎన్నో వున్నాయి. ఆరంభంగానే ఒక ఆటవెలదిపద్యంలో రసాలవృత్తాన్ని రణరంగంలో నిలిచి పోరాడుతున్న యోధునిగానూ, చెట్టునుండి వస్తున్న తుమ్మెదలను పిష్టినుండి పట్టి ఎండ్లుగానూ చెప్పడం రమణీయంగా వుందోలేదో మీరే చెప్పండి! నాద్రయ్య కథ, సతలో సరుకు లమ్ముతున్న స్త్రీని చూసి మోహించిన (మెదదలచిన) నైనికు డాక్టరు "ఈ స్త్రీయే స్త్రీ యనగా ఇశ్రీమదత వలె నున్న రె నలుగక" అంటాడు. ఉపమానాలను ఏరుకోవడంలో కూడా యీ కవి నిశ్యశీవిలానికి దగ్గరలో నడుస్తూ పో దం ఆధునికులకు కూడా అప్రమయ్యే ప్రశ్నల కోయ దొరక. ఎటువంటివారంటే "చే దై శరమ్ము, తీయ నై మనమ్ము" గలవారని వర్ణన. పలుకుబడిలో రామసింహుని ప్రశుత్తుంచేత ఉద్యమము ఎలా అల్లుకున్నదో వివరించిన మంచి పద్యం వినిపిడి. "మొలచి యెదిగి తీవయసాగి శలియ తొడిగి యెల్ల శాండా మొక పొదరిల్లు గాగ నల్లుకొని పూచి క్రొత్తాగిజల్లు కురిసె" ఫాద్యేను తెల్లవాడయ్యాయన వచ్చిన కల సందర్భంగా "తన కె త యున్న నద్దా: నెవ్వడో నాకితొని వేసినది మంత కూసు గాగ", అని మొదలైన సీస పద్యం వంటి పద్యాలు నాకు ఇష్టం. యందులోనూ ఫాద్యేతల్లినీ భార్య మాతనూ కవి చూసకు చూపిస్తాడు.

ఇలా రాసుకుంటూ పోతే నిజంగా కవికి అన్యాయం చేసినట్లే పాఠకుడు చదువుకుంటే యి వన్నీ సులభంగా అర్థం అవుతూనే వుంటాయి. నిజానికి యిటు వంటి కావ్యానికి ఉపోద్ఘాతాలూ, పీఠికలూ అనవసరం. ఈ మహాకావ్యాన్ని నున్నించమని నేనెంతటి చెప్పడానికి ప్రణలకు!

రానడేఖండము

"The people which ceases to care for its literary inheritance becomes barbaric, the people which ceases to produce literature ceases to move in thought and sensibility. The poetry of a people takes its life from the peoples' speech and in turn gives life to it and it represents its highest point of consciousness, its greatest power and its most delicate sensibility" T. S. Eliot.

"అందుకోవచ్చు మహాకవి విరుదమ్మ
నజ్జులో విజ్జులో యాదరింప" అని 'రానడేఖండం'

మొదట్లోనే సందర్భశాస్త్ర అన్నారు శ్రీ ముదిగొండ పీఠభద్రమూర్తి గారు. నాకి మాటలు కేవలం కథాసందర్భానికే పరిమితమైనవిగా గోచరించవు. వీటి అర్థం (అర్థవత్వాన్ని) వ్యాపిస్తూ నేటి సాహిత్యలోకానికి వర్తిస్తాయి. ఈ మాటల్లోని వ్యంగ్యం ఎంత తీవ్రమో నే వేరుగా చెప్పనక్కరలేదు- అదే సీస పద్యగీతంలోని చరణాలు

నజ్జునుండను విరుదమ్ము సంతరించు
కొనుట దుర్బట, మిద్దాని కొలిచి యొనగు
విద్యలేదు క్రమశిక్షణ వృత్తి దక్క—

విజ్జు లాదరిస్తేనే మహాకవి అయిన శ్రీ ముదిగొండ వారికి వ్యక్తిత్వం చాలామూల్యమైనది. కవికి వ్యక్తిత్వం ఎంతో అవసరం అని నన్నే కవి శ్రీ ముదిగొండ గారు. కవివ్యక్తిత్వం, అతని నమ్మకాలు అతని కవిత్వంలో కోట్లాదిన్నట్లు కనిపిస్తాయి కదా! తరాల అంతరాలు లేని కవి పీఠభద్రమూర్తి. అందుకు కేవలం నేనే ఒక

ఉదాహరణ. నాచేత దీనికి నాలుగు మాటలు రాయించట మనేది ఆయన కవితా వ్యక్తిత్వానికి, కవిత్వ రసాస్వాదానికి సంబంధించిన విషయాలు.

శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారికి డెబ్బైయేళ్ళు. ఒక కవిజీవితంలో డెబ్బైయేళ్ళు సామాన్యాలు కాదు. సారవంతమైన మాగాణాలు. అది పద్యంగానీ-గద్యంగానీ వచన కవిత్వంగానీ మరేదైనా గానీ- అఖిరికి మాట్లాడుకునేటప్పుడు కవిత్వ స్ఫుర్తవున్న మాట దొర్లినా పులకరించి అనందించే రసహృదయం శ్రీ మూర్తి గారిది. ఇన్నేళ్ళ కవితాసేద్యం తర్వాత శ్రీ మూర్తిగారిని 'పద్యం గొప్పగా రాయగలరు. వారిలో దార వున్నది, వారి కైలి గొప్పది-వారి కవనం మనోహరం పరమ రమణీయం' అని పొగడటం-గంగానదిని గంగానది అని పొగడటం కన్న వేరు కాదు.

నమ్మకాలతో సంబంధం లేకుండా కవిత్వాన్ని అనందించగల గొప్ప హృదయం ఆయనది. ఈ వయస్సులో కూడా ఆ కత్తి, ఆ ఓపిక, ఆ కవితో పాసనా కుర్రకాడుకు సంభ్రమాన్ని కల్పిస్తాయి. ఏడు గంటలంచే, ఆరుగంటల యాభై అయిదు నిమిషాలకే ప్రత్యక్షమయ్యే ఆయన నియమబద్ధత, అనితర సాధ్యం. ఇరవై నాలుగంటలు మే మనుకునే కవితాస్పృహలో జీవిస్తా రాయన. ఆయన వృద్ధుడు కాదు. నిత్యయౌవనుడు. ఆయన నెక్కడుంటే అక్కడ వాతావరణం పచ్చబారుతుంది- కవిత్వం గుబాళిస్తుంది, జీవితం మీద కొత్త ఆశలు పుట్టుకొస్తాయి. అన్ని కాలాల్లోనూ పచ్చగా వుండే చెట్టులాగా ఉంటా దాయన.

కొంత వానికి కాలంస్పృహ వుండదు. చరిత్ర తెలియదు. ఏ వుద్ధే శ్యమూ లేకుండా కవిత్వం రాస్తారు. మూర్తిగారు అలా కాదు, చరిత్రను కవితా చతువుతో వీక్షించి సారాన్ని పిండుకుంటారు. ఎప్పుడో గత కాలంలో ఒక బిందువుపద్ద స్పందించిన కొన్ని ముటనల్ని మళ్ళా కవిత్వంతో ఖితికించటం- కవిత్వం ద్వారా కొత్తగా దర్శించటం సామాన్యమైన విషయం కాదు. సంప్రదాయ మనేది కేవలం వారసశక్యంగా సంక్రమించే దనుకుంటారు కొందరు కాని అహర్నిశలు కష్టపడి అర్జించుకోవలసినది.

గతాన్ని సమీక్షించుకున్నాడే వర్తమానాన్ని సారవంతం చేసుకోగలం- భవిష్యత్తుని ఆవాహన చేయగలం. శ్రీ మూర్తిగారు ఇందులో ఆ కృషి చేశాడు.

వరిత్రంతా మన కళ్ళ ముందు సెఱాత్కరించి, స్పందింప జేసి కర్తవ్యోన్ముఖులుగా చేస్తుంది.

“సంఘ మెదిగిన తొలది విజ్ఞాన మెదిగి
వృక్షిసుఖగౌరవముల సమష్టి లోనో
నినది. నిర్జీవ పద్ధతుల్ ననికరా వనినది”——

శ్రీ మూర్తిగారి పద్యాలు చదువుకుంటే భక్తి మూర్తి పగ్గాల్లా సగి తం చిప్పిలతూ వుంటుంది. మూర్తిగారి పద్యాలు ఎండిపోయి దీటలుచారి, శిలామయాల్లా వుండవు. సంగీత, కళార్థం విడిదీయరాని వైపోతాయి- పదాలు ఎంటుటాకి ఒక కఠినమైనట్టు కదలక సామగ్రిగాల- అన్న తెచ్చుకోని దీదిలే పచ్చని ఆకుల్లా వుంటాయి. జీవీయక కొద్దొచ్చినట్లు నిస్తుంది ఒడుగుడుగులు లేకుండా సాగిపోయే మహాపవాహంలా కావ్వల- చిరలిపోతూ వుంటుంది ఒక జాతి స్పృహ- తనలో నెరజీవపించుకొని నిద్రాసన కావ్య మిది దీ తో మూర్తిగారి యశస్సు ఆవలదాక్కం నిలుస్తుంది. ఆశుని సుదీర్ఘ సాహితీ వ్యవసాయ వల సాయ మిది. ఇది శ్రీ పీఠభద్ర మూర్తిగారి

MAGNUM OPUS;

“నగ్నముని”

‘వందేమాతర భారతం’

ఒక విహంగాలోకనం:

ముదిగొండ వీరభద్ర మూర్తిగారు వందేమాతర భారతంలోని కొన్ని పద్యాలు తమ కంచు కంతంతో చదువగా విన్నాను. కొన్ని నేను లోలోపల చదువుకున్నాను. వీరభద్రమూర్తిగారి మూర్తివైపు, వందేమాతర రచన వైపు, నేను వెంటనే ఆకర్షితుణ్ణయ్యాను. రచనలోని ప్రౌఢత్వానికి ముగ్ధుణ్ణయ్యాను. ఒక రకంగా నేను ఆకర్షింప బడిడం ప్రథమ వీక్షణంలోని ప్రేమ వంటి దని అనుకున్నాను. కారణం కోసం నన్ను నేను ప్రశ్నించుకున్నాను. జవాబు రాబట్టుకున్నాను. నా కిలా అనిపించింది.

తెలుగు సాహిత్యం అనాథ బిడ్డలా అనువాద రచనతో ప్రారంభమయింది. అధికవిమంచి అనువాదకుడే. అతని అడుగు జాడల్లో చాలా మంది చాలా దూరం వెళ్ళారు. కాని, చేదునిజ మేమిటంటే— ఊరికంటే శ్మశానం పెరిగి పోయినట్లు అనువాద సాహిత్యమే జాతి జీవితాన్ని ఆక్రమించింది. అనువాదం ఎంత గొప్పగా చేసినా అనువాదమే. కాని, మన కవులు యీ అనువాద సాహిత్యానికే, సృజనాత్మక సాహిత్య మనుకునేటంతగా గొడవ చేశారు, భ్రాంతి కలిగించారు. సిగ్గుపడ వలసింది పోయి పిలిక లెగరేశారు. సింహత లాటాలు ఝళిపించారు; పల్లకి లెక్కి పూరేగారు. ఏనుగు లెక్కి, జనజీవితానికి సాహిత్యానికి సంబంధం లేకుండా చేశారు. రాసేదీ, మాట్లాడేదీ ఒక్కటి కాకుండా, కానివ్వకుండా చేశారు. పాదాలకు పసరు పూసుకుని గాలిలో ప్రయాణాలు చేశారు.

వీరభద్ర మూర్తి గారిది అనువాద రచన కాదు. అదీ నా సంతోషం. ఈన భారత ప్రజల స్వాతంత్ర్యోద్యమాన్ని పద్యాల్లో రికార్డు చేశారు. ఇది యీ వరసలో, నిస్సందేహంగా వుత్తమ తరహా రాజకీయ రచన. ఇంత ఎత్తుకు ఎదిగి యిటువంటి రచన చెయ్యడానికి మనవాళ్ళు సాహసించ లేదు. దీనికి పాండిత్య మొక్కడే కాదు., చరిత్ర పరిజ్ఞానమే కాదు; గొప్ప సంయమనం కావాలి.

ఇది Epic Poem !

సాధారణంగా, పద్యాల్లో రాసేవారికి, చాలా వరకు మనం చూసింది, వా రేకాలం నాటి కథా వస్తువు తీసుకున్నారో అప్పటి వ్యవస్థ గురించి వారికి తెలీదు; అప్పటి ప్రజల జీవితం తెలీదు; వాళ్ళ చిష్ట సుఖాలు యీ కవులకు వాళ్ళ వస్తువుగా కనబడలేదు. పాత పద్యాలు, వాటి పరస, సంస్కృత భూయిష్టమైన ప్రయోగాలు తెలిస్తే చాలు పుంభానుపుంభంగా లోవాలు రాసిపడేసేవారు. అవి రసాలు, అవే అలంకారాలు, అనేకకవినమయాలు. అందుకే వాళ్ళంతా సంస్కృతంలో కూరుకుపోయిన వువ్వ పళ్ళుగా మిగిలి పోయారు. కానీ, 'వందేమాతరం' వంటి రచన చెయ్యడానికి ఆంధ్రాంగ్ల సంస్కృత భాషా పరిచయమే కాదు, ఆ వ్యవస్థల లోతుపాతులు, జనజీవనం సమగ్రంగా తెలిసి వుండాలి. వీరభద్ర మూర్తిగారికి యివన్నీ శుజ్ఞంగా తెలుసు నని తెలుసుకోడానికి యిందులో ఏ ఒక్క వద్యం ముట్టుకున్నా చాలు.

'నీకు పేరుప్రభావులు త్వరగా రావాలంటే రామాయణం రాసెయ్యి' అనేది తెలుగు సాహిత్యంలో చాలాపు నానుడి అయిపోయే పరిస్థితి చాపురిందింది. రామాయణం, అది ఎన్నో సారయినాసరే, మళ్లా రాస్తేదాలు యిట్టే కవిసమాఖ్యో, మరో "యిట్టో" అయిపోవడానికి అవకాశము వుంది.

వీరభద్రమూర్తిగారు తమ శక్తిని మరో రామాయణం రామడానికి వినియోగించనందుకు నే నెంతో సంతోషిస్తున్నాను.

మరుగుజ్జులదేశంలో, ఒకటిరెండు ఖండకావ్యాలు అచ్చేసి కవులుగా చలామణీ అవుతున్న వాళ్ళ కండకావరాన్ని ప్రదర్శిస్తున్న సమయంలో వీరభద్రమూర్తిగారి రచనలో ఆయన వ్యక్తిని, శక్తిని గమనించడానికి దేశానికి కొంతకాలం పట్టవచ్చు.

సూర్యుడికి, చంద్రునికీ గ్రహణం తప్పదుగదా.

మరో మాటకూడా యీ సందర్భాలో చెప్పకోవాలి. భారతస్వాతంత్ర్యోద్యమ చరిత్ర, అందులో పాల్గొన్న నాయకులు, వారు దేశాన్ని, వుద్యమాన్ని నడిపిన తీరు, అవసరించిన మార్గాలూ, ఆచరించిన పద్ధతులూ వివాహస్పదమైన చర్చనీయాంశాలు.

ఇంక, 'కవి'కి నిర్వచనం—'అతిశయోక్తుల అల్లికగాడు' అనిపిస్తుంది వీరభద్రమూర్తిగారు అతిశయోక్తుల కండకాల్లోకి దిగిపోకుండా చరిత్రను దక్కగా

.రికార్డు చేశారు. రాబోయే యీ తరహా రచనల కిది ఒకవడి పెడుతుందని అనుకుంటున్నాను.

వీరభద్రమూర్తిగారు ఒకచోట చెప్పినట్లు—

“ఈశభక్తికి మించిన దేశభక్తి
దేశభక్తికిఁ దగిన యాత్మీయభక్తి
యాత్మభక్తికిఁ దోడుగ నాధునికత
రక్తి, యవి యొప్పునాడె భారతము ముక్తి”

ఇదే వందేమాతర ఉద్యమం, యీ కావ్యం మనకిచ్చే సందేశం అని నేననుకుంటున్నాను.

ప్రజోద్యమాల నాయకులు, వాటిలో అసక్తిగలవారు దీని నర్థం చేసుకుంటే ఎంత బావుణ్ణు.

భారతస్వాతంత్ర్య సంగ్రామ చరిత్రకు అద్దంపడుతున్న యీ కావ్యానికి ఆధునిక సాహిత్య చరిత్రలో చిరస్మరణీయమైన స్థానం తప్పక లభిస్తుందని అశిస్తున్నాను.

డా. అరిపిరాల విశ్వంగారు

M.A. Phd; D.Litt. (Manila)

Head of the Department of Languages

New Science College

Hyderabad

పాడ్యేఖండము

భారత స్వాతంత్ర్యసంగ్రామం ఎందరు త్యాగమూర్తుల బలిదానవలయో సాయుధవిప్లవాన్ని ప్రబోధించిన ప్రథమవిప్లవవీరుడు పాడ్యే. ఆయన విప్లవ యుగానికి పిత. మార్గదర్శి. మహర్షి. ఎందరెందరు ఆ మార్గంలో నడిచి భారత మాతవారాం దగ్గర తమ ప్రాణత్యోతుల్ని వెలిగించారో! నేటి మన స్వాతంత్ర్యపు చరిత్ర తేవలం అహింసతోనే ముడిపడింది అంటే నేను ఒప్పుకోలేను. హింసను హింసతోనే ఎదుర్కోవాలి అనేది గీతాసారాంశము. కాని హింసకు ప్రారంభం నీవు చేయకూడదు. "ఒక దెంపమీద కొడితే-రెండోదెంపపైన కూడా దెబ్బతీను" అనే సిద్ధాంతం వివేకానందకు సమ్మతం కాదు. మహాత్మునికి మాత్రమే అది సాధ్యం. ఇది చరిత్ర.

శ్రీ ముదిగొండవీరభద్రమూర్తిగారు కవితారంగంలో కాకలుతీరిన కదనపాండితి కం గొప్పకవి. ఈ ఇతిహాసాన్ని ముందుతరాలకోసం మహా కావ్యంగా వెలయించిన కవితాస్రవ్ణ. 'శివభారతం' తర్వాత సమగ్రమహాకావ్యం చరిత్రలో ఇదే అవుతుంది.

వెయ్యేండ్ల సంప్రదాయం కవిసంస్కారంలో పద్యరచనాశిల్పంలో రూపుకట్టుకున్నది. తెలుగుపద్యాన్ని కమనీయంగా కవితాత్మస్పందనతో రచించ గల కవులు యీనాడు అమా కొద్దిమంది.

వారిలో శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారు పరిణతప్రజ్ఞులు.

పాడ్యే నిర్మించు సేన,స్వార్థబీజ తేనెది. వాక్యతారహిత మైన హింసకు పాల్పడదు. దొరికినదానితో తృప్తిపడి దేశసేవ చేయటం ఒక్కటే మార్గం. వక్రకేన్ద్రలు చేయవద్దని ఆయనప్రబోధం.

“వక్రశాఖల తరు వింటి బరువు మోయఁ

బనికిరాకున్న వంటకుఁ బనికివచ్చు

వక్రచేష్టల మానవవర్తనమ్ము

పనికిరా దెట్టి యువశారమునకు నేని”

అయితే ప్రభుత్వంపై మాత్రమే వారి పోరాటం. “వక్రం వక్రేణ బిద్యతే” అన్న దాణక్కనీతి ఆయనది. ఫాడ్కే మహారాష్ట్రవీరుడు. ప్రజలకు ద్రోహము చేసినవారి ముక్కును కోయు జాతివాడు. తెల్లచారిపై యువ ప్రకటించిన యుద్ధంలోని సారాంశం యీ నీతిపైనే ఆధారపడింది.

ఆనాడు జాతి పరిపాలనలో ‘తెగులు పడినపైరు వలె సగ మైనది.’ ఈ కావ్యంలోని ప్రకృతివర్ణనలు ప్రకరణోచితాలు. తెలుగులోని జాతీయతను ప్రేతి ఫలింపజేస్తాయి. చేయితిరిగిన రచయిత సంప్రదాయాన్ని మధించటమే కాక దానికి (‘తనమయత్వాన్ని’) పొండిక చెస్తాడు. అలాంటి అనర్హతన యీ కావ్యం పన్నుల ఖరాన్ని, మూయలక భరతజాతి దీనావస్థలోకింది.

“పన్ను లొకటె యయ్యుఁ బరప్రభుత్వముకన్న

పాము మేలు, చచ్చువాడు బ్రతుక

వచ్చు పామువిషమువలన, పరప్రభు

తన్ గతించు మనువతండు కూడ”

చారిత్రక ఇతిహాసరచనలో విషయం కూడా ఆధికారికంగా ఉండాలి. ఈ కావ్యంలోని అంశాన్ని అలాంటి సృష్టతని సంతరించుకొన్నాయి.

చరిత్రని సంతరించడమే కష్టం. చారిత్రక-కావ్యాన్ని రచించటం అసిధారావ్రతం. కేవలం, ఋషికల్ప లైన కవితే అది సాధ్యం. శ్రీ వీరభద్ర మూర్తిగారు యీ మహాకావ్యంలో తెలుగుపద్యరచనాశిల్పం యింకా సజీవంగానే ఉన్న దని నిరూపించారు.

మహాయోధుడు ఫాడ్కేజీవితం అందరికీ ప్రాతఃస్మరణీయం.

“ఏ యూరు విలిసిల్లు మాయూరభింభమై

భువికి దత్తాత్రేయమూర్తి వెలిసి”

గాజగాపూర్ దత్తాత్రేయక్షేత్రం. పాడ్యే విహరించిన గ్రామాల్లో అ
దొకటి. పద్యపు ఎత్తుగడ, నడక, గంభీరసుందరం,

గ్రామ గ్రామపురీపురీవథపథాఖండస్థభిభండనో

ద్దామం బై ప్రజ మాటుకొట్టి ప్రభుతన్ చాటించుచో నీ ధరా

సీమన్ శాంతి సజీవశాంతి యపుడే, సీ దమ్ము ధామమ్ములో

నీమైశాంతి శృశానశాంతియెకదే! యెన్నాళ్ళుజీవించినన్

శ్లేష, సమాసమటనం, వాక్పాతురి, గంగాయురి వంటి ప్రవాహం, మధు

రిమ వెరార్పు సంగీతాత్మకత, రసబిందుర రచన యిది.

శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారి కవితాతపస్సు పండించిన మణిదీప మిది.

హైదరాబాద్ ఖండము

1947 సంవత్సరములో భారతదేశము ఇంగ్లీషు పరిపాలన నుండి విముక్తియై స్వతంత్రము పొందినది. జాతిపిత గాంధీమహాత్ముని నాయకత్వములో భారత ప్రజలు సాగించిన అహింసాత్మక మైన పోరాటము ఫలితముగా మనకు స్వరాజ్యము వచ్చి యిప్పటికి సుమారు ముప్పది సంవత్సరాలు గడచిపోయినది. 1947 సంవత్సరానికి కొంచెము ముందుగాను, తరువాతను జన్మించిన మన యువతీయువకులకు భారతదేశ స్వాతంత్ర పోరాటమును గూర్చిన వివరాలు యెక్కువగా తెలియక పోవచ్చును- స్వరాజ్యానికొరకు సాగిన పోరాటములో పాల్గొనినవారు అనేకులు యీనాడు సజీవులై యుండుట అద్భుతకర మైన సంగతి.

సుప్రసిద్ధ ివులు, పండితులు శ్రీముదిగొండ వీరభద్ర మూర్తిగారు భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమమును యీ కాలములో మనోహరముగా తెలియజేసినారు. స్వరాజ్య సాధనకు జరిగిన ఉద్యమాలను అన్నింటిని స్వయంగా చూచి, ఆ ఉద్యమాల సాఫల్యమునకు సంతోషించి, ఉత్సాహముతో కలము పట్టిన కవీశ్వరులు శ్రీవీరభద్ర మూర్తిగారు. ఈ కాలములో వారు ఆ ఉద్యమాలను కనులకు గట్టినట్లుగా చిత్రించినారు అనాటి ఉద్యమాలతో ప్రత్యక్షముగను, పరోక్షముగను కొంత సంబంధము ఉండిన నావంటి వారికే గాక యీనాటి యువ తీయువకులకు గూడ యీ కాలము అవశ్య పఠనీయము.

క్రి.శ. 1800 ప్రాంతములో భారతదేశమున ఇంగ్లీషువారి ప్రభుత్వానికి గట్టి పునాదులు యేర్పడినవి. ఈ సంవత్సరమున అప్పటి ఇంగ్లీషు గవర్నర్ జనరల్ తో స్వదేశ సంస్థానాధీశ్వరులు చేసికొనిన ఒడంబడిక ఫలితముగా నిజాం రాజు ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వానికి సామంతుడైనాడు. ఈ విధముగా ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వమును సంస్థానాధీశ్వరులు మొదలైన వారు శిరసావహించినప్పటికిని ప్రజలలో పరదేశ పరిపాలనపట్ల సానుభూతి లేకుండా నను సత్యమును నాటి చరిత్ర విరు

పించు చున్నది. ఇంగ్లీషువారిని తొలగించుటకు భారతదేశములోని అన్ని ప్రాంతాలలోను విప్లవాలు చెలరేగినవి. ఈ విప్లవోద్యమాల చరిత్ర రక్తాంశ మై, మహాజ్వలమై, దేశభక్తిపూరితమై, త్యాగకోరితమై, ఉదాత్తమై నిలసిల్లుచున్నది. ఈ కావ్యములో శ్రీముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు ఆ ఉద్యమాలను రసవంతముగా వివరించినారు.

1808 సంవత్సరమున ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వానికి మహారాష్ట్రలకు యుద్ధము జరిగినది. కాని నిజాంరాజు ఇంగ్లీషువారికి పధేయుడై తన యేటబడిక్రింది ఆండీస వీహారు ప్రాంత ఆధికారి "షహీపక్రామ్"ని ఇంగ్లీషువారికి సైనికసహాయము చేయవలె నని ఆదేశించగా ఆయన ధిక్కరించినాడు. అట్ వలెదముగా ఆయనను ఉద్యోగమునుండి తొలగించుట జరిగినది. తరువాత ఆయన నిజాంరాజు మీద తిరుగుబాటు చేసెను. 1809 సంవత్సరమున ఇంగ్లీషువారికి వ్యతిరేకముగా కొందరు జాగర్దార్లు తిరుగుబాటు చేసిరి. ఇట్లు తిరుగుబాటు చేసిన వారిలో 'రావుంథా సింహార్కర్,' నూరుల్ ఉమ్మాలు ముఖ్యులు. 11 తరువాత రోహిలాలు కోందరు తిరుగుబాటు చేసినారు. ఈ రోహిలాలనాయకులు 'సర్దార్ ఖాన్' 'తుర్కేఖాజీ ఖాన్' మొదలైనవారు. 1818 ఏప్రిలిలో గుల్బర్గాజిల్లాలోని షోరాపూర్ పంచాయతిన 'పెంకటప్పనాయక్' ఇంగ్లీషువారిమీద తిరుగుబాటు చేసెను. 1818 జూన్ లో రాయచూరులో 'భీమరావు దోశామ్' తిరుగుబాటు చేసెను. ఆదిలాబాదు జిల్లాలో గోండులు 'రాంజీగోండు' నాయకత్వమున ఎదురు తిరిగినారు. మహబూబ్ నగర్ జిల్లాలో 'పండుగళాయన్న' అను యోధుడు తెల్లవారిని చంపాలె అను నినాదము లేపదీసి, ఎదురుతిరిగి మరణము వొలెనాడు. ఈ విధముగా హిందీపులు, ముస్లింలు అను భేదము లేక భారతదేశములోని అన్ని ప్రాంతాలందు పలెనే హైదరాబాదు సంస్థానములో కూడ స్వాగంత్య ఉద్యమాలు సర్వహించినారు. నూర్తమంది హతులైనారు. వేంకంది నిర్మందితులైనారు. ధజన్తమంది అండమాన్ ద్వీపాలకు పంపబడినారు. చివల రూపాయల ఆస్తి జప్తుచేయబడినది.

శ్రీముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు ఈ అధ్యాయములో హైదరాబాదు స్వాతంత్ర్యోద్యమానికి సంబంధించిన వీరగాథలను సాహసకృత్యాలను మిక్కిలి రసవంతముగా కావ్యరూపమున వ్యక్తీకరించినారు. ఇందుకు శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారు అభినందనీయులు. ఈ కావ్యము ఆంధ్ర పాఠకలోకము ఆదరణ పొందవలె నని నా ఆకాంక్ష—

శ్రీ పోతుకూచి సాంబశివరావుగారు B.A.LL.B, President Viswa-Sahithi, Executive Member, India International Centre.

శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి రచించిన హైద్రాబాదు ఖండము విపులంగా చదివాను. చక్కటి తెలివితేటలు, చక్కటి భాష, సవరసభూయిష్టమైన ఇతివృత్తం యీ హైద్రాబాదు ఖండానికి, వన్నె తెచ్చాయి.

శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి రచనలో భాషా సంపదలోని సౌందర్యాలతోపాటు చమత్కృతి కూడా తొణికిసలాడుతుంది. సునిశిత హాస్యం, సుందర ఉపమానాలు ఆయన కవిత్వంలో అంతర్గతంగా పారే అందాల సెలయేరులు-ఈ హైద్రాబాదు ఖండంలో చలి గురించి వ్రాస్తూ రెండవ రాజధాని లక్షణాలు హైద్రాబాదులో చలి విషయంలో సరితూగగల వనీ, ఢిల్లీకి తీసిపోని చలి ఇందు గలదని ఆయన వర్ణించారు. మెహిందీ లోని సౌఖ్యనిష్ఠులది కల రేయి గురించి ఆయన ప్రస్తావిస్తారు ఆధునికులకు ఆశ్చర్యం కలిగేలా. నిశి, చలి, చెలి, మధువు, కూడిన హైద్రాబాదు రాత్రి వర్ణన ఉత్తేజకరంగా వుంది.

వెన్నెలగురించి నెలరాజు తెలుసుకున్నట్లు శ్రీ ముదిగొండ రచించారు. 'మంచి ముత్యాల కుప్పలు' "ఇం తని రాని చక్కెర గుమ్మరింపు" మాలితిపూలు పట్టు బుట్ట' సహస్రధారల పాలు పిండిపోసిన రీతి'-ఇలా ఆయన వర్ణనలు హృద్యంగా వున్నాయి. "చినుకులు పడిన తామరా కెనయు కంట సెల వొసంగె నిజాము" అన్న పోలిక కవి కల్పనాశక్తికి నిదర్శనము.

శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి సహజంగా స్వాతంత్ర్యపోరాటంలో బ్రతికిన వ్యక్తి కావడంవలన రచనల్లో ఆ స్వాతంత్ర్యవాదుల సమ్మేళనం ఉత్తేజపరుస్తుంది. ఆయన రచనా రీతిల్లో పాత్రలు వీరత్వం పుంజుకొని పురోగమిస్తాయి. కదన రంగం, మదనరంగం కూడా ఒకే ట్రాసులో సరితూగే భాషాకల్పనాసంపదతో కవి రచించగల రసుట నిస్సందేహం. శ్రీ ముదిగొండ వారి కృషి ప్రశంసనీయం. వారికి నా హృదయపూర్వక శుభాకాంక్షలు-

డా॥ నాయనికృష్ణకుమారిగారు

Reader In Telugu, Osmania University
Hyderabad

దయానంద ఖండము

ఆ నంద సౌందర్యం

పితృసఖులు శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు సాహిత్యరంగం లబ్ధ ప్రతిష్ఠలు ఆయన ఉండని కవినమ్మేశనం శోధించను ఆయన గొంతు ఖంగున మ్రోగి నాదాన్ని పంపాలనుచున్నది. ఆ శబ్దమయ వ్యూహం గోపలికి శ్రోతం మనస్సుల్ని ఒక్కపెట్టున ఆకర్షించుకుంటుంది. ఆయన జననాదిని గుర్తుపట్టగల ఉచితజ్ఞులు. ఒకే యితీవృత్తాన్ని అటు గణపంచంలోనూ! ఇటు వచన పద్యంలోనూ మలిచి ఎమటివాళ్ళమీద గుప్పించి ముగ్ధుల్ని చేయగలరు. అందుకే ఆయన కావ్యాల్ని చదువుతుంటే అందులో పద్యాలు కేవలంపద్యాలూగా మాత్రమే సాక్షాత్కారం కావు, అవి అరోహణావరోహణక్రమంలో, అవసరమైన విరువులతో, ఆయనే మన యెదుట చదువుతున్నట్లుగా చెవుల్లో గింపురైతు లాయి.

ఈ వందేమాతర కావ్యం మన జాతీయోద్యమ చరిత్ర. 1890 నుండి 1908 వరకూ ఉన్న దేశ రాజకీయ చరిత్ర అంతా ఇందులో సమీకృతమైంది. 1905లో బుకించంద్రుని వందేమాతరగీతం వుట్టింది. అంతకుముందే అది మనకు నివాదమే శోభిల్లింది.

చరిత్రను కావ్యంగా మలచడం కష్టమైన పని. కేవలం సన్నివేశాలలో నిండి, అంతెన్ని తేదీల్ని కళ్ళముందు తిప్పే చరిత్ర రమణీయగృహప్రసాదకం కావడం కష్టం. అయితే మన భాషలో, దారి తరకావ్యాలు వ్రాసి మెప్పించిన వాళ్ళు ఉన్నారు. అందులో ఈనాడు శ్రీ ముదిగొండవా రొకరు. పద్మనిమిది ఖండాం బృహత్కావ్యంగా వారు దీన్ని తీర్చడం అచింతనీయమైన విషయం; అందుచే, పద్యాన్ని చూచి అర్థం కాదు లేమ్మని జనం తయపడి చూరంగా ఉండే యీ కాలంలో!

ఇది “దయానందఖండం”. ఏకకావ్యాతర్గతంగా ఉన్న ప్రతిభండానికి వేరువేరుగా ఒక్కొక్క సమీక్ష వ్రాయించడం ఈ కవే తెలుగులో మొదలు పెడుతున్నా రమకుంటాను. కావ్యాన్ని ఆసాంతం చూచి చేసే సమీక్ష వేరు. ఈ రక మైన ఖండగత సౌందర్య సమీక్ష వేరు. అయినా ఆన్న మంతా పట్టి చూడక్కరలే దన్న ఆతి సామాన్య జనోక్తి కిది చక్కని నిదర్శనం.

ఈ ఖండంలో దయానంద వృత్తాంతం క్లుప్తంగా ఉంది. స్వామీదయా నంద సరస్వతి, భారతదేశాని కొక ‘రూసో’, ఒక ‘లూథర్’, మరొక ‘బిస్మార్క్’. ఆయనలోని వ్యక్తిత్వం రెండరకాలుగా కనిపిస్తుంది— ఒకటి మాతృదేశ దాస్యశృంఖల విచ్ఛేదనోన్ముఖం. మరొక్కటి, అధ్యాత్మికాన్నత్య ప్రచార ప్రపణం— ఈ రెండింటికి వింతగా ఏకత్వం సాదించిన అద్భుత వ్యక్తి దయానందుడు. కవి ఈయన్ని గురించి మన సంతా కేంద్రీకరించి చెప్పినట్లు కనిపిస్తుంది. అతడు, “బొట్టతేడాతోడ పుట్టె కల్లోలము లంచు చందనమునే అనుమతించిన” వాడు. “శ్రీవిద్య మిగిలిన శ్రీవిద్యలేదని మోషించి మోషాను కొంచెపరచిన” వాడు. “సంఘీభావముననే తక్క అస్వతంత్రత పో”దని, జాతి సంతటి నొక “ఐతిగా నిల్చి”న వాడు— “పెర్క్యులిసంత ఐలవంతు డు” “ఎదురుము తల వంపింపుము చదుపుము దుర్మార్గు డగునొ ఙ్గాపతినేన్” అని గర్జించిన వీరసింహము. అటువంటివాడు కొన్నివందల యేళ్ళకైవా ఒక్కడు దృవిస్తాడా! అని లిలెక్ ప్రభృతులు అనాడు విచారించారు.

ఈ ఖండంలో చిత్రించిన మరో రెండు పాత్రలు చాలా బా మైనవి. మాతృదేశ స్వాతంత్ర్య సముపార్జనకోసం బ్రిటిష్ వాళ్ళమీద కత్తికట్టిన ‘వాసుదేవ ఐలవంతరావు పాడేక్’ డెర్రరిష్టునాయకుడు. తెల్లవాళ్ళతో యుద్ధం చెయ్యడానికి వైజాములోని రోహిలాంతో, సైన్యసహాయం కోరి పత్రాలు వ్రాయించుకున్నాడు. అదమరిచి సిద్దపోతున్న వాణ్ణి శత్రువులు బంధించ గలిగారు. జనాభిప్రాయాన్ని కలుషితం చేసే ఉద్దేశ్యంతో అతణ్ణి పెద్దబంది పోటుదొంగగా చిత్రించారు. కాని, కోర్టుమాత్రం, అతణ్ణి చివరకు అంగరా క్ష్యాన్ని కూలద్రోయ ప్రయత్నం చేసినందుకు శిక్షించింది. అందుకే సంతో షించి పాడేక్,

‘దొంగతనము నిందను మోపి క్రుంగదీయ
కాంగ్లరాజ్యము కూర్చోదోయఁ గడగె నని
ఋతమున న్నన్న శిశింప నెంచె మెచ్చి
కొందు కోర్టును కిడులో కొంత మేలు’

అని ఊరడిల్లగలిగాడు. నెత్తుడును చలిమ్ము చేసేంత త్యాగశీలి పాడే. జైలులో ఆతడు మఱచిస్తే, దేశం మొత్తంమీద ఉనం. ఈమె యి-ట్లో దావు వాటిల్లినట్లుగా సజేలస్సానము చేశారు. ఆతడిక తిరగలేకగదా! అని తెల్లవాళ్ళ గుండె హాయిగా గురకపెట్టింది.

పాడే రోహిణిలాంటి ఒప్పుదం వ్రాసుకునే సందర్భంలో, కవి వెంకో పంతు అనే మరో వాత్రను ప్రవేశపెట్టాడు. ఇతడు వాయసరాడు. “చెదరిపోడు వలము నా వ్రాత పడిన యే స్థంమునా” అని స్వోత్కర్షను చూపించుకోగల శక్తిమంతుడు—ఇక్కడ కవికి, చారి.తరసత్యాంశుండి చూరంగా, కానసేపు రమణీయ వైన కల్పనను రూపొంస్తూ అవంధించే అవకాశం కలిగింది. —

వెంకోపంతు వ్రాతలో చతురత్వాన్ని తెలియజేస్తూ ఆయనకు బావవరు సైన ఈశ్వరభట్టు ఒక ఉదంతాన్ని ఉదాహరించాడు.

ఒక ప్రియుడు తాను ప్రేమించిన మగనారికి తన హృదయం తెలియ జేయా లనుకున్నాడు. తన గురువు వెంకోపంతు నాశ్రయించి ఆతనిచేత తన తరువున ఒక లేఖ వ్రాయించుకున్నాడు. “నేను నీదు తర్ర నీవు నాదు భార్య వేగ వలయు పందరితీర్థము నరసిరాగ” —అని. పందరితీర్థానికి లేదిర మ్మనీ. నీ నా సంబంధం భార్యభర్త సుంబంధమే కాగల దనీ అందులో సూచించాడు. ఆ పిల్ల కిన్యవహారము నవ్వలేదు. కాగితం భర్తచేతులో పెట్టి ఊరుకుంది. అతగాడు మండిపడి, ఊరి పెద్దల్ని కూడేసి ఇతట్టి రచ్చబండదగ్గరకు రమ్మని సవాలు చేశాడు. ఇతగాడికి ఊరుఊ రంతా వెళ్ళుమీద విరిగిపడ్డ దైవోయింది. గురువు గారి కాళ్ళు పట్టుకున్నాడు. వెంకోపంతు శిమ్మని వెన్ను తట్టి, నేను వ్రాసినదే, కామాయి పెట్టి రచ్చదగ్గర వదవ మని తరిమాడు.

.దాంతో ఆ వక్కణ కాస్తా.

నేను, నీదుతర్ర. నీవు, నాదు భార్య, వేగ వలయు పందరితీర్థము నరసి రాగ— అని మొత్తం అర్థాన్నే మార్చుకుని అమాయకింగా అందరికీ కనిపించింది.

ఊరి పెద్ద లంతా, చనువుతో ఆవిడకు ఉత్తరం వ్రాశాడే గాని ఇందులో దురర్థ మేదీ లే దని ఆ కాగితాన్ని చించిపారేసి, కేసు మాఫీ చేసేశారు.—అటు వంటివాడ వెంకోప.తు. వెంకోపంతుపరంగా,

“పోషణములు పక్షద్యయ

భాషు లగు వకీళ్ళకున్, సభంగాభంగ

శ్లేషములు, ‘రుకూన్’ తెలివికి కాషము లీ వెంకు పక్షతుకర్తృక లేఖల్—”

అన్న కనివాక్యం, ఆయన కవితానికీ వర్తిస్తుంది. ఈ కవి శ్లేష వాద టంలో దిట్ట వ్యంగ్యాన్ని కూడా తన రచనలో ఎక్కువగా చిత్రిస్తాడు. ఈయన కలంపోటు తిని, కీచురాళ్ళు ‘ఈ వేళ నీ రాజ్య మెవరిది గాదు నూది’ అని సమకాలికస్థితిని వ్యంగ్యంగా సూచించగలవు, ఇక్కడే గురువువల్ల పైకి వచ్చి గురువును పకనెట్టి రాజకీయపు శిష్యురికాలు మెరుస్తాయి. మామిడిబెట్టు పండ్లను కాసినట్లే, ము... మాస్తర్లు శిష్యులకోసం సద్గుణాలను కాస్తారు. అయితే ఈ మాస్తర్లలో కొన్ని తేడాలు కూడా ఉన్నాయి. అన్ని విషయాలూ బోధించే చీచర్లు వేరు, అనాడు అంగ్లం చెప్పే చీచర్లు వేరు.

“అత్తరు లేకయే వలచు నాంగ్లము చెప్పెడివాని దుస్తు లత్యుత్తమపంక్తివా దతడు, ప్యూసు నమస్కృతి చేయు తీరె వేరు”—

మామూలుపంతు శృంఠా ఆవమానవిషపానంలో పరమ శివమూర్తులు!

ఈ కవి పలుకుబుళ్ళు కొన్ని కొత్తవి. మనం చింతగింజ వేస్తే మునగని చిక్కని మజ్జిగ నెరుగుదుము. కాని ఈయన అటువంటి చిక్కని ‘దాయి’ నెరు గును. అంతే కాదు, “గమగమరాడు మేల్జరద తమ్మలమును”, కూడా ఎరుగును.— భూమిలో ఖనిజం దాక్కున్నట్లుగా ఈయనదృష్టిలో దైవం కాలంకడుపులో దాక్కుంటాడు.

ఈ కవి రచనలో ఉర్దుపదాం వాడుక కొంత విరివిగానే కనిపిస్తుంది. ముసల్మాను చేత పద్యం చెప్పిందాల్సి వస్తే దాన్ని మజిప్రవాళితైలిలో, ఉర్దూ లోనే నదపదం తమాషాగా ఉంది—

ఖాన్ అనే వాడు,

“జాతావలూ మై గుడ్నూర్

లాతావలూ పొజు రోహిలా డక్కనియోం

కా తయ్యార్ రహనా” అని చేతిని కదిలించి—

మరీ వివరించాడు. కడవార్, బందాచేయు, జీయిగా, పల్లీలుకొట్టు, మరలబు. వకాలతు, ఫర్మాయింతు. రుకూన్, వంటి మాటలు ఈయన పద్యాల్లో ఎచ్చెట్టు తనం లేకుండా అందంగా ఒదిగి పోయాయి. ‘పనిపట్టు,’ ‘నిలువు నడ్డమ్ము నంగుళ మ్మెదుగు’ ‘మూడు బెలువుల సిక్కుతాగు’, వంటి తెలుగు పలుకుబళ్ళు మధురంగా వినిపిస్తున్నాయి.

మరొకమాట! దృశ్యకావ్యాల్లో కన్పించే శిల్పం, ఈ కవి యిక్కడొక చోట చూపిస్తున్నారు. సాధారణంగా నాటకాల్లో పూర్వ ప్రసంగా న్ననుసరించి పాత్ర ప్రవేశిస్తుంది. అదే విధంగా ఇక్కడ ఒక సంఘటన ఉన్నది. దయానంద సరస్వతి మరణించిన తరువాత సంతాపసభ అధ్యక్షుడు ప్రసంగిస్తూ

“ధర నెడసె దయానందుడు

తిరుగుచు తిరుగుచునె యరువదియు నిండక, యి

త్తరి రాజకీయరంగము

నురడింపగ వచ్చునో తదుపముడు లెస్సల్.”

అని వాకొన్నాడు. వెంటనే

“—అచ్చటకున్ వ

చ్చెను గంగాధర తిలకుని

తనయుడు బలవంతరావు”

అని కవి ఒక్క మాటన్నాడు. ఇదీ ఇక్కడి నాటికీయలక్షణం. చారిత్రకేతి వృత్తాన్ని స్వీకరించి సాధ్యమైనంత రామణీయతాన్ని సృష్టిస్తూ కావ్యాలుగా మండే ఈ కవి స్థానం ఆంధ్రసాహిత్య చరిత్రలో గణనీయమైనది.

ఇదీ ఆనందసౌందర్యసమీక్ష.

కాంగ్రెస్ ఖండము

శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్ర మూర్తిగారు “వందేమాతరమ్” అను గ్రంథమును వ్రాయ మొదలుపెట్టారు. అది 18 అధ్యాయములు. ప్రతి అధ్యాయమునకు “ఖండము” అని పేరు పెట్టారు. అందులో కాంగ్రెసుఖండము కూడా ఒకటి అది 9వ అధ్యాయము. అది కాంగ్రెసుపుట్టుకను గూర్చిన కథ. తరువాత అధ్యాయములలో నైతము కాంగ్రెసుప్రసక్తి వచ్చినప్పు డెల్ల ఆ కథకు సంబంధించినంత వరకు అప్పటి కాంగ్రెసుకార్యకలాపములను గూర్చి పేర్కొనడం జరిగింది.

ఇది చరిత్రకు సంబంధించిన విషయం. దీనిని వీరభద్రమూర్తిగారు పద్యా లలో వ్రాశారు. పద్యాలు వ్రాయడం తేలిక కావచ్చు. కాని కవిత్వం వ్రాయడం కష్టం కవి తనకు యిష్టంవచ్చిన కథను కల్పించుకొని గానీ, లేక అదివరకే ప్రచారంలో ఉన్న ఒక కథను తీసుకొని గానీ కవిత్వంలో మనోహరంగా వ్రాయవచ్చును కాని రాజకీయ సమావేశాలలో జరిగిన చర్చలను తీర్మానాలను పద్యాల్లో వ్రాసి అందులో కవితా సౌందర్యమును ప్రతిబింబింపజేయడం దు స్తరం. కాని శ్రీవీరభద్ర మూర్తిగారు “వందేమాతరమ్” లోని “కాంగ్రెసు ఖండము” రచనలో అనే కచోట్ల చారి కవితావైభవమును ప్రదర్శించి కృతకృత్యు లయినా రని చెప్ప, వచ్చును.

ఒక చిన్న బడి పెర్సనల్ కళాశాలగా రూపొందిన సంఘటనను తిలక గార్కరుబిష్టంకిరులు నెంకొలిపిన బడి- “ఒక మహాకళాశాల యయ్యె సహ్యానగ జనిత ములియూట గోదావరి యైన యట్లు” అని వర్ణించా రాయన. తింకుమహా శయుని కాలమునాటి మహారాష్ట్రప్రతిభను గూర్చి “రెండుబాహువులును కేసరియు మరాటి పత్రికలు” “సార్వజనికసభయును” “డక్క-నెడ్డు కేషనలుసొనైటి” ఈ షణ్ము లనన్యదృఢమహారాష్ట్రవై తన్యమునకు” అన్నా రాయన. రనడే స్థాపించిన సార్వజనికసభలో కేశవచంద్ర సేనుమరణమునుగూర్చి జోహారుల్పించేటందుకు ఆగార్కర్ మొదలగు మహాషహలు పాల్గొన్నారు. ఆ తీర్మానమును గూర్చిన తాత్వికచర్చలను మనోహర మైన పద్యాలలో వివరించారు వీరభద్రమూర్తిగారు.

ఆ సభ మగిసేసరికి ప్రొద్దు గ్రుంకింది. ఆ సభలో పాల్గొన్న వారంతా ప్రముఖ తత్వశాస్త్రవేత్తలు-ఆకాశాన చుక్కలు కనిపించినై. అప్పు డా 'లొకా'న్ని ఎంతో సముచితంగా యిలా వర్ణించారు కవి

“ఎన్ని కనులొ లోకా లేవి నీళ్ళునకు
ఎన్ని ఆనందలొకాలో పున్నముల గనులకు,
ఎన్ని కోరికలొ జనులకు—
అన్ని పొడిచె చుక్క, లబ్ధముచాట పూలతోట.”

హ్యూం కళాకాలా విద్యార్థుల నుద్దేశించి వ్రాసిన ఉత్తరం, సురేంద్రనాథ బెనర్జీ సార్వజనికసభకు పంపగా ఆ సభాకార్యదర్శి శ్రోతలకు చదివే పిండిదాడు. అందులోని సారాంశమే ఈ పద్యం.

“ఏ జాతికి తగు పాలన
మా జాతికి వచ్చి తీరును— అలస్యముతో
మీ జాతి ముడిచికొని మము
వాజుమలన్ చేసినా రెవరొ యనదగునే”

హ్యూమ్ నుగూర్చి దాదాభాయి అన్న మాటలను కవిత్వంలో యిలా వ్రాశాడు మన వీరభద్రమూర్తిగారు.

“కేకిసరి మధ్య మరియున్ వాకొనె నొరోడి, యెంతవాడోహ్యూ : లో
దాకొనిన అత్త భారత మై కరుకులు చిమ్ము దేహ మా గ్లంబియ్యున్”—

కాంగ్రెసు చరిత్రను గూర్చి వజ్రనాని మాట ముచొకటి ఉండీ గ్రంథంలో

“అతి మానవవర్ణావిరహితమౌరామాయణం విదే, దాయాదుల్ దితి నొంద
పెది మహాభారత మిదె-కాంగ్రెసుచరిత్ర”

మొదటి కాంగ్రెసులో ఉరిగిన తీర్మానములు దారాంగా పద్యాలలో :
:వర్ణించబడవం గ్రంథకర్త అ పతిమాన ప్రతిభావిశేషమునకు సాదృశ్యం ఉదా
హరణకు :

“లండనులో నన్న ఇండియాకొన్నిలు వైశమే రద్దు
శాసనము ననుచు.....-

తీర్మానముల్ వ్రాయబడియె

దాదాభాయినౌరోజీఉపన్యాసాన్ని ఉల్లేఖిస్తూ “నవరోజీ సభాత్మకు నిజ వచనమనసార చందనచర్చ నలిపె” అనిముగిందారు మూర్తిగారు. ఈ విధంగా ఈ కాంగ్రెసుఖండంలో కనబడుతూన్న కవిత్వపు తరుకులను ప్రత్యక్షం చేయడం ప్రారంభిస్తే గ్రంథంకందె సమీక్ష పెరిగిపోతుంది.

కనుక ఒక్కచే నా సరిహా: గ్రంథం చదివి అనందించడంకందే మార్గాంతరం లేదు.

చదివేటప్పుడు కూడా జాగ్రత్తగా ఓపికతో చదవాలి. తిక్కన భారతం లోని పద్యాలు వలెనే ఆపవలసిన చోట ఆపి చదవడం అలవాటు లేక పోతే అర్థం కావడం కష్టం.

ఈ గ్రంథమునకు సమీక్ష వ్రాసే నెపంతో ఈ గ్రంథాన్ని చదివే అవకాశం అయూచితంగా నాకు లభింపజేసిన ఈ గ్రంథకర్తకు నా కృతజ్ఞతాభి నందనాలు.

Swami Ranganathananda
Rama Krishna Math

Secunderabad
Hyderabad-500003

Combined 'Introduction' to the Chapters on Sri Rama Krishna and Swami Vivekananda.

In "Vandemataram" by Sri Mudigonda Veerabhadramurty- we have a modern Purana dealing with the story of India's struggle for freedom in a kavyam of eighteen chapters. Among the fighters for freedom are not only the great political and social leaders, but also the spiritual teachers like Swami Dayananda, Sri Ramakrishna, and Swami Vivekananda.

Sri Veerabhadramurty introduces Sri Ramakrishna as the one who, through his sadhanas and teachings, roused the kundalini sakti of the nation. He presents Sri Ramakrishna as the modern incarnation of Narayana and Swami Vivekananda as the modern incarnation of Nara.

The author presents the several facets of Swami Vivekananda's personality, stressing particularly his love for the common man, and his raising the concept of freedom, from the merely political to the level of the spiritual, to the heights of all-round freedom in atma-samrajya.

Several of the verses in the section on Swami Vivekananda have been broadcast by the Hyderabad station of the All - India Radio.

The author couches these ideas in mellifluous Telugu; they are meant not only to be recited, like the usual poetic compositions, but also sung; and I experienced the music of it when the author sang the poems on Sri Ramakrishna at the Ramakrishna Math, Secunderabad, Hyderabad, on 24 March 1977.

Sri Krishna, Sri Rama, and Bhagavan Buddha, in the past, inspired the creative minds of our country to bring out beautiful pieces of poetry, painting, sculpture, and dancing, apart from great books of philosophy and spirituality. The artists of modern India are slowly feeling the same fascination in Sri Ramakrishna, Sarada Devi The Holy Mother, and Swami Vivekananda. Even during the lifetime of Swami Vivekananda, one of the disciples of Sri Ramakrishna, namely, Babu Akshaya Kumar Sen, had given expression to this fascination in his book: **Sri Ramakrishna Punthi**, in easy flowing Bengali verse, to which Swami Vivekananda had given the following criticism and appreciation (Letters of Swami Vivekananda pp. 284 and 288-89, 1948 edition):

“The **Ramakrishna Punthi** that Akshay has sent is very good, but there is no glorification of the **sakti** at the opening, which is a great defect. Tell him to remedy it in the second edition. Always bear this in mind that we are now standing before the gaze of the world, and that people are watching every one of our actions and utterances. Remember this and work. ...

‘Just now I read Akshay’s book. Give him a hundred thousand embraces from me. Through his pen, Sri Ramakrishna is manifesting himself. Blessed is Akshay: Let him recite that **Punthi** before all. ... Well, I do not find a single irrelevant word in it. I cannot tell in words the joy I have experienced by reading his book. ... Well done Akshay! ... Go from village to village and proclaim to all Sri Ramakrishna’s teachings; can there be a more blessed lot than this? ... Dear dear Akshay! I bless you with all my heart, my dear brother! May the Lord sit in your tongue! ... There is no need whatever of your becoming a **sannyasin**. ...

‘Ask Akshay to write these few points in the third edition of his book: “The Propagation of the faith”:

‘1. Whatever the Vedas, the Vedanta, and all other incarnations have done in the past, Sri Ramakrishna lived to practise in the course of a single life.

‘2. One cannot understand the Vedas, the incarnations, and

such like things without understanding his life, For he was the explanation.

'3. From the very date that he was born sprung the satya- yuga. Henceforth, there is an end to all sorts of distinctions, and everyone down to the candala will be sharers in the divine Love- The distinction between man and woman, between the rich and the poor, the literate and the illiterate, brahmins and candalas- he lived to root out all. And he was the harbinger of peace- the seperation between Hindus and Mohammedans, between Hindus and Christians, all are now things of the past. That fight about distinctions that there was belonged to another era. In this satya-yuga, the tidal waves of Sri Ramakrishna's love have unified all.

'Tell him to expand these ideas and write them in his own style.'

Here is a profound guidance and inspiration for all writers.

—:0:—

అనువాదము

శ్రీముదిగొండ వీరభద్రమూర్తి రచించిన 'వందేమాతరం' కావ్యము భారతస్వాతంత్ర్య సమరమును వర్ణించు పదునెనిమిది ఖండముల అధునికపురాణము వలె నున్నది. స్వాతంత్ర్యయోధులలో గొప్ప రాజకీయసాంఘిక నాయకులే గాక దయానందస్వామి, శ్రీరామకృష్ణులు, వివేకానందస్వామి మున్నగు ఆధ్యాత్మికప్రవక్తలు కూడ నున్నారు.

శ్రీవీరభద్రమూర్తి ఇందు శ్రీరామకృష్ణుని తన సాదనప్రబోధములచే జాతికుండలినీకత్తిని ఉత్థాపించిన మహానీంగానిగా ప్రవేశపెట్టియున్నారు. ఆయన యిందు శ్రీ వివేకానంద రామకృష్ణులను అధునిక నరనారాయణావతారములుగా చిత్రించియున్నారు.

కవి స్వామివివేకానందుని వ్యక్తిత్వమునందలి వివిధ విన్నాసములను, సామాన్యమానవులయెడ నాయనకు గల ప్రేమను, స్వాతంత్ర్యభావమును, కేవల రాజకీయరూపమునుండి ఆధ్యాత్మికప్రమాణమునకు, అనగా సర్వతో ముఖ మైన ఆత్మసామ్రాజ్యస్వాతంత్ర్యోన్నతికి ఉద్ధరించిన విధానమును చక్కగా వర్ణించియున్నారు.

స్వామివివేకానందఖండమునందలి పెక్కు పద్యములు హైదరాబాదు ఆకాశవాణినుండి ప్రసారము చేయబడినవి.

కవి ఈ భావములను మధురమంజుల మైన తెలుగుభాషలో వ్యక్తముచేసి యున్నారు. ఇది సామాన్యకావ్యముల వలె ఊరక పఠించుటకే గాక పాడుటకు కూడ సుదృఢింపబడినది. కవి శ్రీరామకృష్ణుని గురించిన పద్యములను సికింద్రా బాదునందలి రామకృష్ణమఠములో 24-8-1977తేదీని గానముచేసినప్పుడు అందలి సంగీతమాధుర్యమును నేను చవిచూచియుంటిని.

పూర్వము శ్రీకృష్ణుడు, శ్రీరాముడు, బుద్ధభగవానుడు, వేదాంత ఆధ్యాత్మికగ్రంథములనే గాక సుందరకావ్యములను, శిల్పచిత్ర లేఖనములను, నాట్య భంగిమలను, వెల్వరించుటకు మన దేశమునందలి ప్రతిభావంతుల కావేశము కల్గించియున్నారు. ఆధునికభారతమునందలి కళాభిజ్ఞులు మెల్లగా శ్రీరామకృష్ణుడు, శారదామాత, వివేకానందస్వామి, మున్నగువారియెడ అట్టి ఆకర్షణమునే అనుభవించు చున్నారు. వివేకానందస్వామిజీవితకాలమునందే శ్రీరామకృష్ణుని శిష్యులలో నొకరైన 'బాబుఅక్షయకుమార్ సేన్' 'శ్రీరామకృష్ణపఠి' అను గ్రంథమున సులభములు ధారాబుద్ధిశోభితములు నైన బెంగాలీపద్యములలో ఇట్టి ఆకర్షణమును వ్యక్తీకరించియున్నాడు. దానికి వివేకానందస్వామి ఈ క్రింది ప్రశంసావిమర్శల నొసంగియున్నాడు. (వివేకానందస్వామిలేఖలు, పుటలు 284, ౨88, 289, 1948 ముద్రణము)

"అక్షయకుమారుడు పంపిన 'రామకృష్ణపఠి' చాలా బాగుగా మున్నది. కాని ఆరంభమున శక్తిప్రశంస లేదు. ఇది యొక పెద్దలోపము. రెండవము. ద్రణమున దీనిని సవరింపు మని అతనితో చెప్పుము. మన మిప్పుడు సర్వప్రపంచవాసుల దృక్పథమున నున్నా మనియు, ప్రజలు మన ప్రతికర్మమును.

ప్రతివాక్యమును, పరిశీలించుచున్నారనియు సంతతము జ్ఞప్తియందుంచుకొనుము. దీనిని స్మరించి పనిచేయుము:

“నే నిప్పుడే అక్షయకుమారుని గ్రంథము చదువుచున్నాను. అతనికి వా శతసహస్ర సమాశ్లేషముల నొసంగుము. శ్రీరామకృష్ణుడు అతని లేచిని ద్వారా ప్రత్యక్ష మగుచున్నాడు. అక్షయుడు నిజముగా ధన్యుడు. అ పంథి నాతని నందఱి యెదుట పఠింపు మనుము: ఐలే! అం దసందర్భ మైన పద మొక్కటియు కానరాలేదు. అతని గ్రంథమును చదువుటచే నే ననుభ వించిన సంతోషమును మాటలతో చెప్పఁజాలను... అక్షయా! సేవాను!... గ్రామమునుండి గ్రామమున కరిగి శ్రీరామకృష్ణునియుపదేశములను మోషింపుము. ఇంతకన్న ధన్యతర మైన కార్య మింకేముందును?.... ప్రియారి పింగుడ వైన అక్షయా! ప్రియసోదరా: నేను హృదయపూర్వకముగ ని న్నా శీర్షదించుచు న్నాను. భగవానుడు నీ జిహ్వపై నిల్చుగాక: నీవు సన్యాసివి కావలసిన అక్కట యేమియు లేదు....

‘అక్షయుని సిద్ధాంతప్రచారము’ (The Propagation of the Faith) అను అతని గ్రంథముమూడవముద్రణమున ఈ కొంది యి:శములను కూడా వ్రాయు మనుము.

- (1) వేదములును, వేదాంతమును, ఇతరావతారము లన్నియు, పూర్వకాల మున చేసిన దంతయు ఒక్క జీవితకాలమున ఆచరించుటకు శ్రీరామకృష్ణుడు జీవించెను.
- (2) ఆయన జీవితము నర్థముచేసికొనకుండ నెవ్వరును వేదములను, వేదాంతమును, అవతారములను, ఆర్థముచేసికొనజాలరు: ఏం యన ఆయన వాని క న్నిటికిని వ్యాఖ్యానము
- (3) ఆయన జన్మించిన ఆ దినమునుండియే సత్యయుగ మంతరించి నది. ఇప్పటినుండి అన్నిరకము లైన భేదములును అంతరించినవి. అందఱును దివ్యపే్రిమను పొల్గొందురు. పురుషులకును స్త్రీలకును, పేదలకును ధనికులకును, అక్షరాస్యులకును, నిరక్షరాస్యులకును, బ్రాహ్మణులకును, చందా లురకును గల భేదమును రూపుమాపుటకే ఆయన జీవించి యుండెను. ఆయన శాంతిదూత. హిందూమహమ్మదీయులకును, హిందూత్వైస్త్రవులకును, నడుమ

గల పార్థక్యము భూతకాలమునకు సంబంధించినది మాత్రమే. భేదము లున్న వనెడి యా పోరాటము అన్యయుగమునకు చెందినది. ఈ సత్యయుగమున శ్రీ రామకృష్ణుని ప్రేమసముద్ర తరంగములు అందఱిని యేకీభవింపజేసినవి.'

'ఈ భావములను వివరించి తన శైలిలో చ్రాయు మని ఆతనితో చెప్పము'

రచయిత లందఱికిని ఇం దొక మహత్తర మైన ఆవేశమును, నిర్దేశమును, కలవు.

“గోపాల చక్రవర్తి”

ఆధునిక భారతానికి ఆధ్యాత్మిక తేజస్సు ప్రసాదించిన తపోధనుడు, మహర్షి శ్రీ రామకృష్ణ పరమహంస. ఓరయశస్వి శ్రీ రామకృష్ణ సరమహంస. ఆయన అంతేవాసి ఆధ్యాత్మిక వాగసుడు శ్రీ వివేకానందుడు భారతజాతీయా భిమానాన్ని సహస్రరోచిస్సులతో భాసింపజేయగ లో మహత్తరప్రాతవహించిన మహాసీయులు. 'పందేహతరం'కావ్యంలో పరమహంస ఖండము ప్రధానభాగం కావడం సహజము, సముచితము కూడా. మానవతావాదం, సకలమత సమారత్నం, విశ్వశేయస్సు భారతజాతీయోద్యమ ఉదాత్త ఆశయాలలో ప్రధాన మైనవి. ఈ ఆశయాల రూపకల్పనలో శ్రీ రామకృష్ణుని ప్రబోధం తన ప్రభావాన్ని అపరిమితంగా ప్రసరింపజేసింది. ఇందుకు నిదర్శనంగా పరమహంస ఖండంలోని రామకృష్ణ మహర్షి బోధననే గమనించండి:-

“కాళికాదేవి యందఱి కన్నతల్లి

యామెరూపమ్ములో మన మరయవలయు

కీస్తును మహమ్మదును సర్వవస్తువులను

అపుచంటిలో మన్నవి యన్ని రుచులు”.

“మాధవుడు మానవులయందు మనును, దావ

మానవులకుఁ జేసిన సేవ మాధవుండు

తనకే చేసిన యట్లు కైకొనును, ప్రజకు
నేన నేయుడు పేదలు చెంగలింప..."

"మతము జాతీయతా మూలమంత్ర మయ్యు
నన్యమతములవారితో నైకమత్వ
మొప్పునప్పుడె యదాని గొప్పతనము
తత్వ మేకత్వ మిదియ ఖిన్నత్వమందు..."

భారతజాతీయోద్యమంలోని, స్వాతంత్ర్య సమరంలోని వివిధచరిత్రా
త్మకసంఘటనలకు, మహానాయకుల, మహాపురుషుల చిరస్మరణీయపాత్ర
లకు ప్రతిబింబాల వంటి రమణీయ పద్యచిత్రాలు పరమహంసఖండంలో
అనేకం :-

"ఫాలము చందన తిలక

శ్రీలము, మానసము సంకలిత హిందూవి
ద్యాలయము, మదన మోహన

మాలవ్యా, మాటకారిమానిక మనియెన్..."

అని పండిత మదన మోహనమాలవ్యాను కవి పాఠకులకు పరిచయం చేస్తున్నారు.

పద్యాత్మకంగా, ఆంధ్రులను రసవత్తరకావ్యంగా జాతీయోద్యమానికి
అక్షరరూపం కలిగించడం సులభమైన విషయం కాదు. సంక్లిష్టమైన ఈ
కార్యాన్ని శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారు సవనీయంగా నిర్వహించారు.

"మన చెల్లించెడి వన్నుతోఁ బ్రభుతబిర్లాన్ ముట్టి, రష్యాచమూ
జనితకాశ్రయము వెట్టె గాని మన యీ నై రింపరానట్టి లే

మిని పోగొట్టెనె? మిక్కిలిచె, నిది యేమి? వన్నులం తెంచు పా
లన మంచున్ మరికొంత వాకొనియె మాలవ్యాబిలవ్యా హృతిన్"

జాతీయోద్యమంలోని విఖిన్న రాజకీయసమస్యలను ప్రస్తావిస్తున్న సంద
ర్భాలలో, ఆంగ్లేయ పాలకుల దుష్కృతులమీద భారతనాయకుల మాటలలో
శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారు కురిపించే సునిశిత విమర్శలను ప్రత్యేకంగా పేర్కొ
నాలి. శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారి సున్నిత మైన వ్యంగ్యానికి ఒక చిన్న ఉదాహరణ:-

“చేని యజమానునకు సాగు నేయువాడు
కట్టుబడి ధాన్యమును బోలె కార్యదర్శి
కాంగ్రెసున నైన నిర్ణయ సంగ్రహంబు
నేటనేట వైస్రాయి కందింపవలయు”...

అందమైన రేఖాచిత్రాలుగా పద్యచిత్రాలను రూపొందింపడంలో
వీరభద్రమూర్తిగారు ప్రదర్శించిన ప్రతిభకు మరొక నిదర్శనం-

“ఆయన లాలా లజపతి

రాయాఖ్యుడు, యువకుల మగరాయి, దయానం

దీయ మతము తీయన నం

దీయ రసాలంబు, భారతీయ బలంబున్”

ఇంగ్లీషు, తెలుగు సంస్కృతం ముప్పిరిగొన్న పద్యాలు గూడ వీరభద్ర
మూర్తిగారి లేఖనినుండి మధురంగానే వెలువడినవి. ఇందుకు ఒక మచ్చుతునక-

“ధిఫ రై పోవుచు సమితిన్

డఫరిన్ వైస్రాయి ద్రోహనద్దం బనె, న

చ్చిఫ యిద్ది, ధన్యవాదము

లు పుల్లములు వాని కిడె, నెలుం గిటు లొడవెన్”

జాతీయోద్యమకాలంనాటి కాంగ్రెసుసభల ప్రాధాన్యాన్ని గురించి ప్రత్యే
కంగా కవి వివరించారు. ఒక్కమాటలో, నాటి కాంగ్రెసుసభవిశిష్టతను వీరభద్ర
మూర్తిగారు ఈ క్రింది పద్యంలో వివరిస్తున్నారు ఎంతో ఉదాత్తంగా—

“జరుగు బొంబాయి నాగామిసభ యటంచుఁ

దెలువబడె, నల్లె యిచ్చటఁ ద్రిదినయుతము

కాంగ్రెసలరె దత్తాత్రేయకాంతి యనగఁ

బదియుతోమ్మిదిసూర్య శిష్యగణ మొప్ప”...

కారాగారంలో బంధితు లయిన స్వాతంత్ర్యయోధుల సత్యశక్తికి నివాళి
వందీది, మణిపూసవందీది ఈ క్రింది గీతం :

“జైలువాల్లుగోడలమధ్య సత్యశక్తి
విద్యుదుద్రేకసంపృక్తి వెలుగుచుండి
సకలభువనసంచాలనసంభ్రమముగ
నురవిడించును వెలుపలి కురికినపుడు”...

పదచమత్కృతి తొణికిసలాడుతున్న గీతాంతోనుంచి స్థావరాలక
న్యాయంగా పట్టి తీసిన ఈ క్రింది పద్యాన్ని చిత్తగించండి-

“ఒడ్డోలగమందుఁ బ్రజల
గొడ్డములను దెలిపి తిలకు గొట్లే నార్బన్
గడ్డుకొనినమెయిఁ బలికిరి
గిడ్డంగులు రాజనీతికిన్ వారి నుడుల్”

జాతీయోద్యమంలోని ప్రజాశక్తిని గురించి, నాయకుల సామర్థ్యాన్ని
గురించి, శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారు అచలదల మైన ఆత్మవిశ్వాసంతో పలికిన
పద్యాన్ని ప్రస్తావించడండా ఈ స్థూలసమీక్ష ఆంధ్రూర్థమే

“హక్కులు బ్యాంకుచెక్కులుగ నప్పటికప్పుడు చేతి కందవో
యిక్కడి పాలనాసమితియింగ్లిషువారలు దిక్కరించినన్
దక్కినవారు భారతజనాభ్యుదయఁబు వ్రతఁబుగాఁ గ్రియన్
మిక్కిలునాడు, రచ్చఁబ్రజ నేతలు క్రిక్కిరియించునాడునున్...”

భారత జాతీయోద్యమమహత్తరచారి: తకగాథంకు పద్యాకృతి పందే
మాతరంతావ్యం అందులోనిది పరమహంస బాదాన్ని గురించి విశేషించి చెప్ప
వలసిన మాట - ఇది రసవత్తర మైనది. ఉత్తేజకరమైనది. ఉత్కృష్టప్రయో
జనాత్మక మైన ఈ కావ్యాన్ని కమనీయంగా సృష్టించిన శ్రీ వీరభద్రమూర్తి
గారికి నా హృదయపూర్వక ఆభినందనలు. అభిరుతులు.

డా॥ దివాకర్ల వేంకటాచార్యునిగాదు,

M.A. (Hon's) Phd.

Formerly professor And Head Of The Department Of Telugu,
Osmania University

లోకమాన్య ఖండము

మహాకవి శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారి రాధునికాండ్ర కవిపుంగవులలో మూర్ధన్యులు. సాంప్రదాయకకవిత్వాన్ని పరిపూర్ణముగా బహురసవత్కావ్య కుల్యల ద్వారా తెలుగు నేలం ప్రసరింపజేసియు, శివుని ఓంకారమంటానినాదమును, దలపించు మధురగంభీరకంఠముతో, బలుచోట్ల కావ్యపతనమొనరించిన వారనవద్యమైన యశస్సు నార్జించినారు. కవిత్వముతోపాటు మితిమీరిన దేశభక్తియు వారి కాజానజమై వారిచే పెక్కు మహాకావ్యములు వ్రాయించినది.

“జననియు జన్మభూమియును స్వర్గముకన్నను గొప్ప,
సైమ మైనను పరభూమి కుప్ప”

అను నది వారి హృదయములో చిరరూఢమైన భావము. అంతరమైన యీ దేశభక్తి జ్వాలయే ప్రాయము కై వ్రాలిన యీ ఉత్తర జీవితమున వారినోట వందేహతరమను నష్టాదశఖండమండితమైన యీ మహాకావ్యతేజస్సును వెల్లడించినది. వందేహతరమ్-ఎంత చక్కనిపేరు! మంచు పరి నివతాళించిన పి కిందనెత్తురు నైన నుడికెత్తించు నెంత మనోజ్ఞనామము! ఈ పేరే వారి కావ్యముమనతను వేనోళ్ళ వక్కాణించుచున్నది.

‘వందేహతరమ్’ కావ్యమునందలి ఖండములలో లోకమాన్యఖండము విశిష్టమైనది. తిలక మహాశయున కా బిరుదు మత్సర మన్వర్థమైనది. ఆయన భారతవ్యూహాధ్యక్షునిగా మూలస్థంభము. ఎంత దేశభక్తుడో అంత దైవ భక్తుడు. ఎంత దైవభక్తుడో అంత మహాపండితుడు. ఆయనపలుకులు పరదేశీయుల హృదయములకు ములుకులు; దేశభక్తిపూరితులైన దేశీయుల హృదయముకు రక్తపుత్రకులు. ఆయన నాదిన స్వపరిపాలన

వీణమే: మొక్కయై, మ్రొనై, మహావృక్షమై భారతీయులకు స్వరాజ్యస్వాదు
వలము నందించినది

శివాజీ రాజకీయమహానాయకుడు. భారతజాతీయ వీరశేఖరుడు. ఆయన
పేర నెన్ని ఉత్సవము లొనరించినను భారతీయులా మహామహాని ఋణము
తీర్చుకొనజాలరు. గణపతి భారతీయుల కాద్యారాధ్యుడైన దేవతామూర్తి.
ఆయన విఘ్నాంధకారమూర్తాండ్రుడు మతరాజకీయాలకు సంబంధించిన యీ
యిరువురు మహానీయుల యుత్సవములు నీ ఖండమున వర్ణింపబడినవి. యుత్స
వముల సందర్భమున తిలకు, పరంజపే, సావర్కారు, సురేంద్రనాథుడు,
మున్నగు నాయకశిరోమణు లొసంగిన మహోపన్యాసములు వట్టి వాగ్వివ్యాస
ములు కావు; భారతీయ హృదయారణి గణములందు మందములై ఆణిగియున్న
స్వాతంత్ర్యాగ్నికణములను కెరలించజేసిన పవిత్రాజ్యధారావిన్యాసములు; పా
తంత్ర్యమహాంధకారమున కుద్వాసనములు. వీరభద్రమూర్తిగా రీ యుపన్యా
సములలో వ్యక్తీకరించిన భావము లెంత శక్తిమంతములో అంత రక్తికాంత
ములు. వారిపద్యము లాయా సందర్భములందు స్వాతంత్ర్య దేవత నావ్యో
నించు స్వాహంతనిగమమంత్రధ్వనముల కాలవాంఛు లై పఠితం హృదయ
ముల నుప్పొంగజేయును.

గణపతి ఉత్సవముల సందర్భమున నొసంగబడిన తిలకునుపన్యాస
మందలి.

“మూషికము బొజ్జవేల్పును మోయు లేమి!

యనుచు హితులార! మీరు నన్నడుగవచ్చు

భరతఖండోద్ధరణ కార్య భరణమునకు

నలతీయును బలవంతు డైనట్లే యిదియు.”

నను పద్య మెంతగంభీరార్థభూయిష్ఠమో వేఱుగా చెప్పనక్కఱలేదు.
ఇందలి యుపన్యాసమందలి పద్యము లన్నియు నిట్లే అంతరార్థధ్వని
జాబ్బుల్యమానము యింపు నింపుచున్నవి. ఇవి వీరభద్రదేవముఖాగత
ములు కావు. దుష్టదశార్థరధ్వంసకాలవిఘ్నాలిత వీరభద్రదేవముఖాగత
ములు. వాని నన్నిటిని వివరించి వ్యాసమును దీర్ఘీకరింపను. సహృదయుల

కొక్క పద్యమును స్థాల్పితాకన్యాయముగా చూపితిని. అంతిమగ్నికణ మవసీధరోన్నతమైన కార్వాసపుంజమును భస్మసాత్కరించుటకు చాలదా?

ఈ ఖండమున తిలకు, సావర్కారు, గోళ్లే, దివోస్కరు, చాపేకరులు పట్టర్థన్, బాపద్, చుంజపే, భండార్కర్, శంకరన్నాయర్, నాటూసోదరులు తాకూర్ సాహెబ్, అగమ్యానందపరమహంస, అరవిందమోమసోదరులు, మహా త్మగాంధి, మున్నగు మహానాయకుల ప్రసక్తియున్నది. గాంధీజీ యప్పుడే దక్షిణాఫ్రికానుండి యరుదెంచెను అచ్చట భారతీయులు పశు పాట్ల నతడు వర్ణించిన తెలుగు హృదయవిధారకముగా నుండును. ఆ మాటలు విని తిలక్ తత్కృత్యుల తప్పక యుద్ధరించెదనని వాగ్దాన మొనరించెను. చాపేకర్ సోదరులలో నగ్రజుని జాడ తెలిపి యొక్కనీచు దిరువదివేల రూప్యముల గ్రహించెను తిల కా చాపేకరును కౌగలించుకొనగా నతడు

“స్వామీ! నాకు భగవ

ద్గీత చాలు కనులకద్దకొందు

జన్మించి నినుఁ గనుగొందు”

నని పలికియుండెను. తిల కాతని శవమునకు దహనసంస్కారము జరిపించెను.

“వ్రేటుగొన్నట్టి గవరనమోముతల్లిపులి

గాండించి కన్నీరు త్రావుచు వినిచె వాసుదేవునకు

సుతమణిః ఇర్వది న్వేల తెవ్వడు

పాల్చెను వానిని వధింపరా! తక్షణ మనుచు”

పల్కెను. ఆ తిలకుపత్రికలో చాపేకరు లసమాన భారత భక్తు లని సన్మృతించెను. లజపతిరాయ్

“హత్యచాటునం దున్న

దనంత దేశభక్తి”

యనియు “నవయుగోదయమున కిది నాంది” యనియు ప్రస్తుతించెను. ఈ ఖండమునందలి మట్టము లన్నియు నొకదానిని మించి వే తొక్కటి వీర రసోద్దీపకములుగా నున్నవి. దివోస్కరు చాశ్చర్యభానామక గ్రంథమును రచించి అందు “స్వరాజ్య” పదమును వాడెను. అరవిందసోదరులు బ్రిటనులో

యుండి స్యాతంత్ర్యలాభమునకైకృషి చేసిరి. దాదాభాయ్ నవ్వురోజీ లాహోర్ కాంగ్రెసు సమావేశమున కరుదెంచెను. ఈ విధముగా లోకమాన్యభండము భారతస్వాతంత్ర్యనాటకమునకు నాంది యై విరాజిల్లుచున్నది.

కవి యిందు కథాకథనమునఁ జూపిన కౌశలము ప్రశంసనీయమై యున్నది. తిలకునకు సంబంధించిన కథాసన్నివేశముల నన్నింటిని వారు చక్కగా వివరించి యున్నారు. తిలకు కారాగారబద్ధుడై యున్నప్పుడు ఆతని స్మృతివతమున గడచిన వృత్తాంతము లెన్నో త్వరితత్వరితముగా ప్రసరించి నవి. వాని నన్నిటిని వివరించుటలో కవి గతగాథాస్మారక మని చెప్పదగిన "Flash back" విధానము నవలంబించి కథాకథనమున కౌక వైశిష్ట్యమును చేకూర్చియున్నారు.

శ్రీ మూర్తిగారి జగద్విదితి మైన పద్యశిల్పమును గూర్చి నేను వేరుగా చెప్పవలసినది లేదు. వారి పద్యములు దారాఖుద్ది శోభితములై, విలక్షణప్రౌఢ లాపరిపూర్ణమైన కూర్పుతో గూడి మనోరంజకముగా నుండును. వా రచ్చటచ్చట వాడు శబ్దార్థాలంకారాలు వారి కవిత కంటితనరాని వన్నె చేకూర్చుచున్నవి.

“రుచిత శిల్పభూరిప్రస్తరచితరుచిత

రుచిత సింహాసనమున సౌ రుచితముగ శి

వాణి యుండె సఖాజన బహుసఖాజ

నమ్ముతో”

అను పద్యము యమకాలంకారముతో గూడి యత్కంతమనోక్త్యుగా మున్నది.

“పక్షవాతము మానవవ్యాధి గాగ

పక్షపాతము మానవశవ్యమున వ్యాధి”

అనుచో పక్షపాత పక్షవాతశబ్దముల ప్రయోగము రమణీయ మగుటయే కాక భావగంభీరముగా గూడ నున్నది.

“అతని హృదయము జాతీయతాభ్యుదయము

తత్పరమై శివాజీ, తదనఘు వాణి

ధర్మసమితి దూకె, నెదిరిరై ర్యము గుము

నాస్రవంతి సవాహమునందు దూకె”

అను పద్యమునందలి శబ్దాలంకారముమాట యటుండ నర్థవైచిత్రీ శివాజీపరాక్రమక్రమమునకు ఐంగారుపతాక వోలె నున్నది.

“తనువో ధనమో మనమో” 181. ప.

అను పద్యమున

“స్యందనచాలక మైన మోకు దానన కాదే”

యను సర్ధాంతరన్యాసము మనోహరముగా నున్నది.

“పొట్టి నేల్లు తలవ పుట్టెడు బుద్ధులు”

“గంగాతటజనితరి త

రంగిత మాశీర్వాచః పరంపర తోడై

పొంగులుగా కెటుండు”

మున్నగునవి శ్రీ మూర్తిగారి జాతీయపదప్రయోగమునకు తార్కాణములు. మాక్కుముల్లరు మొదటి క్రతుప్రతిని పంపగా నార్యులు వసించిన డుపోత్తరద్రువమే యని విదిశము చేయు గ్రంథమును తిలకు బందనముననే రచించెను. దానిచే

“వెదలకు బలె దివాచీల కెన్నో రంగులు వేసె తిలకు”

అనుట యెంతో భావగంభీరముగా నున్నది.

“నిన్ను భజించు చుంటిమి గణేశ్వర! ప్రాణసపుత్రపుష్పని
ష్పన్న సమర్చనన్, జివరి జన్మము చేయకు దీని మాకు బ్రెన్,
గన్నుల మ్రోత గర్జనముగా భరతోర్వి స్వతంత్రతాప్తిదా.
కన్నవమేఘముల్ కురియుగాత! నిరమ్మదమస్మదంగముల్”

(258 ప.).

అను పద్యము వారి భావగాంభీర్యమునకును ధారాశక్తికిని పరమనిదర్శనముగా నున్నది.

“మా యిండ్లు నదా రై పుల్లంబు లగుత! త్వత్పూజవై”

అను ప్రయోగమందలి ధ్వని యద్భుతముగా నున్నది. కవి యిండు. మధ్యాహ్నములు, ద్విపదలు, స్రగ్ధర మున్నగు వృత్తములను గూడ వాడి యున్నాడు. ‘నందేమాతరం’ వారి కవికా ప్రతిభ పాశావ్యనందిన మహాశావ్యము. అది దేశమున నముచితగౌరవము నంది వారి కపారయశస్కర్తారముల నొదవించుగాక! యని యాశించుచున్నాము.

— శ్రీ వేలూరి నహశానందగారు

ఆరవిందఖండము

పరమాతరం బహుశ్రీ ఆరవిందఖండం ఒక ఆరవిందమే. ఆరవిందం అరవిందమే. పరప్రభుత్వా కి పరాజర్థను విన్నవించుకునే దశనుంచి జాతీయతద్యమూన్ని ద్వరించి స్వాతంత్ర్య మనేది ఒక రిజ్జే దానం కాదు, అది స్వేచ్ఛతో సాధించుకోవలసినది. అది సాధించుకోవడానికి మనకు శ్రీ ఆరవిందము అగ్ర శేషికి చెందినది. అది మనకు స్వేచ్ఛను ఇచ్చేది. అది తిలక్, ఇటు వంటివారే. శ్రీ ఆరవిందము అనాగు సుపూర్ణస్వరాజ్యాన్నికే శంఖం పూరించి, అధికారులు, ఎదురేకార్యదామలు, మితవాసులు ఎక్కువగా పాశ్చాత్యభావనలపై ప్రభావం వడంకోపాటు పాశ్చాత్య ఆధారితమహారాజులు, రాజకీయసంప్రదాయాలకు లోబడి వుండేవారు. కాని స్వరాజ్యంవ్యవహరించు స్వదేశ- అర్థము పునరుద్ధరించేవారే. వారే నుకోవాలి. అని భావించుకుంటే, అది పునరుద్ధరించుకోవడానికి మళ్ళించిన దగ్గివైపు తిలక్, శ్రీ ఆరవిందము, విద్యాభ్యాస మంతా లంకాలోనే జరిగినా, స్వదేశంలో కాబట్టి వ్యతిరేకంగా శ్రీ ఆరవిందము భారతీయసంస్కృతితో బాధాత్మకం పొంది భారతీయులుగా ఒకరి పగ్గితిష్ఠమ ఇనుమ దింపజేశారు. అధ్యాత్మికం సాంఘిక వేగ రావని, రెండూ ఒకటే సని మళ్ళీ గీతాదర్శనం పూర్ణమౌగాన్ని సహజించారు శ్రీ ఆరవిందము. శ్రీ గుడిగొండ వీరభద్రదమూరిగారు ఈ వివిధ విషయాలను దర్శించగలగిన సమ్యక్దర్శి, ధిట్ట, చూపుచుచును, మూలం దేవుని బట్టి స్వాతంత్ర్యభావనకు అధ్యాత్మిక తర్కాన్ని సాహిత్యపరంగా సుసన్నుించగలిగారు.

“ఎవడు యోగాశ్వముననండి కువిని వదెనో

వాడెయిక డరవిందు డెవలినాడు” (802వృత్త 241వద్యం)

శ్రీ మేటిగొండవారు అధునాతనంకన్న కూడ ఒక అడుగు ముందు. “సూక్ష్మిం” అని వదప్రయోగం చేశారు.

‘సభ ద్వితీయా, యొక ప్రేమన విల్లికూతలున్’

మరొక సందర్భాన

“భరత ధరణికి...”

“ద్రాక్షవనంబువంట యెంతో సీధు వంత దొరకు”

‘దొరకు’- ‘దొర’కు అని కూడ

“పసి లేనిది సేద్య మగునా; నసి లేనిది భాద్యమాన”

“అబ్రిటిషుపాలనంబు”

శ్రీ అరవిందులు విద్య జాతీయ విద్యగా ఉండా అని భావించారు.

“జాతి స్వతంత్రత వనము సల్పుకొనన్ దగువిద్యమనకిప్పుడులేనిదివిద్య”

లజపతిరాయని గురించి వ్రాస్తూ,

గీ॥ ‘అతడు లజపతిరాయు దుర్మతిపరాయు’

అని భావస్ఫూర్తిని ప్రస్ఫుటం చేశారు రచయిత. స్వామి వివేకానందను గురించిన ప్రస్తావనలో:-

క॥ “అటు వేదాంతము నిటు ని

వృత్తి భారత రాజకీయ బాధాంతము నొ

క్కలె నుడి స్వామి పలికె”

ముదిగొండవారి పాశికి శబ్ద మెన్ని విధాల ధ్వనిస్తుందో. గీతగీతాన వినవచ్చు. శ్రీ సురేంద్రనాథ బెనర్జీ

“పూర్వజన్మ తపస్వి యిప్పుడు వచస్వి”

మాటలు ముచ్చెమటలు పోయకుండా, వాటి కవి ఆయా స్థానాల్లో ముచ్చటగా చోటు చేసుకుందై. ఇది రచయిత సహజరీతి.

‘అమవసవాటి చీకటుల కందపు పున్నమినాటి వెన్నెలలో’

ఏ భాష అయినా తనదిగా చేసుకోవా లనుకొనే చంపకము.

“పాతలాంతర్లకు కొత్తలాంతర్లు శీర్షిక గాగ”

ముదిగొండవారి మధ్యాక్కర, మధ్యమధ్య అక్కతే. “Rogues of First Waters” అనేదానికి ముదిగొండవారి తెనిగింపు.

ఆ.వె: ఇటుకు బ్రిటను నుండి యేలవచ్చు జనంబు
మొదటిసీట వచ్చు మొసలిమచ్చు”
కమ్మని తెనుగు తనానికి ఒక కందము.

క: “నీ బిలగమె నా బిలగము
నీ బాసయె నాదు బాస నీ బాటకును
న్నా బాట కలియు వరవిం
దా! బృహితనుగుబ్బింద! యని తిల కనియెన్.”

గీ: “ఒక పనికి బుడ్డిదీపమె యొనరు గాని
యెన్ని బుడ్డిదీపము లైన నేమి “గ్యాసు
లైటు” కాదు, కాంగ్రెసు గ్యాసులైటు, దాని
వెలుగునందు స్వరాజ్యపు పెండ్లినిండు.”

స్వాతంత్ర్యసాధనలో స్వయంగా పాల్గొనటం వలన ముదిగొండవారిలో వీరభద్రమూర్తి కనిపిస్తారు. ఆ స్వానుభవం లోడయినందువల్లనే మీ రచనలో శబ్ద, అర్థ, భావ అలంకారములతో పాటు, అక్షరరమ్యతతో పాటు రాజకీయ రమ్యత కూడా చదువరులను అకట్టుకుంటుంది. ఈనాటివారి కెక్కువగా తెలియని శ్రీ అరవిందుల దేశభక్తిని జ్ఞాపకం చేయగల దీపిక. శ్రీ అరవింద ఖండము.

తెనుగు. గోండ్లపం. అంగ్లభాషల తీసుకెన్నులను, పాత కొత్త కవితా రీతులను మేళవించుకున్న మహాకవి ముదిగొండవారు.

విద్యాన్, శిరోమణి

శ్రీకేశవవంతుల నరసింహశాస్త్రిగారు

భవానీమందిరఖండము

“ఇచ్చటి మట్టి బుట్టి, యిచ్చటి గాలికి

వాన కెండ కెదుగువారు, తనను

మఱచిపోయి రనుచు మరిమరిఁ దడవె నా

యంబ భారతాంబ యా భవాని”

అని తన హృదయం చీల్చి బయటికి ప్రవహింపజేసిన, దేశమాతృశృం
ఖలావిమోచనోద్యమంకోసం ఉఱకలు పెట్టుతున్న కరుణరసం సర్వకృష్ణాపిం
చిన భవానీమందిరవ్యాసభావాలనూ, మహర్షి అరవిందమోష్ ఆ వ్యాసంలో
ష్యక్రపరచిన దేశహితైకబోధదీపితులనూ, స్వాతంత్ర్యరక్షాదీక్షాకంకణకింజీ
క్వణనములనూ మెఱుపులు తగ్గినీక, ధ్వనులు సన్నగిల్లినీక తెలుగుతోటలో
ప్రసరించునట్లు చేసిన దీ భవానీమందిరఖండం. ఆనాడు అరవింద, వారీంద్ర
సురేంద్రనాథబెనర్జీ, బిపిన్ చంద్రపాల్, అశ్వినీకుమార్, మొదలయినవారు
చూపిన మాతృదేశభక్తిని, కర్తవ్యప్రభువు చేసిన ద్రోహరంభమునూ కన్నుల
యెదుట నిలుపుతున్న యీ కావ్యఖండంరచయితకు అనువాదంలో, అనుభవంలో,
అవిజ్ఞతలో, ఉపజ్ఞతలో, ఉత్సాహంలో ఉన్న మెలకువలనూ, పలుకుల తియ్యద
నాన్నీ వేనోళ్ళ వెల్లిడిస్తున్నది. చదివి ఆనందించండి!

ఇంగ్లాండ్ ఖండము

శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారు నాకు చిరకాలమిత్రులు. ఆయన స్వతంత్రులు అందుచేత కవి. లేకపోలే కవికావడంచేత స్వతంత్రులు. ఈ కావ్యంలో ఈ ఇంగ్లాండుఖండాన్ని నా కిచ్చి నీవు దీనికి పీఠిక వ్రాయాలి అన్నాడు. సరే నన్నాను.

లోకంలో జరిగిన ఒక ఇతివృత్తాన్ని తీసికొని దాన్ని చందస్సులో పెడితే అది కావ్య మవుతుందా? అనేది పెద్దప్రశ్న. ఆ యా సంఘటనలను నేను యథాతథంగానే చిత్రించాను సుమా! అని కొంతమంది "పుట్టోట్టు" కూడా వ్రాస్తారు, మహాకవులై కూర్చుంటారు వాళ్ళు. బ్రతికున్న కాలాల్లో జరిగిన చరిత్రలను స్వీకరించి కావ్యత్వ మాపాదింపగల వాళ్ళు వాల్మీకి, వ్యాసుడు ఇద్దరే ఇద్దరు. ఇప్పుడి వీరభద్రమూర్తిగారు సాహసించి ఈ కాలంలో జరిగిన ఈ చరిత్రను పుచ్చుకున్నాడు. దీనికి కావ్యత్వం సంఘటించిందా? లేదా? అనే ప్రశ్నను గురించి విచారించవలసినవారు తక్కిన మహిళలకు పీఠిక వ్రాసేవారు. అదృష్టవశాత్తు ఆ బాధ్యత నాకు అసలే లేదనను గాని చాలా తక్కువ. అది కూడ నేను పక్కకు నెట్టి ఈ ఇంగ్లాండుఖండంలో నేను మెచ్చుకోగల్గిన ఆంజాన్ని వ్రాస్తున్నాను. ఎందుకయ్యా? అంటే ఇతరులెవరైనా దీని సొగసు తెలిసిన వాళ్ళంటే ఉండవచ్చు. కాని చాలా మందికి తెలియదు. అందుకని చెప్తున్నాను. కొంతమందికి కొన్నికొన్ని "ప్రజాడిసెస్" ఉంటాయి. ఇందులో అన్నీ ఇంగ్లీషుమాటలే ఏం కావుంది అంటారు. మఱి ఇది ఇంగ్లాండు ఖండ మాయ్. ఇందులో ఇంగ్లీషు మాటలు లేకుండా వ్రాస్తే ఏం కావుంటుంది? శ్రీనాథుడులాంటివాడు గోదావరీఖండ మైన భీమఖండాన్ని సంస్కృత సమాసాలతో ముంచివేశాడు. శివకవుల తరువాత వచ్చిన ఈ శ్రీనాథుడు తన వరసడిలో తక్కిన కవులను నడిపించినవాడు మఱి. చదిలేద్దాం.

ఈ ఇంగ్లాండు ఖండాన్ని మొదటినుంచి వివరిచాకా చూచాను. ఇందులో నున్న చమత్కార మేమిటంటే అసలు కథ అంగుళమంత. ఈతెలుగు దేశంలో గజానికి నలుగురు మహాకవులున్నారా: వాళ్ళ పేర్లు తక్కినచోట్ల వినపడ్డా వినపడకపోయినా రేడియోమేకాల్లో తరుచుగా వినపడుతుంటాయా! వీరిలో ఎవరికైనా ఈ అంగుళం కథను వ్రాయటానికి ఒక్క గీతపద్యం సరిపోతుంది మహా ఆయితే. మఱి ఈయన బిరికి పద్యములు వ్రాశాడు. ఈ పద్యాన్ని కూడా ఇంగ్లాండుదేశమునందలి ప్రకృతి రామణీయకముయొక్క వర్ణనమే. ఈ వర్ణనము సొగసంతా అట్లా ఉంచి మొదటినుండి కొనసరకు కథాంశమైన “గోట్లే లజవతిరాయిల” దౌత్యవైభవాన్ని సర్వత్రా వ్యఖ్యామానము చేస్తూ ఉంటవి. ఇంత వర్ణనములోను ఈ చిన్న కథాంశాన్ని దుసి కిలించుకొని పోకింద, పోషించుకుంటూ వ్రాయడం కవియొక్క కావ్యనిర్మాణ మర్మజ్ఞుల నిదర్శన మని చెప్పుతున్నాను. మొదలు పెడుతూనే వాళ్ళెక్కిన ఓడ

“తరంగముఁ ద్రోసికొనుచు వేగన్

గమించుచుండె కడగండ్ల నీది ధీరుండు వోరె”

ఈ మాటల్లో వారి దౌత్యం ఎదురునడకలు నడుస్తున దని వ్యంగ్యం. ఇదే చివరి పద్యంలో ప్రతిపాదిత మయింది. ఆద్యంతాలు పొసగించుకొంటూ మధ్యమధ్య పైకి తేలుస్తూ, అంతరనుసూతితో వ్యంగ్యం చేస్తూ ఈ కథాభావన కొనసాగుతుంది పూలల్లో దారం లాగా. పూలు, పిట్టలు వాని రంగులు, కూతలు దారాన్ని గుచ్చిన పూలు. తరువాత సముద్రవర్ణనము. ఈ వర్ణన మంతా అందాల కుప్పే. ఈ అందా లన్ని ఎక్కడ విప్పిచెప్పను?

“భువన మను హండలో నీరు పోసి పైని

మంట పెట్టి కాచుచు నుండె కంటవడని

వేడొ, నరు డైనచో క్రిందఁ బెట్టు మంట

మంట ద్యున్నట్టి నీ రంబుధి, పంట మొయిలు”

అనలు ఈ భావమేమిటి? ఈ రచన యేమిటి? ఈ భావ ఏమిటి? కాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగారి భాషలో ఐతే “మూడూ పరాభిప్రాయాలు ఉన్నాయి” అని చెప్పాలి. విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి భాషలో నయితే “సుంకుదేరి ఉన్నాయి” అని చెప్పాలి. మరి నీ భాషలో ఏమంటావయ్యా? అంటే, నన్నయ్య గారి పద్యం గుర్తుచేసికొని “మేలు” అంటాను. ఎంతమంది సముద్రాన్ని వర్ణించలేదూ ఏ కవిరీరు ఆ కవిదే అయినా ఈ పద్యం చదివినప్పుడు ఈ వీరభద్రమూర్తిగారు ఇంత కవా అనుకుంటాను.

“శ్వేతముఖుల లండనులక్ష్మి స్పృశసౌధ

వీధికూటస్థ వెన్నెల విరివి బ్రాచి

విరుగబడినవ్యవస్థ తమ్ము నరసి యనుచు

తలచె లజపతిరాయి సందరపు దరిని”

మరం నిచ్చట కథార్థ మైన దౌత్యవైఫల్యం సురిస్తుంది. కాని ఈ చాట్యార్థంచూడే చూద్దాం. ఇది ఎంత స్వభావ రమణీయముగా మన్నది! ఇంత దూరము ఇన్నిరోజులు సముద్రం మీద ప్రయాణము చేసియున్న వాళ్ళకి ఎంత దూరం చూచినా సముద్రమూ ఆకాశమూ చూచిచూచి అలసిపోయిన వాళ్ళకి ఒక్కమాటు ఒక మహాపట్టణముయొక్క మహాన్నతి సౌధసముదాయభోగ కంటికి పాతాళాదనము చేయగా ఆ వెన్నెలలో వారి కట్టనిపించుట సహజమే. ఇది వట్టి అలంకార రచన కాదు. “వెన్నెలవిరివి బ్రాచి” అనుట కవితామయ మైన రచన. ఇందు మైరేయము తప్పరానివి ఈ నల్లముఖమంతు చూచి విరగబడి నవ్వుతున్న ఆంగ్లయువతిమదవిలాసగర్వాశిరేకములు కొట్టవచ్చి నట్లు కనిపిస్తున్నవి.

మరి ఈ కవికి ఇంట్లాండు దేశములో మన్న పూంతో, పట్టంతో, బెణువులతో, పొదరిండ్లతో, పచ్చికబయళ్ళతో తోటలతో, చెట్లతో, కాని నీడలతో, పొగమంచులతో, వసంతకాలపుదండలతో, నదులతో, సెయ్యేళ్ళతో ఎంత హృదయకమ్ముమైన పరివరణం ఉందో చదువుతూ ఉంటే అక్కర్లేం

వేస్తుంది. ఈయన చిన్నతనములో 17, 18 ఏళ్ళ వయస్సులో ఊరికే చూసి వద్దా మని ఇంట్లాండు పోయాడట. అప్పటి అనుభవం ఇదంతా. ఈ 70 ఏళ్ళ వయస్సులో వ్రాశాడు. ఈ మధ్య యాత్రై ఏళ్ళ కష్టాలు సుఖాలు ఎన్ని వచ్చినా అతిలోకమైన ఆ చిన్ననాటి అనుభవాన్ని ఇంత ప్రత్యక్షంగా దాచుకుని దాచుకుని భావనతో పండించి ఈ ఖండంలో కొలబోశారు. కవిత్వపు మద మంతా వారబోసిన ట్లున్నది ఈ రచన. ఎప్పుడో చిన్నప్పుడు ఇంట్లాండు వెడితేమాత్రం ఈ పూరి పే రెట్లా గుర్తున్నవి? వాటి రంగు లెట్లా గుర్తున్నవి? అరే! ఆ పిట్టలు, వాటి పేర్లు, వాటి కూతలు ఇవ్వన్న ఎట్లా గుర్తున్నవి. నాకు ముప్పై ఏళ్ళ స్నేహం ఉంటే నాతో ఇంత చనువు ఉండే ఎప్పుడైనా చెప్పాడా? పీఠభద్రమూర్తిగారు. పోసీ సత్యనారాయణగారికి చెప్పాడా? వేంకటేశ్వరరావు గారికి చెప్పాడా? మరి ఇప్పు డెట్లు వ్రాశాడూ అని. దీనికి ఒక్కచే జవాబు. వాడు అసలైన కవి అయితే, వాడికి సీసలైన కవితాహృదయం ఉంటే వాడి చిన్నతనపు అనుభవములో ఏమిటి! జన్మాంతరపుటనుభవములో కూడా మునిగిపోతాడు. “తవేతసా స్మరతి నూనమతోధపూర్వం కావస్థిరాణి జన నాంతరసౌహృదాని”. పీఠభద్రమూర్తివిషయంలో “తోధపూర్వం” అవటం విశేషం. అంత కవితా హృదయాన్ని లోపల పెట్టుకొని ఒక పక్కనుండి అందులో మునిగిపోతూ పైకి సామాన్యులతో స్నేహం చేస్తూ వాళ్ళకంటే తక్కువ వాడి నన్నట్లు ప్రవర్తిస్తాడు. ఇట్లా ఎంతసేపు వ్రాయను? ఐనా రెండు మూడు పద్యాలు ఉదహరించి చర్చించకపోతే తృప్తి లేక వ్రాస్తున్నాను.

“తల్లులు కన్న పిల్లలను చాదులు పెంచిన రీతి మాధవ

ప్రొల్లసితాహముర కనిన పూలను గ్రీష్మదినాలు పెంచు, సం

పుల్లవిచిత్రవర్ణసుమపూర్ణతటమ్ములు పెంచు ఖేమ్ముకున్

మొల్లము, చాని గొట్టుతికి పూన్పును సంజలు రెండు చేటికల్”

పై పద్యంలో మూడు చరణాలు సామాన్యప్రతిభావంతుడైన కవి వ్రాయవచ్చు. “సంపుల్ల... మొల్లము”, ఇంతవరకు పద్యములో చెప్పదలచు కొన్న భావ మైపోయినది. పద్యము పూర్తి కాలేదు. ఏమిచేయాలి? ఇట్లాంటివి

ఈ కవే రెండుమూడుచోట్ల పడ్డట్లు కన్పడుతుంది. కొంత గడుసరిగానే చాటుకొని పోయినాడు. సమస్యలు పూరించట మనేది అష్టావధానాల్లో ఒక ప్రక్రియ. ఏదో కొంత కష్టపడి ఉర్ధం లాగితే ఆ సమస్యలు పూరించవచ్చు. ఇక్కడ సమస్యలేలే వేరు. భావం అయిపోయింతరువాత పై పద్యరచనదర్జా చెడకుండా ఆ భావాన్నే తెగ సాగదీయకుండా పద్యాని కంతకీ తరుకు వచ్చేటట్లుగా ఆ భావం లోనే ఇమిడి పోయేటట్లుగా పూరించాలి.

“దాని గా న్పుటికి పూన్పును సంజు రెండు చేటికల్” ఇక్కడ పై గుణా లన్నీ ఉండటమే కాదు. భావాన్ని సొగసుగా అలంకరించాడు కవి. ఈ మట అంటే నా అభిప్రాయ మంతా చెప్పినట్లే కాని కొంతమందికి సం కొంత వివరి స్తాను. ఇది అచ్చమైన అంగ్లకవిభావమును తెచ్చి దానికి తెనుగుతనాన్ని అపాదించటం. అంటే ఆ ధేమ్మనది రెండు గట్లూ పూలతో సిండి ఉండే, దాని నీళ్ళమీద, ఆ పూలమీద, చిదమసాగుంసంద్యారాగకోభ పడుతూ ఉంటే, ఆ దృశ్యము అ నది పూంగెను తొడుక్కున్నట్లుగా నున్నది. అది ఇంగ్లీషునది. కాబట్టి గెను తొడుక్కోవటం. రెండు తటములు రెండు చేతులు. నీటి భాగము తక్కినగాను దాని తరుకు సంజకాంతిలో ప్రకాశిస్తుంది కాబట్టి సంజలు చేటికలు. అదీ కల్పనలోని ఖచ్చితము.

“గొడుగున్ బట్టినయల్లెవృక్షము పొసంగున్” “మేరి తైంపైను”, మా అడుగుల్ వెండియు నేబిదిన్ పొడుగు దీపారాధనాళాఖలన్ బెడగొ న్నంతము బాదరించునది “నార్వేస్సూసు”, నిల్వెల్లెపూ తోడుగే తెల్లని ‘బీము’, సృష్టి నరమాత్మున్ గొల్పు నెందేనియున్.”

“సృష్టి నరమాత్మున్ గొల్పు నెందేనియున్” అనునది పిండితార్థము. తక్కిన పద్యమునందలి అలంకారరచన వచ్చి దీనిలోనికి గుర్తొంటున్నది. ఇది అలంకారంచేత అలంకారాన్ని అలంకరించుట. ఇది భావంలోని సొగసు. భావం వేరు భావన వేరుగా చూచినగాని ఈ రచన సొగసు తెలియదు. మఱి “మేరితైం పైను” “నార్వేస్సూసు” “బీము” ఈ వృక్షముల యొక్క సొంద ర్శ్యవైవిధ్యమును ఏకత్రావప్థానముగాచేసి భావదిప్రమును చేయటం ప్రతిభా లక్షణం.

“సాలము నుండి దూకి.

ఘుణు లుజ్జ్వలింపగా”

నీళ్ళల్లో పూల వాసన ఈతలు కొట్టుతున్నదట. అంటే ఆ వాగ్రచన దానిఅంతట అది చాలా అందంగా ఉందనుకోండి. చుట్టూరా బెట్లనిండా పూలు బాగా వికసించి ఉన్నాయి. ఆ పూలు రాలి ఆ సువాసనతో నీళ్ళు ఘుమఘుమలాడుతున్నాయి. ఆ అనుభవం ఆ భావానికి పునాది-దానిపైన వచ్చిన ఉత్ప్రేక్ష కవితా భావం. ఇన్ని కలిసున్నాయి దాంట్లో. ఇది అట్టిపెట్టి “బడ్డెరిగా” రనేచిల్క ఉందట. దాని అందం వర్ణిస్తాడు చూడండి. ఎందుకు? చివరి చరణమును వ్రాసి వెనుక చరణముల భావమును అలంకరించటానికి. ఇది సర్వాంధ్రమహాకవుల త్రోవ. అది సమాసములో చేయటం. ఆ సమాస మంత సుంకులేది ఉండటం. ఈ కవి తప్ప మరి యొక దెవడూ ఈ ఖండా న్నిట్లా వ్రాయలేడు. ఇట్లు ప్రతిపథ్యాన్ని ఉదాహరించి చర్చించవచ్చు. ఈ ఖండం ఇంగ్లీషులో వ్రాస్తే దానికి మంచి ప్రశస్తి వస్తుంది. ఇంగ్లీషువాళ్ళే ఆశ్చర్యపోతారు అని నా నమ్మకం.

అరుద్ర

శ్రీముదిగొండపీఠత్రయమూర్తిగారు చాలా వింతలుమైన కవి. నేనూ, ఆయనా చాలా కవిసమ్మేళనాంలో పాల్గొన్నాము. ఆయన ప్రాచీన చందస్సులో రాసినా, ఆధునికులను కూడా ఆకట్టు కోగలడు. ఆయన ఈ మధ్య వదన కవిత్వం కూడా బ్రాస్తున్నాడు. ఈ గ్రంథాదిన ఉన్న హృదయంగమం చదివితే, అది ఎవరో పైలాపబ్బీసులో ఉన్న కవి వ్రాసినట్లు కనబడుతుంది, లేక వినబడుతుంది. శ్రీముదిగొండపీఠత్రయమూర్తిగారు ఇంటిపేరులోనే ముదిమి ఉన్నవారుగాని, పద్యంలో పడుచుదనం ఉన్నవారు. గాత్రం అన్నది కరీరానికి, కంఠానికి సమానంగానే వాడుతారు. వీరి ఒక గాత్రం అంతంత మాత్రం-రెండవది-అక్షరాలాక్షేత్రం. అందులో ఉన్న రాజనం వివరంబిందే-

ఇది వందేమాతరం అనే కావ్యం. ఇది నేను సంపూర్ణంగా చదవలేదు. ఇందులో ఇంగ్లండు ఖండం అనే భాగాన్ని మాత్రమే నాకు కవిగారు ఇచ్చారు. ఆయన ఉద్దేశంలో అన్నమంకా చూడాలా ఒక మెరుకు చూస్తే చాలదా అన్నట్లు నాకు ఇచ్చినట్లున్నారు. నేనుకూడా కదదాకా చూడాలా కొంత చూస్తే చాలదా అని చూశాను. చూసినంతదానిలో, వీరి వాసి కనబడుతూనే ఉంది.

వమగ్రాంధ్రసాహిత్యం రచించడానికి ఆంధ్రసాహిత్యలోకంలో దొరికినన్ని గ్రంథాలు చచ్చినట్లు చదివిన నేను ఏ గ్రంథమైనా తననుకాను చదివించు కోకపోయానా, ప్రతిపద్యం చతురక్షరసంయోగం చేసి మరి చదివాను. ఏ పుట్టలో ఏ పా ముందో అన్నట్లు ఏపద్యంలో ఏభావం ఉందో అని ప్రతిపద్యం వదిలాను. కొన్ని ప్రబంధాలు చదివినప్పుడు నాకు కలిగిన వాద ఈ పర్యం వదిలినప్పుడు నాకు కలగలే దని చెప్పడానికి సంతోషిస్తున్నాను. సంపూర్ణకావ్యం

చదవందే పరిపూర్ణ మైన అభిప్రాయం ప్రకటించటం నా అభిమతం కాదు. అయినా ఓకానొక పర్యం నా చేతి కిస్తూ శ్రీమూర్తిగారు చెప్పిన కొన్ని విషయాలు వల్ల ఈ పర్యంలోని కృషి నా కర్థమైంది. ఆంధ్ర దేశపు అరుగులపై కూర్చుని, ఊహాగానంలో ఈయన ఇంగ్లాండును వర్ణించలేదు. కథాకాలం నాటి ఇంగ్లాండును కన్నులారా చూసి కథకు కావలసినంత కవిత్వాన్ని వాడుకొంటూ కథనం చేశా దీయన. ఇది ఆయన చిత్తశుద్ధికి తార్కాణం. నేనుకాంగ్రెస్ కుటుంబంలో పుట్టి, ఖద్దరు పొత్తిళ్ళలో పెరిగినవాణ్ణి. దాస్యంలో పుట్టాను తిరుగుబాటులో పెరిగాను. స్వాతంత్ర్యంలో రొమ్మువిరిచాను.

ఈ కావ్యంలో కథ బహుశా నా కథే కావచ్చు.

తళాప్రహర

డా॥ దాశరథిగారు, D.Litt.

(ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ఆస్థానకవి)

బెంగాల్ ఖండము

మనీషిరసము

పూజ్యులు, మహాకవులు శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారి కవితాదీప్తి దేశదికల వ్యాపించినది. ఆంధ్రసాహితీ లోకంలో వారి కవితాస్వాదన చేయుచు వారు అరుదు.

ఈ ఆధునికయుగమున కథాకావ్యములు తక్కువగానే వస్తున్నవి. కథానికాప్రక్రియ విడివడిపోవడంవల్ల కవితలో కథ తగ్గిపోయింది.

అయినా తమ్మలవారి మహాత్ముని ఆత్మకథ, గడియారంబారి 'శివభారతము,' మరుసాపంతులవారి 'ఆంధ్రపురాణము' ఇంకా ఎన్నో వెలువడి సాహితీరంగంలో చక్కని స్థానం ఏర్పరచుకున్నవి.

అట్లే శ్రీ ముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారి "వందేమాతర" మహాకావ్యం కూడా అగ్రశ్రేణికి చెందిన కథాకావ్యం (Narrative Poem).

భారతస్వాతంత్ర్యసంగ్రామగాథ ఆధారంగా శ్రీ వీరభద్రమూర్తిగారు వందేమాతరకావ్యరచన చేశారు. ఇందులోని "బెంగాల్ ఖండము" ఈ కావ్యమునకు అయువుపట్టు.

బెంగాల్ అనేనదికే మన హృదయాలు బలదరిస్తాయి, తనువులు పులి కరిస్తాయి. మన స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో బెంగాల్ కు ప్రముఖస్థాన మున్నది. పంగీయులు త్యాగిలు. ఉద్రేకపరులు, సమరమున దిట్టలు. ప్రపంచప్రఖ్యాతి నార్జించిన సుభాష్ చంద్రబోసు వంటి మహావీరులు అక్కడ ఉద్భవించారు.

“వందల్ వేల్ బ్రిటనంబరంబులు రగుల్పన్ జావకజ్వాలతో
వందేమాతర మంచు భారతిని నివ్వాలించు మీ హారతిన్
సందృప్తౌ ప్రభుతంత్రయంత్రన సతిజ్ఞాయజ్ఞ పూర్ణాహుతిన్
వందివన్ దగు వర్ణమాల యిరవొందన్ లేదు వంగప్రజా!”

అసి వంగప్రజను ప్రశంసించారు వీరభద్రమూర్తిగారు. అసలు
వందేమాతరగీతమును ముడిచిన మహనీయుడు వంగీయుడు; మేధావులు;
భూదులు, కళాకారులు, కవిశేఖరులు, కవితా, కథా, నవలారచనాదురీణులెందరో
అవతరించిన వంగభూమి భారతజాతికి గర్వకారణ మైన ప్రాంతము.

“సభలు మీవి వజ్రాయుధప్రభలు కల్గు
టా మొదల్ కడవల్లెకుటాల చాక
నాసురేంద్రహలీంద్రము దేశభాగ
ధేనురంగీయులార! వంగీయులార!”

వీరభద్రమూర్తిగారి పద్యాలు వజ్రాయుధప్రభుల వలె నాకు కనిపిస్తాయి.
వంగీయులైన “పంగకుడు,” లొంగకుడు, అనడం ఎంతో సమంజసంగా, చమ
త్కార బాసురగా వున్నది.

ఇంతకీ, పద్యరచనకు కాలదోషం పడుతున్న కాలంలో వీరభద్రమూర్తి
గారు ఉండిన మైన పద్యకావ్యరచనకు పూనుకోవడం ఎంతైనా మెచ్చుకో
దగినది నేను పద్యపక్షపాతిని. అయితే శేవలం పద్యాన్ని పట్టుకని వేలాదా
లనే చాదస్తం నాగు లేదు. కాని వీరభద్రమూర్తి గారి పద్య రచనారీతికి మురిసి
పోతాను. పద్యంలో చెప్పరాని దంటూ వుంటుందా అనిపిస్తుంది వీరభద్రమూర్తి
గారి “వందేమాతర” కావ్యం చదువుతుంటే.

“పంగం బొక్కటియొనుగాక! భరతాంబాశృంఖలాల్ రెండుగా
కంగీభూతశకార మైన దిటు మారాండుం డటుం బొడ్చినన్
భంగం బొందద అస్మదుద్యమము, యంత్రాగార మాంగ్లావనిన

భంగింపబడు, నోయ్యనన్ బ్రతుతంత్రాగార మాంగ్లావనిన్
ఇలాటి పద్యాలు కండగలవి, గుండెకుకదలించగలవి “బెంగాల్ ఖండము”లో
ఎన్నో వున్నాయి.

వంగభూమి రెండుతున్న ఒగుటను భరించలేని ప్రజలు కావించిన పోరాట
మును కన్నులకు కట్టినట్లు వర్ణించారు వీరభద్రమూర్తిగారు ఈ ‘ఖండం’లో.

వీరభద్రమూర్తిగారి ప్రౌఢరచనారీతికి ఈ ఖండములోని

(1) ‘ఉదయించెన్ దినరత్నబింబము’—

(2) ‘ఉదితుం డర్యము డయ్యె’...

అన్న పద్యాలు చాలు. శ్రీనాథాదులను జ్ఞప్తికికెప్పు తెలి వానిలో కనిపిస్తుంటే
తద్భిన్న మైన చల్లని తెలి మరొకచో కనిపిస్తుంది:—

“తోయజాపు బండి తూరుపువల్లము

నుండి మిట్టు కెక్కె నుద్దతమున;

కూర్చొనిన నియంత కుంటివా డని మన

కెట్లు తెలియు? రథి వచింపకున్న?”

రసజ్ఞులను పుంకింపజేయు పద్య మిది.

రప్పింద్రుని ఒక సుప్రసిద్ధకవితను ఈ ఖండములో వీరభద్రమూర్తిగారు.
గేయరూపమున అనువదించారు.

“మేలుకొలుపుము వా దేశమును,

మేలుకొలుపుము వా తండ్రి!”...

“నిరాంభాచారజాభ్యుదయనవీనసుపథమున హృదయమున్ ఎరట-
నీవు నడపింతువో! అచటికి స్వామీ! అచటికి ఆ స్వేచ్ఛాస్వర్గములోనికి”

వీరభద్రమూర్తిగారు ఆన్యభాషాపదములయెడ మక్కువ చూపి చక్కగా ప్రయోగించిన పుట్టము లున్నవి:-

“బుల్బులు,” “బిజిలీ” మున్నగు పదాలు వీరి పద్యములలో మనోహరముగా ఒదిగిపోయినవి.

వీరభద్రమూర్తిగారే ఒకచోట ఆన్నట్లు “కావ్యజీవమ్ము మషిరసమ్ము కాదు మనీషిరసమ్ముగాని”

“మనీషిరస”భరిత మైన బెంగాల్‌ఖండము వందేమాతరమహాకావ్యమునకు ఆయువుపట్టనుట ఆతిశయోక్తికాదు.

Sri Bijoy Kumar Sinha

Colleague of sardar Bhagat singh

ఉద్యమఖండము

Udyama Khandam

All true historians of our country's freedom struggle do now recognise that there were to streams-one that originated earlier in 1857 as the Indian Revolutionary Movement and the second that was born in 1885 with the starting of Indian National Congress.

Recognising this approach the author of this volume of narrative in verses, has rightly composed poem under separate headings related to different phases of the two movements.

The 'Khandam' that follows deals with the inspiring story of the phase of revolutionary movement that is popularly known as one of struggle against Bengal Partition. The unique character of its methods was the combination of the open and secret wings. Publicly defending the authorities, militant journals propagated the mission of liberation in terms of national values. An intensive campaign for use of swadeshi goods was organised from village to village. Aurobindo Ghosh, as pioneer, formulated a comprehensive programme, including education, physical and spiritual culture, and use of swadeshi goods. As Shri R. R. Diwarker's biography of Aurobindo shows, it was almost the programme put forward by Gandhij in 1921.

At the head of secret movement was Barindra Ghosh who declared in Alipore Bomb case, as the Chief accused, that they were not 'terrorists' believing that their goal of

Indian Independence could be achieved by only the killing of a few Europeans. The revolutionaries stood for organising a countrywide revolution for ending the alien British rule in India and establish a government of the common people.

There were echos of the movement in other regions in the country including in Andhra and in Hyderabad state of those days. The author has done well in referring to this fact.

It may be noted that these revolutionaries worked as political sannivasis and their battle-cry was Vandemataram. For them no sacrifice was too great for breaking the chains of their mother goddess - the enslaved vast dear land that had been once their own and free politically. During these days the martyrs mounted the gallows with smiles on their faces, uttering their last words- "Vandemataram".

అనువాదము

మన దేశస్వాతంత్ర్యసమరంగూర్చి వ్రాసిన చరిత్రకారులలో యథార్థ బాదు ఒకడయ్యా యీ సమరంలో రెండుశాఖలున్నా యని గుర్తించారు. మొదటిది 1857లో భారత విప్లవ ఉద్యమంకోసూ, రెండవది 1885లో భారత జాతీయ కాంగ్రెసు స్థాపనకోసూ ఆరంభ మయ్యాయి.

ఈ విషయాన్ని యీ కవిగారు. కూడా గుర్తించారు అందుకే ఆయన యీ రెండు ఉద్యమాలకు సంబంధించిన సంఘటనలను రెండు వేర్వేరు కావ్యాలుగా రచించారు.

వందేమాతరం ఖండంలో బెంగాలు విభజనకు వ్యతిరేకంగా సాగిన మహా ధృఢ ఉద్యమం వర్ణించబడింది. ఈ ఉద్యమంయొక్క ప్రముఖతలం బహిరంగ, రహస్య విభాగాలు రెండూ కలిసి పోరాటంలో పాల్గొనటం. అధి

కారుల అంశంను లెక్కచేయకుండా అనాది విప్లవపత్రికలు జాతీయ లక్ష్యాలుకు అనుగుణంగా విముక్తి ఉద్యమాన్ని ప్రబోధించాయి. స్వదేశీ పస్తువు వాడకాన్ని ప్రోత్సహించే ఉద్యమం గ్రామగ్రామాన వ్యాప్తి పొందింది. ఈ ఉద్యమానికి మూలపురుషుడైన అరవిందభూషణ్ ఒక సమగ్ర కార్యక్రమాన్ని రూపొందించినాడు. దీనిలో పిద్యావ్యాప్తికి, కారీరక, మానసిక, సాంస్కృతిక ప్రోత్సాహానికి, స్వదేశీఉద్యమానికి ప్రాధాన్యం యివ్వబడింది. ఆర్.ఆర్. దివాకర్. తాను వ్రాసిన అరవిందమోషణ్ పరిచిత్రికలో పేర్కొన్నట్లు, 1921లో, గాంధీజీ ప్రవేశ పెట్టిన కార్యక్రమానికి, అరవిందభూషణ్ సూచించిన కార్యక్రమానికి ఎన్నో విధాలుగా పోలికలున్నాయి. అప్పటి రవాణ్య ఉద్యమానికి అధినేత బరింద్రమోషన్. అలీపూరుబాబుకేసులో ప్రధానమంత్రియైన జావీద్ కౌద్రిముల్ తెల్లవారిని చంపింది ద్వారా భారతస్వాతంత్ర్యాన్ని నాపిచగలుగుతామని తమ పిశ్వాసుల కౌదని ప్రకటించాడు. దేశ మంతటా పస్తరించే పట్టు ద్వారా ప్రదేశములను అలలించున నామగ్య ప్రజల ప్రభుత్వాన్ని స్థాపించటం అనాది విప్లవవాదుల దేయం.

ఈ ఉద్యమం ప్రభావం ఆంధ్రదేశం, హైదరాబాదురాష్ట్రంతో సహా దేశంలోని యితర ప్రాంతాలమీద కూడా ప్రసరించింది. ఈ విషయాన్ని రచయిత చదువరుల దృష్టికి తెప్పకం హర్షింప త. నవీ.

ఈ పస్తపవాదులు 'పందేమాతరం' అనే సినాదంతో రాజకీయసన్యాసులుగా దీక్షతో పసిదేశారు. దాన్యబంధనాలలో పున్న తమ మార్పులకొన్ని, ఒకప్పుడు స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యాలను అనుభవించిన మార్పుకూమిని, తిరిగి బంధ విముక్తం చేసే మార్కాగ్యంలో ఎంతటి త్యాగానై నా వారు సన్నద్ధులైనారు. ఆ రోజులలో యీ దేశభక్తులు ఓరునవ్వలతో, పందేమాతరం సినాదంతో ఉరికంబ మెక్కారు.

శ్రీరాఘవ వేంకట సత్యనారాయణరావుగారు

(జర్నలిస్టు)

వారాఘలు- పితృదేవులు:-

కంకతా కాంగ్రెసులో 'దాదాభాయి నౌరోజీ' స్వరాజ్యం అనే వాక్యాన్ని బయటకు తెచ్చారు అదే నినాద మైంది. ప్రబోధ మైంది. కాంగ్రెసు వారం దరికి పాంచజన్య మైంది అప్పటినుండి జాతీయతకు ప్రాధాన్యం వచ్చింది. కాని ఎక్కడుండి జాతీయత? సంపాదించాలి. జాతీయ సంస్థలు స్థాపించాలి. ఆ కార్యక్రమం ప్రారంభ మైంది. జాతీయవిద్యాలయాలు ఏర్పాటుచేశారు- పంగజాతీయవిద్యాపీఠం ఏర్పడింది. 1905 అగస్టు ఐదవ తేదీనాడు విదేశీవస్తుబహిష్కారజోడ్యమం వెనువెంటనే ప్రారంభమైంది. దీని ననుసరించి స్వదేశీ వస్త్రాని ఉత్పత్తి కార్యక్రమం, విదేశీ వస్త్రాలను, వస్తువులను అమ్మే అంగళ్ళ పితృదేవులు ప్రారంభమైనాయి. అగస్టు 7వ తేదీ అప్పటి నుంచి గొప్ప పవిత్ర దినంగా పరిగణింపబడుతూ వచ్చింది.

అక్షర శక్తి- ఆయుధ శక్తి:

ఈ ఉద్యమ ప్రచారానికి పత్రికలు ఎన్నో సాహసించి బయలువెడలటం ప్రారంభించినాయి. 'బ్రహ్మచాందవ్ ఉపాధ్యాయ' సంపాదకత్వాన "సంధ్య", 'భూపేంద్రనాథ దత్త' సంపాదకత్వాన "యుగాంతర్", 'అరవిందు'ల నాయకత్వాన "పందేమాతరం" పత్రికలు చంద్రనిప్పులు వెలిగిపోసినాయి. కాని ప్రభుత్వం అతిశీవ్రమైన చర్యలతో వాటిని అణిచివేసింది. అక్కడ అరవిందులను ఆరెస్టుచేసిన సమయంలోనే మహారాష్ట్రంలో 'బాలగంగాధరతిలక్' ను, ఆంధ్రదేశంలో 'గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావు' గారిని ఆరెస్టు చేశారు. అటు

తర్వాత అక్షర యుద్ధంలోనుంచి ఆయుధసమరం తలయెత్తించి. అక్కడ క్కడ తెల్లవారిని ఒత్తవధ చేయడం జరిగింది. దీనికి గాను బాంబులు ప్రయోగించారు. ప్రాణాంకు ఆశ వదిలి భరతమాతవిముక్తికోసం విప్లవాన్ని కాల్పులు ప్రజ్వలించడేశారు.

“మరకీధరుడు కాదు- మురారి”

ఈ సందర్భంలో ‘విపిన్ చంద్రపాల్’దేశ సేవను గమనించాలి. “న్యూ ఇండియా”పత్రికద్వారా ఆయన భారత జాతిని మేల్కొల్పారు. జాతీయతా, జాతీయవిద్యావిధానం, జాతీయసంస్కృతి ఈ అంశాలపైన శ్రీపాల్ ఎన్నో రచనలు చేశారు. ఎన్నో గంభీరోపన్యాసాలు లిచ్చారు. ప్రఖ్యాత పత్రికాధిపతి శ్రీ ‘ముట్టూరి కృష్ణారావుగారు’ వంగభూమికి పరుగుతీసి, పాల్ గారితో కొంతకాలం సంచరించి వారిని వెంటబెట్టుకొని 1907లో ఆంధ్రదేశానికి తినుకువచ్చారు. రాజమహేంద్రవరంలో పాల్ గారిచ్చిన గంభీరోపన్యాసం విని ఆ నగరవాసులు పుంకితులై వెంటనే ఒక జాతీయ విద్యాసంస్థను నెంకొల్పారు. పాల్ గారు తరువాత మదిలీపట్నం వచ్చారు. అక్కడ జాతీయ కళాశాల ఏర్పాటు చేయడానికి వారి రాక కారణం. అది ఈ భారతదేశమంతటా ప్రఖ్యాతి గడించింది. అటుతర్వాత కృష్ణా పత్రిక సంపాదకత్వం వహించి కిలాన్ని దూసిన కత్తిగా, ఐటన్ మోతదానికి సిద్ధపరచిన పిస్తోలుగా తయారు డేశారు. కృష్ణారావుగారిలో తీవ్రత, ధైర్యం, దేశాభిమానం, విప్లవశాస్త్రాల మేల్కొల్పింది శ్రీ విపిన్ చంద్రపాల్ గారే!

కృష్ణారావుగారు విపిన్ చంద్రునితో కలిసి సంచరిస్తున్నప్పుడు పాల్ గారి భీకరాణి ఒకసారి ఎలా పలికిందో తెలియజేసే చిన్నసంఘటన నిక్కడ పోతు పరుస్తాను. విరిద్దరు మంగ్లేసదలో పడవలో ప్రయాణం చేస్తున్నారు. సందేహే అయింది. పడమటి దిక్కు ఎర్రబడింది. మలయమారుతం పిస్తోంది. మంగ్లేసద అంటు సరిగమలు వినిపిస్తున్నాయి. ఆ సందర ప్రకృతిని చూచి కృష్ణారావుగారు పరవశులై “అదుగో! మురకీధరుడు- సందేహే మదురగానాలు వినిపిస్తున్నారు. ప్రకృతి ఆ రాగాం తూగుటయ్యాలిలో వూగుతోంది” అన్నారట. పాల్ గారు ‘అవు’ అని కేక పెట్టారు. కృష్ణారావుగారు పాల్ గారి వంకచూసి ఎందువల్లీ అందామనుకొంటున్నారు. ఇంతలో పాల్ గారు గంభీర

స్వరంతో “మనకు (దేశానికి) ఇప్పుడు కావలసింది మురళీధరుడు- మురారి! దానవసంహరి” అని కేక పెట్టారట. కృష్ణారావుగారు అవునన్నట్లు తల పలికించారు. అదీ ఆనాటి పాల్గొరి ఆవేశస్వరూపం. అది వారినుంచి కృష్ణారావుగారు అందుకున్న విప్లవ సందేశం.

“బందరున తెల్లు.... కల్కటాన్ వంగ భాష”

వంగభూమి నుంచి స్వదేశోద్యమం పలుకావుల్లోకి ప్రాకిపోయినా ముందుగా ఆంధ్రదేశానికి వరుగెత్తుకువచ్చింది. అందులో బందరులో స్థిరమైన నెలవు సంపాదించుకొంది. జాతీయకళాశాలకృష్ణాపత్రికలు రెండు స్వాతంత్ర్యోత్సవులుగా వెలుగ నారంభించాయి. అందుకే వీరభద్రమూర్తి గారి కాలంలో బందరులో చెలరేగిన ఉద్యమప్రభావాన్ని వర్ణిస్తూ

“బందరున తెల్లు

కల్కటాన్ వంగ భాష”

అన్నారు యెంతో పొందికగా. “వందేమాతరం” ఉద్యమం భారతావనిలో ప్రతిగళం నుంచి వినిపించింది. కోటానకోట్ల కంఠాలు విప్లవభావాలై వినిపించాయి- దూరదూరాలకు తీరతీరాలకూ! బంకించంద్రుని వందేమాతరం వెలుగులోకి రాక ముందు చాలామంది దేశభక్తులు స్వాతంత్ర్య గీతాలు వ్రాశారు. 1868లో ‘రంగలాల్ బందోపాధ్యాయ’ తన ‘పద్మిని’ ఉపాఖ్యానంలో ఒక గేయం వ్రాశారు. “స్వాతంత్ర్యం లేని భారతదేశాన్ని ఎవడు జీవించ కోరుతాడు! ఎవడు తన కంఠానికి దాస్యశృంఖలలు చుట్టుకొని జీవించకోరడు” అనే భావాలు ఈ గేయంలో గోచరిస్తాయి. 1872లో ‘హేమచంద్రబందోపాధ్యాయ’ తన “భారత్ సంగీత్”లో ఒక జాతీయగీతం వ్రాశాడు గళమెత్తి పాడవోయి భారతీయుడా! ఈ పాట గగన మంటగ పాడవోయి. ప్రపంచమంతా స్వాతంత్ర్యవాదులు పీలుస్తోంది. ఇంక నిద్రలోనే మునిగి వుంది భారతదేశం” అనే భావంతో వ్రాసిన ఈ పాటలో ఎంతో ఆవేశం గొప్ప సందేశం ఉన్నాయి. రచించునది పెద్ద అన్న సత్యేంద్రనాథ ఠాగూర్ ఒక గేయం వ్రాశాడు. “భారత పుత్రులుగా అంతా ఏకం కండి! ముక్తకంఠంతో భారతమాతకిరీని ఉగ్గడించండి” అనేది ఈ గేయంలో వర్ణన. 1887 కైత్రమేలాలో ఈ గేయాన్ని

నవగోపాల్ మిత్రా' పాదారు. తర్వాత అనేక మాట్లు మేలలో ఈ గేయం పాడి ప్రజల్ని ఉద్దేశపూరితుల్ని చేయడం జరిగింది. చాలా మంది ఈ గేయాన్నే ప్రథమ జాతీయగీతంగా వర్ణించారు. అన్నిటికంటే ఆశ్చర్యకరమైన విషయం "ఐకించంద్రుడే" దీన్ని జాతీయగీతంగా చేయాలని సిఫార్సు చేశారు.

తర్వాత ఐకించంద్రుని 'వందేమాతరం' ఐయటకు వచ్చింది. 'ఆనంద్ మఠ్' రాయక ముందే ఈ గేయాన్ని ఐకించంద్రుడు వాగ్దానం చెప్పారు. జూన్ 1875లో జరిగివుంటుందని అంచనా. నిజానికి ఆనంద్ మఠ్ నవంక: ఈ గేయానికి సంబంధం లేదు. వాగ్దానం చేసిన గేయాన్ని ఐకించంద్రుడు ఆనంద్ మఠ్ లో 'సంతానుల' నోట పాడించాడు. ఈ గేయానికి ప్రముఖసంగీత కారుడు 'జామాబట్ట' చేత స్వర కల్పన చేయించాడు రచయిత. ఈ గేయంలో వంగ సంస్కృత పదాలు చక్కగా మలచడంవల్ల చక్కటి నడక వచ్చింది. సంగీతం ఒక శ్రవణ హృదయాలను కదిలిస్తుంది.- మరో శ్రవణలో ఉద్దేశ పరుస్తుంది.

మహాకవి నోట వందేమాతరం పాట:-

ఐకించంద్రమహాశయుడు ఆనందమఠంలో ఉంటున్నప్పుడు గేయం చాలా కాలానికి జాతీయగీతంగా మారింది. తరిష్యత్తులో ఈ గేయం చరితార్థ మవు తుందని ఆయన భావించే వుంటారు. ఆయన కంటి ముప్పువత్సరాల తర్వాత పండినాయి. 1905లో బెంగాల్ విభజన సందర్భంగా ఈ గేయం ప్రచారంలోకి వచ్చింది. పన్నెండవ అఖిల భారత కాంగ్రెసు మహాసభ 1-96లో కలకత్తాలో జరిగింది. ఆ సభలో రవీంద్రకవిచంద్రు లీ గేయాన్ని చదివి సలిసల్ని హర్ష వులకితుల్ని చేశారు. విభజనోద్యమం సందర్భంగా 1906లో కలకత్తాపుర ముందిరంలో జరిగిన మహాసభలో వందేమాతరం గానం చేయబడింది. విభజనను ప్రతిఘటిస్తూ వంగ రాష్ట్రవాసులు ఒకరిదేరికి ఒకరు దీక్షాకంఠజాలు కడుతూ "వందేమాతరం" అని నినదాలు చేశారు. ప్రభుత్వం ఈ పాటకు సభలో, ఘమాడేశాలలో పాడరాదని నిషేధించింది. ఆనందమఠం నవంక: ఒకపాత్ర మరణిస్తూ "వందేమాతరం" అని శేక పెట్టారు. స్వరాజ్యవిప్లవమహాసంగ్రా మంలో ఎంకవుంది వీరులో పోలీసుల లాఠీదెబ్బలకు గురి అవుతున్నప్పుడు "వందే మాతరం" శేకతో తమ త్యాగాన్ని ప్రదర్శించారు. ఎందరో ఈ నినాదంతో

మాతృమూర్తికి రక్తతర్పణం చేశారు.

దేశంలో వందేమాతరం వారంటిరు దళాలు ఏర్పడ్డాయి. స్వదేశీఉద్యమానికి సంబంధించిన ఊరేగింపులలో వందేమాతరంగీతం మిన్నుముట్టుతూ వచ్చింది, పితేడింగ్ లవద్ద సైతం ఈ పాదే వినిపించింది కోటి గొంతుకలతో. విపిన్ చంద్రపాల్ "వందేమాతరం" పత్రికను స్థాపించి మరింతగా ప్రజల్ని ఉద్రేకపరిచారు.- అనుపమానమైన త్యాగానికి ఉద్యమల్ని చేశారు. విపిన్ చంద్రుడు అరవిందుడు వందేమాతరంగేయాన్ని ఒక మంత్రంగా పేర్కొన్నారు. ఇది పేపరు శబ్దాడంబరమే కాదు ఒక విచిత్రశక్తి అని ఉద్ఘాటించారు "వందేమాతరం ఒక అద్భుత మైన చిత్రణ మాత్రమే కాదు- పరమ పవిత్రమైన జాతీయ వాంఛ తిరిగి పూర్ణత్వాన్ని పొందడ మనే సత్యానికి చక్కటి నిదర్శనం" అని పేర్కొన్నారు. స్వదేశీ ఉద్యమంలో హిందువులతో పాటు ముస్లిములు కూడా గొంతుకలిపి గేయాల్ని పాడటం ఒక అద్భుతపరిణామం. తర్వాత 1950లో కాంగ్రెసు స్టీరింగ్ కమిటి "జన గణ మన" గేయాన్ని జాతీయ గీతంగా అంగీకరిస్తూ "వందేమాతరం"లోని ముందుమాడుచరణాలతో కూడిన గేయాన్ని కూడా అదే స్థానంలో వుంచి గౌరవించా లన్నారు. రాజ్యాంగ నిర్మాణ మహాసభలో డా॥ రాజేంద్రప్రసాద్ రెండింటిని బలపరిచారు. ఈ ఉత్తమమైన గేయాలు రెండు వంగరాష్ట్రం నుంచి ఆవిర్భవించాయి.

జాతీయ గీతంగా మారింది:

"జనగణమన" జాతీయ గీతంగా ప్రసిద్ధి చెందింది. నేతాజీ అజాద్ హిందూ పోరాటా తొలుతగా జనగణమనగేయాన్ని జాతీయగీతంగా స్వీకరించింది. కాని వందేమాతరం గేయం స్వదేశీ ఉద్యమంలో చొరబడి అతిగా ప్రచారంలో వచ్చి అనేకమంది వీరుల నోట వినబడి, ఉద్యమాన్ని వందేమాతరంఉద్యమం గానే మార్చి వేసింది.

మన మివ్వడు శ్రీముదిగొండ వీరభద్రమూర్తిగారు రచించిన "వందేమాతరం" మహా కావ్యంలోని ఉద్యమ ఖండాన్ని పఠించబోతున్నాం. మూర్తిగారి అత్తలో భారతదర్శనం ప్రతిబింబించింది. ప్రతి మట్టాన్ని చక్కటి రంగులతో మెత్తటి కుండతో చిత్రించారు. వీరిలో కవిత్వపు రంగులతోపాటు దేశభక్తిక సంబంధించిన అద్భుత నృపదన గోపరిస్తూంది. వందేమాతరంవంటి కావ్యాన్ని

పద్దెనిమిది కాండల్లో చిత్రించడం అంతి కార్యం కాదు. పండి వారిగిన కవి హృదయాంశే సాధ్యం ఈ కావ్యం. మూర్తిగారి రచనలో రమ్యత గోచరించి ఇది చరిత్రాత్మక మైన రచన అనే సత్యాన్ని మాటుపరిచింది.

పందేమాతరోద్యమదృష్ట్యా పంగదేశానికి ఆంధ్ర రాష్ట్రానికి ఎంతో అవి నాశాప సంబంధం ఉంది. దీన్ని వీరభద్రమూర్తిగా రెంట్ చక్కగా చిత్రించి ఆంధ్రుల కీర్తిపతాక సీరాకాశంలోకి ఎగుర వేశారు. బెంగాల్ లో చెందేగిన విప్లవ జ్వాలలను పత్రికలు ఎలా విసిరి పెద్దవి చేశాయో ముందుగా వర్ణించా రీ కాండలో, తర్వాత పికెటేంజ్ ఉద్యమాన్ని అతి చక్కదికవిత్వంలో పొందు పరిచారు.

“ప్రభుతః కెండిన రాజ్యమ్ము బడయవచ్చు”

“తెలిపులి తలకాయల బేరంబు తెలగాడగు నేడు”

“ఊక దంచిన వచ్చునే నూకలేని”

పండి ఉద్యోక్త భావనలు చాలా కనిపిస్తున్నాయి ఈ పద్యాలలో. పికెటేం గను గురించి వ్రాసిన పద్యాలు ముఖ్యంగా వీరభద్రమూర్తిగారి కవిత్వారీతికి చమత్కృతికి, భావపరిశీలనకు మచ్చుతునకలుగా నిలుస్తాయి.

“మీ చేతి గాజులు మీల మీలలాడుచున్నవి.”

“ఎన్నాళ్ళాయెను మిమ్ము చూచి”

“బిగ్గిటను వలువలు కొనకుడి..”

“బట్టయును, సూదియు”

“నిరుపేద మనలయు వెవడొ గ్గానోది కొంబుట్టము”

“చుట్ట లేనిది నాల్క చుట్టుచుట్టుకొనెనయా!”

“నాడు తెలువడ యే దుకాణమ్ము.”

ఈ పద్యాలలో స్వదేశీ అభిమానం పికెటేంజ్ స్వరూపం ఎంతో గొప్పగా చిత్రింపబడింది. పందేమాతరం ఉద్యమంలో బందరు సాధించిన విజయాన్ని ఎంతో ఉదాత్తంగా వర్ణించా రీ కాండలో. వివిన చంద్రపాణుగారి శిష్యులై ఆ విప్లవ జ్యోతిని బందరుకు కొనితెచ్చి కృష్ణా పత్రిక ద్వారా జ్వాలలు వెదజల్లివ

కృష్ణారావుగారిని, వారి పత్రికను, వుటంకించడంలో ఎంతో సౌగం వచ్చింది. “కృష్ణా పత్రిక మున్నుగ” అనే పద్యంలో ఈ గాథ పొందు పరచబడింది. మూర్తిగారు “పందేమాతరం” గ్రంథాన్ని వ్రాసి మహాకవులనిపించుకొన్నారూ మాతృదేశానికి మంగళహారతు లందించే కావ్య మేంతమంది వ్రాయగలరు? అలా వ్రాసిన కొద్దిమందిలో వీరభద్రమూర్తిగారు విశిష్ట స్థానం ఆక్రమించారు? కలకాలం నిలిచే కావ్యమిది. ఈ కాండను గురించి ముందుమాటలు వ్రాయడానికి పూనుకొన్నప్పుడు నాలో ప్రపపించిన ఉదుకుర క్తం చల్లారకుండా దాచుకోవాలని వుంది. ఈ కాండలోని కవితావేళాన్ని, పాండితిగరిమను మరింత విపులంగా వివరించవలసింది. స్థలవిస్తరణభీతితో ఆ పనికి పూనుకొనలేదు. ప్రక్క పుటలో వున్న పుణులను మరుక్షణంలోనే పాఠకులు ఏరుకోబోతున్నారు. ఎందుకు ఆలస్యం?

*

Sree Nivarthi Venkata Subbayya garu
Chairman, Andhra pradesh
Legislative Council

Hyderabad

**“Here is a poem ever green
With richest cultural Vein
Past patriots living seen
in finest literary scene”**

డా॥ కోవెలసుప్రసన్నాచార్యగారు

M. A. Ph. D., Reader in Telugu,
Kakatiya University, Warangal

స్వరాజ్య ఖండము

దీపిక

ప్రపంచంలో మానవుడు స్వేచ్ఛకోసం స్వాత్మన్నతికోసం జరిపిన పోరాటంలో భారతస్వాతంత్ర్యసంగ్రామం ఒక అత్యంతమైంది. ఈ ఉద్యమం భారతజాతివునరుజ్జీవనోద్యమంతో పెనవేసుకొని ఉంది. వేయి సంవత్సరాల స్తబ్ధతరువాత జాతి మేల్కొన్న మనోద్యమం ఇది శ్రీముదిగొండవీరభద్రాద్రిగారు ఈ సమరచరిత్రకు అక్షరరూపం కల్పించి- తెలుగుసాహిత్యానికి ఒక అపూర్వ మైన ప్రతిష్ఠను సంతరించిపెట్టారు.

ఇంత సన్నిహితము పరిచితము అయిన చరిత్రకు- అవిరోధంగా శుష్కములైన అంశాలకు కండ కల్పించి అరచయ్యేళ్ళ ఇతివృత్తాన్ని ప్రాణోద్ధీప్తం చేసి ఈ అధునికమహాకావాన్ని సంతరించారు వీరభద్రాద్రిగారు.

పద్దెనిమిదిఖండాల్లో మూడువేల పద్యాల పైగా వ్యాపించిన ఈ మహాకృతి- ఇతివృత్తవైవిధ్యంతో, బిందురకథావిశ్వాసంతో ఒక అందమైన ఇంద్రదనువులా గోచరిస్తున్నది. కవికి గల పద్మరచనాశక్తి అద్భుతమైంది. పద్దనలు, అలంకారయోజనము, సమాసకల్పనము ఇత్యాదిగా ఏ అంశాన్ని గ్రహించినా అశ్చర్యకరమైన ప్రతిభాదీప్తి కాన్యంనిండా వ్యాపించి ఉంది.

ఈనాడు తెలుగుదేశంలో కవిత్వం ఎన్నో రూపాల్లో అభివ్యక్తం అవుతున్నది. జాతీయసంప్రదాయం ప్రేరణగా సాగే కవిత్వమార్గానికి శ్రీవిశ్వనాథశత్యనారాయణ, అంతర్జాతీయసంస్కారము ప్రేరణగా బ్రాహ్మణి కవిత్వానికి శ్రీశ్రీ, కిఖరాజుగా వెలుగొందుతున్నారు. ఇది స్వయం మైన విభాగమే తప్ప-రెండు

మార్గాలూ పరస్పరసంబంధాలే. ఈ కావ్యంలో ఈ రెండుమార్గాల సుసంగతి గోచరిస్తున్నది.

వీరభద్రమూర్తిగారి ఆధునికీకరణం 'వందేమాతరమ్' రచనలో సంప్రదాయరూపమే కానవస్తున్నా- శబ్దశాలంలో వినూత్నత ఎంతో ఉన్నది. అర్థసంయోజనంతో ఆధునికలక్షణాన్ని పుటికిపుచ్చుకొని సంప్రదాయస్రోతోనుబంధం కలిగించారు.

'వందేమాతరమ్'- కవి ప్రధానంగా వీరరసప్రధానా లైన కావ్యాలు రచించినవారు. ఏకద్రసానుసంధానానికి అవసరమైన ప్రౌఢరచనాశిల్పంలో ఆయన అందెవేసినదేయి. 'తెలిలో', 'తెలుగుసంస్కృతాల కలయికలో', 'కొత్త వైలక్షణ్యం సాధించడమే కాక అన్యదేశ్యాలను విరివిగా వాడి భాషాభాండాగారాన్ని సుసంపన్నంచేశా రాయన.

ఎక్కడికక్కడే రచనలో ఇతరాంశాలు స్పందించుతూ 'కథామర్మభేదకా'లైన శబ్దాలు, వాక్యాలు, పద్యాలు, కూర్చుత్తుపోతారు కవి. పాఠకుడు సహస్రాక్షుడై కవివెంట పోవలసిఉంటుంది- ఎక్కడ ఏ రహస్యం నిశ్చేపించాడోనని.

కావ్యాలను ఏకదేశంగా చదవడం, అనందించడం కావ్యపరమార్థాన్ని అవగాహనచేసుటనే ప్రయత్నం కాదు. కావ్యం అంతా ఒక మహావాక్యంగా భావించితేనే కవి ఆ పరిమార్థాన్ని ఎట్లా నిర్వహించాడో అవగతం అవుతుంది. దాని అంతస్సుత్రాన్ని పట్టుకోగలుగుతాము.

ఈ కావ్యంలో కావ్యపరమార్థం- స్వరాజ్యాన్ని సాధించే తుదిపోరాటానికి సీద్ధమైన భారతీయచైతన్యం. దాన్ని ప్రస్ఫుటము చేయడమే కావ్యారంభంనుంచీ తుదిదాకా చేసిన ప్రయత్నం. కావ్యఆరంభోపసంహారాలు రెండూ కలకత్తాలో కాశీమట్టంలో జరుగుతవి. కావ్యంలో చాలా సన్నివేశాలలో కాశీకథ భారత మోక్షం అభేదాన్ని ప్రతిపాదించారు. ఈ విధంగా ఈ కావ్యం ఒక ఆవర్తాన్ని పూర్తిచేసింది. యూస్పిరాణీనాయకమైన ప్రథమావర్తం పూర్వం ఈ కవిచేత ఒక కావ్యాన్ని రాయించింది. ఈ రెండో ఆవర్తం వంగవిభజనప్రధానవస్తుకమైంది. మూడో ఆవర్తం ఇంకా కవి రాయవలసిన మరొక కావ్యాంశం గాంధీ నాయకము- స్వాతంత్ర్యోదయపురాంతము అయిన చివరి ఆవర్తము. ఈ మూడో అవత్తము పూర్తిచేసి కవి తెలుగుకవితాలోకంలో ఆసాదారణస్థానాన్ని సంపాదించవలసి నని సహృదయుల ఆకాంక్ష.

ఈ కవిశిల్పసిద్ధి బహువిధ మైంది. సన్నివేశాన్ని బట్టి పరిభాస్సుర్నిచేత
యిది నిర్మితమౌతూ వున్నది. ఈ కావ్యంలో చివరిఖండం— స్వరాజ్యఖండం—
నానిలో ఉన్న చమత్క్రియావిశేషాలను కొన్ని చివరించదమే ప్రస్తుతవిషయము.

స్వరాజ్యఖండం కాళిలో కాంగ్రెసుమహాసభల సన్నివేశంతో ప్రారంభ
మైంది. స్వరాజ్యం— బౌతికంగా ఎంత ముఖ్యమో ఆధ్యాత్మికంగా కూడా అంతే.
ఈ ఘట్టంలోని రచన అంతా ఈ రెండు భావాలు సమాంతరంగా సాగుతూ
గోచరిస్తుంది. 'ఆగపడిన రూపు మితవాద మైన నేమి? ఆగపడని శత్రు మతి
వాదము'— అన్నారు కవి. కాంగ్రెసులో 'మితవాద' అతివాదపక్షంలో అతివాదం
ప్రాధాన్యం పొందే కాలం అది.

ఈ చక్కెరతో 'రూపు' "శత్రుము" అనే మాటలు సగుణనిగ్గుణపర
బ్రహ్మమునుగూర్చి చెప్పతూ ఉన్నవి. నిర్గుణత గ్రమ్మ వాదములకు అతితమైన
అతివాద రుపుతూ ఉన్నది శత్రువాదుని గుడిని వినిపించు సొన్నాయి. జీవునిలో
'జీవునితన మరిగిపోయి బహ్మగనమే చిలుచు ప్రాణిలో, ఆ నాదమునకు ఆకు
లోని మిడుత వోవు.' ఇక్కడ రెండో భావం అపారాధ మైంది. జీవులే
కాక చెట్టుచేపల్లోనూ త్రెగస్యస్పందం పరమేశ్వరాభిముఖమని చెప్పబడింది.
ఆకుముడుత పోవడం అంటే జీవుని సంస్కారం స్వతఃస్థితిని పొందడం అని
భావం.

వీరభద్రవ్రహ్మూర్తి గారి రచన యీ విధంగా సునితంగా అర్థం చిరుగంట
ప్రయోగమూ వున్నట్లు సాగుతుంది. కాళిలో జనం తిలక్ ము సందేశ మిమ్మంటే—
'తిలక్ లోకారాధ్యుడే ముక్తికిన్ స్తవనీయం బరివర్గసాత్వికనిరోధంబే' అన్నాడు.
ఇక్కడ లోకారాధ్యకర్తః బౌద్ధిత్వపూర్ణ మైంది. అతని సందేశం లౌకికపాఠానికి
కాలను యోగపథ్యంగా స్పృశిస్తున్నది.

కలకత్తాలో శివాజీసంస్కరణోత్సవానికి తిలక్ వచ్చాడు. అప్పుడు కవి
తిలక్ ము వర్ణిస్తూ— "దేవత్వమున కెక్కి దిగి మానవత్వాన ప్రణలలో కొలు
వున్న పలుకువాడు— గత మయిన చరితము గర్వ మయినవాడు అగామి కొక
అశ యైనవాడు"— అని వర్ణిస్తాడు. అయిన 'తననంటివాని' సంస్కరణోత్సవా
నికి వచ్చాడు. ఇక్కడ శివాజీసంబంధాడు తిలక్ అ నకుంటా తిలక్ వంటివాడు
శివాజీ అని చెప్పడం వ్యక్తిత్వాన్ని రూపించడంలో అద్భుత మైన రీతి.

భావివస్తువిన్యాసంలో కవి కింకౌక పద్ధతి ఉన్నది. కాంగ్రెసుసభాసందర్భంలో ఒకసారి అరవిందమోమ నినురుగా పోతూవుంటే ఆయనకాలును త్రొక్కా దొక సార్లెంటు. చిత్తరంజన్దాసిట్లో కట్టకట్టారు. నొప్పి తగ్గింది కొంతసేపు ఆగి వేగంగా వెళ్ళాడు. ఇదొక కిచ్చన. ప్రతీకాత్మక మైంది. అరవిందమోషను బిదిషువారు తరువాతి కాలంలో నిర్బంధించడం, అయినవైపున చిత్తరంజన్దాసు వాదించి ఆయనకు చిరుదం కల్గించడం, తరువాత ఆయన ఆ తర్జుఖు దై రాజకీయరంగాన్ని పదలి ఏకాంతవాసంలో తపస్వి కావడం- ఈ చరిత్ర సంతా ఈ కల్పన వ్యక్తం చేస్తుంది.

ఈ ఖండంలో మితవాదాభివాదపక్షాల మధ్య చర్చలు సంభవజలు చమతా రంగా చ్చితింపబడ్డవి. ఈ సందర్భాలలో కవి సాక్షిభూతుడుగా ఉంటాడు. గోఖలేనుగూర్చి తిలక్ అంటాడు.

‘అత డెచ్చు తగ్గులు లేని అగ్నికిల, నుడి ఫిరోజిషాదే గాని యెడద మాది’

అ. అట్లాగే గోఖలే తిలక్నుగూర్చి-

‘నే నారంభమం దా మహోద్భటు నా కన్నులనిండ కప్పుకొని యామై వాని భావోష్ణ ఘుత్కట మైతాళకదూర మైతి’-

‘మేము వానియంతటివార మెవ్వరము గాము’

అంటాడు. ఈ మాటలలో ఆభిప్రాయభేదా లెన్ని ఉన్నా పరస్పరగౌరవము ఎట్లా ఉండేదో వ్యక్త మవుతుంది

గోఖలేను అగ్నికిలగా చెప్పతూ తి-కును సూర్యునిగా వ్యంజిస్తూ కవి తాను చెప్పదలచుకొన్న పరమార్థాన్ని వ్యక్తంచేయడంలో ఔచిత్యాన్ని పాటించారు. ఇలా ఈ ఖండంలో ఎన్నైనా ఉదహరిస్తూ పోవచ్చు. ఖండాంతంలో తెర్రరిసు ఉద్యమంలోని సన్నివేశాలు చిత్రించాడు కవి. శ్రీవీరభద్రమూర్తిగారుమిగిలినఇతివృత్తాన్ని గ్రహించి త్వరలోనే ఈ కావ్యమును సమగ్రం చేయవలె నని భావుకులు కాంక్షిస్తున్నారు.

ఈ కావ్యంలో ఒక్కొక్క ఖండంలో ఒక్కొక్క ప్రైవ్యం స్ఫురించే విధంగా కవి తీర్చినట్లుగా రచిచిస్తుంది. అయినా అన్నింటికీ వీడని అనుసూయితి ఉండటంవల్ల ఒక చిదిత్రమైన కోవి ఈ కావ్యాన్ని అవహించింది.

ఈ అధునికమహాకావ్యం దేశంలో దేశభక్తిని జాతీయచైతన్యాన్ని పునఃస్థాపితం చేయవలె నని ఆశిస్తూ వున్నాము.

‘కప్రంపునవలపుల్ వెలార్చినవి ప్రాగ్భారముగా దేశభక్తిప్రాపాదమునందు వెన్నుడులు పంచేమాతర’ మృంచు భావప్రౌఢిన్ ప్రకటించజేసినవి—

సిరిసిరిమల్ల పరిశ్రమ
1936-1994

వందే మాతరం

(శ్రీ లింగింజంధ్ర చరిత్ర)

సుజలాం, సుఫలాం, మలయజగితలాం

నన్యశ్యామలాం, మాతరం వందే మాతరం

శుభ్రవోక్షాన్ని పులికితయామిని

పుల్లకుసుమిత-ద్రుమదళ-శోభినీ,

సుహాసినీ సుమధుఃఖాషిణీ

సుఖదాం వరదాం మాతరం. వందే మాతరం

త్రింశతో-టికంఠకలకలనినాదకరాశే

ద్విత్రింశతో-టికు-తైర్జితభరకరవాలే

కే బోలే మా తుమి అబలే

బాహుబలిధారిణీ సమామి తారిణీ

రిపుదళవారిణీ మాతరం వందే మాతరం

తుమి విద్యా తుమి ధర్మ

తుమి హృది, తుమి మర్మ, తుమి ప్రాణ శరీరే

బాహుతే తుమి మా శక్తి, హృదయే తుమి సూ శక్తి

తునూరీ ప్రతిమా గణి మందిరేమందిరే వందే మాతరం

తుమి దుర్గా దళప్రవరణధారిణీ

కమలా కమలదళవిహారిణీ

నాణీ విద్యాదాయిని, సమామి త్యాగం

కమలాం అమలాం అకులాం మాతరం వందే మాతరం

శ్యామలాం సరళాం సుస్మితాం

కూషితాం ధరణీం భరణీం మాతరం వందే మాతరం

- (1) Swami Dayananda Saraswati (2) Swami Vivekananda
 (3) Dada Bhai Naoroji (4) Lokamanya Bal Gangadhar Tilak
 (5) Varudev Balavanta Phadke (6) Gopal Krishna Gokhale
 (7) P. Anandacharyulu (8) Aravinda Ghosh
 (9) Lala Lajpath Rai

వందేమాతరం

జానుభండము

అ వ తా రి క

శా॥ శ్రీ గోభేలు భజన్నరేంద్రతిలక శ్రేయస్పదా దానసం
వేగిన్ ద్రాతసురేంద్ర శైలజవతిన్ బ్రీతారవిందాక్షుర
క్షోగర్వఘ్ను దయామయుం బరమహంసావ్యున్ మహాదేవు నెం
తో గొల్తున్ ధృతచంద్రుఁడ్రోచి బలవంతున్ భారతున్ జేయగా.

గీ॥ భేద మెఱుగని మనసు నా కిమ్ము శివుడ !
నేను చూచుకొందును తక్కువాని నెల్ల
నీవు వింటివి మహత్తివై ని సరిగమలు
నీకు వినిపింతుఁడెనుగులోని మధురిమలు,

2

అ॥ వె॥ అన్ని రసములకును నాధారరూప య
య్యవ్వమూర్తివధువు నఖినుతింతు
కలశవార్ధితనయ కళ్యాణమందిర
యిందిరను నుతింతుఁ గృతినీఁ బ్రోవ.

3

అ॥ వె॥ కౌస్తుభమ్ములోని కళుకును వనమాల
లోని సౌరభంబు మానవావ
తారకలితనవ్యత నొసంగి శ్రీనివా
సుండు కృతినీ కరుణఁ జూచుగాత !

4

క॥ వినుతించి తన్ను కొద్దిగఁ
దన యర్థాంగిని నుతింపఁ దద్దగ దాతల్
తనియుదు రట్లే పొగడెద
వనేజభవునిన్ సుగంధ వాగ్గ్రంథముకై.

5

గీ॥ మొరసి శబ్దము లర్థముల్ మొఱసి రసము
కురియునట్టి కావ్యమునకుఁ గుదు రయిన న
రస్వతిని భజింతును తదాపధనమ్ము
నందు మోయు ఘటకు నాల్గు నాదు నాల్గు. 6

మ॥ నిను వూజి నక యెట్లు నచ్చు గవిత నిస్తుల్ప మౌ హెచ్చుచం
దనమందారమర దదారంబు జండా లిచ్చుచంబాల క
చ్చు నవీధునిలి శబ్ద చంబాల థ నీనుత్ గ్రహిం
చిన నెల్పు కివట్లు మ కనడాసంధూ ! శివసందనా ! 7

క॥ తెనుగున నేనే నా గురు
పును గీర్వాణమున గురువు పూజ్యజనశిరో
మణి మదన శ్యాగ్రణి వా
నిని గొలిచెద వీరభద్రు నిగమనముడ్రున్. 8

శ॥ కన్నాడొక్కడు నన్ను శాంభవము ట్టన్ గూర్చి చూ ట్టరా
లన్నా డొక్కడు నాదు కర్ణము న వంతై కళ్యమ్మనన్ గీర్తిసం
పన్నిల్ల సుభటమల్లి భద్రుల నామై కర్ణమ్మనన్ బొల్పు నీ
స్థిని ధ్రువావివాదివండిలనతి స్థికర్తలన్ గొరెదనన్. 9

క॥ మా మతము శివాద్వైతము
సామాజికముగను, తా రసాద్వైతమునన్
సోమించె యపగానో
ద్దామకృతుల బద్ధకృతిని బండ్రిన్ దలతున్. 10

చ॥ ఒక నిమనమ్ము నన్ను గనకున్న యుగమ్ముగ నెంచుచుండు నే
నొకడనె నంతు కాగ విభవోద్ధతి నే నెటు తెన్ని వేలు రూ
పికలను వెచ్చ బెట్టినను పిల్లడు నొచ్చు నటంచు పట్టు ప
ల్కకె గను దిద్దు నా జనని జ్ఞానధురీణయు ధైర్యరాశి యై. 11

క॥ సామాన్య మసామాన్య మ
సామాన్యము వారి చేత సామాన్యము, చి
త్తామృతము పలము, భారత
రామకథా కావ్యకర్తలను కీర్తింతున్. 11.

మండ్రి॥ వర్ణ భేదము లేని స్వర్ణయుగాని
కారంభకులు శివకవుల వందింతు.

11b

గీ॥ కృష్ణశాస్త్రికి నాకు మహేష్టుడు స్మృతి
వచ్చె కాటూరి వేంకటేశ్వరుడు, వాని
గింజ లేని ఖర్జూరపు మంజుకవితఁ
గ్రొత్తదనమున నన్నయ మెత్తదనము.

12

ఉ॥ వేంకటశబ్దపూర్ణపదవిశ్రుతు డాత్తుడు నాకు విశ్వనా
థాంకిత మాశ్రయన్ సహజతన్మయతన్ గొను కొప్పరమ్ముగా
నింకని ప్రేమభావ మమరేశ్వరసంపద గాగ వానికై
సంకుచితత్వ మొందవు పసల్ శివరాఘవ సంభృతమ్ములై.

13

ఆ॥ వె॥ నారసింహు డొకడు, నా యని చెప్పికొఁ
దగినవా డొకండు, తానె శ్రమ మె
సంగఁ దెచ్చి పోసె సంజీవి నభ్యుద
యమున కాంజనేయు డాత డొకడు.

14

గీ॥ శిష్టు డవధాని యొకడు నా సేమమండు
ననవరతము, నొకండు రామానుజుండు
రాము డొకడు విఘ్నఘ్నుల, రత్నసన్ని
ధాన మొకడు, యండలి యస్మదాత్తుల దిది.

15

క॥ ముప్పేరి సిరిఁ బెనిచి ప్రజల
ప్రివృట్టలం బాపుచున్న తిరువేంగళు నట్లు-
అప్పా! రావూ! యనగనె
చప్పున సాయమ్ము వచ్చు సజ్జను నెంతున్.

16

గీ॥ గోవుపాలు పేరుకొనిన లేవ నొప్పు
హృదయ మధురిమ మాతిథ్య మిడెడువారి
యెదుట నిలుపు బ్రహ్మానంద మిడిన పిలుపు
సజ్జనుల చెల్లి మిన్న శాస్త్రమ్ముకన్న.

17

ఉ॥ మాయది యింటిపేరు శ్రుతి మంజువుగా ముదిగొండవారు, వే
కాయలు చెట్టుపే రొడివి గట్టిగ నమ్ముడు, వీరభద్రమూ

రీ! యన నో యటందు, నెవరేన్ గవులన్ గడవాడ వీవెకా
దా! యన నో నటందుఁబరిహాస మనన్ జెవిగోసికొందునున్. 18

కా॥ భారధ్యాజనగోత్రుడన్ యజువు నావస్తంబనూత్రంబు న
న్పారన్ ధన్యుడ, శాపసంతుఖితగంధర్వప్రజాదై న్యసం
భారోద్ధారణకారణోద్భటమహామాహేశ్వరా ద్యాన్వయ
క్షీరాబ్ధిప్రభవుండ, భారతకృత్ శ్రీకోద్యమభ్యాత్మడన్. 18a

చ॥ స్థిరముగ నోరుగంటివిభు దిగ్విజయం బను పేరునన్ మహా
మరకతమున్ రచించితిని, మత్కృతి యద్ది సువర్ణధార మ
ద్విరచిత మాండ్రకేసరికృతిన్ దొలిభాగము, భట్టబాణ వా
క్పరిమిళితప్రథం బగు సుబంధుని కావ్యము తెన్నుచేసితిన్. 19

క॥ శ్రీమూకపంచశతినే
కామాక్షి పంచశతిగ కలము నడపి నా
చే మును వ్రాయించెను దా
హైమవతి స్వతంత్ర మైన యను వాదముగా. 20

క॥ బాణుని చండిశతకము
స్థాణుని స్తవపంచకమును తనరించితి నాం
ధ్రానూదితముల దుర్వా
సోనుత శ్రీదేవి మహిమ సుకృతం బటులే. 21

క॥ మార్కెండేయము పుణ్యో
దర్శము వ్రాసితిని, సంస్కృతము నాండ్రము వాన్
శర్కర యిరుతెలుగులుగా
పేర్కొని శ్రీగిరికునకు నివేదన మిడితిన్ 22

గీ॥ ప్రథమకృతి మల్లికార్జున పండితవిజ్ఞ
యంబు, హరిని తలంతురా యనగ నొకరు
వేణుగోపాల శతకమ్ము విరచితమ్ము
ప్రస్తుతమ్ము పందేమాతరమ్ము కృతము. 23

గీ॥ ఉద్భటుని యుపనయనము నొగి జయంతి
ంలితకావ్య కళాఖండములును రూఢి

రాణి మున్నగువారి సంగ్రామ చరిత
కృతియు మద్రచితములు సంకీర్తితములు.

24

కా॥ శ్రీకారమ్మును చుట్టి చూతునుగదా! సిద్ధమ్ము లూహల్ కృతి
ప్రకారమ్మున కైన పండితుకదోరల్, బాలగంగాధర
శ్లోకాతీతమహోదయమాగ్నిపటలీశుద్ధమ్ము లై తూర్పుకెక
జోకల్ తోడుగ, సాగెనభ్యుదయపున్ సోగల్ కథాశిల్పముల్. 25

—:o:—

ప్రారంభము

ఉ॥ సంగము రెండు సంస్కృతుల జాళ్ళకు, సంగమువాడికేళ్ళకున్
రంగము, దైర్యగు ప్రికి సారంగము, సాహస భావదీప్త మౌ
వంగము, వైడి కంటివెత జాచి మహిసతిఁ బ్రోచి యాదినీ
లాంగుడు కస్తురిన్ దదురమఁ దు రచించిన వ్రతభంగమో! 26

శా॥ ఆ రాష్ట్రమున నీలిపైరు భువి నాపాంథాంత మేఘచక్రిన్
బాజాడించుచు చిట్లు చీకటుల నాపాదించి మాయాకిరా
తారూఢద్యుతి కొప్పినట్టి యువమేయం బౌచు నేపాందె వ్యా
పారుల్ హూణవరుల్ కుజేరు లయి రా వంట బ్రసాదించుటన్.

మ॥ మతిలోనం బయిరాగిజుట్లు మొలిపింపన్ జేయు శాల్యగ్రసం
చిత మౌ పింగము కోకకన్న నిదియే నీ యంద మెచ్చించెఁద్రాం
చితనీలీవననమ్ముమేల్ ముసుగు దీనిం జాయకే యంచుఁ దా
నిత వక్త్రచృచికల్మి నవ్వె నదిరాఁ శ్రీదేవి భూదేవినిన్. 28

అ॥వె॥ ఊడఁ బైడి వెండి యో, నా నవతి! నీఁఁ
గాగితముల మనుక లేగదె! గతి
యనుచు బదులు పలికె నపుడె భూదేవి శ్రీ
దేవితోడఁ జింత్యభావితోడ. 29

ఉ॥ విత్తు లొసంగి పెట్టుబడి పెట్టి లభింపగఁ జేసి పంట యా
మొత్తముపంటవిఁవో దమ మున్నిడినట్టిది పోగ నున్న యా
విత్తము నాంగ్ల వర్తకులు పెద్దయుఁ గాల మొసంగు చుండిరి
ఖత్తున నెత్తుకోదొడగెఁ గాపులలో నిరి పెక్కుమందన్. 30

అ॥వె॥ కన్నుకుట్టెనేమో! కక్కుర్తిగాం దైరి
సేద్యగాండ్ర యెడల శ్వేతముఖులు
వ్రాసికొన్న ధరకుఁ గ్రయ మొల్లక తదర్థ
మిత్తు మనిరి, జనము మొత్తుకొనిరి. 31

క॥ సామీ! యాసాముల నీ
మై మోసమునేత పెద్ద మనుసులు దొరలున్
ధీమంతులు పేర్కొగిన
శ్రీమంతుల రైన మీ కిసీ! తగ దయ్యో! 82

కా॥ మీ మాటన్ జవదాటి మే మెలుగమే, మీ రన్న మా శేతెలన్
గా మన్నించెదమే, శుకమ్ము లటు లన్నన్నలై యన్నారమే
మా మందిం బొయిరాజనట్టి గణనామాత్రుల్ కలా రయ్యలా
రా! మా రూకల నిట్లు గుంజికొన తీరా! వ్రతభిన్నమ్ముగా. 83

క॥ అన యజమానులు రాస్తై
ల్పని, రిపు డింతే యొసంగ నర్హ మనిరి, మా
కనుభూతము నష్టం బని
రనువుకొలది మీరు మసలక హతు లనిరిన్. 84

క॥ ఆ యనుట దెబ్బకొట్టిన
తోయం బై జననమైక్యదుండుఖ మొరనెన్
మాయంతట మే ముందుము
మీయంతట మీర లుండ మే లింతటితో. 85

ఉ॥ ఏగము నీలితొట్లవయిపే మికఁ జెంచము నీలిపైరు మీ
కై గమనించి మీరు సరిగాఁ గ్రయరూపిక లిచ్చుదాక, నే
దో గన మైన జాన బిరుదున్ దయసేసిరి మా కదేల మీ
రే గయికొండయా! తగుదు రెంతటికై నను డీనికై ననున్. 86

ఉ॥ న్యాయముపైని కత్తి వడెనా! గత శారద నీలి మూఁఁగమున్
గోయగ పేతు వే దయిననున్ విన గోరముఁ, లేదు సుంతయున్
మాయెడ నైన నేరముఁ, క్రమాగత లాభమునుండి పూడ్చికొం
డి యెదియేని నష్టము ఘట్టిలిన, నీయము నీలియచ్చులన్. 87

ఉ॥ వ్రాతలుపూత లింక ననరాదునుమీ! మన మధ్య నీలికై
లేతలు మాట లేలి? క్రయలేఖ్యము అంపపువంతె నౌట యే
లా? తమ రందుకొన్న ధన మంతయు మా క్రమదత్తమేకదా!
మేతలచేతులన్ గలుచు మీ దరి రా మని యాడి రెల్లమన్. 88

మ: అటు లై య య్యిరువాగువారలును తా మన్నట్లై వర్తింప నె
త్తుటిచా అంటని నీలిఖండపుటకాల్ దుష్ప్రాప్తముల్, కోర్టునీ
రైటునేన్ దూకును గోడమీదిపిలి, యిట్లే సాగుచోఁ గీడు తా
నెటునేన్ దూకును వ్రాప్తి వంగవ్రజ లక్ష్మీభూతహూదాస్యమై.

గీ: అపుడె కృషికుల భాగ్యమ్ము నణచి కొట్టు
కాసనమ్ము చేసినది సింహాసనమ్ము
బంతి యెంత క్రిందకుఁ గొట్ట నంత పైకి
లేచు వడి నై కమత్యమ్ము మోచె జనము.

40

క: ఒక చేతయు నొక వ్రాతయు
నొక మ్రోతయు గాఁ గృషీవలెఘం బెల్లెన్
బ్రకటించె నాంగ్ముతోడి స
హాకారమును భరతభూమిహాకారముగా.

41

ఉ: ఈ వడి కట్టు కట్టి జనబృందము గెల్చెను ప్రేమించి విప్లవం
జే వెనుదీయనట్లు నడువించఁ, ఫలించెను కర్మకోద్యమం
తా విధి చాంపరాన్ కడ బిహారున గంగమతల్లి హోరునన్
వై వడనట్లు జాతికిఁ బ్రపాతము చెప్పు జగాబిడారునన్.

42

ఆ: వె: ఇటుల జరిగి యెన్నో యెండ్లు కాలేద, నీ
సాకు బిరడ యెట్లు నశ్శువోయెఁ
గాలమాంత్రికుండు కానడ, వగ్రహ
గ్రహము బైటి తెగసి గగన మంటె.

43

సీ: కనుపడలేదు వేషను పూత వర్షాస
తీనై భవమున త్యోతిషపు వ్రాత
మొలతేరలేదు చీమల తారు ప్రావృషా
ప్రభృతి మూక సేవకుల తీరు
వినపడలేదు భేకనిచయ బెకబెక
జడిరాణి నుడి పల్కుబడితికమక
చనుదేరలేదు పించము విప్పికేకి వా
నలకారు జవరాలి నట్టువనకి

గీ॥ తొల్లిఁ బంచాంగము పురోహితుండు గడ్గ
దస్వరమ్మున జదివిన తరుణమందె
తెలివి జాసి శూన్యమ్మున దృష్టి నిలిపి
నట్టి హాళికు లరకలు కట్టరై రి. 44

ఉ॥ మందలుమంద లావు, లొక మబ్బును గేదెయు కాద, యేవియేన్
బిందుపురాలృపుం బయసు, బీడువడెన్ హృదయమ్ము భూమి యా
క్రందన మొక్కటే తలుగు కాపుకొలమ్మున నిన్నగజ్జెలన్
సందడి దందడించినది నల్లని యాకృతి నాట్యమాడగా. 45

క॥ తూసిగవానకోయిల
లే నేలకొ వలసపోయె, నే నాకువునం
దో నాకవిభు ధను వడగె
నే నేరెడు చూడ నాకు లే యగపడియెన్. 46

క॥ పానీయంబే మృగ్యము
స్నానీయజలమ్ముమాట శంకరు డెటుగున్
గానంబడియె శివాలయ
మై నభము విభూతివండ్లు వై చిటుమొగిళుల్. 47

క॥ పిలిచిననుం బయిఁ జూచుట
తలపింపద తప్పు గాగఁ దమకించి నభ
స్థలమున నల్లని రేకను
తిలకింపన్ గోరి ప్రజలు దృష్టి నిగుడ్పన్. 48

గీ॥ ఎంత కఱ వైన ధనికుడు కొంత కొంత
తట్టుకొనవచ్చు, దీనుని తరము కాద
ఆవగాప్రవాహముకోత కాగవచ్చు
గండళిల కొంత, తరువున కాగ వళమె! 49

గీ॥ అడవి గాసిన వెన్నెల యతని చదువు
పాసినన్నము వాని జీవనము, తింత్రి
జీదకాధమములు వాని నేత్రవద్ద
ములు, మనిసి పేదవాడుగాఁ బుట్టరాదు. 50

గీ॥ మేడగలచాడు వానికి బేడయేని
యప్పొసంగుటకై త్రిప్పి త్రిప్పి చంపు
చచ్చినను వానిదియు నొక చావు కాదు
బ్రతికినను బీద యది యొక బ్రతుకు కాదు. 51

ఉ॥ నాగులు పెచ్చులున్ గలసి నాల్గవ వంతును బెంప దాన్యమున్
బ్రోగులు పోసికొన్న, యొక రూక కలవాడవడ్డితో బుణం
బీగి గడించికొన్న దనిబృందము జామమునన్ వడంకె శీ
తాగమమందుకంటెను శతాధిక మన్నము నిద్ర యల్ప మై. 52

ఆ॥వె॥ లేనివాడు పుడమి లేనివా డగుచుండె
నొక్కసారి యే, ధనోల్పణునఁ
బావు బ్రతుకు తెన్నిసారుట ! మరియు గ్రా
మమ్ములందు కలుపుముమ్మరమన. 53

మ॥ ధనమన్ ధాత్యము నేలమాళిగలకున్ చాటించి తామే గృహ
మ్మునకున్ గన్నము రేయి ద్రవ్యుకొని బాబూ! చూడరేనిల్వడో
పున మా కొంప మునింగె, గట్టుకొనగా, బుట్టమ్మునుం దక్కదం
చును వాపోయిరి కొందఱుమ్మిడికన్నుల్ కొంగుచాటై తగన్. 54

ఆ॥వె॥ ఒక్క ఆలీవైపు బక్కచుట్టసుల కా
పూట, బెట్టి యెటకొ టోపు మిషను
ధనికులు గృహములకు, దాళాలు, వేసిరి
వఱవ యైన బంధువర్గ మరసి 55

క॥ మీ మేనమామబావయు
మా మామయు వడ్డగులును, మనలో మన కే
లా మర్యాద లటంచును
ధీమంతులు పెక్కు రాధ్యతేహాళి నుపితుల్. 56

గీ॥ ఏకయానప్రయాణము నేకనిమ్ను
గావయఃపానమును లంకె గలిపి కొంద
టిరువురి పితామహులకు నేకైక మాతృ
యనుచుఁ గొందఱు కలివారి కతిథు లైరి. 57

క॥ కలవారిలోన బుద్ధిన్
గలవారలు కొంత యిడిరి కార్మికులకు, డ
త్కలితావహరణమున బు
ద్ధిలేనివా రడలి రున్న దెల్లయు. పోవన్. 58

గీ॥ వల్లెటూరి నుండి వట్న వానమునకు
బ్రదుకు తెలుపుకొఱకు బడుగు చేరె
వానికన్న మున్నె భాగ్యవంతుడు చేరె
నడిమిరకమ్మరై తు నడువలేడు. 59

క॥ వీడు త్రిశంకు స్వర్గము
వాడు, మరెటఁ జావలేడు బ్రతుకగలేడున్
గూడెను లోనే పిల్లల
కోడి యయిన భార్యతోడ కుట్టుసురువడెన్. 60

గీ॥ దేవమాతృక ఫలిత మందెనొకొ దాని
మూల్యమందు సగము వన్ను, పొలము విడిచి
పెట్టె నొక్కొక్కచోట నంబేద లంక
మేత గోదావరీనది నీత గాగ. 61

ఉ॥ వన్నులు కట్టలే మని వివన్నులు మిక్కిలి వేడుకొన్ననే
మున్నది? గద్దయీకకలమున్ మసిబుడ్డిని ముంచిముంచి యా
యున్నచరా సీపైఁ గరణ ముద్దతి వ్రాసిన జప్తుకాగితం
బున్నదిఁ, అలిపు నై యొక టున్నది వేలము కాని వానిలో. 62

క॥ రూపికకు మానికలుగాఁ
జేపడు ధాన్యమ్ము తవ్వచివరకు రా దై
రేపుల్ మాపులు వస్తులు
పావలకుం బెట్టి చాపపడుకల పేదల్. 63

క॥ అతివృష్టి యనావృష్టియు
నతిభుక్తి యభుక్తి వోలె వ్యాధుల పాదుల్
మతి చెడిన వ్రజకు దేహ
స్థితియున్ జెడె రాచవెజ్జు జిల్లా కొకడై. 64

క॥ అమ్మా ! యాకలి యనగాఁ
గొమ్మా యని నోట పైటకొం గిడియెను, దా
హ మ్మనఁ గన్నీరొ నొనగెను
సొమ్మసిలుచు, దల్లి సంతచూపులు గాడన్. 65

క॥ ఎవ రెవరికి నక్కటరా
రెవరికి వారె యను ప్రాతదే నుడి యేలెన్.
ద్రవిధ మహామయ రేఖల
యవగ్రహవ్యాప్రముపయి నారూఢం బై, 66

అ॥వె॥ అవసరానుసారి యౌ ప్రొద్దుతిరుగుడు
పువ్వు జీవితమ్ము, పుస్తకముల
లోని నీతి తెపుడు లోబడలేదు, నీ
తియె పొనర్చుచుండు దీని నేవ. 67

గీ॥ కఱపునందు కదనమందు కామమందు
యుక్త మి దయుక్త మిది యను యోజనలకుఁ
దాపు లేదు బ్రతుకున కొక తావి లేదు
కనపు మొదలుగఁ గుడుచుట పొసగుచుండు. 68

పీ॥ కనపు లేదయ్యెను పసరమ్ము లేద యె
కొంట నున్న నది నరకుఁగి గలదు
పత్రమ్ములును లేవు పతులు లేవు వృ
క్షములందు జగతియాకలికి రాలి
యింత చాలక ప్రజ యెంతకన్ దెగబడ
నవమతి లే దకృత్యమ్ము లేద
యంత సేసియుఁ దిండి యల్పకాలమె వచ్చి
యెంతో జనమ్ము కన్పింపదయ్యె

గీ॥ కన్న భూమాతయే తన కడుపు నెఱ్ఱె
గొట్టి నృప్తిని లోగొన్న గుట్టు తెలిసె
పూర్వ భారత సంగ్రామ ఖర్చుకుక్తి
త్రేస్సె నీ జామమున దురదృష్టకక్తి. 69

సీ॥ అన్ని తేత్రములు మహాశ్మశానములు
విశ్వనాథుని గాంచ వెడల దెవడు
నేడుకొండలవాని చూడబోరు వరిసో
పానమ్మునకు బిచ్చగాని శవము
పెద్ద బస్తీలలో పెనుత్రోవ కిరువ్రక్క
త్రెళ్ళిన దేహాల కుళ్ళు కంపు
వల్లెలలో నిండ్లు పాడువడ్డవి, పోయె
మట్టిపన్నువసూలుమణియకాడు

గీ॥ నిట్టి కఱ వను విషముష్టి చెట్టునందు
నేడు నొకటి కొమ్మలు, దీని నీడ బ్రతుక
దెట్టి చెట్టును, దీని పండ్లే లభించు
వడెడువాడు పడును లేచువాడు లేచు.

70

క॥ తమ క్రౌర్యము ప్రోవుగ లో
కమహాతుధ్వహ్నికి బలిగాక మిగిలిన
ట్టి మెకమ్ము లడవికార్చి
చ్చు మలసి నలుగడల నరుమ సురమరవోయెన్.

71

మ॥ ఊంకారధ్వని గుడ్లగూబలది కా, దోరంత ప్రొద్దున్ స్వకం
తాంకం బియ్యది, కర్పరమ్ములను కల్పమ్ముల్ కపాలమ్ములున్
గంకాశమ్ములు స్వీయవేషమున పొంకాయింపు, లా కాళికన్
జంకించెన్ మహిదేవి కాళికకె దృశ్యం బైన నృత్యమ్ముతో. 72

క॥ కలగుండువడె పడేడే
దు లొకటఱో మరొకటన్ గడున్ దేశ మిటుల్
తొలి దొక్కల పుట్టెల కఱ
వులు నందన కఱవు దీని బోలవు హానిన్.

73

చ॥ ఎముకల గూండ్లు కట్టుకొని యీరువుముక్కలు తెచ్చి సంతత
ప్రమదము గూర్చు రావులుగు బంతి యధిష్ఠిత మైన భూద్రరా
జము నొకడున్, జనమ్ము మృతికయ్యలనుండ ధనమ్ముమోయుసం
ఘమును నొకండు, చిత్రములుగా ప్రకటించె ననాంగ్లపత్రికల్. 74

- క॥ వైస్రాయి మేలుకొలుకు న
జన్మం బొనరించు పనులఁ జాలెఁ గటుదళా
ఘనముల నిను పత్రిక
లుస్త్రీభూతాంగహామ హొప్పిన చూడల్, 74a
- ఉ॥ ఒక్కొక్క రాష్ట్రము, దొక్కొక్క సుదృఢ ముదురు దీపబంధు వై
యిక్కరణిన్ చమ్ము విలపించు వేళ గయూధిదేవతా
దృక్పథ మిట్లుండె మనసించిన వాడు గదాధరాఖ్యు డా
స్మృత్యేక వాఁడొక నొకరుండు గదా నయి ప్రోవ వారలన్. 75
- క॥ కాళిన్ సేవించుట లో
కాళిన్ సేవించుటొకటె యని యతడు దుగన్
శీలించె దక్షిణేశ్వర
మాలిను మై నాళిపుట్ట మాహాసం బై. 76
- క॥ మడ్లు జమీదారులనున్
గడ్డు, పట్లకొని వేడి కళ్ళలు పయికమున్
దుడ్డున్ గొనెటలు లొంగిరిచి
గడ్డుజాతిన్ గొలుదార్ల గాచిన కతడే. 77
- గీ॥ ఒడలిపైని వెల్లడైన పడని వాడు
వాని మృదుల్కత్తి నోదార్పబడని వాడు
లేడు బెంగాల్ లో నను వాడుక వలి
గట్టు నుంచ కా దను వాడుకయును నొకటె. 78
- ఉ॥ ఊడిచినాడు మైలపడెదో యని స్మార్తులు గీయుడన్ తెలిన్
గాడగనక పీడితజనస్థలి చీపురు చేతబట్టి, కేల్
మోడిచినాడు కాళికి సమ ద్ధరనార్థము, పిల్ల వాడుగా
నేడిచినాడు వారి వ్యథ నెంచి గదాధరు డుగ్రవేశలన్. 79
- సీ॥ నిముసాన విసెడివాని యగాధబాధకు
విసము ద్రావించు వా హసదు గళము
ఉడము తాగిన వాని మనసు నెదో యెదో
జోతిలో, ద్రిప్పు వా మహృదు చేయి

త్రుటిని పిల్చినవాని కుటిని నిర్ద్వంద్వత
సురభిలిపించు నా సుజను కాలు
లిప్త చూచిన వాని గుప్తదోషములను
భస్మీకరించు నా వరదు కన్ను

గీ॥ కాళిమాత కన్నడుదాక కంతమందు
కత్తి దీయని గండరగండబత్తు
డాత్త తోతాపురిగురుండు సఖిలవేది
తత్సమసిగ్ధి యాగదాధరచటర్జి.

80

సీ॥ లేవలేని కృకుల లేవనేత్తుచు నూట
డించుచు నారటయెలుగువారి
బట్ట గట్టుచు నోటఁ బెట్టి తిస్పించుచుఁ
బన్నుండబెట్టుచు బడుగువారి
నేడుచు నేడ్కడి మృతబాంధవులతోడ
బుజ్జగించుచుఁ జిటిబొజ్జనారి
సువచరించుచు మందు లొసగి లోగులకు, బో
ధించి పూంచుచు నాశ తెగినవారి

గీ॥ రామ ! కృష్ణ ! యనెడి న కరాజి కాత్మ
యగుచు కొలనికిఁ గొలనికి నెగురు వరమ
హంస వలె గ్రామచరు డయ్యె నా జగద్ది
తార్థి భైరవీబ్రాహ్మణి దత్తసిద్ధి.

81

గీ॥ మార్గమున కిరునై పురు మడసి పడిన
యడవిజంతువులును నక్క లరదినిన క
శేబరముల కతడు పాడిమైఁ బొనరె
దహనసంస్కారముల నశ్రుధార లొలుక.

82

క॥ యతిరూపి యగు గదాధరు
డతిశయజాతీయభావహరితశ్చేత్రా
యితవేదాంతుడు, వెదకెను
మతిబల పాజ్ఞహిత శిష్యమండనులకునై.

83

ఉ॥ కేశవచంద్రసేనుడు ప్రకీర్తితు డాంగ్లమునందు జాన్సనం
తై శ్రుతియంతముల్ చదివె, నందున లై బిలుతోడ, దీనర
జ్ఞాశ్రము డయ్యె నాతడును, సంనదుదీరితవాఙ్మూర్ఖార్జిత
శ్రీ శకలమ్మును నిలువసేయక జామమధమ్ముకై యిడెన్. 84

క॥ తెల్లని పుట్టమె కట్టును
తెల్లదొరయుఁ దప్పుసేయఁ దిట్టు, నయిననున్
బుల్లసీనిన జాతీయత
నుల్లసీనిన్ జేయ నాత డొందడు వేడిన్. 85

ఉ॥ మందలనాథు డై పదవి మాన్కొనినట్టిడు సంస్కృతమ్మునన్
బండితు, డయ్యెడన్ బ్రజకు జానటయయ్యె రమేశచంద్రద
త్తుండు, తడితిబాద కనుదోయిని ప్రేల్చి పఠించు నెట్టి రా
గుండెయుఁ నీరుగా రచన గూర్చె, వసిఁచె బ్రిటన్ మహాపురిన్. 86

క॥ భారతమును చదివించిరి
దూరానీతోదకమున ధూర్జటి కభిషే
కారంభు లైరి, వర్ష
ప్రేరణకై యెన్నో సేసిరి బుధుల్ క్రతువుల్. 87

క॥ వల్లడి వచ్చి యిటులఁ బ్రజ
తల్లడిలిన వేళ ఖర్చు తారల కంటన్
ధిల్లి దర్బారు ప్రవ
రిల్లె మహారాజ్ఞి "కై జరేహింద్" అనుచున్. 88

గీ॥ రోము దగ్ధమౌచుండఁ నీరో, విభుండు
వాయులీనమ్ము వాయించు వగిది దేశ
మింత నెంజిలిపడుచుండ నిదియ యదనో
దొరతనమునకుఁ బండుగ జరుపుకొనగ. 89

సీ॥ తమ దిగుచున్నమ త్తకరీంద్రముల కొమ్ము
కళుకు నుద్దించు చెక్కిఁకుల తెలుపు
తమ యూపుచున్న మోదము తెల్పుకేళ్ళ యుం
గ్రపుకెంపుటిగివంటి కంటి యెలుపు

తమ వంచుచున్నయోదలల తురాయి ము
తైములయంతటివి శాష్పముల బొట్లు
తమచేయుచున్న వందనకర్మ మటు చేత
నొసటి వ్రాతను తెల్పి కుసులు తీరు

గీ॥ కలిగి కలిగి నిట్టూర్చెడు కన్నతల్లి
భారతాంబ నోదార్చెడు ప్రాజ్ఞపుత్రు
డొక్కడును లేడు దర్బారు విక్కటిలగ
వరుసపడ నున్న సంస్థానపతులయందు.

90

ఉ॥ చుక్కలు సూర్యచంద్రులు వసుంధర యుండినయన్ని
నాళ్లు మా
మ్రొక్కులు గొంచు మాకుఁ బ్రజ మ్రొక్కుగఁ జేయుచు
రాణిస్వత్వ మొ
చక్కని యీ ప్రభుత్వము భృశ మ్మలిగారుత మంచుఁ బిల్కినా
రొక్కమొగిన్ సభాంచితఁఘూన్నతభారతమండలేశ్వరుల్.

91

క॥ ఒకవైపు సితుల దర్బా
రొకవైపున మృతుల బారు నొకదేశమువా
రొకదేశప్రజ నేలిన
ప్రకార మీది యనుచుఁ దెల్లవాడె యొకఁ డవెన్.

92

గీ॥ ఈ పరిస్థితి గుర్తించి యింత ప్రాణ
గొడ్డ మగు నన్నకటవునకు మొద లెంచి
యెంచి యిటునుండి లండను కేగు ధనము
పాచ్చరించె పొరోజి పాలించువారి.

93

మాలిని॥ తరళతరళరత్నాదాయి బొంబాయి యూ రై
వఱలు నతడు 'దాదాభాయిపొరోజి' పే రై
స్థిరపడియెను లండన్ జేరి వ్యాపారవృత్తిన్
పరువడికలవాడున్ భారతక్షోభిత్తిన్.

94

గీ॥ అతని చేతికి నెముక లే దనగవచ్చు
బ్రతును కేగుము నేబదివేల రూక

లతదు బొంబాయి విశ్వవిద్యాలయమున

కిడె, గడించె నట్లే లక్ష లిడియె నట్లే.

95

శా॥ ఆ తేజోనిధి సీమ కేగి గుచటన్ వ్యాపారమున్ భారత
స్వీతంత్ర్యాహవపూర్వకాలముననే సాగించి తత్రత్యులన్
మైతీలాలితులం బొనర్చి వినిచెన్ మాబోటు లౌ వర్తకుల్
చేతస్సరము శ్రమంప రని వర్షిభూతవాజ్ఞాధురిన్.

96

శా॥ దాదాబాయివచస్పరోవగం ద్విహస్సర్దిహఃపూరితం
బీదియన్ విసువార మామహు నెనెనోన్ చలోత్తల్ కథల్
ప్రసోదన్ రామరక్తపూవలపుతో బువమ్ము లాడించుద
దా దోత్తుల్ పెడవాడు యెడన బట్టున్ జలూకాళి యై.

సీ॥ ఆ దిగ్గంఘనం దధివంతు దరత
బంధాగతాధికారిదూత
అహిమ భారతీయ వరాగమ్ము
తామ మౌ నొక రాజకీయమురళి
ఆ గడిదెన నందైన విదార్థి
దోగఫం పదదోహతయపు
అహిమ హిందూ మహావీరో విద్యార్థి
గరికతానావకుఁ గర్ణధారి

శీ॥ ఆతనికి నిరుత్సాహము నవజయమ్ము
నను పదమ్ములు వాని హస్తానుపదము
లును గనుపడని కోశ మిచ్చె నట భరత
మాత, యాతడు దాదాసమాఖ్యనేత.

98

శా॥ ఎన్నో సంస్థలకున్ దళం బొసగె, శోభించెన్ బ్రజాసేవ సం
వహించె యచటన్ గళానివసనోపన్యాసకుం డై నము
దృష్టానావిదగోష్ఠిసభ్యుఁ డయి గుండొ రాజకీయాల పుష్టి
తృప్తిందై నపురోజి దేహతులితాత్మశ్వేతబాక్రాజి యై.

99

శీ॥ ఆయుధబలమ్మునకు విన రాత్నబలము
నకు నటుల హూణు, లిదియఁ గొన్నాకు పట్టు

వినఁ దొడంగిరొ మనకుఁ జాలినము నొసగు
దనుక విడ రిది నొరోజి యనెడి మాట.

100

ఉ॥ కాగిన యిన్ము నీరమును కై వడి వై భవసార మానుచున్
మూగ వలె న్నటించెడు ప్రభుత్వముతో జలగా! మృతాంతమున్
ద్రాగుట లగు గాదు భరతప్రజర క్తము నన్నవాడు దా
దా గెలుపిన్ దలంచు సిను తత్ ప్రజ చెప్పితి నన్నవాడునున్. 101

అ॥వె॥ భరతఖండమందఁ బహునాయకులు కల
రంటి నొంది నితడె యగ్రసరుడు
కలుపు లిన్నిటికిని కారకు లాంగులే
యనుచు వారి సభనె యటచినాడు.

102

సీ॥ అభరతఖండార్థ మాడిన యుద్ధాల
రుండ్రవ్యయము కోట్ల రూపికలను
వైస్త్రా యి మొద లగు పా రెన్నో వేల్ పొండ్లు
చేకొను నెలరిజీతములను
తగినన్ని జీవనదనదీప్రణాళికల్
సున్న యై వెచ్చ నూర్చు పొలములను
దైత్యభారముఁ జేత్రాజీవివారమున్
గ్రుంగఁడిసెడి మహాకుకరములను

గీ॥ అడ్డు లేని వటదల వై ద్యకృషిపాశు
పాల్యపల్లిపరిశ్రమప్రకృతి కురని
దుర్వ్యయమ్ముల దుర్భిక్షదోహదములఁ
దెలిపి నొరోజి ప్రభుతను దులిపినాడు.

103

అ॥వె॥ ఎడమచేత వినరి కుడిచేత నీనుండి
లాగికొనును బ్రిటను లాఘవమున
వటులఁ జేయజాల దాంగ్ల ప్రభుత్వమా !
యిండియా, తదర్థ మీయఁగదవె !

104

గీ॥ ఉప్పతో తొమ్మిదింటిపై న వృరము స్పృ
శించు కరము విధించుటచేత కఠిన

కఠిన శాసనములచేత కఱపుచేత

ప్రజలు కఠింక గల యస్థివంజరములు.

. 05.

చ॥ ద్విముఖము ధార వెల్పెడలు తెల్లగఁ దోమిన చె.బు.న్ గవా
టము కిటికిలు మూసినను డక్కొను వెల్తురుతో గృహంబులున్
శ్రమయుతయోగసాధన వినా లఘిమాత్మక శేఖరంబు లాం
గ్గవ హితపాలనాఫలములా! ప్రజ కద్దిర! భారతమ్మునన్. 106

ఉ॥ వీరి ధనమ్ముపై ని చెయివేయకు, చాలును, వృద్ధి వీరు కో
స్తైరొకొ యైన నీదు కడి యక్కఱలేదునుమా! ప్రభుత్వమా!
వీరల భవ్యవీధికి దవిష్టము, నిష్టము ద్రవ్యవీధికిన్
భారతమందు నీ యునికి వాగున కొక్కెరయున్ని యొక్కటె.

ఉ॥ బావిని పైన పేసి జలపానము సేసెడివారునున్ బ్రిటన్
లోవసియించువారును విలు ప్తఖిడల్, తదుదాత్తచిత్తమం
దావట మొప్ప స్వేచ్ఛకు ప్రియఁడడు భావము న్యాయమున్
గుడిన్

జావడి గట్టుకొన్న వనినట్టివి వట్టివి యయ్యెనే! నుడల్. 108

క॥ చిత్రమ్ములలో నెల్ల వి
చిత్రము బ్రిటి పన్ప్రిటిషుగఁ జేత భరతరాట్
దాత్రీవరిపాలనమును
శ్చిత్ర మ్మిది బ్రిటనుకిర్తి సీమంతినికిన్. 109

అ॥ వె॥ చుట్టునున్నవారు శుద్ధసన్యాసులు
మధ్య మధ్యపాత్ర మాయమయ్యె
కావలున్నవారు కటికి న్యాయస్థులు
కడలిదాటె భరతఖండగనము. 110

అ॥ వె॥ తల్లి రత్నగర్భ, తనయులు గర్భద
రిద్రులా! యయారె! సృష్టి కెదురు
ఎందో? భరతఖండమందు, పాలించువా
రెవరో? ధర్మపరులు బ్రిటిషువారు. 111

అ॥ వె॥ బ్రిటనునందు వోలె ఘటియింపు మిండియా
 లోఁ బ్రభుత్వమా ! కడున్ సుఖంబు
 ప్రజకు, భయపడకుము రష్యా జయించు న
 టంచు నీకు ప్రజలె యాయుధములు.

112

క॥ పాలించెడువారలు మొఱ
 లాలించెడువారలుగఁ జెలంగరొ ప్రజక
 ప్లాన్ వాకొన వశమా !
 యేలుబడికి మౌన మూనుచే భూషణమా !

113

చ॥ సురుచిరదృష్టి నో ప్రభుత ! చూడఁగదే ! బ్రిటనుందు గోవు లె
 వ్వరొ భరతావనిం బులులు వా రగుచున్నది, దీన విప్లవ
 స్ఫురణము వచ్చుచున్నది, యపోహము కా దిది, కాననమ్ము గా
 దిరునెడలం బొలమై యగు నె ట్లటు లీవు ప్రవర్తిలన్ గదే. 114

మ॥ కురువృ ద్దౌ నపురోజిహ్వా లిని ముల్కుల్ వేరికో? శాత్రుమున్
 మఱువుంగా మది చాల్చినట్టిరకు, నీ మాత్రంబు నెవ్వారు వ
 ల్కిరి ? సంయుక్త విభాగ చెన్నపుర వంగేలా మహారాష్ట్ర ని
 య్విరిణి పంచక రాష్ట్ర మధ్యతటరాష్ట్ర శాఖమరాష్ట్రములన్.

ఉ॥ జామ ముఁ జాప విత్తము పొసంగును బండరువందు భాగ మై
 భూమికరాన నె స్సనగ, పూర్తిగ నయ్యది ఖర్చుకాకయే
 తేమము మొల్చి జీవకళచిన్నెలు పొల్పె ననేకవత్సరాల్
 ప్రామిన వ్యాధియున్ బ్రకృతివైద్యమునేయ నడంగుకై నడిన్.

హోళిఖండము

కా॥ శ్యామశ్వేతపలాశపీతముఖవర్ణాక్తాంగ మై, ఘీంకృతి
స్థేమస్నిగ్ధనినాదహూతమిథ మై, ధింధిన్నదశ్మర్దలం
బై మంజుస్వనగీతనాట్యకలితం బై హాస్యవేషోజ్జ్వలం
బై మోదించె జంబు హోళితటి హోరావగ్రహంతమ్మనన్. 1

కా॥ భంగున్ ద్రావి హోరఁగుడోలు మజరా నాయించి వన్నీతో
రంగుల్ కేసరయుక్తి జల్లుకొని హోరాహోరిగాఁ గ్రోవులన్
సంగీతాల్ విని నాటకాల్ గని వజాసందోహముల్ చిత్తమున్
సింగారించిరి హోళిపండుగకు మున్నె న్నాలుగేన్నాళులున్. 2

క॥ కోపింప రసభ్యతకున్
కాపింపరు సరిగపట్టుసాలువపై నా
టోపించి రంగు చల్లిన
నా పండుగతీపి యింత యం తన వశమే ! 8

చ॥ ఋణ మిడి హేచ్చువడ్డి నెదిగించి ఋణస్థుల యాస్తి దాని తీ
ర్చునఁ దమ దాచు కట్టుకొని పొంగియు నచ్చెడి నింటిమీదికిన్
జన మని తల్పు వేసికొను సాహు లటుల్ గని రంగఁ జల్లువా
రిని గడియన్ విగించికొని రెండటొ యిండ్లనుదూటి యుయ్యెడన్.

ఉ॥ పండుగనాడు నాకడకు వత్తురె! మద్యములమ్ముచోటనే
యుండెద రెండఱే ననియె నొక్కడు, నీయది నల్లమాడు, నీ
యుండలి సార మెంతయనె నొక్కడు, భూమికరమ్మువెన్న ను
ద్దండము పన్ను దీనిదెకదా? యశఖిజ్జడ వంచు నా దనెన్. 5

కా॥ సారా ద్రావుచు నొక్క డేల్పడికి లచ్చల్లచ్చ లాదాయ మీ
సారద్రవ్యము కాదె తెచ్చునది నాన్ సారించి కే లొక్క డే
డి రాజ్యమ్మున దింపెనో తెలివి బుడ్డిం బోసి సీల్ చేసి వ్వి
స్కిరం బ్రాంచి యవన్ ద్రిరూపమున జేజేకాబు వాడె యనెన్. 6

అ॥ వె॥ వారె భూమిసురులు ఫాదిరీతనమున
వారె క్షత్రియులును పాలనమున
వారె వైశ్యులైరి వాణిజ్యమున మన
మండలమును శేష మనె మఱొకడు.

7

చ॥ తగితగకున్న నెల్లపుడు త్వజ్జనమే నటియింప నొనె? పం
డుగరెను నాటకమ్మున ననుంగొని వేస మొసంగు డంచు వే
డగ నొక డా నటాధిపతి లండనుభారతకార్యదర్శినిన్
దెగడుము! కొల్వునందు స్వజనేతరుఁ జేర్చుకొనం డనెన్ వడిన్. 8

ఉ॥ ఒక్కని నొప్పికొందు రేటులో యెవరేనియునేన్ ఫిరోజిషా
కొక్కడి పాలకియసభ నిచ్చిరిగా మొనమొన్న సభ్యతన్
జక్కగ నాడువేసము రస మొల్లక న్నటియించు నీత డ
మ్మక్త యనన్ జనమ్మనె నొకాయన, యాతడు చేర్చుకొ బడెన్

గీ॥ నిఖిల పశుపక్షిమృగముల నిస్వనములు
చేసి కామదాహార్థము మోసినారు
మొద్దులను కొంద, టొక తెగ మొనసి రాజ్య
విదులు పగటివేసమ్ముల వేసినారు.

10

చ॥ విదధుడు ఫాదిరికిఁ దగు వేషము దాల్చి యొకానొకండు తె
ల్లదొరతనమై సత్యమిది బ్రహ్మము సుందరమున్ శివమ్మ నై
తదితర మెల్ల మాయ, యిది తత్త్వము, మాయమతమ్మునుండి ప్రో
వదలచి మిమ్ము చేవు డిటఁ బంపెను మమ్ము న టంచు వాకొనెన్.

గీ॥ మమ్ము నమ్మిన వారికి మంచి జీత
ముల నొసంగెద, మన్ని వ్యాధులను రద్దు
సేసెదము, ఫీజు పైసాయుఁ దీసికొనము
ఫాదరులము జాధితజాతి సాదరులము.

12

క॥ స్త్రీవిద్యకు మూలము మే
మే, వెలయించితిమి చదువుమేడల నిం దె
న్నో వసతుల బాలికలకు
దీవింతుము రాజభక్తిదిగ్గులుగ మిమున్.

13

గీ॥ శరదశరద లతుల సొమ్ము వఱద మాకు
 బ్రతుకనుండి, మీ యాత్మోద్ధరణముకొఱకు
 వెన్ని నిఁపుల యెత్తెన నేమి ధనము
 దంధనము గడ్డివామి బోధమ్ముముందు. 14

గీ॥ పూర్వము వరాహరూపి యై భూమిని హరి
 యెక్కినాడు పై కను మాట యుత్తదిసుమి !
 మేము మీ సూత్ర నెత్తుచున్నాము స్వర్గ
 మందు పిత కందు నెత్తున కనియె మఱియు. 15

క॥ అనె నొకడు నేను వైప్రసా
 యని, నా సఖలోని సఖ్యులీ రార్చిగు నా
 మన మలర మెలగువారల్
 జన మారగ నిపుడయిన మెలంగుడ టంచున్. 16

చ॥ అపుడు ముతా నిజమ్ముగనె యంతటివాడవు నీవు, వాని వే
 సపువస యుట్టిపడ్డటుల సల్పెద మే మని మేనఁ బస్సెగం
 గు పులిమి హ్యోటు సూటొనర గూరిచి యింక నుపన్యసింపరా!
 ప్రవనితశేమపీఠలభరా! యనఁ దత్ప్రముఖుండు వాకొనెన్ . 17

క॥ తెలియుడు 'లిట్టనుగా' నను
 'నెలిజన్' 'లారెస్స' నేగి, రెవడో 'మేయోన్'
 బొలియించెను పగతో, నా
 వల వచ్చెను 'నార్దుబ్రూ', కవల నే నైతిన్. 18

ఉ॥ రా యనరాదు పిల్వడు దొరా! యని, నై కవిధాస్మదర్శహ
 ర్రా! యనరాదు పిల్వ డతిరంజకభారతభాగ్యధర్మక
 ర్రా! యని నన్ను ముగ్ధజనులార! వరాయిని గాదు మీకు నై
 ప్రాయని, నాదు శబ్దము తురాయి భవన్మహి రాజరాజికిన్ . 19

గీ॥ ఎండకాఁమున నుదకమండలమున
 మంచుకొండదండల నిక మసలఁ దలవ
 మాంగ్లవిభుతకు లోగింతు నడరి చంద్ర
 మండలమును మత్కస్మృతిమండనముగ. 20

చ॥ అన నొక కాని తక్కువకు నమ్ముదు నే సరుకేని యేనిక
న్నను, నను నా దుకాణమును నందు దొరా! కొనిపోగదే! పురా
తనమధువుల్ గులాబివిరితావుల మేల్సిగరెట్లు దెత్తు నం
చనె నొక జేరి, యెల్ల రహాహా! యని, రంతట వేషి యిట్లనెన్ . 21

చ॥ ఎది యపకార కారి యనిపించుచునే యుపకార కారియో
యది యొకటే యొకండు భరతావనిపై బ్రటనాధిపత్య ము
య్యదియ ఘటంపకున్న మతమందును మండలమందు దక్కప్రే
మ దనరనట్టి మీకు నభిమానము దేశముపైని గల్గునే? . 22

గీ॥ కోత కోయు డాక్ష రొకండు, వాత వేయు
వైద్యుడు నొకండు, రోగి క పృట్టున నది
జాధ వెట్టు, స్థిరారోగ్యపదవిపట్టు
రెండు సేయు మా ప్రభుత యార్తి యది యెంత. 23

ఉ॥ దేవుడు మమ్ములం భరతదేశము నోమెడు శాంతిదూతలక
గా వెలయించుపూర్వము సుఖమ్మును మీ కిటఁ బించిపెట్టినా
డే? వెదవెట్టి యుద్ధముల నేము ధనమ్మును సర్వసీమలన్
గావలి గాచి మిఁకొఱకుగాదొకొ! శాంతి ఫలంపఁజేయుటల్ . 24

కా॥ మాచే మాయది, మాచే మీయదియు, మీమాభేదముల్లేవు వి
త్తాధికశ్చిమ్మున, దాని ఖర్చిడుటలో దై వారెడున్ దెల్పి, త
నైదుర్యమ్మును మీకు నేర్పెదము మే మై చేసి చూపించుచున్
వాదం జాడక నేర్చుకొం డొక శతాబ్దం, బొదు రస్మాదృశుల్ .

గీ॥ విశ్వవిద్యాలయములు తాపించితిమి త్వ
దీయభారతమాతకుఁ ద్రినయనములు
దేశ మొక్క చత్రమ్ము క్రిందికి నయించి
కఱపినాము జాతీయతాపరమవిద్య. 25

కా॥ మాచే భారత మాదుకోబడనిచో “మై గాడ్!”, పురారీతి వ
న్యాచై తన్యము తాండవింపదొకొ! పిండారీల గుంపుల్ మిమున్
దోచన్ రారొకొ! మీవి కుత్తుకలు కత్తుల్ వారి వొచున్ “సహోక్ష్”
మా చిద్విద్యను ముక్క నేర్పు, మపు డే మో? నిందు సద్విద్యతో.

గీ॥ వద్దవద్ద నేర్పకయుండవద్ద దొరలు :
 పొడుచునెడనుండి క్రుంకెడునెడకుఁ ద్రోవ
 ప్రొద్దునకుఁ జూపు దొరలు : మా పెద్దతల్లి
 చిన్నవోపు ననన్ వారు, చెప్పె నతడు. 28

ఉ॥ అంటిమి గాని మేమెడతుమా! యొకవట్టున, గూర్కు డాదటన్
 గంటిని తెప్ప వోలె మిహు గ వగ యాయజకాల్వసాక్షిగా
 గంటకు వేలమంది బలగమ్మును దింతును సీమనుండి, మా
 వంటకుఁ దింట కై న గృహభాగము లిప్పుడు రెండు దేశముల్.

అనుష్టుప్॥ చెలగు బురుజుల్ నాల్గు
 బెలూచిస్థా సింగపూ
 ర్నిలోన్ బర్మాలు, తన్మధ్య
 స్థము సూ కోట యిండియా. 30

క॥ షణ్ముఖ ప.. ద్రన్ మీరు హి
 రణ్ముఖగృభువనపహరణమునఁ దగ మా
 రాణ్ముఖుట సు కదెఁ కాచె కి
 రణ్ముగళ మగుచు విఘ్నరహితముగ మిమున్. 31

క॥ మోటారుకార్లు రబ్బగు
 తోట లమరె గాగితమ్ము తోల్పురు కుక్కు
 న్నే పైన బట్ట నున్నుగ
 మేటిగ నీవాటి కొదవె మీరున్ మాచే. 32

క॥ నలుసంతకాలమున వా
 ర్తల సేతువునుండి శీతధరమును చేరన్
 వలగొన నాగరకత తీ
 గలువాటించితిమి భరతఖండధరిత్రిన్. 33

క॥ మిల్లులు పోస్టాఫీసులు
 మొల్లము లో పార్కు లొప్పెఁ బురములలో మా
 వల్ల నిట, మింటి విద్యు
 ద్వల్లిన్ దింపెడము దేశవై భవమునకై. 34

క॥ బొంబాయిలోన పార్శ్వ
లం బయి కొనినట్టి మొఱకు లావురనిరి, భ
స్మంబయిరి మున్ను భగ్గుల్
వంబబలికె నొడలు మావలాలకు మాచే. 85

శా॥ భీమాకంపెని స్వప్నమందయివ మీ పెద్దల్ కనన్నోచ, ర
త్తై మీకై నెలకొల్పినాము, ప్రజలారా! వృత్తివై బన్ను మీ
కే మే లా, లయినెన్ను నల్లె, నయిలెన్నే మీకు సంకోభ, కా
ఫీ ముప్రొద్దుచు నాటు ప్రొద్దులను నేవింపుండు టీ మా కృపన్

శా॥ టీకాఫీ మొదలైన తోటలను పోటీ చేసి పెంపంగ మీ
లోకుల్ ముందుకు చార యెవ్వరు న దేలో! దాన మావారికిన్
వికన్యచ్చినవారి కిచ్చితమయా! “ఫీసింపిల్వేట్లు”గా
చేకోండా! యని వేలవేల యెక రాల్, చింతింపకుం డో! ప్రజల్ !

గీ॥ చిన్న రహదార్లు పెద్దవి చేసినాము
కోట్లు పొండ్లు ఖర్చగు నను కొంకు లేక
యిం దయోమయమ్ములు నున్న, విటులె యుడ్డ
ప్రోళ్ళలోఁ బెంచినాము రేపులను మేము. 88

గీ॥ అనుచు, మీ పెంచినవి మీకె యవగతమ్ము
లుడ్డుగుడిపెను మమ్ము మీ దొడ్డఖర్చు
బ్రిటను పొలిమేర నడుగు దుర్భిక్ష మిడద
యంత ప్రీతి దానికి నిండియాను విడద. 89

క॥ ఆమని పాడును పాటల
నేమని? యేటేట ప్రజ‘మనీ’ ప్రభుత‘హనీ’
యీమహాఁ బ్రజకు హనీ? యది
యే మరి ప్రారబ్ధ మని, కఠించెద మికనున్. 40

గీ॥ భారతమ్ము నష్టాదశావగ్రహముగఁ
జేసినారు సృష్టికేఁ బ్రతిసృష్టి చేసి
గద్దె యెక్కించి దిగు మని కాళ్ళవ్రేళ్ళఁ
బడిన దిగు నేడు? దుర్భిక్షభావ మంతె. 41

ఉ॥ సంచితజీవమౌనెడఁ బ్రజాసముదాయము మీగు బిట్టు ఘో
పించినమేళ్ళు పొందవలె, జీవము పోవుచునున్న మేము మీ
నించిన వీనికై జలము నించుకొనన్ వలె కండ్ల నంచు వా
చించెడివారితోఁ బలికె శ్వేతముఖవతికర్మ డిట్లుగా. 42

చ॥ అనవసరవ్యయ మ్మృత్యయ మ్మగుతిండి యనేకరోగ కా
రణములు గాగ మీ పరిసరములకు లకుభ్రత నుంట మందతా
గుణమును వర్ష ప్రాన్యమును గూడి మహాపద వచ్చు, మీగు పి
ల్వసరుగుదెంచు నా కలుపు పాయునె యెంతగ మేము పోరినన్.

గీ॥ మాకు కనుబొమముడి దెచ్చు మాటలాడ
రా దెవరును, మృదాస్ గవర్న రొ కతండు
పన్ను మిన్నంటి దేశ మావన్నమైన
దన్న మాత్రమునఁ బదవి కస్మిన్ డయ్యె. 44

క॥ ఇల్లిల్లు తిరిగి వ్యాధిన్
మల్లడిగొను ప్రజకు మాదిమం దిడి నెన్నున్
వల్లడికి 'నొయాసిస్సున్'
జల్లగ నెలకొల్పి మేము శ్రమపడలేదో ? 45

ఉ॥ మాది విశిష్టజాతి. దయచూచినవారము కాము, కాలశీ
లాదృతకార్యచిర్యహామదునఁ బెట్టినపేరువార మం
డి ! దొరయింతు మెల్లెడల నెల్పడి యామని గాగ, నెప్పుడే
నీ దమి నన్న జంకము, నహింతును హేతునిబద్ధవాదమున్ 46

కా॥ చూడన్ లేదో ? మీరు వేర్చుమువగాజున్ ముగ్ధమందస్మిత
శ్రీడిండిరదయావయోనిధి , రాశీహితసౌజర్యమున్
మూ డేండ్లాయెనొ వచ్చి యిచ్చటికి మమ్ము 'న్నిగ్గరుల్'గా నెవం
డాడన్ రా దని మందలించె మము కావోటమ్ముగాఁ గొల్వవన్.

పీ॥ మా కట్టు మా జట్టు మీ కట్టు జట్టు నై
జిట్టతోఁ గొల్పు సంస్కృతిని బట్టి
మా కాన మీ కానగాఁ బొల్పు గద్దెపై
నమరభాషను మృత మనుచు నెట్టి

మా గ్రంథసారంబు మీ గంధసార మై
తొడరుఁ బ్రావలపును తుడిచిపెట్టి
మావల్ల నిశ్చంద మై విజృంభించి మీ
వ్రాత కోరాడుఁ బ్రాకైత దొట్టి

గీ॥ యిత యేల, యాబోతున కెట్టి దిందు
వై తురో ముద్ర యట్టిదె వై చినాము
మీ పయిని లోన, నిజేవ మై వరగు ని
ది తరతరములు, మా మేల్ నుతింప వశమే !

48

చ॥ ఒక 'జకరయ్య' వాని విని యుల్లము కళ్ళము సేయు మోముపై
నికరము పంట చిర్నగవు నిండగ వేషిని లిట్ట నంచు నెం
చి కెరలి పల్కె నో ప్రభువ ! చెప్పుము త్వత్కృతశాసనాదిరం
జకవిషయమై న్మరి జనమనస్థ మపోహము ద్రోహ మన్నటుల్.

చ॥ ఒకటి స్వతంత్రపాలన, మ టొక్కటి హోదాపాలనమ్ము, కో
రుకొనుము రెంటిలో నెదియొ రూఢముగా నని దేవు డాడుచోఁ
బ్రకట మొనర్తు రెండవదె వాంఛిత మై తగ నంచుఁ బల్కె న
మృిక మహానీయు డాతని నమింతుఁ 'బ్రసన్నకుమారతాకురున్'.

ఉ॥ కావలె నాంగ్ల లేలుటె జగమ్మున నంచు 'హాసేనుసాహా'బ
న్నా ! వచియింపవేమె ! యని స్వాప్తుని జక్రయ చూడ నాత డ
చ్చా ! వివరింతు మా గురువుసంతతివారిని సంప్రతించి నా
భావము నాంగ్ల లేలుటయొ భారతమున్ మరి యెవ్వ రేలుటో.

క॥ నా విని గలగల నవ్విరి
యా వీధివీధిజనము లచ్చటఁ బ్రో గై
వావా దొనరించె నిటుల్
వావిరి నా హోదావేషవై భవయుతుడున్,

52

గీ॥ నిన్న నున్న చట్టము లెన్నో నేడు మాతె
చిన్నచిన్న చట్టమ్ములఁ జెప్పనేల
కొన్ని మీ శ్రేయమున్ గూర్చి మొన్న మొన్నఁ
తేయబడిన, వింకెన్నియో చేయబడును.

53

ఉ॥ ఎక్కడనుండి వచ్చు బ్రజ కెల్లఁ దుపాసులు కత్తు ? లైన నిం
దొక్కటి చూచినా, నెవరికో ధనవంతుల కబ్బి యాజ్ఞమై
జిక్కిన నేమగున్, గలహశీలబలిష్ఠుడరిద్రకోటికిన్
జిక్కిన శాంతి శంగ మగు, జేసితి నాయుధికమ్ము చట్టము॥ 54

మ॥ ఒక యాంగ్లేయపటవ్యూహమ్మున న్వదేశ్యుల్ నల్వరు బుష్టు లా
టకు వీలున్నది. కాని బెట్టిద . కాథ బొప్పు సహ్యాగ్నిశ
స్త్రుకళాకోనిదు తాదతేని మన దేశభ్యాతికై కావలెన్
ద్విక . యెంచితి రణమ్ము రణయిన్ లేన్న మా సైన్యమున్.

క॥ టర్కీని గెలిచె రష్యా
మార్కొ దము ప్రాం ననెడి మాట చెవి బడన్
తర్కచి పత్రికముఖ
కర్త శరాక్ యెచ్చవైని కత్తి సదిమితిన్. 56

క॥ ఓ విని యెంతో గొణ గ
నదిమితి రనె క్రమ సయదహమదు' మా నే
త దివము సహా! యని మె
చ్చి దమరి గొరియాడు నని హుసేన్సాహ బనెన్. 57.

మ॥ ద్వి॥ అంత వై ప్రాయశఃపాచితమూర్తి
మఱి యిట్లు వాచించె మండిని కాంచి. 58

ఉ॥ రాబడివన్నతో కలుపు రాల్పఁ దలంచితి, మీరు కాపాలా
కై బహుళమ్ము రక్షకభటావళి నుంచితి. బిట్లు బంధనో
కోబల మెక్కుడించితి, నెకాయకిఁ జెంచితి వైద్యశాల త
న్నోబడు లెన్నో! మీ కలిమియొత్తు బృహత్తుగదే! మదిజ్యోతన్. 59

గీ॥ పిచ్చులించె రిజన్స్ రాఫీసుల గుమి
ముద్రణాలయమునను చెరువులకు కాలు
వలను త్రవ్వించ శాఖ యేర్పడియె, మేని
కెన్ని కోళ్ళ ప్రభుత చేసె నన్ని మేళ్ళు 80

ఉ॥ స్థానికపాలనాసమితిసభ్యులఁ గొందఱు నిందువారినిన్
దానె వరించి చేరుచుకొనంగ గవర్నరు కాజ్ఞ యిచ్చి యం
దైన ధనవ్యయార్జనములం దటనే తుడిసిర్ణయమ్ము గై
కో ననువుం బొసర్చితిమి కోరుట తీరుట లొక్కచోటగా 61

ఉ॥ మాండలికాధిపత్య ముపమాండలిక మ్మధికార మీయలే
'దిండియ'నై నవానికి గ్రహించునో! లంచము లంచు, నై .సి.యన్
ఖాండముతేనె నాటవది భాగము నంజలిఁ బోయవచ్చు మా
లండనువారు మీకు జనరత్నములార! విడుండు నెంజిలిన్ . 62

గీ॥ అమెరికాఁ, స్వాతంత్ర్య మెట్లమరె? నిండి
యా కధినివేశతయును ద వైన్వన దెట్ల ల ?
ననుచు 'హామోషు' డడుగఁ జెప్పె నత డమెరి
కాయు బ్రిట నేకవృక్షకాఖలె కదోయి! 63

ఉ॥ నా సభలోని సభ్యులకు నచ్చని కార్యమునేని చేసెదన్
జేఁతి మొన్న, నెవ్వరును చేయఁ యంతట నట్లు, ఊమని
ర్యాసనకాఁడి నై నవకరమ్మ స్పృశించితి, పైని ఇండియా
కొ నట మత్తదంశిర మంచును దీనిని త్రోయకుండుతన్. 64

క॥ వదునల గారు సలహాదా
ర్లఁ దగు శదీయసభ యొప్పు లండనులో, నా
సదసుననక గల రిరువురు
త్వదీయజను, లందు కార్యదర్శిదె పీటో. 65

క॥ ఏ మగునో చూడగవలె
నా మనవి స్వకీయపాలనాకలితం బౌ
మీమనవి నాకు నతనికిఁ
బై మను సభ పార్లమెంటు పరికింపవలెక. 66

ఉ॥ రాణియొ రాజొ పేరునకు రాజిలిన్ బ్రజ యెన్నుకొన్న స
మ్మానితు లొక్కచోఁ గలసి మానుగ స్వావని నేలుకొంట కా
స్దానము పార్లమెంటు తొలిసారిగఁ జుక్కలతోవక్రింద విం
దైనది కంటి కొక్క బ్రిటనందె నుడి! జగదేకదీప మై 76

ఆ॥ వె॥ అట్టి పార్లమెంటునందె మీ ప్రతిపత్తి
తేలవలయు రాణిచాలు వలయు
నిద్ది నియమబద్ధ, మిది గాని సరణిమై
నడచువారు ముంద్ర నడచువారు.

68

క॥ నలువురు నలువురు సభ్యులు
తులకించెడు సభకు సభిపక్షులు బొంబాయీ
కలకత్తా మదరాసుల
గలరు గవర్నర్లు మామకప్రతినిధులై.

69

మ॥ పగటింపించెను తక్కు భారతధరాభాగేంద్రులకై రెప్పినెం
టుగవర్నర్లు కమీషనర్లు నిటకూటమ్ము, వారిన్ననక
దగ నేమించెను పార్లమెంటు, యయినక వారల్ మదాజ్ఞానుసా
రగతుల్, తత్కరణీయకార్యములకై బ్రాహ్మింపుడా! తీర్చెదక.

గీ॥ ఐకమత్యస్వపాలనాఖ్యములు రెండు
భారతులు రుచిచూడని పండ్లు గలవు
రెండవది యిదు దిగులతి బ్రిటనునుండి
కావలయు, నోడకుక మంచి గాలి వలయు.

71

అనుష్టుప్॥ రామభాను రహిం శ్రాంతి
నామదారణ మొప్పుచో
మీ మందికి స్వతంత్రత్వ
మా మన్నాడే లభింపదే!

72

క॥ కలకంఠకంఠి కన్నీ
రొలికెను, సిరి తొలగె, నెవరి కోయి? మీకే
కలకంఠి మాది కన్నీ
రొలికెడు పని లేదు, సిరియు మరియదు కాశ్రీ!

73

చ॥ ఎవ రెటులైన నేమి మన కేల యటన్నది భారతీయునం
దు విడిది గొన్న భావ, మది దూరమొ మేమును దూర మౌదు, మి
ట్టివి కల వెన్నియో, ప్రతిఘటింపుఁ డెరింగి నమాజదౌష్ట్యం
భవనిరయమ్ము, నయ్యరె స్వపాలన మిమ్ము వరించు నర్హులన్.

74

అ॥ వె॥ ఏమి తెలియు మీకు నెన్నెన్ని వంకరల్
 పోవునో కవిత్వమును ప్రభుత్వ
 మున్న దున్నయటులు కొన్నింట ననరాద
 యనిన శిఖర మందుకొనవ యవ్వి, 75

ఉ॥ చెప్పన చెప్పనా యనుచు చెప్పెద శాస్త్ర సువర్ణ గోప్యమున్
 జెప్పకు డేరి కే నిటులు చెప్పితి నంచు భవజ్ఞనమ్ములోఁ
 జెప్పులు కుట్టువాని మడిచేతల మంత్రముఁ జెప్పు వాడు కా
 నెప్పుడు కాగిలించి మధురించునా మే మపు డుండ మీయెడన్.

క॥ అని నొడువుచు నా వేస
 మ్మును చాలించె, నత డందు మూగిన జనముల్
 మనకు నవవేష మీ సా
 లుననే ప్రారంభ మని యెలుంగిడి రెలమిన్. 77

గీ॥ అందు ముఖ్యు డొకం డనె నాంగ్ల సమముఁ
 జేయలేము పాలన క్రమశిక్షణమునఁ
 గాని పెరవార లెంత విన్నాణు లై నఁ
 దనుపలేరయా ! మనలను మనము వోలె. 78

క॥ తన పెత్తనమునఁ దా న
 ప్టినిఁ బొందిన నేమి నరుడు చింతింపడ, య
 న్యుని పెత్తనమున శంకిత
 మనస్కు డై యెరియు లబ్ధి మందర మైనన్. 79

క॥ అన సత్యము సత్యం బని
 యనుచున్ బెంగాలె చూప నగు నధ్యం బి
 యనువున దీపద్వజ మై
 యనుచున్ సాయాహ్న మగుచు నరిగిరి లోకుల్. 80

పీ॥ పరిణతమానవత్వబ్రహ్మవాహన
 ప్రథమంబు తత్పురపరమహంస
 భారతప్రథమాంగ్ల పట్టభద్రుండు త
 ద్విశ్వవిద్యాలయవిష్కృతుండు

త్రిటనుసత్కృతనుతప్రితసర్వప్రాచ్య
బుధజనప్రథము డా ప్రోలి వెలుగు
జాతీయసమితిసంస్థాపనప్రథమవా
గ్ధారాసముల్లాసి తన్నివాసి

గీ॥ యటఁ బులుంగుల కిచకిచ త్రిటనుజాస
యచటివారికి లండ నుద్భానవనము
కాని యిడి పల్లె బుడుత చుక్కాని చూచు
దాని చిత్తరువు కలకత్తా యటంచు.

81

ద్వి॥ ఆ పురి మరొకచో నలరె లాస్యమ్ము
సోపాన మయ్యది సుఖసౌధమునకు.

82

కా॥ ఆ లాస్య మ్మయిపోవ నం దిరువు రెందైనన్ గవిత్వమ్మొ లే
దా లాభిత్వము ధారయన్ దగు నుపన్యాసమ్మొ సంగీతమో
యాలింపన్ మతి నెంచి యొక్కకరపత్రాల్ కినిక గాంచి యం
దో లేఖ్యమ్ము యదర్థ మం చనుగ మస్త మ్మొత్తకే వా డనెక.

క॥ మాటాడు బెనర్జీ యీ
పూట ననుచు, నే బెనర్జీ పూజ్యుడ ! యన ను
ద్ఘాటితమస్తు డెగాదిగ
పూటుగ వారిఁ గని తమరి గ్రామ మెట ననెక. 84

క॥ ఒక డనె పీల్లె డా యని
యొకడు సవద్విష మనె తదుక్తు డనె నొకం
డెకద విదితుడు బెనర్జీ
సకలభువి సురేంద్రనాథసంజ్ఞాధరు డై.

85

సీ. జాతీయ గోష్ఠివల్లి తల్లజమును కా
శీఘట్టనీమ మొల్పించినాడు
ప్రభుత త్రుంపని యట్లు సజనవర్తినము ను
కంచెగా చుట్టు కల్పించినాడు
అమృత ధారగ నుపన్యాససారము వోసి
చెచ్చెరఁ బెరుగఁ బోషించినాడు

ఎల్ల రాష్ట్రముల భావోల్లాసమును బంది
లిగ జేసి దాని నల్లించినాడు

గీ॥ భరతమహిమాజినీమూర్తి పట్టణీక
కాలయాంగ్లభాషాబోధనాత్తకీర్తి
నామము సురేంద్రనాథ బెనర్జి. ప్రజల
యధిక్రమిని సామమున గోరు వతని యర్జి. 86

క॥ 'ఇండియనెసోసియేషన్' న
ఖండము తత్సమితి దేశగౌరవసరణి
న్నిండించు వెలుగు చుట్టున్
మెండుకొనిన రాష్ట్రములకు మిసిమిబలుపునన్. 87

క॥ ఢిల్లీకి దర్బారునకై
వెళ్ళి సురేంద్రుండు వచ్చి వెలియించె నయా !
ప్రోల్లినతజనాకాంక్షా
వల్లీకి వృక్షముగ నీ సొబగుదర్బారున్. 88

గీ॥ అం దొకడు వే టొక బెనర్జియాహ్వాయమ్ము
వింటి, నో టాడుచున్నది వినుతువొ యన
నెవ్వరా ! యని వక్త యోజించి తెలిపె
నా మను 'దుమేశచంద్రబోసర్జి' బాబు 89

క॥ ఆ బాబు లిండనీయులు
నేనా నన బి ట్టువన్యసిం చెను పలుకుల్
జాబిలి కళుకులుగాఁ 'గెన
డా' బలి భారతము కొంత డక్కొనుటకునై. 90

చ॥ అన విని వారు షల్కిరి మహాశయ సా వ్ర పదీన మైన మై
త్రిని మము నింత దగ్గఱకుఁ దీసికొనక దగె నీకె, తత్సరేం
ద్రుని నథ కేము పచ్చెదము తోడ్కొనిపోగదె! యింతకున్ ద్వదా
ఖ్య నెనగు శోభనాక్షరము లయ్య! అపృక్తము లు క్తిసందడిన్.

గీ॥ అన నతడు 'సాక్షిమిత్రా' మదాఖ్య, నన్ను
వక్త యండ్రు 'సందేశ' సంభోక్త యండ్రు
నెక్కనక్కెముగా దాని కేమి మత్ప
రిచిత మీ పురి నా బాలవృద్ధజనము. 92

క॥ అని యేమొ చెప్పబో వా
నిని మృదువుగఁ బెనగువాని నికటమధురభో
జ్యనిలయమునకున్ వారలు
గొనిచని వెచ్చించి రిరునొకొండును రూకల్. 93

ఉ॥ మూపురు తమ్ములమ్ము గొని మూ డడుగుల్ చనిరేమొ, తామరల్
సీవిరివేయు కన్నుగవచెన్నులు తూరుపువేగువెల్లుని
ద్దావిడినన్నరేకలకుఁ దా మభయ మ్మిడు రీతి నొప్పి వీ
జావిభవప్రసాదము నొసంగెను బాలకు డొక్క డేగుచున్. 94

గీ॥ ఆ పదారేండ్ల మాణపు వరసి యిరువు
రరసినంత మయిల పోవ నంతరాత్మ
జన్మసాఫల్యవరసిలో జలకమాడె
నెవరో యీ బొట్టె యన పాక్షి యిట్లు పలికె. 95

క॥ ఇత డొక దైవకటాక్షో
ద్యతు, డాఖ్య నరేంద్రనాథదత్తు, మనసు సం
తత మెద్దానినొ వెదకెడు
గతిఁ దోపించియును నగ్రగణ్యుడు విద్యన్, 96

కా॥ విద్యాసాగరు పాఠశాల జిగి యీ పిన్నండు వేయున్ గదా !
ఖద్యోతీకృతనైకభేదమత విజ్ఞప్రజ్ఞముల్ ప్రశ్నముల్
ఖాద్యంతానా నరేంద్రుబొండులిపు భృంగాల్ తేనియన్ మ్రింగునే
ఆద్యం బీతని పాట ప్రార్థనముఖం బై నేటి యీ గోష్ఠిలో. 97

గీ॥ అనెడు వక్తకు వినుకలి యశ్వశకట
గామి కొకనికి కనుకలి కానుక లిడి
మ్రొక్కి సమ్మదుహాసము మాటుమ్రొక్కు శకట
భాసినుండి పీల్చె డానివాని పొందె. 98

మ॥ ఎవ రాపెద్ద ? ద్యురాష్ట్రయంత కళలిందే రూపుగొన్నట్లుగా
 నెవ రా కుట్టుడు ? కుట్టువాని ముఖకాంతిన్ లోకజాంధవ్యముల్
 చెవిఁ బిన్నీరునఁ గల్పి తచ్చరితమున్ జిందింపవో : యన్న రెం
 డవవానిం బ్రథముండు వించె నిటులన్ దద్యానయాయి|పథన్.99

గీ॥ తండ్రికొడుకులు మా జమీందార్లు వారు
 పేర దేవేంద్రనాథరాకూరు తండ్రి
 కొడుకుపేరు రవీంద్రనాథుడు, మహాకు
 టుంబము తదీయ, మీ నగరంబు వసతి. 100

క॥ మతమును మతియే తెలుపును
 శ్రుతమును దృష్ట మనుభవము జోడించుచు, నే
 విత మైన పుస్తపతియును
 విత యని దేవేంద్రబాబు వినుచును మాకున్. 101

సీ॥ ఇత డెటుంగని మత మీ జగమ్మున లేదు
 స్వీకారమునకు నచ్చినది లేదు
 ఇతడు పఠింపని దేవురాణము లేదు
 మురిసి యొప్పిన దొక్క ముక్క లేదు
 ఇతడు మెట్టని క్షేత్ర మిండియాలో లేదు
 ఎఱగిన విగ్రహ మ్మెటను లేదు
 ఇతడు చూడని యోగి యే గుహలో లేదు
 కొలిచినవాడు నొక్కడును లేదు

గీ॥ మ్రొక్కు నీశ్వరునకు రామమోహనునకు
 బెట్టు గలడు ప్రాక్రొత్తల పట్టు గలడు
 బిరుదున మహర్షి యీత డెవ్వరి కధర్షి
 మాధురీదృష్టి దేవేంద్రనాథకృష్టి. 102

గీ॥ చూచు నీతడు రయితుల సుతుల నొక్క
 కంటఁ, దరకు రాఁదగిన లక్షయును మఱిచుఁ
 గాని తా నీయఁదగినది గవ్వయేని
 మఱువ, దొకమాట పడ దొకమాట యనడు. 103

క॥ వాడినపువ్వులు నిగనిగ
లాడును వేని హసనమ్ము లాలనసేయన్
వాడె రవీంద్రు డితని సుతు
డిడున పిన్న మది పెద్ద యెన్నిటిలోనో.

104

ఉ॥ ఆ పొడ వైన నాసిక, విదాయతిపంటపొలమ్ము ఫాల, మా
త్యావణసీలరత్నయుగ మైన కనుల్, కలఖప్రకాండశుం
డాపరిమాణభావలు, వెడందయెడందయు నున్ని తండ్రి కె
త్తై పొలుచున్ గుమారునకు నల్లై రవీంద్రున కార్వ చిహ్నముల్.

చ॥ ఎలుగుదు మీ రవీంద్రుని పదెన్నిది యేడుల వాడు సేడు, మా
హిరణుని కాశిదాసుపయి నీతని కెంతయు ప్రేమ, హూణభా
షరుచి కడింది, బొమ్మ లనుసంపదలో యన గీయు, నెప్పు డె
దొ రచన సేయు నీతడు, మృదుధ్వనిఁ జాడును రమ్యగేయముల్

ఉ॥ కోయిలకూత కూసి మధుకుంజవిహారములందు, వార్డుక
శ్రీయుదయమ్మునందు శిఖనృత్యము సేసి, శరత్ప్రసన్నతన్
కాయలుపాయలుంబిఱిసి పండిన గుమ్మడిపండ్లు పంచు ని
ద్దాయెడదల్ గలార లరు దై కల, రందు రవీంద్రు డొక్కడున్.

క॥ మా చేలును మా చెట్లును
పూచెడు పూలున్ రసించు పులుగుల్ చెలుపుల్
మా చేతలు మా వ్రాతలు
నీ చిరుతకుఁ దెలిసినట్టు లెవనికిఁ దెలియున్.

108

ఉ॥ వ్రాయు నితండు పద్యములు పాటలు వెన్నెలతేటలో యనం
గా, యువవృద్ధు లీ పురమునన్ గత హైందవమేలలోన నౌ
రా ! యనినారలంటగదా రమ్యరవీంద్రకవిత్వముగ్గు లై
తీయని గొంతు కైతయు గడె ! మనుజుత్వములోని సారముల్.

॥ సాక్షి పలికె నౌ నని మీరు చదువలేదు
దేశమున నై దునూర్ల పత్రికలు మ్రోసి
నవి రవీంద్రుడు చదివిన కవిత కెల్ల
ధిల్లిదర్బారు మాశ్రోగి వల్లె యనుట.

110

ఉ॥ తిన్నగ వెంటవేసికొని త్రిప్పె రపింద్రుని శీతవర్షతా
భృన్నతభూమిఁ దండ్రీ తప మూనుచు, నయ్యెడ తల్లి లేని యీ
పిన్నని తల్లి యై ప్రకృతి పెంచె విహంగకలస్వనమ్ముతోఁ
గ్రొన్నన నవ్వుతో వివిధ రుచ్య ఫలమ్ములతో ఝరమ్ముతో. 111

ఉ॥ ఈ మృదులాత్ము డల్లిఁ బయనించి యటఁ బిరియించు నంచు వి
న్నాము, స్వదేశభక్తి లవణం బగునాఁ యని యిప్పుడున్న యిం
దౌ మతనక్తి రుద్ధ మగునా యని సందియ మందినాము ము
న్నీ మహినుండి యందుఁ జనిరెందటో వీడెచు శంక వారిచే. 112

గీ॥ అటులనా యను వారితో నటులె యనుచు
సాక్షి విన్నారొ కేశవచంద్రసేన
నామమును నా నవద్వీపధామఁ డనియె
వినుటె కాదు వానిని చూచి తనిసినాము. 113

మ॥ మతవాదమ్మున వాడు వేయు నరరే ! మా యూరిలో ఫాదిరి
మతిగర్భం దొకరుండు పాదములకుం బంధ, మ్మ దెట్లో విడన్
కుతుకన్ వేయు, నిదే యిదే వరుస యై గోడాడినారల్ బుధుల్
శ్రుతిశ్రుత్యంతకణాదవాదముఖశాస్త్రోదంతపాథోనిధుల్. 114

గీ॥ ఎందులకొ వచ్చి సేను డీ చంద మరసి
యేదిరా! భాయి! చూపు నీ వాదబలము
నంచుఁ బదినిముసాలె వాదించి వాని
పిల్లి మొగ్గ వేయించెను పెక్కుసార్లు. 115

గీ॥ అనుడు సాక్షి దేవేంద్రనాథు నుడి యిద్ది
యాత్మగత ముక్తముగ నుక్త మంతయును కృ
తమ్ముగాఁ గృతమ్మును కారితముగఁ జేయ
శక్తు దొక్కడె కేశవచంద్రు డనుచు. 116

ఉ॥ లండను పోయి కైస్తవము బ్రాహ్మము నేకము చేసి చెప్పి త
త్పండిత రాజమంత్రిజనవర్గకృతానుపమానమానితా
ఖండలు డయ్యె దన్కతును గైకొని రాణి భజింప సేను ప్రా
ఖండ మెఱుంగ దంతటి యఖండము వై భవముం బ్రతిచిలో. 117

గీ॥ అట్టి కేశవచంద్రనే నడుగుపెట్టె
తిరిగి కల్కటా పురమునఁ, దెలిసియె తెలి
యకొ పరమహంసమై ముట్టె, నంతె, చేప
యయ్యె నొక మతసరసిలో నతని మనసు. 118

క॥ ఏ మత మది ? కాళీ ! కా
ళీ ! ముక్తి నిడు మను మతము, లేళ్ళును పులులున్
మైమై నొరసికొనెడి మత
మే మతమున కేని త్రోవ యిచ్చెడి మతమున్. 119

అ॥ వె॥ ఏల మీర లడుగ రెవ రా పరమహంస ?
యనుచుఁ బలుక పాక్షి హాస మొలుక
వారు నొడివినారు పరమహంసనుగ గు
ర్తించె జగము రామకృష్ణ ననుచు. 120

గీ॥ ఇటుల మాటాడికొనుచు వా రేగుసరికి
నిసుక వేసిన రాల కున్న సభ చిన్న
సూది పడినను చప్పు డౌచు ఘన వాఙ్మూ
ఖమ్ము వినుచుండెఁ జివరి ఘట్టమ్మునందు. 121

ఉ॥ అచ్చపు దిండ్రతోఁ జదర మైన వితర్కియు నదై లేకయే
వచ్చిన యెట్లు బుట్టలు తుపాకుల వీపులు పొట్టికట్టికే
లచ్చిన కావలాయుఁ దగు నా సభలోఁ బలుకాడుచుండె గాం
గోచృతరంగమూర్ధనవదుక్తి సురేంద్రుడు దేశభక్తిమై. 122

చ॥ వినబడుచుండె నీ క్కరణి వేదికనుండి సురేంద్రనాథు డా
డిన యభిభాషణమ్ము వినుడీ! జనముల్! మహాజర్గు పెట్టి యె
న్ని నెరసు లున్న వన్నియును నేలకుగోలకుఁ దెచ్చి చాటి చూ
పనియెడ నీ ప్రభుత్వము సవర్చనె! కాసనదోషజాలమున్. 123

గీ॥ వ్రతకలకు సీరా రాజభక్తి కలదు
పాలన మ్మేమొ బాధ్యతామీలనమ్ము
ఏలుబడికాటలోఁ గొన్ని మైలురాళ్ళు
దేశ్యములు కానియెడ న్యాయతృప్తిలేదు. 124

అ॥ వె॥ వచనరచనలందు స్వాతంత్ర్య మడుగంటె
నోరు కేలు సాగ నోటువడియె
నన్ని పదవులందు నాగ్గుల ప్రాధాన్య
మతికయించె, దేశమతి కృశించె. 125

చ॥ ఇరువదియొక్కయేడులను నిర్వది కొక్కటి తక్కు గాగ మా
ర్పి రిపుడు మండలేశ్వరపరీక్షకుఁ గూర్చొనువారికై వయః
పరిమితి నేలువార, విది పగ్గమువేత పురోభివృద్ధి, కి
ట్టి రకపు చేత లొప్పమని ! డిండిమ మై ప్రజ మోయకుండునే.

క॥ అచ్చటికి నేల పోవలె ?
నిచ్చట నా ఐ. సి. యస్. పరీక్ష కుదురదో !
వచ్చిరిపో ! యుద్యోగులు
మచ్చున కొక డుండునటవె ! మనవా డందున్. 127

అ॥ వె॥ రేపు చర్చ ఇండియాపాలనము గూర్చి
యనుచుఁ బార్ల మెంటునందు వినెనొ
నభకు రాడు నాడు సభ్యుడు, 'ఫాకెట్టు'
'ఫౌలరును' శ్రమించి బాధపడిరి. 128

గీ॥ ఇండియా సమస్య నెత్తెను 'గ్లాడ్ స్టను'
పార్ల మెంటునందు పరిహృతంబు
ప్రాతపత్రిక వలె, నీ తీరు దౌర్భాగ్య
మిక సహింపజాల రిచటి పలులు, 129

క॥ హిందూ దేశమును స్వ
చ్ఛందము సేయఁ దగు ననుచు సలహా యొసగెన్
స్పందితహృది పౌరృ ర్జను
నందలి యొక, డతనివైపు నరయడ యొకడున్. 130

ఉ॥ రాణి వెలార్చి పత్రము శరద్దశకద్వయ మిండియా బ్రిట
న్లై నుదరమ్ము వెన్నును మదార్జవశోభితరాజ్యలక్ష్మికిన్
మానితులార! యంచు, నయనాశ్రువున్ మన కొత్తు చేరుమా
లొనఁటె! రాజ్యలక్ష్మి కది, న్యాయము గాయము నొందె నీ క్రియన్.

క॥ గుడి గంట గొట్టి దేవుని
గడగడకున్ గోర్కు లడుగు కైవడి బ్రజ యే
ల్పడి వెంబడిఁ బడి యా ము
న్నడి జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చి గెలువ నూల్కొనవలయున్. 182

ఆ॥వె॥ ఆమెరికాకు వర్తకమునందు నమరిక
ప్రాన్సుధరణి కళకుఁ బ్రాంశుభరణి
ఇండియా మతాల మండియ, బ్రిట నిడు
తీయ మందు రాజకీయమందు. 183

గీ॥ రాజకీయ మ్మొకవిచిత్రసము పదునొ
కండవది, శాంతమున కిది నిండువైరి
యంగి యిట దానధర్మవీరాంగ మగుచు
బ్రిటను చరితము నిటఁ జదివించు తెపుడొ. 184

ఉ॥ హూణుల యాత్మ దొడ్డది, హితోక్తుల దానిని మందలించి లో
తా నొక నూతినుండి మధురాంబువునుం బలె ధ్యేయ మందుకో
నెను, మతాదిభేదముల నన్నిటి నొక్కట మెల్వఁ బెద్దతా
దా నది, తెల్విబొక్కెనకు నయ్యది బద్ధమొ దప్పి తిత్తడిన్. 185

గీ॥ ప్రజలు తా మెన్నుకొన్నట్టి ప్రతినిధుల న
భాద్యయమ్మున బ్రిటనులోపగిది నిండు
పాలనమ్ము కావలె భాగ్యమూలనమ్ము
మున్నె కావలె మన భిదోన్మూలనమ్ము. 186

పీ॥ అంగ్లచిత్తాయసాయస్కాంతవాక్యవి
త్తరమేకచంద్రదత్తబుధుచేత
ముకుళితభారతాంభోజాతనవసవి
త మెహతాఖ్యసుదూరదర్శిచేత
బైబ్రటకసఖామహోపవ్యాసకానంద
మోహనబోసు సత్పురుషుచేత
యుగపత్ బ్రిటన్ భారతోర్వీచరత్తమా
హృదయుండు 'దాదఖాయి' ఋషిచేత

A|| వివిధసంఘసభ్యులచేత విదులచేత
 నస్మదాదులచేత వ్యాఖ్యాత మైన
 యిట్టి పథకంబు మన భవిష్యేతిహాస
 లానకథకంబు, విద్యావిలాసులార! 187

మ|| అని తద్వాణి శ్రుతమ్ము గాగ మలిప ల్కధ్యతు డై 'లాలుమో
 హనఘో' పాడెను దప్పికై నపుడు నీ రై యాకలై నప్తు భో
 జన మై యొప్పె సురేంద్రు వాఙ్మఖము భక్త్యత్తా)ణ మౌ భారత
 మ్మున కీనాడు, ప్రభావితుండ నయితిం బుప్పించి జాతీయతల్.

క|| ఇ క్కొలుపువారు పనిచిన
 రెక్కలు కట్టుకొని వ్రాలి రేయి పవలుగా
 నెక్కార్చ మైన సేనెద
 నిక్కడ జేరిన జనమ్ము నిల్లే తలతుకా. 189

క|| అని యనగ కంచుతాళము
 లను బోలి కరాలు మొరసె, నా నభతీర్పుల్
 గొని 'లండను' చనుటకుఁ దో
 డనె నియమితు డాచు ఘోష డాకా ల్పాపెన్. 140

చ|| ఎనసి నరేంద్రు పాటయు సురేంద్రుని మాటయు దేశభక్తి కెం
 తను వగు తెచ్చె మెత్తిన! వహి! యనుకొంచు గృహోన్ముఖమ్ముగాఁ
 జనియె సభాజనమ్ము. కడునందడిలో నెటు పోయినారలో
 కనుపడ రై రొకళ్ళకు నొకళ్ళు తదాగతు లైన మూపురున్.

కుమారసంభవ ఖండము

కా॥ హోశీవండుగఁ జేసె కొండొక ప్రజాపూహంబు ఫాలాక్షదృ
క్కిలన్ బోలిన మంట స్వీయమతికిఁ గ్రీడాసఖం బైనటుల్
ప్రేలెన్ దజ్జులదింధనాల్ పెఠపెఠాభిధ్వనిన్, మింటిపై
ప్రేలెన్ దెల్ల మొగిళ్లు నల్లవడి తద్విస్తారధూమావృతిన్.

క॥ ఆ రాజధానిఁ దనరెడి
సారము సంస్థల నొకండు 'సంతీవని' త
శ్రేయమున హిందూమే
లారముణియొత్సవము చెలగు నేలేటన్. 2

గీ॥ తాతియాతోపెర్ఘాన్సిలక్ష్మితనూచి
తాభసితము కతివయసదస్యదేవ
తార్చనాపీఠదంతపేటాంతరస్థ
మొందఱో మహారాష్ట్రుల యింద్ల నటులు. 3

మ॥ క్రమశిక్షేభ్యులు సభ్యు లందు భరతజ్ఞాదుర్విధిజాళనా
ర్థము చేవ్రాల్ తమ నెత్తుటన్ సలుపు గండ్రల్, భిన్నభిన్నప్రజా
గ్రమసంసేవ్యసమత్వచత్వరితసంఘిభావసౌధోదయా
ర్థము తీండ్రల్ క్రమముల్ తదీయములహో! అహ్నికరించున్నిశన్.

సీ॥ అందఱలో చిన్న అన్నలతోఁ గూడి
యందు 'రపింద్రు' డానందసాంద్రు
డందఱఁ బెద్ద ధైర్యముముద్ద 'రాజనా
రాయణబోసు' ధర్మముత్రాసు
భారతిగారాబు బంకిముచంద్రబా
బు సమితియటుత కెంపుజిగిజేబు
త్యాగంబు హోమాగ్ని తా నాజ్యపాత్ర శు
భ్రము చరిత్ర 'సవగోపాల మిత్ర'

గీ॥ ప్రాణ ముఖికి పొంగులువాటు వ్రాతకల డ
ధీకు డమృతబజారుపత్రికకు, పేరు
దనరు శిశిరకుమారమోషనగ, నతడు
నందట నొకండు, మృతము సేయడు సెకండు. 5

గీ॥ ప్రభుత 'మలిహారరావుగై క్వాడు' వినము
పెట్టె 'రెసిడెంటు' కని తెల్పఁబెట్టె సేమి
యొకని, కొకజాతినే నపుంసకము సేయు
పాటి దోసమా ! యది యని చాటె మోషు. 6

ఉ॥ విద్యకు సాగరం బతడు విక్రతు 'డిక్ష్వరచంద్రు' డంగనల్
విద్య పునర్వివాహమును స్వేచ్ఛయు గల్గి మనన్ బ్రచారఘా
మోద్యమనేత యై స్వతనయున్ విధవాపరిణేతఁ జేసె, దా
నాద్యుడు సంఘసంస్కరణమం దని కిరితి మోసె నల్లడన్. 7

అ॥ నె॥ ఆత డొకడు నీ సభాభిమానులయందుఁ
దనను దానె యేలుకొనును దేశ
మనుచుఁ దనదు పత్రికను వ్రాసి ప్రకటించె
క్రిష్టదాసుపాల్ విశిష్టు డొకడు. 8

క॥ ప్రభుళక్తి నెదిరియాడెడి
సఖికుల్ స్వాతంత్ర్యరమణినైగల యఖికుల్
రభసులు కల రిం దెందఱొ
సభ జరిపించిరి యుగాది సమయము మున్నున్. 9

క॥ జంటను గని తొలగి తొలగి
యొంటరిఁ గని మీదిమీది కుఱికెడు చలికిన్
గుంటితనము వచ్చె, ప్రకృతి
కంటన్ రేమంచుమసక క్రమముగఁ బోయెన్. 10

క॥ పలితము గా దొడగెను చలి
బలితము గాదొడగె నాతపము వాడిమిమై
యెలుగింపఁ దొడగె కోయిల
కలరుతపులితదిగంతకమనీయముగా. 11

క॥ రక్తాంబరధారిణి యై

వ్యక్తం బొనరించె సంధ్య యరుణకుసుమగు

చ్ఛాక్రాంజలితో చాంద్రి

సక్తి తమోముక్తి యాత్మక క్రికృతముగా.

12

చ॥ సభ మొదలయ్యె నయ్యెడ, విశాలము వేదిక, శిల్పకల్పనా

విభవరహస్యబోధిక, నివిష్టసభాపతి పీఠి షాజహాన్

విభు షహసానుపీఠ మెగవేసిన కప్పము లాగె, దారకల్

సభమున మల్లికల్ పొదరునం బలెఁబూచె దిద్దుడుచిత్తముల్ 18

ఉ॥ పెద్దది యైన యా సభలు వించె సభాపతి మాన్యులార ! నే

డెద్దడి వచ్చె గాని పదునెన్నిది ద్వీపములందు యూప మ

స్మర్దమునస్సమానప్రభుమండితజేజవల పాతె, నెప్పుడుం

బద్దెముఁ కాడు చిహ్నము, లపాంసతి మోపిలు భారతవ్రథన్. 14

గీ॥ శాసనములు నాడెములు నింపొసనములు

విగ్రహములు చిత్రములు కోవెలలు నెన్నొ

కథలు చెప్పు ఖండాంతరక్షమ నెసంగి

తజ్జులకు విశ్వమతము ప్రాందవముగూర్చి.

15

ఉ॥ జ్యోతిషమందు వ్యాకరణమందును నాట్యమునందు గ్రంథ మిం

దే తొలుతన్ జనించె, నటులే తొలివేదము నాదికావ్య మీ

భూతలమందు సంస్కృతము పుట్టగ నాగరకాద్యరూప మై.

యీ తెలి గొచు ప్రాందవమతేంద్రము మానవధర్మకేంద్రమున్.

చ॥ తొనలను పోలె సౌఖ్యకృతిదోహలకర్మలు లన్ ధరించి యే

వనమునఁ బుట్టెనో ! పనసవడుమతం విది యద్విదూషణం

బను వగ రొంద దెన్నడును, నన్నిటికన్నను నేనె తీయ నై

తనరితి రమ్మ టంచు విమతస్థుని నొత్తిడిసేయ దింతయున్. 17

ఉ॥ ప్రాయము చెప్పజాల, మిది ప్రామినుకల్ నలుకాకు లైన మా

హేయి, పయఃప్రపూరముగ నిచ్చును శాంతిరసంబు, నేడు కా

బూ ! యిది కొమ్ము లొడ్డి తన యూపిరికై నిగళమ్ము వేయు నే

దో యుగళమ్ముకారి బడకుండగ తప్పికొనంగఁ జూచెడిన్. 18

అ॥ వె॥ | పథమపంక్తిలోన 'పై థాగర' సొకండు
మధ్యపంక్తి నిపుడు 'మాక్సుముల్ల'
రెన్నిపంక్తులందు నెందఱో యుందు రీ
యావుపాలు త్రాగినట్టి ఘనులు. 19

అ॥ వె॥ మతముపేర నై కమత్యసాధన సేత
యపుడు నిపుడు నెపుడు నాదృతంబె
యన్యమతముగూర్చి యనరాద యేమియు
వరమహిళయు తల్లివంటిదె కద : 20

క॥ జనియించె విగ్రహారా
ధన కళకొఱకు, దాని తగులము లే కి
శుని ధ్యానించుట ధర్మం
బనుటయుఁ గల, దెట్టులైన నంతయు నొకటే. 21

క॥ మానిసి దేవునిలోనన్
గానంబడి విగ్రహార్చనము తద్గృహాని
ర్మాణము పొసగెను, దేవుని
మానిసిలోఁ జూచుటయు సమంజసమె కదా ! 22

గీ॥ రామకృష్ణ దయానందు లామనినెల
లీ సమాజనికుంజవికాసమునకు
నిందు వారి వాదమ్ము రెండేడ్లనాడు
వింటి నిరువురునన్ మెచ్చుకొంటి నేను. 23

ఉ॥ వింతగ నిర్వూరన్ బొగడ వీ లగు నెట్లన నాకు వద్దు వే
దాంతము, జాతి కెల్ల నొక త్రాటిపయి న్నడ గూర్పు నాదు నీ
ద్దాంతము, వారు పద్ధతుల నై క్యము తక్కువ కల్గి నేమి థా
సింతురు మత్సరమున విశిష్టరుచుల్ దుగవై పు దీవె లై. 24

క॥ ద్వైతాద్వైత విశిష్టా
ద్వైతాఖ్య ముపాసనమ్ము తగ ముయ్యేరో !
మాతృత వహించినయది భి
దాతతికిన్ హైందవము మతము పూజ్యం బై. 25

క॥ తన ధ్యానము సేయుటయే
జనకృత్యము గాన నెట్టి సపు రొందిన నా
వని దేవుడు కా దనునో !
యనునో నర్వసము డెట్లు లగు నా తండున్. 26

అ॥ వె॥ యజ్ఞభాగలు వృ మగు పూర్వమీమాంస
జైనబౌద్ధములకు జన్మభూమి
మాత యైన వేదమతమున కెదురాడి
పోరువెట్లు కవలబొప్పై లివ్వి. 27

ఉ॥ వేదమతమ్ము లేక ప్రభవించెను బౌద్ధము జైన మన్నదిన్
వాదము కద్దు, ప్రాకృతము భాషయు ప్రాకృతమే యనంబడున్
లేదు సదుత్తరం బభిధ లీ మతకర్తల కెట్లు సంస్కృతా
పాదితముల్ పొసంగె నన, సంస్కృతి భిన్న మటన్నఁ జాలునే ?

క॥ ప్రతిమత మొక ముఖ్యగుణ
ప్రతీక మని తెలిసి యనువు భారతజాతీ
యత మన భూమాత కట
న్న తెలివితో దేనినిన్ జనంబు జయించున్. 28

క॥ భారత జాతీయతకై
యేరిన్ దెగనాడనట్టి హితసమరసవా
క్పారీణత్వము హైందవ
సారము, దీనిన్ గ్రహించి జనము మెలగుతన్ ! 80

అ॥ వె॥ నీర మధిక మున్న నీరము లేకున్న
వాడునాటు మొక్క వలె నరుండు
నధిక మైన శూన్య మైన నావేశము
తనకు నితరులకును వసికిరాడు. 81

క॥ గతకులభేదమ్మునుగా
మతము నెఱిగి యైకమత్యమాహాత్మ్యము గ
ల్గితమ పురతఉన్నతి పూ
ర్వతమొన్నతి నిల్పికొనుడు ప్రజలార ! వడిన్, 82

క॥ ఈ కామదహనపర్వము
చేకొనఁజేయుత! ప్రతిన నశేషప్రజచేఁ
జేకొన మెందు విదేశ్యపు
పోకడలను దేశకాళనోహల మనుచున్. 83

ఉ॥ భారతజాతి శౌర్య మనివారణ మౌచ విశృంఖలాద్యది
గ్వారణతుల్య మౌచ హిమవచ్చిఖరమ్మునకన్ననిల్వెడున్
గౌరవ మౌచ దౌష్ట్యమథనంబున భాసిలుగాత! మిత్రు డీ
నూరి యుపన్యసించు నరిసూదనమోదన మౌ చరిత్రమున్. 84

ద్వి॥ అని పల్క రాజనారాయణబోసు
వినిచె మిత్రా హోళివిలిసితకథను. 85

అ॥వె॥ మడియగ పులియసుర మరియొక డేతెంచి
వాని మంచివానిగా నొనర్చె
వాడు రాజ్యమేల వీడు నుండెను కాని
పోంచి బలముకై తపించుచుండె. 86

క॥ తారకుడు వీని పేరు, సు
తారముగా నుత్తరించె దశతశమెఱుపుల్
సారించు నిజాసురభా
పారిష్టిం బఱవి పూర్వసంస్కృతి నిచటన్. 87

చ॥ భరతునినాటి గుప్పిలికి వచ్చును వీని బలంగ మైననున్
గరకరలాడు నొక్కమతికచ్చున నొక్కమతమ్ము గల్గిన
ట్టిరు, కుల మట్లు భాష యొకటే, కొఱపుల్ బలె శస్త్రముల్ ధరిం
తురు, జగపోటరుల్ గనుక దోచిరిపో! జగమెల్ల జేత లై. 88

చ॥ వరమునుబొందుదాకనె తపమ్మును బ్రహ్మయు, మీద బ్రహ్మ యె
వ్వరో, తప మిచ్చు భాగ్యమునఁ బ్రాజ్ఞులు గాన మరేరికిన్ దదా
చరణము సాగనియరు, వశంవదు లై హికభోగభుక్తి, కం
బరమనఁ జూక్క లన్నియును మా పొడిపించిన వందు రుక్కిపుల్.

గీ॥ ఇట్టి పీరు లోకమున జయింపనట్టి
దేశ మున్నదో యట సూర్యదీప్తి పడదు
పంచభూతమ్ములును వీరి శానిసలు, స
ముద్ర మేతన్మహాపోతముద్రితమ్ము. 40

ఉ॥ మిన్నులు దన్ను పన్నులను మేవడిమై విధియించి పిప్పినే
నెన్నరు నెత్రు పీల్చి దనుజేంద్రుడు వీరల తేడు తారకా
ఖ్యన్నివటిల్లునాతఁ, డిత డన్న నిసుంగును కెప్పు మంచు నా
ర్పు, న్నివృతార్చి యాను సవసుందర మై వెలుగొందు నగ్నియున్

క॥ దనుజుడు మనుజుని దిను టా
తని సర్వస్వమ్ము దినుట, దాననె మనుజు
శను డనబడె, నీనాడును
మనమధ్యన్ దాదృశుండు మసలుట గనమే : 42

మ॥ అనుచున్ దా నలవాటుచొప్పున నెటో హస్తమ్ము సారిండు వా
గ్నిని రక్షాదికృతుండు తత్రగతు డాంగ్లేయుండు కండ్లుర్మి న
గ్గని నా వైపుగఁ గేలు సూపితివి వక్తా ! వంగభాషానఖి
జ్ఞునిగా నెంచితి వీవు నన్ను, 'సెడిషన్ సూ నీ వచ స్సం చనెన్'. 43

క॥ కలకలము పెరిగె నంతటఁ
బలుపురు ముఖ్యులును వక్త వాచించి రయా !
కలగకుడు తమరు పొరవడి
వలికితిమా ? యాంగ్లు లంచుఁ బ్రభుత య టంచున్. 44

ఆ॥వె॥ కేలు సాగు దిక్కు సాలమంది గలరు
నటులె యిందు మనుజులందు దనుజు
లేనె లక్ష్య మన్న మీ నుడి సరి కాదు
కూరుచుండి వినుడు కొమరు కతను. 45

గీ॥ రామకృష్ణ మతమ్మును గ్రమవిరుద్ధ
మైనదిగఁ గొన్నినా క్లేంచినట్టి తమచు
మా సమితి నెంచవచ్చును మానవచ్చు
ననుచు, శాంతించె నెట్లో య యాంగ్లవరుడు. 46

మ॥ నవగోపాలుడు చెప్పె నైన కథ విన్నారేకదా! వీరిచే
భువి నిర్ధాన్యము నిర్దనం బయి నభంబున్ దోడుగాఁ దెల్ల నై
కవిసెన్ జామము భీమ మార్తియుతరోగాక్రాంతసంత్రాంతమా
నవమద్దామము చచ్చి స్వర్గమున నుండన్ మే లనన్ బండితుల్.

గీ॥ అగ్నికిని భారతీయున కవధి లేని
బంధ మున్నది, యద్ది నిబంధితమ్ము
వంటవటకె రాక్షసరాజపాలనమున
ననుచు నెల్ల రా నౌ నన నతడు చెప్పె. 48

సీ॥ చచ్చెడి వేళయు సంధ్యవార్చెడి వేళ
యొక్క పై సురలకు మ్రొక్కు లేదు
అసుర యారయు వేళ నగ్ని యాతెడి వేళ
యొక్క పై యజ్ఞమ్ము చక్కబడదు
అగ్ని మండని వేళ యాత్మ మండిన వేళ
యొక్క పై స్వర్గమ్ము స్రుక్కు విడదు
ఆజు నుపాయమువేళ నిజ మపాయమువేళ
యొక్క టయ్యు మదను డుదిలపడదు

గీ॥ హిమగిరితపస్వి యైన మహేశుకడనె
హైమవతి యున్న, దవ్వారి కైక్య మొదవఁ
జేయ సంఘాతు డౌ నొక శిశువు చంపుఁ
దారకాసురు ననుచు విన్నారు సురలు 49

క॥ ఎవ్వడు వాడు? హరుని మది
జవ్వనిపై మరులుగొలుపు సామర్థ్యముతో
నివ్వటిలేడి వాడు, శిలన్
పువ్వులతో గొట్టి రెండు పొనరుచువాడున్. 50

గీ॥ మహిషవాహను నెటుగుదుమ, వరుణు మతి
పెనుతుపాలో బడెను, కుబేరుని బుణి
పట్టికాస్తులు తండులధ్వంసు, లగ్ని
కేమి తెలియు! బూడిద, యింద్రు డెఱిగి పలికె. 51

- గీ॥ ఇంద్రు డపుడు రప్పించి తా నెదురు పోయి
తోడితెచ్చి సమానస్థు నొనరించి
మరుని మిత్రమ! నీ రాక నరసి మెఱసె
నోయి! యీ విచ్చినవి కనుల్ వేయి యనియె. 52
- క॥ నా వనికి నందనాఖ్యము
నా విడిదికి వైజయంతనామము తగునే
నీ విచ్చేయక మదనా!
కావో యిక నవైభవములు గాజుల మ్రోతల్. 53
- గీ॥ అనగనె మలంఘలత్కర మప్పరోని
కరము మెడ హరించదనసరము లునుప
నిగురువిలుకాడు నొడివె పల్కు గురు! పల్కు
యెవరు వారు న న్నెఱుగని! పొవరువారు. 54
- ఉ॥ ఓహరిసాహరిన్ బెనగి యోహరి!వా డెవడైన యోగి దా
సోహమనున్ శివోహ మనునా!యమృతం బిడి చూడు త్రావునా!
దాహము దాహ మంచు వనితాధరశీధువు త్రావుగాని,మ
ద్యాహువు వేనిఁ ద్రోయవలెఁ బల్కుము నాల్గిటినుండి మూటికిన్. 55
- చ॥ మగువయ యైన నింక మరి మంచిది, నాకును నంత పావభీ
తి గలుగదోయి! యామెకుఁ బతివ్రతధర్మము నల్లె యుంచి నిన్
మగనిగఁ జేసి తత్ప్రథమనాథున కొక్క యవాత నప్పుడే
తగిలిచి పూర్వవృత్తవిగతస్మృతులన్ బొనరింతు నెచ్చెలీ! 56
- గీ॥ ఇటుకోదండధరుడ నౌ వేను జంట
నేయ దండధరుడు విడదీయుచుండు
చనము, సంకల్పమాత్రాన చాల జరుగు
స్వయము నేఁ జనవలెనిన పని య దేదొ. 57
- గీ॥ అనగ వృద్ధశ్రవుడు స్వకీయపరకీయ
రాజకీయరంగమ్ముల రంగువేసి
కొన్న తల యూపి పొగడుచు మిన్నుచూపి
హిమధరాధరాగ్రము చూపి యిటులు వేడె. 58

ఆ॥ వె॥ జటి యొకానొక డట నలుపుచున్నాడు త
వస్య, దాని కంతువంతు లేదు
వింటికేలున నొకయింటివానిగ వానిఁ
జేసి మాకు సౌఖ్యరాశి నిడవె !

59

క॥ వాని సిగ సాంబరం బన
గా నొక డొక డనును మెయి దిగంబర మనుచున్
వాని గనినవా డెవ్వడు ?
కాని తదీయతపశ్చక్ష్మకపితులము సఖా!

60

క॥ నీ రాచరికము కా దని
యీరేడుజగాలఁ బ్రతుకు నెవడు? సుమళిలీ !
పౌరుష మర్థం బై జడ
దారి యతడు నీవు లాగు దారికి రాడో!

61

చ॥ ఎదురుగ నిన్ను పెట్టుకొని యే గుహలోని యణుస్వరూపికో
యదరెద నయ్యె : నా తెలివి, యబ్జిభిః రతిదేవి సేమమే
కద! మధువుం భవత్పఖుని కన్గొనియుం బహుకాల మాయె, న
మ్ముదువొకొ! నమ్మువో! యసువు పోవుచు పో ననె నీవు కన్నడవో.

విమా॥ అనన్ సుర్యరద్ధన్వి కాణ
మ్ము నంటి మారుండు కాసా
డె నిట్లు సర్వంబు జ్ఞాతం
బు నీవు చింతింపకోయీ!

62

క॥ రాత్రిందివమ్ము లుద్ధర
ణత్రాణోద్యోగి యైననాడె వానిన్
మిత్రు డనన్ వలె కాడో!
వృత్తు డనకవలెను తన్ను వేపకయున్నన్.

64

ఉ॥ ఆ జడదారికెంజడలయందున మబ్బులు గూండ్లు కట్టుకో
నీ జము డేనిఁ వానిఁ గని నిక్కినరోమము నిల్వుగ్రుడ్లు నై
వాజమ గాని తజ్జటిని పట్టి తపం బుడిపింతు పజ్రసా
దో! జవరాలి మోవి గొన కే విసమానునొచూత మా పయిన్.

క॥ రెండే కాకులు తాము వ
రుండిన మంచమున కందురో! మొండిఘటాల్
రెండే కా దున్నవి నా
ల్గిడి: యనిపించి వదలు నరవింద మిదే, 66

క॥ కులజాతిమతవిభేద
మ్ములు ద్రోహకరమ్ము లనుచుఁ బోరాడి జనుల్
గెలుచుట స్వర్గాధిపతీ:
ముఖికి యశోకాఖ్య మిది యమోఘం బగుటన్. 67

మ॥ ఇదిగో! చూతము ప్రేమపతులుగఁ గూయించున్ రసక్లిన్నవా
బృద్రమాధుర్యముతో వత్సజనమున్, మల్లికరం బియ్యగే
యదుకున్ దీని సుగంధముల్ దవిలి యింద్రాఁ యే పెడన్ బోవురెం
డెదలున్, నల్లని కల్వ వట్టవగ లందించు న్నికాధర్మమున్. 68

గీ॥ ఇంద్రవదనిని నిల్పికో నే మఖంబు
లేని శతమఖునకు మరు వాణి యటులు
మఖము సృష్టించి వచరించి మఖఫలంబు
ధారవోయ ముడుతలు లేక తనరె ముఖము. 69

ద్వి॥ స్మేరముల్ మోసాల శ్రీపారిజాత
తోరణల్ గట్ట నిండుం డనె నపుడు. 69a

ఉ॥ నీ యలుగుల్ పొదల్ పొదలు నిర్మితిచేసెను రక్ష, వీనిలో
మా యెలుగుల్ నదా శకువమంజులరావము లై జగత్ప్రాయ
శ్రీ యులికించుచున్నవి రుచివ్యమహాశిష మన్దయమ్ముగా
నీ యసమాన మో విభవపేతువు నీవ కదోయి మన్మథా! 70

క॥ కంతూ! దుహితసభకు న
త్యంతత్వర నేగవలసె నని హస్తస్ప
ర్శాంతముగ వీడుకొని మఘ
వంతుడు లేచి చనె, నురలు వచ్చిరి చూడన్. 71

ఆ॥వె॥ తాను లేవ నెంచి తడనెను వలరాజు
తక్కు దిక్పతులు సుధాంధసులును
చాలకాల మయ్యెఁ బూలచాకుల దొర
మనలఁ దొంగిచూచి యనుచు దరియ.

72

సీ॥ మనము రాజులము, ధర్మముఁ బట్టి శిక్షింతు
మతడు దేవుడు కాని యనియె యముడు
కైలాసమున నైన గలదొకో ! యంకిలి
మనకు మీనధ్వజా : యనియె గాలి
నీ పూలజాడాల నే దాగియుంటి లే
దడ్డము మన కని యనియె వహ్ని
దర్పమందున నీవు ధనమందు నేను మో
మోట మన మెటుగము ధనదు డనె

గీ॥ నింతమందిని కొట్టితి వేది ! నన్ను
కొట్టు మపుడు మెచ్చెద నీదు దిట్టతనము
హరుని రెండవ మూర్తి నే ననియె వరుణు
డాదటన్ మీరు వల్కితి రనియె మరుడు.

73

క॥ రాక్షసు డనియెను నిను ప్ర
త్యక్షము కానీను మన్మథా ! రుద్రున కేన్
శిక్షించునపుడు మోయుచు
నక్షయమాయ యిది వత్తునా ! తో డనుచున్.

74

గీ॥ నిగమముఖుని సాహిత్యసంగీతయుగళ
లాలసునిఁ జేసినది నీ బలంబు, దాన
మిగులు నీ యశ మమృతాంశుమిత్రమా!య
టంచు పలుకాడె నీకాను డలరువిల్తు.

75

శా॥ ఈశానోక్తికి నొచ్చియున్ మరుడు మీ కెల్లన్ సుఖాల్ జల్లులే
గా! శత్రుంజయులార! నాన్ బొగల మొగ్గంబారు నగ్గిన్ జల
త్యాశిన్ జూపుచుఁ బ్రేతరాజు దనుజావష్టంభమున్ గాంచి ప్రా
ణాశన్ స్వర్గముగోడబిల్లులము నే డైనా మనెన్ మెల్లగా. 76

కా॥ ఆ రక్షావతిపేరు తారకుడు, కొండం తో బలం బున్న యే
సిరేజాస్యకొ యొత భీమునకొ జన్మింపన్ గుమారుండు వా
డే రాపాడగలండు రక్కసుని, నాడే సర్వసంక్షేమముల్
వీరాగ్రేసర! యంచు యక్షవతి చెప్పెన్ గండభృత్పాణి యై.

చ॥ విని మదనుండు నాకుఁ బ్రతివీరుని వాసవవాచకన్న మీ
వినుతి యెటుంగజేసెఁ గడు, విశ్వజనోపకృతిన్ బొనర్చుచుం
టి ననెడి గర్వరేఖ నను నెట్టెను కృత్యమునన్, సుఖంపు డీ
రని యరుదెంచి యామని హిమాద్రికిఁ బంచి వచించె జాయతో.

ఉ॥ వచ్చుచునుండె నీదుపనిపట్టగ మారుడు స్వామి! యోగమున్
జెచ్చెర బాయువే! యనుచుఁ జెప్పగ వచ్చిన దూతయో! హిమ
ప్రోచ్ఛయకైలమందు హరు ముందు గుడారము వేసి కోకిలన్
గిచ్చి దిశావిశాల మెలుగింపగఁ జేసె వసంతు డమ్మెయిన్. 79

ఉ॥ వాసన పూరి కొప్పుల దువాళముగా మలియానిలాన నె
ల్లాసలునున్ దెరల్ సడలి యండము దోచుకొనుం డటంచు పే
లాసహితమ్ము లై పిలిచె, రాత్రి కవోష్ణము నయ్యె, బెంటి తా
నై ననుదెంచి పోతునకు నందె, వసంతమహోదయమ్మునన్. 80

గీ॥ రాలునాకు రాలుచునుండ సాలమందు
వేయుచిగురు వేయుచునుండు వింత కాదు
అపుడు కట్టిన తెలిచీర నపుడె విడచి
పాటలము చీర ధరియించు ప్రకృతి వింత. 81

చ॥ ఇది సహింపడేమొ! పరమేశుడు తాండవ మాడె మాధవుం
డు, దెసలు మాటుమ్రోగిన యటుల్ రొడపెట్టిన వీల తెట్టు వీ
యదనున నిట్టి వీల లవురా? యని యుగ్రుడు నంది గన్గొనన్
గదలిచెఁ గన్గొనన్, మధుని గజ్జయు మ్రోగద యొత యాడినన్

గీ॥ ఏ ఋతువుతోడ నెవరితో నేమి కలదు
సర్వమంగళ కీళ్ళరు నన్నిధి కల
దాత దెవుడేని త స్నోమునాస కలదు
స్వాన్వయసమానసుస్వచ్ఛక్తి కలదు,

చ॥ క్రమమును వీడకున్న దవురా! పటుశిక్షయొక్కో ! నిగూఢశు
ష్టముకడఁబొంచియున్న దొక శస్త్రయొక్కో! జితి కానువచ్చు ధై
ర్యము నెడఁబాయకున్నది, హిమాచలవర్ధని యుగ్రసన్నివే
శమునను సన్నికృప్తమున జాఱకయున్న దహర్నిశమ్ములున్ 84

క॥ ఆ పార్వతివర్ణన విని
దీపితమతు లై ప్రజల్ నుతించిరి, హూణుం
డి పలుకున ధారతమే
యై పొలిచె హిమాద్రివర్ధనాఖ్యం బనియెన్. 85

ద్వి॥ అగు, కాదు, కథ కది యన్వయం బనుచు
వగుచు గోపాలుండు నిగదించె మరియు. 86

క॥ సంగతి విని రతి స్వామీ :
భంగింతువు హరుని గాని పాయకుమీ య
ర్థాంగిని న న్ననియెన్, జని
యెన్ గనియెన్ దద్యుగమ్ము హిమవన్నగమున్. 87

చ॥ గణువులవై జయాంకములు కాంతిలు కార్ముక మూని,
స్పర్శమో
హనశరముల్ పొదిన్ గొని, నిజాంగనచేయి చెయిం బెనంచి యె
క్కెను మకరధ్వుజుం డడు గొకింత యిడంగ నరాలు లాగు జి
వ్వన నెది యట్టి శీతధరమున్ ద్విపహతిమహాశ్మపాతమున్.

క॥ అమరీచిఘనవనస్థితి
యమరీవృత్తి, శకునరుతియు, నట శ్రుతి భుజ్య
త్సమరీణమధుభ్రమర
భ్రమరీఝంకృతి దృశీశ్రవంబు నలర్పన్. 88

చ॥ తిరుగుచు జాహ్నవీతటిని దివ్యులు మెచ్చగఁ దొల్లి తావసుల్
జరిపిన యధ్వరస్థలముచాయల బూడిదకుప్ప నానుకొ
న్న రుచిరసాంద్రవల్లవితనై కవిభేదలతాలతాంతమం
దరతరుషండకాననమునన్ మరు డుండె మహేశ్వరార్థి యై. 90

గీ॥ రతిదృగంచలములతోడ రాచిరాచి
వాడిపోనట్లు మంచునఁ బదునువెట్టి
యలుగు గొని యల్లె దడవి ఝమ్మన దిదేలో !
యిచట ననుచు నలుగడఁ దిలకించె మరుడు 91

శా॥ ఆకార మ్మెదో లీలగా నదిగో! కాంతా! చూడు మోసీ! శర
ద్రాకాకాశము వంటి యొంటిపయియర్థంబున్, ముఖం బయ్యదే
యా శందోయికి నాసికాగ్రము వినా యన్యమ్ము కాన్పించన
ట్లే కన్పించెడి నంచు నున్మథుడు వాచించెన్ రతీదేవితో. 92

చ॥ కనుగవ రాలి పుప్పొడులు క్రమ్మగ రెప్పల నప్పళించుకొం
చు నతమహీజకాఖకల మాతనపల్లవగుచ్చముల్ వలతా
శను బిగిగుప్పిలిన్ దెలుపు సాక్ష్యము లడ్డుకొనంగఁ ద్రోసికొం
చును హరునార నెన్ మరుడు, చూడురతీయనె, చూచె నామెయున్

గీ॥ యోగముద్రాంకితస్థాణు నోరగంటఁ
గనుచు నశ్రాంత సేవలో ననుచు మైమ
వలిని చూచి యెట్లో రతి వలిని చూచె
నాడుగుండియ యిడు కూయి యాడు దెలుగు. 94

చ॥ మలయమునుండి వచ్చిరి, హిమాచలమెక్కి రయారె! గాలిపి
ల్లలు, శివమూర్తి వారలకుఁ బ్రాణము, వారలు ప్రాణముల్ జగ
మ్ములకు, గణమ్ము లాపి శివు మ్రోలకు సాగగనియ రైరి వా
రల, నిది దోస మంచు వికిరమ్ములు ముక్కులు చాపె మూగ లై.

అ॥ నె॥ తనువుతనువు నొరసికొనుచు ఐక్యము విప్పి
స్వరము భావమునకుఁ జాలదేమొ
కన్నులెట్టజేసె గండుకోయిలరెండ్లు
హరు నెదిరి రసాలతరువువైని. 96

చ॥ కలిగియుఁజేయజాలక మృగాల యుగాల్ కనుచుండెఁ గన్ను లిం
తలుగ నొవర్చికొంచు, జ్వలితం బగుచుండెఁ బ్రవాళరోచి కొ
మ్ములు గల సృష్టి నెల్లెడ హిమాద్రిసుతాకలితాభిమావముల్
మలసి, యెదిర్చె బూలకొరడా గొని కాలము కాలకాలునిన్. 97

క॥ పంచముఖు నొసటి దెస యిది
కొంచెము ప్రక్కకను సామి ! కుంచితపదమున్
ఇంచుక జరుగవె, యది! యది!
యంచు రతి వచింప మదను డాపెను కసరెన్. 98

క॥ పంచముఖు డతడు కానీ !
పంచశిలీముఖుడ నేను భయపడ కోసీ !
వంచెద నాతని ప్రథమ
ప్రాంచితమామకమహాస్త్రి మరివోసి యనెన్. 99

సీ॥ మూడుగుణమ్ముల ముగ్ధరూపము త్రిశూ
లము పాతబడియె నల్లంత యెడగ
ముల్లోకముల శుభంబును మేలుకొల్పు నా
డమరువు మ్రోయక డాగియుండె
రత్నదీపితభోగరాజ్యముల్ నాగరా
జములు మై నున్నవి చచ్చినట్లు
వృషభదేవుడు అంకెవేయడు సరికదా !
యాకులన్ మర్మర మాడనీడు

గీ॥ తాండవము లేదు, జగతికి తనివి లేదు
నింత వైరాగ్యమున నుండి యెవ్వరి నల
రించు నీ స్థాణువు, సిగురు లిపుడ నింతు
ననుచు ధను వెత్తె శ్రీదేవియనుగుకొడుకు. 100

ద్వీ॥ హను వెత్తె ననుగుల యమరుల తొడుకు
కను విచ్చి ప్రకృతిభోగాపేక్ష శివుడు. 101

అ॥వె॥ హరుడు యోగియైన యన్నాళ్ళు దేశాన
పరుడు భోగి యగును. పలుకనోడి
చావలేక బ్రతుకఁ జాలక యుండు జ
నంబుఁ, వారిఁ బ్రోతు ననియె మరుడు. 102

ద్వీ॥ ఎదుట నున్న జనమ్ము నే బ్రోతు ననియె
మది ననుకొనకయె మృదువుగా హరుడు. 103

అ॥ వె॥ శంఖరారి నారి సారిం చె, సారిం చె

భవ్యవైః బురారి నవ్యదృష్టి
యాయమయును సృష్టి కందని యందాల
బరువు మోయు చూపు బదులు చూచె.

104

గీ॥ మనసిజుడు తుంటవిలు వంచె, మతి చలించి

శంకరుని యోగ మపు డష్టవంకర లయి
నది, తదీయగళమ్మున నిదురవోవు
ఫణియు లేచి డాడెన సాగి వడగ యార్చె.

105

ఉ॥ లేజిగురాకుజొంపము బలెన్ జడచొక్లెము, మంచు వోలె మై
రాజిల నొక్కపెద్దరుదురాక పొదన్ సురపొన్నయొద్ద నం
దా జడసృష్టికిన్ దనకు నంతర మేర్పడనట్లు లున్న పెన్
జేజెకు నూటి కోలగురిసేతకు దర్పకు డొందె గష్టమున్. 106

క॥ కుసుమాంజలి యిడె బాహు

బిసములఁ జూపి గిరితనయ విషమాక్షునకున్
ముసిముసినగవులు సిగ్గులు
కొనరిన కమకళుకుతోడ గుసగుస లాడె.

107

శా॥ ఆ యోంకారమువంపుఁ జూపి జటిలం బొ నొదలఁ జూపి కా
త్యాయన్యంగుళి యేదొ నై గ యిడి న తై యేయేనేయేసె కా
ర్తీయికమ్ము హరాక్షి సుంత విరజాతెన్ మాయనేమాసె క
న్మాయన్ విప్పగ నై న యంత వ్యవధిన్ బూవిల్తు డప్రార్థు డై

గీ॥ రామబాణము గుఱితప్పునేమొ కాని

కామబాణము గుఱితప్పునా, మహేశు
హృదయమున నాటి రగిలించె మధురబాధ
నది, యదిర! చంపి చచ్చిన ట్లయ్యె మరుడు.

109

క॥ శివు డందటిలోఁ జొరబడ

శివునందునఁ జొరబడెన్ విచిత్రముగ నొకం
డు విరాగి యెటులనో బూ
ది వొనర్చె నాని మరు డదృశ్యశరాగ్నిన్.

110

క॥ ఆ రో జిది, తారకదు

శ్చారకు మడియింప హరదృశాగ్ని భసిత మై

మారుడు తా నాత్మార్పణ

దారిన్ దేశమ్ముగొలుచుదణులకుఁ జూపెన్.

111

ఉ॥ ఆ భసితమ్ము పుష్పొడిగ నై నది గేదగిలోన, చంద్రబిం

బాభకు వన్నె తెచ్చినది, భర్గుని మేని విభూతిపూతగా

శోభిలుచున్న, దున్నది యశోవిభవమ్ముగఁ ద్యాగమూర్తులం

దై, భరతాంబుదవ్వలువయందలి వెండిజరీనిగార మై.

112

ఉ॥ పోవక నిల్పునా! యసువు పుణ్యునకేనియుఁ జాపికేని దే

శావనదీక్షఁబోవు టది యందఱకున్ లభియించునా! యశో

జీవుడు త్యాగి సాహసిక శేఖరు డీ యవకాశ మబ్బు నే

ప్రావ నటంచు చూచి యది రాగనె పోవును సూర్యభేది యై.

113

క॥ కాముడు జగతికిఁ బోకిరి

గామాత్రమె పరిచితుండు, జామకరాద్యో

క్తామానుషపరిపాలన

నీ మాదిరివారు గూల్తు, రెల్లరు ప్రజలే.

114

క॥ అని వాఙ్ముఖకారి సభకు

క్షణమౌనము గూర్చి కంతుసంతాపార్థ

మ్మును పైకథ పైకథ యని

నినదింపగ సదము ప్రక్క నిరువుర నరసెన్.

115

మ॥ తన కాలమ్మును కోలుపోతి నను చింతన్ జాసిన ట్లానన

మ్మునఁ దోపించిన శిష్టవక్త్రయుగళమ్ముక మెచ్చి గోపాలు డో!

జనమాణిక్యములార! ముఖసరిగా సందర్భమున్ జెప్పువా

డ, నిదే వర్ణన పెంచి వాకొనిన గంటల్ మ్రోగకున్నేయనెన్.

క॥ ఆ సభ నెల్లరు నంబిక

చేసిన తపసు నిడివిగ వచింపుము, చేతః

కాసారమ్ముల నింపుము

పోసనము ననంగఁ జెప్ప మొనసె నత డిటుల్.

117

చ॥ ఇక నట నుండఁ గూడ దని యెత్తుచు లేవిడి వెండికొండకున్
 సకలవిభుండు కావలి వసందుగఁ గాచితి వన్న నందియున్
 బ్రకృతిని దాగె నెట్లాదొర! మారు శరీరమునున్ శరాలు కం
 టికీ గనుమింప వెంతకు ననెన్, విని భృంగియనెన్ 'గతంగతం'. 118

గీ॥ అంశ మైన జీవాత్మ తదంతోడఁ
 గలుపుటకు మండి కామమ్ము కాలిపోయె
 మధురభక్తిరహస్య మియ్య దనె చండి
 యారః నీ తెల్వి మండిన దనె శివుండు. 119

అ॥ వె॥ మరుని హరునిపైకి బురిగొల్పి సుర లెల్ల
 రింద్రు లైరి, యొక్క యింద్రు డేని
 మొగము చూప డయ్యె, మగడుపోయిన రతి
 దేవి కూరడింపు దేవు డెటుగు. 120

గీ॥ ఆ ప్రయత్నమ్మునకు ఫల మట్టి దగుట
 మున్నె తెలిసిన రతి యేరి నెన్నలేద
 భర్తృతనుభస్మ మంజలిఁ బట్టి బాష్ప
 మునఁ దడిపె, మొక్క మొలువదో! పుణ్యరాశి, 121

సీ॥ గ్రహణము వట్టెనో కమలాత్తబింబాన
 నిండుగా నండజనికర మార్చె
 పులులు మున్నగు మెకమ్ములు నకనకలాడు
 పొట్టలతో నెర ముట్టకుండె
 నల్లక విడి తీవియలు నేలఁ బొరలాడ
 నగముల గలగల లతీకయించె
 గిరిజనాశ్రుల ధార సరియ, గండశిలల
 గుండెలు జలధార గ్రుమ్మరించె

గీ॥ నో! పతి! నిన్ను వీడి నే నొక్క త్రుటియు
 బ్రతుకజాల బ్రతుకజాల బ్రతుకజాల
 ననుచు నేడ్చుచు రతిదేవి వణకుచుండ
 మరియుఁ గ్రుంగె భూదేవి యా గరితతోడ. 122

సీ॥ మాధవు కన్నీరు పూదేనె, యదియును
వట్టిపోయిన దొక బొట్టు రాదు
ప్రభుత వ్యత్యస్తము రసరాజ్యమున, సృష్టి
యనగ నెట్టిదో యయ్య నడిగె బ్రహ్మ
యొండొరున్ గనుగొనుచుండిరి స్త్రీపూరు
షులు శిలావిగ్రహమృలను వోలె
కేరింత లటు లుంచి కేవుకే వను నొక
స్వరమె విన్నడద యే సదనమునను

గీ॥ గాయకునకు జావళి వచ్చు గళము రాదు
కవిత దొర్లిన నొట్టు శృంగారమందు
కవికి విప్రలంభమునఁ దక్క, నుని యగుచు
పంచళరుడు తత్పత్ని దుఃఖించుచుండ.

123

ఆ॥వె॥ అమృతపూర్వ మయ్య నంటద గరళాగ్ని
యిడుధన్విదహన మెడద నంటె
నోసి! సర్వమంగళా! సుతుఁ జూపవే
యనుచు వాణి యొద్దఁ బనవె లక్ష్మి.

124

చ॥ పువలు లభింప వయ్యె శివపూజకు, భక్తులు గోలపెట్టి, రం
గవలయితాహినిశ్వసనకల్పితతిగ్మముఁ బాపుకోగ వా
యుపు మలయాగత మ్రొచట నున్నదో, మెత్తని పల్లలన్ వినం
గవలయు, నెందు డాగెనొ శుకంబు పికంబు, హరుండు చింతిలెన్.

ఆ॥వె॥ శివుడు దొరుక లేదు చెఱకుముక్కయు మన
విఘ్నపతికి తండు! వింటివో యన
వింటి, జిక్కవచ్చు, పంట లే దనియె న
తండు, మరియుఁ బలికెఁ జండి యొప్ప.

126

శా॥ స్వామి! మొన్ననె చుట్టవచ్చితినయా! సర్వమ్ము నీ భూమి, నే
గ్రామమ్ముం బరమున్ గనుంగొన ప్రజాశ్రాంతంబు జీవచ్ఛవం
బై మొత్తమ్ము వనాశి శుష్క మయి ప్రత్యక్షమ్ము లుగ్రాః హిమ
శ్రీ మద్వ్యవస్థనుఁ జాసి వచ్చితిరి మీ రేనాడో నా డాదిగా. 127

- క॥ నీ వన్యపదము కన్యగ
నై వినబడె నంచు గొడగు నభవునితో లో
కావనః వాణీసహితుం
డై విధి వచ్చె ననె నంది యానందిగ నై. 128
- క॥ గాంగోపనదిగఁ గన్నీ
రంగన పాటింప రతి సరస్వతి వినిచెన్
బెంగ విడుఁ శివుని పెండ్లి కి
టన్ గాంతువు కాంతుఁ జేరటాలా! యనుచున్. 129
- గీ॥ నన్ను నవ్వించుఁ, గవ్వించు, నన్నుఁ బాడు
నన్ను ముద్దాడు బ్రతిమాలి నా మనోహ
రుండు నా మన్మథుం డని నిండుమనము
నంది రతి యెట్లు వచ్చెనో యట్లే మగిడె. 130
- ఆ॥వె॥ తనువు జాతికొఱకు ధారవోసిన త్యాగి
బ్రతికి తోచు కీర్తివపువుతోడ
నట్టి వపువు త్రిభువనాత్మతోఁ గ్రీడించు
నింతవఱకు నిట గ్రహింపఁదగును. 131
- గీ॥ మళ్ళనే మళ్ళద తపస్విమనసు, మళ్ళి
నపుడు శృంగారరసవార్ధి నట్టడుగును
తట్టి గాని నిదురింపద, యట్లు లుండె
శివు మనసు, కాని శివఁ బరీక్షింపవలయు. 132
- క॥ నా ముఖము నటులు చూచియు
సోమధరుడు కుసుమశరునిఁ జూడునె! నిందల్
నామీద వచ్చె, నెల్లర
నోమెద శివునిఁ గొని యనుచు నుమ యిలుసేరెన్. 133
- విశాన॥ నికాయ్యమున్ జేరెన్ భూమీ
ద్రకన్య, చింతించెన్, గామా
రికిన్ దవన్యన్ చా నర్థాం
గి కాదలించెన్ భీష్మించెన్. 134

తోటకము॥ ఒకటిన్నర కన్ను గల్పి మొగం
బొక కంటికి గన్నడ రెంటికి నె
న్ని కనుల్ గల మోము గనంబడునే !
నకియా! యని యందురు సఖ్య లుమన్. 185

క॥ సఖ్యలలోన జయావిజ
యాఖ్యలు సామర్థ్యమందు వద్రితనూజా
ప్రఖ్య లగుటచే నామెకు
ముఖ్యలు, పరిహాస మాడ మొనయర యెపుడున్. 186

ఉ॥ చేయుము పూజ సౌధమున శ్రీగళమూర్తి ప్రసన్ను డామ నీ
ధ్యేయుడు, కానలోనఁ దపియింపకు నీ వెత చూడజాలము
మ్మాయని కాష్ఠబిందు వొలయన్ హిమవంతుడు చెప్పిచూచెఁ గా
త్యాయనికిన్ జనిత్రి కెదురాడిన పుత్రికి దీప్తనేత్రికిన్. 187

ఉ॥ బిడ్డ వచించెఁ దండ్రి! వినవే! వని మానసపూజ సేయఁ జే
వ డ్డటు చేపడండు పురవైరి గృహమ్మున విగ్రహార్చనన్
దొడ్డ ఋషింద్రసాక్ష్య మిట ధూర్జటి చూడగఁ గొల్వకుంటినే!
యడ్డకు న న్నతండు స్వవరోక్షమునందుఁ బరిక్షసేయుతన్. 188

క॥ పెంచిరి నన్ను. చదువు చె
ప్పించిరి, మీ ధర్మ మంతె, యెవరిని గోర్కో
నెంచితిన్ యెంచితిని, త
పించెద వానికయి యనువరే! దీవనలన్. 189

చ॥ అని కృతకృత్య పార్వతి జయావిజయాన్విత దీక్ష దక్షతన్
గొని ప్రజయందు శక్తి వలెఁ గోనను జొచ్చి యమర్చుకొన్న ప
ర్ణనిలయమందు వల్కులకనద్వపు వై నివసించి దర్భశ
య్యనె పవళించి యీశ్వరునియం దెద యుంచి వ్రతమ్ము
మైకొనెన్. 140

గీ॥ పెద్దకాలము దినముఁ బంపించె నన్న
మామె వృషభవాహనునకు హవ్యవాహ
నున కిడి యిడునపుడు పల్కును శ్రుతి యలర
శివు డనిన దేమొ తనతోడఁ జెప్పు మనియొ. 141

ఉ॥ ఈత దొంగు, నాతడు గ్రహించును హవ్యము సుష్టు, హాసకా
స్వీతుడు, పైకి నే మనడ బెల్లముకొట్టినరాయి, నంది స్వా
మి ? తుహినావనీధరసమిద్ధతపోవనభూమి గాంచి యెం
తే తడ వయ్యె బోద మనె, నిప్పుడు వద్దనె భృంగి తోడుతోన్

గీ॥ ఓంకృతియ తక్క విసపడ దొందు గౌరి
కది నిజాంగదేవాలయఘంటమ్రోత
జోతు లన్నింటి వెలిగించు జోతి తక్క
కనబడద కంటి కన్య, మా కన్ను మనసు. 143

క॥ శివయోగిని యైన యప
ర్ణ వీడద సమాధి, తినద, త్రాగద, భూమ
ధ్యవిదితభాసం బేదో
నవరించు నదే స్వకీయజనపోషణమున్. 144

న॥ స్ఫుటచంద్రోదయపాటలం మృగు జటాజూటప్పుతో యోగసం
ఘటనన్ దత్రగనేత్రసూచినిటలోగ్రత్వమ్ముతో, భూతిమ
త్పటు వాదగ్ధము గంత కై న మెయితో భద్గు, నిసాశించుచు
న్నటు, నీవా మరి నేన? యిర్వురము నన్న ట్లామె సంభాషిలెన్.

శా॥ ఎండన్ వాన హిమమ్మనన్ బయలునంటే వస్త్రప్రాన్యమ్ముతో
నుండు నిష్కంఠ దరిద్ర మౌచు జన మీ యర్థిన్ దపోనిష్ఠ ను
ద్దండం బౌచును, రాక యొందు ధనవత్ప్రాసాదరై లేకమున్
మండ్రాడున్, భగవత్ప్రాసాద మభయం బై యన్య మాపోయెడిన్.

క॥ కాలతపోవ్రత తీవ్రత
మై లావా యయ్యె హిమము, మంటలు మండున్
జ్వాలలు కనపడవు, దనుజు
లిలుగరె! తదీయ విఘ్నకృతిఁ బ్రేషితు లై. 147

ఉ॥ భారతమాత వేలు గిరివల్లభజాశయు వేలు కాద, త
త్సారతపమ్ముక క్రియ ప్రజాశిసమైక్యసమృద్ధచిత్తవి
స్ఫూరితకక్తి, య య్యదియ పౌరుషరూపము కన్న తల్లి, రా
వేర: యటంచు దైవమును విల్చుకవచ్చు గృహితపాణి యై. 148

అ॥వె॥ ఇంద్రియార్థములకు నందని జపముతో
 పరుని పట్టుకొనెడి పనియ తపము
 బంధముక్తికొఱకు ప్రజ సేయవలె నట్టి
 తపము నై కమత్యదార్శనికము. 149

చ॥ అనగనె కొల్వొ కొల్వొ భళిరా! యని కేకిసలాడెఁ బ్రాభవం
 బును తెగనాడెనో యనుచు ముగదటి య య్యధికారి పార్శ్వవ
 ర్తి సడిగి పట్టుకొం డన నదే పనిగా బ్రతిమాలు డంచు బం
 ధన మన జన్మ మంచుఁ బరతత్వ మగుక బరు డం చెఱుంగుచున్ .

అ॥వె॥ పరుడు రాజ్య మేల పరిపంధి యై యానాః
 బంధము క్తివేశ బంధువుగను
 భేషుః యుష్మదీయ భాష యంచు మొగమ్ము
 మాడ్చుకొనియె, వక్త మరియు ననియె. 151

గీ॥ భర్త తన సహాయుని గాల్చె భార్య తన్ను
 కాల్చినన్ దిక్కు లే దని కానబడదు
 గౌరి తపమునఁ దీండ్రించు కడ వసంతు
 దొక్క యేడు గాకున్నను నొక్క యేడు. 152

మ॥ కదలెన్ లేళ్ళు నెమళ్ళు దూరవనికిన్ గన్నీళ్ళ పర్యంత మై
 వదలన్ రానివి పర్వతోద్వహకు, వ్యాపన్నాలో! కిరాల్ పికాల్
 హృదయైశ్వర్యము లైన గీతములు వినిపించున్ గదా! కిన్నరీ
 మృదు కంఠమ్ములు, నేడు గద్గదము, లవ్వే నెచ్చటన్ దాగెనో!

చ॥ వగరిచె వెట్ట, భోరుమనె వార్షికవై భవ, మార్తిఁ బాలిపో
 యెగడు శరత్తు, కంపిలె సుహృత్తు హిమ ర్తువు, దైన్య మెంతయో
 యగపడె మ్రోడు గాగ శిశిరర్తువు, సర్వధరేంద్రు కన్నువం
 పగ యగు విడ్డ యా తపము నూల్కొని దారము గాగఁ
 జూచుచున్ . 154

శా॥ నే నీశాంశము, సర్వ మీశ్వరుడు, తన్నిష్ఠన్ బ్రవర్తించుశే
 యీ నా ధర్మ ము టంచు నాత్మ శివునందే నిల్చి గ్రీష్మమ్మునం
 దేనే కాదు వదేను నగ్నులను చుట్టింపించుకో గౌరి కే
 మో, నేమోను మునింగి నీట హిమమం దై గొంతులో తున్ననున్ .

సీ॥ తపనై కదృష్టి మధ్యాహ్నమం దుమ, తప
 మ్మునఁ దెకతెకలాడెఁ ద్రిణయనుండు
 వానకారున కుంభవర్ష స్తిమిత యుమ
 గడగడలాడె గంగాధరుండు
 ఊపిరి విగబట్టె నుమ కుంభకమ్మున
 గిరిగిరిలాడె మృత్యు డులిచినత
 డుమ వేసె శీర్షాసనము, తల్లి క్రిందులై
 నదియొఁ కై లాసము మదనపరుడు

గీ॥ దిగుచు దిగదిగఁ దనదిగా దిగ శరీర
 మనుచుఁ గటికితవసుపట్టి నామెకడకు
 వచ్చె నొక బ్రహ్మచారి యై పచ్చితోలు
 కావిపొడివలువగ గూడకట్టు గట్టి.

156

చ॥ వనిమొగ నాపి యాగతుని వచ్చి చెలుల్ తెలుపన్ గిరింద్రవ
 ర్గని ఊణ మాగి తోడ్కొనుచురం డని తత్క్షణపూర్వమందె యో
 గనిరతి సశ్చినందులకు కారణ మేమొకొ! యంచు, బ్రహ్మకై
 నను నిట రా నశక్య మగు నాగతు డెవ్వడొ యంచు నస్త్రొనెన్.

వ॥తి॥ ఈ నా వనప్రకృతి యెట్లుగ మాతె లిప్తన్
 పూణమ్ము కర్ణములు కన్నులు ధన్యముల్గా
 నేనాడొ పాసినవి యిప్పుడు చేరెడిన్న
 న్నేణమ్ము తార, యెవ డీ పురుషుండు వచ్చెన్:

158

క॥ ఎవ డీ యేతెంచు నన
 న్యవిభుడు వీనియెడ లే వనన్ లేనివి యు
 న్నవి యన నున్నవి భళి! యవ
 యవములు దృగలభ్యతేజఃస్పృహతముల్.

159

క॥ స్వాతంత్ర్యము రాగా నే
 జాతిన్ బరతంత్రగృహము భాసించునో యు
 టై తనరె నీ వనం, బి
 యేతెంచెడివాని యంఘ్రి నేడో మెఱయున్.

160

క॥ అని యనుకొనుచునె యుమ వ
 చ్చినవానికి స్వాగతము వచించి బృషి యిడెన్
 దన సఖులచేతఁ దెప్పిం
 చిన ఫలము లొసంగి విందు నిర్వర్తించెన్. 161

గీ॥ ఉభయకుశలోపరి యుమ! నీ యుగ్రతవము
 ధర్మనిష్ఠయు పౌరచాంద్రమసఖింబ
 భాసపోషకములు సుమ! నీ శుభేచ్ఛ
 పూర్తికై నా యొడల్ ధారపోయ నుంటి. 162

చ॥ తెలుపు మ దేదో నీ హృదయదీధితిగా నను నమ్మి యో! మహా
 జ్వలవరవర్ణి నీ! యనెను వర్ణి, యొకింత సనంగ నామెనె
 చెల్లి కథియించె స్వామి! విను శీతమయూఖశిఖావతంసు మా
 మెలత వరించె, నిష్ఠ విరమింపదు కోరిక ఫలించునంతకున్. 163

క॥ అన విని గౌరి నడిగి యా
 'పె నిక్క మన నపుడు వడుగు వినిచెన్ బాలా:
 జనియించె నెటులు భూతవ
 తిని పతిగాఁ జేసికొను మతిభ్రమ నీకున్. 164

క॥ మినుసిగదయ్యము నేనే
 యనుకొని పెంచికొనినాడ ననుకో జడలక
 వనితా! కాసేపటి కే
 ను నాదు శశిధరుడ, నెవడునున్ గాలేడో! 165

క॥ పొట్టకు లేదా: పాముల
 బట్టుక యాడింపవచ్చు, వానిని దావన్
 బుట్టయు లేదా! మొలకున్
 బట్టయునున్ లేద! యెట్టి వాడు దొరకెనే: 166

క॥ కొండవీటిజంగమ్ము ద కొరుడు వలదొ
 పార్వతీ! నీకు నొంతుద్దుబండియ గతి
 వీనిఁ దక్క నే వేలుపు నేని పెండ్లి
 యాడితివొ భద్రగజము వాహనము నీకు. 167

క॥ తలయేలువా డిత డుమా;
తలకునె? మందాకిని భవదాగమనమునన్
కలియక మనలేవు గదా!
కలిసియు మనలేవు, రొదల కాపుర మెపుడున్. 168

క॥ భీముడు రుద్రుడు నుగ్రుడు
కామదహనకిల నొసటికన్నున్ గల, డీ
సామిని కట్టుకొనిన నీ
సేమము సే మందు, వీని జేరకు మందున్. 169

క॥ ఇంద్రునినో చంద్రునినో యు
పేంద్రునినో త్యాదృశల్ వరింతురు కానీ
సంద్రపుగఱిపచ్చివిన
మ్మున్ ద్రావిన కూలి నెవరు మోహింతు రుమా! 170

ఉ॥ త్రావినఁ ద్రావుగాక యెది త్రావిన నెవ్వని కేమి గాని గౌ
రీ! వచియింతు ముందు గమనింపుము, చిందులు ద్రొక్కు వీడు సం
ద్యావధియందు, నిత్యము సుమాయని యింకనుఁ జెప్పబోవు మా
యావటు నాపి గౌరి శివుడౌ నితడే పెఱియొనాకో! యనెన్.

చ॥ గళమున జుట్టుకొన్న కఱకండువ కొంత సడల్చికొంచుఁ గ
న్గొలకులనుండి లేనగవు కొంచెముకొంచెము జూర్చుచున్న య
చ్చలవటువున్ జపారుణలసన్నయనేడలఁ బట్టి కట్టి మై
నలదిన బూది దుల్చినటు లాడెను చండి సఖిద్వయమ్ముతో. 172

కా॥ కేల్ శంభువు గౌరికే ల్గొనియె, జొక్కెన్ గౌరియున్ గగ్గురై
పాల స్పర్శలు వోలఁ జిర్నగవు లై పై మీగడల్ సిగ్గు లై
లీలన్ వాల్చిన మోము గెల్చిన కను ల్లేలేగులాపీజిగిన్
లేలే! యన్న మెఱుంగుబుగ్గులు శివశ్రీఖండభాగమ్ము లై. 173

గీ॥ హరుడు చక్కనిచుక్కయెదురుగ మొగము
పెట్టి తపసు మొదలుపెట్టె నెట్టు లానా!
యనుకొనిరి కొందఁ, అది యిట్టు లయ్యె ననుచు
శివుడు శివఁ గౌగిలింప జాహువులు పాఠె. 174

- క॥ స్వామిని చూచిన యపుడే
నా మది గ్రహించి పలుకునన్ ద్రువపరచె
న్నా మాటయు సూచించెను
నా మనుగడ ధన్య మయ్యె నని శివ యనియెన్, 175
- క॥ అని నవగోపాలు డనన్
గనె బంకించంద్రు డగ్రకఞ్జాస్థుడు పొం
గిన మే నై లేచి కనుల్
దనుకగ నానందబాష్పతారశ్యముతో. 176
- క॥ విలసితశుభ్రజ్యోత్సా ౨
పులికితయామినియొ! మాత పుల్లకు సుమితో
జ్వలద్రుమదళశోభినియొ! వ
నలక్ష్మి యన నపుడు తోచెనా 'వందే' నాన్. 177
- క॥ ఆ తారస్థాయీమధు
రాతుల్యధ్వనికి ముగ్ధు లై ప్రజ "వందే
మాతర" మని యార్చిరి తొలి
శ్వేతాస్వాధికృతు గుండెవేగము మిగులన్. 178
- మ॥వి॥ మరియుఁ బలికె వ
క్త రుచిరనుతిజా
లరసితకరతా
శరభసము సభన్. 179
- ఆ॥వె॥ మూర్తి లేని మనము మూర్తుల మై లోక
సంగ్రహమ్ము కళను సాకవలయు
తండ్రి నడిగి నన్ను తగువారి యెదుటఁ బెం
డ్లాడు స్వామి! యనుచు నగజ పలికె. 180
- గీ॥ ఇంత సర్వాధికుండైన కాంతు దొదవె
నెంత తపము చేసినదో! యీ కాంత యనెడి
భారతోక్తి పార్యతితోడ వచ్చెను, శివ
పూజతోడ దళము వేసి పుట్టె ననుట. 181

గీ॥ అనుచుఁ జేతి గడియారము నరయు వాచ
కున క దెవుడొ యాగిన దాగకుండు మీరు
సర్కసున్ జూచువారమున్ సర్దుకొంటి
మనిరి పరిషదంతరజనుల్, వినిచె నతడు. 182

గీ॥ ఈశు ననుమతి వచ్చి ఋషిండు లార్వ
రొక్కరు నరుంధతియుఁ గోరి రుచితరీతి
శివున కమ్మట్టి నిం డచి శ్రీహిమాచ
లేశ్వరుని మేనకను గూర్చి యెంతో పొగడి. 183

క॥ మీరు సుగుణపాథోధులు
మీ రాకన్ రంగు లమరి మిలమిల మెఱుగుల్
పాఠాడె నా కొలమున్న
నేరన యెదురాడ వసుచు వెలతన్ గనుచున్. 184

ము॥ తల యూచెన్ గిరి నిల్వనన్, దవది కా దా జోలి వాన్ మేన మి
క్కిలి మర్యాదలు చేసె పార్వతి, యిటుల్ శ్రేణ్యులై వాళివ్వనా
క్కులు, ఐంగారపుకొండ చేగలదు పెక్కుల్ దాన రక్షాల రా
కులు, నిల్లా! నరె! వెండికొండ, విహితుల్ సూ! శ్రీవతి శ్రీదులున్

గీ॥ పంచకొనువారు లేరు, మా స్వామి యొక్క
దే యొకం డని, మేనక యీక్షఁ బఱపెఁ
బలిముఖమువైపు, హిమగిరి పలికె హితులు
ధనికు లై న మా యల్లుడు ఋణియ యగును. 185

ఉ॥ వెండికి లేదు నేడు ధర పెద్దగఁ జెప్పికొనంగ నేమి, యే
కొండయొ యున్నదంటి రటఁ గొంత లభింపగవచ్చు పైడి, వీ
లుండినఁ ద్రవ్వి రత్నముల నుజ్జ్వలముల్ వచరించి యమ్ముటల్
మొందుకొనంగవచ్చు, “నిద మిక్త”మటంచు వచింతు ప్రాధ్దుటన్.

గీ॥ అంతిపురమున మేనక కెంతో బోధ
చేసి సుఖనిద్రనుండి లేచిన యరుంధ
తికి కబలవర్ణకాశేయ వికసికాంబు
బాపి ప్రాగ్దిక పౌఖికాయనికి యయ్యె. 186

ఉ॥ మంగళతూర్యముల్ వినిచె మంజుళకుంతకలస్వనమ్ముల్
నింగియ యేని కై న నగునే చిరుచీకటిమానె రాచి దు
వ్వం గమనీయ మౌ చికురపాళము, దిక్కులు కానిదెట్లు పు
ణ్యాంగన, లూచి చల్లినవి యడతలున్ దిగజారు తారకల్, 189

సీ॥ అపుడు కొట్టిన పస పలిది పారాణి పె
ట్టిన పెండ్లికూతు రై తనికె నొకటి
పంచవన్నెలతోడ పసగొల్పు పట్టుకు
చ్చుల పల్లకి యాచు వెలసె నొకటి
జీలుగుచెంగావిపావడపైని యూదాజ
రీపూల యోడి ధరించె నొకటి
మూడు రంగులు చూపి మొదలు క్రమమ్ముగా
సృటికై కళాన మై పరగె నొకటి

గీ॥ వంపువంపున నొక్కొక్క సొంపు వచ్చి
యేమి సొగసులుపోయినవో! మొగిళ్ళు
తూర్పు పెద్ద వందిరి వేసి తోరణాలు
గట్టె, హిమకైల శిఖరాన గానవచ్చు. 190

గీ॥ లగ్ననిశ్చయ మయ్యె, గై లాస మందు
కొనిరి ఋషులు, నిసర్గశోభ నెనగు శివ
సభ యజ్ఞస్సామములను కంఠభరమహిత
నాద మొలయ గానము సేసినారు ఋషులు. 191

ఉ॥ స్వామి! యి దేమి కట్టుకొను చర్మము కండువ యయ్యె నేడు, ము
న్నిమెయి దాల్చినారొ యెపుడే ననె నంది, గ్రహించి వెంటనే
స్వామి సవర్పికొంచు బొరపాటును మెత్తనిక్రొత్తనవ్వుతో
మోము నలంకరించికొనె ముద్దు తలంపున కై న బింబమున్. 192

క॥ ఆ యభవుని తాండవ మొక
సాయంకాలమ్మునందె, సతతం బాడెన్
దీయని భావము తాండవ
మాయనలో. నింత రసికుడా! యనిపించెన్. 198

క॥ పరిణయ మైనది, గిరిజా
పరమేశ్వర కద్రీరాజు పట్టించెను కి
న్నరసిద్ధసతులచే వి
స్ఫురమణిసీరాజనములు పొనువశ్యములన్. 194

ఆ॥వె॥ హిమధరుండు చామరములు కస్తూరియు
సేవుపండ్లు పునుగు దేవదారు
చెక్కపెట్టెలందుఁ జక్కగా నింపి పం
పించె బిడ్డతోడ వెండిమలకు. 195

క॥ రతి మున్నె వచ్చి తనపతి
చితి వెతకుచు వెనుకనుండి చేతు లెవో క
న్జత మూయఁ బ్రయతమాః ధ
న్యతమ న్నే నై తి నేటి కని యెలుగించెన్. 196

చ॥ తరుసరసివిహంగనముదాయమిథఃకలనాకలార్చటే
నిరవధికంబు నౌ నడవి నిస్తులకేశివనంబుగాఁ, గిసా
లరుచిరసూనశయ్యలు నలంగగ స్వర్గము లెన్నో యన్ని యే
లిరి రతిమన్మథుల్, ప్రజకు వృద్ధియు నెప్పటియట్ల చేకురె॥. 197

కా॥ ఆ కైలాసమునందు మన్మథకుజం కాన్కొన్న శ్రీగంధర్వన్
ప్రమాకున్ మెచ్చు నవర్ణతోడ నగుచున్ దచ్చాయ రత్నాసన
శ్రీకుం డౌచు శివుండు తా మదనపుష్పేచ్ఛుండ నన్నాడు గా
రీకల్యాణముఁ బాడ దై వతపురంద్రీపాళి వైభోగమున్. 198

ఉ॥ ఆ జగదేకదీపయుగకైకృజ మోజము నగ్ని మోసి గం
గాజలమందు దింప నది గర్భముఁ జొచ్చెను కృత్తికాళి కం
దే జలకమ్ము లాడునెడ, నిల్పిరి వారలు దాని టెల్లులో
నా జగతేజు వడ్వదన మై విలసిల్లె విశిష్టజాతిగా. 199

ఉ॥ సత్య ముపాయమున్ జదువు శౌర్యము వభ్యుదయంబురై ర్యమున్
స్తుత్య ముఖమ్ము లై న యది జోదులమేటి ద్రుతాభివృద్ధి నా
దిత్యులబాధినాథు డయి తేజరిలెన్, బెఱచేత నుండువే!
వాత్యను బోలు శక్తి, యిటువంటి యున్నగుని చేత నుండెడిన్.

క॥ మలినాంబర మత్తరువుం
బలె తారకనామ మూను పాలకదైత్యున్
వెలుతును మూలకు, కోరెనొ
కలిసే జము మోలకు నని కందుడు పలికెన్. 201

చి॥ప॥ వాచకు డా పలుకాడన్
లోచనముల్ సఖలోనన్
జూచెను నైర్మతి మూలన్
లేచె నొకండు బిరానన్. 202

క॥ తల పంకించుచుఁ జనె నా
తెలిదొర సఖమూలనుండి తెలిసె న టంచున్
నిలుపుడి కావచ్చిన దన
కల దెంతో కావలసిన కథ ముం దనుచున్. 203

సి॥రే॥ పెంచలేదు గాథ యంత్య
ప్రాచితమ్ము ఘట్ట మై నా
చించె వక్త యెల్లవా రా
లించి సారముగ గహింపన్. 204

పీ॥ అరిదైర్యమును క్రొంచగిరిని భేదించె నొ
క్కమ్ముతో నా నిఖలాస్త్రవేది
కదనమ్ము తప్ప దయ్యె, దనుజు లనుజు లై
రాదిత్యులకు స్వర్గమంది యపుడు
కత్తుల గొండ్లిలో కరిహయరథసంఖ్య
విస్తరాకుల సంఖ్య పెండ్లి నొకటె
తారకమ్మన్యు నాతారకమ్ముగఁ గాల
క్తిశేషమనొనర్చెఁ గార్తికుండు

గీ॥ పూడ్చిపెట్టి పరశతఘ్నిభూరిబలము
రాక్షసప్రభుత్వము నోట రాయిగొట్టె
ధృతభవార్ధతనూభారతీయ మైన
ప్రజ యపు డమేయధాటి నట్లు జనులార ! 205

- గీ॥ పలికెఁ గథ విటులు నవగోపాలమిత్ర
త్రవ్వకొనెఁ దన పూర్వదర్పమ్మును ప్రజ
మరియు నిరువురు కొలదిగ మాటలాడి
రొరిమెగూర్చి వేదమతంపు పెరిమగూర్చి. 206
- క॥ కొన కనియె రాజనారా
యణు డధ్యతుండు మాటలాడిన వారిన్.
వినుతించి, మెచ్చి మరు తెం
పును, జాతి షడాననముగఁ బొనరుత! మనుచున్. 207
- శ॥ విరమింపబడె సభయుఁ, బె
క్కురు సర్కను కేగి రదియ కొనరిన యా పై
యరిగెను సర్కను! పూనా
పురమునకున్ మరుదినమ్ము, బొంబయి కెపుడో ! 208

శౌర్యఖండము

- గీ॥ తనదు జాతీయధోరణి తనదె కాని
కోకిలము మన స్వరమునఁ గ్రోల్చి దయ్యె
ననుచుఁ గాకులు వాగికొన్నవి తదీయ
కాలచిహ్నచిహ్నతవిశ్వలీలఁ జూచి, 1
- క॥ మల్లియలు గులాబులు కో
కొల్లలుగాఁ బూచె సంవగులు మున్నగు పూ
లుల్లములు వివిధలలితము
లెల్ల నిటులుఁ దనరు నని ప్రకృతి ప్రకటింపన్. 2
- ఉ॥ మోజుపడంగ నేమగును పుట్టద యెట్టుని జాతి యాత్మ నౌ
రోజుగఁ జేయు మల్లియలలోన, గులాబులలోన స్వచ్ఛమున్
రాజితె, లోకమాన్య మిది, స్రూణము నన్నియు నేకరీతి న
న్మానము చేసినన్ మతులు నై కవిధములు మ్రొగ్గుకొన్నిటన్. 3
- ఉ॥ వీక నుపన్యసించు నొక విజ్ఞువరేణ్యుని వై భవమ్ము పుం
స్కోకిలకూజితాన్వితము చూఱుగొనెన్ సహకారవృక్ష మా
వాకున కుల్లసిల్లిన విభాతిఁ దనర్చెను పూరి తోటలో
మోకలు తీవెలున్ మహిషముల్ మలయానిలచాలితమ్ములై. 4
- ఆ॥ వె॥ రెమ్మనుండి వెడలు తుమ్మెదపిండు పి
ష్టలున వెడలు గుండ్లు బలె నెసంగ
నిలచి ఛోరు యోధునిన్ దలపించె ర
సాలతరువు నాటి సమయమందు. 5
- క॥ పూనాస్థానీయం బది
పానీయం బచటి ప్రజకు జారతిచనుజా
లేనాడును, సాహసమున
నా నాడే ఘనము, సాంఘికాభ్యుదయమునన్. 6

- గీ॥ ప్రజలు వివిధోత్సవములఁ బరగి రపుడు
వానిలో సర్క సొక్కటి, వ్రాఁఘసింహ
ములవయిని స్వారిసేయు క్రోతులును నందు
వితచేస మాపదమస్తదంతురముగ. 7
- క॥ ఇరువురు ప్రేతుకు లం దొక
మలువునఁ గూర్చుండి, రొకడు మాటాడె నిటుల్
నరు లీ మృగములకన్నఁ
మెఱుగా! మన యస్పతఁతమేదినిపై నిన్. 8
- గీ॥ కొరడ ఝళిపించు నధికారిఁ గొఱవిచూపు
చూచి గుఱుకొట్టియును బోను చొరక తప్ప
దయ్యెఁ బంచాస్యమె న, కెవ్వ రైనఁ బెఱకుఁ
చార్పబడిరొ ఫడకే! విడుదలయ లేదు. 9
- క॥ అన్న తన హితునితో నిటు
లన్నా డా యద్వితీయు డైన ద్వితీయుఁ
డన్నా! పొరవడితివి విన
కున్నావొ శివాజిఁ బగరగుడెన రాజిన్. 10
- క॥ ఆయన పరిపంధి కటక
టా! యనఁ దన బందెకటకటాల్ విడి రాడే!
ఓయి! నఖః పులికి నఖమే
యాయుధము, మనిసికి బుద్ధి యంతకు ఘనమున్. 11
- క॥ అని మరల వెడదకన్నులు
ఘననాసము పెన్నురమ్ము గల ఫాడ్కె యి
ట్లనియె మెలమెల్ల మిత్రమః
మన జంటయె చాలు భరతమాతను దేర్చన్. 12
- క॥ అంతన్ సర్కసునేత యాంగ్ల దొక డాయా జంతుశిశుస్మృతుల్
సాంతాభ్యస్తము లైన దిట్ట యిరుచాయన్ జోడుపిస్తోళ్ళ నా
|కాంతమ్మల్ దుగజేబు లూని ప్రజ నాజ్ఞిపించి యప్రహేదిగా
నంతస్సారనిదర్శనావయవవిన్యాసమ్ముతో నిట్లెన్. 13

సీ॥ ఇది యాప్రికాఖండనదితీరమున మాకు
మచ్చిక చింపాంజీమర్కటంబు
ఇది సింగపూరరణ్యదవానలమునుండి
రక్షింపబడిన తరడుకంబు
ఇది సింహాళద్వీపహృదయఘోరారణ్య
పరిలబ్ధవిస్రబ్ధభల్లుకంబు
ఇది బ్రహ్మదేశసఃపద యింక బొత్తిగా
మాకు లోగని గజమండనంబు

గీ॥ ఇదియ కెనడామృగాధిప మేంత యగ్ని
మండినన్ వలయమ్ముననుండి యెపుడో
మెఱపు మెఱసిన చందాన నురవడించి
యవతలకు దాటె, జనులార! యరయుడోయి! 14

గీ॥ అవిగొ లంఘించె భరతఖండాంతరాత్త
వంగదేశ మహారాష్ట్ర వై భవములు
తక్కు పులు లొక్క యెత్తు నీ ద్వయ మొకెత్తు
నెపుడు క్రొత్తయ వీని కేమిడెడి శిఖ. 15

గీ॥ ఇటులు జనమున కెఱిగించి హే య్యటంచు
రెండు చేతుల మ్రోగించె రెండు కళలు
వానిపై బడె నిరుపులుల్, వాడు లేడు
కలదు ప్రేపుల ప్రోపు రక్తమ్ముమడుపు. 16

శా॥ హాహాకారనినాదమేదురముగా నా సర్క సత్తై జన
పూహమ్ముల్ గృహ మేగుచున్నయపు డం దున్నార తే
కొందఱో
ఓహోహో! యనినట్టివారలును, నై న్యోద్యోగి 'పాడ్కే' దళ
న్నిహారాంకుమరీచితోన నిదురించెన్ యోజనామగున్ దై. 17

శ॥ అది తెల్లవారుజామునఁ
గదిసిన కల, కంట నీరు గ్రక్కుచుఁ జూచెన్
దుదిచూపు తనకొఱకు రుజ
మ దిరిన జనయిత్రి మేని ముడుతలు వ్రేలన్. 18

సీ॥ తన కెంత యున్న న ద్దాని నెవ్వడో వాచి
 కొని వేసినది యింత కూడు గాగఁ
 దన కాళిక్త్ జేతికిని సంకెలలు వైచి
 చెఱబట్టి నట్టి దుస్థితియు గాగఁ
 దన గొంతు నెవ్వడో తనయా! యనుచుఁ బిల్వః
 గేరిన యపుడు నొక్కినది గాగఁ
 దన సహాయుని చంపి తన మేన తద్రక్త
 మును పూసి యెవడో నవ్వినది గాగఁ

గీ॥ గింజకొనుచుండె మాత, యీక్షించినాడు
 నఱచినాడు నమ్మా ! యని, యాడుగఱచి
 నాడు, లేచి ఫాడ్కే నిజనయనములను
 తుడుచుకొన్నాడు నీరము తొనకుచుండ.

19

మ॥ కనులన్ గట్టినయట్టు లై న జననీకష్టాతికష్టస్థితిన్
 గనుమిపన్ దొలినంద్యవేళ మలిసంధ్యావేళగా, గొందు తె
 ల్లి నొకే గంతున దాటి చేరె నత డాంగ్లావాస ముద్యానభే
 లనరంగస్థలచిత్రకాద్యలనుకాలావీధివిన్యాసమున్.

20

క॥ చేరి యొక భవనరాజ
 ద్వారముకడ వేచె ఫాడ్కె, పంజరమున మై
 నా "రూడ్ రూడ్ గెలువే" యన
 భైరవముగ జాగిలమ్ము 'భౌ భౌ' మనగా.

21

చ॥ వెలి కరుదెంచి సక్రతుకుటివీక్షణు డై యధికారి నన్ను మే
 లొక్కలువగ నే పికాచి యిటకున్ గొని తెచ్చెను నిన్ను నే డనన్
 దెలిపి స్వకీయదుస్థితిని నే జనుదెంతును వేగ రెండురో
 జులు సెలవిండు చాలు ననుచున్ ఫడకే వదియించె వానితో.

22

క॥ అతడు వదియించె నిదే
 నా! తెచ్చితి వేదో వేగు నని తలచితి, సం
 స్పృతంబు కార్యభారం
 వీ తటి సెల విడగ జాల నెవ్వరికేనిన్,

23

మ॥ విని ఘోషే బిగలాగి వాగె సహసాప్రేంబత్తురంగమ్ము నా
గిన భంగిన్ మది నిగ్రహించి, కను లగ్నిన్ రాల్పబోఁ బట్టి యా
పిన రెప్పల్ తగ. ముష్టిమండి బలిమిన్ విప్పుండు వ్రేళ్ళుని యా
తనికిం బ్రతము వ్రాసి యిచ్చెఁ గొలువున్ దా ద్రెంచికొన్నట్లుగా.

గీ॥ నీరు తాగక యెవ్వడేని యలిగిననుఁ
బారుచునెయుండు నది యని పలికి యధిపు
దాగిపోవును నది, బద్దలగును కొండ
ప్రజ తలంపగ నని మాటుపలుకు వినియె. 25

గీ॥ సందు గల వ్రేళ్ళ చేయూగు వందనమ్ము
వాని మీసపు మెలివేత పరిగణింపఁ
దగిన, వతడు హుటాహుటిఁ దరలినాడు
మాతృ సేవాపరాయణమానసుండు. 26

శా॥ పూనాలో నత డింట మాతృచరణమ్ముల్ మొక్క కై త్యానుసం
ధానాచంచలతత్కళేబర మొకింతన్ వేడిమిం బొందెఁ గ
న్గోనన్ జూచి జనిత్రి పుత్రకుని మేనున్ దువ్వి నా తండ్రీ! ఘో
షే! నన్ మించిన భారతాంబ కల దోయీ! నీ కనెన్ మెల్లగా.

గీ॥ పరశురామజ్వలితవహ్నిభవము నాన్న!
వంశముల మిన్న యీ “చితాపావనంబు”
పుట్టి రిందుఁ బీషాలు, నీవు నుదితుడవు
కొడుకుబుజము దడవి తుది నొడివె నామె. 28

సీ॥ సరితూగ గలనొ టిజాబాయితో నంచు
నెవ్వరు నను పొచ్చరించువారు
గుటి తప్పరాదు వాక్కును తప్పరా దంచు
నెవ్వరు నన్ను శిక్షించువారు
తెలిగుట్టు తెలియ నై కొలువు సేత య టంచు
నెవ్వరు నను మందలించువారు
జాత్రమ్ము బ్రాహ్మ్యమ్ము సంస్కృతికను లంచు
నెవ్వరు నాకు బోధించువారు

అమ్మ! నీవు వేటు నంద అమ్మలు వేటు
మాతృబలమె బలః మానవునకు
పూజ్యభావములకుఁ బురుగు వోసిన నీవు
లేని నాకు జగము లేని దయ్యె. 29

క॥ తల్లీ! తల్లీ: యని దుర
పిల్లగ విబుధు డు నుతుడు పిల్లడు వోలెన్
దల్లలనాజనలోకమ
తల్లీ! మూయబడెఁ గన్నుదమ్ములు విధిచే. 30

క॥ నదియునురెండు నహస్సుల
నదపడి నర్ధాంగి పలికె ఫాడ్కెతో స్వా
మి! దినముదిన మాయువుపాల్
కొదువబడెడిఁ జిల్లికుండలోఁ బోసిన పై. 31

ఉ॥ ఆయుఁదలో భవాదృశుల కర్థనిమేషము వర్ణన మేనో యాం
గ్గేయులు కోటిరూకల గణింతురు పెచ్చుగ, నంత జా గగున్
ద్యేయముసిద్ధి యీ భరతదేశజనమ్మున, కాయుధమ్ములం
దీయగ నాజ్ఞ యిమ్ము భవదీయభుజాభరణమ్ములం బ్రభూ: 32

గీ॥ అంధతమనమ్ముఁ బాప నహస్కరుండు
చాల నొకడె, శ్రేయస్కరుల్ చాలమంది
త్వాదృశులు కావలయు నేడు భారతమున
సతము బహుళపక్షం బైన బ్రతుకుఁ బ్రోవ. 33

సీ॥ బోధించి ప్రజకు సంశోధించి యోధుల
సమకూర్చుకొని పొరుసాగు నదను
తాడాలపైఁ బడి బాడాల వలెఁ దుపా
ల లాగికొని పంచుకొనెడి యదను
రైఫిలుగుండ్ల విరాజి పట్టి నాగ
యజ్ఞోపవీత మై యడరు నదను
ప్రాణమ్ము తెంపుమాగాఁగన్మునెడ్డగా
విరి మార్తురఁ బడవేయు నదను

- గీ॥ మాతతుదిపల్కునకు వ్యాఖ్యత్రాతయదను
భరతమాతముసిముసినవ్వు మెఱయు నదను
కంకణమ్ము మీ కయి కేను కట్టు నదను
స్వామి! వచ్చి వేచినది ప్రాగ్ధ్వారమందు. 35
- క॥ పెనవేసికొనినవి ప్రియా!
మన యిరువురి జీవభావమతధర్మము లీ
తనువు లిరు క్రొవ్వువత్తులు
జనతాకల్యాణమార్గసందీప్యమ్ముల్. 36
- క॥ నా విని పతి సత్యము భా
మా, వదియించితిగి! దేశమందలి నరకం
బావిరి కాదే! యీదృశ
భావావేశమునఁ దొడరఁ ద్వాదృశ అనియెన్. 37
- గీ॥ 'తాంతియాతోపె'తరువాత తారసిల త్వ
దన్యై దై న ధన్యుడు లేడ యనిన సతికి
మరియు ననెఁ బతి యట్టి రెవ్వరము కాము
నొక్క డున్నాడు సుమి ! తెన్నుమొక్కలీడు. 38
- గీ॥ అతడు ద్వారబంధాలవంశాబ్ధి గన్న
చంద్రయాఖ్యుడు, సర్కారునైనికులు వ
చింప వింటి నాతని పేరు చెప్పగఁ బర
దై ర్యగృహమున ద్వారబంధమ్ము ప్రిలు. 39
- పీ॥ పుడమికి హృదయమ్ము పొంగు పచ్చికబీడు
తొనకుచున్నది ప్రాణఘనము తళుకు
ఇరు తటమ్ముల నేచి తఱు చైన తరువాటి
కురియుచున్నది పుల్లకుసుమవృష్టి
కలకల స్వానమ్ము నెలుగెత్తి ద్విజకోటి
పలుకుచున్నది శ్రుతిప్రమదభరము
ఒక కట్టుగాఁ జేయుచున్న నాట్యమ్మున
దుముకుచున్నది తరంగముల పంక్తి

గీ॥ భూరికోలాహలము జరుపుకొనుచున్న
దో! తరుణి! వీరవర్ధంతి గౌతమీస్ర
వంతి, యున్నది తన్నదీపారవన్య
సీమలో చంద్రయ నివసించెడి బవంతి. 40

సీ॥ పులులు వంతుల మార్పు నలవర్చికొని కావ
లాగాయుఁ దేజీల లాయమునకు
జాంబవంతుని కోవ జామున కొకమారు
ప్రహరిసాగును గృహప్రాంతమునకుఁ
క్రొత్తక్రొత్తవి చేరి కోడెత్రాచులు రక్ష
గావించు నాయుధాగారమునకుఁ
బవలు డేగలును గూబలు రేయి న్యాయని
ర్వహణదక్షములు చారత్వమునకు

గీ॥ ననుచరు ల టన్న వారు, చే దై శరమ్ము
తీయ నై మనమ్ము గొఱులు కోయదొరలు
గడ్డబానిసమునుఁ బాప గౌతమీయ
మైన మన్నియమునకు చంద్రయ్య ప్రభువు. 41

అ॥వె॥ కోయవా రమాయికు లనాగరకులు వ
స్త్రములు నిండు చాల్ప శ్రద్ధ సేయ
రై న నేమి వార లథమస్థులా? కారు
నీతియందు జాతినియమమందు. 42

అ॥వె॥ ఐన నేమి గొప్ప యధికారి, శ్రీమంతు
డై న నేమి, చదువ రై న నేమి
మానవత్వమునకుఁ బ్రాణమ్ము నీతి, య
దొంటని యత డొగుడువంటివాడు. 43

అ॥వె॥ సద్గుణమ్ము లేక చలువదుస్తుల మోత
నాగరకత కాగ నడచు నెవడు
రేపునుండి నగరి రేవేలువానింటి
కరుగు ప్రాణి కాత డగ్రభవుడు. 44

చ॥ కల దొక పెద్ద యూ రచటఁ గాననసీమనమీవమందు, సం
కులముగ సంత సాగు నట, కోయలు పూరుషు లంగనల్ సము
జ్జ్వలగతి వచ్చి యచ్చటకు వారమువారము దర్పణాదిక
మ్ములకొఱ కమ్ముచుండు వనభూమి లభించిన వస్తుసంపదకా. 45

సీ॥ పెట్టు పొగాకు నివ్వి వెదుళ్ళ ముత్యాలు
రాఁ కొల్చుకో కూనలమ్మతోడు
కొనర మామా! మంచి గొంగడి యిచ్చి యీ
చిల్లి లేనిది పెద్దపిల్లితోలు
ఓసగి సెనగపప్పును సరికిసరి చార
పప్పు నెట్టుకొనరా! కుప్పకుప్ప
ఇది జంటితేనె మొన్న దులిపితిమి దొరా!
దీనిని గొని మంచినూనె యిడుర!

గీ॥ యనుచు కొనుగోలుదారుల నామతించి
యాటవిక సంపదను కోయ లమ్ముచుండు
వర్తకులు తదుపాంతప్రవర్తకులు ని
రంతరహరణ్యరంగనర్తకులు కాగ.

46

ఆ॥ వె॥ అందు వచ్చె నైనికాధికారి యొకండు
భటులు చిత్రవర్ణవటులు కొలువ
వెదకివెదకి చూపు వేనినో వినుగొంది
యతడు ముఖ్యతో రహస్య మాడె.

47

క॥ చని యిటునటు నా ముఖ్యుడు
వన వస్తువు లెన్నో చాపపైఁ బఱచి నితం
బిని యొకత కూరుచొని య
మ్మునెడన్ నిల్వబడె మనసు పులిసినయటు లై.

48

క॥ ఈ స్త్రీయే 'స్త్రీ' యనగా
నిస్త్రీమడత వలె మన్నచే! నలుగక మై
యస్త్రం బిదె యైదవది సు
మాస్తున కని వాడు యువతి నభివర్ణించెన్.

49

క॥ ఓ నా లవలీ లాలీ!

యీ నీ చావపయి నున్న వివి యేమి? యనెన్

వానిన్ జాణచుటకనుకలి

మై నారసి కోయజాతిమణి యోయి! దొరా!

50

మ॥ దొర! మువ్వనై మెకాల రొమ్మలకు కత్తుల్ గ్రుచ్చి మావారు చీ
లురు, దానన్ వెలువడ్డ యెమ్ము లివి మేలున్ గూర్చునాన్
భాగ్యపున్

దొరుపున్ మా కవి కావు నే డివి య టంచున్ దద్యధూటీకుచో
పరి లాతీకొన మోపి వాడు పొడిచెన్ వ్యాళీఫణంబున్ బలెన్. 51

క॥ కన్నుల దప్పిక ! దీర్చిన

యన్నులలో మిన్న మదపుటాకలిదీర్చన్

గ్రన్నన లేవే ! పున్నెము

కన్నము త్రవ్వినది భాగ్యఖని కనియు ననెన్.

52

చ॥ అనుడు తదీయనై నికదురాత్ముని జాహు వలాబు వట్లు త్రుం

పిన మగవాని పేరు వినుపింపు మటం చడుంగంగ భార్య కి

ట్లనె బలవంతు డమ్మి : మదహస్తిని హస్తము చాచి కొట్టు న
య్యనువునఁ గొట్టె న వ్వనచరాంగన గల్గము వాయ వానినికా.

చ॥ ఎవ రెటు లై న నేమి మన కేల, యటంచును ధర్మరక్షణ

వ్యవహృతికత్తు డీక్వరుడె యంచును మత్కులజాత కాద యీ

యువిద యటంచు నీ వ్రభుత యుండుటచే మనుచున్నవార మో

ట వలదు రాజవిడ్వర మటంచు నువేక్ష వహించి రందఱున్. 54

గీ॥ ఎవని మగవా డటంచు నేడు వచియింతు

నున్నచో వాడు స్వర్గమం దుండు, లేక

యిందుఁ జెఱి నుండు, కానవమందు నుండు

వీడు వాని జాడకొఱకు వెదకుచుండు.

55

క॥ పురిజనుల కంటె శ్రేష్ఠులు
గిరిజనులే, వారు కూడి కేక లిడుచు నో ;
మురికిమనసుమానిసి ! నిను
నఱకెద మని వెంటనంటినా రా భటునిన్, 56

క॥ తనవద్ద శస్త్రములు కల
వను స్పృహయే లేక భటుడు పరుగిడె గాలిన్
దృఢ మటుల బలియు డయ్యు. న
వీనితచే నెంతటి గురువేనియు లఘు వౌ. 57

ఉ॥ కోటలు గోళ్లుగా నడరు కోయతచేతుల ధాటి గాయమున్
తోరము గాగ నీ భటుడు దూకి నిజాధిపు మ్రోల చెప్పె, వా
డో! రయ మొప్పఁ గ్రోవులఁ గడున్ రగిలింపగఁ జేసె సేనచేఁ
గ్రూరత కోర్వజాలక పరుంగిడి రా వనచారిబృందముల్. 58

చ॥ పరుగిడి వారు చంద్రయకుఁ బాటును జెప్ప నతండు యోజనా
పరుడు గ్రహించెఁ దన్ను జెఱబట్టగ వచ్చి ప్రభుత్వనేతయే
జరిపెను గ్రంథ మింత తన చక్కియు నుక్కు నెఱుంగ నంచు, మం
థరహాసదాననమ్మున వనస్థుల సిద్ధము సేసెఁ బోరికై. 59

చ॥ దురముల నందునందుఁ దన తోడుగఁ బోరినవారి శస్త్రముం
దిరమున కాత డేగి యరుదెం డనఁ గత్తులు గండ్రగొడ్డకుల్
గరళవిదిగ్ధకాండములు కార్ముకముల్ గొని కోయవారు ని
ల్పిరి పగవారిఁ గోయక స్పృశింపదు కే ల్కడి నన్న వార లై. 60

మ॥ నడినెత్తిన్ ముడిగొన్న జుంజురుకురుల్ నానాలతాబంధముల్
కడెముల్ తాయెతు లొప్ప నేత్రములు గ్రక్కన్ జండ్రనిప్పుల్
వడి

న్నడచెన్ వన్యజనంబు చంద్రయబడిన్ “జై కొండలమ్మా”ధ్వనం
బెడమున్ గొల్పని ముండ్రచెట్ల కొమ లెంతే జీరినన్ గానరై. 61

ఉ॥ తెల్లని పాగతోడ మెలిదీరినమీసముసోగతోడ! నా
బల్లిదుడుక నుదీర్చినమఖక్తశరీరుడు ధీరుడున్ మహా
మల్లుడు సాగెఁ జంద్రయసమాఖ్యుడు భారతకేతనమ్ము ప్రా
ణోల్లసితమ్ముగా నడచుచున్నదో! జోదుల కగ్రగామి యై.

క. అని తన్ను చూచి తళతళ
గనులన్ మెఱయించుచున్న కాంతకు “పాడ్కె”
వినిచె నిటు మరియు నటు నా పరి
కనుపించెను దవ్వునుండి కన నొక్కడుగా.

88

చ॥ వగర గుడారముల్ దరిసి బంటును చంద్రయ నాల్గు వైపులం
దుఁ గదియ దీర్చి వా లయిన తోరపు మిట్టను నిల్చి యగ్నిపా
ణగణముతో నశేషదహనం బొనరించెను కాన యైన బొ
గ్గగు నొక కొంత బూ దిది నిరర్థకమంచుఁ దలంప కోయతల్. 84

ఉ॥ పడ్డ తుపాకిగుం డ్లినుము పైబడిన ట్లయి కొంత నొచ్చియున్
గొడ్డము లేని కోయపరి కోఁ యని తో డెనయంగఁ గోసినా
డడ్డమునిల్పుకోత నహితాఘముఁ జంద్రయ ఖడ్గపాణి యై
దొడ్డ తడియ యద్దమునఁ దొట్టెను గొతమి రక్తవేణి యై. 85

క॥ తరవళిబరిచితుపాకి
గరిడీపై చేయి! గోపికాబాయీ! గ
గ్గురుపరచు నాంద్రపౌరుష
చరిత్రఘట్ట మిది వినుము సాకల్యముగా.

88

క॥ ఇటుకునఁ బడి భారతరా
ష్ట్రరమాణీవనము వోలె సాగు నొకట నం
దిరు గిరుల నడుమ గోదా
పరి, చంద్రయ యుండెఁ గొండపై నవలిదరిన్.

87

ఉ॥ వానిని పట్టుకోఁ బ్రతివఁ బట్టి యటన్ జనుడెంచి యాంగ్లసే
నాని మరొక్క డిద్దరి వనమ్మున బెబ్బలివేటపొంటె ను
న్నానని పొంచిపొంచియు రణత్వరమాణచమూనమేతు దై
యా నది చాటి కొండవయి కద్దరిఁ బాక దొడంగె వేగుతో. 88

ఉ॥ ఈ నడిమింటికాన దహియింపుడు, మం దిడి ప్రేల్చి యా శిలల్
సేనతలల్ బగుల్ప దొరలింపుడు గుబ్బలిగుబ్బనుండి తో
డ్రో నని శత్రుయాత్ర కనుడో యని చంద్రయ కోయరాదణా
కానతి పెట్టెనో ఫెళఫెళార్భటి పర్వలుపెట్టె మింటిపై. 69

ఉ॥ భారతభూమిలోఁ బసిడిపాతరలన్ దెగద్రవ్వి యెత్తి నో
భారతమమ్ముగా నెవరు వార్నిధిపైఁ గొనిపోవుచుందు ర
వ్వారలు కూర్కవచ్చు నిక జ్వాలల వెచ్చని కొండ స్వాగతా
చారము తీర్చె నంచు నొక శబ్దము వించె నవాబ్దినాద మై. 70

ఉ॥ కత్తిని బట్టి గెల్చితి మఖండము భారత మండలమ్ము ను
వ్వెత్తుగ, దానిపై నదిమి పెట్టితి మిప్పుడు కత్తి నంచు వా
క్రుత్తురు వేరు వారి చెయి కొంకర తీట నిదే శరాగ్రజా
గ్రత్తరళాగ్నిరక్ష యని కంఠము వించె దిశావకుంఠ మై. 71

గీ॥ భారతమ్ము రోజాపూల పా న్న టంచు
నెంచినా మగ్నివర్వత మంచు నెంచ
మైతిమే! యనుకొని రఖియాతిగణము
ప్రకృతికడుపున మంటలు బగ్గు మనగ. 72

ఉ॥ గంధకవాసనాకలితగాఢవిసారితభీమధూమభా
రాంధులు కాననాక్రమణు లంత్యము చూపున నొండొకళ్ళ ని
ర్గంధముగా గనుంగొనుటకై సలిపెన్ సహకారమున్ మరు
ద్భంధువు వారి చుట్టు తరువాటము గాటముగా దహించుచున్.

గీ॥ ఆ వనచరాళి రామచంద్రయ్యయండ
చూచుకొని ద్విగుణీకృతస్మృతశక్తి
గండపాషాణముల మార్పు దండుపైని
విడిచె మెద డూడి తల విప్పివిప్పి గాగ. 74

గీ॥ కాంత : యిది నిన్న మొన్నసంగతియ సుమ్మి !
యతనికిని నాకు దూర మత్యంత మగుటఁ
గలసికొన మైతి మెందేని కలయగలము
ప్రక్కలో బల్లె మత డాంగ్ల ప్రభుత కిప్పుడు. 75

కా॥ స్వాతంత్ర్యం బను కోట గట్టుకొను చెల్వా ! భారతం బెన్నడే
నీ, తన్నిర్మితిలో శిలాపకర మెన్నే నౌను ప్రాణమ్ము, ల
త్తై తా జ్ఞాతుడు కాడ యెందఱకొ బాలశ్రేష్ఠు దొక్కండు గో
పీ! తాదృష్టనదేశభక్తు డెవ దోసీ! నేటి యీ పెద్దలన్. 76

క॥ పంజాబున శిక్కులు ము
న్నంజలి ఘటియించుటన్ గదా! యెన్నండో
భంజింపబడదగిన పెర
జంజాటముయడవతిత స్వారి యొనర్చెన్. 77

గీ॥ అది యెఱింగిన రామసిం గను మనీషి
వరకృతము లైన యొత్తిళ్ళు పట్టశేక
కొఱతవడ దుగ్ధముఖ్యమ్ము లరయలేక
గళము కాహళముగఁ బ్రజ కలక. దీర్చె. 78

గీ॥ ప్రాణవాయువుకన్నను పౌరుషంబు
ముఖ్య, మన్నముకన్నను ముఖ్య మాతృ
గౌరవము, వలువకన్న ముఖ్యంబ యైక
మత్య మని తలంపనివాడు మనిసి కాడు. 79

చ॥ మృగములునున్ ఖగమ్ములు వచింపగ నేరిచియున్న వాని బా
స గుఱుతు వట్టు శక్తి మనజాతికె యున్నను నైకమత్య మిం
తగఁ జెడిపోదు, రొక్కమును తాకని వెగ్గులులేని వర్షి నే
ర్చుగదామనుష్యతన్ మనకు, ద్రోహము చేసెను దైవమీయెడన్.

గీ॥ ధర్మరహణము వోలె నధర్మసహన
మును కడున్ దూష్య, మిట్లు వాకొనుచు గురుడు
ముక్తకంఠాన శిక్కుల మొక్కలమ్ము
పెనిచె గోవిందసింహకోవిదుడు తొల్లి. 80

క॥ గోవిందసింహు తదుపరి
జీవించె నటులనె రామసింహుడు స్వాతం
త్ర్యావేశము రూపుగొనిన
తేవన్, వాని విని పికిలి డేగన్ దరిమెన్. 81

మ॥ గురుగోవిందుని రామసింహు డెడలోఁగూర్చున్న యల్లెంచుచున్
శిరముల్ వాల్చిక వాని యుద్యమము సజ్జీభూతమున్ జేయుటల్
సరమర్యాదను నిల్ప నాయుధముతోడన్ మైత్రి గావించుటల్
శరణీయుమ్ములుగా కఠించె మెయి పెంచక సర్వపాంచాలమున్.

మ॥ ధనధాన్యమ్ములు బీటువోనటులఁ దత్తత్ప్రాంతసంజ్ఞేమన
ద్వినియోగమ్మున కౌటకై, మతముబొందిఁన్నిల్చున్నడ్డమ్ము కో
త నివారించుటకై స్వదేశ్యమనతాధానమ్ముకై, యన్యదే
శ్యనియంతృత్వ మదృశ్య మౌటయె యవశ్యంభావి తద్భాషలన్.

క॥ ధర్మార్థకామమోక్షము
లర్జుంబడక విలసిల్లు నక్కఱకొఱకై
నిర్మించికొనవలయు మన
నిర్మద మగు ప్రభుత మనము నే డత డనియె॥ 84.

గీ॥ మొలచి యెదిగి తీవియసాగి తలిరుతోడిగి
యెల్ల పాంచాల మొక పొదరిల్లు గాగ
నల్లకొని పూచి క్రొత్తావిజల్లు గురిసె
రామసింహు జతన ప్రజాశ్రమము కతన. 85.

సీ॥ గ్రామీణభూమికరం బువమండలి
కార్యాలయమునకుఁ గదల కుండె
బల్లెలఁ గడులు పరిసిపో నభియోగ
ములును న్యాయస్థానముఖము గనవు
పాశ్చాత్యవేషమ్ము భాష బహిష్కృత
మ్ములు, కొలువుల నేత మూలబడియె
భారతమతనిరాసారంభివాఙ్ముఖ
స్థలి నిర్వు రుండిరి తద్యుతముగ

గీ॥ రామసింహమహాభాగరచిత మైన
స్వీయపరిపాలనమ్ము నిస్సీమనీతి
పంచనదరత్నగర్భపైఁ బాదుకొనగ
పరవిభుతలక్ష్మి గుండెలు బాదుకొనగ. 86.

ఉ॥ పట్టణపట్టణమ్ముననుఁ బల్లియబల్లియఁ దెల్లపాజు రా
కొట్టుచుఁ దిట్టుచున్ బ్రజను గొట్టుచు నెవ్వడు రామసింగు? వా
డెట్టుల నుండుఁ నెందు గలఁ డింత వచింపుడు చాలు నం చొకే
పట్టును పట్టియున్ విసిగి వ్యర్థకృతశ్రమ మయ్యె నంతటన్. 87

శా॥ నేనేరా! యల రామసింహుడను నేనే నేనె యీ దేహ మె
ఘ్నేనం బోవును, శస్త్రభీరువును గా నంచున్ జనం బెల్ల మం
టానాదోపమకంఠనాదమున నొడ్డారింప ఝంఝానిలాం
భోనిధ్యాస్తను గుర్తు తెచ్చినది తద్భూర్యుద్ధమం బయ్యెడన్. 88

చ॥ విలుగని యెమ్ము లేదు తన వెన్నున, బందిగముల్ దురంతదు
ర్భరతరహోరముల్ తన నివాసము సేతకుఁ జాలలేదు, నే
తరుచిరకాంతి సుంతయుఁ దొఱంగదు, తజ్జనతాస్వతంత్రతా
స్ఫురదసమానమానధనశోభమ మిర్మిటు లెత్తె నేల్పడిన్. 89

ఉ॥ ఎత్తిన కత్తికిం బదుగురేనియు కృత్తులు గా కొకండునున్
రిత్తబుజమ్ము దింపడు, శరీరులు మిత్తులు రామసింహు రా
హుత్తులు కాల్యలమ్ములు నవ్వా! తొలిపోరి కుమారసింహు ను
న్మత్తరణోద్ధతుల్ స్థలము మార్చినవో! యనిపించె వారిచే. 90

చ॥ వరబల మెక్కు డౌ నమరవర్గముతో సుగలుం బలెం బ్రజల్
భరితమహాగ్నిశస్త్రం లగు పాలకవర్గము నడ్డి పోరి యె
దఱొ యురిత్రాటి కందిరి, శతమ్ముల నోటికి మే నొసంగి రి
తరమున వారికిన్ దెగువదారితనమ్మునఁ ద్రోవ జూపుచున్. 91

క॥ కల డట్టివారిలో నొక
కలకలలాడు వదనమ్ము కల బాలుడు, హూ
లుల దణి యే మతి నుండెనొ
మెలగెద రాడ్పక్తి నను జమించెదర యనెన్. 92

ఉ॥ బాలుడు వలె నిట్లపుడు ప్రాతరభిద్యులఁ గాల్చినట్టి నీ
కే లది వ్రీలదేమి? యొక కేవల మల్పుని సంహరింపగా
మాలుగు తేమిఁ నన్ను మని మంగళగీతిక పాడ మందువో
లాలనఁజేసి మమ్ముల గులాగములుగాఁ బనిగొన్న జాతికిన్. 93

చ॥ చదురులలోన మీ రెటుల శాసనకర్తలొ మాకు వింటి, మి
మొదిరి స్వతంత్రతం బడయ నే దైతి చాలనినాడు చచ్చుటా
ప్పిద మనుకొంటి, మాది తగవేకదరా! పరపాలనాటవి
చ్చిదురము నౌ తలంపు, మిముఁ జేరిన మా తలవంపు దీటునే: 94

క॥ నరజాతి పరాధీన
త్వరహితవృత్తిక మెరింగఁ దగు నని లండన్
పురపాతశాలబాబుర
కెఱిగింతురు మీరు నరుల మేమును గామో: 95

శా॥ మిమ్మున్ రోమను లేలినప్పుడు మమున్ మీరెట్లా వారల్లెఱా
లమ్ముల్ మీ మెయిఁ గ్రుమ్మి ధారలుగఁ గీలాలమ్ము పాటెంపరే!
సమ్మానించిరే? మీరు వారలను, స్వేచ్ఛాయత్నముల్ మానిరే ?
మమ్మున్ మీ రలనాటి మిమ్ములనుగా మన్నింపరేలో? జడుల్! 96

ఉ॥ ఏలఁ నెపోలియన్ మిము జయింపగ వచ్చిన నాడు లోగి త
త్పాలన మొప్ప? రీ రతని పంచుటకై జగ మెల్ల నేలకున్
గోలకుఁ దెచ్చినారు: మిము నూల్కొన కేమునుఁ బోటుబిట్ల మై
యా లలిఁ బాటద్రోలి వెలయన్ వచియింపుర! దోస మెట్టిదో! 97

అ॥ వె॥ మన్ను దిన్న పాము మాడ్కి మిన్నక యుంటి
వేర? యర్థకునిగ నెంచి నన్ను
ఖడ్గ మిమ్ము ద్వంద్వకదనమ్మున న్నెత్తు
చిమ్మి చావనిమ్ము, చివరి మాట. 98

క॥ అను వాని కోర్కి నొప్పక
వినతి వినా విడ మొనయక విభుత ఫిరంగీ
కనరునకు బాలు గుఱిజే
సెను సుతిమెత్త నగు పొడలు చిద్రుపలు కాగన్. 99

అ॥ వె॥ ఎవ్వరో యదృశ్య యింతి యొకత వ్రాలి
వాని నెల్ల నదికి ప్రాణిఁ జేసి
బంతి వంటి యొకటి వింతవస్తువును పి
స్తోలు నిచ్చినట్లు శ్రుతము నాకు. 100

చ॥ అనుటయుఁ గన్న లొత్తుకొని యా సతి స్వామి! స్వదేశభక్తి యీ
 యనువున నొప్పునే! శిశువులందున విజ్ఞత యంత యొప్పునే!
 యనితరలభ్యశౌర్యసముదంచితతాదృశపుతరత్నము॥
 గనుటకు నోచు నో మెదియె నాధివచింపువె నేను నోచెదన్. 101

క॥ నా వాసుదేవు డిట్లనె
 నీ వొక తెవు నోచ నొక్కడే పుట్టును, భూ
 దేవి యిది నోచగావలెఁ
 గావలె నట్టి ప్రజ వేలుగా సంభూతుల్. 102

ఉ॥ ఆయుధశిక్షనమ్ముకొఱ కంతయు సిద్ధము సేసినాను రే
 వే యుదయమ్మునుండి మొద లెందఱో వత్తురు కండకండ దే
 శాయపుటండ సేయు తరుణాగ్రసరుల్ జనజాగ్రియార్థిపుం
 సీ! యసమానబోధముబ్రుసీ! హయచారణచారువై దుషీ! 103

అ॥ వె॥ చెప్పిచెప్పి యిట్లు చెక్కిలి ముద్దాడె
 వాసుదేవు డతిస వరుసకలిపె
 నొకరివలన నొకరము కృతార్థుల మటంచు
 తనువు లేకమగుచుఁ దనిసె జంట. 104

రానడే ఖండము

అ॥ వె॥ జరుగుచుండె సాము, చనుదెంచె దొలత

రావునాము డంతరంగు దొకడు

అన్న! వింటి నిన్న నద్భుతోపన్యాస

యేమిచెప్ప! ననుచు నిట్లు చెప్పె.

1

చ॥ ఆవిరళపూర్ణ సార్వజనికాఖ్యసఖాభవనాంతరమ్మునన్

జెవియె శరీర మో ప్రజకుఁ జెప్పె నిటుల్ మహితుండు 'రానడే'

వివిధములైన లోపముల వెప్పుడు తప్పవు నెట్టి యేల్పడిన్

నపు రగు పద్ధతిన్ దెలిపి సర్దగఁ జేయవలెన్ మహాజనుల్!

2

ఉ॥ చక్కని సాంఘికస్థితికి సాయము సేయును రాజకీయపున్

వాక్కులు, వీని వాడుకొను నర్హత కల్గదు హేతుబద్ధ మై

చక్కటిమై పొసంగకయ, సంఘవికాసము దీని పాదు, న

మృకకృతబుద్ధి యీ కలిమికై ప్రజ కావలె నజ్ఞనుల్ సుమా! 3

సీ॥ పూనంగవచ్చు మహానేత్రబిరుదమ్ము

కొందఱో యందఱో కొలిచి నడువ

పడయవచ్చును మహాపాధ్యాయబిరుదమ్ము

శకలమో సకలమో చదువు చదువ

జెరయవచ్చును మహావేదాంతిబిరుద మ

ద్వైతమో ద్వైతమో బహు కథింప

నందుకోవచ్చు మహాకవిబిరుదమ్ము

నజ్జులో విజ్ఞులో యాదరింప

గీ॥ సజ్జనుం డను బిరుదమ్ము సంతరించు

కొనుట దుర్బుట, మిద్దాని కొలిచి యొసగు

విద్య లేదు క్రమశిక్షణవృత్తి దక్క

చంద్రబింబ మీ బిరుదమ్ము శాంతి రేయి.

4

- అ॥ వె॥ సవతితల్లి నెనరు చాటుచున్నది మన
వైఁ బ్రభుత్వ మంచుఁ బలుకు వారు
తోడివారి నంట నోడి పంచము లంచు
వలుకు తమరి నెనరు తెలువవలయు. 5.
- గీ॥ కూటికిం బేద యయినను కులమునకును
బేద యానే? మతమ్మున బేద మైన
మానవత్వమ్మునం బేద మౌనె? నరుడు
గు రైటిగి నర్వసమబుద్ధి వ ర్తిలవలె. 6.
- గీ॥ సార్వజనికసమాజపక్షమున మూడు
నెలలి కొకసారి పత్రిక వెలువడుఁ, బ్రజ
లార! పంపుడు వ్యాసములను ప్రభుత్వ
శాసన గ్రస్తదోషనిరాసములను. 7
- గీ॥ పన్ను చెల్లించు నెవ డై దువదులు రూక
లట్టి వాడు శాసనసభాభ్యర్థి నెన్ను
కొనగ నర్హు, డీ రీతి వాకొంటి నేను
దొరతనమునిర్ణయ మ్మేమొ యరయవలయు. 8
- చ॥ చదువు కుటీపరిశ్రమము జానపదాళికి నేర్పితత్ముణ
ప్రదధనకాలలి స్నిలిపి పన్నులు తక్కువ సేసి భూమిపై
బదవి యెలర్ప మండలసభాపురసంఘములకా స్వపాలనా
స్పదములుగాఁ బ్రజన్ దెలిపి సౌఖ్యమిడం బ్రభుతన్ గథించితిన్. 9
- క॥ 'లండను'లో 'లిబరులు'వ
జాండజరాజ మ్మొకండు కల, దయ్యదె యై
రైండునకు నెపుడొ భారత
ఖండమునకు నపుడె పెట్టు గనకపు గ్రుడ్లక. 10
- చ॥ అమరుచుకొన్నవీలుబడిఁ బ్రాప్తికొలంది సరస్వతీకటా
క్షమునకుఁ బాత్ర మై సకలసంతతి రై ర్యగుణమ్ము చత్ర మై
శమితపురోభివృద్ధి యగు శాసనమున్ సవరింప జేసికొం
చు మనుతః రాజిపెత్తనముసొంపున హక్కులుపొందుపెంపునన్. 11

ఉ॥ ఈ యధికార మందుటకు నెవ్వరు నై రొకొ తెల్లవారికిన్
సాయము? రాజకీయమతసాంఘికపద్ధతు లెన్నోయెన్నో జా
తీయసమైక్యభూషణమతిన్ గని మార్చుకొనన్ దమంతతా
మే యయి రింతవార, తెవరే నటు లొదురు సంఘసంస్కృతిన్. 12

ఉ॥ భౌతిక మెల్ల కల్ల కలవంటి ద టంచు వచించువారలన్
భాతరు సేయ కన్నిటను గండరగండడు హూణు డయ్యె, మా
యాతిమిరమ్ము క్రమ్మి మన యతులు రెండు కబోదిపక్షు లై
చేతులు వ్రేలివేసితి మిసీ! ఘనసంపద యెంత యున్ననున్. 13

గీ॥ గుబురుమీసము గాంభీర్యగుణమువనులు
కనులు శాంతిమాననవదాననము తనర
క్రౌర్య మెఱుగని పులి యనఁ గానుపించు
“రానడే” పల్కె చప్పట్లలోన నిట్లు. 14

ఆ॥వె॥ విద్య రాజకీయవిజ్ఞానదాయి కా
వలయు మతముచేతఁ బట్టుపడక
యెల్ల వల్లెటూళ్ల నింటింట నిట్టిది
మలయవనరీతి మలయవలయు. 15

మ॥ మతసంఘన్నము పాలన మ్మయిన యా మర్నాడెపో!దుర్దిన
స్థితి వర్దిల్లిన, దంతె కాని రవిరశ్మివ్రాత మంభోదమూ
ర్చితమైనప్పటినుండి కాదు, ప్రజలం బ్రేరేచుటల్ కాదు నీ
గతి భాపించి నిరీశ్వరత్వమున, సంఘజోత్సన కాయించుటల్. 16

చ॥ మత మని రాజకీయ మని మానిసిమేలున కైన వివ్వి రెం
డు తగులరాదు తద్దినమునున్ శుభకార్య మటుల్ పరస్పర
మ్ము, తనువు పోగ జీవునకుఁ బుణ్యముగూర్చున దొండు, స్వేచ్ఛమై
బ్రతుకగఁ జేయు నొండు నిరపాయము మానవధర్మదాయి యై.

ఉ॥ దేవుడు పల్కినట్టిది యిదే మత, మింకొక పెద్ది యేని ని
ర్జీవ మ టంచు భేదములు చెప్పెడి వానిని రెండు జానుగుల్
పివన ల ట్టు లూపి మెలివేయుడి, యంటగరానివా డొకం
డి వసుధన్ గలం డనిన నెవ్వనినే? వెలివేయుడి ప్రజల్! 18

- గీ॥ రెండువేయిర్వది యేండ్లు క్రిస్తుమతము
పుట్టి పదునాల్గునూఱులు పోవ నిరువ
దేండ్లె యిస్లాము, హైందవ మిలయు నొక్క
వయసు వని రొమ్మువిటుచుకొంట యలుచవని. 19
- క॥ మతజాతివర్ణ భేద
త్రితయఁబె పురత్రయంబు, దీని దహింపం
బ్రతిబోధించెను దేవుం
డు త్రిపురహరుఁ డాచుఁ దా జనుల్ తెలిసికొనఁ. 20
- గే॥ మతము మదీయము మహమ్మదీయము
స్తవము మదీయము క్రైస్తవము
బందవకాంతుల హైందవమును మా
మత మని నొడువర మనుజవరా! 21
- పుష్ప॥ సకలమతసముద్రగర్భరత్న
ప్రకటితహారము చాల్చి విశ్వపీఠిన్
వికసిలి మనుజత్వవీణ వాయిం
చు కలికి బ్రాహ్మ సరస్వతీసమాఖ్యన్. 22
- ఉ॥ ఈశ్వరభక్తిబోధనసమీహితు లొజ్జలు శాంతిసెజ్జలై
విశ్వమతోక్తసూక్తికృతివీతిక గీతిక మ్రోయు గొంతుగా
శాశ్వతధర్మముఁ జగతి సాకు సమానత కంగు దిద్దు భూ
యశ్శ్వితదర్పణమ్ముగఁ బ్రజాత్మ నొనర్తురుగాత! మెల్లడన్. 23
- గీ॥ వ్రాసి వల్లెవేసితివి నేనా స టంచుఁ
బలుకబడి వెండి యత డనెఁ బాత్రికేయు
డనుగదా! యాంబికేయున కనియె నిట్లు
విదురు డన్నట్లు నీకు నే వినుచుచుంటి. 24
- గీ॥ శ్రీమహాదేవగోవిందరేనడే క
ధించిన విశేషముల నెల్ల దెలుపువాడ
నతడు గర్జించె పథ్యులారా! వినుండు
మతమురణభేరి జాతికి మరణభేరి. 25

- క॥ ఇరుతెగలు గల్గుటను వి
స్మరించి భారతమువెలుగు స్మరియించినచోఁ
బటతెంచును విధిగా న
గృరుకాల మశోకు డేలు కాలము నుజనుల్! 26
- క॥ నరుని సహోదరునిగ నీ
శ్వరునిన్ దండ్రుగఁ దలంచు భావము తక్కు
న్నరగౌరవహరవర్ణాం
తరవృత్తము వేదమునఁ గనంబడ దెందున్. 27
- గీ॥ జరుగరాదు వర్ణాంతరపరిణయ మ్మ
టంచుఁ జెప్పలే దసలు వేద
మన్న మాకుసుముల్ల రను జర్మకాబుధేకు
వ్వాసమును గంటి నరలోకభాసకమును. 28
- గీ॥ ఇండియాశరీరమునకు లండనుతల
వలయుఁ, కాశ్చాత్యఖండదర్పణముఁ జూచి
తూర్పు దిద్దుకొనవలయు తీర్పు లెల్ల
సార్థకము గాదు భారతం బంతదనుక. 29
- గీ॥ మన భగవదవతారము మానవత్వ
మంతు ముట్టిన యొక సృష్టి యాంగ్లదృష్టి
నస్మదీయవేదాంతము నవనిని సుఖ
పెట్టు నొక దర్శనముగ భావింతు వారు. 30
- చ॥ అడిగెను కాస్త్రిగారి నొక యాంగ్లడు సత్కృతి నైన నేను వ
చ్చెడి జని నేమి యాదు? నని, చెప్పె జనింతువు నీవు సార్వభౌ
ముడవుగ నంచు కాస్త్రి, కడుపుణ్యము నప్పుడు సేయఁజై న టం
చడుగగ బ్రాహ్మణుం డగుదు వం చనె, నెంతలో వర్ణ
మౌఢ్యముల్! 31
- ఉ॥ విద్యల నున్నతమ్ము చదివింపవలెన్ విధవాపునర్వివా
హోద్యమకర్త లై పురుషు లుద్ధతి మాని సతీతతిన్ స్వతు
ల్యద్యుతి కుద్ధరింపవలె, వామనిశోభ లతాచితాననం
వేద్యము, సంఘశోభ వినివేద్యము స్త్రీజనతాకళాధృతిఁ. 32

- క॥ స్త్రీవిద్యాభ్యుదయప్రద
భావావేశమున దాదభాయ్ నౌరోజీ
కావించిన సేవాధ్యము
వావిరిగా మెలగ నెల్లవారలకుఁ దగు॥. 83
- గీ॥ సంఘ మెదిగిన కొలది విజ్ఞాన మెదిగి
వ్యష్టినుఖగౌరవముల సమష్టి లోగొ
నినది, నిర్జీవపద్ధతుల్ పనికిరా వ
నినది, యవి జీర్ణవస్త్రమ్ము లని యనినది. 84
- ఉ॥ పోయినవాడు కన్నడడ పూర్వపుటాకృతితో, సమాజముఁ
ధ్యేయము మాటిపోయి యగుపింపద క్రొత్తతరాన పూర్వద
ర్మాయతితో, నఖండమనుజాభ్యుదయైకచరిత్రలోని య
ధ్యాయములందు నీ సహజతత్వముఁ దెల్పును పత్రపత్రము॥. 85
- గీ॥ ఈశభక్తికి మించిన దేశభక్తి
దేశభక్తికిఁ దగిన యాత్మీయశక్తి
యాత్మశక్తికిఁ దోడుగ నాధునికత
రక్తి, యవి యొప్పునాడె భారతముముక్తి. 86
- క॥ ఇతిహాసపురాణముల
గతవైభవ మెటుగవచ్చుఁ గాని తదీయ
స్థితి నెమరువేసికొని మది
చతికిలపడరాదు మింట సాగగరాదు॥. 87
- సీ॥ కలము బ్రహ్మస్త్రిదిగణనియశస్త్రముల్
సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి చేసినాము
ఆఖిలభౌతికరసాయనికశాస్త్రరహస్య
నిష్కండి మాచతుర్నిగమవిద్య
యీ జనాభా యెల్ల యెక్కి హాయిగఁ బ్రయా
ణము నేయఁ దగు విమానమ్ము మాది
యేకత్ర నిలచి యనేకత్ర యేకకా
లమునఁ గన్పడు యోగులమును మేము

అ॥పె॥ అన్యదేశజనము వన్యజీవన మైన
నాడె సికత మాకు నాగరకత
యనుచు గతము నెంచికొనుచు కర్తవ్యము
మఱచువాడు ప్రగతిఁ జెఱచువాడు. 38

ఉ॥ గ్రామకుటీపరిశ్రమముకై నగరీబహుయంత్రకర్మకై
సోమరి గాక నిర్దపడి జుబ్బినజూట ధనార్జనమ్మునన్
లేమిని భూమినుండి తరలింపవలెన్ భరతాంబనంతతి
స్తోమము సీమనుండి యది దోచిన వైడి మరల్చు నేర్పునన్. 39

క॥ శవములపై నీజప్తు మ
న వలపెములఁ గప్పుచుండె నాలుగువేలేం
డ్లవెనుకనుండియె యిపు డ
ట్టివి బ్రటనుప్రేషితములఁజే!యీ మనకున్. 40

గీ॥ ప్రత్తి మననుండి యెగుమతి, వలువ పరుల
నుండి దిగుమతి, పన్ను లేకుండె దిగుమ
తి, నిటు ముడిసర కమ్మి తత్త్రిగుణమూల్య
బ్రటనువస్తుక్రయిక జాతి పేదపడియె. 41

గీ॥ చిన్నపు డదేమొ యూహ వచ్చినది మొదలు
తాకలే దన్యదేశాగతమ్ము దినుసు
దీక్షతోడ “గోపాలరావ్ దేశముఖుడు”
సరి యతడు లోకహితవాదిబిరుదమునకు. 42

ఉ॥ తా నెటు లట్ల సేయ జనతన్ బురికొల్పిన యాత డన్యమున్
మేన ధరించెనే!వడికినేసినబట్టను దక్క, నేను నా
మానితరీతికిన్ వకుడ,మంజులభాషి “గదేశజ్ఞోషియున్”
హూణపురాగతాంశుకము నొప్పడుమోసము నట్లుకాంచుచున్.

క॥ ఈ సంయమిసమజోషి
నేసినదుస్తులనె తాల్చి నిరధికవిభవో
ల్లాసం బగు దర్బారున
సాసీనుం డయ్యె లిట్ట నరయగ ఢిల్లీ. 44

ఉ॥ మూడవరావుసాహెబును బొంబయిరాజ్యసభాంతరమ్మున
 పీడక దేశవస్త్రములనే ధరియింప దిగంగనాకచా
 పీడనమాఖ్యు “మాండలి”కభిఖ్యు నెఱుంగుదు రీరు తద్విధి
 కూడు ధనమ్ములిందు, నొనగూడు శుభమ్ములు, మూడునొడ్లకున్. 45

ఆ॥ వె॥ వస్తులుండవలసెఁ బరదేశవస్త్రముల్
 మనము కొనగ నేతవనులవారు
 భారతమున, లాంకు మైరుగ్లాస్కోపటాల్
 ముట్టుకొనమొ తిండిపెట్టగలము, 46

గీ॥ మనదె దూది, మనదె నూలు, మనదె మిల్లు
 మనదె వస్త్రము దుర్గతిహననశస్త్ర
 ము, మనదె కదురు, మనదె యేకు, మనదె నిన
 దించురాట, మారాటము దించుకొఱకు. 47

వియో॥ ఎటు చూచిన వెన్నోవేల మై కై
 మటితోద్దండమణిఖనిధనం బై
 యిటు నిష్ఫల మౌనె! భారత మ్మ
 క్కట! స్థాపింపు డనంఖ్యయంత్రకాలల్. 48

ఇం॥న॥ రష్యా వినా యూరపుఖండ మంతై
 చోవ్యమ్ము ద కేమియు లేనిదా! శ్రీ
 శిష్యజ్ఞపాన్ జర్మనుప్రాంసుగా నా
 ముష్యాయణుల్ నల్పరె! భారతమ్మున్. 49

క॥ భారత మున్నతనత్వో
 దారమనఃకృతుల జనిక, కావిని పూవుల్
 తీరున తద్గౌరవమున్
 భారంపర్యముగ నిలుపవలెఁ బ్రజ లెల్లన్. 50

ఉ॥ చల్లనివేళ నా మనసుచాయల మల్లెలు రాల్చె జ్ఞప్తిరా
 గిల్లిన “రామమోహనుడు” కేవలభారతసంఘసంస్కృతి
 ప్రోల్లసనమ్మై కా దొదిగిపోయిన జాతికి గౌరవమ్ము శో
 భిల్లు నుపాయమున్ దనదె భిక్షము పోరులులేనితీరులన్. 51

గీ॥ ఐకమత్యము జాతికిఁ బ్రాణ, మయ్య
దెట్లు పోయె ? మనము జుట్లుజుట్లు పట్టు
కొనగఁ బోయె, నవనాగరధనము విద్య
లేకపోయె, నీ చెడుగు దూలించె నతడు. 52:

గీ॥ వేదము 'భుజయు' ముఖ్య భూమీధవుల న
ముద్రయాత్ర దెల్పి మనకు నిద్రవచ్చె
'రామమోహనరాయలు' ప్రథము డాధు
నికసముద్రయాత్రికనికరమందు. 53:

ఉ॥ అతడు లండ నేగగఁ బ్రయాణము కట్టెనుప్రాంసుమీదుగా
నాతని గుండె దూకినపు డాతడు దూకె సమానతాస్వతం
త్రాతిశయత్వసోదరత లందిన చిహ్నము ప్రాచీనాపుటాన్
జోతల సన్నుతించుటకు, నొవ్వడ కాలికి దెబ్బ తాకినన్. 54

వ॥ తి॥ ఆ రామమోహనమహాశయు డట్టి ధర్మ
శ్రీరాజ్యముం భరతసీమ సవర్చుకోగా
దారిన్ గనంబలువఁ దద్దయు వేడె లండన్
లో రాజ్యకూటమును, నొచ్చెను దాని చేష్టన్. 55.

క॥ ఆ మానవసింహము తన
కామితఫలదానమునకుఁ గడగని ప్రభుతా
సీమకు వెలిగ నమెరికా
లో మనుటకు నిశ్చయించి లోతులు చెడకెన్. 56

క॥ జతనమ్ము విడక బ్రటనున
కుతుకమ్మును కుతిలపాటు గొనుచుండి యతం
డు తరలె స్వర్గమునకు భా
రతులను 'బైబిల్'సమాధి ప్రతిబోధింపన్. 57

క॥ ఆయన చూపిన ఊమ జా
తీయత యుపనిషదుపాస తీడిన విద్యా
వ్యాయామమ్ము సమాజ
శ్రేయఃకృతి మనకు నిరతసేవ్యములునుమా ! 58

ఆ॥ వె॥ ఇంత రానడే వచింప చప్పట నిన
 దింప విన్న యువకతిలకు దొకడు
 పట్టభద్రు డా యువన్యాససారమ్ము
 నెంచి పెదవివీచె నేమిటికినొ ? 59

వియో॥ అని దొలతరావు మిన్నకుం
 డెను, దృష్టిన్ వినువాని మోమునం
 దున నిల్పెను, విన్నవాడు చె
 ప్పినవానిన్ దనియింప నూల్కొనెన్. 60

ఉ॥ ఏమిటికా ! యటంచు నిగదించె నిటుల్ నిఖిలప్రవేది ఫా
 డ్కె మథియించి హూణుల కడిందియెడంద సుధావృథాకృతి
 స్థేమప్రజాప్రభుత్వమును చేకొనఁ జేసెడి మందరోపమం
 బౌ మహానీయశక్తి మడులుదున లేమిటి కో ! సుహృన్మణి! 61

గీ॥ ఏ నెలుంగుదు తిలకులయింటి చిన్న
 వాని నొక్కని, వాడు సంపంగిమొగ్గ
 వజ్జిరపుతున్న, సింహశాఖకము, మాట
 లాడితిని వానితో, నీత డతడె యానా ! 62

ఉ॥ ఏకమతిన్ రహించి మన మెల్లర మేకగతిన్ గమించుటల్
 ప్రాకటనీతి కా దనము, బండలునే నరుగుం విపీలికల్
 ప్రాకిన నంచుఁ జీమల పరంపరగాఁ దను నెంచికొంచుఁ బ్రా
 దాకరజాతి వింతనహనమ్మున పుక్కిలిగింత లొనటే ! 63

మాలిని॥ చదువుకొనుచు విద్యాశాల వ్యాసాలపోటీన్
 మొదలు కలములాతీ పూని కొట్టెన్ మరాఠీ
 యది తగిలి ప్రభుత్వం మర్థదానమ్ము నాపెన్
 బ్రిదిలె నతడు దానన్, రానడే యండ్రు వానికా. 64

గీ॥ కలదు విద్యాధికంబు సంఘాల్పకంబు
 పెద్ద శ్రీరానడే యందు, హద్దున కది
 కడుదిగువ విన్నించు నేల్పడిగుఱిచి వి
 మర్శనమును పాటను మంద్రమందు నటుల. 65

గీ॥ రావుసాపేబుండకు భావమందు
జమ్మిలో బలె గల దగ్గి, జంకినాడు
తనదు న్యాయాధికారిత్వమును దలంచి
తన సహాయమన స్తత్వమును దలంచి.

66

చ॥ ఇటు లయి సంఘసంస్కరణమే శరణ మ్మనుచుండు రానడే
నిటలముగుండ్రబొట్టు గమనితము కన్నుగ, నిద్రి కై వనం
ఘటితము జాతి కెల్ల, నిది గల్గి శివత్వము నందవచ్చువా?
బ్రిటనును భారతం బనుకరించిన వారని స్వేచ్ఛవచ్చునా! 67

మ॥ హిమమున్ రానడెచి తమున్ గలవు రెండేరెండు మా కిందు మి
త్రమ ! లోపేడివి పై కిఁ జల్లనివి, యేతచ్చిత్తమం దున్న ల
క్ష్యముచేసె నది సౌఖ్యమొక్కటె, తదాఖ్యన్ సంఘసంస్కారమం
దుము, దీనం జనపారతంత్ర్యమున కానో! యగ్నిసంస్కారముల్.

చ॥ పొరువులు లేక యెల్ల రొక టొకడ బో దగు నేడు సంఘసం
స్కరణము లెట్టివేనియుఁ బొసంగవు, నందును రాజకీయసం
గరనముదాత్తసంగతుల కందువ వేదికపైని బొత్తుగా
చొరనిడరాదు వాని, నవి చుట్టుకొనక మతసంస్థ కావలెన్. 69

ఉ॥ కా దన రామమోహనుని గాని తదీయమతప్రచార మే
లో? దనియింప దందఱను లోగొనెఁ గొందఱ మాత్ర మాంగ్లవి
ద్యాధికు లైన రానడెముఖావళి నీయెడ, గాళిపుట్టమే,
ప్రోది నొసంగె దాని, కట ముఖ్యులు తాకురు చంద్రసేనుడున్.

గీ॥ 'ద్వారకానాథతాకూరు' తండ్రి, కొడుకు
పేరు దేవేంద్రనాథతాకూరు, తండ్రి
రామమోహను హితుడు, తద్రాహ్మమతము
గొనియె, లండనులో బోయె, కొడుకు గలడు.

71

చ॥ కొడుకును చూడలేద యనుకో వినుచుంటిమి, బ్రాహ్మ్యడయ్య నా
తడు మన యార్జుమార్గమును తప్పడ, కేకవచంద్రసేను డన్
బిడుగు కలం డొకం, డతడు వే ట్టు కై) స్తవమార్గగామిగా
నడపెను తవ్వుతమ్ము, నది నన్నునె ! హైందవజాతి కాపుడా! 72

ఉ॥ వేదములోని మంత్రములు విచ్చిన పూలుగఁ బించిపెట్టెడిన్
సాదు సదస్సులం దొకడు సర్వులు నొక్కటె యంచు, స్పర్శకున్
గాదిలి గాని మానవు డొకండును లే డనుచున్, సమానధ
ర్మాదృతి పలుకునం బలెఁ గ్రియన్ దనరకావలె నంచుఁ డెల్పుచున్.

ఆ॥ అతని పేరు దయానందు, డతని మతము

వైదికమ్ము, జాతీయతపాదు, కులవి

భేదకశ్మల దూరము, పోదుచెరిగి

యెందువలన ? నింగ్లిషు లేనందువలన.

74

మ॥ ఒకడే యీశ్వరు డోసమాఖ్యు, డవతారోపేతు డే నాడు కా
డు, కువాడమ్ము పురాణ, మింద్రుడు యముండున్ మున్నుగాఁ
జేర్లు వా

నికె నెల్లున్, తమ కర్మబట్టి జని యున్మీలించుబోః మర్త్యకో

టికి, వర్ణమ్ములు నాల్గు వృత్తులు సుమండీ ! యంచుఁ దదో

ధముల్. 75

ఉ॥ హిందుమతమ్ము సంఘమున కిం పగు సంస్కరణమ్ము లేనిచోఁ
జిందరవంద రా నని విశిష్టము వేదికపై ని శ్రీదయా
నందనరస్వతిప్రథితనామయతీంద్రు డతండు వేదవా
క్కున్ దగ మూదలించుచు నకుంతితరీతి నుపన్యసించెడిన్. 76

చ॥ మత మెడ మైన వారి నొక మంత్రముచే నతికించి, యంటరా
నితన మచేతనం బనుచు నిర్ణయముంబ్రకటించి, సర్వసం
తతి ద్విజులం బొనర్చి, మృతనాథకు మళ్ళియుఁ బెండ్లి గూర్చి, య
య్యతిమణి కూర్చె సంఘమున, కార్యసమాజము పేర్చె వానిదై.

గీ॥ తదభిమానులు రాజపుత్రస్థలమునఁ

బించనదమున బొంజాయిపరగణా న

సంఖ్య లున్నారు స్వాతంత్ర్యసాంఖ్యబోధ

మందుచున్నారయా! స్వధర్మాంతరితము.

77

క॥ వ్రాత్యస్తోమ మధర్మ

శ్రుత్యుక్తమురీతి జరపి శుద్ధులఁ జేసెన్

స్తుత్యం డత డెందఱునో

ముత్యము లై వెలుగ స్వమతమునఁ బూర్వ మటుల్. 78

శా॥ అధ్యక్షించెను రానడే సభ, నువన్యాసమ్ము గావించెఁ బూ
నాధ్యాతాధికమోహనమ్ముగ దయానందుండు మూడేండ్లనా
డధ్యాత్మమ్ముగ ద్వైత, మఖ్యుదయఖావారూఢి నద్వైతమా
ర్యధ్యేయమ్ము స్వధర్మపాలన సశక్త్యద్వైతమున్ దెల్పుచున్. 80

గీ॥ వినికి గల దొక పరమహంసనుగుటించి
యతని యునికి కల్కత్తా యటంచు నతడు
శాశికామాతృభక్తితోఁ గలిపి భరత
మాతృభక్తి బోధించెడి మహితు డనుచు. 81

శ॥ పెక్కురు శిష్యులు కలరట
యక్కాశీభక్తుడైన యద్వైతికి, నం
దొక్కడు గాకున్న నొకం
డుక్కును సంకువునఁ బోసి యూదడొ! ప్రజకై. 82

గీ॥ వారు చెప్పినట్లు వర్తించు వారికిన్
మంచివారు కాని మనుజు లుండ్రు
నట్టి మనుజు లంచు ననిపించుకొనమియే
మంచితనము గాగ నెంచవలెనొ! 83

ఉ॥ ఇంటికి నిప్పువెట్టి, యిట నే నభయమ్మిడి మిమ్ముఁ బ్రోవగా
నుంటి నటంచుఁ బల్కి, యెహహహో! యిటనే యిత
డుండకున్నచో
మంటకు లోని యందలును మ్రగ్గరాకో! యనిపించి, కిర్తిగై
కొంటయె మంచి యైన హితకోవిద! చెట్టయటంచు నుండునే! 84

శా॥ సౌరోక్షిరణదేవనర్జిమెహతానాముల్ ప్రజానాయకుల్
వీరల్ యోగ్యులు శాంతికాముకులు నీ వీ రెవ్వరిన్ వేడుచు
న్నారో యా దొరగుంపుమంచితనమే నా వర్ణితం బైన, దీ
మారాముళ్ళ ప్రభుత్వమున్ సయితురే! మాదృగృవాదృగ్జనుల్.

శ॥ సౌరోజియడుగుజాడల
మీఱక చరియించువారు 'మెర్వాన్ మెహతా'
శ్రీరానడేలు, నతనికి
వారే చేతులును చెవులు భారతభూమిన్. 85

క॥ వా యీడే పార్సీపా
 పా, యత డాఖ్యన్ ఫిరోజీషామెహతా, దే
 శీయభటసంఖ్య నెక్కువ
 సేయన్ వలె సేన నని వచించెఁ బ్రభుతతో. 87

ఉ॥ తద్విధి నై నికవ్యయము తక్కువ కావలె, నల్లె సర్వశా
 ఖాద్వయసమ్ము తగ్గవలె ఖర్చులు, సుంకము వార్ధినీత మే
 తద్వసుధాగతమ్ము నగు ద్రవ్యమువై నధికమ్ము, పౌండ్లగ
 ణ్య ద్వివిధప్రకారధనపట్టిక రూప్యగతమ్ము కావలెన్. 88

క॥ అని యితడు తక్కు నేతలు
 నినదించిన తీరు బధిరనిక లేకంబు
 ద్వని, దర్జీ కొలతలఁ జిం
 పిన పీలికతుక్కుముక్కు పీరల యర్జీ. 89

గీ॥ గాండ్రుగాం డ్రని సంఘసంస్కరణకొఱకు
 మ్యౌవుమ్యౌ వని పారతంత్ర్యహతికొఱకు
 వ్యవహరించుచుందురు వీరు, వారు, వీరు
 కాని వా రెందు దాగిరో కానవలయు. 90

అ॥వె॥ పార్లమెంటులోన ఖారతస్వపరిపా
 లనసమస్య నెగడు పొనుగుపడదు
 మండదు, చలిగాచుకొండ్రు పెక్కం ద్రందు
 నొక్క డెవడో బలిమి నూదినపుడు. 91

సీ॥ మా పల్కులకును వార్తావత్రికలకు స్వే
 చ్చను ప్రసాదింపుడి! చాలుచాలు
 మా జనమ్ములతోడ రాజధానీరాష్ట్ర)
 విభుసభల్ పెంపుడి! వేడుకోలు
 మా వారి మీ వారి మాడ్కి సర్వోద్యోగ
 ముల నిల్పుడి! మాకుఁ దలను పాలు
 మా పన్ను తగ్గించి మాకు నీటి వనర్లు
 పొచ్చింపుడి! యదియె పదివేలు

గీ॥ ననుచు విన్నవించిరి వీర లాంగ్లపిత
మునకు, వై ప్రాయ యన నొక దినును రాయి
పార్ల మెంటు సిమెంటుకంబమ్ము, వినతి
వ్రతములు మిత్రములు సాశ్రునేత్రములకు. 92

మ॥ తనరు నేతలలోన పెద్దతల దాదాభాయి నొరోజి, వ
ల్కున నెంతో యెద నంత తీయదన మొల్కున్, మెత్తగాఁ
గోయుఁ బా
లనసంస్థన్ హృది యున్నచోట, నదియే లభ్యమ్ము కానప్పు డా
యన నేమందము చేత లేఖనిని ద క్కన్యమ్మునున్ చాల్పడె. 93

గీ॥ పలుకులను ముక్కు, కనుకొలకులను సుక్కు
క్రియల నీక్కు, కాన్పించియు హృదయమందు
పాతువాదభేద్యమ్ము చో టెనగి ప్రభుత
యొప్పు ననుచుండు నొరోజి, తప్పుతలపు. 94

క॥ ఈస్టిండియా సొనై టీన్
సృష్టించె నతండు లండనిద్దాంగ్లలతో
స్పష్టముగ భారతీయో
ద్రిష్టము తన్నాగరకత తెలిపెడు పూన్కిన్. 95

మ॥ పడుకన్ హాళిగఁ బైకి జూపిన పదద్వంద్వమ్ముతో మంటిపై
బడన ట్లాపితి నేను మింటి నని వాక్పాగల్భ్యమున్ జూపు నె
వ్వడు తత్పద్ధతి కోసివేసికొనె నవ్వా డా సఖాద్వారమం
దదుగుం బెట్టుచు, తీసివేసికొనె నేష్యావాసితో భేదమున్ 96

పీ॥ అతని యీ సమితికి నఖిలభారతమున
కాఖ లున్నవి కాంతిరేఖ లగుచు
నతని యాశయము భారతజనకాకమ
ప్రాప్యస్వపరిపాలనాతిశయము
నతనికిఁ గొంత మహారాజవిత్తము
దత్తము, దేశ్యాభ్యుదయము వ్యయము
నతని యుపన్యాస మాతని ధనకోశ
మేర్పడినది విద్య నేర్పు కోస

గీ॥ మతని పీఠ మనన్యగ, మతడు రాజ
 కీయముజ్జమునందు నాగ్నిధ్రు, డతడు
 పెండ్లి యైన భీష్ముడు శస్త్రవిరహితుండు
 పనితగుణరాజి దాదభాయినపురోజి. 97

క॥ ప్రభుత యిడె నినుపదారుల
 యభివృద్ధికిఁ బదియు కోట్లు నౌ రూప్యములన్
 తుభితార్థి కవిద్యాంసుల
 రభసన్ మన్నింప, కతని వాత నిచటికై. 98

శా॥స్వాతంత్ర్య పతివన్న సర్వజనతాజాతీయభావమ్ము నా
 నేతుప్రాంతహిమాచలాంతధరణీశ్రీతారహారమ్ముగా
 నే తాతయ్య వచించె? నెవ్వీ చదువున్ నేర్పించె? నాంగ్లేయుడున్
 శ్వేతాస్మీపనిషత్తు వాని చదువున్ జేకోక నేయున్నచో. 99

మ॥ అని వాచితురు కొందఁలు, అందు నొకరుం డా పారసీపెద్ద, వా
 ని నిదానమ్మె ప్రధాన మై మనెదఁ రెండేఁ జారసీ లాదలున్
 మనతో నేల్పడిఁ గత్తిగట్టి యెదురింపన్ రార, రాకున్న నే
 వన రా త్రోవనొ చేయుచుండు జతనన్ స్వాతంత్ర్య
 పర్యంతమున్. 100

అ॥ వె॥ సిక్కులను గుఱించి చెప్ప నక్కట లేద
 యెప్పుడెప్పు డనుచు నెదురు మాచె
 దరు సునిశితఖడ్గధారావ్రసారణఁ
 దెలుపుమీద నెలుపు నిలుపుకొఱకు. 101

గీ॥ హూణభారతసంతాన మైన వారు
 నస్మదనయానఁ గై స్తవు లైనవారు
 కలిసిరా రయ్య! మన కార్యఖడ్గములకు
 జనచతుర్థాంశ మిందు నిస్సామువారు. 102

క॥ అహమదుషా 'బహదుర్షా'
 మహితులు స్వాతంత్ర్యసమితి మడియగవే! న
 న్నిహితులు వీ రై రాంగ్లుల
 కి హి హి! యనుచుండు! ప్రభుతనెదిరినవారిన్. 103

మా॥ తొలి వినిచితి వస్మద్భూస్వతంత్రత్వమం దౌ
కలహాకథ, మరేదో గాథ వాచింతు నంచుం
బలికియుఁ జనినా వా నా డనన్ మిత్రు,డోహో!
తెలిసితి నని ఫాడ్కె తెల్పె నీరితి దానిన్.

104

శా॥ తత్సంగ్రామహతావశేషులు ప్రభుత్వప్రోక్తవాగ్దాసు లై
యుత్సృష్టం బొనరించినారు మనతో యోజించుటఁ, స్వీయసం
యత్సన్నాహము వేఱఁ చేసికొనినా ర య్యాజ్ఞికిమున్నెసం
విత్సా రాకృతు లైన వారిగురువుల్ ప్రేరేపగా మున్లిముల్.

గీ॥ పేరు సయ్యదహమ్మదు బెల్వి యా నొ
కండు కలడు, స్వీయులకు నాతండు చెప్పె
భారతమ్మన మన పరిపాలనమ్మ
నేరు సాగింతు నెల్లరు నిలబడు డని.

106

మ॥ పనిచేఁ వానికి వాని సంఘ మది తా బస్తాలుబస్తాలుగాఁ
గనకంపుఁ మొహిరీలు సొమ్ము లిటుకల్ కన్తి జిగు శ్లంఠికు
ట్టిన కు ట్టొప్పగ, వాని యాజ్ఞ యవలోడించెఁ మది గూరుచుం
డిన నిల్చుండిన గూరుచుండినను, తో డేతెంచెబో! సిడ యై.

మ॥ రణజిత్సేనానిపై ని దాడి యది, యిర్వంకన్ సమానంబె యాం
గ్గుని క్రేగంటి ప్రసార, మైనను మొదల్ కోయవలెఁ సిక్కుపె
త్తనము సయ్యదుగొయ్యి త్రవ్వవలె నా తర్వాత, ని ప్పై శత
ఘ్నివికాయమ్మును బ్రెల్వి కాంగ్గతతి యందించె నిశీఠమ్మునన్.

ఉ॥ సిక్కులఁ దొల్త గెల్చి క్రమసిద్ధి నవేందుపతాక మంతట
రెక్కొనజేయుతెల్విగల బ్రెల్వి పడెఁ రణజిన్మహేంద్రుపై
నుక్కును కొక్కురించు వపు పూగు పదాతులు, రాతు లేనుగుల్
మిక్కిలిసంఖ్యఁ దోడెనయ మృత్యుకరాంగుళితుల్యకస్తు) డై.

సీ॥ గుఱ్ఱమెక్కినవాడు సజ్జన దిగజాతె
నేను గెక్కినవాడు పీను గయ్యె
బీర మాడిన నోటఁ బెన్నెత్తువ ట్టోడ
కత్తి నెత్తినచేతి కండలూడె

ముందుసాగినవాని మోకాలు విటిగెను
వెన్నకేగెడువాని వీపు వీలె
క్రోవికాల్చినవాని గుండె రెం డయ్యెఁ, బి
రంగిప్రేల్చినవాని రంగు మాతె

గీ॥ సయ్యదహమదుబ్రెల్వీవికాలనై న్య
దై న్యమును బల్క వాగ్దరిద్రంబు నాల్క
యేబడేడులనాటి దీ వృత్తము, పదు
నాటునేండ్లు నీ యుద్యమ మణిగిపోయి. 110

క॥ అహమదనంతరమును ని
స్పృహ నొందక యుద్ధ మాడె బ్రిటిషుబలముపై
నహమహమికతోఁ గూడిన
'నవోబి'నామకతదియభటవర్గంబుల్. 111

ఉ॥ వార మహమ్మదీయపరిపాలన మొల్లక యట్లు సేయుచున్
భారతకోణభూమి నొక భాగమున న్నివసించి యచ్చటన్
జేరి వసింప రం డనుచుఁ జీరి రయా ! తమవారి నెల్లరన్
బోరి రయా ! 'జహీదు'నకుఁ బూనని ప్రాంతపతానుజాతితో 112

మ॥ రణజిత్పించుడు పోవ రాజ్యమునకున్ రాజైన హుణుండు వీ
రిని రేకట్టగనీక యెన్నోతడవల్ ప్రేమనృహాహువా
హినిమొత్తమ్ములఁ బించిపంచి తుదిగా నెన్నొక్కకో శీర్ష మె
త్తనిరీతిం బడగొట్టి కొందఱను బందాల్ జేసె నాజన్మమున్.

గీ॥ ఈ మహమ్మదీయులు మన నెపుడు మెచ్చి
బుజము లొరయుచు దొరతనమ్ము నెదిరింత్రా
కూయకుండునె!గుండెలో గ్రుడ్లగూబ
దాని కానాడు నిటనుండి తరలువాడు. 114

క॥ ఇయ్యెడ వీరలు పెక్కురు
కయ్యపు బోకడల మఱచి కైకొందురు సర్
సయ్యదహమ్మదుబహదూర్
తియ్యనిసలహాను బ్రతుకు తీగలు సాగఁ. 115

చ॥ మతమును గూర్చి యా మనిసిమాటలు మాటిచి కట్టు కోటలై
యతివల సొంపు లర్యముని యంకువుచేఁజెరిగించు చేట లై
ప్రతిమతి నాంగ్లనాగరకవై భవమందున ముంచు నూట లై
కొతికిరి, వెక్కనంపడిరి, కోపముఁ జూపిరి ప్రాతముస్లిముల్. 116

క॥ మేయో యను చక్కటి వై
ప్రాయిన్ మాయించె నేలరా! “షేరాఖీ”
డాయదొ స్వర్గము తా నై
యీ‘యహమదు’ నేయ ననిరి యీడ్పులు“మక్కా”న్. 117

ఉ॥ వారల మాట కేమి గుణవంతు డహమ్మదుఖాను, హిందువుల్
తారును బాయిఖాయిగ మెలింగుట కొప్పినవాడు, హూణఖా
పారమణీయపాతము వసంతముగా మొగలాయి | మోడు నూ
త్నారుణవల్లవస్థగిత మౌటకు సువ్విళులూరువాడునున్. 118

గీ॥ సయ్యదహమదుకేశవచంద్రసేను
లును దయానందుడును ఢిల్లీలోనఁ గలసి
రేగుదెంచి దర్బారున, కెంత చర్చ
ముదుర నేమి ! ఖావై క్యము కుదురలేదు. 119

చ॥ కలిగెను హూణసంస్కృతి కగర్భజపుత్రుడు దైవదత్తుడై
సలితబుద్ధి సయ్య దని చయ్యనఁ ద న్నెగనెత్తు నేల్పడిన్
గొలిచి, ఖుదా సదా మన కగోచరు డయ్య ముదావహుండుగా
మెలిగెడి నాంగ్లపాలనము మేకొని యంచు కఠించెనాతడున్ 120

గీ॥ దాన మెచ్చి ప్రభుత్వము దాన మిచ్చె
హసదుఖిరుదు “స్తారాఫిండియా”! యటంచు
సయ్యదహమదునకు, వాని సంతతి కిదె
నద్రీశిఖరకల్పంబుల నధిక్యతులను. 121

గీ॥ “అలిఖుడున” నెలకొల్పి విద్యాలయమ్ము
నహమ దాంగ్లమహమ్మదీయాఖ్య మొకటి
అన్నమిడు హూణులకు వీరు సున్న మిడి ర
టంచు నతడు వహోలీల నాడిపోసె. 122

శీ॥ సమర మాడి వహాబీలు స్వర్గ మేగ
గేటు మూసె రక్షకు, డిటు లేటి కనగ
మీగు నచ్చు టాంగ్లుతోడఁ బోరికాదె!
యనియెగట, బొచ్చుకుక్కయు నఱచెనంట. 123

క॥ అని స్వర్గమునగద! యీ
వని జరుగుట భూమి కెట్లు వచ్చినదో! వే
గను దొలతుఁడు పాడేక్కి
వినిచె నహమ్మదునె పోయి పృచ్ఛింపవలెన్. 124

కా॥ ఈ చారిత్రపుటాంత్యముట్ట మిది మిత్రేశాన! “అబూహానీ
ఫా”చే నిర్మిత మౌ నిబంధనము తప్పన్జూచు నా భ్రష్టునిన్
రాచున్గాతః మరేబియాబ్దిసికతా పాజ్యమ్ము తా నష్టికా
డాచున్ తిట్లు ప్రవక్తతిట్టినవి యన్నా రా! వహాబీలునున్. 125

క॥ ఆ సయ్యదహమ్మదు మన
బాసల్ వినఁ బట్టియిచ్చుఁ బగఱకు మనలక
బాసటగా డయ్యా! మన
మే సొరిదిన్ వేడ నొక్క మియ్యా యేనిన్. 126

చ॥ అది గనిపెట్టి రెండుహృదయమ్ముల కొక్కటెమోతయంచు,వా
రిఁదనరఁ జేయుచుం బోరిబోరిం బికునమ్ముల నూటిపోయుచున్
హదను లభించినంతనె మతాంబుధిపోటున రెచ్చగొట్టుచున్
గదుముచునున్న దేల్పడి సఖా! మనవైకి మహమ్మదీయులన్. 127

కా॥ ఐనన్ గొందఱు రోహిలాలు కల రయ్యా!మేటి యుద్ధమ్మునన్
న్నానాసాపాబుసఖ్యు షోరపురభూవాళుం బెడన్బాయ రై
యీనాడున్ భృతిమై సహాయకులుగా నేతెంతు మూసీనదీ
స్థానీయుల్ యురసంచరన్మకరదంతచ్చేదవాచుంచువుల్. 128

ఉ॥ అన్నిటిలోనఁ బెద్దయు ధనాధ్యము హైదరాబాద్, స్వల్పసం
వన్నముగాఁ దగున్ కథియవా, రివి చిన్నవి పెద్ద వైదుమా
భన్నర రాజ్యముల్ భరతరాష్ట్రపు మూడవవంతునేల వి
ష్ణున్నము,లిందు రాజులును బానిస లాంగ్లన కల్పులున్ మమల్. 129

సీ॥ నర్మదా ప్రాంతమ్ము శర్మద మె ట్లాను?
 నడి లేదు వింజ మాకిడిన కరణి
 లా వేరికిన్ లేదు కావేరితీరాన
 టిప్పుసుల్తానుతోఁ జప్పబడియె
 తృష్ణ లే దనిపించెఁ గృష్ణ, యాంధ్రమున బొ
 బ్బిలి నుండి బెబ్బులి వెడలిపోయె
 ఆవరించినది గోదావరీతటమహా
 రాష్ట్రాని దారి దూర మగు నడవి

శీ॥ బ్రహ్మపుత్రమనరసంబు స్వార్థ మయ్యె
 పంచబంగాళ మైనదో! పంచనదము
 గంగ యొకటే శరణ్యము క్రాంతికి, సహి
 యింపలేదు త్వాదృశకూరు డిట్టి నడిని.

180

ఉ॥ ఏది యిరమ్మదమ్మును సృజించినదో పిడుగుల్ వడంగ న
 య్యాదిమళక్తికిన్ దనయు డైన యొకం డిపు డిందుఁగావలెన్.
 సోదె యెఱుంగుబో! జయము, సుప్రజనమ్ముల మేలుకొల్పి యు
 న్నాదుడుగా మొగ న్నిలచి తాకవలెన్ బెఱవారిమూకలన్. 181

క॥ కృత నిశ్చయుడ నయా! దౌ
 ంతరాయా! తత్కృతికి వెలలవో! నాతో
 జతగా ననె ఫాడ్కె, యన
 నతడున్ చాల్చెను రివాల్వ రసి గుండ్ర గుదిన్.

182

పాడే ఖండము

ఉ॥ ఏ వడిఁ గత్తిఁపట్టి యుళిపించి పరాసిని డాసి నొక్కి యా
 పోవడి నడ్డి పోటునకుఁ బో పెదురొడ్డి యురిలునకా మెడన్
 వైవగ నానా, వైరినయనమ్ములు దిగ్భ్రమ మొందఁ ద్రిప్పనా
 నో వివరించి నేరిపె నహా! ఘడకే తన భృత్యపంక్తికిన్. 1

క॥ కదలని కదలిన లక్ష్యము
 చిద్రుపలు కొట్టించె నతడు శిష్యవితితిచే
 తఁ దుపాకిన్ శిక్షణమి
 చ్చి, దొలకాదికులు నందుఁ జేయొడుపుమగల్. 2

క॥ కులకాంతనెమ్మొగమ్మున
 తిలకముఁ దీప మయి యారతి నొసంగగఁ ద
 ద్వలయితభుజబంధము నె
 ట్టులొ నడలించికొని యాతడు వ్రయాడించెన్. 3

గీ॥ తోడువచ్చెద నని యెంత వేడుకొనిన
 బవర మిది కాదు నీ బాహుపటిమఁ జూప
 దుర్గమారణ్యవాసమ్ము దొంగపోరు
 సతులకు నిషిద్ధ మని తన జాయ నాపె. 4

కా॥ రామోసీల్ మరికొందఱున్ దన బడిన్ రా శస్త్రపాణుల్ తమ
 స్త్రీమంబుల్ విరబోసికొన్న నడురేచుట్టాలు స్వాతంత్ర్యదీ
 ఊముగ్ధాత్ముడుదై ర్యము న్గవచమున్గా చాల్చుకొన్నాడు పా
 డే మిట్టాడెను దప్పుపల్లియల కెగే త్రోవ ఖర్వమ్ము గా. 5

సీ॥ రాత్రినిం బవలుగా రచియించు పూనాపు
 రీరాజవీధి దూరీకరించి
 యందందు నెవరేని యడిగినఁ బ్రభుతనై
 న్యము కొంత పోవుచున్న దని చెప్పి

నగరికావలివాండ్రు మొగిసి ప్రశ్నింప లం
కపొగాకుచుట్టల కట్ట లిచ్చి
యటనటఁ జెలరేగి యటచు శ్వాసములకు
పొట్లముల్ విప్పి బిస్కట్లు వేసి

గీ॥ మేడలను బెంకుటిండను మిద్దియలను
గుడిసెలను చాటి పొలిమేర గడచి చారి
దీయు నా వాసుదేవుతోఁ బోయిపోయి
బలగ మొకచోట రేకలువాఱఁ జేరె.

6

క॥ పలికి రనుచరులు నేతను
బలవన్మహానీయ! యెటులు స్వాతంత్ర్యరణ
మ్ములు సాగు ధనము లేకయ
జ్వలనము లే కెటులు నన్నభాండము లుడుకున్.

7

క॥ మా కిడు జీతమ్ములకై
రూకలు నీవద్ద లేవు, రోజును వేలన్
జేకొండము ధనిగృహములఁ
జైకొని దోచుకొని యిచటి పల్లెలయందున్.

8

ఉ॥ వలె! య టంచు బల్కు మని, పల్కె నిటుల్ ఫడకేబుధుండు కా
ర్యోల్ల నితాత్ములార! జనతోద్ధరణమ్మున వచ్చి దోచుకోఁ
జెల్లనె! నేను వాఙ్ముఖము చెప్పి ప్రజన్ వినుపించి రొక్కమున్
మెల్ల గఁ దెత్తు, మిమ్ము మిసిమింతులఁ జేయనయా! తుధార్తిమై.9

చ॥ జ్వలనము లేక యన్నము పొసంగదు కాని తదర్థ మంబర
మ్ముల దహింతుమా ! మనుజువుంగవులార ! మహోద్య
మమ్మునన్

జిలిపితనమ్ము మాధ్వికలకిం బడు నీటి లవమ్ము, స్వార్థచిం
తల దిగనాడి లభ్య మమృతమ్ముగఁ దిందము చేశసేవలో. 10

ఉ॥ క త్తిని బట్టినాము పరకాండముఁజెండుటకా? ప్రజాతతిన్
గుత్తుక గోసి దోచుకొను కూశతనమ్మునకా? యిటుల్ ధనం
బెత్తుక పోవ వచ్చితిమె! యెల్లర నొక్కటి సేసి చేశసం
వత్తిని నిల్వ సేయుటకు వచ్చితి మన్నది సంస్కరింపుడి. 11

గీ॥ కన్నగాని సాధుల కన్నగాగఁ బగటి
కులటచే నర్థదాయంత కుంకుమంపు
బొట్టు పెట్టించి చిత్రముల్ వోయె లేత
యెండ క్రొత్తకోడండ్రు శపించుచుండ.

17

చ॥ శ్రమ మఱి గొంత నిద్రిలిన రాణువ లేచి సమీపవర్తిగ్రా
మమునకుఁ జేరెఁ బల్కుబడి మన్నన యొప్పిన యూరి పెద్దకున్
గ్రమముగ నంతయున్ దెలుపఁ గై కొనియెన్ బలవంతు సూతి నా
సుమతి, యెఱుంగఁజేసెఁ దన చుట్టును ప్రక్కల యూశ్వచారికిన్

క॥ వడిసెలతో రాయి విసర
వడవేయన్ వలె తుపాకి భటతతి లేదా
మడమన్ ద్రిప్పవలె, నిటులు
నడరెడువారు రయితుల్ మహారాష్ట్రమునన్.

18

సీ॥ అధరమ్ము నవ్వుచు హృదయమ్ము రాళ్ళు రు
వ్వుచు మెలింగుటను దవ్వంచువారు
ఘాటలు కోటలు దాటుచు చేతలు
కితలై నపు దేవగించువారు
అదితినంతతియకా యతిథినంతతి యని
యిన్నా శృంగ నక్కరించువారు
తా మౌ నటన్నఁ గాదని రాజ్య మనని తృ
ణీకరించి జయింప నెంచువారు

గీ॥ ప్రజకు ద్రోహము చేసెడి వానిముక్కు
కోయువారు, మంచికి మంచి నేయువారు.
జొన్నరొట్టై లేదొ భుజింప మన్నవారు.
పెక్కుమంది మహారాష్ట్రపృథివియందు.

20

క॥ అంతయు గ్రామాదాయము
కొంత తమ పొలమ్ముపంట కోవెలలు కళల్
కాంతిల దేశజేమము
సంతతముగ నచటి కృషికజనము వ్యయించున్.

21

క॥ ఇంటికి నొక రై పెండిలి
వంటన్ బలె నైన తిండి ఫాడ్కెయులు మూ
డింటన్ బూటలఁ దిని, రె
ల్లుంట నభ యటంచుఁ దెలిసె లోకుల కచటన్. 22

మ॥ నిడుమీనమ్ములు బొందెముళ్ళ తెలియంగీ లొంటిచేపెండిపెం
గడెముల్ వట్టెడునెట్టిటంచువలువల్ గాఢోన్న తోష్టిషముల్
విడెపుకదిత్తులు నొప్ప వచ్చి పెద 'కున్నీ' యింటిలో రెడ్డిగ
మ్మిడి'రాలే సగళే' యటంచుఁ గృషికుల్ హృష్యన్మిథో భాషకుల్

క॥ నట్టి ల్లది వది మిద్దెలు
కట్టఁ దగిన వెడలుపునఁ జొకాటము, బెరసెన్
జుట్టూళ్ళ ముఖ్యజన మ
వృట్టునఁ, బెదకా పసెన్ సభానాథుం డై. 24

క॥ తెగులు వడిన పైరు వలెన్
సగ మయితిమి నలగి కఱపుచాలున, మూలం
బగు నింతకుఁ బరపాలన
ము, గెల్వవలె చాని బ్రజలము సమైక్యమునన్. 25

గీ॥ గొడ్డలియె సృష్టము తరువుఁ గొట్టుకొఱకు
సృష్ట మీ మహారాష్ట్రము స్వేచ్ఛకొఱకు
తొలి శివాజీవీష్వాలు, నావలను రూన్సి
రాణికాంత్యాలు, ఫాడ్కెబుధాను దిపుడు. 26

గీ॥ ఇంగలమ్ము కుంపటి నాఱనియముకద!
యెప్పుడెప్పు డెవడొ యొకడు నిప్పుకొఱకు
వచ్చు, నలవాటె మనకు నందిచ్చుచుంట
యట్లె త్యాగగుణము నన్మదాత్మయందు. 27

గీ॥ వాసుదేవబల్వంతఫాడ్కెసమాహ్వ
యుం దితండు భారతదాస్యఖండనైషి
యరుగుదెంచె నై న్యముతోడ, నన్మదీయ
నివిధసాహాయ్యమును గోరి వినుచు నిపుడు. 28

శ॥ అడ్డ మెటుంగక భరతుని
గడ్డన్ స్వాతంత్ర్యరథము కదలెడివఱకున్
గడ్డము తురిక నెటుంగదు
గుడ్డను తల యెటుగ దితని గురుతరదీక్షన్. 29

-చ॥ కరణము మున్నబున్ వెలితిగా గల యా నభ పెద్దకాపు త
త్సరణి వచించి కూర్చొన భృశం బలరెక, నిలువెత్తు కింతయున్
దటుగనివాడు, నన్న లయి తమ్ములఁ బ్రోచెడి కన్నుదోయివా
డురసిలవానుదేవుడు మహోన్నతబుద్ధి వచించె నీ వడిన్. 80

అ॥ వె॥ అంగుళీయకమును మ్రింగిన దొక చేప
యంగుళీయక మ్మనర్థము, తద
వాప్తి కేమి చేయవలెనో వాకొనుడు స
దమ్యలార ! దౌష్ట్యదమ్యలార ! 81

శ॥ అన నెల్లరు నొకటిగ వా
కొని రా మతస్యమ్ముపొట్ట కోయవలె న టం
చును, ఫాద్యే సరిగా నదె
మన ధనమున్ బరవిభుత్వమతస్యము మ్రింగెన్. 82

సీ॥ లండనుభారతరాజ్యాంగసంస్థ ఖ
ర్చు ద్విలక్షలు మరి నలుబదివేలు
నై నికానై నికజనభృతి కాంగ్ల దే
శము పోపు నొడమి లక్షల శతమ్ము
తజ్జనబృందసంతాన విద్యావృద్ధి
కదనము ధనము వదైదు లక్ష
లిందుఁ గై స్తవము బోధింప వచ్చిన ఫాది
రీలకై వ్యయము పండ్రెండు లక్ష

గీ॥ లేమి టివి? పొన్న, పొ నవ నెంత? రూక
లు పది, యిప్పుడు లెక్కింపు డయ్య! ప్రజలార!
యొనరుపడి సాలుసా లెంత మన ధనమ్ము
దోచుకునుచున్నదో పెఱదొరతనమ్ము.

పీ॥ ఎక్కడున్నది 'యేడె'? నెక్కడ నిండియా?

దాని పాలనఖర్చు దీని కలమి
రాజకీయాల తంత్రపుకాల పెరిషియా
మనిచియు దాని ఖర్చు నిట నెట్టి
జాంజిబార్తంత్రీకసమితికి లక్షద్య
యము పొన్న ఖర్చు దీని మెడఁ గట్టి
బర్మాను పాలించు పనికి నై తగిలి
కోట్ల రూకల ఖర్చు కొనరి లాగి

గీ॥ మనము దీనాతిదీనుల మైన నేమి
చర్మదఘ్నమ్ము దయలేక సంచగించు
నీ పరాయిరాచరికమ్ము నిక నువేక్ష
చేసినామొ తీఱని తప్పచేసినాము.

84

గీ॥ కలదు వర్తకసర్వాధికారరక్ష
ణమ్ము బ్రిటనుకు చైనా స్థలమ్మునందు
పౌను లిరువదివేల్ ప్రతివత్సరమ్ము
నిండియానుండి దీని కర్పించుచేలొ?

85

క॥ కెనడా యెదురించినపు డ
యిన ఖర్చున్ దానికడ గ్రహింపర, భరతా
వని యెదురింపగ ఖర్చును
గొని రాంగ్లులు దీనికడ బిగువులేనికడ.

86

గీ॥ మనకు నిష్ఫల మౌ వ్యయమ్మునఁ బ్రభుత్వ
మెన్ని కోటులొ పౌనులు ఋణము చేసి
యెన్ని లక్షలొ చెల్లించు నేటనేట
వడ్డీ, మన తల కెత్తె నీ బండబరువు,

87

గీ॥ ఇచట నిర్మింపఁ జేసిన వెంత చౌక
గా లభించును పొగయోడ! లేల నేయు
నట్లు పెరరాచరిక మది యాత్మజనము
బాగువడ బ్రిటనునఁ జేసెఁ దాని సేత.

88

గీ॥ కలద యైర్లాండుపుష్టి యింగ్లాండునష్టి
కనెడు సామెత యింగ్లీషునందు, నల్లె
ఇండియాలోని జామ మింగ్లాండులోని
జేమ, మిది శిలాశాసనసిద్ధముతము. 39

గీ॥ ఉప్పు బెంగాలులోఁ జేయు టొప్పుకొనక
బ్రిటను నుండి యిచ్చటకుఁ దెప్పించె, నింత
కన్న నష్టదాయకకృత్య మున్నె? యిక న
దెట్లు ప్రభుత? దాని ప్రజల మెట్లు మనము? 40

అ॥వె॥ పొలము నాక్రమింపఁ బోరాడి గట్టుపై
నడుగు బెట్టనియ మాక్రమకుని
పొలము గాదో! దేశము సమష్టిగ మనకు
తలలు కూడ కెంత తలరవలసె! 41

పీ॥ జరిగిన భారతస్వాతంత్ర్యరణము పొ
న్నడఁజేయ నలుకోట్ల పౌన్ల ఖర్చు
కంపెనీ వదలింపుకై మూడుకోట్ల డె
బ్బది రెండు లక్షల పౌన్ల ఖర్చు
తరలి 'పెరాకు'పై దండయాత్రకు నలు
బది యొక పదిసూర్ల పౌన్ల ఖర్చు
వ్యర్థము మొన్నటి యాఫ్ఘను యుద్ధము
వదునేడు మిలియన్ల పౌన్ల ఖర్చు

గీ॥ నల్లె యబిసీనియాపోర నాటులక్ష
లక్రమమ్ముగ, నింతయు నాంగ్లవిభుత
మనలనుండియె రాబట్టుకొనియెనండి!
ధనము కాపాడుకొండి ! యద్దానిఁ జెండి. 42

మ॥ భరతజ్ఞాతలమందునుండి యెవడె? వస్త్రమ్ముఁ దెప్పించికో
జరిమానా యిరుసూర్ల పౌన్లని బ్రిటన్ శాసించె ము,న్నిప్పు డీ
ధర నస్మత్పరిపాలనమ్మె యెనగన్ దత్తుల్య మౌ చట్ట మే
ర్పరువన్ జాలము! వారి వై నవి కటా!వాహమ్ము మై దానమున్

ము॥ ఇక జీతమ్ముల పొచ్చరింపఁ దరమా! యింగ్లాండులో 'నై సియన్' లకు నే వేతనమో యదే యిచట సంభ్రమమ్ము పోలీసుశాఖకు సాక్షెం టగు వాని కాంగ్లు డగుచో, కట్టా! గవర్నర్లమా నీక మేతద్భ్రమి నేమి చెప్ప! నొక యూర్జినించు మృష్టాన్న మై.

చ॥ ఒక డివిజనాకమీషనరు కున్నది జీతము మూడువేల రూపిక లిట, సీమ నింతగ లభించుట శాశ్వతకార్యదర్శి క య్యొకనికె, యెంతస్వార్థమున కొబ్బిడిదొంగలుదొంగ లూళ్ళువంచుకొనినజాడ నేల్పడి గనుంగొన మీయెడ దక్క నేయెడన్. 45

గీ॥ బ్రిటనునుండి వటాల మిచ్చటికి బయలు దేరుమున్నె యార్నెలలకుఁ దేరజీత మిచ్చు వలకేలు జూడించి యేలుబడి, యదె ట్లనగ నది కాదుకాదె! తమ ధనము. 46

ఉ॥ చేతిని గొనివేసినటు చేసిరి భారతజాతికిన్ జమూ వ్రాతమునందు హుణులు ఫిరంగిని ముట్టగనీక, యుద్ధ సాంకేతికనై పుణమ్ముఁ బరికింపగనీయక, యిట్టి పక్షపాతాతతబుద్ధితెక్క లిక దక్కవు లెక్కిడవచ్చుఁ బక్షముల్. 47

ఉ॥ పొచ్చెను వన్ను లెన్నిటికొ యేబదిశాతము నేడు, రేబవల్ పొచ్చిన ధారగా జెమట సృష్టిక నార్ద్రము సేసి పంటలం దిచ్చెడి రైతులార! దురదృష్టవశమ్మున నిట్టి పాలనక బెచ్చరిలంగ మేపి రెదొ మేపి రెటుంగక, గ్రొచ్చు డింతటన్. 48

ఉ॥ పండిన పంట వన్ను తిన పండిన పంట ఋణప్రసాద మై యెండిన గుండెతోడఁ బెరయేల్పడివారికి బానిసీడుగా నుండగ నేల? హాళికమహోదయ! యో బలరామమూర్తి! దోర్దండమునందు ముల్లుగఱ దాల్పక బల్లెము దాల్పరావెనన్, 49

బ॥ పొ॥ వన్ను లొకటె యయ్యుక బరవ్రభుత్వముకన్నఁ బాము మేలు, చచ్చువాడు బ్రతుక వచ్చు పాము వినమువలన, పరవ్రభు తన్ గతించు మనునతండుకూడ.

అ॥వె॥ చదువు లేని మీకు స్వపరిపాలన మేలి?
యనెను ప్రభుత, చదువుకొనని వాని
కన్న మేలి? యన్న య ట్లున్న దీ మాట
చదువుకన్న మొదలు చదురు వలయు. 51

అ॥వె॥ అగ్గు రెంత చదివె! హాయిగా పాలించె
నాష్టునులకు విద్య యలతియ కద!
వారి కన్న వీర లేరీతి నబ్బుగ
లారు వంకమాట లాడువారు. 52

గీ॥ భవ్యులార! ఆస్వస్థతావస్థభేద
మస్వతంత్రత యనునది, యాంగ్లులు తమ
దేశమున రూపుమాపి యీ దేశమందు
సాగుచేసిరి దీని గంజాయి నటుల 53

క॥ అట్టోమన్ సామ్రాజ్యము
నట్టిటనగలిగేమి? యైరోపా, యీ
ముట్టడివేయుట యిందే
చిట్టెలుకలు సిరులు మనవి చీలి య దయ్యెన్. 54

మ॥ తమలోఁ దాము గతై కమత్య మగు నాత్మన్ గాటులాడుకొని, విధే
యము లై స్వామిని గొల్పుఁజంతువు లెవో యవ్వానికిన్ జోడుగా
గమనించున్ దొర యస్వతంత్రజనమున్, గావించు తోడేళ్లసం
ఘముగా దీని నదై కమత్యగతమున్ గా నిల్వడి! నా నుడిన్. 55

గీ॥ తిన్న దలుగని జబ్బు జాతికి ననైక
మత్య మన్నది, జ్వరము సంప్రాప్తమయ్యె
దాన నస్వతంత్రతవేరఁ, దాదనంతఁ
బోవు నిదియు తొల్లిటి జబ్బు పోయినపుడు. 56

గీ॥ అనుచు ఫాదేక్క ప్రసంగము నాపె, జనము
లెక్కగాడు మొనగా డని మిక్కిలి గొని
యాడి పెదకాపుతోడ మాటాడి కొంత
ధనము సంపె స్వాతంత్ర్యయత్నముకొఱకు. 57

క॥ బాబా ! బాబా ! యని గా
రాబముతోఁ దన్ను పిలువ ప్రజ యా నాటన్
బాబాలను గొని దొడ్డమె
రాబాలో దొడు నేర్చె రాణువ కతడున్. 58

మ॥ తరుగుల్మమ్ముల దట్ట మైన యొక కాంతారమ్ముతోఁ గోనలో
పరివారమ్మును తాను నుండి తురగప్రాంచ త్తదగ్రీయు దై
పరితఃప్రాంతము దూసె కోశధనముం బ్రతం బటుల్ ఫాడ్కె జా
గరితోఁగ్రప్రభుతానకస్త్రభటరక్షాకాంతి నిద్రింపగా. 59

కా॥ పోలీస్టేషను లెన్నొ ఖడ్గములు క్రోవుల్ దుస్తులున్ జాజుటో
పీలుం బోవగఁ బేజుఁబాసినవి, రైల్వేస్టేషనుల్ రైళ్లు మొ
త్రాన్ విత్తముఁ గోలుపోయినవి, వార్తావాహతంత్రీతతుల్
నూలుంబోగులు నైన వార! ఫడకేసుతర్హ్వా కార్యమ్మునన్. 60

ఉ॥ గుండియ చేతఁ బట్టుకొని కూర్కిరి రిక్షకయోధు లొక్కచో
నుండియునుండి, కూరికిరిపో ! పలివించిరి ఫాడ్కె ! ఫాడ్కె ! యం
చున్, డగరమ్ము దేర్చి దొర నూతను డీరలుపల్కుగాత డె
వ్వండుర! వా డనెన్, వెరుకవాలున నొక్కడు నేనెరా! యనెన్.

కా॥ వార్తాపత్రికలందుఁ బత్రభర మై, బహిష్కర్తయోధానుయో
ధార్తిశ్యామితవిత్రపాత్రభర మై, యారాష్ట్రధీరప్రజా
కర్తవ్యక్రమపుల్లనేత్రభర మై, క్రాలోగన్న ఫాడ్కెబల
స్ఫూర్తితో దోచె స్వతంత్రతాదినరమాకుక్రోధయద్యోతముల్. 62

క॥ ఎక్కడఁ జూచిన ఫాడ్కె
మొక్కలమే కానబడగ మొగ మరుణంబై
దిక్కులునవ్వింతెలిజన
మక్కనుతీర్చుకొనునొడుపు నరయక విసివెన్, 63

సీ॥ ఒకడు చూపింతు రండో! యనె, మున్నేగ
వెన్న గార్యగృహమ్ము వీటిబోయె
నిటు పోయె ననె నొక్క, డటు పోవబోఁ బాడు
వడిన వెన్నొందలో విడిచె దారి

యటు పోయె ననె నొక్క, డటు పోవ రేవేలు
దొరల శంఖాననతురగకములు
ముక్కుకు నూటి యీ మూలఁ బొం డనె నొక్క
రుడు, పోవ నున్నది రుద్రభూమి

గీ॥ యంగలంగలు వైచి నే లంత కొలిచి
యెంత తిరిగిన నెటను రవంతయేని
తెలియ దయ్యె ఛాడ్యేజాడ తెల్లవారి
దండునకుఁ బ్రజోపరిదృప్తదండమునకు.

64

క॥ ఇది యే మన్తాయము మీ
యెదిరినిఁ బట్టుకొనలేక యీ గతి మమ్ముక
బదరుచు బాధించెద రని
పదిమంది యనంగఁ బ్రభుత ప్రక్కకుఁ జూచె.

65

గీ॥ ఆ మహారాష్ట్ర గేహగేహమ్ము వేగు
నడపె ఛాడ్యేకు, దొరతన మ్మిడిన యిడుమఁ
దట్టుకొనె గాని యాతని గుట్టు బైట
బెట్టలేదు విసువునఁ దిట్టు తిట్టలేదు.

66

గీ॥ వాని తాకిడిఁ గలగుండువడిన ప్రభుత
యమృతనిధి వాసుకి వినమ్మునట్లు వెలిచె
వాసుదేవఛాడ్యేన్ వేడు పట్టియిచ్చు
నతని కులుప ముప్పేల్ రొక్క మనెడి వార్త.

67

శ॥ ఛా ట్టని వృక్షముల్ పగులఁ బై కొనినట్టి దవానలమ్మునం
బుట్టిన ధూమ మై ప్రభుతనుండి ప్రసారిత మయ్యె వార్త యే
దిట్టదు ఛాడ్యే పట్టువడఁ దెల్పునొ రూప్యము లబ్బు వాని క
ప్పట్టన మూడు వేలుగ. నుపాయన మంచు మరాటియూకులఁ.

గీ॥ అట్టి ప్రకటనఁ జూచిన నాలకించి
నను జనమ్మున నెవడు నా పనికిఁ జొరడు
వాసుదేవునితో నేకభావ మొప్ప
దొంగ లై యనుయాయులు తొలగినారు.

69

ఉ॥ దౌలతరావు పోయెనొక దాడిని ఫాడ్కె కలంగలేద, యా
వాలము విత్తలాలసకుఁ బార్శ్వచరావళి, కొన్ని యూళ్ల ధ
న్యాలయముల్ తదీయచుర కగ్గము లౌటఁ గలంగె మిక్కిలి
శీలము వేఁగి కేల యని చెప్పిరి వార లనుద్యమాత్ము లై. 70

చ॥ బలమును వృద్ధి సేసికొని పట్టుదలన్ దుదముట్ట జేసికొఁ
వలసిన ద్రవ్యముఁ దమకుఁ బంచగ నొత్తిడిసేసినార లా
యులుపులు, మోసపోతి నని యూర్పుచుఁ దప్పక పంచిపెట్టె న
య్యలఘుడు, తాము వచ్చిన ప నైచని రందఱు రావులుంగు లై.

క॥ ఇరువాళ్ళు నిరుతుపాకులు
చిరుమొత్తము డబ్బు హయము చివరకు మిగిలెన్
స్ఫురియించెను సన్యాసము
స్ఫురియించెను సతి య దేల పోరు డ టంచున్. 72

ఉ॥ దౌలతరావునాకృతి కదల్చి యెదన్ సొరకోత గోసి యా
చీలిక లన్నిటా గలిపి చెప్పెను నన్ బలి యిచ్చి నీవు సౌ
ఖ్యాలసబుద్ధి వౌట తగవా ! వెదుకాడుము సఖ్య లౌ తర
ళ్ళారులు లభ్య లౌదురు వెసన్, బొలిసోయెనె! భారతవ్రథల్. 73

క॥ మరణము తప్పదు, పెక్కురు
మరణింతురు పురుగు లట్లు స్మరణవిధురు లై
మరణించియు నురణించెడి
నరుడే కృతకృత్యుడున్ సనాస్తుత్యుండున్. 74

కా॥ సన్యాస మ్మధిరోహణీభుజగమిశ్రం కాట వై కుంకపా
ళి న్నన్యాయమున బాదరించు, బొర గల్గెన్ జన్మ కాటంది తా
వన్యన్ దావసి కావలె మరల, నీ పా ప్లేల? దేశముకై
జన్యన్యస్తకరీరు డౌ నరుడు మోక్షం బప్పుడే యొందెడిన్. 75

క॥ ఇట్లొందవె మోక్షము, ని
క్క ట్లని టిక్కట్లు వ్రగతిగమ్యకటమం
దట్లాసులోని యెఱ్ఱని
గీట్లన్ దుడిపించవే! భగీరథు పుడమిన్. 76

క॥ అని చెప్పినట్లు నయి మన
మున "గాండ్లాపూరు" హితుడు ము న్నొడ గూ
ర్తును రోహిలాల నన్న ను
డి నెంచి యా వాసుదేవుడేగె|దలచె॥. 77

గీ॥ ప్రకృతి పుష్పలు రాల్చె నా బంటువైని
సమయము విదుర్చె నంధకారమును, ముబ్బు
పట్టి నక్షత్రములు మింట బయలుపడవు
మెఱసె నొండొ రెండో మినుమినుమనుచు. 78

నీ॥ ధ్వనిబట్టి తప్ప నెవ్వరినేని గుఱుతింప
పీ లేదు, త్రోవకు వెరవు లేదు
కయ్య లున్నవియ్యె, లేక చదరమో కోణ
మో పురవసుమతిముద్ర లేదు
స్పర్శం బొకటి తక్క చతురింద్రియశక్తి
చింతాకువడి పనిసేయలేదు
నన్ని రంగులను లోగొన్నది నలు పొక్క
లే యను మాటకు నెదురు లేదు

గీ॥ కన్ను లున్న లేకున్న నేకంబె నాకు
జనత పండితాపండితసమము ఘనత
యనినయటులనె కవినె నజాండమునఁ ద
మన్ను, వేచియున్నది దూర మై యుషన్ను. 79

ఆ॥ వె॥ ఆయుధాళివలన నాయోధనము వోలె
ధనమువలన నావై జనము వోలె
సంధకారముననె యభివృద్ధి చెందును
పురుషకార మనుట పొసగుమాట. 80

క॥ ఒక కొండగుర్తుతోడ ఫ
డకే తనవథమ్ముపోకడకా దెలిసి యర
ణ్యకమున్ దాటిస్తోడనె
ప్రకటింపించె వడిపొంగు స్వతురంగముచే. 81

పం॥చా॥ నిరోధివాయుఘట్టనానిపీతఘర్మభార మై
 పరుంగువాతె వాహ మాపగాని దూకుదొడుతో
 తురంగమో!కురంగమో!ధునిమణితరంగమో!
 పురస్థ మైన విశ్వమన్ ఘృతమ్మలోనె చాటునో! 82

పీ॥ ఏ యూరు విలసిల్లు మాయూరపిఁచ మై
 భువికి దత్తాత్రేయమూర్తి వెలసి
 యే యూరు శ్రీయూరు వై యైకమత్యాఖ్య
 సంతతిన్ లాలించు చారుపీఠిఁ
 గేయూర మై యొప్పు నే యూరి కమృతవ
 న్యామల్లి భీమానదీమతల్లి
 మాయురే!యనిపించు నేయూరి బ్రాహ్మణ్య
 మగ్నికిలనుఁ బోలు నౌజనీకత

గీ॥ నది తనర్పు “గాంధ్వాపూరు” నది యమరజ
 భీమతో నైన సంగమ్ము సీమఁ గలిగి
 కన్నడమరాటిబాసలు గజ్జెలుగ మొ
 రయు నిజాంరాజ్యరమణీయందియ యనంగ. 83

గీ॥ చేరి యచాటికి ఫాడేక్ వనించె రంగ
 వాథఈశ్వరభ ట్టను వాప్తునింట
 గోష్ఠి జరిపించె నిష్కలన్ గూర్చి భట్టు
 మరుదినమ్మున నిజగృహమధ్యమందు. 84

పీ॥ “చారనీరాజా”కు సఖుడు భాగ్యపురి నీ
 మా కులవృద్ధు పినాకపాణి
 రఘునాథమోరేశ్వరాహ్వయుం డితడు సా
 వాసమ్మునకు మేను కోసి యిచ్చు
 మాట కఱకు గాని మనసు చెఱకు రామ
 చంద్రవిశ్వామిత్రనంజ్ఞు డితడు
 యీ “రంగవంతుమోరేశ్వరు” మంత్రమ్ము
 తిమ్మి బ్రహ్మిని బ్రహ్మిఁ దిమ్మిఁ జేయు

- గీ॥ నాయకులు వీరు రణజయదాయకు, లిత
దే నుతాజి “యిస్మాయిలుఖానురోహీ
లా” యనుచు భట్టు పరిచితులం బొనర్చె
నందు బాబాఖ్యుపాద్యేకు నాగతులను. 85
- క॥ ‘పీనేకాపానీసాబ్
పానం మాకీ’ య టంచు ‘బట్టూజీ సో
లానా దో’ స్తంచును,ద
ఖా ననె బాబాఖ్యుతో వికాసితములు డై. 86
- క॥ భారతభూస్వాతంత్ర్యము
కై రణ మొనరించు మామక ప్రియసఖు డీ
శూరుడు బాబానాముడు
కోరుచు మన తోడు సేనకొలు కిట వచ్చెన్. 87
- గీ॥ అనుచుఁ దన్ను సంస్తుతుఁ జేసి యందఱకును
భట్టు మిన్నక యుండ బాబా వచించె
నయ్యలార!వాడిమినేర్పుజియ్యలార!
తమరి కెఱుక భారతదేశదైన్యగాఢ. 88
- సీ॥ బ్రిటిషుదేవులకన్న పెద్ద యీ ధర యాఱు
రెట్లు, కట్టన నెన్నో రెట్లు చిన్న
ఆఱువేల మయిళ్లు నీరధిశీరమ్ము
కులమతశాఖ లిం కొక్క వేయి
యెన్ని రాష్ట్రమ్ములో యన్ని నాల్గులు బాస
లెన్ని బాసలో ముతా లన్ని పదులు
నఖరిజగచ్చతుర్థాంశ మీ దేశ, మ
నోన్యవిద్వేషమందుఁ బరిపూర్ణ
- అ॥నె॥ మిట్టి కతలకతననే తలవంచిన
దొరులు దొరలు గాగ భరతధాత్రి
కారు వారి వ్రజలు భారతుల్, తత్రప్రజ
బ్రిటనునందు, సేగి పేర్చె వింధు. 89

- గీ॥ జనహృదయదుర్భరమ్ము లౌ సంఘటనలు
రంగమునఁ జూపక తెర మఱుంగునేయు
నాటకము వోలె సాగుచున్నది ప్రభుత్వ
మిచటి ధనము బ్రటనుకుప్ప, యేమి చెప్ప. 90
- గీ॥ ఆడువారికిఁ బతిభక్తి తోడుగ మగ
వారికిన్ దేశభక్తిని నూటిపోయ
రైరి భారతమేథావు, లట్లు గాగ
దేశవిద్రోహిసంఖ్య విస్తీర్ణమయ్యె, 91
- క॥ చితి నెక్కించిరి సతులన్
మతిహీనులు తొల్లి, వారిమాటుగ నీ ద్రో
హితతిన్ గాల్చిన నెపుడో
స్వతంత్రత లభింపకున్నె! ప్రజ కి మహిమై. 92
- గీ॥ మరియు భేష్ భేష్ టంచుఁ బొంపిరి ధ్వనించు
వారితో నిట్లు పలికె జాకా వరాయి
యేలుబడిక్రింద నుండుట యెపుడు నగ్ని
పర్వతముమీద నుండుటవంటి కీడు. 93
- గీ॥ ఇట్టి కీడు స్వతంత్రత యెనయఁ బొలియు
నెండచే వాన వడి పంట పండు, పంట
వలనఁ బ్రజ, ప్రజ నేకభావము రహింప
దాన శక్తి, శక్తిన్ స్వతంత్రత జనించు. 94
- గీ॥ రాజకీయదాస్యమ్మున మగ్గినంత
కాలమును శక్తిసామర్థ్యఘనత లేదు.
జలధరచ్చన్నమద్యాహ్లాసమయమున స
హస్రకిరణతేజము హ్రస్వ మైన యట్లు. 95
- క॥ ఇనువగని భరతఖండా
వనిగర్భమునందు కలదు, ప్రజరొ మ్మిపు చా
గని యగుచు ఖంగుఖంగున
నినదింపవలెన్ రజాన నిహితశతులన్. 96

కా॥ గ్రామగ్రామపురిపురిపథపథాఖండస్థలిఖండనో
ద్దామం బై ప్రజ మాటు కొట్టి ప్రభుత్వన్ దాటించుచో నీ ధరా
సీమన్ కాంతి నజీవకాంతి యపుడే, నీద్రమ్ము ధామమ్ములో
నీమై కాంతి స్మకానకాంతియొకదే! యెన్నాళ్ళు జీవించినన్. 97

ఉ॥ బదవవంతునన్ జగతి నై న జనమ్ము త్రయోదశాంశ మో
మేదిని నుండు వారలకు మేకొని సేవలుసేతకన్న నిం
కేది! తృతీయపుంబ్రకృతికిన్ దగు మూదల, నేటికేని యే
కాదృతబుద్ధి నిల్పుద మయా! ప్రజపాలన మీరు మేమునున్. 98

క॥ పులి వోవ తోక మిగులని
లలి నాంగుడు పోవ నిచట రా తెవ్వ డయా!
విలసిలును ప్రజారాజ్యము
నెలకొందము మంత్రపదవి నిక్షేపముగా. 99

మ॥ తొలుతన్ గ్రీకులు మత్తిరోమనులుకద్దోస్సారముల్ డొంక నాం
గ్లు, లమూదృకృపాలికావళికి మొక్కుల్ మొక్కి తచ్చానన
చ్చలవల్లంకిక మోయుటల్ తగునె! యార్జ శ్రీలకున్, లెండు సూ
రులు; పాతాళ మునందు ద్రోయుదము సరోగ్రమ్ము నీ యెల్లడిన్.

కా॥ నే నింద్రుండను, మీరు దేవతలు, లెండి త్రుంపగా నన్య మో
భూనాథత్వముపేరి వృత్రతనుపుం, బోరన్ జయం బందనో
నేనే నాటి దధీచి, నా యెడలి వెన్నెమ్మున్ శతారమ్ముగాఁ
బూనకావచ్చు జయింపవచ్చును చమూముఖ్యుం డెవండేనియున్.

క॥ ఈ యావేశ మనన్య
స్థాయ మనుచు, బ్రతుకదు పరపాలన మెన్నా
ళ్ళో యనుచు, నలిచిపప్పట
మాయురై యను వారికిఁ గడమాటగ బాబా. 102

ఆ॥ వె॥ ఎంత! ప్రగతి నొందె నింత లేదు జపాను
పరకబంధపాణిఁ బట్టువడక
భారతమ్ము నటులె పఱిగింత మీరెల్ల
తోడువడుడు భటులతోడ నాకు. 103

క॥ అన సరియ ధనము కావలె
 నని చెప్పిరి రోహిణీయు నాయకు, లెపుడు
 న్నినుఁ బ్రోతుము బాబా! భో
 జన మిడి మా యిండ్ల ననిరి సంగము విప్రుల్.

హైదరాబాద్ ఖండము

- క॥ మూసినకిటికినందుల
దూసికొనుచు వచ్చె గాలి, దొడ్డది యది, కా
నోసరిలినుఁ దక్క దివియ
భాసించునె యెంత చమురు ప్రమిద నెసగినన్. 1
- అ॥వె॥ వంటయింటిమంట కంటించి పుడుక ము
ట్టించె గదిని దీప మింటితల్లి
వెడలి రంద, అప్పుడు నుడివెను బాబాకు
నాయనా! యనుచుఁ బినాకపాడి. 2
- గీ॥ హైదరాబాదరాజ్య మియ్యదియ, భాగ్య
పట్టనమ! యన హైదరబాద పలుకు
పలుక దిది నీవు పిలిచినన్, బిలువదగద
యటులు నీవును, తగినవా డాంగ్లు దొకడె. 3
- గీ॥ అతని సామ్రాజ్యమందు రాజ్య మిది యగుట
నీవు మఱచిపోగూడదు, నేడు దీని
బ్రతుకు తత్సంజరపుఁజిలుక, తొలి నిట్లు
కాదు వాని బుట్టన్ భుజగమ్ము కాని. 4
- క॥ భారతమునఁ దొట్టతొలుత
నీ రాజ్యోద్యానమున జనించె అత, యదే
పేరన్ స్వతంత్రత, విరుల
యీరమ్మగువేళ దాని నేనుగు ద్రెంచెన్. 5
- గీ॥ మామకిన 'షిర్దాన్' గ్రామమందు వేయి
నెలలు బ్రతికి యొక ఫకిరు తెలువ నలఁ
పింటి, వివరమ్ముగాఁ దెల్పవే! యటంచు
వేడు బాబా కతం డనె వెండి యిటులు. 6

- సీ॥ రాజమిత్రతిలకరాజి కొందఱకు హూ
ణనిటాలము చవుతినాటి చందు
హూణపాలన మెంచి యుల్లము రా జౌ ని
జామున కష్టమీశర్వరియును
మంత్రిమణికి పూర్ణి మారాత్రి, రాట్సుతు
నకు రోహిణాలకు నమవననిసి
బహుళచతుర్దశీప్రాభాతశశిరేఖ
ప్రజలకు హూణాస్థ పట్టణమున
- గీ॥ నిట్టి ప్రాదరాజాదున పృతనతోడ
మెదలు హూణుడు వైప్రస్థాయిముదల వొకడు
పదవి రెసిడెంటు, తా నడుగఁ దగుమెయి జ
వాబున నవాబు చిత్తము కా బనంగ. 7
- అ॥వె॥ రోజు చూచుకొనుచు రాజకీయమునాడి
తనకు విలువ కొలుచు కొనుచు తేని
కద్దెదండు నంటగట్టిన వైప్రస్థాయి
కాత దిచటి వార్త లుపుచుండు. 8
- క॥ గుండెలుతీసినబంటుగ
నుండును రెసిడెంటు చారయుతి నడిప్రోలన్
ఖండిత మగుచున్ శ్రృంగుపు
కొండొక గురువో! నిజాముకున్ దా ననగా. 9
- గీ॥ పాలనానాటకమున జవనికవెనుక
నుండి శబ్దము నందిచ్చు చుండు నతడు
దాని నంది పలుకడొ పాత్రధారి మరల
కనబడడు భాగ్యనగర రంగమ్మనందు. 10
- మ॥ మతిమంతుండు మనస్వి మానధనుడున్ మాన్యుండు రాజామహీ
వతిరాయాఖ్యుడుప్రెంచిసఖ్యుడునిజాంబాయీయనన్ దమ్మనం
దె తనర్పున్ గుజరాతివా దొక డరాతిశ్రేణిదుస్స్వప్న మై
సతకాంగ్లప్రభుకాంత్యకాలగణనక్రామ్యత్పుదీప్తోష్ణ యై. 11

మ॥ మనుజేంద్రా! తొలిఁ బల్కె 'మాన్వియరు రేమాం'డగ్రధీరుండు వ
మిత్తననుం వేఁగిని నంత సేగి యనుకో మే యాంగ్లనికాదక్క యం
చని, యిట్లాడిన రాయుతో నృపుడు కో ట్లర్పించిన విత్త మిం
కను తేతే! యను, నక్షరాల నిజమే కాదా! త్వదుక్తం బనెన్. 12

శ॥ ఎన్నో పేమంతనికల్
విన్నవి రాయుడు నిజాము వివిధాంశములన్
నన్నగఁ జర్పించుట, నిటు
లన్నా డొకనాడు రాయ డా జనవతితో. 13

శ॥ పేనాపతి "సలబత్ ఖాన్"
హూణు నెదుర ననియె నో! ప్రభూ! హోరములన్
గానుకలం బంపితి నె
న్నో నిన్ననె 'సింధియాకు' 'హోల్కారున'కున్. 14

శ॥ ఏ మందువో! యన నతని కి
కే మందునో! తినెద నందు నే మందునో పో
రాములు వైకొన ననియె ని
జాము, మహిపతి వచించె చన్నశ్రుతి యై. 15

శ॥ నా మూలముగాఁ దినకుము
'నీ 'మీరాలం' ప్రధాని నీడ యగుచు ని
వోమున్ గాత! సికంద
ర్జా! మన్నివనము మార్పుమా యెటకేనిన్. 16

శ॥ పురమును విడువఁదలంచితి
తరలింపుము న న్న టంచుఁ, దత్ప్రభు వనె నా
కలువలు లై నది హృది, నిను
దరి నిల్పు కొనంగలేని దౌర్భాగ్యనిధిన్. 17

మ॥ ప్రభురూపమ్మున నున్న బానిసనయా రాజా! పరంగ్గిలకున్
శుభితాత్ముండ నెదుర్చి లోగితిని రాజ్యోదీర్ఘ కాంక్షన్, రెయిం
బ్రభవింతున్ దినమందు చచ్చి, యొక చిత్రప్రాణి నై త్వద్వియు
క్తి శృతప్రాణుడఁగాకయుండునటె! యీగృధ్రస్వయాగుండెతో

- క॥ కొడుకును పట్టిమ్మని న
న్నడిగెనో రెసిడెంటు కాదననయా! యీ ప్రము
క్కడి హోదాకొఱకై యే
చెడుగు నెవరికేని చేయ సిద్ధము సుమతీ! 19
- గ॥ చెవులు లేని గోడలమధ్య చెలగె నిటులు
నా మహిషతిరాయనిజాముల కొగి
భాషణము, మహిషతి తరువాత బయలు
దేరె వీరారునకు సుజేదారు డగుచు. 20
- గ॥ చినుకులు పడిన తామరా కెన యు కంట
సెల వొసంగె నిజాము, సచివమణి యట
నిచటికన్న సుఖం బొప్ప నేల వత్తు
విచటి కని వీడుకొల్ప, గమించె నతడు. 21
- క॥ వచ్చె మహారాష్ట్రజితోఁ
గచ్చెన్ హూణు లొనరించు కదనము, వై ప్రా
యిచ్చె నిజామున కాజ్ఞిన్
బుచ్చుము సేన నని, యతడు పుచ్చెను దానిన్. 22
- మ॥ శతముల్ తొమ్మిది గుఱ్ఱపుందడము పట్నాహస్రసాదాత మొ
క్క తరిన్ దల్లెను, గోహిలా లరబు లగ్రశ్రేణి యోధుల్, మహి
షతిరాయుండు వరూధినీపతి, రణం బైపోయి వైప్రసాయి మ
త్పృతనన్ లూటి యొనర్చె నీ బల మిదేమి! ఓ! నిజామా!
యనెన్. 23
- క॥ అయ్యో! అయ్యయ్యో! ఆ
య్యో! యయ్యో! యనె నిజా, మయో! గియో! కాదు మహా
రయము మహిషతి బర్తర
ఫయినటు వినుపింపు మనుచు వైప్రసాయి చనెక. 24
- చ॥ నరెయనెఁ గాని యానతిని నల్పడ యా విధి నెన్నినాళ్ళకు
న్నరవతి, విన్నవించుటకువై చని యేదియొ వింఁచుఁ తెద్దముం
తిరి పిగెన్, బొమల్ ముడిచి తెచ్చెఁ బరిన్ రెసిడెంటు, వంకర
క్కరముల కన్దడిన్ దెలుపు కాగిత మెగెను వాడు రాయికై. 25

కా॥ రూపించెన్ మము కంటగించుటలు ధారూర్దౌలతాబాదు బా
దానూర్ కోటలు చేరనియక, దురాత్మవాతముల్ నీ పురిన్
మా పౌజన్ మమునుండినాపుటకు 'నింతాల్చర్' ముఖుల్ పూనినా
రావన్ జాలవొని వ టంచు రెసిడెంటాడెన్ ధరానాథుతో. 26

క॥ మానితు రాజారావ్ రం
బానింతాల్కురును 'శహారుబద' లనియె నిజా
మానాడే నూరుల్లు
|మానరశింగ్రావ్ దికంబరాఖ్యుల క ప్తై. 27

గా॥ శ్రీమహిపతిరాయడు సేసినట్టి
దొడ్డవని చెప్పవే! యని యడ్డువడిన
వాసుదేవబల్వంతబాబాకుఁ జెప్పె
నీ కరణి యోగ్యవాణి వినాకపాణి. 28

క॥ 'గులుబర్గా'జిల్లాలో
గల దొక కిల్లా య దేదొ, కదలె నటకు రా
బలిమి మహిపతిరాయడు
తొలిరాణువ తన్ను విడక తోడుగ నడువన్. 29

కా॥ కిల్లాకావలిమై మహిపతి నిటుల్ క్రేణించె కాల మ్మహా!
కిల్లాకున్ నచివేంద్రు డంపఁ గొని జేగీరాపు లేతెంచి, రం
దుల్లేఖ మ్మిది వైరి యర్థి సిరి రుద్రుం శద్రు మన్నిద్రుగాఁ
బెల్లగ్గించు పతిః ధనవ్యయమునం వీరారులె క్కంపుమా. 30

అ॥వె॥ తాను తీసికొనిన ధనమున కెపుడు వై
స్రాయి యొప్పజెప్పు జమయు ఖర్చు
నేను నవుడ యని లిఖించి మహిపతి
మాటుజాబు నంపె వారి కొనగి. 31

కా॥ "మీరాలం" వినువింప నా లిపి నిజా మేమీ!యనం డయ్యె. వీ
వారన్ 'నై డనుహాము' వించు రెసిడెం టంపింతు హూణాధికం
బౌ రాబిందుల వంటి పౌ, జతని నేయ న్నాలుకల్ గ్రోయు నా
ధార మ్మున్నది కుట్రకే సనియె,సిద్ధం బయ్యె దండెత్తుటల్. 32

A. అట మహివతిరాయని భటనమూహ
మునకు నాయకు డౌచు నొప్పు నొక స్పెయిను
జోదు, నేరు క్లెమెంటీ, విరోధి కుంటి
ప్రెంచిఖత్తు తీర్చిన వాని పృథన నంటి. 83

A. అతడు తల, తక్కుచుటుకరు అవయవములు
సేన యేకతనూపర్తి సింహమూర్తి
యతని యసమానరణకుశలతకు రాయు
డే గురువు, రాయుడే ప్రాణ మిందటకును. 84

మ॥ మృతి పంపించు జ్వరమ్ము సాటి యిదిగో! మీరాలి మంపించెఁ జీ
టి, తమాయించితి చించివేయక క్లెమెంటీ యం చనన్ దన్నహి
పతితో నాతడు నల్పుడెల్పు నిది యై స్వాతంత్ర్యసూర్యోదయ
స్థితికిన్ బూర్వభవంబు కల్యమును సూచించెంబ్రభూ! యంచనెన్.

మ॥ మన ప్రత్యుత్తరముం బఠించుచునె యామంత్రిప్రధానుండు సే
నను బుత్తెంచియయుండు సాంగ్లముగ, సన్నద్ధుండవై యొక్క గొం
టునుఁ బోనీకువె వాని యింటికిఁ గ్లెమెంటూ! మేటి బంటూ! యనెన్
ఘను డా రాయడు, తోపులెత్తి మొన నుగ్రంపశ్యమున్
శేయుచున్. 85

A. వచ్చివడియెను రెసిడెంటుబలము చలము
పట్టి నై కవిధాయుధోజ్జ్వలము, కలము
పట్టి యెవ్వడు ప్రానినక వర్ణనమ్ము
చిట్టి దగునట్టు లతిశయించెన్ రణమ్ము. 86

A. “బర్గు” బూర్గయ్యె, “పాల్మరు” పల్మ రెడసె
“బెల్లియరు”కుఁ దళియ లేదు వృథివి, నెట్టి
పూలు పూచె “గార్డెన్”, బ్రిటిష్ పాళియండు
రాయడు క్లెమెంటీ యతిలోకరణ మొనర్ప. 88

క॥ పదమూడుశతమ్ములకున్
సదనము చేరినది మూడు శతములె యాంగ్లే
యదళమునందున బాబా!
కదనము నీవు నిటు సేయ గల వనుకొందున్. 89

క॥ బౌరా! యెంత పరాక్రమ
పారీణులు రాయ డతని వాహినివతియున్
మూరెను నా కండలు త
త్సారము వినినంత, యెట్టి! చరితము వింటిన్. 40

గీ॥ అనిన బాబాకు మరియు ని ట్లనెఁ బినాక
పాణి, యా మహిపతియొద్ద సేనసంఖ్య
కొలది కదవె! మరన్న డరిజలము వచ్చె
నా ప్రదేశమ్ము వట్టని యంత యగుచు. 41

మ॥ అటులన్ హైదరబాదదండు పది రెట్టై వచ్చి పై దూక నిం
కట నుండన్ దమ పాటు తప్పదని రాయండున్ దణాయండు పోఁ
జటులానీకము చెట్టు కొక్కడుగఁ గానన్ బోయి, ర ట్లయ్యె న
ప్పటి ఘట్ట, మ్మిది యయ్యు డెబ్బదికిఁ బై పైఁ గొన్ని
యెం డ్లయ్యెడిన్. 42

చ॥ అవరిమితై కమత్య మనఘా, తొలినుండియు రోహిలాల! కొ
క్క పెదవిఁ జిందు హాసములుగా నిట వారు రహింతు, వారికి
న్నపుడు మ రొండు యుద్ధమున నింగ్లిషు వారికిఁ దోడుగా మరా
టి పవుజుపై ని పోరగ నిడెన్ ముదలక మది లాగుచున్ననున్. 43

శా॥ ఆటోపించిన యెల్గుతో నిటులు వ్యాఖ్యానించె సర్దారుఖాన్
భో! టేజాయిసమాఖ్యు డా తెగకు ముఖ్యం దో! యురస్వంతులా
రా ! టాటోకువరంగికిన్ వరపు డై య య్యాసపో తాడు మ
న్నాటాడున్ తన రాజ్య మూడు నని యీ నై జాంవిఖున్ వింటిరే!

క॥ దేశీయుండు స్వదేశ్యుని
నాశము గోరుకొను టది యనార్యము ధర్మ
ప్రభేషము, దాననెకద! యీ
దేశప్రజ బందెఁబడె విదేశీయునిచే. 45

ఉ॥ అన్నము పెట్టు దాత కిపు దాపద లేదు పెనంగి తీర్చగా
నున్నది లేదు రాజ్య మది యోడెద మన్న భయమ్ము లేదు, తే
డన్న స్వరక్తకు క్తి కలనై న వెలుంగడు రోహిలా, మరా
టి న్నెలుకాడఁ బోవడు, నడింపడు వాయ పరాయితిండితై. 46

- క॥ పో మందము బవరమునకు
భూమికునితోడ, కొలుపు పోయిన దనెనా
సోమింతము “బాజీసీ
ష్యా” మొనలో మగతనమ్ము బలిగుడు గూయన్. 47
- ఉ॥ వల్లె య టంచు భానుకు నవాబున కొల్ల మటంచు రోహిలా
తెల్లరు కొల్లునుండి వెడలించు జవాబును వించు దానికిన్
వల్లె య టంచు భాగ్యపురిఁ బాసి మరాటిదునిని డాసి యా
బిల్లిదు డుల్లసిల్లఁ బగవైఁ బడి రస్రము జల్లులాడుచున్. 48
- కా॥ నానాసాపాబుకాంతియాలు సితసేనన్ గొట్టు మోరాజిఁ దో
డై నాసీరమునందుఁ బోరిన మహాహంపీరు వీ రోహిలా
లే, నా డాదిగ నందునందు వరులం దిం దుందు, రక్వాధి రో
హాసికమ్మును వీరిలోఁ గలదు వీ రాపుల్ బమిందార్లకున్. 49
- కా॥ మేరన్ మీతెద ముప్పిడుండియు నిజాం విశ్వప్రయత్నండు కా
సి ! రాజ్యం బిది తెల్లవాని గరువ మ్మేపారునన్నాళ్ళనున్
జూతాడంబడు నానసాపాబుదదాన్ సుశ్రేష్ఠు లై సట్టి మా
చే రూఢం బని రోహిలాళి ప్రకటించెన్ గుడ్యవత్రమ్ములన్. 50
- కా॥ దానన్ వీరల యా న్తి, వీరలకుఁ ద్రాతల్ గాఁ బ్రభుత్వాజ్ఞులన్
గ్రేడింపన్ సమకట్టు నిందు గల జాగీర్దార్ల యా న్తి న్నిజా
ధీనమ్ముల్ పొనరించుకోఁ బగలుఁ బ్రోద్దీప్తాంగళిష్టి న్నిజాం
గానన్ బెట్టినచే ప్రసాదముగ నిన్ గై కొందు రీ రోహిలాల్. 51
- క॥ ఈ రోహిలాలు తొల్లిటి
తీరున దోపిడులు నేయ తెగబడలే రి
కారణమున, లేమి న్ని
ట్టారుచుచున్నారు కొలువ నొడయడు లేమిన్. 52
- క॥ అని “భోలే” యుక్తులు క్రమ
మనుదానిమహండువిత్తు లౌరా! యని మె
చ్చిన బాబాకున్ జెప్పెఁ ద
దనఁతరవిశేషముల కథాకథకు డిటుల్. 53

సీ॥ మడ్డి పోయిన నేమి మబ్బులోఁ దూఱుదుఁ
దికమకపెట్టెఁ జంద్రకళ, సుంత
బల మింక నున్నది చిలికించెఁ జినుకు తె
ల్లగనల్లగా నున్న మొగిలు ముదుక
గడవదనుక వచ్చి యడుగు లోనికిఁ బెట్టఁ
దడబడుచుండె శీతము, దివియల
పండుగ దవ్వన నుండినను టపాకు
లను ప్రేల్చుదొడగెఁ బాలకజనమ్ము

గీ॥ తెల్లవాని నెదురగ నాశ తెగియుఁ బోదు
ముడివడదు, మదిమదిలేదు పుడమితేడు
నవనవోల్లాసరాత్రముల్ దినములు సర
దాలఁ బండింప శరదాలవాలమందు.

54

శా॥ పంటల్ పండును, పండ వొక్కపుడు, తత్ప్రస్తావనన్ జిత్రముల్
కుంటుం బొందవ యంతగాఁ బురములన్, గోర్కొన్నటుల్ పండె న
న్నింటం బల్లెల, నొక్క పంట యది పడిపండ దొచు న్నవా
బింటన్ జర్చలు సాగె, లోని గదితో నెంతెంతలో గుబ్బినల్. 55

క॥ ఆ నైజాంవ్రభు రెండవ
సూనుం డాఖ్యన్ 'ముఖారిజుద్దౌలా' యె
ద్దానన్ జయములు దొలా ?
వాని నెదుర్చి మన నెంచువాడే "యౌలా".

56

మ॥ గుటి కన్మానుక యేయు శిక్షితుడు 'మిర్గోహారలిఖాను' నా
మరు నాతడె, పులిం బరిన్ విడచి కేలుప్పొంగి చాచున్, ధృత
జ్వరమో! మెల్లని గుట్టుతో వెనుకకున్ జార్జొంచు బై రాద, యె
వ్వరికేం బ్రాణము చేదటే'యది యటే! పంజా యిడుం జేల యై.

మ॥ ఇత డెవ్వండు? పరుండు, భాగ్యపురిరా జేనాడు కాకిబడెన్
శతముల్లక్షలు రూక లీతనికి? నే నందర్భమునో జెప్పి కా
రతవిశ్వంభరయందు కల్గమున పొతం బట్టు! వీ డుండు? నీ
శత తేల్తున్ దెలివాని వెల్తు నను నా కాండిసు డాప్తాశితో. 58

- క॥ నల్లి నెలుంగని మన కి
వల్లడి యెట్లాదవె ! పరునివల్ల ననుచు కా
ర్యోల్ల సితసఖ్యులన్ గని
నల్లాపించు నత డరుణచతురుచి యై. 59
- క॥ దిగిపోయెను చార్మినా
రగవడియెను నభమునంటినటు రెసిడెన్సి
భగభగమనియెను హృదయ ము
రుగడ యతడు తొలిఁ బలెఁ బితరులఁ జూచుటకై . 60
- మ॥ రెసిడెన్సి గని బిట్లతోడఁ గొనితేరే రెండు ఘూకమ్ము లిం
దెనగన్ బెంతము వాని సంతు నని భాషించున్, నిజాంసేనప్రా
గనరున్ లేఖని వ్రత మిచ్చి ధనసంఖ్యన్ వేసికోవే ! యనున్
వసతిన్ జేరును రేయి భాను దెవుడో ప్రస్విన్నకంభాణు డై. 61
- గీ॥ వెల్లకిలఁ బడి వైదన్ని కాళ్ళు పొర్ల
జాల దయి మూల్గు సింహమ్ము చార్మినారు
నస్వతంత్రభాగ్యనగర మడవి, గోలు
కొండకిల్లా గుహ, దదు క్తిగుంఫనమున. 62
- గీ॥ రాడ్చవన మిదటే ! దీని రంగులోని
రవ్వవిలువసేయ నొక పరంగివిడిది
కనికరింప నిల్చుటయును కాదయేని
కూలుటయునటే ! యెంతటి గోడు వచ్చె ! 63
- అ॥ పో॥ ఈ రమణ మొరసి ముఖారిజుద్దాలా ని
జానుగులకుఁ జెప్పె సాయుధముగ
నింగిలీషువాని నెదురించు షేర్వాణి
మొదలు నేడె, యిదియ ముదల యనుచు. 64
- మ॥ ఒక దర్జీ రెసిడెన్సి నుండునత డేదో మాటపట్టింపుమైఁ
బెకలింతుకా భవదంత్రజాలమును పాపీ! యంచు నా భానుసే
వకుఁ దర్జీంచెను, వచ్చి చెప్పికొనియెన్ వా, డప్పుడే దర్జీ వా
నికి బేడిల్ వడి కోటఁ జేర్పబడె, రానేవచ్చె హూడెండ్రుడున్. 65

క॥ మొనగొని వచ్చెన్ వెయిమం
దిని, కోటను చుట్టుముట్టె, దెలిపెఁ బ్రభున కా
తనికొడుకుదుండగమ్మును
కనుకన రెసిడెంటు, మొనను గలవు ఫిరంగుల్, 86

క॥ ఒక బాణము రిప్పున వ
చ్చి కనిమనంగె నపు డాంగ్లసేనాధ్యక్షు
నకవచు డొక్కడె యొక డా
ప్రకాశతుడు పేర్చి మడమఁద్రిప్పించె మొనక. 87

క॥ ఎటులో తండ్రి కొడుకు న
ప్పటికి చెఱక గొనియెఁ జెమ్మవాఁతనకనులున్
దటుకున దూరెడి యొడలుక
ఘటితగతస్మృతుల శయ్యఁ గదలని మన నై. 88

కా॥పాలింపఁ దొడగె న్నిజా మగుచు శోభల్ దొలగా నానిరు
ద్దొలా" రాజ్యము నన్న, తమ్ముని యెడందఁ భారతప్రాజ్యమున్
బాలింపన్ దొడగెన్ బ్రభాతరచితత్వం బౌ స్వతంత్రత్వ, మే
లిలన్ దాను కృతార్థు డెటొ వని నల్లెన్ వాడు జై ల్వీడుచున్.

గీ॥ అన్నకు స్వతంత్రతా బుద్ధి నున్న, కావె
యున్నచో పీఠమున నదిరన్న! యనుచు
మీరుగోహారలిఖాను చేరదీసి
కొంద జాప్తున నరబులన్ గ్రందుఁ జేసె, 70

గీ॥ గోలుకొండన్ స్వతంత్రతాబాల పుట్టి
యాడుకొనుచు చార్మీనారునందుఁ జిక్కె
నాంగ్లనకు, మన్నవా రసమర్థు లగుట
నవతరించితి విడుపింప నను నతండు. 71

క॥ ప్రకటించిన జగడమ్మున
వికటించిన ఫలితమునకు వెఱవక యాతం
డొక యేటి విడిఖయిదు గో
లుకొండకిల్లా నెయిది వెలుపలికి దూకెన్. 72

ద్వి॥ రెసిడెంటు గూఢచారిని నియమించెఁ
బసిగట్టగ నవాబుపరిచేత లపుడు.

73

మ॥ కలమున్ వాడిసిరాను ముంచి యదిరా! కర్నూలు చాందానవా
బులకు న్నెయ్యమునీటిగాబులకు నా భోపాలు నాష్టుకా నవా
బులకున్ మాఁపుహొన్నరాబులకు వేఁ బుత్తెంచె లేఖల్ స్వచా
రులతో హూణులపాలనమ్మ నలుచూర్లగ బట్టి ముట్టింపగా. 74

మా॥ ఇతడతడననేలా యెందలున్నా రమీర్లున్
గృతమతులు వజీర్లున్ హిందుదేశమ్మునం దా
విశతివిశతి కెల్లన్ వేగుఁ బంపించె నా యు
ద్ధతుడు బల మిరాకరష్యాలునున్ బంప నొప్పన్. 75

చ॥ నరె యని మాటయిచ్చెను నిజాముపటాలము, హూణు డెవ్వడేన్
విరునునఁ దిట్టినం బడుడు, వీరము చూపకు, డందునందు రే
యరుగకు,డంచు ఖా నొసగె నాజ్ఞను,వానికి కంటినిండ ని
ద్దురయును వట్టెఁ,దిన్నదియుఁ దోడనె యెంటికిఁబట్టె నయ్యెడన్.

గీ॥ చాడి కిక రెండురోజులే తడవు కలదు
చారు విరువురుమూపురు రార యికను
శీత మా యేటఁ గడు విపరీత మై శ
రీరములఁ గోసె రాంకవఖారములను. 77

గీ॥ ప్రాదరాబాదనగరమ్ము కాదో! యచిర
కాలమందు ఢిల్లీపురిగా నటంచు
ననుకొనెడి వారికొక కొంత యాశపెట్టె
శీత మిరుచోట్ల వేకతాస్పీత మగుచు. 78

శ్లో॥ ఎల్లెడ చంద్రిక విరివిన్
దెల్లని మొకమలుతివాచినిం బఱచిననున్
బల్లిదుడుం గా విడగా
నొల్లడ చలి కాటువేయు సుగ్రం బనుచున్. 79

ఉ॥ తెల్లనివానిలోపల గుడికాగొను నల్లని బుద్ధు లౌచు అం
పిల్లెను చెట్ల నీడలు, రహించెను నల్లనివాని యాత్మలోఁ
దెల్లని భావ మౌచు హిమదీధితిబింబము, వీటఁ గాట నే
కోల్లనితంబు వెన్నెల యహో! విధి నవ్విన వెట్టినవ్వుగా. 80

గీ॥ భూనభోంతరాళం బిది పొలము, పంట
పేరు కౌముది, యయ్యది విలుగఁ బండి
నది, మనిసి ఘృణీనస్యమంజరికి మొనసి
సరుదుకొన్నాడు కాపలాచలి పులి యయి. 81

సీ॥ అది రాల్చె మంచిముత్యాలు కుప్పలుకుప్ప
లెత్తుకో నొక దోసిలియును రాద
యది క్రుమ్మరించె నిం తనరాని చక్కెర
నేకరింప నొక సంచియును రాద
అది వెదజల్లె చక్కదనాల మాలతి
పూలు పట్టుట కొక బుట్ట రాద
అది పిండిపోసె సహస్రధారల పాలు
నింపికో నొక్క గిన్నెయును రాద

గీ॥ అదియ వెన్నెల వెన్నెల యనగఁ, బ్రజల
కందియందనియటు చేసె నా యపూర్వ
చిద్విలాసవై భవమును శీతరాత్రి
దీని తలపండు సూర్యోదయానఁ బగుల! 82

క॥ ఉల్లమ్మున సహజవికృతి
కల్లోలము రేగ నై నికావాసమునం
దల్లా! యల్లా! యని యపు
డల్లాడని విధురు డెవడు? ప్రౌదరజాదన్. 83

జ॥ అమ్ములు ము న్నున్న పమర
కుమ్మెత్తును శరముఁ జేసి క్రొత్తగ విసరెన్
గమ్మత్తుగ మదనుండు మ
రమ్మత్తును గోరె విరహప్రజహృదయంబుల్. 84

సర॥ అట్టి విరహా యొక్కం
డిట్టుల విలపించెన్
గట్టడికి వశుం డై
పట్టణ మగమం టై.

85

చ॥ చలి యిది గాలి దూరుటకు సం దిడ కేకతనూస్వరూప మై
బలసినజంటపెన్నెడదవట్టున నెట్టుల దూటి చచ్చెనో
తెలియదు, తెల్లవారి గడె తీసినవేళకు బొట్టుబొట్టుగా
జలజల రాలు, నన్నిపుడు చంపెను చంపె మెహందిదూరగున్. 86

గీ॥ ఓ! చెలీ! నన్ను నినుచేరకున్న బ్రతుక
నిచ్చునట్లు లే దీ చలి, యెట్లు వత్తు!
నేను, సౌఖ్యనివ్వందిని నీ మెహంది
నెట్లు గాంతు, నీ రేయి నా కెట్లు గడచు.

87

క॥ ఉసిమియుసిమి వసిమిమిసిమి
కొనరు మరొక స్వర్గ మందుకొనెడి యదృష్టం
బు సురిగినది యోసీ! యీ
నిసి న్నికా తెచ్చు సొగసునెఱపుల రాశీ!

87a

అ॥ వె॥ చర్మమునకె తగును చర్మమ్ము నోదార్చి
యిగముతీపి ననుభవించజేత
చెలువ మేది! యున్నివలువలో నొగి గ్రుచ్చు
కొనుట తక్క, మధువు కొంత మేలు.

88

మ॥ అని బెగ్గిల్లి నిజామునై నికు డతం డా రేయి మూల్యమ్ము పా
చ్చిన వ్విస్తీకా నొకచిన్నెదాని గొన వచ్చెకా గొట్టు, కాత్మీయుతో
డను పానావధి వార లాడుకొను మాటల్ హాణచారుండు త
త్రనియుక్తుండు వినెకా, నడిన్ జనె, నిజాధ్యక్షున్ గనెన్, వాకొనెన్.

క॥ అత డాప్తు నుభటవేష
స్థీతు డాంగ్గుడు చారు డభ్యసించె నురుదు, వా
డు తమ జనంబే యనుకొని
కొతుకర వీ రిరువు, రిటులు కోల్పడు జతనల్.

90

క॥ ఆరుగనటు లెటకు నిలు విడి
సొరిది నిరు దినాల్ ముఖారిజుద్దాలాచే
వరి యాదిష్టము నిన్నను
దొర!యిటులు న టంచు వేగు తోడ్తోఁ దెలువన్. 91

క॥ బ్రతికించి తీపు మన సం
తతి,నధికోద్యోగవిభవతరళము నీ జీ
విత మిక హిత! యని మరి యే
మొ తగన్ రెసిడెంటు వలికి పుచ్చెను వానిన్. 92

కా॥ కారన్ భానుడు మ్రగ్గునాళ్లు సితవహం,బీవల న్నిలైనా
యా రే లన్నియుఁ గృష్ణవహములు,నే డాతం డకారాస్థు డై
మేరన్ మీఱక గాలివానమొద లున్నీలింతు సృష్టిస్థితిం
బాఱాడించిన హేతువున్ దెలిపె నాంగ్దత్రాత ముఖ్యాశిక్. 93

అ॥వె॥ చలువచేసిన తెలివలువ గట్టుకొని పూ
ల్లవము మెఱయు నీలిరవికె చాల్చి
తనను తాను చూచుకొనుటతో సరిపొవ
ప్రకృతికాంత కెఱ్ఱవడియె కన్ను. 94

ఉ॥ పల్లజడల్ వహించు యతివత్కృతవేషజనద్వయమ్ముతో
తెల్లదణాయ డూడివడి తీసెను వారలనుండి లేఖలన్
డిల్లము నొంది తేటి రెసిడెంటు నిజాంకడ కేగుదెంచి యా
యుల్లిఖతమ్ముఁ జూపె నట నుండిన పెద్దలు దద్దరిల్లగా. 95

క॥ ఓ!రాజా!చందూలాల్!
నేరవా?నీ వేమి దీని,నేమందువు?నా
నేరను నీ జానినను హు
జూరూ!యని ముఖ్యమంత్రి చుమ్మలుచుపైక. 96

క॥ ఆమరణమ్మును ఖైదీ
గా మనె డక్కోలుకొఱకు గడగి గొహారా
శీ,మృథమున కర్నూల్ వతి
జాములఁ బడె నని పినాకపాటి వచించెక. 97

- క॥ ఎంత వని జరిగినదయా!
యెంతటి పౌరుషము గలిది! యీ హైదరబా
దంతయు వినిచిన నీకు న
మింతును, జాగరిత నైతి నే ననె బాబా. 98
- క॥ అంతయు వినిచితివా! నీ
కింతకు రెట్టింపు కలద, యిక వినుమ యెఱిం
గింతును హైదరబాదా
క్రాంతికళాఖండ మనుచు కథకు డిటు లనెన్, 99
- క॥ అది వే, అదివే, అది ప్రజఁ
గదలించెను గొంత, పేరు గన్నది గోల్కొం
డధర మగరతనముల కని
విదిత మీ యుద్యమమ్ము వెలయుటకతనన్. 100
- ఉ॥ సూదులుగా మొదల్ మొలిచి, సుట్టిన గ్రుచ్చియు గ్రుచ్చి
చాకు లై
నైదునునాటురోజు లయినంతనె బాకులు నై క్రమమ్ముమై
ప్రొదిగొనెన్ గుఠారములు గ్రోవులు నెచు, శతఘ్నులౌచునున్
జాదుకొనెన్ సహస్రకరచండలసత్కిరణప్రకాండముల్, 101
- సీ॥ ఖరకరకరములు గడ్డపాటలు, ధర
ణిన్ వాని ఘాతాన నెఱెలు పడియె
యొకచోటఁ బడిన యగ్నికణము గాలి రా
జుకొని వాడనువాడఁ జుట్టుముట్టె
కామ లేని గొడుగు కరణి గుడిసెకప్పు
సుడిగాలి కట్లె మి న్నొడిసి తిరిగె
మాని కొమ్మల గుబుర్లన్ దాగికొన్నదే
గలును వేడిమికి వగర్చి రాలె
- గీ॥ కుండలో బోసి తడివల్వ నిండు చుట్టి
నను జలము చల్లబడకయుండె నొకపాటి
కంబువుల గడియగడియ కాని వడకుఁ
దట్టుకొనె నెట్లా జనము తక్కులమందు. 102

ఉ॥ ఎండ వినా వగ శ్లగుచు నెంతయు వీచియు వీచి వీవనల్
తుండెము లై ననుం బయర తోడెము సాగగ నీక బట్ట పై
నుండగ నీక జై శ్మ వలె నుండె సెగల్ పొగ లీను రేలు, రే
యెండయు వచ్చినప్పు డొక యించుక నీరము చల్లె నిప్పుపై-

క॥ గ్రుక్కెడు నీటి నొసంగద
యొక్క తడాకమును గుంటయుఁ బందిగముం
దుక్కిరిబిక్కి రగు జనుల
కక్కడి యధికారి బలె ననార్ద్రహృదయ మై. 104

ఉ॥ మల్లెల! క్రమ్ములించి తలినుమ్ములపైఁ బొరలాడువారు, మై
నెల్లడ సింహాకై లహరి కెట్లటు చందనచర్ప యొప్పువా
రల్లడతల్లడై రనగ నప్పటి తీండ్ర వచింప నచ్చులున్
హల్లులు గావొ పొల్లులు, సఖా! ప్రజ లందఱు తత్పరీక్షితుల్. 105

గీ॥ తోర మౌచ దప్పిక నీరు దూర మౌచు
దానిఁ జేరుకోఁజాలక దారి నడుమ
వధికు లొక కొండ టురిదీయబడిన యట్లు
వడిరి తత్సమయాతవప్రళయవేళ. 106

చ॥ ప్రళయము వచ్చినన్ సొబగు వారణసిం బొలివోవ కల్లె యుం
టలు వినుపం బురాణములు నమ్మరు పెక్కురు కర్ణసాక్ష్య మై
కులమతభేదవాదములఁ గ్రుంగక ప్రౌఢరజాదవీడునన్
మలయు జనై కమత్యమును నమ్ముదు రెల్లరు నేత్ర సాక్ష మై-

నీ॥ జరిపించును నిజాము జవహోమతర్పణ
ధ్వరముల శివకేశనార్చనముల
నయ్య లెందఱో యబ్బి మబ్బిమ్ము పీర్లకు
మొనసి చెల్లింతురు మ్రొక్కుబడిలు
మియ్య లెందఱో దాన మిత్తురు ద్విజులకు
బ్రహ్మలగ్నమహూర్తవాస్తుమతులు
ఉభయోత్సవములందు నుభయులు మెరవడి
మెరవడించిన నేడక్క బెరసి యుండ్రు

- A|| నొందొరుల పండుగలయందు నురము నురము
నొరసికొనుచు, లేనవ్వల దొరసికొనుచు
నరసికొనుచు కాగోగుల, వెరసిజనము
పొలవ మొందు హైదరబాదపురమునందు. 108
- క|| భాయీ!యని పిలుచు, హమా
రా యని పేరు గొని పదుగురకుఁ జెలిఁ జేయున్
సాయబు రావును, గలవు త
దీయగృహము లొక్కపేటఁ దిలతండులతన్. 109
- చ|| ఒక తళియన్ మిఠాయి నిడి యొక్కరి కొక్కరు ముక్క నందజే
సికొనుచు, సంతకున్ ఘనము చిప్పిలు మాధురిమై చలోక్తు లా
డికొనుచు, సంతకన్నఁ గడు దీయము సాయ మొనర్చుకొంచు, బీ
ర్లకుఁ జలుబొమ్మతీర్లకు సలాముల మ్రొక్కులఁగూర్తు రందఱున్.
- అ|| పొ ఒకరి మంత్ర మొక్కరికి చెప్పుకొనుచుండ్రు
యంత్రతంత్రవినిమయమ్ముతోడ
దొడ్డనిష్ఠ నెనగి దుర్గను దర్గాను
కొలుచువారు దగరడులుచువారు. 111
- అ|| పొ ఒక్కచెట్టువువ్వులో యన వికసించి
యలరు భాగ్యపురజవాళి కెంత
యుమ్మ యేని దుర్భర మ్మనిపింపద
యేకమతులతోడ మృతియుఁ బెండ్లి. 112
- క|| లీలన్ దెల్పుచు గొట్లు వై దికులు మౌల్వీల్ కాహుపుల్ వీవగా
జాలుల్ రెండును నొక్క పై యొనగు చంచద్వీచికాచారిమం
కాలోకించెను భాగ్యపట్టజన, మాస్వాదించెఁ బ్రాతేయకు
స్కీలాయాతశుభాంబు పూరమునుగాగీతాఖోరాన్ సారమున్. 113
- మ|| అలరుకదండల నై కమత్యలిఖతం బొ చీటితోఁ గ్రుచ్చి వ
క్తలకున్ వై చిరి రచ్చలందు, గళముల్ తద్వాసితంబుల్ సరే
గళవాదంబు పరీమళించె, నొడువంగారాద జర్దా న బొ
ట,లదే చెప్పెద, గుండె లత్తరుల గుండాల్ గోలుకొండప్రజన్.

క॥ పండితులను స్రవ్యందన
పండితులనుఁ జేసి కొంతమంది యమీరు
ద్దండులును 'మిలాదున్నలి'
పండుగ జరపుకొనినారు భాగ్యపురమునన్. 115

గీ॥ తేనెబుడ్లు మామిడిపండ్లు, తిరుగనీక
మెడ నలము మల్లెదండలు వెడదగంప
లందుఁ దెచ్చి సస్మానితు లైరి భాన్లు
శంకరజయంతినా దొక కాస్త్రియింట. 116

క॥ భానులలో 'మజ్జిపాక్ష'
భానున్, మౌల్వీలలో నొకంఁ డల్లావు
ద్దీనున్ భాగ్యనగరరా
జ్యాన ప్రజాశౌర్యగాథ నాదిమగేయుల్. 117

క॥ ఆ సమయము స్వాతంత్ర్యమ
హాసంయచ్చంద్రహాసహాసమయము, 'నా
నాసాహెబుబహదూర్'ా
లా సమరము నందుకోఁ బిలిచి రిచటి ప్రజన్. 118

శా॥ ధీల్లనుండి నవాబు కందిరవి నాడే నాల్జతల్ గాజు, లీ
యల్లా మెచ్చిన యుద్ధరంగమున నోరబ్బి! యరబ్బిల్ దుముల్
చల్లం బోరి పరంగి నేయుము, కలేజా లేదొ కాస్కన్ గరాం
చల్లిలమ్ముగఁ దాల్పు మంచు బహదూర్నాపంచినాజాబుతో. 119

ఉ॥ గోడలపై ని లిక్కు లివిగో! యన నొప్పిన నక్కరమ్ము తె
గ్గాడుచుఁ బారతంత్ర్యమున, కాంగ్లుల నొల్లమి నొల్లకుండు వా
డేదొ తదన్వయమ్మున ని లేడు నలేడు తరాలు నారకుల్
వా దిరుకాళ్ళగొడ్డు విబుధాగ్రణి యైన న టంచు ఘోషితౌ.

గీ॥ హుళులను పంపివేయుట కొప్పడో! ని
జాము. వాని యధిక్రతి కొక జాము గడువు
మరియొకండు తప్పితిపై మనుచునుండు
గండు డని వ్రాత పాదుషాజ్ఞ ప్రకటించె. 120

గీ॥ కదలబాటె మౌల్వీకి నా ఖానునకును
మనసు, వలచేతి గిఱక కి ట్టనుచు మ్రోయ
వీధివీధి మేల్కొల్పిరి వేకువన్ ఫ
కిర్లు దేశభక్తుల గేయకిర్తనమున. 121

క॥ కాకా! కా కా! యనుచున్
లోకుల బ్రతిమాలె కాకులున్ గానేయై
రాకృతిగొన్న స్వతంత్రత్వా
కాంక్ష లనంగ, గొంద రాహవబుద్ధుల్. 122

గీ॥ కనులు విచ్చి ఖాన్ మౌల్వీలు కలయఁజూచి
రోకడు వచ్చి తాంత్రాల్లిఖితో త్తరమునఁ
దిరుగబడెడి నై నికులకు నురి దగిల్చె
నాంగవతి వికారాబాద నని వచించె. 123

ఉ॥ చించెను ఖాను ఖడ్గమునఁ జేరువ వ్రేలు పటమ్ము నొందు, గ
ర్జించె నిజాము కా దతని సేనయు కాదు కదా సమస్తకా
ష్టాంచలవల్గదాంగ్లబల మడ్డిననుక బవలింట నేడు కా
వించెద ముర్షిమట్టముగ నీ రెసిడెన్సిని పౌరు లా ననన్. 124

క॥ ఏ మన్నా! నాన్ మౌల్వీ
యే మన్నావో యనినావు, హితులం భటులన్
సోమింపింపుము శస్త్ర
స్తోమముతోఁ గవచ మూని తో డై తి ననెన్. 125

గీ॥ పట్టుదల గండుచీమల పగిది గలరు
రోహిలా లై దువందలు రోహితాకు
లరుగుదెంచి రప్పటికపు డాయుధికులు
కాకిచే కబు రంపెనొ ఖాను లేదో! 126

గీ॥ తనరు మౌల్వీహాయము చిటుతపులివన్నె
ఖానుతేజి వాసవనీలకళ విరాజి
అచ్చములు మిశ్రములు రంగు లన్ని కలవు
తక్కువారి హాయములు అయకాండవములు. 127

మ॥ ధృతశీర్షణ్యతనుత్ర మై కటితటీదీవ్యద్వినిస్త్రింశ మై
జతగుం డ్లెయు తుపాకు లొప్ప బరితో జన్డెంచె నా విక్రమి
ద్వితయం బతుల జోతు లారతులుగా వేలాది నారినరుల్
నుతియింపన్, రెసిడెన్సి డాంక్యతుల నాందోళింపఁ గుల్బాగునన్.

సీ॥ చదర మయ్యెను కొంత కాల, మా జేసియు
రెసిడెన్సి జెక్కురు ప్రీతి పడిరి
మా సేన నిపుడు నమ్మఁ జనదు, పిల్పించు
కొనుము నీ వారి నం చనె నిజాము
గుండియ లఱచేతఁ బిండికొనుచు రెసి
డెంటు దాగికొనె లోయింటి మూల
నింటి కప్పలవయి కెక్కి జేకొట్టిరి
నేల చాలక ప్రజల్ వేలమంది

గీ॥ వారనిటాల మనఁ బటాలఁ మైదువేల
మంది 'జోలారము'ననుండి మట్టువెట్టు
బడనియటు ఖానునుండి తద్భవనమును ద
దధిపతిని గాచుకో నప్పు డవతరించె.

129

గీ॥ కదలె సైన్యము రుస్తుముఖానుకొడుకు
బారినుండి స్వజనముఁ గాపాడుకొనగఁ
బచ్చినల్ల దావునది బొంబాయినుండి
యచ్చ డీల గుం పది సహస్రోచ్చసంఖ్య.

180

గీ॥ ఒక్క దేశీయభటునేని యొప్పికొనక
యందఱను నిజదేశ్యుల నట్టిపెట్టి
కొనుచుఁ దన చుట్టు వాకిలికొప్పురునుండి
యరుణకిరణమ్ము నపుడు చూచె రెసిడెంటు.

181

ఉ॥ పట్టణ మెల్ల దూకి మనపై బడునో! జటప్రోలురోహిలాల్
ముట్టడివేయ వత్తురో! సమూర్తులు ఝంఝలు, తుట్టెబాజూఖాన్
గిట్టుట యె ట్లటంచు వడకెన్ రెసిడెంటు స్వకీయ సేనలో
నట్టనడిన్ వసించియు, దణాయడు మౌల్వీని పట్టె నెట్టులో. 182.

అ॥వె॥ చిచిచిచిక్కినాడొ! శిశిశిశి మౌల్వీక
టం చను రెసిడెంటు కా దణి యనె
పంతు మండమాను, కంతటన్ ఖానును
వెదకఁ బంపినాము నదనుగులను. 183

గీ॥ మరియు ననె వాడు ప్రకటితసరణి రూక
లిచ్చినాము నల్వేలు మౌల్వీనిపట్టి
యిచ్చినతని, కా ఖానుఁ బట్టిచ్చునతని
కియవలె నల్లె, యదియును డాయు ననుచు. 184

కా॥ బదార్షందలి తదృలమ్మై సరిపో నై యుండె, గానీ బహిః
ప్రాదేశాగత మయ్యె నై న్యము ద్విషత్పక్షమ్మునన్, షట్సహ
స్రోదీర్ఘమ్ముగ దండు కావలయు, చారున్ బంచి యా ఖాన్ మడి
నాదారిక గనులుంచి వేచె నొక వన్యన్ జై త్రజన్యమ్ముకై. 185

పీ॥ పీలిచికొను నెట్టినేల పడిన నీటి
నటకాలి కంతగా బురద కాదు
నొక్కొక వృక్ష మొక్కొక కుటీరంబు, త
చ్చాయ నిల్చినఁ బై ని జల్లు పడదు
మందలింపులు లేవు, మందడివని లేదు
కొల్ల పచ్చికనవు గుట్టములకు
జానలు కలివెలు జంబూఘలంబులు
వెలగ లింతింతలు కలవు మెండు

అ॥వె॥ మొగిలిగిద్దయడవి మొగలాయయొడయని
నగరి కెంతోదవ్యునందు లేదు
పిండిబియ్యములును వెలినుండి వచ్చె న
య్యడవి చాగికొనిన యందటకును. 186

అ॥వె॥ మొగిలిగిద్దయడవి మొససి గ్రద్దయు దూఱ
రాని యడవి, యందు ఖాను కల డ
టంచుఁ దెలిసి రాదడమ్ము గుబురుగుబురు
పొదయుఁబొద గదల్చి వెదుకఁ దొడగె. 187

చ॥ కనవడె నొక్క గుట్ట, మటుగాఁ జనఁ ద్రోవను గుట్టగుట్ట మం
చనె నొక కుంజ, మౌర! పులిరా! యని వెన్నెఁ బోయె నైన్య, మం
తన యదె తోచె గుట్ట మీరుదండల కత్తులు గుండ్రగుత్తులున్
బెనసి, తుపాకితో పులినిమించినవా డగుపించె దానిపై. 188

అ॥ వె॥ వాలకమ్మ చూచి వాని ముఖము చూచి
తుట్టెబాబుభాను దొరికె ననుచు
బారుచేసి క్రోవి పగపాజు తలపడె
వచ్చినదియు భానుబలగ మపుడు. 189

మ॥ ఇరువేనా లరుదెంచె నచ్చటికి, నందేనేగురున్ జోదు లుం
డిరి, తద్వాహకులుం బదార్వురు బలుల్, డీకోలుమై రాచపో
టరులన్ గాల్చిరి భాను సాయముగ తూటాల్ వట్టిపోయెన్ గటా!
యరి నై న్నార్దము గోలుపోయి పురివద్యన్ రోయుచున్నంతలో.

అ॥ వె॥ ఇక తుపాకి ప్రేల, దిది కనుగొని వారు
వీరి నేయ వీరు విరిసి పాఱ
నొక్క భాను క్రోవినొడుచునె ? చంద్రవా
నమున నెంత కలను నలువనేమి. 141

గీ॥ పడిన భానుని గొని రాగ భాగ్యపురము
తల్లడిల్లిన దానాడు, స్త్రీజనము
శుక్రవారముగడవ నశ్రువునఁ గడిగె
బాష్పసిక్తము బురభాను పతుల కిచ్చె. 142

మ॥ మటువగలేము భాను నొకమారు పరాకున జూచినన్ మహా
ద్వర! నిను నేడు చూడగనె వాడు స్ఫురించెను, డాకనుంబొమన్
దరవళితగుర్తు గల దాతనికిన్, మరి మోము పోలికన్
దిరుగుడు కద్దు, కాని యొకటి రగు తేజులు నీది వానిదిన్. 143

గీ॥ చెమ్మగిల్లిన కనులతోఁ జీది యెంత
యెంతవారు పోయిరి చేశ మేమి యగునా !
తెలియకున్నది స్వామీ ! కథింపు మనుచుఁ
బలుకు బాబా. కనెఁ బినాకపాటి మరియు. 144

సీ॥ ఉన్న దంతయు నిటనుండి యున్నది మ్రోద
రాజాదళూరుల యమరగాథ
వట్నమందున గాక ప్రాంతమంతయు విర
బూచినట్టి కడిమి పూల గాథ
యితరస్థలమ్ముల నెసగిన దెల్ల నొ
కెత్తు ని దొక యెత్తు హిరగాథ
ఘనము లై జనములు గర్జించినట్టి గా
థ, యిల దిగిన యింద్రధనువుగాథ

గీ॥ మింట మెఱుపులు మార్తుర యెంట నెఱుపు
లింట నింట నేతల జయ మెంచి యఱుపు
లొంటరమున నిర్దైగకత్తు లొత్తి యెఱుపు
లొడలు గరుపొడిపించిన గడుసుగాథ

145

క॥ దీనిని చక్కగఁ జెప్పం
బానుట యొక దొడ్డ కావ్యమును వ్రాయుటయే
యోను, కఠించెద టూకి
గా నా నేర్చినకొలఁది కతివయచరితర్.

146

కా॥ సాలార్జంగు ప్రధానమంత్రియును, రాజ్యంబేలువా డష్టులు
దైలాయున్, బ్రిటనీయపాలనరథత్రాణంబు తత్రాణముక
కిలిన్ గాంచిరో యీ రథమ్ముదెసగా, కిలించిరో వాననన్
దోలుంసిదెల నీరు నింపుకొని సిద్ధుల్ వీరు చల్లార్పగా.

147

క॥ అకులములు వాహినులు ని
హాకాగ్రాహమకరనికరావృతి నిం
దేకాదళకేంద్రములు న
నేకసహస్రాంగ్గవాహినీసంకులముల్.

148

క॥ పోరాపురిపతి పరహృ
న్నారాచము 'వేంకటప్పనాయకు' దొకడె
పోరాడె స్వతంత్రతకై
సారజలము తోడ ప్రజల సాయముతోడన్.

149

-చ॥ అది పురి కేంద్ర మై తనర నందు విరాజిలు నై దువేలి తె
ల్ల దళము, పంచవింశతిశరత్తుల నాయకు డందుఁ గొందఱు
జదిపియు మించి రాగ విధి సాలయజంగుకు భాగ్యవత్తనీ
పదనమునందుఁ జిక్కి యనుశాసిత డయ్యెను బందెకానకున్. 150

గీ॥ వినుచు శిక్షను దన్ను దా బ్రేల్చుకొనియె
నాయకుండు రై ఫిలున నంతట నట నట
వట లయి పటచె రోహిలా లరబు లాష్ట్ర
నులు కొలకొలమనెడి వాని బలగ మెల్ల. 151

-చ॥ త్వరపడినాడు నాయకుడు, తా ఖయిదీ యయి వేచియున్నచో
తఱిమెయి రాదో మేలు, శరదన్ గృశ మయ్యును వాఝకస్థితి
కరము విశంకటం బగును గాదె ఝరం బనినట్టి శ్రోతతో
నెఱుగవొకో! మనోబలవిహీనుల దేహబలాధ్యులందునున్. 152

గీ॥ అనుచు వెండియు నిటులు వాకొనియె వక్త
పోరపూ ర్నడిమింట నుంచుకొని కన్న
డు లటునుండి మరాటివార లిటునుండి
చెలగి యెదిరి నొత్తెడి పూన్ని కలసిరాద. 153

గీ॥ కలసిరార యెల్ల రొకటఁ గలహమునకు
నాపురాపు రన్నించయు నరిచయమ్ము
నొక్కడే దుర్గమును బట్టి యుక్కడంగె
భీమరావుదేశాయి యన్ బిరుదుజెట్టి. 154

-ఉ॥ ఏకమతిత్వమున్ గలుగ నేమి జనమ్ము! ఫలప్రదాన ను
శ్రీకము గాగ వాడుకొను చేతలు లేనపు డయ్య దుండియున్
లేకునికే గదోయి! కలిలన్ గల వెన్నియె వేలు చూచుకొన్
రూక వసూలుకా దవనరోస్సుఖ మై, యిని రెండు నొక్కటే.

సీ॥ చెలువుత్రవ్వక మని చెప్పి "నల్గుండి"తే
డు నితండు కూర్చిన జనము కలదు
తత్పుష్టికై ప్రభుత్వపుగోళముల నూళ్ళఁ
బడి దోచుకొనిన పెన్నొడమి కలదు

మార్గ మందిగ జమీందార్లు జాగీర్దార్లు
కలసి పోరుద మన్న కట్టు గలదు
చిటికెలోపలఁ గ్రోసు చెంగలించు హుమాయి
గుంపు నాయుధముల సొంపు కలదు

గీ॥ నిట్టి వెల్ల నేమయ్యెనో! యితడును మరొ
కొండు నిట్టిడు 'కొప్పలు' కోటవట్టి
కొనియు నందె మ్రగ్గి రకట! ఘోరమార
ణాస్త్ర మయి చుట్టుకొన నసంఖ్యాంగ్ల సేన. 156

క॥ ఆ నిర్గుండపురపతియుఁ
దా నెత్తురు ప్రొద్దువఱ కుదయము మొదల
ర్హాసికమ్మున నొక్కం
డే నిలచి పెనంగె నయ్య! యేమయ్యెనోకో ! 157

గీ॥ ఇసుకబస్తాలు రెసిడెంటు నింటిగోడ
కాప్పినవి యాన్నివలై భాగ్యపురి నుండె
నే ఫీరంగి యే నిముసాన నెడరు తెచ్చు
నో య టంచు వాకిలి దాని కొకటె కలదు. 158

ఉ॥ ఒక్కటి కాదు వాకిలు లొకొక్కని కొక్కటిగా బడాళ్ళు నల్
దిక్కులనుండి లోని కరుడెంచి మహాసభ సేయఁ గావలెన్
బెక్కులు, చేకబత్తులకు మిక్కిలి ముఖ్యము పొద మిట్టి న
మృక్కలితమ్ము పట్టణముమధ్య న టంచు నొకండు వాకొనెక.

గీ॥ ఏడు రెసిడెన్సిన్ గొట్టలేడో వాడు
నన్ను కొట్టజాలక యోడినలై నాకు
దూఱవలయు నా కాలిక్రిందుగ నతం డ
టంచు నొకడు సంభాషించు నచ్చటచట. 160

క॥ "సోనాజీ" పండితు డత
డే, నడచెన్ భాగ్యవగర మెడసి నిజాం ప
ర్మానాన్ దనజాగీరున
తైన నతని మఱిక లభ్య మా రెసిడెన్సి. 161

క॥ ఎందఱకో నేతల కెద
విందుగ “వంతుప్రధానపీష్వాబహదూర్
ధోందోబాజీరా” విట
కందించెను లేకలన్ సహాయుల ద్వారా. 162

క॥ ఆ నానాసాహే బన
ప్రాణమ్ము ‘గులాముఖాన్’ “సఫదరుద్దోలా”
సోనాజీరావ్ రంఖా
ద్యోనేకుల, కతని మాట అమృతమువాటా. 163

కా॥ నీరుంగూడును విస్తరించు కులకర్ణిస్వామి యున్నా డొకం
“డారే! భారతకేలియే” యనగ, “అయా భాయి! దేనే తయా
రేమోరా | పా” ణనువాడు రాలు పిడుగుం బిట్టం బలెన్ బట్టు పుం
స్కారం బొప్పినవా, డకోవనుడు రంగారావుపాగే యనన్. 164

మేదిని॥ ఒక కులకర్ణి శ్రౌతి కలడోయి! పట్టునకా వా
ని కుడుము పోటివచ్చియును నెగ్గ, దూపిరిన్ గొం
కక భరతోర్వికై ముడుపుగట్టె నాత, డా రై
ర్యకవచధారి నామమున రంగారావుపాగే. 165

గీ॥ ఎంతకైన నధికారిని నే నటంచుఁ
దెలుపు గాని భావమును బందెనిడలేదు
వాని వదనము, తెల్లని వన్ని పాలు
నల్లనివి నీకు లనుకొను నతని మనము. 166

చ॥ మనసున దాగి వెల్వడని మానవదానవతత్వ మొందు త
క్క నిఖలనృప్తితోని యవకారవిభాగము చేయనట్లెచే
సిన యవమానమున్ దెలియుఁ, జిత్తవికారమునిల్వయుండ దా
తనికిఁ, దవస్థితిన్ విరియుఁ దన్మతి మల్లియ వోలె మిత్రమా: 167

మ॥ బ్రతుకన్ జాలడ హాస్యదై న్యమున, నెవ్వ న్నవ్వుతోమోయు, సం
తతమున్ మన్నన నెక్కి సాగు నది మేనా గాగ, దేశస్వతం
త్రతకై రూక శతమ్ముగాఁ గయికొనున్, బట్టింపు వచ్చెన్ శత
క్రతువున్ బట్టుక తిట్టు, నా కరణ మగ్రశ్రేణి కాశ్మీయుడున్.

- జ॥ సోనాజీయు తరమును
నానాజీ కందఁజేయ నడచెను పాగే
కాననమున ద్విగుణశ్రీ
కాననమునఁ దనదు పొలమునం దెటు లటులే. 169
- క॥ తిన్నాడో తినలేదో
యెన్నో రేలుం బవళ్లు నెవ్వరితోడన్
దన్నున్ జెప్పికొనక నడ
చెన్నడచె నతం డరణ్యసీమాధ్వములకా. 170
- సీ॥ ఏ మెటుంగని యల్లె యెసగి గోతులుదీయు
మనసుల సరి యూబులను తృజించి
పొడిచిపొడిచి చూచు బుద్ధుల కాకృతి
దిదు ముండ్లపొదల హద్దుఁ దెలిసి
దరిజేరువారి నంతముసేయు గండళి
లల వంటి కొండచిల్వలకుఁ దొలగి
తన లోహితోష్ణమును మాంస మని యెంచి
తలదన్నవచ్చు గ్రద్దల వదల్చి
- శీ॥ మెలుచుకొని చంపు పొర్లుకాడులకుఁ దలగి
తనదు సుదృఢమవాసన తగిలెనేమొ!
కదియక సరించు వన్యమృగాల మెచ్చి
యావగల దాటి యతడు గమ్యమ్ము చేరె. 171
- శీ॥ చేరి చేరెడుకనులకెంగీటవాని
సారవాణి పూహమ్ముల సర్వనైన్య
నాథుతోడఁ జర్పించెడు నానసాపా
బును సమించి యా పాగె లేఖ నిడి వేచె. 172
- శా॥ యావచ్చారతనేత్రపర్వముగ మంచారూఢి స్వాతంత్ర్య మౌ
నానీదే తగు నిచ్చె నై యనుచు నానాసాపాబున్ జేతి ని
ద్దావా లద్దముగా నొసంట తిలకాధానమ్ము సేయంగఁ కా
గే వీక్షించుచు విస్మరించె గమనాకీర్ణామితాయాసముల్. 173

ఉ॥ కూరిమి నానసాపాటు సఖుల్ సుఖులేయని తచ్చుకట్టు దై
భారతమాతృకృంఖలలవైఁ బడు వ్రేటులఁ జెప్పి మాటలన్
బేరనుబేర నెందఱనొ పేర్కొని లేఖలు వ్రాయఁజేసి ద
స్తూరికిఁ గ్రింద దస్కతును తోపుసిరా నొనరించి యందిదెన్. 174

శా॥ పా!పాగేకులకర్ణ పూర!కులకర్ణి!రంగరాయాగ్రజీ!
నీ ప్రాంతమ్మన దండు గూర్చుకొని దండివన్గజేమార్తు, నీ
నా పేర్కొన్న మదాప్తరాజికిని సోనాజీకినిన్ జెప్పుమి
ప్లే పోగా నవి వీనిచే నతడు కిలింపించెఁ గెందామరన్. 175

గీ॥ అ మృహోపురుషుండు త న్నాదరించి
నొడివినతడవు పుట్టుకతోడవు గాగ
నెలవుగొని వాని యిడిన జామలను దాచు
కొని వెడలెను పాగే తన జనముఁ జేర. 176

గీ॥ పెద్ద విసరి క్రోతులను కవ్వించి తద్ర
దప్రదర్శనమున జోడు తాను నగుచు
నిరువదేడులవా డయ్యె నిల్లుచేరు
నపుడు నలువదియెండ్రప్రాయంపువాడు. 177

గీ॥ ముప్పదిసెకండై యయ్యె నిమునమునకు,న
గమునకునగమ్ము తగ్గె మార్గమ్ముపొడుగు
వ్రకృతివచ్చదనమ్ముఁ గాపాడు మొవ్వు
నవ్వుతోడ వా కులకర్ణి నడచునపుడు. 178

ఆ॥వె॥ వచ్చి యుత్తరమ్ము నిచ్చి సోనాజీ క
తండు తక్కువానిఁ దక్కివ చుటు
కరుల కందఁజేయఁ గానలోఁ బడిపోయె
భాగ్యవగరమేగు పథముఁ దప్పి. 179

ద॥ చినిగిన దయ్యు పాగ విలసింప జగాసరిగంచుతో బిగిం
చి నెగడు తీయ నౌ తలపుచేఁ జలదంగుళి యాచు నేగు పా
గెను పముదూకి దోచుకొనెఁ గీలితఖడ్గమలిమ్లుచాళి, పో
యెను తలసౌరు,జోడునకు నీ డగు వైయుడు పూడె,సంచియున్.

అ॥ వె॥ కోటుతోడఁ బోయె తూటాలు పిస్తోలు
కాసెతోడ చిన్నకత్తి పోయె
పొదలచాటునుండి వదిమంది వైబడ
తగిన కాన్తి చేసె తన పరాకు.

181

ఉ॥ పూనడు చింత యిన్నియును పోయిననున్ దులజాపురంపుక
ర్వాణికి మ్రొక్కుదీరిచినవట్టునఁ బూనిచెఁ దల్లితండ్రి మే
ర్వాణిని, తండ్రితండ్రి యిడె పాగను తా కరణమ్ము కాగనే
కానుక చేరు నిల్పు మని, గాసిలె నాతడు వీనికై మదిన్. 182

అ॥ వె॥ ఉత్తరములు పోయెనో వానసాపాబు
నింక నొక్కమారు నేగి మ్రొక్క
వచ్చు నవ్వి, యివ్వి వచ్చునా! యందునుం
బాగ చుట్టుకొనియెఁ బ్రాణమునకు.

183

మ॥ అది పోవన్ దల యుండి యూడినటులే యై యద్విధాహార మే
ని దినన్ మాన్కొనె నాటి పూట, ధన ముండెన్ గోచిలో దాచుకొ
న్నదిగా నైదువరాలమూట, భళి! రంగారావుచాతుర్య ము
స్మదచోరాతుల మిర్య మంచు నగికోన్నా డాత డా మూటతో.

క॥ భారతమును పరవిభుతా
దూరతమము సేయ పోరఁ దొడరఁ దనను ము
మ్మారు పిలిచి చెప్పెను నా
నా, రాణువకై యతండు నలుదెస రోసెన్.

185

కా॥ వ్రాసెం బ్రతము కాశిరాము డను నెవ్వాడో నిబద్ధింపఁ బా
గే వైస్య మ్మిరువేలు వాడు తనకున్ గీల్కొల్పఁ దాఁ బ్రోచున
ట్లా సందర్భమునం దొసంగెను ధనం బ య్యేన్యరాలున్ బయా
నా, నెల్లించె నతండు వ్రాయి, యిత డన్నా! క్రుమ్మరెన్ రోయికై.

ఉ॥ ముందు సరే యటన్న జనమున్ గ్రియపట్టున గుండె జాటి యీ
యన్ దొరకోర యెంతయొయెకంతయు నాలుక మార్కుదేశభ
క్తిన్ దగువారు, పాగె తిరిగెన్ దిరిగెనా దన కాకు లీచబో
వందురి డస్సి చేడువడి వాడి కృశించెను, నించె నశ్రువుల్. 187

ఉ॥ సంచులు క్రుమ్మరించి ప్రతిశాఖని కాలను గుర్రైటుంగు వా
గంచితవతులం బెనిచి రా రెసిడెంటు నిజాము, వార్త నం
దించిన వన్ని, పై బడగ నెంచిన వేగులు రంగరావుకై
పొంచని తావు లేదు బలభూ! నరవాసన వచ్చు మేరకున్. 188

అ॥ ఎవరు తమరు స్వామి? యిందు నిమంత్రణం
బనగ నొకడు తనదు ప్రవర నొడివి
రంగరావు చెవులు గింగురుమన నీల
బద్ధు డయ్యె నొకడు పదుగు రగుచు. 189

క॥ యావజ్జీవము బంధా
యై విడిచెను పుడమి మూడు నబ్బమ్ములలో
నా విమలుడు, పెక్కురు కా
రావాసులు వానివంటి రవరవవారల్. 190

క॥ ఏ మనక మరియు నన కా
కా మరియును విను మ టంచు పాణి వలికె నం
గ్రామము చేసెను గోండుల
లో మొనగా డాంగ్లయోధు లున్నురు మనగా. 191

గీ॥ “రామకీగోం” డతండు పరాక్రమనిధి
చిక్కి యురిదీయబడె నొకచెట్టుకొమకు
నతని పేరిట నా వృక్ష మనవరతము
పిలువబడుచుండు ‘నిర్మల’ స్థలమునందు. 192

గీ॥ పెద్ద జగడమ్ము సేసె ‘గోవిందరావు
దేశపాండే’ బ్రటిషువారి ధిక్కరించి
ఖిల్లు లెలుకలవైఁ గండుబిల్లు లనగ
దూకిరి రణాన వానికిఁ దోడు మొనసి. 193

క॥ ద్విసహస్రసంఖ్యఖిల్లుల
మనరునకున్ మగిడి నిగిడి మగుడ నటుల యై
కొన కరిబలమె గెలిచె, నే
దెన, పాండే పోయె తెలియ దీనాటికినిన్. 194

క॥ “ఔలా” జాగీర్దారుడు
 నౌలాలనుఁ జేసె యుద్ధమం దరులను,ధీ
 శాలి యతడు పీర్జాదా
 భ్యానితుడు,రోహిలాల నాతడు నడపెన్. 195

క॥ పైచే యయ్యెను రోహిలాలదియ యఖ్యామర్దమం దెంతసే
 పో! చెండాడిరి దొడ్డమొత్తముతలల్ పూర్వాహ్నమధ్యాహ్నస
 ధ్రీచీనమ్ము జయమ్ము సాయమున మాతెన్, విజ్ఞవిజ్ఞైరి పీ,
 రా చైతన్యము జీలు లే దిపుడు పీర్జాదా చనెకా ఖై ది యె. 196

క॥ ప్రేదరజాదున నొకచో
 మీద నొకడు కత్తి వినర మిడిగాయం బై
 చే దెగె నేనావతి, కా
 మాదిరిదే సంఘటిల్లె మరియొక్కండు. 197

క॥ కాలిచెను ‘జహంగీరుఖాన్’
 సాలార్జంగురెసిడెంట్లు సోధము విడి రాన్,
 దూలె గుటి, యనుకొనినవా
 డాలాగే మిగిలె గ్రోవి కందక సుఖ యై. 198

గీ॥ ఇట్టి సంఘటనల ‘మౌల్వి ఇబ్రహీము’
 ‘బాజుఖాను’ ‘నజమతుజంగు’ పాలుగొనిరి
 మరియొకండు ‘మిర్దాచందు’ తెరలవెనుక
 పురికి వెలి యైరి రెసిడెంటు పూనుకొనగ. 199

చ॥ పదపడి నొక్క చిత్రకథ ప్రాపితె, హూణులతోడిపోరునం
 బ్రిదిలిత ‘రావుసాహెబు’ చరించెను భాగ్యపురికా స్వతంత్రతా
 కదనమునందు రెండవది ఘట్టము నిచ్చటివారి పొందునం
 బొదలగఁ జేయఁ ద న్నెవరు పోలికపట్టని వేస మూనుచున్. 200

క॥ ‘నిర్మల’ జాగీర్దారు స్వ
 ధర్మము నుడుపు బలె చాల్చు ధన్యుడు సేవన్
 కూర్మి సలువ నతనింటన్
 వర్మమ్మునఁ దనువు వోలె వర్తిలె నితడున్. 201

క్రొవృ॥ అటనుండి రావుసాహేబు హైదరాబాద్ చేరెన్
అటనుండి రావుసాహే బహర్నిశల్ బోధచేసెన్
మఱితమ్ముగా స్వరాజ్యమ్ము కల్గు మే లెంతయో సం
మఱితమ్ముగాఁ బ్రజాశక్తి కల్గు సౌఖ్య మ్మదెంతో. 202

గీ॥ రావుసాహేబు దుర్గ కర్పన మొనర్చి
చెప్పె నవరాత్రకథ, యేమి చెప్ప నీకు!
చెప్పఁదఱియుఁ జాలదు, వించుఁ జెవులు ముత్య
ములను చాలెనో! కనులు కెంపులను చాలె. 203

క॥ “భాసోందీ ఫేడీ హ
ల్వా సోనావట్టి బూంది లడ్డూ కోవా”
అశించినంత, జిడ్డుల్
వోసరిలె న్నేయి పేరి భోజనశాలక. 204

గీ॥ త్రెంచికొని మొలతాడు భుజించి నిదుర
గూరి లేచి కట్టుకొనినవారు కలరు
రొండికడ నిల్వకొన నది రెండు నయ్యె
చింతపుల్ల భోజన మయినంత నఖుడ! 204a

ఆ॥ అటుల నన్నదాన మమరెను భాగ్యపు
రమ్మునందు నాడు ప్రతిదినమ్ము
రావుసాహేబున్నతావున, వాని సం
భావనయును నఖుడ ! మఱపురాదు. 205

క॥ వరహా శెవరి మొహరి
తరహాతరహాగ వటువుఁ దర్పిత పొందన్
కరచాలనమున శ్రుతి శా
స్త్రరుచిన్ దనియించె, కవిత తావిత లూన్సెన్. 206

వృత్తి॥ అనేకులు ధనై కు లిం దతని కిచ్చిరెంతో ధనం
బనేకులు బలై కు లిం దతని కిచ్చి రాత్మన్, బ్రచా
రనిష్ఠతతి కంతకున్ బ్రతిభుజంబు హస్తంబు శా
ల్వ నేబదియు రూకలన్ వఱలె వాని దానోన్నతిన్. 207

కా॥ బాలారా వను రావుసాహెబున కెవ్వం డానో తో డండమా
నే లోకమ్మున వాని కండ యనుచున్ వేరూకలం బొందు దు
శ్శీలున్ రావును బట్టుకొన్నతడు నాచే నంచు నై జాంప్రభుం
డాలింపన్ జదువన్ వెలార్చెప్రజకై యాజ్ఞన్ స్మితాంగ్లేయముకా,

గీ॥ కుచ్చు లేని టోపీల్ నల్ల కుచ్చుగలవి
యెట్టుటోపీల్ వలుదపాగ లెల్లయెడల
గుంపులేగుంపు లాలయకుడ్యవత్ర
చిత్రితేతదుదంతానుశీలనమున. 209

ఉ॥ మ్రోగినయల్లె యున్నయది మ్రోగిన తప్పెట వాడవాడ, బై
రాగులు బిచ్చగాండ్రునుఁ బరాయిగఁ బట్నము వచ్చువారు కా
రాగమనమ్ము లేక చనఁరైరి, మరాటియు రావుపేరువా
డో! గడ కొక్క రక్షకభటుం డరుదెంచును వాని జాడకై. 210

అ॥వె॥ ఇంతవఱకు నీకు నేఁ జెప్పినది యెల్ల
నద్దమందు ముఖము నట్లు నేను
కాంచినదియ, రావుఁ గాంచి మాటాడితి.
చొరనీడునీని సౌధమందు. 211

క॥ చాలాచాలా చెప్పెను
సాలువ యిది నాకు రావు సాహె బిడినదే
యాలోకించితి రేఖా
జాలముఁ దత్కరతలమున సద్దుమణిగితిన్. 212

అ॥వె॥ పదుగురు చెడ కొకడు భాగ్యవంతుడు కాడు
మేము చెడక రాదు మేటి విజయ
మందువా డ టంచు ననె రావుసాహేబు
మరియు ననియె నిట్లు మాటవరున. 213

అ॥వె॥ రాదు రాదు, నెత్రు మాదృశులది కొంత
పాటకే స్వరాజ్యపాలనమ్ము
వచ్చినపుడు దీని వ్యతిరేక మనుకొంట
త్రమయునున్ గృతఘ్నభావసూచి. 214

చ॥ అదియును గాక దానమిడిన ట్లడిరే యనుకొమ్ము పోలు లిం
దధిక్యతి, దాని విల్వ తెలియన్గల రెట్లు జనమ్ము రోమనుల్
మొదలగు శూరజాతిజనముల్ బలె, బైత్తుక మాన్తి పాడుసే
యుఁ దనయు, దొడ్లు వంచి చెమ టోడ్చి గడించిన నట్లు సేయునే

క॥ భారతరామాయణనమ

గౌరవము స్వతంత్రతావికాసచరిత ము

న్నాతేంద్ర కేని పొందునొ

కో! రంగయ తోవఁ గొడుకు కొంగయ నడువన్. 216

అ॥వె॥ ప్రజల పాటవమ్ము పరిపూర్ణముగ మాకు

సాయ మగుట లేదు నకలదిశల

దానివలన నంచు మౌనమ్ముతోడ గం

భీరదృష్టిఁ జూచె విన్ను నతడు.

217

కా॥ రాజిల్లు న్నయిజాముదండు త్రివహస్రం బౌచు మా చౌరసి

రాజాక్రింద, రహస్య మాడును స్వతంత్రత్వమ్ము తద్బుద్ధితోఁ

బూజించెన్ దన యింట నుంచుకొని రావున్, వేగు దెప్పించెఁ ద

ద్రాక్షిష్టుండు, తదీయ నైనికు లహో! 'రాజోడులుం 'బూర్పియాల్'

కా॥ స్వర్గారోహణవర్షపాత్రములుగా నశ్శిర్తి నాన్జించుటే

మార్గం బై, మరియొండు లేక యెటులున్ మా రాజునం

బూర్పియాల్

దుర్గస్తం బలె రావు నోమి, రదియే తోరంబు, "జేగంబజా"

ర్వర్గంబుల్ ధనికంబు లాతనికిఁ దోడ్పాటిగి మెచ్చన్దగున్. 219

కా॥ మోహన్ లా అను కుట్టువాడు వదియున్ మూడేండ్లవా డయ్యకున్

కావోటింపక యప్పు తెచ్చి యిడె రూప్యమ్ముల్ సహస్రమ్ము రావ్

సాహేబ్ చేతికి, డెబ్బదై దుగ సహస్రమ్ముల్ గొనెన్ దత్కృతిన్

దోసం బంచ నిజాము వాని పితచే దుశ్శిక్షకున్ మాటుగా. 220

అ॥వె॥ వేయి యెల్ల నైదువే లయ్యె రావుసా

పౌబును పట్టుకొన లభించు నులుప

యనుచుఁ బెక్కు రేగి యతనికి భృత్యు లై

రదె ముఖప్రభావ మండ్రు బుధులు.

221

- క : “నూగుర్లు” కాపు “కలదా
 లే” తై కొను దైదు వేలివే యని రూకల్
 మ్రోగించి కట్టి సంచిన్
 జేగొని యెదు రరసెఁ బ్రభుత, చేర జెవందున్. 222
- పుష్పి : ఎవరెవ రట రాపువట్టువారో
 తవిలెను వారికి దండవల్ తరస్వీ !
 వివళమ్ము తదుద్యమమ్ము పీటన్
 నవనవలాడదు నాటినుండి య తై. 223
- క : విరమింతు నింక నొక్కని
 గుఱించి తెలిపి, తొల్లి గుంజుకొనిరి “సతారా”
 ధరణిన్ “గుంఫినివా”, రా
 ధరాధిపతిభగినికొడుకు తగిలెన్ వారిన్. 224
- గీ : వాని పేరు రామారావు, వాని యనలు
 పేరు మాధవరావు, తద్విరుద మొప్పు
 ‘జంగు బహదూరు’, శ్రీమంతు సాహు చిత్ర
 పతి య టన్న మాతులముద్ర వాని కొదవె. 225
- గీ : వల్లమాలిన ధన మిచ్చి వాని సంపెఁ
 రాంతియాతోపె దండయాత్రలకు, వాడు
 చిక్కి చెఱసారి నుండియు మొక్కులించి
 తప్పికొని వచ్చి దండుతో దండడించె 226
- క : “బీదరు” జిల్లాలో “న
 ప్టి” దుర్గము నతడు మున్నడిన్ గొని ఖండా
 వాదరసరిపరితోఁ ద
 త్రాప్త దేశమునందు నిలిపె భగవాణెండా. 227
- సీ : జన మేరు వా రందఱును? జంగుబహదూర్ది
 దృఢ వేచు పటువారీల్ వలెండ్లు
 తళతళ లవి యద్విధములు? సతారేంద్ర
 సేన కత్తికవాతు సేయుచుండె

నే మది యా దుమ్ముః రామరాయని తురి
కిలు కచ్చిల్ హరబ్బిలు వెడలె
నేమి టా చిటుమోత యెప్పుడుః శ్రీమంతు
సాహుచత్రవతికోశమ్ములెక్క

గీ॥ యడుగ ననభిజ్ఞుల కభిజ్ఞు లాడి రిటుల
నప్పిదుర్గోపకంఠమ్మునం దొకపుడు
అటుల వెల్గెఁ దత్రపుత వెల్గినన్నినాళ్లు
వాని పలునుక్కు రఘురాము పావుకోళ్ళు. 228

క॥ నీయీడువాడె యాతం
డా యెడ మరికొన్ని కోట లటుముకొనగఁ బైఁ
బోయి పగర పాశము మెం
డై యేగెను కొంతమంది యనుగులతోడన్. 229

క॥ పురగిరికాననజనపద
చరు డా బహువేషధరుడు సమయము ఖర మై
యురులన్ బిన్నుచు దవులు ప
గర కొక కోవెలఁ బరుండి కడకున్ జిక్కిన్. 230

క॥ యావజ్జీవమ్మును కా
రావాసమునందు నిలుపు ప్రాపిలె రామా
రావునకున్ మున్వరుఖా
న్నా వెలసిన రోహిలాదణాయనికి సఖా! 231

గీ॥ పారతంత్ర్యాపగమకృతాభ్యాగమంబు
వారితోఁ బోయెను, మఱచినారు వ్రజలు
సిపు మఱల జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చినావు కాబ!
కాశరాత్రి యయ్యె నటంచు కథకు డరిగె. 232

దయానంద ఖండము

అ॥ వె॥ మొదలు కొక్కెమంత పదవడి సంకెల
యంత యగుచుఁ గారయంత యెదిగి
మబ్బు గ్రమ్మ భరతమహి నభోలక్ష్మికిన్
జలము వచ్చె కంటిఁకొలకులందు.

1

నీ॥ ఎంత రాజేసిన నించుకంతయ మండి
పొయినప్పు చల్లారిపోవుచుండె
మీగడవలె నుండి రేగడి మోకాలి
లోతున నిడినకాలు దిగుచుండె
నీ వేళ నీ రాజ్య మెవరిది కాదు మా
దన్నట్లు కీచరా శృణుచుచుండె
నెటు పోద మన్నను నేటు లడ్డమువచ్చి
జనుల ప్రయాణము సాగకుండె

గీ॥ పండు వగుచుండెఁ గొక్కెరతండమునకు
చినుకు లయి తుంపర లయి చిమ్మనపుగ్రోవి
చిమ్మిన ట్లయి మోటతొండమ్ము ధార
క్రమ్మరించిన వడి జడి ముమ్మరింప.

2

క॥ అట్టి జడిఁ బొటుకు పెట్టిన
మట్టింటన్ గూరుచుండి మలగెడు దివియన్
మిట్టించి పత్ర మైదుగు
రెట్టులొ వ్రాసి ముగియింప నెంచిరి కడకన్.

3

గీ॥ కలము తెచ్చె నిస్మాయిలుఖాను, కాగి
తమ్ము తెచ్చె నీళ్ళరభట్టు, తక్కువయ్యె
బుడ్డిలోన మషిరసంబు, కొనివచ్చె
రవ్వయంత 'వెంకోపంతు' వ్రాతకాడు.

4

ఉ॥ అద్దముదువ్వెనల్ కలవు నౌదల దువ్వుకొనంగ నూపెకే
యెద్దడి వచ్చె నన్నటులు నింధనరాశియుఁ జాత్రరాశియున్
గద్దు గృహాన బియ్యము వినా యనినట్టులు నున్న దండి! యీ
ప్రొద్దు, ముగింతుఁ బత్రమును ముక్కలు మూడుగ నంచు పంతనెన్

క॥ రూకలు నెలకు పది తలకు
నాకలి దీర్చి యిడునట్లు నా బాబా ఖాన్
చేకురుచునట్లు సాయము
లేకరి పత్రములు రెండు లిఖించి యిడెన్. 6

గీ॥ సాతు లిక్వరభట్టును “జానుమియ్య”
యంతయు నిది యల్లాదయ యనియె ఖాను
సుదిన మనియె బాబా, పంతు చెదరిపోదు
ఫలము నా వ్రాత పడిన యే స్థలమున ననె. 7

ఆ॥వె॥ బావవరుసఁ జేసి పలికె నీక్వరభట్టు
పంతుగూర్చి వాని మంతుగూర్చి
వెంకొపంతువ్రాత వేనికిన్ దొరుక, దు
దాహరింతు వినుడు స్నేహులార! 8

ఆ॥వె॥ మధువు లొలికెడి యొకవధువుసొగసుపైని
కన్నువేసె నొకడు, గడపదాట
దామె, గడియ దాట దతనికిఁ, గిల్లాకు
వ్రాసి పడతి కంపవలసి వచ్చె. 9

క॥ మతి పట్టిల్ కొట్టిననున్
మతల బతని కందదయ్యె, మా వెంకోపం
తతని గురువు, తద్దేహం
బతుకుకొనుచు వదలి దితని యంప్రిద్యయమున్. 10

ఆ॥వె॥ పైకి నచ్చి గురునిఁ బడనెట్టు రాజకి
యంపు శిష్యరికము నత డెలుగడు
నందిగా నెసంగు వనవరతము లింగ
మూర్తి యైన గురుని మోము గనుచు. 10a

- అ|| వె|| ఎటులో వదులు గాగ నితడు వ్రాయించెను
నేను నీదు భర్త నీవు నాదు
భార్య వేగవలయుఁ బండరితీర్థము
నరసిరాగ నంచు, నరిగె జాబు. 11
- క|| ఆ ముగ్ధ మానభరమున
మోమున్ జిట్లించి చూడు మో! మగడా! నా
నా మగడు రచ్చలోఁ ద
ద్రామమునుం బ్రోగుసేసి కాగిత ముంచెన్. 12
- గీ|| హే! గురూ! యంటుకొన్నది యిప్పుడు జిగురు
విఱిగిపడినది యూరు నా వెన్నుపై న
టన్న శిష్యున కిత డా వెన్ను చఱచి
ఛాత్రవృషభ! కామాల్ నాల్గు చదువు మనియె. 13
- అ|| వె|| అటుల చేసి చదివె నాత డా వ్రాతను
నేను, నీదు భర్త, నీవు, నాదు
భార్య, వేగ వలయుఁ బండరితీర్థము
నరసి రాగ ననుచు, మెఱసిపోయె. 14
- చ|| అని వివరించి భట్టు ముగు రందలివారు సెనా సనంగ వా
కొనె నపు డేగి శిష్యు డటు కూటముచేఁ జదివించె వాక్యమున్
జన మిది కల్చుగోల్తనముఁ జాలెడిఁ గాని దురర్థ మేది లే
దని యలదాని పెన్నిటినె యాడిరి లేఖను చించివేయుచున్. 15
- క|| పోషకములు పక్షద్యయ
భామ లగు వక్త్రకుఁ, నభంగాభంగ
శ్లేషములు, 'రుకూన్' దెలివికిఁ
గాషము, లీ వెంకొపంతుక ర్తృక లేఖల్. 16
- చ|| అన నికఁ జాలు నూరుకొను మంచు నలంతి హసించెఁ బంతు, చ
క్కని కథ వించినావయ! వకాలతు సేయడ వెంకొపంతు, లీ
యన యటు సేయుచున్నయెడ నారటముల్ మన కుండునే! ధన
ఘ్నున కిపు డంచు మౌనమును పొంది కడంగిరి చర్చ కందఱుక.

గీ॥ చింతగింజ వేసినఁ దేలు చిక్కనైన
చాయు, గమగమలాడు మేల్ జరడతోడి
తమ్ములమును సేవించి కర్తవ్యనిర్ణ
యమ్ము సేసి రాలోచించి యంద అపుడు. 18

క॥ 'జాతాహూ మై గుడ్నూర్
లాతాహూ పౌజ రోహిలా డక్కనియోం
కా, తయ్యార్ రహానా' యని
చేతిన్ గదలించి ఖాన్ వచించెను బాఖాన్, 19

గీ॥ నేను పూనాకుఁ బోవుచున్నా, నమాన
నాడు సూర్యాస్తమయవేళ కందుకొందు
నిచటి కని ఖానుతోడ కథించి భట్టు
ను గని బాఖా చెయిన్ జేబునుండి తీసి. 20

కా॥ ఈ బంగారపు హార ముంచుకొనవే! యీ రవ్వలుంగ్రాలునుం
బాబూ! ఈశ్వరభట్టు! వచ్చుదనుకన్ మా మధ్యవర్తి! యచెన్
బాఖా! నీకయి ఖానుకై వెదకుచున్నా రిందుఁ బోలీసుసా
హేబుల్ జాగ్రత యెట్లువచ్చెదవో సుమ్మీ! యంచు భట్టారిచె

కా॥ వెంకోపం తనెఁ గాల్పలమ్ము రవుతుల్ వేసాముసంకెన్ ధను
ప్రంకారమ్ముకు బోలు వాడి గల రై శస్త్రమ్ములన్ మోసి యీ
వంకన్ వత్తురు నిన్ను గొల్చుటకు బాఖా! రెండుమూఱ్ఱాళ్ళలో
టంకమ్ముల్ బలె చారువున్ బగతు నుడ్డాడింతు రీ వున్నచో.

చ॥ ఖనిజము భూమియందు బలెఁ గాలమునందున దాగి దైవ మే
యైనరున నున్నదో తెలియకున్నది, కర్ణము నీవు పోక తీ
రని యటు లుండె గాని బవర మ్మిపు డున్నది, మూడుమూడు నా
అనినటు గెల్పు మున్నది సుమా! మన పట్టు తరాభలద్రుమా

ద్వీ॥ అన విని నిట్టూర్చి మునుపటి కొన్ని
మనసున ఘటనలు మల్లాడుచుండ 281

మ॥ ఇటు మాటాడెను ఛాడెక్కి కోరితిని ము॥న్నిందూరుహోల్లారు॥ను
దృటపై న్య మ్మిడి నన్ను బంపగదవే! పాలార్తు నాంగ్లేయలం
పటతన్ భారతభూమినుండి యని, యొప్పన్ లేదుపో దవ్యమున్
ఘటియింపండ యతండు తాదృశుడు నన్ గైకొ న్నని ట్లుందునే!

అ॥ వె॥ యాచకుండ నైతి నానాటిసుత, బిజా

పూరు నాదు మామగారి యూరు

చిక్కవచ్చు నందు శ్రీ భారతకోటి

తైల మిష్టకోటిశీలనమున.

25

క॥ నావుడు భట్టు పలికె నీ

తో వత్తురు బ్రాహ్మణులు పదుగు రని, బాబా

నా వెంట నున్న నే మో

నో! వారికి ననియు తోడు నొందియ వెడలెన్.

26

క॥ బాబా! బాబా! బాబా!

బాబా! యని యొక్కమారు ధ్వనియించెను ఛా

డెక్కి బయలువెడల సంగము

లో బాడబగ్గహము లెల్ల లుప్తకళము లై.

27

ఆ॥ అంధకారమయమ్ము పూర్వార్థ మగుచు

నుత్తరార్థ ముజ్జ్వల మౌచు నొప్పు రాత్రి

భారతచరిత్రమును కంటివద్ద పెట్టె

బయన మై పోవుచున్న బాబాకు నాడు.

28

కా॥ తంఱిం బొంబయిరాజ్యపాలకుడు హైద్రాబాద్ నాంగ్లేయరా

ట్టంత్రమ్ము న్నడుపించు పెద్ద కనిపెన్ ఛాడెక్కిను బంధింప, పెన్

మంతున్ వించె నతండు, మంఠిరియు ఫర్మాయించె దదృంధనో

దంతంబున్ వివరించి రక్షకభటాధ్యక్షున్ దరఘాపమున్.

29

క॥ ప్రకటించిన బహుమతిలో

నొక వేయిన్ మున్నె పంపె హుళాసుడు తద్ర

క్షకశాఖాపతికి స్వర

క్షకశాఖా ఘనపదవి నెనగు 'దేన్యలు'తో.

30

- క॥ తతి గొని చీమలు కొలుచున్
వితముగ భాగ్యపురమునకు వేగులు వారల్
వెతకివెతకి కొనితెచ్చిరి
ప్రతినంవనధమున కొకడు పరికల్పికు డై . 81
- గీ॥ ఆ భటాధ్యక్షు “డబ్బులుహక్కు” పంచ
శతభటులతోడ డేనియల్ సహితు డగుచుఁ
గోరమీసము మెల్ని గుడ్డూరు పోయి
భానునున్ మరికొందఱు తైదుసేనె. 82
- మ॥ కడిమిన్ సంగములోనఁ గొందఱు గాండ్లాపూరులోఁ గొందఱున్
భడవాల్ మీ రని తిట్టి భట్టుముఖవిప్రశేణి బేడిలతో
మిడుకన్ జేయుచు ‘హక్కు’ బోరన చనెన్ బీజాపురిదృష్టి యై
నడుమన్ “గన్నురి”లోని బ్రాహ్మణులకున్ గారాగృహప్రాప్తిగా.
- క॥ దేవనగిరిలో ఫాడ్కె
దేవాలయసీమ చంద్రదీధితిలో ని
ద్రావళు డై యుండెను భూ
దేవదళక మల్లె యుండె దీర్ఘశ్రమ మై. 84
- గీ॥ గుండెపై బర్బు వ డ్డటు లుండి నిదుర
కనుల ఫాడ్కె ‘యెపే’ యని గట్టిగ నొక
వినరు వివరి చూచె నుస్సురును రటంచు
నంత దూరావఁ బడిన దేన్య లను వాని. 85
- క॥ పందా! నిద్దురలో నను
బందా సేయుటలు నీచు పని, రండిర మీ
రందఱు నా కైదువు నా
కున్ దక్క న టంను ఫాడ్కె గోండ్రించె వడిన్. 86
- గీ॥ అట్టి ఫాడ్కె నిరాయుధు డైన నతని
దరియఁ జాలద దేవ్యులుపరిజనమ్ము
తనకుఁ దాఁ దట్వకుం డయ్యెఁ దప్ప కునికి
నతడు ‘గుల్బర్గా’తైలులో నడుమబడియె. 87

ఉ॥ ఆ పదిమంది బ్రాహ్మణులు నంతకు మున్నుగఁ బట్టుబడ్డ యా
బాపలఁ గొంతమందియును ఫాడ్కెయు భానును భాను నాయకుం
డౌ పరికొంత కూరుకొని రందలు పెన్జడి నానికొని యీ
త్యావయిఁ గూలెనో! నరకఖండ మనన్ దగినట్టి జైలుకన్. 38

అ॥ వె॥ తీసినట్లె వెలికిఁ దీసి మరల నందె
వేసెఁ బోగ నున్న శేషజనము
నేడునేండ్లు భాను నితరులఁ దగ్గించి
యబ్బయగము గడవ నచటి కోర్టు. 39

క॥ పూనానగరన్యాయ
స్థానమునకు హూణరాజ్యసంహారకవా
ర్తానిచితపత్రములతో
నానీతుం డయ్యె ఫాడ్కె యఖియోగమునన్. 40

ఉ॥ దేశముకోస మై మన నెదిర్చెను ఫాడ్కె యటంచు వాని గా
రాశయవానుఁ జేయగ మహాశయులార! జనమ్ము రెచ్చిపో
దో! శతసంఖ్యసిద్ధపడదో! యత డట్లీపు, డెట్లు సేత? ధీ
కౌశల మొప్పఁ జెప్పు డనగా హీతు లాడిరి రాష్ట్రపాలుతో. 41

గ॥ బందిపోటుదొంగనుగ ఫాడ్కెన్ దెలియబ
టచెడ మన నొక డురిదీయరాద యండ
మానునిండఁ దొల్లటి! పోరి మగలు గలరు
దాన వాని నేడేనుకుఁ బంత మనెఁ నొకడు. 42

చ॥ ఒకడనె నింతయున్ సరియ, యొప్ప డెవండును బందిపోటుదొం
గకుఁ గల లక్షణమ్ములను కల్పన చేసిన నేమి! వానిపై
నిక మన మిట్టివాడుగ మ రెవ్వడు కానటు చూచుకోవలెన్
సకులుగఁ జేసికొంచు జననాయకులన్ దగు నున్ల కాది యై. 43

గీ॥ చిటికె వైచి భళి! యని యిటుల నుండ
వలయుఁ దెలి వన, చెయి గుండెపైని వైచి
కొని మనము నిదురింపవచ్చు నిట నిటులు
చేసి యని తక్కువారు భూషించి రతని. 44

చ॥ దొనిగొని యా బ్రటిష్వరచతుష్టయ ముబ్బున నీ మరాటిజా
వనిఁ జెఱఁ దూర్చి, భారతసభన్ జనముఖ్యులతోడ దేశపా
ర్వణ మని కూర్చి, సంస్కరణవాంఛముఁ జేయ నహింస జీబుగా
నెనసిన దాని నీడ మన యేల్పడి క్రిడ గదా! సదా యనెన్. 45

క॥ మెజస్ట్రేట్ కోర్టునఁ దొలి
గా జరిగి నెషన్సు నొందగా ఫాడ్కే
పా జడ్జి బాపురే ! యను
కో జన మది ముగియునంతకున్ జనుదెంచెన్. 46

గీ॥ అచట “జోషిని” నియమించినట్టి రాన
డేనుహాళయు డిందు ఫాడ్కేసమర్థ
నమునకై “మహాదేవచిహ్నాజితప్తై”
ను నియమించెను న్యాయవాదినిగ నాడు. 47

చ॥ ఇసుపురు వచ్చి, రం దొకరు డిప్పుడు రేనడైచెని కన్నువే
సిరి పరిపాలబృంద మని చెప్ప ద్వితీయు డి డిప్పు డేమి వ
త్సర, ప్రథమమ్మునుండి, తన దౌ కొలు వార్పు రికార్డు పోవ నై
మరొకడు రానడే ప్రభుతమందిరగాల్చిననాటినుండియున్. 48

చ॥ శ్రుత మిది నీకు, నేడు పొగచూరిన యిర్వదియేండ్ల భారత
స్థితి కొక వెల్ల వేసి మతిచే వెతికించెను తాంతియాను స్వ
ర్గతు నిత, డిట్టి ఫాడ్కే కవకాశభరమ్ము సహాయు డాటచేఁ
బ్రతిరసనాలసద్యశమువాడుగ తా నయినాడు రానడే. 49

గీ॥ చదువుకొన్న పత్తనవాసిజనము తక్క
జానపదజన మెఱుగదు రానడేను.
నే డెఱింగె ననన్ జతగా డయిన “క
వర్ది” బాలగంగాధరా! వల్లె! యనియె. 50

గీ॥ ప్రేక్షకస్థానమునఁ దొలిబెంచిమీదఁ
గూరుచున్నవారలతోన మీరు నుండి
రదియ కేసువిచారణ సంత్యదినము
సాక్ష్యము వశిశ్చవాదమ్ము జరిగె మనము. 51

మం॥ద్వి ఎంత లోతుగఁ బరీక్షించిన నేమి!

భానుబాబాల యా కం|ట్రాప్టునందు
జడికి దొరకద నందు శిక్షింప
నంతంతమాత్రము లన్ని సాక్ష్యములు
నిజము చెప్పఁ దలచి నిలుపు నడ్డమ్ము
నంగుళ మ్రొదిగిన యా వాసుదేవ
బలవంత ఫాడ్కె యిటులు కోర్టు బెటి
గుంపులు నలరి యాలింప భాషించె.

52

మ! మనరాజ్యచ్ఛలబంధనాలయచలత్కంఠీరపీభూతమ

జ్ఞనులారా! భరతోర్వరాధనమునన్ సాబాలు కాజేసి యిం
దు నుసింగొల్పెను జాగిలాల మనపై దుర్భిక్షరూపమ్ములన్
మనసుంబట్టగలేక యిట్టి ప్రభుతన్ మ్రుందింప నుంకించితిన్. 53

ఉ॥ తిండి సయింపకుండె, నరుదేరద నిద్దుర, నాకు నేత్రముల్
రెండును జోతు లయ్యె, నిదురించినయల్లె జనమ్ము తోచెబో!
యెండను, దాని మేల్కొలిపి యేడైర్ భారతమాతృశృంఖలా
ఖండనసేత్తకై నడుముగట్టితి, కట్టితి తోర మియ్యదే! 54

ఆ॥ వెఱదిబలము స్వార్థ మై పోవ నదనునఁ
గ్రొత్తబలము ధనము కొదువ గాగఁ
జిక్కి దేశమునకుఁ జీడ బాపగ లేని
యితని నందఱున్ తమింతుగాత!

కా॥ఈ నా మువ్వుదినాలుగేండ్ల కథ వ్రాయిం బాయ, కో భ్రాతలా
రా! నిర్ణించిన భారతప్రజ “స్వయం రాజా స్వయ మ్మంత్రి” యై
యే నాడెమ్మునఁదానె యేలుకొని తన్నింపొందుటల్ లగ్నోయ
ద్దానిన్ వీడక వ్రాసినాడ నదిగో తద్ గ్రంథమున్ జూడుడి! 55

చ॥ ఎవరికివార మిందఱము నీ పరతంత్రత తిత్తిదీయ శ

క్తి పొసగ దంచు నూరుకొనఁగ్రేళ్లులుకుం బ్రళయమ్ముదాక ని
ద్ది, వివిధరూపధారిణిగదే! ప్రజశక్తి, యెదుర్చి చచ్చి క్రై
స్తవులు గడించినారలు స్వతంత్రత, నయ్యది శక్తి కాదోకో! 57

గీ॥ దొంగతనమునిందను మోపి క్రుంగడియ
కాంగ్లరాజ్యముఁ గూలద్రోయ గడగె నని
ఋతమున న్నన్ను శిక్షింప నెంచె,మెచ్చి
కొందు కోర్టును, కీడులో కొంత మేలు. 59

గీ॥ ఏలుబడిని యథాశక్తి నిండఱ మొక
టగుచు గాని,యొక్కొక్కర మగుచు గాని
యెదిరి వెనుదీక పోరి వ్రాలుద,మొకండు
విత్తనము చాలు స్వాతంత్ర్యవృక్షమునకు. 60

శ॥ ఎంతో చింతిల్లితి నా
కంతటి భాగ్యంబు పట్టనందుల, కాంగ్లం
డింత సురియ నా కిడి న
న్నంతం బొందింప ననుతు ననియెన్ ఫాడ్కే. 61

శా॥ చాలున్ జా లిక కట్టిపెట్టు మనుచున్ జడ్డి సనా బందెభా
నాలో మ్రగ్గగ దండనంబిడి చనెన్,తైకొట్టె ఫాడ్కేమ పూ
నా, లూనప్రసవమ్ము తీగవలెఁ దన్నాథాంఘ్రులన్ జుట్టుకో
గా లేమన్ గని విచ్చుకత్తులు ముడుంగంజాతె క్లిన్నమ్ము లై.

చ॥ వల దనినాపు నన్నునినుఁ జాయక నేనె సరించియున్నచోఁ
దులువ యెవండు స్వామి! నిను దొట్టి జయింపగలాడు, వాని కం
డలు తెగవేయ కుందునో! కుకారమున, న్నిదురింప నీవు రై
ఫిలు గొని మేలుకోనో! విధి యేఁచె న టంచుఁ మెలంతి బెగ్గిలెన్.

చ॥ కన్నుల నకుధార లొలుకన్,గడచూపులు కౌగిలింప నా
యన్నులమిన్న భర్తృగళమందు గులాబినరమ్ము వైచి కా
ర న్నివసించు స్వర్గమున బ్రాతిగ నాకును తాపునేయవే
నిన్ను భజింతు నాథ! యిట నే మనజాల న టంచుఁ గూయిడెక.

గీ॥ చెలియ!భౌతిక కాయముల్ తలవదగునె!
యస్మదాత్మలు ధన్యము లంచు నతడు
వెనుదిరిగి చూచుచుం బోయె,వెలది యల్లె
నిలచె మ్రాన్పడి చూపులకొలదిఁ గనుచు. 65

శా॥ 'తానా'జైలున వాసుదేవబలవత్పాడే వసింపంగ రా
 హూణన్రైణము బంతిగా నిలచి సాహో! కూరచూడామణీ!
 మా నెత్రున్ జలిముద్ద సేనెడి యసామాన్యమ్ము త్యాగమ్ము నీ
 దౌ నర్థం బని పుష్పగుచ్ఛదము కొండాడెన్ మనస్ఫూర్తిగా.

ఉ॥ ఏడెనుజైలునందు నివసించుచు ఫాడె పరారి యయ్యునున్
 దోడనె బద్దుడై జ్వరముతో దివి కేగెను మూడు నేండ్లలో
 చేడియ తన్ని కేతమునఁ జేడ్వడి పిచ్చిది వోలె నయ్యె, నీ
 రాడిరి సోదరుండు చనిన ట్లయి పెక్కురు వాని పంచతన్. 67

గీ॥ బదువందలు పత్రిక లట్టివార్త
 పగలె సర్వాగ్రముగ నాద్యపత్రమందు
 ఫాడె యింకఁ దప్పించుక వచ్చి యెటులు
 దిరుగగల దని తెలిగుండె గుఱకవెట్టె. 68

క॥ అపుడె దయానందుండున్
 వ్యవగతతను వయ్యె, నట్టి వార్త విని జనం
 బు పొగిలి శ్రద్ధాంజలి త
 ద్వివశ్చిద్రగణి కొసంగె వీటనువీటన్. 69

నీ॥ జాల్యవివాహమ్ము బలహాని యని చాటి
 బ్రహ్మచర్యమునకుఁ బదును పెట్టి
 స్త్రీవిద్య మిగిలిన శ్రీవిద్య లే దని
 మోపించి మోషాను కొంచపఱచి
 సర్వభౌతికరహస్యములు ముక్తియు వేద
 మూలమ్ము లని ఢక్క మొరయ వేసి
 దివి భానుమండలమ్ము వలె భారతమండ
 లము భువి నొప్ప నల్గడ శ్రమించి

గీ॥ పోదుపోదు సంఘీభావముననె తక్క
 నన్యతంత్రత యని జాతి నంతటి నొక
 బంతిగా నిల్చి జీవితపణ మొసంగి
 కన్నుమూసె దయావందఘనతపస్వి.

గీ॥ సంఘసంస్కరణాసనస్థముగ మతము
రాజిలఁ రామమోహన యి సేయ
సంఘసంస్కరణము మతపదమలాస
నస్థముగఁ జేసె శ్రీదయానందసూరి. 71

గీ॥ మానవత్వము మతము సమానగౌర
వములుగాఁ బెంచినాడు శ్రీస్వామి, వర్ణ
భేదములు కల్పితము లంచుఁ బెద్ద యెవరో
చిన్న యెవరో తత్ప్రకృతియ చెప్పు ననుచు. 72

శా॥ న్యాయంబే యత దైన యీశ్వరుడు జన్మం బిచ్చె శిక్షాకృతిన్
బ్రాహ్మశ్చిత్తము లేదు దుష్కృతికి దత్పాపమ్ము బోగొట్టుకో
నై యంచుం బరముం గృతజ్ఞతలఁ దన్వఁ హోమసంధ్యాదులన్
జేయంగావలె నంచు బోధనము సేసెన్ స్వామి గంగార్పటిన్. 73

క॥ “బ్లావట్ స్కీ” “యాలాక్సు”ల
రావించెను స్వామి యిటకు, రంజిల్లెను త
దృఢవితదివ్యజ్ఞానము
చే వారల యా మతమ్ము చేరువ కాగఁ. 74

గీ॥ పుటుకతో నరు లంద టొక్కటె యటంట
గొంద అవర‘రూసో’యనఁ గొంద అనిరి
‘లూథ’రని, వాని హింస విలుస్త మైన
యొక రకపు ‘బిస్మా’ ర్కనిరి కతివయులు. 75

పీ॥ సాయణాదులను సాశ్వాత్యులన్ ఖండించి
విలిఖించె భాష్యమ్ము వేదపరిధి
బొట్టుతేడాతోడఁ బుట్టె గల్లోలిమ్ము
లంచుఁ జందనమునే యామతించె
బొంబాయిపత్తనమ్మున నిల్చె నార్యున
మాజమ్ముచేర నాత్మమతనంస్థ
ఉత్తరదేశము మొత్తము చరియించె
శతసహస్రమ్ముగా ఛాత్రసంఖ్య

గీ॥ కాశీలో మూడున్నా దిగ్గంతినముమ
 నీషు లెదురాడఁ జాలని నేటు గొని యు
 వన్యసించె యవ్వనమున సన్యసించెఁ
 జీరయకుడు విరజానందశిష్యు డతడు. 76

చ॥ మనవనిపట్ట నై మతముమాటున నీతడు ప్రోగుసేసెడిన్
 జనము న టంచు నేలుబడి సంశయ మందిననేమి, యైకమ
 త్యనవనవప్రభాసమిళితమ్ము స్వధర్మము బోధసేసె న
 య్యనముడు సర్వతఃకృతమహాసఖలందు ఘనాఘనధ్వనిన్. 77

ఆ॥ నె॥ శీలితనిగమమతి శ్రీదయానందన
 రన్యతి సఖలందు అంకె వేసె
 జబ్బి చఱచి యార్జనమ్మతమతమందుఁ
 బొరలు చూపు వారు తెరలు డంచు. 78

శ॥ వేదము లిపారుషేయము
 లై దనరున్, ద్వేష మెఱుగనట్టివి శుభసం
 పాదకములు మానవతా
 సాధకము ల టంచు స్వామిశంఖము మ్రోసెకా. 79

శ॥ గుణవంత మౌ ప్రతిక్రియ
 గణనీయము తాత్మికన్న, కాదగినది యౌ
 ననుకొనుటకన్న జతన క
 రణీయ మగు రెట్లు, నిట్లు ప్రబలె తడుక్తుల్. 80

గీ॥ ఆదిశంకరు తరువాత నంతవాడు
 “పార్కులనుఁ” బోలు బలవంతు, డెడమచేతఁ
 బరుగిడెడి గుఱ్ఱముల బండిఁ బట్టి యాపి
 నాడు, పరభగ్గము విఱచి నాడు స్వామి. 81

శ॥ స్వామిది ద్వైతము, శంకర
 సామిది యద్వైత మయ్యు జనుల సమైక్య
 శ్రీమంతులఁ జేయుటలో
 నీ మహితులు నిద్ద తొక్కటే యనవచ్చున్. 82

క॥ అవమతి యలపు నపాయము
తవిననున్ దవులనట్లు తరళించు కృతి
ప్రవణు డత డొకడు తననై
ని వినరిన మహాహి నొడిసి నేలకుఁ గొట్టెన్. 82

క॥ ఎదురుము తలవంపింపుము
చదువుము దుర్మార్గు డగునొ ణ్మాపతిసే, ని
య్యది సామవేది ఘూర్జరు
డు దయానందు డనినది నుడుగుతొడుగునుమీ! 84

క॥ ధర నెడనె దయానందుడు
తిరుగుచుఁదిరుగుచునె యటువదియు నిండక,యి
త్తటి రాజకీయరంగము
నురడింపగ వచ్చునో! తదుపముడు లెస్సల్. 85

క॥ అని యధ్యతుడు తుదినుడిఁ
బునహాసభలో నొడివినపు డచటకున్ వ
చ్చెను "గంగాధరతిలకుని"
తనయుడు "బలవంతరావు", తత్సభ ముగిసెన్. 86

చ॥ వినిచి తిలక్ సదస్యులకుఁ డరుతోఁ "గొలహాపురంపు" కే
సునఁ దగ సంప్రదించుటనెనూ!తడ వయ్యె నటంచు నింటికిన్
జని మఱునాడు వచ్చిన స్వసఖ్యునితోడ నగార్కరాఖ్యుతో
డ నిటులు వలె వాని కిరుగ్గానుల చిక్కని టి యొసంగుచున్.

శా॥ భాయీ! భారతదేశ మెంతటి క్రియాభాండారము నే్నిడు కో
ల్పోయెక వందలయేండ్ల కొక్కడుదయంబొందున్ దయానందవ
ద్వీయుక్తుండు షడంగపూర్ణ నిగమాధీవాసచిత్తుండు చెం
డై యాస్కాదుల పాశితో చిరయకుం డై దేశసేవ్యాశితో. 88

క॥ ప్రేమింతు దయానందు ము
హామేధావీంద్రు త్రయికి నప్రతిహత మౌ
ప్రామాణ్యము సర్వత్ర స
భామండనముగను నేడు వఱలించుటచే. 89

గీ॥ సర్వసమ్మత మైనదా శంకరుని మ
తమ్ము? కాకున్న నతని నందఱును మెత్తు
రేల? శాంతిసంస్థాపనశాలి గనుక
నీ దయానందు జాతీయవాది గనుక. 90

క॥ అని తిలకూ! శంకరు మత
మునకున్ స్వామిమతమునకుఁ బోలిక కలదా?
యను "నాగార్కరు"తో నత
డనియె మరియుఁ గలదు విగ్రహార్చనలేమిన్. 91

గీ॥ సన్యసించినగాని మోక్షమ్ము లేద
యందుఁ, బిజ లెల్ల సన్యాసు లాదు రెట్లు?
కలిసి రెండటొ పణ్ణతస్థు లొక టగుచు
నైనఁ దమ పూర్వవాసన లణ్ణతు రెట్లు? 92

కా॥ దానక విగ్రహపూజ తన్మతమునన్ దైవారెఁ దర్వాత ని
ర్యాణంబున్ దరియంగఁ జేయుట, కిటన్ వర్ణిత్వగార్హస్థ్యముల్
వానప్రస్థము నడ్డురావ యమృతప్రాప్తిన్, బ్రతీకార్చనా
ధ్యానప్రగ్రహ మేల యుండవలె, నట్టై మ్రొగ్గినారల్ ప్రజల్. 93

అ॥ వె॥ వేదముల్ ఖగోళవిజ్ఞాన మటుల వీ
రార్చనమ్ము విగ్రహార్చనమ్ము
కలిసిమెలిసి భరతకాశ్యపీసంతాన
హృదయమందు సురకలెత్తుచుండు. 94

చ॥ అటు లయి స్వామి యనొకనినయంతగ వానిమతమ్ము సర్వులన్
దటుకున నచ్చి లోగొనద, తన్మతమే యన నేల? యే మతం
బిట నిది యెల్లవారి దని పేర్కొన నైనది? కాని దేశశం
పటుమత మా మహర్షి దియ వైదికమున్ హతవర్ణ భేద మై. 95

గీ॥ నిగమమంత్రమ్ములను ప్రమాణీకరించి
బోధ మొనరించి పబుదార్లఁ బోవు వివిధ
బుద్ధు లగు ప్రజ నొక త్రోవఁ బోవఁజేసి
నవి దయానందు మతము శంకరుని మతము. 96

ఉ॥ స్వామియై యింక నొక్క పది వత్సరముల్ మనియున్నచోఁబ్రజా
స్వామికరాజవాదనవిశారదులన్ దుమికింపకున్నె! నా
గ్రామము వీడి యీ పురిని కాలిడినట్టి వదేడునేండ్రలో
నే మొనమొన్న వింటి నొకనిన్ యతిశిష్యుమహోద్యమైష్యునిన్.

గీ॥ తన సమస్తము దేశాభ్యుదయముకొఱకు
ధారవోసె సర్దారు లాహోరునన్ “ద
యాళుసింగు”, తద్బాంధవు డలరి చెప్పె
స్వామికృతములు వ్యాయామశాల లెన్నె. 98

ఉ॥ కాలకుశాలకున్ ద్రవిణకాలురు పెక్కురు, తొంటి చివ్వ నాం
గ్లాశికి గెల్పు గూర్చిన స్వకర్మకు లజ్జితు లౌచు వారు పాం
చాలము భారతాగ్రజలచాలక మౌటకు నిర్ణయించి వ్యా
సాలు రచించి పంపిరి వెనన్ మన పత్రిక వె్వరింప నై. 99

ఉ॥ బానిస కాదు ధర్మకృతిపట్టున భారత మంచు స్వామి యె
న్నేనియు సంఘసంస్కరణ లే మన కొప్పుచు వేదచోదితం
బై నలువేల యేండ్ల మొద లాస్థ నెసంగిన వర్తనమ్మునే
పూనవలెన్ జనం బనెను, బొత్తుగ నొప్పుడ దీని మాటుపున్. 100

ఉ॥ దీనికి మెచ్చితఁ బ్రజకుఁ దెల్పుద మిప్పటికన్న సూటిగా
దాని గతాధికారమును తత్కలనాకరణీయకార్యమున్
హూణవిభుత్వమున్ దెగినయొప్పునఁగోయమొకో! స్పృహకృపా
ణినిశితోక్తి పత్రికల నిండగఁ జేత నెసంగు రెండిటన్ 101

ఉ॥ పంకర లేని జీవితమువాడు, నిబంధనమాల జాతికిన్
సంకెల లూడగొట్టు నొక సమ్మెటగాఁ గల ‘విష్ణుకృష్ణచి
ష్ణంకరు’చోపుచున్ మనకు వ్రాసెను ముద్రణకాల పత్రికా
సంకలితమ్ముగాఁ బ్రజల సఖ్యత కంకితు లన్న నమ్మికన్. 102

కా॥ ఆగార్కుర్ వచియించె నో! జనగణాధ్యక్షా! శివాజీసదృ
క్షా! గంధర్వులు బాదు ‘చిత్పవన’వంశభ్రాతృ గాపాడు నీ
ప్రాగల్భ్యమ్ము పరంగియేల్పడినడిఁ రాపాడదో! మంత్రులున్
గాఁ “గోల్కారుకపర్ణిజోషియుగశీకారండిక” ర్లుండగా. 103

మ॥ అదిమెన్ ఊకటికొట్టులో నివుడు కొల్లాపూరురాజున్ తివా
ను దివానా యని తెల్లవాని సలహానుం బొంది,యవ్వారి బె
ట్టద మో నై చ్యము 'కేసరి'న్ బగటి మడ్డిన్ బాలనాపాత్ర ని
ట్టిదిగా లోకముముందుఁ బెట్టుదము సృష్టికృద్వచోధాటిమై.104

మ॥ అని నీ వన్నపు డేను వ్రాసితిని కాదా! బాలగంగాధరా!
యనుమానింపక నీ "మరాటి" లిఖనం బిట్లె, తదాలోకు నీ
'పునహా'వీటను నాటనాట మనలం భూషింప, రాజాధికా
రిని మన్నింపగ వేడు వృత్తికలవారిన్ గేరి దూషింపగా. 105

గీ॥ ఆ దివాను న్యాయస్థానమందున మన
వైనిఁ బెట్టిన కేసులో ఫలిత మెట్టి
దేనిఁ వల్లెవాటుగఁ దాల్చు నీవు వోలె
కలయ మనకు "మెహతాలిలాంగులు" వకిళ్ళు. 106

గీ॥ అనఁ దిలకు పల్కె, వాదించురటె! "ఫిరోజి
పాలిలాంగులు" మనవైపు, చక్కని విధి
శిక్షవడినను మేలె, ప్రత్యక్ష మైతి
మిపుడు వత్రికాముఖమున నిండియాకు. 107

మ॥ విమవద్రుద్ధగతికా వసంతఋతు వావేళించుటల్ రేఖవల్
విషమత్వం బిటుటల్ తగక మృగశిరాభిఖ్యమ్ము వ్యాసమ్ము, జ్యోతి
తిషసిద్ధాంతము ప్రాంసు కంపి వినుతిన్ దీప్రమ్ము లోకైకపా
రిషదిన్ గైకొని యుబ్బునంతకుఁ బదికరె ట్టుబ్బితికా దీనిచే.108

ఉ॥ ఎంతటివాడు కాని ప్రజ లెల్ల రెటుంగక వారికోస మై
వంతలవాలు గా నతడు వాడివడున్ విరి వోలె, జుక్కవ
డ్డంతటిచెప్పికోలు గనునా! మనక క్తియు దొడ్డకి ర్రి *
న్మాంతరపుణ్యలభ్యములె యైనను రెంటికి రెండు పుణ్యముల్.

ఉ॥ ఉద్యమ మేది యేని ప్రజ యొప్పిన కల్పకవల్లి, కానిచో
వైద్యుతవల్లి, యిందు పరపాలన దుర్బుగ నాగరమ్ము లే
విద్యలు లేవు, నాయి చెయి వీలున వాలున బెల్ల రార్య నౌ
విద్యయ తక్క, నాయకత వేచియ యున్నది యేమ నందువో!

అ॥ వె॥ ఎన్ని కోట లై న నిట్టై కట్టగవచ్చు.

నాయుధముల యుద్ధ మాడవచ్చు
జనులు మెచ్చ మెలగు టనునది కష్టత
మంబు నాయకత్వమాత్మభూమి.

111

క॥ నౌరోజీకృతసంస్థన్

శేరి పని యొనర్చుటయును, శ్రీరానదెతో
గూరిన విద్యాబంధము
పోరాసులు కావు విడువ బుద్ధి పొడమెడున్.

112

మ॥ దినమున్ శ్లోకశతమ్ము వల్లె కిడి మోదించెన్ మహాశాస్త్రి నా
జనకుం డాయన యిచ్చిపోయినది యీ సాహిత్యషడ్దర్శనీ
పనితగ్రంథకదంబ మంతయుఁ, బునఃపాఠమ్ముకై యిం దొకం
టిని విప్పుంగనె రాజకీయములు కంటిన్ గొట్టిమూయించెడిన్. 113

ఉ॥ అంబుదగర్జనంబు తొలి నై మలిఁ బంటలు పండు, శాంతి యు
ద్ధంబున పచ్చి యెచ్చిరిలు, దంటల జంట పరస్పరంబుకా
ర్యంబు నెఱింగి చేసినదె యౌదల వంచు ప్రసక్తి లేని సేన్
హంబు, స్వరాజ్య మందుకొన నైనది యీ తెఱ గంచు నెంచెదన్.

చ॥ మన గతి యిట్లు పట్టినది మత్సఖుడా ! మన పెద్ద లెన్నడే
ననుకొని యుందురో! యడిద మందక యూపిరితిత్తితోడి నా
ల్కను కదలించి జాతి యభిఘాతి నెదుర్చు నటంచు, గెల్పు నం
చును నెది త్రోవ త్రొక్కవలెనో! ద్వివిధంబో! స్వరాజ్యసిద్ధికై.

అ॥ వె॥ మాతె కేకవాఖ్య మత్కము బలవంత

రా వటంచు, శాస్త్రభావకతయు
మాతె రాజకీయ మై, మరుత్పఖసంజ్ఞ
సార్థకముగ నిండియాను మార్తు.

116

కా॥ నానాసాపాబు రూన్సిరాణియునుతాంత్యాతోపె భడ్గమ్ము లాం
గ్లానీకాకులు మిర్రిటుల్ గొనగ ము న్నాడించినారల్, జనం
బీ నా డక్షికిఁ దోపనట్లు ప్రభుకాహృన్మధ్యముం బ్రేల్పు వి
న్నాణంబుకా గుఱుతించుగాత! మదుపన్యాసప్రభూతధ్వనిన్. 117

క॥ పాపము! పాడే! పోయె, ప్ర
జాపాలన మెట్లొ సేత శ్రమపడి వ్రాసెన్
రూపించె నుద్యమ మెటులు
ప్రాపించునొ విరతి తోడుపాటుగనమిచే. 118

గా॥ స్వాతంత్ర్యప్రథితాహవమ్ము తొలి దా పాఠమ్ము, పాడేసమా
నీతం బయ్యె ద్వితీయపాఠము సఖా! నీచేత చెప్పంబడున్
శాతం బైన తృతీయపాఠ మిపు డే చాయం బ్రవర్తింప మే
లో, తీండ్రమ్ములు నాటినాటి కఖలాంగ్లోఛ్ఛాటనల్ నా మదిన్.

క॥ నా నాగార్కరు పలికెను
నేనా! చెప్పఁదగువాడ, నీకున్ జెప్పెన్
రానడె మతముల యొరిమ, ద
యానందుడు చెప్పె కులసమైక్యముగరిమన్. 120

క॥ గతభారతమహిమప్రసూతి
శ్రుతికి మలిపి గాజకీయశూరతకై ప్ర
స్తుతదుర్గతి దెలిపి ప్రజన్
గతభేదముగఁ గలిపి యడుగఁగదె జయశ్రీః. 121

క॥ మన మందఱమును సందర
మున మును మందరము నటులు మొరయింతుమటే!
జనమును, సందిగ్ధములఁటె:
జనిసాఫల్యస్వరాజ్యసౌధీజగుల్. 122

గా॥ ఈతన్ జేపకు, దూకున్
గ్రోతికినిన్ జిత్తు నక్కకున్ జెప్పెదనా!
యీ తెల్లదొరతనము నీ
చేతన్ ద్రావదొకొ! మూడుచెరువుల నీళ్ళున్. 123

గా॥ నీ పరిచితిము న్నొందిన
దా! షానా యిన్ని యిన్ని తాలింఖానాల్
చూడఱు వెఱగొనఁ గాలే
జీవయినుండి దుమికి హతిఁ జెందని జాణా! 124

గీ॥ ఆంగ్ల వ్యాఖ్య హిందూలాకు నవతనీయ
మనుచుఁ జదువక నెగ్గిన న్యాయశాస్త్ర
పట్టభద్ర! కేంబ్రిడ్జిలోదిట్ల లెన్న
గణితశాస్త్రనిర్మిద్ర! ని న్నెనయు నెవడు? 125

ఆ॥వె॥ ఇకను పలికె నాత డీక్విటీ నీవు లా
క్లాసునందుఁ జదువు కాలమందు
విన్న రానడేకు వీనులలోఁ దేనె
తెట్టె పెట్టె ననుచు, దిలకు పలికె 126

శా॥ నీకున్ దెల్లినె పెట్టె దేవు, డెదియు న్నే దెల్పలేనంచు నెం
తే క్లప్తమ్ముగ నంతగసున్ దెలివినావే! మెచ్చినానోయి! లే
లే! కాల మ్మిది పాతకాల కరుగన్, లేకమ్ము జా గౌనాచీ
కాకై 'యాప్టె'నిమంటువ్రాయడువయస్యానాడుమర్నాడునున్.

క॥ ఆని తిలకు తిలకమును పా
గను కండువ దాల్చి చనె నగార్కరుతో,న
ద్గుణ మిడఁ బాతుళ్ళ సృజిం
చెను నిధి,మధుగఫలగణము నిడ మామిళ్ళకా. 128

మ॥ భృతికిన్ జాలినయంత వేతనముతో విద్యాప్రదానమ్ము కా
రతజాతీయపురోభివృద్ధిసరణిన్ రాణింపగాఁ జేయ దీ
క్షితు లై నట్టిరతోన వారు ప్రథమశ్రేణిగణేయుల్,దరి
ద్రత యాడంబరమందు,ధన్యత స్వధర్మంబందు నవ్వారికిన్. 129

పీ॥ తనచుట్టు ప్లి లందఱు జేర్చుకొని వారి
పరిహాసముల మెచ్చు పరమహంస
పూయించి సదస్యత్తమును జగమ్మున తావి
నడలనీని సదావసంతమూర్తి
చెప్పిచెప్పి విసుగుఁ జెందని మహనీయు
డవమానవిషపానమందు శివుడు
వేదఱికమ్ముతోఁ బెనగి క్రిందఁబడియు
మాటజాఱని మహామానధనుడు

గీ॥ అతడె బడివంతు లన నుపాధ్యాయు డనగ
నలరు, సన్యాసమును గృహస్థాశ్రమంబు
మౌనమునను సంతానసమ్మర్దమునను
చాటుచుండు, హృదయవీణ మీటుచుండు. 180

ఉ॥ అత్తరు లేకయే వలచు నాంగ్లముచెప్పెడివాని దుస్తు, ల
తుల్యత్వమపం క్తివా డతడు, పూను నమస్కృతి సేయు తీరె వే
ఱు త్తురగస్తథుల్యునకు, నై నను సర్వసమానభావనం
వత్తి యగార్కరుం దిలకు వంతుకు లై తగు పాఠశాలలో. 181

గీ॥ సామయికతపాలనమున సారబోధ
నమున విద్యార్థిక్రమశిక్షణమున నట్టి
విద్యభిని “న భూతోన భవిష్యతి” యని
చేరు మ్రోగె. బాలుర సంఖ్య పెరుగసాగె. 182

ఉ॥ లెక్కల పాఠము న్నొడివి లేచి యగార్కరుతోఁ దిలగుభుం
డెక్కడ వట్రిలున్ దమపయిన్ దదహమ్మున వ్యాజ్యమా జనుల్
క్రిక్కిరియుగ బొంబయిపురిన్ దగు కోర్టుకు వచ్చి వాదనన్
గ్రుక్కయఁ ద్రిప్పికోని తమ గొప్పవకీళ్ళను మెచ్చి భాసిలెన్.

క॥ చాకలిమొదలగువారల్
గాక ప్రజాసేవకులును గలరే యనుచున్
వాకొనె మూఁదైలలుగ శి
ఱాకాలము జడ్డి తిలకగార్కరులకునున్. 184

కా॥ కొల్లాపూరుదివాను గెల్పియు కళన్ గోల్పోయెఁ బౌరుల్ దళ
త్కల్లారసజముల్ దనర్చు దిలకాగార్కర్లకంతాన కూ
రు ల్హీరా లని నేతృత్వార్థు లని, కారోత్కాంతమాసత్రయుల్
బల్లాళిన్ బ్ర॥ గోర మేఱవణి సం భాసిల్లి రా యిర్వరున్. 185

ఆ॥పె॥ ‘వర్ధువర్తు’ పిన్నిపాలును “రాపుసా
పేబుమాండలికుడు” నేర్పరచిన
మెఱవడి యది, తొంటి మేనా గుదుర్చె పూ
నా స్వరాజ్యనవజనయశమునకు. 186

గీ॥ డెవిలు వనుచు “కెనిలువర్తు”నవలలోని
 “బ్లంటు” వనుచు పోలిక లేని బంటు వనుచు
 కొసరి పొగడె నీ యేల్పడిగొంటు వనుచు
 బాలగంగాధరుని సహపాతిగణము.

187

కాంగ్రెస్ ఖండము

మ॥ కొఱలెన్ దొల్లిటి పాఠశాల యది “ఫెర్గూసన్” కళాశాలగా
పఱలెన్ బోధకపాఠి తొంటియదె, గోపాలాఖ్యుడున్ గృష్టస
ద్వరసూనుండును గోఖలేకులసరస్వచ్చంద్రు డొక్కం డటన్
జరితంబుక గణితంబునున్ గఱపు నాంగ్లం బర్థశాస్త్రంబునున్. 1

సీ॥ ఏ దరిద్రతనేన్ భరింతును దేశసే
వాదరిద్రత భరింప ననువాడు
నెంత వాదమ్మునం దేనియు నైదు రూ
వ్యమ్ములే పణ మిడు పందెగాడు
నెట్టి క్లిప్తత నెదిరించినన్ గటుకబ్బ
మెయిదని వడి మందలించువాడు
నెంతసే పయినఁ గానీ వ్యాసరచన నాం
గ్లమున నిరుపమించు కలమువాడు

గీ॥ తప్పుతప్పున కొక యణా చొప్పున నిడ
నొప్పుకొని పఠితము నొప్పజెప్పుచుఁ గొని
గంట లెదిరికాలమ్మును గడన కెడము
సేయువాడు సేతండు? “గోళ్లే” యతండు. 2

గీ॥ ముడివడదు కన్నుబొమ్మ, మీసము మెలివడదు
ప్రభుత నతివాదమున నెదుర నొడఁబడదు
నెడద, మృదువుగ దానిని హెచ్చరింపఁ
దడబడదు మాట, గోఖలే గడుసువాడు. 3

గీ॥ బాలగంగాధరుని మ్రోల చాలసేపు
మసలజాల డాగార్కరు మందటఁ బె
గోఖలే, వార లిద్దఱు కూడినెడల
మల్లి కలిసికొంద మనెడి మాట తఱచు. 4

- గీ॥ తిలకు సూర్యుని వరమునఁ గలిగినట్లు
వాని తల్లి చెప్పగ విన్నవారు కలరు
గోఖలేగూర్చి తల్లి వాకొనద, యితడు
చంద్రు వరమునఁ బుట్టిన జాడ కలదు. 5
- క॥ భారతదేశచరిత్ర మ
సారము ప్రజపాలన మ్మొసంగమి ననుచున్
యూరోపుచరిత గోఖ్లే
నూరి కళాశాలలోన సొంపుగఁ జెప్పన్. 6
- క॥ దక్కను విద్యాసంస్థకు
ని కాకాలేజీయు బడులు నెన్నొ కలవు, కా
దెక్కువ తక్కువ గొనముల
దక్కగ జనముల న టంచుఁ దద్వోషణముల్. 7
- గీ॥ తిలకగార్కరుచిష్టంకరులు నెలకొలి
పిన బడి గవర్నరుధనమున నటు లొకమ
హాకళాశాల యయ్యె సహ్యానగజనిత
మలతి యూట గోదావరి యైన యట్లు. 8
- సీ॥ నా తల్లి బాసకన్నను తీయనై న దే
బాస లే దని మదిఁ బోసరించి
'జననీ చ జన్మభూ స్వర్గదాపి గరియ
నీ' యను భావమ్ము చెంగలించి
మనియెద నున్నతమస్తాన నే గుమా
స్తాను కా నను బుద్ధి దందడించి
నా పూర్వులె యపూర్వనయధైర్యధూర్వహు
లన్న నమ్మక మాత్మ కందగించి
- గీ॥ తరుణవితతి జాతీయకాతరశితమతి
యగుట కా. కళాశాల చాలఁ గృతశీల
"అవతే"వంశ్యుడు శివరామాత్మజుండు
"వామన"బుధేంద్రు డాచార్యవర్యు డందు. 9

గీ॥ రెండు బాహువులును కేసరియు మరాటి
పత్రికలు, “సార్వజనికసభయును” డక్క
నెడ్డుకేవలలు పొసైటి” యీక్షణము ల
నన్యదృఢమహారాష్ట్రచైతన్యమునకు. 10

గీ॥ బాలగంగాధరాదినభ్యాశి దగు స
భాయుగిన్ రానడేపల్కుబడియె ఘనము
ఘనతరము సార్వజనికాఖ్యఁ దనరు సమితి
నాంధ్రమండు వేమన్నపద్యంబు వోలె, 11

గీ॥ ప్రార్థనాసమాజమ్మును పాదుకొలిపె
రానడే, యందు నాగార్కరాదిసభ్యు
లెందఱొ జోహారు లర్పించి రిలఁ దొఱంగి
నట్టి కేశవచంద్రసేనమహితునకు. 12

గీ॥ దేవు డున్నాడు లే డను తీర్పునందుఁ
దక్క కైస్తవబౌద్ధభేదమ్ము లేదు
దీని గమనించిన యతండు లేనలే డె
వండు ననియెఁ గేశవచంద్రపండితుండు. 13

చ॥ బ్రతుకులు కావు మిథ్యలు, ప్రపంచము మాయయుఁ గాదు, నిశ్శ్వర
స్థితి ప్రకటించు నియ్యదియె, చెప్పనులేదు జగత్తు మిథ్యగా
శతగణనీయ మౌ నుపనిషత్తతి, మానవసేవ దైవసే
వ తగిన జీవితార్థములు, వల్కులు సేనుడు వల్కె నిట్లుగా. 14

నీ॥ కైస్తవ మేషియాఖండలబ్ధి మని లం
డనున డిండిమహోషణంబు సలిపె
దాని ప్రాణ మహింస, తత్జ్ఞులు గారు త
దజ్ఞులే అప్రాచ్యు లనుచు దులిపె
నందలి దళనిర్ణయములు దశేంద్రియ
వ్యాపారనియమము లనుచుఁ దెలిపె
తత్ప్రతిబింబ మై తనరారునట్లు పైం
దవమును నూత్నవర్తనికి మలిపె

- గీ॥ విగ్రహార్చన దొస గని యాగ్రహించి
మూర్తిరహితార్చనన్ జనమ్ముఁ బురిగొలిపె
రామమోహననిస్మితబ్రాహ్మమతము
చికిలి చేసి కేశవచంద్రసేనసూరి. 15
- క॥ ప్రేమైకరాజ్యమునుగా
భూమికా జేయుటకు క్రైస్తు పొడమగ, యుద్ధ
స్థేమైకభోజ్యమునుగా
నా మతమునవారు సేత యాశ్చర్య మగున్. 16
- గీ॥ కర్మ లేదు ప్రజాసేవకన్నను, మరి
జన్మ లే దని బోధించెఁ జంద్రసేను
డత్తమిలుగాత! మాతని యాత్మ శాంతి
ననుచు మౌనము పాటించి రచటివారు. 17
- గీ॥ అత్తమిలుత! శాంతిని మృతు నాత్మ యనుట
ప్రాందవేతర మని యొక డాడ మరొక
డతడు బ్రాహ్మసామాజికు డగుటఁ గ్రైస్త
వాభిమానియు నగుట నట్లందు రనియె. 18
- గీ॥ బాష్పయుతుడు రామకృష్ణపరమహంస
నిమిర కాళి! కాళి! యని యమృత మొంది
నాడు కేశవచంద్రసేనార్యు డంచుఁ
బ్రతికలఁ దాఁ జదివినట్లు పలికె నొకడు. 19
- గీ॥ కాళియనిన “గాడ్ గ్రేస్” కేశకూళి యనిన
నఖిల “మల్లామియా” కేశి యనిన నొకఁడు
మోదమున పుష్టి, వాదము మూట నష్టి
యంచు శ్రీరానడే నిర్వచించి లేచె. 20
- గీ॥ ఎన్ని కనులొ లోకా లేలు నీశ్వరునకు
నెన్ని యానందలోకాలొ పున్నెముల గ
నులకు నెన్నికోరికలొ జనులకు నన్ని
పొడిచెఁ జుక్క. లబ్ధముపాట పూరితోట. 21

క॥ జీలుగులు జాబిలివెలుగులు
మెలిగొనె ద్యుశ్యామనగవుమిలమిల లై ది
క్కులతో, సార్వజనికసభ
గలిబిలిగా మెచ్చుకోలు కంఠము విప్పన్. 22

గీ॥ వచ్చె నిడు జా బొకండు సార్వజనికసభ
కది “సురేంద్రనాథుడు” పంపినది, కొలువునఁ
గార్యదర్శి పఠించె నా కమ్మ నిటులు
సభ్యజనకుభాకాంక్షలు జడిగొనంగ. 23

గీ॥ పరెలె నాకైవియన్ హఝాము” భరతఖండ
కార్యదర్శిపదవినుండి గళితు డగుచు
మనకు హితు డౌట వ్రాసెను మత్పురస్థ
విశ్వవిద్యాలయచ్చాత్రవితతి కిట్లు. 24

ఉ॥ అందఱకన్న గొప్ప యెవ డాతడు కావలె సేవకుండుగా
నందఱకున్, స్వభోగవిముఖాత్ములు కావలె భారతీయు లా
నందఱు, దేశ మభ్యుదయ మందుట దబ్బర యిటు కానిచోఁ
జిందఱవందఱల్ హృదయశేఖరసర్వవినుత్సభావముల్. 25

ఉ॥ ఇంతకుఁ గాంతిమంత మగు నేల్పడి నొంద ననర్హు లౌట య
ట్లుంతము, దానిఁ గోరదగు నొప్పునకున్ వెలియాదు రీరు ధీ
మంతులు నాయకుల్ దిటవుమై ప్రజహక్కులకై పెనంగ కే
క్రంతవో దాగికొన్నయెడఁ, గ్రచ్చఱఁ జాటుడు
మత్స్రబోధముల్. 26

క॥ ఏ జాతికిఁ దగు పాలన
మా జాతికి వచ్చితీరు, నలనత్వముతో
మీ జాతి ముడిచికొని మము
వాజమలన్ జేసినా రెవరొ యనఁ దగునే! 27

కా॥ ఓ విద్యార్థులు! భారతాధికులు విద్యోద్ధండులే లేరు కా
దా! విశ్వమును, నట్టి మీర లెచు ! స్వార్థస్నాతు, లిల్లెచు స్వే
చ్ఛానత్వమును పక్షపాతరహితస్వాదుప్రభుత్వము నే
లేవన్ గోరుదు ? రెట్లు తోడ్పడుదురండి! మీకు నస్మాదృశుల్ ?

ఉ మీ వ్యవహారనిర్వహణమేదురభాగసమార్జనప్రయ
త్నవ్యవధానపాత్యలసత్వం బరికింపఁ బ్రభుత్వవర్గమే
సవ్యముగాఁ బ్రవర్తిల్లిన జాడలు తోచెను, మీకు సాయ మై
రో వ్యధితాత్ము లాదు రెవరు, నిజ మట్టివి మీవి పోకడల్. 29

క॥ విఫలము లైనవి నేటికి
“డఫరిన్”వైస్రాయి గను కడానికలలు మీ
శఫరీత్వమును తిమిత్వము
గ ఫిరాయింపఁ దగు కోర్కెగముల గలగలల్. 30

మ॥ ఇది యిట్లే కొనసాగుచున్నెడ భవద్వ్యవస్థయు యుష్మత్కిశో
రదశన్ హూణుల రక్షకస్థితిని మీరల్ చక్కగా చాటి చె
ప్పెద, రుద్యోగము లున్నతమ్ము లెపుడున్ శ్వేతాస్యలభ్యమ్ములే
యిది యొప్పా? యనరాదు మీరు, వివరా దీ మాటలకామేమునున్

గీ॥ పురుషులైనవారికి వారి పోకడలు తె
లియును, తమ సౌఖ్యములఁ బ్రజకయి తొలుంగు
దేశగౌరవజీవులు తెల్లవారె
తగుదు, రన్యలు తగరు పెద్దకొలుపులకు. 32

శిఖ॥ పరశ్రేయఃకాంక్షాపరిమళితనిస్సార్థవిమలాం
తరంగమ్ముల్ స్వాతంత్ర్యజలధితరంగమ్ములనుగా
నెలుంగన్ జ్ఞాన మ్మిం దెనగువల కాంగ్లేయులెనుమా
దొరల్ హిందూదేశస్థులకు, మెలగుండి! మెలకువన్. 33

క॥ ఇది తల్లెభాసారం
విది యొక మేల్కొలుపుపాట యెల్లరకును, హ్యూ
మ్మదికికా బుణపడితిమి, సం
పద కా నై వచ్చె భద్రపలుచుకొనవలెన్. 34

క॥ భాసిలు భరతధర కొకటి
యై సంస్థ శరీరమునకు నౌదల వలె నై
యా సదసి రాజకీయము
వాసిలు జాతీయభావనై దుష్టముతో. 85

క॥ మోజుపడెను వై ప్రాయ, మ
హాజనసభ చెన్ననగరి “నామ” యనియె, ద
ద్రాక్షజనమునకున్ గలక
రాజనబొంతాయిజనులు ‘తయ్యా’ రనిరిన్. 86

క॥ మీ కిదివఱకే జ్ఞాతము
మా కందెను రానడెనుమహితాశీస్సుల్
వాకొనుడు సభాస్థలము న
హా! కలితగుణపునహామహాజనులారా ! 87

చ॥ చదివెను కార్యదర్శి యిటు, చతులు చంద్రికకుటు లౌ సభా
నదులను చూచె, గోఖలేవచస్సు ప్రజాహృది నూచె డోల యె
య్యది ? పునహాపురంబు మినహా భరతేందరి కాదినుండి యం
చు, దొడరె మర్దలధ్వనికి చుట్టము లౌ కరతాళరావముల్. 88

క॥ అదివఱకే క్రమశిక్షణ
సదనమ్ముగఁ జూచి సంతసంపడె నొకమా
రిది గని రానడె గోఖ్లేన్
బిడిబిడిగఁ గలియుచుండుమా ! వత్స ! యనెన్. 89

మ॥ కలకత్తా చని ప్రాతినిధ్యమున నొక్కం డామతించెన్ బెన
ర్జి లసింపం బునహాపురమ్ముననె కాంగ్రెస్సంస్థకున్ మీ దయన్
దొలి సారస్వతపూజ సేసెదము రండో ! విందు లీ రంచు తత్
స్థుల, నీడల్ పడె పూర్వకోభలకు పీష్వోద్ధానముం దంతటన్. 40

అ॥ వె॥ అంతలో విషూచి యలము నూచనలఁ బూ
నాకు వశము గాద పూనుకొనగ
కాంగ్రెసాఖ్యశికువుఁ గౌగిలించెఁ దొలుత
బొంబయిందరి భరతాంబ యిడగ. 41

గీ॥ తేజరిల్లె “గోకులదాసుతేజపాలు”
 నమరవాణీకళాశాల యత్యలంకృ
 తంబు గీతిన్ సభ దనరు వేళ
 తరణి నెగ తగ్గి నడిమింట మెఱయు వేళ. 42

అ॥ వె॥ హ్యూము చెప్పి సమితియునికి నొప్పించె నొ
 ప్పింప దనుచు మున్నె బ్రిటనుచేత
 రచ్చ యేండ్లు జరుగ రచన వోలె గడుసు
 వారు ననుచుఁ దాను వచ్చి మెచ్చె. 43

ఉ॥ ఇందలు పీరు పీ రని వచింప నశక్యము దేవతాత్వముం
 బొందినవారు, పొందఁదగు పూజ్యులు మౌనులు మౌనితులుబుల్బున్
 గ్రందుకొనున్ శుభం బనుచుఁ గాంగ్రెసు నాశిషముల్ పఠించి దా
 నిన్ దొరయంగ నే చరిత నేటికి లే దని సన్నుతించిరిన్. 44

క॥ అతిమానవచర్యావిర
 హిత మౌ రామాయణం బిదే, దాయాదుల్
 దితి నొందనిది మహాభా
 రత మిదె, కాంగ్రెస్ చరిత్ర రవణము భువికిన్. 45

గీ॥ జయము రెండు నేండ్లకె వచ్చు సమర మాడ
 నిండుగా నది యలువదిరెండు నేండ్ల
 కేని వచ్చిననున్ మేలె కాని యుద్య
 మమునకున్ సమరస్పర్శ మనదు లగ్గు. (45-a)

ఉ॥ దివ్యబలంబు బిట్టు కలఁ దిట్టలె కా యవతారఘోరుషుల్
 శ్రావ్యచరిత్రు, లీదృశులు జన్మము నొందిరి నేటికే, యికన్
 భావ్యజనుల్ రహింతు నరనారులు పోలిక లేని నేతృతన్
 భవ్యతపఃప్రభావజనభాసితచర్చల భాషితం బిటుల్. 46

మ॥ అఖిఖిల్లగ్నము జన్మ మౌట జయమం దావంతయున్ శంక లే.
దు, భయం బుండద యాటుపోటులకుఁ బాథోరాశితీరంబునం
దు భవం బౌటను, కాంగ్రె సొందక మరే దొందున్ మహా
భాగ్యముల్
శుభితశ్రీభరతాంబికాతనుభరక్రోడికృతారోగ్యముల్. 47

మ॥ తొలి విన్పంబడె నాంగ్ల లేఖలు శుభద్యుమ్నమ్ము లం దుండె “స
ర్విలియంవెడ్డరుబిర్ను” ధీరవర “పాస్రి కాటను” ప్రేషిత
మ్ములు, దాదాయు బెనర్జియున్ మెహతయున్ బోసర్జి నధ్యక్షుగా
గల తద్గోష్ఠి నుపసన్వసించిరి. “తెలాంగాకారాకరాప్టేలు” నున్. 48

క॥ “చందావర్కరు” “వాఛా”
నందాచార్యముఖవాచనాంచితసభలో
నన్ దొలి తీర్మానమ్మును
హిందూపత్రికవిభుండు హితవరి చదివెన్. 49

క॥ ఆ సుబ్రహ్మణ్యయ్యరు
వ్రాసెను తీర్మాన మాంగ్లపాలనమున నే
దోసము లున్నవో తెలియఁ గ
మీషను నియమింపఁ గోరి, మే లనె సభయున్. 50

సీ॥ లండనులోనున్న ఇండియా కౌన్సిలు
వైశమే రద్దు కావలయు ననుచుఁ
బంజాబున నయోధ్యఁ బశ్చిమోత్తర రాష్ట్ర)
ముల శాసనసభలు వలయు ననుచు

నిచ్చటి వృతసంఖ్య పొచ్చించి యఖిలశా
సనసదస్సులనుఁ బెంచవలె ననుచుఁ
దత్తసదస్సులు ప్రభుత్వపుఁ జర్యలను గూర్చి
ప్రశ్నించు నధికృతి వలయు ననుచు

గీ॥ నధిక సంఖ్యాకు లగువారి యవనుకూల
భావములును “కామన్సు” సభానివేది
తవ్యములుగా విచారణార్థ ముపసభయు
వలయు ననుచుఁ దీర్మానముల్ వ్రాయబడియె. 51

గీ॥ ఐ.సి.యస్. పరీక్షలు బ్రటనందు నిందు
నొక్కతటి జరిపించుటయుఁ దదుచితము
వయసుపరిమితిపెంపును పరిధవిల్లె
తిమ్మ నౌ నొక తిరుమానమ్మనందు. 52

అ॥వె॥ నేటి భూమిపన్ను నేటి పరిస్థితుల్
దుర్భరములు గాన దొరతనమ్ము
నై నికవ్యయమ్ము సమధిక మొనరింప
వలనుపడదు తాను వలచినట్లు. 53

చ॥ దిగుమతిపన్ను పెంచియు విధించియు రాబడిపన్ను చానికీ
దగ రనుకొన్న కొల్వును పొనర్చు పొనర్చని కొంతమంది, తె
చ్చుగఁ బరిఖర్చు తప్ప దగుచో నపుడే నలువకవలెక, ఋణ
మ్ముగుఱిచి “గ్రేట్ బ్రటన్” ప్రభుత పూచిపడకవలె భారతస్థితిన్.

శా॥ బర్మాక భారతభూమిలో గలుపు టప్రాకస్త్య మౌ, తప్పదో
కర్మం వియ్యది సింహళం బటుల నౌగాతన్ ! దదాయోజనా
ధర్మం, బందలి పెద్ద వేటు నని తత్సంస్థానమధ్యమ్మునన్
దీర్మానమ్ము లిటుల్ కృతమ్ము, లిక నుండెన్ రెండు
మామూలుగా. 55

అ॥వె॥ సర్వముం బ్రదేశసభలకుఁ దెలుపగ
వలయునన్నదియును వచ్చునేట
కాంగ్రెసు జరుగు కలకత్తానగరి నన్న
దియును; రెండు నివియె తీర్పు లివ్వె. 56

మ॥ తడవెన్ జెన్నపురీమహాజనసభాధ్యక్షుండు రంగయ్యనా
యుడు పాలింపునవంపులక, సతులకెంతో విద్య నేర్పించి మా
ర్పిడి సంఘమ్మునఁ దేగఁ బల్కె “మలబారీ”, హ్వనసంఘాధినా
థుడు వందించె ఫిరోజిషా యతిథినందోహమ్ము వాంగ్లాప్తతన్.

క॥ న్యాపతిసుబ్బారావు మ
హాప్రజ్ఞుడు వీరరాఘవాచార్యుడు పి
ళ్ళేపెద్ద కేశవాఖ్యుడు
బాపురె! యనిపించినా రువన్యాసములన్. 58

గీ॥ సార్థకాఖ్యుడు “గంగాప్రసాదవర్మ”
యైకమత్యమ్మువై నుపన్యాస మిచ్చె
నపుడు మాటాడెను ‘బెనర్సీ’ యయ్యలార !
నేటి తీర్మానములు బ్రిటన్ విన్నయవియ. 59

సీ॥ క్రొత్తవన్నులు వేయకుడు దొరల్! క్రుంగి నా
మిప్పటికే, జామ మేర్పు మరల
వన్నులు వేయుచోఁ బాటింపుడీ కృషి
కోక్తి జమీందార్ల నుజ్జగించి
ఉప్పవన్ను పెరిగె నొగి నలుబదిశాత
మింక లై నెన్ను ప న్నేలనండి!
మూగవారినిగ మమ్మున్ జేసి బరు వెత్త
పరు వలే! మీకు, మాసొరము వినుచు

గీ॥ ప్రాతినిధ్యమ్ము కలుగ నాప్తు నురణవ్య
యమ్ము తప్పించుకొనియుండమా! తమ గరు
వంబు నిలబెట్టుకోఁ జేయు వ్యయము నెల్ల
తమరె భరియింపవలె, బాడి దప్పవలదు. 60

అ॥వె॥ మీరు చేయుచున్న మే లేమొ కాని, పె
నమ్మునుండి నిష్పనందుఁ బడిన
యల్లె యైనదండి; యస్త్రదీప్తితి
రానురాను కంచె చేనుమేనె. 61

గీ॥ అనుచు “లాలు మోహనఘోష” వినిచె “నిండి
యన్ సొనైటి” తరపున లండ నరిగి, వినియు
చెవిటి కని గ్రుడ్డి యన్నట్లు చెరిగెఁ బ్రభుత
యింత మొర పరిహాసకోదంత మయ్యె. 62

క॥ చెని నిలుకట్టుకొని పో
రవలదె! మన హక్కు లొంద, వాల్లభ్యముతో
రవళించును కాంగ్రె సిక ప్ర
తివత్సరము ప్రాతినిధ్యదీధితికొఱకై. 63

ఆ॥వె॥ భరతధరణి భాగ్యభరితము తమచే న
ని ప్రతిబిటనుజనుడు నిడు వచించు
సొంపు లింపు లొలుకఁ జోద్యమ్ముగాఁ జెప్ప
చూచినతనికన్న చూడనతడు. 64

మా॥ అని మరియు బెనర్జి యన్న తర్వాత దాదా
వినిచె ఓటులు “రిప్పన్” పెద్ద వై ప్రాయివం క్రిన్
గుణమున, ననె నా వాక్కున్ విమర్శింపనేలా?
పొనరువఁ గని కృత్యంబున్ విమర్శింపు డంచుకా. 65

సీ॥ దేశభాషాముద్రణాశాసనమ్మును
తుడిచెను ‘గ్లాడ్ స్టను’ తోడు గాగ
సింహాసనాసీనుఁ జేసె “మైసూ”రధి
వతిని, ముగించె నాష్టమరణమ్ము
జనసంఖ్యగణితమ్ము సలిపించె, “నిల్పర్తు
బిల్లు” నె ట్టై నను వెల్లడించె
చినపెద్దబడుల పొచ్చిలఁ జేసె, రూల్సుతోఁ
గరగించె నుప్పుపై కరము కొంత

గీ॥ మండలలోపమండలగోష్ఠిమండితముగ
దేశముకా జేసి యెన్నికల్ తెలిపి ప్రజకు
స్వపరిపాలనమున నొక సరణిఁ జూపె
నలరు తెప్ప రిప్పను భారతాత్మపరసి. 66

- శ్రీ॥** కార్మికులకు కర్మాగారకార్యకరణ
 కాలఘంటలు తగ్గించి స్త్రీలు బాలు
 రును తెలివి నొందఁ జేసె, నుర్ములును మెఱుపు
 లెఱుగని ఘనమ్ము కురిసిన స్త్రేలె నతడు. 67
- దీప్తి॥** అట్టి రిప్పనుడు న న్నాలకించియును
 కట్టడ యిట జనగణతంత్రసౌధి. 68
- శ్రీ॥** 'వాయిసాఫిండియా' యను పత్రిక నిట
 వెలువరించితిఁ, దెల్లవారలు వహించు
 నన్ని యధికారముల నొంద నగును నల్ల
 వారలకు నని మిక్కిలి పగటివాను. 69
- శ్రీ॥** చేసితిఁ బ్రచారమును, సభల్ చేసితి నిట
 నటులె బ్రతునుపురమ్ములయందు "జాను
 తై" నద్యతునిగఁ జేసి, ప్రతిసమస్య
 గొప్పగొప్పయాంగ్లల నుతి కొప్పరించె. 70
- జి॥వె॥** అందు నే న్ని నాకు "హిందుమాను" కథించె
 బ్రతునునందు నొక్క విప్లవమ్ము
 భారతీయకష్టవార్ధిప్లవమ్ము లే
 నంతవఱకు మీకు నింతె యనుచు. 71
- చ॥** నెవడును మేలుపై మ రొక నిద్రము మే లను మాట నేడు ని
 క్కువ మయి వచ్చె నిందు మనకున్ "డఫరిన్" దొర వచ్చి రిప్పను
 ప్రవరగుణస్థలమ్మునఁ, గృపారపకుండము వీని గుండెయున్
 వెదుకగ నేలీయెట్టెదుటనే సభ యుండ మరొండు సాక్ష్యమున్.
- చ॥** ఎవరును బాగుజేయగలరే! దురదృష్టభరప్రజన్, బొసం
 గు వచన మిట్లు, నభ్యుదయకోవిదులార! తదుక్తి కగ్గమై
 న వడుపు దోపరాదు మన నాయకు లిందఱు నుండ భారతి
 యవితతికార్యసాధనరహస్యముదీముగ హ్యూము నుండగా. 72

- క॥ కేకిసల మధ్య మరియున్
వాకొనె నెరోజి యెంతవాడో! హ్యూం, లో
దాకొనిన యాత్మ భారత
మై కళుకులు చిమ్ము దేహ మాంగ్లం బగుచున్. 74
- క॥ నా కథితపూర్వసర్వమ
హాకార్యములందు రిప్పనాచరణము జ్యోతి
త్సాకలిత మౌనో హ్యూంకృషి
రాకానిక కాక యున్నఁ | బాంజలులారా! 75
- చ॥ త్రాగుడు మాన్పు శాసనము తత్క్షణకార్యము, కంపుగొట్టునో
నీ! గపురంపు నీ యక ముపేక్ష వహించినచో న టంచు నెం
తో! గదిమెన్ | బభుత్వమును హ్యూం, బతనాలయరీతి బాలి
జాగణనియమౌచఁ జెఱసాల పొసంగుట వీని యొత్తిడిన్. 76
- క॥ పెంచుచుఁ బడులపై హ్యూం
నించు దయ య దెంతో యెఱుగ నేరద ప్రజ, త
త్సాంచ తృదర్శనవసతి
కెంచిన దానమ్ము నెఱుగు నిఱువదివేల్ గా. 77
- గీ॥ తగెదు లెట్టినెంటుగవర్నరుగను సెక్ర
టరివదవి పోయె నంచు లిట్టను వచింపఁ
దృఢము వినరివైచిన మానధనుడు హ్యూంము
చేవ నోకుమానే ప్రజాసేవ నితడు. 78
- క॥ ఈ దివ్యజ్ఞాని యిచటఁ
బాదుకొనంబోవు విప్లవము పసికపైన్
సాధించె న్యాయమార్గము
నా దారియె నేడు కాంగ్రెసాఖ్యన్ దనరున్. 79
- ఉ॥ రెండు ప్రతీచి ప్రాచియు సరిన్ దగు సంధ్యలయందు, నిల్చె యై
ల్లాండును నిండియా, యిపుడు గ్లాడ్ స్టను దాని స్వరాజ్యపాలనా
మండితముం బొనర్పగ సమర్థతఁ జూపియు దై వ మేలొ ద
వృంధగఁ దానునుం బదవి నుండడ తీరుపు వీగిపోవుటన్. 80

గీ॥ మనలఁ బ్రేమించు మిగుల గ్లాడ్ స్తనుప్రధాని
యదను దొరికిన విడువక మొదటినుండి
పార్లమెంటున! జాన్ ఫ్రైటు వండితుండు
నాడు సలిపె భారతవైభవమ్ముఁ జెంప.

81

చ॥ అయిదిట మూడుపాళ్లు భరతావనిపైఁ బడకుండ సంగర
వ్యయ మఖిసీనియార్థకృత మాపెను, రాచరికంపువిందులం
దయిన కడిందిభర్చు మన మచ్చుకొనం బని లేనటుల్ బ్రిటన్
వయినెమోపె, జాన్ బ్రియిటు, ఫాసెటుచేసెనుకొంతసాయమున్.

క॥ వెడ్డరుబర్నన్ కాటను
విడ్డూరముగా వచింతు బ్రిటనేల్పడి యీ
గడ్డను పాల్గొననీయమి
నడ్డముదిరుగు కథ యనియె నావుడు 'బ్రాడ్లా'

82

గీ॥ ఇట్టి వీరును మరికొంద టీదృశాంగ్ల
వర్యు, లిందు నీ డి'.యసు.వై.టు' వంటి
మన బలంగ మాంగ్లోయిండియనులు తుఱక
లండ గాగఁ దీరని కోర్కు లుండునటవె!

83

గీ॥ పొట్టివా రైవ మాబోంట్లఁ బొడుగువాఱఁ
జేయు నీ కాంగ్రెసు "మొగల్ సరాయిజంతు"
నంత యగుచు, దెబ్బదియిద్దరైవ వ్రతిని
ధు లొకరికి నూర్చు రగుచు అంపిలునుగాత !

84

గీ॥ "ఆ రదరువైజు" ననెడి క్లా జంతరివ
మును జడధి వోలె వ్యాయమున్ ముంచె, గొన్ని
చట్టము లకారణమ్ముగ నెట్టివారి
నేని చెఱబట్టునవి సవరింపబడుత!

85

ద్వి॥ అని నపురోజీ సభాత్మకు నిజవ
చవఘనసారచందనచర్మ సలిపె.

86

కా॥ ఆద్యోక్తిప్రభుభక్తి యంత్యమున మాటాడెన్ సభేకుండు, నం
సద్యాదోనిధిలో భళినుడితెరల్ చా త్తై, ప్రభుత్వం బిడెన్
విద్యావైద్యవికాలకాలలును రైల్వేలున్ దపాలాలు కొ
న్నుద్యోగాల్ మనకు, న్నిదానముగఁ జేయున్ సర్వదానమ్ములన్.

గీ॥ విద్య వికసించినకొలది, వివిధభాతి
కములు సుకములు విస్తరించి మనుకొలది
రాజకీయపురోగమనౌజనీకము
గణగణమ్ముగ వేయు నంగ మన జనము. 89

కా॥ బరోపాపరిపాలనావిధి స్వకీయం బొట కాళింతు రె
వ్వారున్, వీరల వేరుతీరుగఁ దలంపన్ రాద యాంగ్లేయులున్
కారస్పారవిభావభావభరరాజ్యశ్రీమహాదృశ్యకా
వ్యారంభమ్మునఁ జాత్రధారణము తప్పాభారతశ్రేణికిన్. 90

క॥ జనులారా! యిప్పటి కివి
మన కాంగ్రెస్ స్థాపనమున మహితాశయముల్
కొనకొని నెలలం బండెం
ట నఖిలసంక్షేమముల బడాయించుటలున్. 91

మ॥ పలుపోకల్ విడి దేశభాగ్యకృతిభావశ్రీకు లై లోకు లే
కలనత్ప్రగ్రహం లై పరస్పరము శంకల్ దక్కి యత్యాప్తు లై
కులమున్ జాతి ప్రదేశమున్ మతము విజ్ఞం డజ్ఞ డన్ దృష్టియున్
కలతల్ దేనటు లొక్కతల్లికొడుకుల్ గా భ్రాతీలన్ జేయుటల్.

చ॥ చదువరు లై న దేశజనసంహతి సంఘసమస్య లన్నిటన్
బదునుగఁ జర్చ చేసి వినుపన్ విని సాధికృతిప్రచారసం
పదల సమాజ మఖ్యదయవంతము సేతలు విశ్వభారతీ
హృదయమహోత్సవమ్మునకు నింగ్రెసుకాంగ్రెసులై నధర్మముల్

క॥ కలకర్తాలో మరలన్
కలసికొనుద మనుచుఁ బలికి కదలెను బోన
ర్ది, లపనలక్ష్మీసంధృత
నళినన్నయనంబుగా జనంబున్ గదలెన్. 94

పరమహంస ఖండము

- క॥ కలకత్తాలో నది యొక
యల లేని తటాక మెనయు నాశ్రమ, మచటన్
గల పరమహంసనినదము
పులికితులన్ జేయు శ్రవణపుణ్యము జనమున్. 1
- అ॥వె॥ చేత నంటు టది యచేతనచేతనా
ధానమే, ప్రబోధమే నితోక్తి
కుండలినిగ నగు నఖండభారతశక్తి
కతడు రామకృష్ణవ్రతివరుండు. 2
- క॥ ఏ జన్మస్మృతికే గా
కీ జన్మ తరించు గతికి నిశ్చరపీఠా
బ్రాహ్మమనస్థితికిన్
భాజనము నరుండు తద్వచాపాత్రుం డై. 3
- గీ॥ ధైర్యదానకుమాదయాద్యఖిలగుణన
మన్వితం బైన సత్యము మాడ్కి నలరు
శిష్యయుతు డప్తమమహర్షి చిరయశస్వి
రామకృష్ణపరమహంస యా మతమున. 4
- క॥ ఎందఱొ దర్శనకాంతులు
నందఱును నరేంద్రముఖ్యు లంతేవాసుల్
డెందము వీనులు నొక బై
విందునఁ జాలుగొన మెల్ల వినిచె నత డిటుల్ 5
- గీ॥ తానె బ్రహ్మం బనుచు నాత్మ పూనుకొను స్వ
తంత్రవేళఁ దోపపు స్వల్పతరళరుచులు
తమమునం దన్నియును నవ్వె తారకలు, క
నంబడునె యవ్వి తపనోదయంబు గాగ. 6

గీ॥ అట్టి యీ తత్వవిభవంబు నాశ్రయింప
నెన్ని మార్గంబులో! తుద కన్ని యొకటె
నీరె పానీయ మన్నఁ “బానీ” య టన్న
ద్రవ్య మొక్కటె, యన్న యిద్దఱును నొకటె. 7

అ॥ వె॥ గడ్డగట్టి నీరు ఖరకరాంశువుకల్మి
జాలువాటినట్లు సత్వహీన
మౌచు మొద్దువాటినట్టి మోక్షముకాంక్ష
కట్ట చాటి పొరలు జ్ఞానకలన. 8

గీ॥ అస్వతంత్రభావమ్మున నటమటించు
జీవుడా! మాయ ఛేదించి నీవు నిన్ను
తెలిసికో! బ్రహ్మ మీవు, పొల్చునది యొకటె
యంతె, ప్రక్కనున్నది కిడు నదియ విలువ. 9

మ॥ ఒక యాకారము లేద యగ్ని, కది యెన్నోరంగులన్ దోచుఁ గాం
తి కరాళం బగు వేళ, నల్లె యిదియే తీ రంచు వాక్రువ్య నే
రికి శక్యం బగు బ్రహ్మమున్ గుఱిచి, తిండించున్ యథాభావనా
త్మకరూపంబున రూపులేనిదియు, నాత్మశ్రీలు కండో! ప్రజల్!

అ॥ వె॥ ఉన్న యునికి తెలియు టన్నదె జ్ఞానము
తెలిసి మనలఁ గన్న దివ్యమాత
కాళి యనుచు నామెకై దీక్ష నెలయులే
భక్తి కర్మయు విధిపాలనంబు. 11

ఉ॥ జ్ఞానము భక్తి కర్మయుతి సాగవలెన్ సుమి! ఐకమత్యశో
భానిరవద్య మీ త్రికము, భారతి లక్ష్మియు నాదిశక్తియున్
దా నగు కాళికాంబను సదా భజియించుటలో నిబద్ధ మై
బోనము వోలె సిద్ధ మగు మోక్షము జాతికి, వేడి రెంటికిన్. 12

గీ॥ భక్తికిని జ్ఞానమున కెంతపాటి దవ్వొ
యత్నమునకు విజయంబున కంతె దవ్వు
బంధమునకు ముక్తికి మన భావ మొకటె
కారణము, భగదీత శరణ మండి! 13

క॥ తెరచాప విప్పి వేగన్

దరణి నడపి పార మొందు తరుణం బయ్యెన్

భరతావనిజనులారా!

మెఱయుడు! మాతాదయాసమీరము వీచెన్.

14

మ॥ అనుచుండన్ విని యాంగ్లమానససుతుం డందొక్కరుం డన్వహం

బును తద్గోష్ఠికి వచ్చి శాస్త్రవచనంబున్ గా దటం చాడువా

డనఘా! నమ్మితి నేను గీత ననగా నా స్వామి బాలుండు వో

తె నెఱా నవ్వుచుఁ బూలవాస నుడి వర్షించె న్నరేంద్రేక్షు డై. 15

గీ॥ ఎంత విద్యాధికుం డైన నేమి నేడు

భారతునకు స్వతంత్రభావంబు లేదు

చాకలింటి బట్టలమూట చాయ వీని

యాత్ర నున్న దప్రాచ్యభావాతిశయము.

16

మ॥ భగవద్గీతను మెచ్చి హూణబుధు డెవ్వండో, యదేపల్కు నొ

ప్పగఁజెప్పెన్ మన కీత. డంతె, యువకప్రచున్నవాచస్పతీ!

పొగడ న్నేరడ స్వీయదేశ్యగరిమంబుం భారతీయుండు తా

నుగఁ, దాఁజిల్కగదోయి! పంజరమునందున్ స్వామియన్నట్లనున్.

ఆ॥వె॥ అనుచు నగవు నాపె, నవరదిశను చూపె

నంత సభకుఁ బల్కె నతడు మతము

లేక మైన నేమి! యెవరి మతమ్మున

వారు మనుటె జాతివై భవంబు.

18

గీ॥ కాళికాదేవి యందటి కన్నతల్లి

యామెరూపమ్ములో మన మరయవలయు

క్రిస్తును మహమ్మదును సర్వవస్తువులను

అవుచంటిలో నున్నవి యన్ని రుచులు.

19

గీ॥ మాధవుడు మానవులయందు మనును, దాన

మానవులకుఁ జేసిన సేవ మాధవుండు

తనకె చేసిన యట్లు కైకొనును, ప్రజకు

సేవ సేయుడు పేదలు చెంగలింప.

20

గీ॥ భరతఖండ మనెడి యింటఁ బరగు వార
మందఱము నన్నదమ్ముల మాధ్యులార!
లేదు భేదమ్మునకు రూపు, బీదతనము
లేని యటు లెల్లరకు నెల్లరమును కాపు. 21

క॥ విన్న నరేంద్రుడు కొంతగ
విన్నదనముఁ బాసి నిండు విద్యను నేర్వ
న్వనైగొనెడు విద్యార్థి వ
తెన్నివటిల రామకృష్ణుడి ట్లనె మరియున్. 22

గీ॥ జగముగా నీశ్వరుండు దర్శన మొసంగ
నాకు నీశ్వరుఁ జూపు మన్నా డొకండు
అద్యతన మీ నరేంద్రు గల్గారుణంబు
నురముపైఁగల డరయు నీశ్వరుని లోన. 23

క॥ ద్వైతము నద్వైతంబును
ద్వైతాద్వైతంబు నై మతంబు త్రివిధముల్
ద్వైతంబు భక్తి, యదె య
ద్వైతం బాత్మానుభూతితాత్పర్యమునన్. 24

గీ॥ మతము జాతీయతామూలమంత్ర మయ్యు
నన్యమతముల వారితో నైకమత్య
మొప్పు నప్పుడె యద్దాని గొప్పతనము
తత్య మేకత్య మిదియ భిన్నత్య మందు. 25

చ॥ పురువుల మే ము టంచుఁ దలపోయగఁ బుర్వులె యాను జాతి, కే
సరులము మే ము టంచుఁ బెలుచన్ దల యెత్తగ జాతి కేసరి
స్ఫురితమె యాను, మానసమె పో! యెటు చేసిన మిత్రులార! యం
దఱకు నిరుత్సుకత్వమె ప్రధానము శత్రువు, దాని గెల్వడి! 26

ఉ॥ పోరున నీ నివాసమును ముట్టడివేసెను కిడు, ప్రశ్రయా
భ్యారథ మెక్కి భక్తి యను కార్ముక మెక్కిడి కాళికాంబికా
స్ఫూరతరాభిధానశితబాణవరంపర వేసి ముక్తిఁ గై
కోర! యసిన్ దళింప నని కొప్పును జ్ఞానమహాయుధోజ్జ్వలా! 27

అ॥వె॥ అని యువనన్దసించి యలినెఁ బరమహంస
యెల్ల శిష్యు లుపచరించుచుండి
రస్తమించు కాల మైనది హేళికి
లోకనాటకమునఁ జీకటితెర.

28

అ॥వె॥ గగన మాక్రమించి గర్జించె మేఘము
దుర్భరంబు నేన్గుతొండమంత
ధార గురియ మొనసె సారించి మేఘము
చేరె హంస లపుడె శ్వేతగిరికి.

29

సీ॥ తొంగిచూడగ వచ్చి నింగిఁ జుక్కలు కొన్ని
మబ్బు లడ్డుకొనంగ మాయమయ్యె
కాటుకకన్నీరుఁ గార్చె గగనలక్ష్మి
నిసి యది వాసరగ్రసన మేమొ
ఝంఝానిలమ్మునఁ జికిత యై గగ్గోలు
వడెఁ జేయునది లేక ప్రకృతిమాత
తరువులు పులుగులు తమతమ యులివుతో
నొండొంటి నూటించుకొనుచుండె

గీ॥ వాక్రమస్థనాగమహాశయాదిశిష్య
గణముముఖమున నెత్తురు కణము లేదు
నెంత యెగననద్రోసిన నేమి వత్తి
దీపమునకు మూడవజాము తేజ మిడద.

30

గీ॥ ఒకరి కొక రభిముఖముగా నుండి పరమ
హంసయు నరేంద్రుడును ధ్యానమందు మునిగి
కనులు తెఱచిరి, గురువు శిష్యు నొడ లంటి
ధనముగోల్పోయినతని చందమ్ము తెలిపె.

31

కా॥ విద్యుత్తాండవకేళికానిలయ మై విచ్చిన్న భేదంబు నం
విద్యోగమ్మున మాయ ముక్క లయిపో విద్యోతనబ్రహ్మ మై
విద్యాలోకరహస్యబోధవకళావిస్తారఖాండార మై
సద్యోజాతమొకో! నరేంద్రమయి యాచార్యాంగుళిస్ఫుష్టిమై.

మ॥ గణనాతీతసువర్ణ సూనసురఖక్రామ్యన్నవోద్ధానపీ
ధిని బాధించెను పన్నుగట్టు మని, సాధించెన్ బృహద్భానురా
డను బోధార్థకవిశ్వజితృవనకుండంబుండు శ్రీమన్నరేం
ద్రనితాంతోజ్జ్వలమానసంబు గురుసమ్రాట్కుక్తిపాతమ్మునఁ. 83

మ॥ సకలం బై మతశాస్త్ర విద్య మతికాసారాజ్ఞవత్రంపు డో
లిక యో నాలిక నాదరించిన దహో! లీలాప్రవాహంబు పో
లిక లే దెందును పల్కుచాలికకు, లేలే! తండ్రి! యుట్టుతలే
యిక లోకమ్మున కంచు వాని ననినల్లే కాళికాపాంగముల్. 84

గీ॥ వైరు పెంచి పండించెడి బలము నించి
వానకారు వెన్నెలకారువలనఁ బొందు
వీడుకోలు తన్మృతమునఁ జూడనయ్యె
పరమహంసనరేంద్రసంభాషణమున. 85

గీ॥ అనె నరేంద్రుడు పులికితు డపఘన మిది
యమృతభాగ్య మయ్యెను నీ దయన్ మహాత్మా!
యెన్నో యానందగోళము లితనిలోఁ ద్రి
విక్రముడు మానవుం డౌట విదిత మయ్యె. 86

గీ॥ ఇంత శక్తి నీలో నుండ నెట్లు నీవు
తట్టుకొని యేమి లేని యతండు వోలె
నిన్నినా క్లుంటివి వశిష్టవన్నిరూఢః
యితరుడో బోరుకొలుపడే యెల్లజగము. 87

క॥ నీవు సముద్రంబవయా!
నే వాగును పొర్లిపోవు నీ శక్తి యిటన్
నా వినిచె గురుం డటులే
కావలె నని, వటుకులప్రకాండుడు పలికెన్. 88

గీ॥ విశ్వరూపంబు దర్శించె వేడ్క తీర
దాని పొంది బీభత్సు డే మౌనా కాని
రామకృష్ణః యో; సార్థకనామః నీదు
దివ్యబలమును నిన్ను పొందించికొనవె! 89

చ॥ అన విని మందహాసమున నచ్చగులాబులు కుప్పవోసి యో
యి! నరుడ నీ కొసంగినది నేను పునర్గ్రహణమ్ము సేతకా!
మును తన యొద్ద నర్జునుడు పోల్చడ తాఁ జనువేళ, నిప్పుడో
తన కడ నుండె, నాతనికిఁ దా నయి కృష్ణు డొసంగె సర్వమున్.

క॥ నిను వెదకి వట్టుకొంటిని
నిను వెళ్ళినవానిఁ గాళినే తె మ్మంటిన్
నిను గాయనగంధర్వుని
వినుచు మధురభక్త్యములను వృథ యివి యంటిన్. 41

క॥ నీ దేవదత్తరవమున
నా దౌ నీ పాంచజన్యనాదము నిండెన్
మోదింపదో యీ భారత
మీదృక్పంఖరవబుద్ధ మిద్దజయం బై. 42

గీ॥ నిర్వికల్పసమాధిని నీవు పొంద
రాదు, పొందిన నీదు స్వార్థంబె పండు
ప్రజల శ్రేయము లెందు, నీ వనెడి మట్టి
చెట్టునీడ న్నరేంద్రః కాంక్షించె జనము. 43

క॥ ఈ నా ఛాత్రుల పోషణ
నీనుండియ జరుగుగాక! నిర్విఘ్నముగా
నో! నా తనయాయితలూ
రా! నేడాదిగ నరేంద్రు డన్నియు మీకుక. 44

గీ॥ అని నరేంద్రు ఛాత్రులఁ దెల్పి చననెచనియె
బ్రహ్మరంద్రమార్గమ్మునఁ బరమహంస
యచటివార లశ్రువులకు హదు వెట్టి
గురుని గుణసంక్తి ర్తన జరిపినారు. 45

కా॥౬! నారాయణరూపః ఓయి! జగదేకోద్ధారాకా ! రామకృ
ష్ణా ! నీ లేనిది యాశ్రమాన దినమం దౌ సంధకారమ్మునన్
మా నేత్రమ్ములు గ్రుడ్డి వైన వని దైన్యక్షీణ రావమ్ముతో
దూనుల్ నాడు నరేంద్రముఖ్యులు, పురిన్ దూలించె సంతాపముల్.

అ॥వె॥ పూచిపూచి కాచికాచి రసాలంబు
విడుగుపాటువలన నుడిగినటుల
నిలను వీడె రామకృష్ణపరమహంస
యని బెనర్జిముఖ్యజనము పొగిలె.

47

మ॥ పురి సంతాపసఖాంతమందున జనంబుల్ రామకృష్ణప్రసం
గరతుల్ వెళ్ళెడి వేళ నీయెడఁ బ్రకాంతం బైన చోటన్ దినెం
బరులోఁగాంగ్రెను మూడునాళ్ళుజరుగున్, భావ్యంబుమీరాకనాన్
సరె యన్నాడు బెనర్జితో హితులుప్రోత్సాహింపదేవేంద్రుడున్. 48

ఉ॥ భారతమందు నెల్లెడలఁ బంపిన సంఘము లెన్నుకొన్న యే
మారు నదస్యులన్ గలిగి మాతనరేఖల కంకురార్పణం
బై రమణీయవాక్యరచితాంగ్లము కాంగ్రెసు పొల్పె హంసనం
మోదురవంబు పూలు చలికోతయు నొప్పు సరోవరం బనన్. 49

కా॥ విద్యుత్తంబును నస్త్రుదీయ విపదబ్ధిన్ సేతు వౌ పాలనం
బధ్యాహారము నౌనొకో! గుఱుతు మృగ్యంబంచు నాహ్వాననం
ఘాద్యతుండు శ్రహప్రియంబు వినిచెన్ 'రాజేంద్రలాల్ మైత్ర'యీ
మధ్యన్ గొండలు రాష్ట్రపాలురు ప్రజామంతవ్యులై రంచునున్.

కా॥ ధాటిక జెప్పెను తత్సభాధిపతి దాదాభాయి నెరోజి యే
మాటల్ కూడవు సంఘసంస్కరణ సంబంధమ్ము లీ కొల్లువనన్
మాటాడక దగు రాజ్యపాలనమునన్ మార్పుల్, ప్రజాశాధ లు
ద్వాటింపన్ దగు నంచు గోష్ఠికి శిరఃకవంబు శోభింపగా. 51

ఉ॥ పెత్తన మీరు పిల్లలకుఁ బెద్దలు బాల్యమునందుఁ, పెద్ద లై
యెత్తటిఁ బిల్ల లిమ్మనిన నేచక వారల కింటిపెత్తనం
బెత్తుట పాడి, భారతులు పెద్దలు నేడు, తదీయ రాజ్యపుం
బెత్తన మెల్లవారి కిడుదీ! దొర! లంచు బెనర్జి యెల్గిడెక. 52

క॥ ఫాలము చందనతిలక
శ్లీలము, మానసము సంకలితహిందూవి
ద్యాలయము, 'మదనమోహన
మాలవ్యా' మాటకారిమానిక మనియెన్

53

గీ॥ వినక యెవనికినిం బన్ను వేయరాదు
యిదియ మొదటి నిబంధనం వింగిలీషు
వారి ఘనరాజకీయపు బైబులందు
భారతీయులయెడ నిది వనికిరాదో: 56

ఉ॥ మూకులు కారు భారతులు పూర్వమురీతి, స్వకష్టనిష్ఠుర
ప్రాకటభాషణాఖిరతు, లిల్లయు తగ్గరు తెల్లవారికిన్
మోకరిలంగ నెట్టబడు ముప్పున కోర్వక నేడు కాంగ్రెసున్
జేకొని చాటుచుండి, రికః జేకురు వారల హక్కు వారికిన్. 57

క॥ ఆని మాలవ్యా పలుకన్
జనమున కిడ శస్త్రశిక్షణము రాజ్యము రా
జు నిదే కాచుకొనుట విం
చెను రాజారామపాలసింహాఖ్యుండున్. 58

సీ॥ ఏబదియేండ్ల రాజ్తీక్రమపాలనం
బును పొచ్చుగా మెచ్చుకొనుచు నొకటి
యొకపూటఁ దిను దైన్య మొదవెఁ బెక్కుర కంచు
దారిద్ర్యఖండనార్థంబు నొకటి
జను లెన్నుకొనువారి కాననసభలఁ జొ
ప్పింపగాఁ బ్రభుతను వేడు టొకటి
బ్రిటనులో నిటను నొక్కటె తటిఁ బెద్దవ
రిక్షలు జరుప నర్హియు నొకటి

గీ॥ భారతీయుల స్వచ్ఛందభటులఁ జేసి
ప్రభుత వారి తోడ్పాటొంది వఱులు టొకటి
వచ్చు పేరోలగము చెన్నవట్టణమున
నన్న దొకటి తీర్మానములందుఁ గలవు. 59

ఉ॥ చెన్నులు రాశిపోసినది చెన్నపురీసభవేది, యాటునూ
ల్లున్నర ప్రాతినిధ్యమునఁ బ్రోది సదస్యుల సంఖ్య కోఖిలెన్
నిన్నటి ప్రాతలే యుతికి నేడు ధృతమ్ములు వోలెఁ దీర్పులున్
మున్నిటి వ్రాతలే పఠితముల్ పునరాభిభవమ్ము లయ్యెడన్. 60

గీ॥ హిందువులు ముస్లిములును యూరేషియనులు
ప్రతినిధులు గాగఁ బార్శీలు ప్రబలిగోష్ఠి
హల్ పుతహ్రస్వదీర్ఘాల వ్యాకరణము
వశాసు వగలె, బాసలి కేమి! యర్థ మొకలె. 60

చ॥ ఒక చతురంతయానమున నొద్దిక యిట్లయి వచ్చి గోష్ఠివే
దికవయి కెక్కెనేమొ! భరతేందిర, పారసమూహపాణివా
ణికలితశబ్ద మబ్జసరణిన్ గొన, హర్షము వర్ష మౌచు నా
యకజనబాహుళప్రపచనౌఘము దృశ్యము కామ్రవర్ణియై. 61

క॥ “బదరుద్దీనుతయాబ్తీ”
సదస్పతి వచించె రాణి చాటివటులు పెన్
బదవులు భారతజనులకు
ను దొరుకవలె సైన్యమందునున్ ద్వర ననుచున్. 62

చ॥ మన చెల్లించెడి వన్నుతోఁ బ్రభుత బర్మాన్ ముట్టై, రష్యాచమూ
జనితత్రాసము నెట్టెఁ, గాని, మన యీ సైరింపరానట్టి లే
మిని పోగొటెనె? మిక్కిలిచె, నిది యేమీ! వన్నులం తెంచు పా
లన మంచున్, మరికొంత వాకొనియె మాలవ్యా బలవ్యాహృతిన్

కా॥ ఆ కాలమ్మున వైరులే, యిపుడు రష్యా ఆయుధా లిచ్చెట
ర్కికిన్ స్వాశ్రయ మౌచుఁ బోరుటకు, శప్రీన్ కేయు మీ దేశము
న్ని కౌఁ దోడు ప్రభుత్వమా!యని వచించెన్ ‘శంకరన్నాయ’, రా
చేకన్ వేరుఁ బ్రజాత్మ డాయరు, యశశ్రీ వెన్నెలల్ కాయరున్.

ఉ॥ అందఱలోన వార నను నాతడు నేర్పరి, న్యాయవాది, ప్ర
స్థందితకీర్తి, భారతజనాదృతపద్ధతివర్తి, యాంగ్లు, డ
క్ట్రొందడు తన్ను తైటబడ నొల్లని ద్రోహినిగా స్వజాతి య
న్నన్, దనునంతయున్ తెవిగ నై విను జడి తదీయవాదమున్.

- సీ॥ యద్దేశ మేలినన్ దద్దేశపారుల
తెచ్చు భాగస్వామ్య మిచ్చుకొఱకు
దోసమ్ములను వ్రేళ్లతో లెక్కపెట్టి ది
ద్దించ విగ్గరగ వాదించుకొఱకు
నొక జాతి మరొక జాతికి దాస్య మిడి దాని
నదుముట తగ దని గదుముకొఱకు
శిక్షవేసెడిమొదల్ కక్షిని విననిచో
ముదురుమాటలతోడ నెదురుకొఱకు
- గీ॥ మనిసి కున్న హక్కుల గూర్చి వినుచుకొఱకుఁ
బ్రజకు భీతి నపాకరింతు, జితిరీతి
వ్యాకరింతు, విరుదమ్ముగ స్వీకరింతు
ద్రోహి యను శబ్దమును తెల్లదొరలనుండి. 66
- క॥ అని “ఎర్డల్లేవార్తను”
వినిచిన ధ్వనితమున నాటువే లఱచేతుల్
నినదించు నైదు నిముసము
టును దద్దరిలెన్ నదస్సుతోగిలి యెల్లన్. 67
- గీ॥ భారతావనిలో వాంగ్లపాలనమ్ము
సాగుటో సాగకుండుటో చర్చ చేసి
తేల్చవలసినవార లా దేశజనమె
యనెడు గ్లాడ్ స్టన్ ప్రకటనంబు వినువఁబడియె. 68
- గీ॥ పలుకుటీరపరిశ్రమల్ బలియుకొఱకు
నెంతో సాంకేతికజ్ఞాన మెచ్చుకొఱకు
నైనిక త్యాగివైకొఱకుఁ దీర్మానము వినఁ
బడియె విద్యాలయములు కావలె న టంచు. 69
- గీ॥ నత్పరము లయ్యె నేబది వత్పరములు
రాణి యేల నాయమకుఁ జిరాయు వగుత!
వచ్చు నభ యలహోభాదవర్తి యగుత!
యని వతించె నభాంతమందు నొక నేత. 70

గీ॥ చేని యజమానునకు సాగునేయువాడు
కట్టుబడిధాన్యమునుఁ బోలె కార్యదర్శి
కాంగ్రెసున వై న నిర్ణయసంగ్రహంబు
నేటనేట వై ప్రాని కందింపవలయు. 71

క॥ భారతకావీయసభను
కోరిన వై ప్రాని యేల కోరితి ననుకోన్
జేరెను చెన్నపురిసభ
సారము నాలుగవ సభకు శతవిఘ్నములున్. 72

మ॥ చెలువుల్ కాగొనరించుటో బడుల పొచ్చింపించుటో వైద్యమే
చ్చిట నదించుటో రోడ్లు పెంచుటో బెనర్జీలున్ జటర్జీలు నా
యరులున్ లాయరు లట్టి కోరికలు లే కస్త్రీలు దస్త్రీ లొసం
గరె మా కందు, రిదేమి! కాంగ్రె సనియెన్ వై ప్రాని హ్యూం
మారితో. 73

క॥ అనుకొన్న దొకటి, నేటికి
మునుకొన్నది తద్విరుద్ధముగ మ రొకటి, చం
దన మనుచు చెట్టు పెంచగఁ
గనుపట్టెను పర్వములకుఁ గండువ యగుచున్. 74

గీ॥ ఏమొ యనుకొంటి, గనుగొంటి నిపుడు నీ ప్ర
వర్తనముగూడ, కాంగ్రెసు పరకుపుగ న
మర్థ మగుచున్న దయ్య! నీ యంటుకలిమి
నటవి యానేమొ! యిచ్చటి బ్రటిషుప్రభుత. 75

క॥ హ్యూమూ! దూరాలోచన
మేమొ దూరాలోచనముగ నెదిరెన్, శేవల్
సోమించుమునుపె కాంగ్రెసుఁ
ప్రామింతు నటంచు నతడు పలికెన్ మరియున్. 76

గీ॥ హ్యూ మపుడు మీ రనియంత యేమి లేదు
కాంగ్రెసున రాజభక్తికి కఱవు రాదు
నెవ్వరే నొక చెప్పుడే నింతాయంతో
బెట్టు పట్కిన నదియు నెబ్బెట్టు కాదు. 77

గీ॥ ఓయి! డఫరిన్ మహాశయా! యుజ్జ్వలతర
భావమాధ్వీకుశేశయా! భారతీయ
సఖులు గ్లాడ్ స్టన్ ముఖులయా! యుదగ్రజాతి
యిండియా, చెనకకుమయా! యిట్లు చెప్పె. 78

గీ॥ తావు మనసున సమరసభావమునకు
దొరికినటు “లలహోబాద” పురమునందు
దొరికె నెట్లొ కాంగ్రెసునకు, దుష్ప్రచార
మతిగమించి ప్రేక్షకుల సంఖ్య దుగుణించి. 79

మ॥ సభ కేతెంచెడి తత్సహాయకులచే జామీ నొసంగబడెన్
బ్రతుతోద్యోగుల, కట్లు నై ప్రతినిధుల్ పండెండునూ ధైరి, వీ
తభయుం డుక్తిర్గురీరయుండు బహువిద్యాధిక్యతామూర్తి యు
ద్ధటస్ఫూర్తి యొకండు వేదికకు సంధానించె మాత్సత్వమున్.

శ॥ ఆయన లాలాలజపతి
రాయాఖ్యుడు, యువకుల మగరాయి, దయానం
దీయమతముతీయన నం
దీయఁ రసాలంబు భారతీయబలంబున్, 81

గీ॥ దేశభక్తియు మతభక్తి తేజులుగఁ ద
దాత్మశకట మభ్యుదయపథాభిముఖము
ప్రజకు కాసనసభలోనఁ బ్రాతినిధ్య
ముండితీరవలె నని తదుక్తివిధము. 82

గీ॥ విద్యను పరిశ్రమముఁ గూర్చి గద్యము లొక
పూట యెల్ల నుపన్యాసములు ప్రదర్శ
నములు నలె జరుగన్వలె ననె లజపతి
రాయి, నాడాది జరిగె నట్ల ప్రతిపథము. 83

మ॥ అనువాదమ్మున కాశయం విడ కువన్యాసమ్ము లాంగ్లమ్ములో
ననె యౌ నందఱివిం బ్రభుత్వమునకై, నట్టాందు దానన్ జనం
బున జ్ఞానం బెది లేక యుద్యమ జయ-బు లేల్లొ యంచున్ వచిం
చును తా వాచన ముద్దులో లజపతీంద్రుం డి ర్దెగల్ మెచ్చగా. 84

గీ॥ “జార్జియా” లనెఁ బ్రసిడె టు సహనునమను
వన్నుగా శతకోటిరూప్యమ ల మన మొ
సంగ చున్నను లే దయె సొస్థలిందుఁ
త్రాతినిధ్యము మనకుఁ జితం బ టంచు. 85

ఉ॥ ఇందుననుండి లండనున కేగెడి ఛాత్రులు ప్రాతినిధ్యపున్
సందడి తిట్టు సేయవలె నందు, నిటన్ లవ మేని మాటలా
డన్ దగ దండ్రు, వారలె యటన్ దమపై నివిమర్శనంబుమొ
డున్దొని వింద్రు, చీకటివెలుంగుల మొత్తము లాంగ్లచి త్తముల్.

గీ॥ పడుపువృత్తిని త్రాగుడున్ గెడవలయు
వ్రభుత యనియు, సుఃసల్ మాన్లు వ్రతిఘటించు
తీరుమానమ్మునకు సంస్థ దూర మనియు
నిర్ణయము లివి కల్యాణధూర్నయములు. 87

క॥ డిఫ రై పోపుచు సమితిన్
డఫరిన్ వై ప్రాయి ద్రోహనద్దం బనె,న
చ్చిఫ యిద్ది, ధన్యవాదము
లు పుల్లములు వాని కిడె, నెలుం గిటు లొడవెన్. 88

గీ॥ జరుగు బొంబాయి వాగామినభ య టంచుఁ
దెలువఁబడె నట్లె యచ్చటఁ ద్రిదినయుతము
కాంగ్రె సలరె దత్తాత్రేయకాంతి యనగఁ
బదియుఁదొమ్మిదినూర్ల శిష్యగణ మొప్ప. 89

అ॥ వె॥ తోడుచున్నకొలది తోయ మూరెడి భంగిఁ
గోర్కె తీర్చ మరియుఁ గోర్కె పుట్టు
వీనిఁ దీర్చ నేల విను గేల యని దూర
ముండె వాయకునకు నోడి వ్రభుత. 9

- పీ॥ కోలాహలమ్మును కోరు నొకడు, దాని
హోతాహలమ్ముగా నరయు నొకడు
ఒకడు బాధకుడు పాలకవర్గమునకు, బో
ధకుడు తన్మతి మార్పఁ దలచి యొకడు
ప్రాంతిక ర్త యొక, దొకడు సంఘసంస్కర్త
త్యాగి యొకడు, ప్రేమభాగి యొకడు
ప్రజలో నొకడు పల్కుబడి మిన్న తనభాషఁ
బ్రతుతలో నటులె తద్భాష నొకడు
- గీ॥ నొకడు బాలగంగాధరుం దొనరుఁ దిలక
వంశ్యుడు, మరొక్కరుండు గోపాలకృష్ణు
డలరు గోఖలేవంశ్యుడు, లలితసుతులు
భరతజననికి భృతమహాపురుషజనికి. 91
- గీ॥ వారు వచ్చిరి, నార్జును వచ్చె సభకు
బ్రిటనురాజ్యసమజ్యావరిష్టసభ్యు
డైన "చార్లెసుబ్రాడ్లా"యు వరుగుదెంచె
నేగుదెంచి రెండఱొ నాయకేంద్రు లందు. 92
- క॥ ఆ సభకు వచ్చె లాలా
జీ సంవృతబహుసహోరుచివ్రతినిధి, బ్రా
డ్లాసంభాషణమునఁ గడు
భాసితె, సంతకునుఁ దిలకు పరిచితు డగుటన్. 93
- గీ॥ తిలకునాత్మ వాస్తీయత దృశ్య మగుచు
నిద్ద మగు నద్దమున రూపు దిద్దుకొన్న
తీరు గాగ లజవతిరాయి తృప్తిపడియెఁ
బరగు నిటుల నాదర్శభావం బనంగ. 94
- క॥ లజవతి తలచెను గోళ్లే
రజనీపతి రాజకీయరాత్రి న టంచున్
బుజములు కలిసియుఁగలియకె
గుజమామిడిపండుచెలిమి గొఱలె నిరుపురన్. 95

చ॥ ప్రజల హృదంతరన్ జిగి చొర న్నెఱి ర్విలియంబెడర్పరన్
సుజనుడు తత్పథాచిభుడు, నూటికి నెక్కురు దొడ్డవార లాం
గ్గజనపదంబునన్ భరతఖండహితుల్ గల, రట్టి రేల్పడిన్
ముజుగతిమేవడిన్ నలువ నెంతు రనెన్, మరి యెంతో నాళానెన్.

గీ॥ తెచ్చినాడు సందేశము, మెచ్చినాడు
దాదేశసహస్రకరకాళవాదములకు
ఘనుడు చాల్లెనుత్రాడ్లా తనను పతి సభ
కుచ్చపదములఁ దెలుప వాక్రుచ్చినాడు. 97

మధ్యా॥ రాజ్యాంగసంస్కరణములు రణములు కాని రణములు
రజ్యద్గళరణ మనిశకరణముగ సాగినన్ దక్క
పూజ్యలార! సమకూరవు, ప్రపూర్వభారతరణమందు
సజ్య మిష్యాస మవుడు, ప్రసజ్య ముపన్యాస మివుడు. 98

వసం॥ ఈ రీతి వాచకము లెవ్వరిచేతఁ దొల్లన్
ప్రారంభముల్ విరుదు వారికి ద్రోహ యంచున్
గారన్ బ్రవాసమునఁ గాంతురు గాక నిద్రన్
వారల్ ప్రభుత్వహృది వారక జాగరూకుల్. 99

క॥ అని త్రాడ్లా యన్నాడో
రణించె గేకినలు తిలకప్రారబ్ధము లై
జనమున, ఫిరోజీషా రణ
ననిరోధిగ హూతిసంఘనాయకు డాడెన్. 100

క॥ ప్రథమగురు 'వనివీసెంటు'కుఁ
ప్రతితుడు త్రాడ్లామనస్వి భారతవాంఛా
వృథుసౌగంధ్యము లండన్
వృథివిఁ గురియునతడు వినిచె నిటులన్ మరియుకా. 101

అ॥వ॥ వారి భాష వారి భాష మాచంద్రకా
రకము నాకుపచ్చరంగు గలవి
తై ల దెంతసేపు సత్యనిరోధన
మర్థము? గడె, గంట, యర్ధదినము. 102

గీ॥ తైలునాల్గుగోడల మధ్య నత్యక్తి
విద్యుదుద్రేకసంపృక్తి వెలుగుచుండి
నకలభువనసంచాలనసంభ్రమముగ
నురవడించును వెలువలి కురికినపుడు. 103

గీ॥ ప్రజలలోన జన్మించితి, బ్రజలు నన్ను
నమ్మిరి, ప్రజలకొఱకె ప్రాణమ్మ లిడెద
ని మృదాశయానర్హ్యరత్నమ్మ పుట్ట
దేల! భారతనాయకహృదయఖనిని. 104

మధ్యా॥ అనుచు బ్రాహ్మ వల్క మంద మైన నేమి హానితంబు దెస
లను తాకివచ్చెను, వినుతిరసితంబు కడు నమందంబు
తనయది మలిపంతుగా మొదలుపెట్టె లజపతి దీని
తనుపు ముదంబునకుఁ గల దనిపించె నాటి యాస్థాని. 105

గీ॥ కృష్ణుడును క్రిస్తు కల్పితులే యటన్న
నాస్తికాగ్రడి, యోటమిన్ గన్తఁ గొనక
యెన్నికల తెన్నిసార్లో జయించుదాక
నిలచినట్టి బ్రాహ్మ వెండి పలికినాడు. 106

గీ॥ వభ్యసంఖ్య ప్రజాసంఖ్యనన్నిహితము
వయసు నిండ నిరువదియొక్క వత్సరములు
పురుషు లెన్నుకోవలయు సఖ్యులను శాస
ననక, ఓది మాట, యదియ బాట శుభ మగును. 107

గీ॥ తమ నియోజకవర్గాల తరపున నెవ
రెన్నుకొనబడుదురొ వారె యెన్నికొండ్రు
కేంద్రసఖ్యుల నిది రాజకీయశావి
భారతముబండి వోట్లనిబ్బంది నిండి. 108

అ॥ వె॥ బిల్లు నే ప్రవేశపెట్టెదఁ బోగనే
పార్లమెంటునందు బ్రాతలారా!
దీనిగురించి, యెందు నేనియు విజయంబు
హేతువాదమున లభించు ననియె. 109

గీ॥ జనులచే నెన్నుకొనబడు సగముసంఖ్య
సఖ్యులందు శాసనసభన్ జనమె కాక
ప్రభుతయును ధనదుర్వ్యయత్వమ్ముఁ బాసి
బాగుపడు నని నార్జను పలికినాడు. 110

శ॥ ఒడ్డోలగమఁదుఁ బ్రజల
గొడ్డములన్ దెలిపి తిలకు గోళ్ల నార్జన్
గడ్డుకొనినమెయిఁ బలికిరి
గిడ్డంగులు రాజనీతికిఁ వారి నుడుల్. 111

మ॥ మరియన్ వాకొనె గోఖలే ప్రభుత సంభావించి యీ భారతో
ర్వర రాజ్ఞీకృతశాసనం బమలుసల్పన్ దాన నౌ లాభముల్
సరిపోవున్ గద! యట్లు సల్పమిని విశ్వాసంబు నిశ్వాసమున్
బలపెన్, బాలనపక్షపాతములు పాపాలంచు ఖండించుచున్.

మ॥ అసహాయోద్యమకూరు డౌ నెవనికే నాధారభూతుండుగా
నెనగన్ వచ్చును గోఖలే, తెలియ నౌనే! భావ్యముల్, వానిలో
పస శంకింపగరాదు వాదము మితం బై నన్, వసంతంబు కా
దో! సదాగ్రీష్మముకారణం బదియఁ గాదో! వార్షికశ్రీలకున్. 118

శ॥ శాసనగోష్ఠి కెన్నుకొను సఖ్యులలో సమసంఖ్య మీరు మే
మై సను టొప్పు నంచుఁ దుఱకయ్య యొకం డన దీనిలో మత
న్యాసము లేల నందఱము నందఱ మేలున కౌదు మోయి! భా
యీ! సుఖదాయి! యంచు నయిదేబలనేలదునీడువాకొనెన్. 114

గీ॥ దేని నార్జను బ్రాడ్లా కథించి రద్ది
నిండుతీర్మాన మయ్యె, దానిఁ గొని సీమ
కేగి తన్మహాసభలోన వాదంపఁజేసి
నెగ్గుటకుఁ గొంద తేగుట నిర్ణయంబు. 115

అ॥ వె॥ కాంగ్రెసునకు వలయుఁ గార్యాలయము, దెన్
కృతులు పోషణాదు లేవు మీర
ధనము వలయు, నివి తదాస్థాననిర్ణీత
ములు యథాతథఁ బు పూర్వఫణితి. 116

గీ॥ నవ్వి ఖే పని చప్పట్లు నవ్వడింపఁ
జేసి సఖ యుపన్యాసను శ్రీనిగూర్చి
తెరలుతెరలుగ స్వముదంబు తేటవఱచె
నని ఫిరోజిషామెర్వాన్ మెహత వచించె. 117

గీ॥ అతని యధ్యక్షతనె కాంగ్రెసు త్రిదినంబు
మఱుసఁజేడాదిఁ గల్కటాపురిఁ దనరెప్ప
నగమునకా మూడు పూలు నే, డాటు కాయ
లెన్నడో! చిల్కలుగఁ సభ్యు లెదురుచూడ. 118

గీ॥ దొరతనము వేల్పురతన, మాచరితఁకుభము
స్వల్ప, మాచరణీయ మనల్ప మనుచు
నిడుగొ! అవశ్యనసంఘాధిపుడును భణద
భిషువున్ “మనోమోహనహోషు” నిలచె. 119

క॥ అడుగో! “లాల్ మోహనహో
షుడు”, బోనర్జి బెనర్జి సుప్థులు, గోల్లే
విడిసెను, వాఛా తృప్తిన్
దడిసెను, బహునాయకులు ముదాదాయకులున్. 120

క॥ ఒకరిద్ద రెవరో అంతియ
మొకమున్ జూభర ప్రజామూహమునకు నా
యకులు ప్రజలు శాసనసమి
తికి నభ్యర్థులను పంచు తెఱగులు ద వై. 121

మధ్యా॥ తనదు టోపి కిరీటముగఁ దనరు బొంబాయిరా జనగ
మనసియజీవితభోగమహత ఫిరోజిషామెహత
ఘనతమన్యాయవాదుల నొకడు, ఘనకిర్తలం దొకడు
జన ముర్వి నేలినన్ దాని చత్రము బ్రిటి పను నతడు. 122

చ॥ ధృతియుతు డగ్రవక్త యత డెందటో తెల్లదునీలు విద్యతో
కృతక్రమశిక్షణం బెపుడో యేల్బడి నప్పుడు ప్రాతినిధ్యసం
భృత మగు భారతప్రజ హితేంద్ర! యనన్ విని పార్లమెంటు మీ
స్థితి కిపుడే ననర్హముగదే! బ్రిటనం దటులై నచో ననెన్. 123

క॥ బొంబాయిపురపాలకపం
 మంబున కౌ భవనప్రాంగణంబందు నిషి
 ద్దం బెవని విగ్రహంచేన్
 శంబనమాజ్ఞుడు ఫిరోజిషా శాసించెన్. 124

ఉ॥ ఆయుధశాసనమ్మునకు నడ్డుగ నిల్చి ఫిరోజిషా బ్రిటన్
 శ్రీయుతపాలనమ్ముకు శీర్షము వంతుము, తద్వినితి వి
 ద్యాయతి నామతింతుము సదా, యిట నట్లని యాంగ్ల హక్కు తె
 న్నో యవి భారతీయుములునున్ దగ పోరక యుండ మే మనెన్.

శా॥ ఎంతే జక్కగ నేలినకా దొసగు సుంతే నుండదో! చెండదో!
 వంతం బూనిన భారతం బడిదముం బట్టించుచుచో! దన్ను, క
 న్నంతం బయ్యెడి కాటు కే లని భళి! ఆంగ్లప్రభుత్వంబు మేల్
 చింతన్ జేసెను శస్త్రశాసనము, వాచించెన్ 'దిల' గ్లోషితో. 126

గీ॥ ఒక్కపుడు వీర లొకపంక్తి నున్ననేమి
 యిరువురి తలంపు తెప్పడు నెదురునెదురు
 పలికెను ఫిరోజిషా రాజభక్తి దేశ
 భక్తి యిరు పార్శ్వములుగ నౌ భద్రులారా! 127

చ॥ ప్రజలది యైన యీ సభసభాము కఠోరమె యింత! యన్నవారు
 జలువ లింత క్రమ్మి యిది ప్రోచునౌ దేశము నన్నవారు బల్
 గజిబిజివారు, ద్రోహము దలంపక హాస్యము తెక్కసేయ కొ
 క్కజిగిదనరైనొక్కబిగిగాంగ్రెసురాజుప్రజల్ ప్రసేవ్యులై. 128

చ॥ అనియె బ్రహ్మని భారతమునందుఁ బ్రజాపరిపాలనమ్ము లే
 దని, కల దద్ది గ్రామవిషయం బొకనా డని మూడలించె ద
 జ్ఞనమణియొక్క డాతనికి, జాలదో, యెన్నటి కేని రాక త
 క్కునొ!యిది యెల్లెడన్ మనకు, గొంచియుఁ నేల్పడికిక తప్పునే

గీ॥ క్రిస్తు సౌజన్యపోషణార్థి శ్రమపడియె
 నెంతో, నేడు బ్రాహ్మ శ్రమ మంత పడియె
 నస్మదుద్ధరణమునకై, యందఱుము కృ
 తజ్ఞులము వానికి, ఫలంబు దైవికంబు. 129

గీ॥ ఏకవిధకష్టసుఖభుక్తి, యేకదేశ
పంచభూతానుభూతి, జీవించజాల
మొకరి ముఖము నొకరు చూడక, కఱవందు
కాలమందు నొక్కటై తుఱకలును మనము. 181

వసంత॥ రాకుండుతఱ! విదవకాల, మ దెట్టిదేనీ
యేకత్వ మెత్తి “యెవరెట్టు”కు భారతీయ
శ్లోకమ్ము మెత్తి దెసగోడల కన్నిహక్కుల్
చేకొంద్రుగాత! వడి వేదభోరానధీతుల్. 182

మధ్యా॥ అంద జాంగ్లోయిండియనుల నజ్ఞాను అనుకొనరాదు
కొందఱకేనియున్ దెలియకుండునే! వా రుండవలసి
నందాల నేల భారత మ టంచును, చేతులు కలుపు
చుంద్రుగాత! యిక పార్శ్వమున నుండి వారలు మనతోడ. 183

మం॥ద్వి॥ బాగు బా గని తన్ను బలముగా నెన్ను
జనుల కా కృతనీతి యనియె నీ రీతి. 184

మ॥ మన మాసించిన యెన్నికల్ శిఖరసంభావ్యవృత్తలా! కావు, లో
ననుమానం బుదయింపఁ జేసినది లండన్ గోష్ఠి కి తీరు రే
పు నిదానంబు స్వరాజ్యవృత్త కని, యీ బుద్ధిన్ గదే! యద్ది కా
దనుచుండెన్ సలహా ప్రభుత్వమున కియన్ జాలు నీ మాత్రమున్.

మధ్యా॥ మనసుగుఱిచి పాలకులకు మనకన్న బాగుగఁ జెప్పె
మును ‘మెకాలే’ ప్రజ కోరి మొనసిరో వారిఁ గృతార్థు
లనుఁ బాలనమునందుఁ జేత లగ్గె కాదు మనజాతి కది
వినుతి తొ భ్యాతియే కాదు, విశ్వపతికిఁ బ్రీతియు నని. 185

గీ॥ ఆ మహాపండితుని వాక్య మది ప్రభాత
కిరణ మైనది, వెల్లుగా కురక యున్నె?
యద్యతనభారతమునాటకాద్యరంగ
మునఁ దెర యెగయుచున్నది కనుగొనుండు. 187

పుష్పి॥ అని మరియు ఫిరోజిషా వచించెన్
మన మలర న్నవరత్నమాలికం బై
జనమునఁ, బదునాల్గువేల చేతుల్
ధ్వనితము లయ్యెను తాళవాదర క్రిన్ 189

అ॥వె॥ భరతభూమి నేడు బహుకాననము, తుపా
కులు వలయును పెద్దపులులఁ గొట్ట
నాయుదముల చట్ట మడ్డురాకూడ ద
టంచుఁ దిలకు పలికె నౌ ననంగ. 18 9

సీ॥ వాగదేశమునందు వలె నెల్లెడల భూమి
పన్ను మాటక యుండవలె న టంచు.
ననుబంధముగ లండనందుఁ గాంగ్రెసు వ్రతి
నిధిశతంబు జరుగు నిక న టంచు
నౌరోజిమున్నగువారు భారతవాంఛ
పార్లమెంటుకుఁ దెల్పవలె న టంచు
తనదు నుద్యోగులు చసరాదు కాంగ్రెసు
కనుట యేల్పడి నసభ్యత య టంచు

గీ॥ నాంగ్లదేశ్యత్రాడ్లాదిసహాయకులకు
సెన్నియొ కృతజ్ఞత ల టంచు నెల్లనేత
లోప్పినచి తీరుమానమ్మ లోలగమున
పూర్వనిర్ణయపాతంబు పూర్తి గాగ. 140

శా॥ గంధానేకపఘీంకృతిన్ మరుసమన్ గాంగ్రె 'స్పనప్పాకమా
నందాచార్యుని' యాధిపత్యమున, నాంద్రజ్యోతి బంగారుసె
మైన్ దీపించిన నిండు సత్యమునఁ, బమ్మె న్నాగపూరందు త్రా
డ్లాన్ దైవం బిలఁజాపినాడని మొదల్ స్తంభించి చింతించియున్.

మధ్యా॥ మితవాద మతివాద మొకట మేకొని రాజీవడినవి
కృతరూపము తదీయమే రసించు నాచార్యు వాచనము
మతివిహంగమరోచనము మందస్వభావమోచనము
సతతజాతీయతాచనలనన్మానసాభిషేచనము. 142

చ॥ సరే యని యంటిఁ దప్ప దయి, చాలనివాడను గద్దె నుంటి, నే
జరిపెడి దేమి కద్దు? తొలిసంగతి మద్దును లుండి రిందుఁ ద
త్సరణి మనీషిఁ గాను, మలిసంగతియో! ప్రజలార! మిత్రులార!
ర! రహితకర్ణ మేల్పుడి పరంపరగా మన మెన్ని చెప్పినన్. 143

గీ॥ తెల్లవాడు కలెక్టరో నల్లవాడు
నగును బిల్లుకలెక్టరు, తగడో! యిటు లి
తండు స్వచ్ఛందనై నికత్వమునకేని
యతడు నై నికత్వమునకు నర్హు డగుచు. 144

గీ॥ అత్త వేటు నంగము వేటు, నల్లె పాల
నంబు వేటు పాలకుల వర్గంబు వేటు
నిట్టి వర్గము మార్పున కెదురు చూచెఁ
బ్రజ వసంతమ్మునకు శిశిరస్థు లటులు. 145

క॥ అనందాచార్యుడు సము
దై నా డానందవర్ధనాచార్యునితో
తా నన్వర్థాఖ్యుడు ప్రజ
లోనన్ ధ్వనిఁ గొలిపి, మరియు లోతుగఁ బలికెన్. 146

మధ్యా॥ ఈ ప్రతీతస్వార్థబోధు లీ బ్రిటన్వ్యాయసిద్ధాంత
సుప్రసిద్ధవిరోధు లెల్ల కూరశిఖామణు లగుచు
దీప్రచరిత్ర మౌ భరతదేశమ్ము రక్షించువార
లా! త్రపు విడచెరు పైడి లాగి, యవమతియు నేగి. 147

గీ॥ తేనెలో నూనె కలిసిన తీరు గాదె
పాలనమ్మున భేదభావమ్ముకలిమి
తర్కమును మించు దై వసిద్ధాంతమునకు
నిది విరుద్ధము, హృదయమే యిందు సాక్షి 148

క॥ ఏ.వో. హ్యూం భారతమును
సేవించినయంత యెవరు సేవింపర, త
ద్భావశిశువు కాంగ్రెసు, నే
డి విదురుని విని దొరల్ సుఖంతురుగాతన్ : 149

ఉ॥ ఈ యది రాజశబ్దసమమే తుదినిన్ గురు వై ప్రజాఖ్య మా
పాపాయము శబ్ద, మంతరము లన్నిటినిన్ సెలయెళ్ళ నేటుతీ
రై యిమిడించికొన్నదినుమా! యిదె జాతి యనంగ నొప్పు, జా
తీయము దీని యాత్మరుచి! తెనున జాన్తిగ తీయ మీయదే. 150

క॥ జాతి యన నెటులు ప్రజయో
జాతీయత యనగఁ గాంగ్రె సటు లై భరత
త్వా తులుగలిగొను పను లె
నోన్ తెలుగుల చేయు నొక్క టొక్కటిగ నొగిన్. 151

మ॥ ఇప్పుడు కాంగ్రెసున కే డేండ్లు, నెన్నో చిన్నవి హక్కు లొందె
ను ప్రభుకదృష్టిలోఁబడెను, నూలు రొకరి పైని నొకరు
నెపుడో బలె నిరుపెందెగలు నేడు కారాల్ మిరియాలు
వివరీతములు లే కిది ఫలవిస్తృతి గను పరీతముగ. 152

ఉ॥ హక్కులు బ్యాంకుచెక్కులుగ నప్పటికప్పుడు చేతికందవో
యిక్కడి పాలనాసమితియింగ్లిషువారలు ధిక్కరించినన్
దక్కినవారు భారతజనాభ్యుదయంబు వ్రతంబుగాఁ గ్రియన్
మిక్కిలునాడు, రచ్చఁ బ్రజ నేతలు క్రిక్కిరియించువాడునున్.

ఉ॥ ఆటునుచూర్ల యేబదిగు రందలు సభ్యులు పార్లమెంటులో
భారతరత్నకై దివికిఁ బంపిరి భారతలేఖ దేవుడే
తీరువ రంచుఁ దా మరయు తీరికలేదని, సాక్షిజార్జియా
లీరిత మిద్ది, శేతలకు నెన్నో పథా, లివి చేత లాగునే! 154

ఆ॥వె॥ చేతబట్టి బ్రిటిషుజెండాను భారత
నేత లెల్ల లండనీయరాజ్య
సమితిభవనమెదుట జరిగింపవలయుఁ గాం
గ్రెను ననిరి మన యచటి సహృదయులు. 155

ఉ॥ లండనుపోక యట్లునిచి లగ్గు మరింత వచింతు, నేరికై
మండిత మీ సమజ్య? ప్రజమండలికై కద! రాజకీయ ము
ద్దండము తెల్పుచున్ జనపదమ్ములఁ బోదము, వారలిట్లు నే
యుం డన నల్లె నేయుద, మి దొక్కటె మార్గము లక్ష్యసిద్ధికై.

ఉ॥ అన్నిటికన్న మిన్న వినుడా. తనుచి త్తధనత్రిదార న
 స్మన్నవగంగ పొంగగఁ బ్రజార్థము భారతముం బొసర్చి వి
 శ్వోన్నతస్థలమ్మును యశోవిభవమ్మున నాశశీనసం
 పన్నుల మోద, మీ స్థితికిఁ కాత్రులు నేతలు భావిపాలకుల్. 157

క॥ వినిచె నిటులు తెలుగుపడాల్
 ననిచి జన మయోమయాసనం బగు కాంగ్రెస్
 తనరె సువర్ణాసనముగ
 ఘను డగు వీని నధిపతిగఁ గలుగుట ననియెన్ 158

క॥ నిను విని మఱచితి నారో
 జి ననెన్ లజవతిబుధుండు, చెననెద నిక నీ
 పనుపున నాచార్యా! నే
 మునుపటి తిలకుండఁ గానుఁ పో, తిల కనియెన్. 159

అల్ప॥ సైనికుల కళాశాలలను నెలకొల్పి
 వీనిలోఁ దరిఫీ తిడి యిచటివారిఁ
 బ్రాణితులఁ జేయవలెఁ బ్రభుత్వం బుద్యోగ
 దానమున నని తరకటించెను తిలగు. 160

ఉ॥ వచ్చిననేతలందఱివి వాచనముల్ తొలినుండి యేటనున్
 వచ్చుచునున్నయంశములపై నివె, గానగొప్పియెన్నికల్
 క్రచ్చుకొనంగ నై రిషుసఖాన్వితసర్వబ్రతున్ హితుల్ మదిన్
 విచ్చి శ్రమింపరే! యనుటె నిర్ణయ మొక్కటి నవ్య మన్నిటన్.

క॥ బోసర్జీ యధ్యక్షత
 నై నది తరువాతి కాంగ్రె సలహాబాదక
 మానితుల జారి యూన్ము
 భ్యానేకుల మృతులఁ బొగడి యధిపతి నొడివెన్. 162

మం॥ద్వి॥ ఇతరులు కారు మేమే బాధితులము
 రవ్వంత మము వినరాదో య టన్న
 వినము మీ మాటలు వినుగు పుట్టించు
 నను రాచరికము నే మనవలెనండి

యూరోపియనులు తోడో అసమ్మతులు
 వారు పొం డని, తోడు వారు రానపుడు
 మీ రెవ్వరో ప్రజమేలు మాయంత
 నేర రని ప్రభుత నేతల నణచు
 కాననసభల విస్తరణముఁగూర్చి
 యాశించినటు చట్ట మైనది కాని
 దాని సంబంధము లా నిబంధనము
 లా నెట్లొ వై ప్రాయ కవగత మగుత!
 హక్కు లాంగ్లం తెన్నో యన్ని యీ ప్రజకు
 దక్కిడుదాక యత్నము సాగున నేడు
 మన నపురోజి లండను పార్ల మెంటు
 నను నభ్యు డగుట విఘ్నము కొంత తెగుట,

168

గీ॥ ప్రాథమిక విద్యలకె మేము వ్యయ మొనర్తు
 మున్నతము విద్య కేల? య టన్న ప్రభుత
 పిన్నబిడ్డను ప్రేమింతుఁ బెద్దదాని
 వైపు చూడ ననెడి తల్లిభాతిఁ గాదె!

164

కా॥ కాలేజీ నెలకొల్పు ఖర్చు ప్రజదే కావచ్చు మాదాక రా
 నేలా? యన్నది నేడు రాచరిక, మిట్టే రే పనున్ మీ విలే
 జీలో విద్యకు ఖర్చు మీదె యని, సాచెన్ జేయి, గద్దించి ప
 న్నో లాగెన్, ముడిచెన్ జేయిన్, శుభములెన్నోవీగె సంభావ్యముల్

గీ॥ సంఘసంస్కరణమ్మును సాకువెట్టి
 ప్రభుత మఱిపింపఁ జూచును రాజకీయ
 సంస్కరణమును, బలమున సర్వరోగ
 ములు హరించుట తెలియని ములుచ యెవడు.

166

అ॥ నె॥ కలదొ దేశభక్తి క్రమశిక్షణంబును
 జాతి యందరాని భ్యాతి లేదు
 పట్టుదల యనియెడి పాదులోన జతన
 మల్లె పూచు సమయ మావహిల్లె

167

- క॥ ఆర్జితకరతాళము బో
నర్జయుపన్యాస మిటులు, నవరులు తిలకా
ద్యూర్జితభాషలు గోళ్లై
సర్జితనుతివచనముల్, విషయము లనవముల్. 168
- గీ॥ ఎలయుఁ బంజాబునందు ముంగలి సభ యని
ప్రకటితము గాగ వంగాదిరాష్ట్రజనము
మగిడి నిజశరణోన్ముఖ మయ్యె, శీత
మెక్కు వయ్యె, నన్నియు నెండ మక్కు వయ్యె. 169
- గీ॥ వీతునున్ సీతు నొక యింటి బిడ్డ లేమొ
వణకుచున్నవి తనువులు వానివలన
కాయములకు సదారోగ్యకారణములు
తగ్గుచున్నవి సుప్రభాతచరణములు. 170
- శ॥ అను వత్సరము డిసెంబరు
న నిటుల నగు నా సదంబునన్ జాల్గొనుచుం
డ్రీ నరతిలకులును కేసరి
కేస యగు వారలును దూరదృష్టులు శిష్టుల్. 171

వివేకానంద ఖండము

- గీ॥ జానుగునకె కాక మదికి జాను వైన
మదికె కాక హృదికిఁ ద్రావ మధుర మైన
కవన మెందు? సరస్వతీభవనమందు
ననగ కలకత్తాపట్టణమ్మునందు. 1
- క॥ దవనమ్ముకన్న గొప్పది
కవన మ్మిది వాడువాఱక పరిమళించున్
సవనమ్ముకన్న గొప్పది
కవన మ్మిందుఁ గల జ్వాల కగ్గద యెపుడున్. 2
- మథ్యా॥ ఇన్ని సొగసులు దీని వని యెవ్వడు నిర్ణయించినను
కొన్నిగా వానినిఁ జేయు గుణముగలది కవిత్వంబు
అన్నిటన్ బ్రకృతికిఁ బ్రతిగ నదొక మహాశిల్పసృష్టి
కన్నులులేనివానికినిఁ గనుపింపఁజేయు విశ్వంబు.
- మథ్యా॥ కథ చెప్పు, వర్ణన చెప్పు కడకు వార్తాపత్రిక వలె
పదుగురకును సందేశంబు పరమవాచ్యమ్ముగాఁ జెప్పు
మెదలు కవిత్వంబు మెఱుగు మేఘమునందు వలె, మెఱు
గుదివె యదే మర్ప మెఱిగి కూర్చువాని రచనయందు. 4
- క॥ గిలిగింతపెట్టు నొకపుడు
చిలిపితనము చూపి హృదయచిక్కణరుచి యై
యొడ లేలు కవిత యొకపుడు
వలుకులె గాని వసలేనివానిన్ విడచున్. 5
- ఆ॥వె॥ సైగచేసి తలపునరివల్కుబడి వెల్లి
నిడని గడుసుదనము తొడరఁ బల్కి-
తొడవు లొసగి మేలునడతకై సందేశ
మిడగ కవిత విడదు పడతి వోలె. 6

మ॥ కావచ్చు కాకపోవచ్చు కవి ఋషిగా, మహాకవిగ
కావచ్చునా మహాభణితి కవిత చెప్పినయంత? మతియుఁ
గావలెను మహాగుణాల కాణాచి, చేత మహాత్వ
శేషధి కాక వావాదుచేత మహానేత యగునా? 7

ద్వీ॥ కలడు మహాకవి కల్కటాపురము
న లలితుడు “రవీంద్రనాథతాగోరు”.

క॥ ద్వీవిధంబు రవము మధురము
కవితామయ గానమయము కలవారలలో
నెవడు నెవడు రారాజుగ?
రవీంద్రనాథుండు చిత్రరచనాచణుడున్. 9

గీ॥ ఆ రవీంద్రుని పద్యగేయమయ కవిత
మానవత్వనిరూపణామ్నాయకలిత
అల శివాజ్ఞాదిపర్ణ నావళితదేశ
భక్తి మహి పిల్లలదాక పరువులెత్తె. 10

క॥ చవు లిచ్చెను పండితులకుఁ
జెవు లిచ్చెను దెసల కెల్ల జేతాకం బై
నవజీవన మిడె జాతికి
రవీంద్రు కవనంబు సుప్తులన్ మేల్కొలిపెన్. 11

అ॥ వె॥ నవ్యకవిరవీంద్రనాథతాగూరు క
ర్తవ్యబోధివివిధరచనకలన
నూదెఁ గ్రొత్తగాలి యూపిరితిత్తిలో
మానవునకు జేయదానవునకు. 12

గీ॥ ఆత్మ కాంతినికేతన, మనసరమునఁ
బలుకు క్రాంతికిఁ జేతన, మలరుదండ
తాదృశకవీంద్రునకు వైచె దనది వెలిచి
సాంద్రసఖలోన “ఐకిముచంద్ర”తాబు. 13

శ॥ కవన మనఁ బద్యమే కా
దు వచనము నగున్ రసమ్ము దొరల, రస మవన్
వివళుగఁ బఠితనొ శ్రోతనొ
నవరుచు వాఙ్మిదిభావసంగతియ సుమీః 14

చ॥ ప్రతి రచనమ్ములో ధ్వనితభావము భారతభక్తియున్ స్వతం
త్రతకొఱ కై న శక్తియుఁ దదార్జనసాధనయుక్తి యైకమ
త్యతరళజాతిరక్తి హృదయార్జన మౌ కవితాకళాచమ
త్కృతి కల దై చటర్జికుల హిరము బంకిముచంద్రు డొప్పెడిన్.

శ॥ సన్యాసు లతని పాత్రలు
ధన్యాసులు భారతస్వతంత్రతకొఱకై
ఆ న్యాయవాదిరచనా
విన్యాసమె వేటు, వేరు విధిశిక్షణకున్. 16

గీ॥ ఆధునికులై న జోగు లేడాది కొక్క
సారి మూడుదివసమ్ములు స్థలము మార్చి
కూడి యాంగ్లల బైత్యము వేడుచుందు
రదిగో! యని కాంగ్రెసున్ జూపె నత డొకనికి. 16a

శ॥ “వందే మాతర” మను నొక
సందేశధ్వననగీతి చాలును బంకిం
చంద్రుని యమరత్వమునకు
కేంద్రీకృతదేశకార్యగీత మ దొకటే. 17

శా॥ తా నెం దయ్యెనొ పట్టభద్రుడు కృతార్థం బా కళాశాల, త
ద్భానోద్ధర్ష ముతో “నెపోలియను”పై భాషించి బంకింసురేం
ద్రానీతస్తుతిమాలికాభరణు డైనా డే నరేంద్రుండు గై
ర్వాణిభాషఁ గవిత్వ మల్లె నత డౌరా! మల్లెపూదండగా. 18

చ॥ తను గృహమేధిఁ గ మృను హితావళితో గృహి నౌట భారతో
ర్వి నలమటించు బానిసల లెక్కను పెంచుటకేకదా! యనెన్
బనితు డవో! నరేంద్రుడు నృపావళితో నగు దేశదాస్యమో
చనమున మంతనంబు విరసం బయి “భేత్రి”ధరేంద్రు నారనెన్. 19

మ॥ అత డే నొక్కడ నేమి సేసెద మహాత్మా! శక్తిమై నర్థసం
యుతునిన్ జేసెద నిన్ను శిష్యుడను, నా దొక్కండు విజ్ఞప్తి. నీ
వతిలోకప్రతిభాన్వితుండవు 'వివేకానంద' నామమ్మతోఁ
జతురత్వమ్మున మేలుకొల్పవె ప్రజన్ జాతీయతాబోధ వై. 20

గీ॥ ఎల్ల సంస్థానపతులు కుందేళ్ళు నేడు
కోట్ల ప్రజలందు వీరునున్ గూనొకరు
పిటికిమందును విటిచి యంజేదపజను
మెటిక సేయ స్వచ్ఛందత మెఱయు ననియె. 21

క॥ మెచ్చె వివేకానందుడు
విచ్చెనుమప్రకృతి, పృథివి విశదాశ వికి
ర్ణోచ్చనుగంధము. పతులు
హెచ్చించెను కోకిలాదు లింపితము ధ్వనిన్. 22

గీ॥ మధురతా బను నిష్టుని మనవి ననుప
రించిన "గదాధరుడు" రామకృష్ణు డయ్యె
నేను నల్లై తచ్చిష్యుడ నీవు గోరఁ
జేరుమార్పున, దాననౌ సార మెంత 23

క॥ ఓయి! నరేంద్రా! యటులే
సేయుచునుంటి ననె స్వామి, చిలికించెను వా
హ్య! యని తే డెలనవ్వును
పోయెను ఢిల్లీకి స్వామి పూజితపదు డై. 24

క॥ వాని యుపన్యాసధ్వని
కూడితఘనగర్జనము సఘూర్జరరాజ
స్థానముగ ఘూర్ణిలెన్ ఢి
ల్లీ, నగరము లుక్తిసరసి లిల్లి లయ్యెన్. 25

అ॥వె॥ "మిసిగిపి"కి లేదు, మిన్ను వాగునను లే
దది "నయాగరా"కు ననలే లేదు
ప్రచురగురుకృపాసరద్వివేకానంద
వందనీయవాక్రవాహరయము. 26

మ॥ గురుగోచిందునిఁ గూర్చి పల్కునపు డడుల్ ధన్యతానీడభా
సురపతున్ సభవారి వా యతిని గాంచుకా బ్రాహ్మ మౌక్యస్థితిన్
స్ఫురితప్రాక్తనసన్నివేశమననాభోగాత్మభాసాంచితున్
పరితఃప్రాంతవిధూనయన్నయనశోభాజ్వాలికామాలికున్. 27

క॥ జాతీయత యను తీయని
నేతిమికాయ తొలి వండి నిఖలప్రజకున్
శీతాచల మాదిగ నా
సేతువు తత్పరమహంసశిష్యుడు పెట్టెన్. 28

గీ॥ హైందవమహమ్మదీయసమైకమత్య
కలస కేవలోపన్యాసకథుడె కాక
తుఱకలింటి యతిథిగ స్వామి తుఱగలించి
యొక “మహమ్మదానందు” శిష్యుగ వరించె. 29

గీ॥ ఏ తమోరి పాకివాని చేతినుండి
కోరి పూని హుక్కా పీల్చె, నారగించె
నంటరానివా డనబడు నతని యింట
నా పవేకమూర్తి జనుల కనియె నిటులు. 30

సీ॥ ఎవరి దుస్థితికి వారే బాధ్యు, లింగ్గీషు
వారు కా రింక నెవ్వారు కారు
మన ప్రజాసామాన్యమును కూడగట్టుకోఁ
జూని మనకు నై చ్యమ్ము వచ్చె
మనవారినే మన మరయ నీచులునుగాఁ
బడులును మన నల్లె యరయుచుండ్రు
లేడు మ్లేచ్చుండును లేడు నస్పృశ్యుడు
నరజాతి యైన యెల్లఁము నొకటె

అ॥వె॥ పలువిధములు దేశభాగ్యయత్నమ్ములు
సలుపునపుడు ఫలము తెలియబడదు
అక లై న వేళ నన్నమురుచి దప్పి
చెలగ జలమురుచియుఁ దెలియనట్లు.

ఉ॥ వేదలు నిన్నుజాతులు నవిద్యులు చెప్పులుకుట్టువారు మీ
వీదుల నూడ్చువారు ప్రభవించిరి వారును మీరు నెల్ల రే
కోడరు లొక్క గడ్డవయి నొక్కచె మాంసము నొక్క రక్తమై
మోదిలు డో! ప్రజల్! సమముజ్జ్వలభావముతో కుళం బగున్. 82

క॥ నా దేశప్రజసుఖమే
నాదు సుఖము, స్వర్గమునకు నాదేశమురా!
నా దేశము, భరతావని
గాదిలికొడుకు నని పురుషును! గడ్డిలరా! 83

గీ॥ ప్రతిమనుజునందు మన్నాడు, ప్రతిమయందు
లేడు శివుడు, దీని నెఱింగి ప్రోడలార!
మనుజుడే మనుజుని శివు డని భజించి
యిందు నందు మహోదయం బందుకొనును. 84

శ॥ జాతికుభోదయ మాత్మ
స్వాతంత్ర్యము చెండు నివ్వి, య య్యుగళముకై
మీ తమపు ధారపోసి ధ
రాతలనక్షత్రములుగ రాణింపు డయా! 85

ఆ॥వె॥ దేశభక్తి యనగ దీమల కై శ్వర్య
ధాను లర్థరాశి దాన మొసగి
పుష్టిమంతులనుగఁ బొనరించి వారితో
చేయికలిపి గమ్యనిధిఁ గనుట. 86

క॥ కాబోకుడయ్య! ప్రజలా
రా కానిన లీరు దుర్బలతకుఁ బ్రకృతికిన్
కాబోప డనాశ్రతులుగ
మీ బలగంబునకు లేమి మిడుకు జనులకున్. 87

ఆ॥వె॥ భరతమాత కలల బంగారుగనులలోఁ
బనులు నేయువారు బడుగువారు
తద్బలమ్ముకొఱకు ధనము వర్పింపరా
భారతీయ! త్యాగభారధుర్య! 88

మ॥ అసమానత్వము సృష్టివై న దొక దేహంబందె, తక్కుల మా
నినిచే మానిసి కై నదే, మొదటి దై నిప్పచ్చర మీ తెగన్
గ్రనియించెన్ భరతావనిఁ, బజలుఁ త్యాగశ్రేష్ఠు లై మాఱునృ
ప్తి సృణింపన్ గల మీరు దై న్యమును ఖండింపన్ మగల్ కండయా!

చ॥ అతడు మహాత్ము డన్న హృదయమ్ము యదీయము పెన్న కప్పు లా
నతగులఁ జూచి, పుస్తకము లగ్నిని వేయుడి! విద్య యుండియుఁ
బతితులు వారు దీనులకు బాసటకా రటు లుండ దీనశో
ణితభృతు లై నవారు జననీవ్యధయత్కుకృతుల్ పృథగ్జనుల్. 40

క॥ తినఁ దిండి కట్ట బట్టయు
జనుల కొనగలేని జాతి జాతియె! గొప్పం
దన మతిశయోక్తి కాదో :

మన తాతల వైడియావి మణుగుల్ మణుగుల్. 41

ఉ॥ తీగలుసాగె నెల్లెడలఁ దెక్కలి మాంద్యము భీతి, నాయకుల్
సాగిరి రెండు హస్తములు సాచి భుజించుట దేన నన్న చ
ర్చాగరిమమ్ముతో, కనెడి సజ్జను కన్నుల నీరు కాక కా
ఫీ గళితంబొ, రాయి వడి వేయగఁ దాకెడి దవ్వె ముక్తికిన్. 42

శా॥ అమ్మా! భారతి! నీ కుమారకులు శాస్త్రాఖండపాండిత్యభాం
డమ్ముల్, వీరికి స్పృశమున్ పశువులున్ బాషాణముల్, మర్త్యునిం
బొ మ్మంతంతట నందు, రన్యమతమొందున్ గద్దె నుండుంగదా;
య మ్మర్త్యుం డపు డాను స్పృశ్య, డెటు లి ట్టై నీకు మోక్షం
బగున్? 43

ఆ॥ వె॥ ఓ యథోజగత్పహోదరులార! ఓ
పతితులారః రండి! భష్టులార!
యనుచుఁ బిలిచి పరమహంసశిష్టన్ వారిఁ
గౌగిలింతు మనసు గంతు లిడగ.

చ॥ తనువును దేశ మొక్కటియె, తాడితమో యొకయంగకంబు త
కున్నవలయు తెప్ప యున్న నొసగూడద యే పలికేని చక్కగాఁ
దనువు, సమంబు గాకయెకదా! రుధిరప్రసరంబు, దేశమున్
మొనయద యల్లె యే తెగకు నొప్పి ఘటిల్లిన గమ్యసిద్ధికై .45

ఉ॥ నెత్తురు పొంగులెత్తి గణనీయము డీవిత మూహసేయు ధీ
రోత్తములార! కన్నోను డహో! యవరాశను విశ్వరూపమున్
గ్రొత్తగ నెట్లు జాతులు పురోగమనమ్మునఁ బైకొనెన్, తదం
చ త్తడిదుద్ధరప్రగతిజన్మము సర్వమత్వమే సుడీ! 46

ఆ॥ వె! వెనుకచూపు వద్దు, వెనుక కడుగువేయ
వద్దు ప్రియతమాప్తవాణులయ్యు
ముందుచూపుతోడ ముందుకు ముందుకు
నదర ధర క్రమింపు డన్నలార! 47

ఆ॥ వె! సాంఘికముగఁ బ్రజకుఁ జైతన్య మొదవ ను
పన్యసించుచు నిటుఁ బలు సగరుల
నా బుధానచందు డా“వివేకానందు”
డరయ నెంచెను పునహాపురమును. 48

మం॥ ద్వి॥ ఘననేత బాలగంగాధరతిలకు
పలికెఁ బూనాపురిపరిసరసమితి, 49

క॥ మితవాదుల మతి కి ఊహ
మతుకుంబడకున్న నేమి! యట్టిరు తాబేల్
గతి మెదలిన నేమి! మీ
తతిలో నే నొకడ జయవదజ్జనులారా! 50

చ॥ విడుతునొ కార్యదర్శిపదవిన్ మితవాదుల తృప్తి కంతె, నే
విడువను కాంగ్రెసున్, బ్రజలు వేలకువేలుగఁ జేరు డందు మా
యెడదలతోడ మీ యెడద లేకముసేసి, స్వరాజ్యభుక్తి కా
బెడ గగు సంస్థయే పసిడినిస్తరి భారతమాతృదేవికిన్. 51

గీ॥ నే నుపాధ్యాయవృత్తిని మాని వత్తి
కనె నడపుటయునున్ లోహకాచకర్మ
నిలయుముఖ్యపరిశ్రమనిరతి నొందు
టయును మీ సేవకే గుణాధ్యక్షులార! 52

ద్వి హ్యూఁదొర ప్రకటించె నొక కరపత్ర
మెందటో కంటి రీ, రిటు లుండె నందు. 53

అ॥ వె॥ కలుపు భూమిపన్ను కడు కృంగదీసిన
హృతహృషీకులార! కృషీకులార!
తిరుగుబాటు సేసి తీర్చిదిద్దుకొనుండు
మెటుగుబాట ప్రభుత మెడలు వంచి. 54

గీ॥ భారతీయకార్ష కవిష్టవమ్ము నణవ
పుడమి నున్న యెద్దానికిన్ గడిమి లేదు
మాకు నాయకు లెవ? రని మీకుఁ జింత
వలదు, సమయమె కొనివచ్చి నిలువగలదు. 55

గీ॥ ఎదురు తిరిగి వేల్ పోయిన నేమి! బ్రతుకు
దురు జనంబు లక్షలు లక్షలు, రవళింప
కూరకుండి మహావిపత్ క్రూరమునకు
నెల్లరును బలియగుకంటె నిదియె లెస్స. 56

క॥ చంద్రిక చీకటి నెటుగదొ
హ్యూఁదొర మది నెనయు, వాని యుక్తి యిది ప్రజా
స్పందనశక్తి, యతని దీ
నన్ ద్రుంప నొకండు లండనాస్థన్ గోరెన్. 57

గీ॥ విత్తు లేదు గేహముల వివత్తు దక్క
వన్ను గొనుట తగ దీ యెట నన్న వినదు
ప్రభుత, భూకంపముందుఁ దరంగిణీప్ర
వృత్తి వలె నన్యపథము కాదేమొ! జనత. 58

మధ్యాః మితవాదులం దతివాది, మించెను నన్ను స్వరాజ్య
కృతలక్షణవ్యాసరచన నే పాత్రికేయు డాగార్గ-
రతడు నా వడి హ్యూమునుడి సమర్థించె సంఘసంస్కార
మతి నన్ను విడెగాక!, నేడు మన కున్న దట్టిర తోడు. 59

మ॥ తనరె న్నేటికిఁ బ్రాతినిధ్యమున దాదాభాయి నోరోజి లం
డనురాజ్యాంగసదస్సునందు, మన వాంఛల్ తీర యత్నించు నా
యన, వేడెన్ జయసింహు డీ గతినె ము 'స్నారంగజేబున్' 'శివా
జీ' నిమిత్తంబుగ, బీటువాటె, నదియే సిద్ధమెప్పు! యీనాడునున్.

మ॥ అయినన్ యూధవశక్తికన్నఁ గడు సాహస్రమ్ము తొ రెట్లు శ
క్తియ యూధస్థ మహో! నరప్రకర ముద్రేకింప నద్రీంద్రమున్
దయనీయం బయితీరు, భారతపుగీతన్ వ్రాత యీ తీరు, మీ
రయితాహుళ్యము, వాయి యేకవచనం బై యో! ప్రజా!
లెం డికన్. 61

మధ్యాః బంగారుముల్లె నడుముకు బంధించికొని గ్రుడ్డివాడు
పొంగుచు రామేశ్వరమ్ము పోవును కాళినుండి, యిది
యంగీకృతజేమవార్త యాంగ్లపాలనమున, కాని
బంగారు లండనుఁ జేరె బంధించికొన నిట లేదు. 62.

క॥ మన వన్నుకట్టు ధన మది
మనదే, దాని వినియోగమా! మనకొఱకే
కనుకట్టుచదువుతో దొర
తన మేతత్కృతివిరుద్ధతత్పర మయ్యెన్. 63

చ॥ ధనమిది సద్వియోగము కదా! యెటు సద్వినియోగ మౌను? కా
నన పరిష్కృతనందు మన సంఖ్య యనల్పమొ కొంత యౌను, నిం
డు నగును నిండుగాఁ గొలుపునున్ గలమో, పడుకొన్నవారు లే
చి నిలబడ న్నిషణ్ణు లగు చేతలు నేటి సమజ్య సంస్కృతుల్. 64

కా॥ అర్జున్ వ్రాసెయు దస్కతుల్ సలిపెయున్ వ్యర్థమ్ములే, సోదరుల్!
వజ్రన్యావళి యోచుఁ గ్రమ్ముకొని పెళ్ళల్ రాల దిగ్భిత్తులన్
గర్జల్ సేయుద మోయి! దుర్విధియు నీ గర్జల్ సమావాంతముల్
ఖడ్గారోపమపాలపాలనకసంస్కారమ్ము లంతస్థితుల్. 65

క॥ చీమ చిటుకు మన నీయక
మో మటునిటుఁ ద్రిప్ప కొక్కమొగి పథ జన ము
ద్దామము కార్షకకార్షణ
మామోదింపఁ దిల కాడె నా వాచనముల్. 66

గీ॥ బాలగంగాధరుడు వచ్చె స్వామయమున
కు, జరిగిన పరిషత్ పరిఘటితముదము
గూర్చి హేతులఁ బలుచుఁ బ్రజఁ గూర్చుకొను వి
వేక మానందమును మన విందు లనియె. 67

మ॥ అని గుమ్మమ్మునఁ గన్గోనెన్ దిలకు రుంద్రాక్షిస్ఫురత్కాంతిరే
ఖు నితాంతోర్జితమూర్తినిష్ఠితవిశాఖున్ ధత్తకాపాయవే
మని సోష్ఠిమని నొక్కనిన్ గణితశస్త్రున్ యావనస్థు,న్నమిం
చెను వానిన్, మరి కౌగిలించికొనె వానిన్ గల్కటా యం చనన్.

క॥ ఊరుం తెప్పితి విక నీ
పేరున్ తెప్పెద నయా! వివేకానందా!
నీ రాక న్నా గృహమే
వా! రాజిలె సార్థకము మహారాష్ట్రంబున్. 68

గీ॥ వంగదేశయువకుల యస్థిపంజరముల
నుండి వజ్రాయుధంబులు గండరించి
భరతమాతృశృంఖలలను తఱగు నన్న
యుష్మదీయవాక్యము వింటి నొకరు చెప్ప. 70

మ॥ అది విన్నప్పుడు వా శరీరమును నేనా! కాదు, బ్రహ్మాంబు నై
తిఁ, దగఁ దై రథము బొంబయినగరనందీ వ్రత్యదీయోక్తి వా
యెద కంటించితిఁబ్రతికకనెలిచిస్వామీ! ముందుకుఁ ముందుకుఁ
గడలింతున్ బ్రజ నీ ధరిత్రి యదరన్ గా, వెనక్ చూపుండువే! 71

మ: అనినన్ స్వామి వచించె నోయి: మనువంశాకల్ప: యో!నాయకా
గ్రణి: నీ నై కవిధానుభూతిఫలితజ్ఞానప్రకాశం బోకం
దె నిదానంబు సృతిన్ బ్రహ్మప్రగతికై, నీ కాంగ్రె సేకాక్షి, రెం
డును లేకున్నను నొక గు కన్నయినమేలున్ గాడె:యనోక్తవలెన్.

శ: పిట్టలు కిచకిచ లాడన్
బట్టిన పెద్దపులి విడుచునా! మీ బోటుల్
దిట్టరు లెందటో తలవడి
కొట్టినయల్లేని యఱువకున్న మనీషి: 73

శ: కేవల నిర్ణయములతోఁ
గావు పనులు, కార్యమునకుఁ గడిదేరవలెన్.
కావలెను పారతంత్ర్య
గ్రావ మగల మందు గూర్చు కార్మణసింహుల్, 74

ఉ: ఆకలిపాదకున్ దొరిగి యందఱు నేకముగాక, పాతకుల్
లేకరు లై స్వభాష సభ లేచి నిలంబడి మాటకారులున్
గాక ప్రజల్, తదాయత్తికిఁ గాంగ్రెసు పేతువు గాక, కొందఱున్
భీ కలిగింప కే గతి లభించు స్వరాజ్యము హూణదత్త మై? 75

చ: అన దిల కాడె దత్త మన నొనె, స్వరాజ్యము జన్మహక్కుగా
మన కిది హూణముక్త మను మాట సమంజసమోను, ముక్తికై
యనితరలభ్యసంఘబల మైనది కాంగ్రెసు తక్కువేటులే
దు, నిపురు పోవదో! రగులదో! యిక నిప్పు తృణంబు దాస్య మై.

గీ: కాంగ్రెసునఁ బిట్ట లున్నను గరుడబలము
మిన్న యౌటకు యత్నించుచున్న మేము
కామొకొ! కృతార్థులము స్వల్పకాలముననె
యుదితములు తీండ్రములు కావో! ద్యుమణిరుచులు. 77

గీ: పోషితంబు రసాలంబు భోజ్యఫలము
బహువిధాచేతనీకృతప్రజ స్వరాజ్య
ఫలము, భవదభిభాషితంబు లషితంబు
యోగరత్నము! త్వద్యత్నభాగి నైతి. 78

క॥ మస్కరివర! యుద్యమతే
జస్కృతికై వంగవేషసందృశ్య సుతే
జస్కృ బుధు నునిచినాము ది
వోస్కరునాము కథకప్రభున్ కలకత్తాన్. 79

అ॥వె॥ సుఖులె? భారతీయసునిశితనంప త్తు
ధీరు “డశ్వినీకుమారదత్తు”
సతత మమతృపుంబజారు ‘మోతీలాలు
ఘోషు,’ వీరు నాకుఁ గూర్తురు కడు. 80

క॥ విని సుఖు లని యత డాతి
ధ్యనిరవధికతృపు డుక్తవాచను డట నీ
దు నిలయమున నే నుండుటె
యనఘా! యిది యనుచుఁ దిలకు ప్రార్థించుటచే 81

అ॥వె॥ తిలకు విడువలేక విడువలేక విడిచె
స్వామి నక్షియుగము తేమ పొంద
మనసు లాగ వెన్కకును నైలు ముందుకు
సాగఁ గన్నడమున కేగె స్వామి. 82

క॥ ఈ మహితుని శ్రీనామము
వేమారు వినంబడెన్ వివేకానంద
స్వామి యని మనకుఁ బ్రతిక
నీ మహి ధన్యాత్మ నేటి కీతనిఁ గనుటన్. 83

అ॥వె॥ కాశిఘట్టపురవిభాలవాలము రామ
కృష్ణవరమహంస కితడు ఛాత్ర
రత్న మై ప్రజోద్ధరణమున బద్ధక
టిత్రు డయ్యె, పర్వమిత్రు డయ్యె. 84

గీ॥ ఆఱు సమలు పరమహంస సారసీతి
నాటితేరి భారతమాత యాదిజనని
యని జననిఁ నెడసి జనసేవ నొనరింప
దీక్షఁ బూనిన యోగిహర్యకు డితడు. 85

కా॥ లేమిన్ దొల్లి నెవండు పాచికొనఁ గాళీమాతృపాదాశ్రయం
దై ముమ్మారులుకూడ నాయమను సన్యాసమ్మె య్థంచె దే
వీనూహాత్మ్యమొ! యిన్నికోట్ల ప్రజ నావేశించు సౌభాగ్యమో
యా మర్త్యాయితదివ్యమూర్తిని వివేకానందు నాలింపుడి !

మ॥ తన సీమైఁ దెలువన్ బురాకలితవార్తాపత్రికాసంస్తవ
మ్మున నధ్యక్షులు సభ్యకోటికి యశఃపూర్ణుల్ బుధుల్, స్వామి వా
చనరత్నమ్ములు పంచిపెట్టె సఖున్ సంస్తూయమానాంగ్లభా
ష నహో! కన్నడద్రావిడాండ్ర జనతాస్వాంతోజ్జ్వలాకల్పముల్.

క॥ వినిచె వివేకానందుడు
ఘనధ్వనద్భాషఁ బ్రజకుఁ గరతాళరవ
ప్రణీతము శ్రుతిచక్రంబుల
మనోరథము మోదపీఠి మలుపులుతిరుగన్.

88

మ॥ ప్రజలారా! వినుడోయి! దీక్షఁగొని లేవండోయి! దూరంబె యై
న జితప్రజ్ఞులు గాక గమ్యగము లౌ నందాక యెం దాగ కొ
క్క జవం బై గమియింపుడోయి! జయభోగార్హుల్ స్థితప్రజ్ఞు లో
యి! జయస్థానము సత్యమోయి! చెడునోయి! యీ యసత్యస్థితుల్.

ఉ॥ ఈశ్వరునుండి మానవుని నెయిన తేజమె యాత్మశక్తి ది
వ్యాశ్వసనహాస్రధాటి, తల వంచక తప్పదు దీని ముందు నీ
విశ్వమునందు మేటియనిపించిన దేనికి నేని భ్రాతలా
రా! శ్వియదేతదాప్తిని జయంబు గొనుండు ప్రయత్నశూరు లై.

ఉ॥ అన్నిటికన్న ముఖ్యము యువాశిఖలంబు, నివాళియిచ్చి దీ
ని న్నుతియింతు, నే మతము నేనియు దీనికి వెస్క, గీత కా
ర్యోన్నతివాని కర్థ మగు నొప్పుగ, నీ మెయి పొంగి నిల్పు న
భ్యున్నతమూర్తియై శ్రుతిశిఖాఘమునందుకొనున్, వృథాపెటల్.

క॥ మతి యాత్మ శరీరంబును
స్వతంత్రములు గాగ వివిధ సౌభాగ్యము సం
తత, మువనిషదుక్తులు నీ
మతలబునే చెప్పె మంత్రమధురము లగుచున్.

92

- గీ॥ మేలుకొని లేచి పొరుషశీలి యయ్యె
భారతీయు ననుచు దలవవలె నెపుడు?
ఆత్మజాతీయసిద్ధాంతయజ్ఞ మునకు
నఖిలలోకభావము ఘృత మైన యపుడు. 92
- గీ॥ ఆత్మ విశ్వాసమునఁ బుట్టు నాత్మగౌర
వంబు వర్ణమాలన్ విద్య వలె, నది కఱ
వొనొ నెత్తురు చచ్చును నణకు పుట్టు
వశాజాతి జాతి యనంగ, నభృతభీతి. 94
- గీ॥ తమమునుండి మేల్కొనిరొ సంతనమె కాని
శుద్ధసత్వగుణంబు విరుద్ధ మిపుడు
కావలయును రజశ్శక్తి కావ్యమునకు
కార్యమునకుఁ గడగుడు విజ్ఞవర్యులార! 95
- అ వె॥ నష్టి యన్న వ్యష్టి, పుష్టి యన్న సమష్టి
మనది యాత్మరాజ్య మగుట హృష్టి
యందుఁ బ్రభు వస్పష్టి, “యాత్మవత్సర్వభూ
తాని”, ప్రజ ప్రభువు, ముదంబు ప్రభుత. 96
- గీ॥ అనుడు నుత్సేకభవరోమహర్ష ఇమున
మ్రోగినవి హస్తకాళమ్ము. లూగినవి క
శేరిరములు, మజారె! భళి! హసా ద
టంచుఁ జెలరేగినవి నుతు లాస్థలందు. 97
- క॥ పలుపుర ముఖనేత్ర ద్యుతిఁ
దెలువగఁ బనలేపు నుడుల త్రిశతి, మరియు నీ
లిప్రవహించెను తత్సావి
మిలితపరస్యతి రయంబు మిత మై హిత మై. 98
- కా॥ ఈ వేదాంతపవిత్రయద్ధమున గెల్పెవ్వారిదో? యాత్మదే
వీవం బుండియు లేనిదే ప్రకృతి, యుజ్జీవింప జేయన్వలెన్
నావారల్ మెయి నాత్మమూలము నస్మగ్నాళమ్ములన్వై ద్యుత
శ్రీ వెల్లుల్లొన గెల్పు గోరి, యిది నా సిద్ధాంతమండీ! ప్రజల్!

కా॥ ఈ యాత్మప్రకృతీద్ధ యుద్ధమున కై లేంద్రోపమస్థైర్యముల్
మోయంగావలె మీరు, పెద్దపనులందున్ విఘ్నముల్ పెద్ద వా
నో యందో విజయంబు పెద్దదియుఁ గాదో! మానవుల్ గొప్పవా
రోయీ! భేచరపాళికన్న, ఉణికా లోయీ! యుసు ర్లో! ప్రజల్:

చ॥ అలసతనో యశక్తతనో యన్నటినిన్ తమియించుకంటె య
గ్గలముగఁ బోరుటే నయము కార్యముపట్టున సోదరా! యచం
చలముగ దివ్యశక్తి కలనాడె తమించితి మన్న దాకిన్
విలువగదోయి! యాత్మరుచి పేదయెదల్ గలవారి కందునే!

క॥ జీవన్మరణము సుండి!
కేవల సౌజన్య, మెంతకేనియుఁ దెగుచున్
కావలె ధీరుడు భారతు
డా వేళన్ భాగ్యరేఖ యారంభించుకా. 02

గీ॥ తత్వసందర్శనము చేయు తఱియు సెంతో
దూరమున లేదు, సంయత్నదూరులను మ
నమె సుమీ, వృథ కారాదు నిమఃసమేని
దుర్జనుడుకూడ సా ర్థముత్రోవ విడుచు. 108

క॥ శివశివ! పరమేశ్వరుచే
నవనంబుల్ పురుష కారహానునకు హుళ
క్కి, విగతకతివయసుగుణుం
డు విదృతబలుడున్ నయత్నుడో! వినుతింతుకా. 104

గీ॥ పరమును జయింప యత్నించి భ్రష్టుడైన
నతనిఁ బ్రేమింతు దీవింతు, నతడు సఖుడు
నై హిశము నెదురింపలేనలను డెట్లు
పరమహారాజ్య పదవికిఁ బనికివచ్చు? 105

గీ॥ హృదయమందు జాతీయత, మెదడునందు
తెలివి, నరములఁ బౌరుషం, బలత లేక
యురకలెత్తిన వేళ నిర్జరుడు నరుడు
హరహరా! వోయి! వోయి! తన్నరసఖుండ. 106

౧॥ ఏలా? పర సాహాయ్య ము
నాలస్యముగా స్వయంసహాయకసూత్రం
బాలంబుగ గెలిచెద
మాలమ్మన వోలె నెదిరి యదిమి చెడుగులన్. 107

౧॥ శిర మెత్తుము, కర మెత్తుము
స్వరమెత్తుము సింహము బలె, భారతసేవా
నిరతియె భగవత్సేవా
నిరతి య టంచు మొసగాడ! నీతికిఁ బ్రోడా! 108

౨॥ వె॥ అంగ్లవాణి కత్తి యమరవాణియె డాలు
కార్యరంగమందుఁ గలదు జనుము
దుష్టశక్తి నెదిరి దోరించ లేవరా!
భావతీయః ధైర్యుగధేయ! 109

౩॥ క్రొత్తది యిండియా యిప్పుడు, క్రొత్తది యిప్పుడు దీనివేదమున్
బొత్తుగఁ గ్రొత్తవాఁ డిచటఁ బొల్పిన దేవుడుకూడ నేడు, నీ
యెత్తిన వద్దతిం బరిణమింప మహా! పయనింత, మబ్బి మో
హృత్తు, చెకమై పరమశింతన, చేయవ యాసు గమ్యముల్.

౪॥ వె॥ ప్రాతదనము దేశభక్తి లేకుండుట
క్రొత్తదనము దానిఁ గూర్చుకొనుట
దేశభక్తిపేరఁ దెగ వెట్టి కేకలన్
బాగుపడము కార్యభరము లేక. 111

౫॥ భూషణమేకదా! నియమపూర్ణత, కొద్దికదా! పరస్పర
ద్వేషము, నిర్వ్యయియై, జగదేశ ఘనంబుగ నాంగ్లజాతి కా
దో! శమింబు శక్తి మన, కొద్దను చూచియు నైన నేర్చుకో
రోషణి వోలె నయ్యది పరుంగున వచ్చును, ముంచు హైన్యముకా

౬॥ పిడు గై లోని పదార్థము
నొడల నినుపకండరాలు నుక్కునరా లై
వడి నాత్మరాజ్యలక్ష్మిన్
బడయర! సోదరుడా! ప్రకృతిమాధంకరుడా! 112

అ॥ వె॥ పిటికివాడు చచ్చి పురు గయి పుట్టు, వా
దెంత చదువుకొన్న నంత వృథయ
బంధముక్తి లేదు బ్రతికినన్నాళ్లు తా
తపసు పట్టెనేమి; తాదృకుండు. 114

గీ॥ త్రుప్పవట్టుటకంటె మే నెప్పుడేని
యరిగిపోవుట మేలు, నే సురిగిపోవ
నాదు శల్యమ్ముల్నిందు నొనర్చుగాత!
యనుకొనని దివ్యదీప్యనవ్యకరణములు, 115

ఉ॥ మాయపు గాయముల్ భరతమాతకు గుండియలో దరిద్ర నా
రాయణకాధ లెందనుక నాటినో యందనుకన్, గృతార్థులున్
ధీయుతు లైన నంతు కలదేనియు లేనిదె యయ్యె మాత, యి
ట్టై యఖిలప్రజా! త్వరగ నాడుకొనన్ గదవే; దరిద్రులన్. 116

గీ॥ అటులు ప్రజకు మోపించి కన్యాకుమారి
యగ్రమున వివేకానందు డబ్బిఁ గొంత
యీది యొక గండళిలపైఁ దపింపఁదొడగె
నన్నినాళ్ళును తా నిరాహారు డగుచు. 117

చ॥ తన గురునూచనంబు మదిఁ దార్కొన నెవ్వరొ వెన్నుతట్టి లె
మ్మనినటు లేచి యా మహితు డబ్బిని జూచి జలేశ!నివె సా
క్షి, నిరుపమానహైందవవిశిష్టత చాటి ప్రతీచిఖండపున్
ధన మిటు పేదలన్ మనుప నై కొనితెచ్చెదఁ లేనో చచ్చెదన్.

శ॥ తమ యూరేగింపే త
క్క మ రెది యెటుగని ప్రతీచిఖండంబులచే
సుమహితభారతవిద్యా
గ్రమమున కో! జలధి! పల్లకి పట్టెంతున్. 118

చ॥ అని శపథమ్ముతోఁ బరమహంసను కాళిక నాత్మఁ గొల్చి చె
న్ననగరి కేగె, నావ్తతమ మయ్యది,యచ్చొటునుండి స్వామి భా
గ్యనగరి వచ్చి ముస్లిములు నర్మిలి సేయ నవాబుస్థాలకుం
డినుమడివేడ్డ మై సదసి నీయ గ్రహించె సహస్రరూప్యముల్. 120

గీ॥ అంత స్వామి భేత్రి కరిగి తన్నుచనక్క
తుండు బొంబయిపురి నుండి యమెరి
కాకు బయలుదేరె గంధిపై నౌకన్ జ
పానుమీదుగాఁ బ్రయాణ మొనర. 121

గీ॥ అమెరికాఖండపుటభేదనముల నొకటి
యగు “చికాగో”కు విచ్చేసె నయ్యతివతి
యట బ్రసంచమతమహాసఖాంతరమునఁ
బాలుగొన నభ్యహృదయముల్ పాలు గొనగ. 122

గీ॥ కాంగ్రె సన నేమి భారతఖండమం ద
టంచు లండనులో నొక డడుగ మరొక
డ దొక జిల్లాకుఁ జే రని యనియెనట, య
దే విధము పైందవము నాడు తెల్లతెగకు. 123

ఉ॥ దర్శనమాత్ర నాకలిని దప్పినిఁ బాపెడి మేని చంద, మా
దర్శము మర్త్యవంక్తికి, ధృతం విది వస్త్రవిధంబు కంటక
స్పర్శము మానసంబునకు సాధువె యెవ్వడొ! యీత డంచు వై
మర్శికబుద్ధి వేషమతిమంతులు స్వామిని గాంచి రయ్యెడన్. 124

ఉ॥ చీకటి దీని బిడ్డ, యది చిన్నది, చంద్రునిఁ జూచెనేనియున్
దాకొను, వెల్లు రాఁ జను, నిద్రాయది సూర్యుని గాదు తత్త్వితన్
లోకువఁ జేయుచున్ బ్రకృతిలో నెపుడున్ విహరించు, దీని పే
రూ కొనినాను, విస్మృత, మహా! స్మృతి కందెను పక్షపాతమే.

అ॥ వె॥ దీని భరతవాట్యదేదీప్యమానకౌ
శలము సర్వసభల సామృద్ధితము
కలదు దీని తీవి కార్యాలయమ్ము ల
న్నింటఁ, బక్షపాతనిలయము భువి. 126

క॥ చీకటియందును గుణమున
నాకర్షితు డౌను మనిసి, యది మృగ్యమగున్
బ్రాహ్మంగఁ బక్షపాతము
వ్యాకీర్ణం బదియుఁ బశ్చిమావనిలోనన్. 127

అ॥ వె॥ అంత కాదు కాన నా స్వామి కవకాశ
మొదలె నెట్లా యెట్లా యొకరి వలన
నా మహాస్థ వక్త యగుటకు, సంకల్ప
బలము లందుకొని ఫలము లెవ్వి! 128

అను॥ మహాశిల్ప కళాకాలా
స్పృహణీయాంతరస్థలిన్
రహితై గోష్ఠి భూలోక
బహుళోద్ధండ కృష్టి యై. 129

అ॥ వె॥ కలదు గోష్ఠిమధ్యఁ “గార్జినల్ గిబ్బిన్ను”
“కేథలికు”ల గురుడు కీర్తిభరుడు
నాతని కటువైపు స్వామి, మౌల్వీ యిటు
వైపు, నితరమతవిషశ్చితులును. 180

అ॥ వె॥ కావిదుస్తు లళిదికళుకుపాగా చాల్చి
నిల్చియుండిన తన నేకదృష్టిఁ
జూచు పాక్షదుల సోదరి సోదరు
లార! యనుచుఁ బలిచె సూరివరుడు. 181

అ॥ వె॥ అమెరికాకు నూత్న మౌ నేమొ యా పిల్పు
సభ్యముదము కేకిసల ధ్వనించి
మెండుకొనియె రెండు నిండు నిముసములు
స్వామివాక్య మిటుల సంశ్రుతంబు. 182

శా॥ భూకంపముల నీరు గుంజుకొనియున్ పొంగె త్తి వేఁ బుంజుకో
నౌ కంధిన్ బురుడించు హైందవమతం బాయా మతా లడ్డి యా
యా కాలముల సుంత వెన్నరిగెనే నంతన్ విజృంభించెనం
డీ! కంఠీరవ ముక్త మయ్యెడి, వినుండి దాని సిద్ధాంతమున్, 183

క॥ అని మొదలు పెట్టి వాచన
మును స్వామి, వినంగ కొంత మునుకొని కదలా
డిన సభకు నిటులు పొడుగిం
చెను రెండన్ గ్రమవికాససీమఁ బెనగొనన్. 184

గీ॥ అన్ని మతసిద్ధాంతాల కంత మేదో
యదియ హైందవమతమున కాది, ద్వైత
శిఖరస్పృత మద్వైత విశేషగంగ
యిందె కలియంగ మతధార లెన్నో యెన్నో. 185

క॥ గగనచరదుపనిషత్తులు
నగాధమున నున్న, విగ్రహారాధనముల్
తగిన పురాణకథలు, న
న్ని గలవు నిర్వైరములుగ నీ మతమందున్. 186

గీ॥ వేద మాద్యంతరహిత మై వెలయు జ్ఞాన
రాశి యీశ్వరవాణి యై గ్రంథ మనుచుఁ
బలుకదగనిది, విజ్ఞానభరితులార!
పారమార్థికలోకధర్మారవంబు. 187

ఆ॥వె॥ ఐతిమో గురుత్వాకర్షణాది విదుల
మెట్లు భౌతికముగ ఋషు లెల్లె యైరి
వివిధవేళలఁ బరమార్థవిదులు, వేద
మటులు పరమార్థసూత్రాల కుటజ మయ్యె. 188

ఆ॥వె॥ అది కలదు ప్రకృతి కన్న నాదికిముందు ?
దేవునందుఁ, గూర్కె, దేవు డవుడు
కూర్కె ననగవలయుఁ, గుదుర దియ్యది కాన
ప్రకృతియగు ననాది ప్రస్ఫుటంబు. 189

చ॥ ఒకడుకురూపి దుర్బలుడు, నొక్కడునుందరుడుంబలాధ్యు, డిం
కొక డకలంకవర్తనుడు, క్రూరు డొకం డిటు లొట లానువం
శికము ల టంచుఁ జెప్పటను నిండుగ సత్యము లేదు, పూర్వజ
స్మృతిఫలమ్ములే యని యనన్వలె జీవుడు నిత్యు డౌటచే. 140

చ॥ అనమొకొ పక్షపాతిగ దురాత్ముగ సృష్టి నిటుల్ పొనర్చు నా
ని ననవలెన్, బ్రభుం బలుక నీకొన మ ట్లని మీరె చెప్పటన్
ఘనమతులార! పూర్వజని కాదనరానిది, పుట్టినట్టిదె
ల్ల నడగుఁ బుట్టలే దయి యడంగడు జీవుడు మేనుమార్పుతో.

క॥ అనమొకొ సద్దంపతులకు
జనితుడు దుష్టుండు, దుష్టజంపతులకు స
జనుడున్ జనితుడు, కావున
ననవలె జని నిజ మని గతము నాగామికమున్. 142

ఉ॥ ప్రస్తుతజన్మకర్మము లవస్థకు లోబడి కొన్ని విస్మృతి
గ్రస్తము లయ్యె, నెట్లు స్మృతిగమ్మములో గతజన్మకర్మ? లి
ట్లస్తమితేవలె లోట తగదయ్య! మహద్దులు భారతుల్ మహా
విస్తరయోగమార్గ మగుపింపగఁ జేసిరి యిందుఁ బ్రాపుగా. 143

ఆ॥వె॥ కత్తి తోలుతిత్తి, గాలి యొక స్వగాలి
నిప్పు జీడివప్పు, నీరు నీతె
యాత్మ నెదురజాల, వట్టి యాత్మయె ప్రతి
భారతీయు డిపుడు ధీరులార! 144

క॥ కరతాళరవము స్తోత్రా
కరకోలాహలము పసరు గైకొన్న సభన్
మరియును వాకొనె నా యతి
పరిచితసౌగంధికొక్తిబంధాయతిమై. 145

గీ॥ మూర్తిపూజకులందు సద్వర్తనము మ
హామహిమ కలవారు నా కపరిచితులు
కారు మూర్తి దేవుడు కాదు వారు నండు
మూర్తిలో దేవు డను జ్ఞానమూర్తు లగుచు. 146

గీ॥ హైందవుని పురోగతి యసమగ్రసత్య
మందునుండి సమగ్రసత్యంబునకు, స
సత్యమందునుండియుఁగాదు సత్యమునకు
ప్రకృతి మనసు పరస్పరాశ్రయము లిందు, 147

శా॥ నానాత్వమ్మున నేకతన్ దెలిసికొన్నా డెప్పుడో హైందవుం
డో! నా స్నేహితులార! వాని మతవస్త్రోదారశాలోజ్జ్వలా
లా నంగీల్ వివిధప్రమాణులకు ధార్యంబుల్, ప్రదాతవ్యముల్
గా నివ్వే కల వింక లే వన డతం డానాడు నీనాడునున్. 148

ఉ॥ అన్ని మతమ్ములున్ సమము లై తగు నీశ్వరగమ్యతః, సరే,
యిన్నిగ నుండనేల? యొకటే సరిపొదొకా! పోదు నైజముల్
భిన్నము లొటచే, రుచుల భేదము లుండుటచేఁ బరిస్థితుల్
మున్నుగ నెన్నొ మాటి తలపోత పరస్పర మందకుంటచే. 149

అ॥వె॥ భౌతికముగఁ దోడుపడుచు నధ్యాత్మవి
కాస మంగవింపఁ జేసి తుదకు
సూనవత్వమునకు మహానీయముగ దివ్య
శక్తికూర్పు మతము సలుపు తీర్పు 150

అ॥వె॥ ఏ మతమ్మునందు నితరమతస్థులు
నందగలరు మోక్ష మనుచుఁ గలదొ
యన్యమతము నింద కర్హము కాదొ, యా
మతము నాది, ప్రేమయుతి పునాది. 151

మ॥ పరిపూర్ణం బగు నాత్మ యేదొ విధిమై బందీగ నై తాఁ గళే
బరమే యంచును పాపి నంచు నెవడో వచ్చున్ దనున్ బ్రోవ నం
చు రుదత్కంఠము గాగ దాని మనుచున్ శ్రుత్యంత మంతస్సు నీ
శ్వరుపై హస్తము లొకికమ్మువయి నుంపన్ లగ్గు బోధించుచున్.

ఉ॥ నిర్దపుటద్దమున్ దొరయు నెమ్మన మొప్పిన మర్త్య డప్పుడే
యొద్దనె గాంచు నీశ్వరుఁ జిదుజ్జ్వలు, నీశ్వరవాణి శ్రావ మౌ
నిద్దర మొక్కటే యనుచు, నీ వడి జీవుడు దేవు డయ్యె, నే
పెద్దయు లేడు భారతభువిన్ విగతేశ్వరదర్శనుండుగా. 153

గీ॥ ఇందె సళరీరు డై ముక్తి నందుకొను న
లొకికానందమున నీశ్వరై కదృష్టి
యల్లె ముక్తుండు విళరీరు డగుచు జీవు
డు, మరల శరీరమే రాని ప్రమదరాశి. 154

గీ॥ ఎవడు నిష్కామముగఁ జేయు నీశ్వరార్చ
యెవడు నిష్కామముగ నొనరించు పనులు
ఫల మనుభవింపఁజేసెడి పనియె లేక
దాన నౌ పుట్టుకయె లేని ధన్యు డతడు. 155

క॥ వ్యక్తికరణముగా నిపు
 డుక్తము శాస్త్రజ్ఞుచే నహో! సృష్టి, యిదే
 ప్రోక్తము మును భారతుచే
 ముక్తగళమ్ము, రహియింపమో! మీ ప్రజ్ఞన్. 156

క॥ ఏ పేరు పెట్టినను రో
 జాపూవునకుఁ జరిమళము నడలదు కదవే!
 యీ పోలిక యీశ్వరత
 త్యాపాదిత మన్ని శిలల నయ్యది కలదున్. 157

ఉ॥ విగ్రహపూజ లేనియెడఁ బెద్దయుఁ గా కది యున్నఁ జిన్న గా
 కుగ్రుగు శక్తి విష్ణువు యెహోవ భౌదాయను గాడ్ సమాఖ్యై
 వాగ్రమణియభేదముల వర్తిలు నొక్కడె, యస్మదాత్మసా
 మగ్రియె ముఖ్య మాయన, కమర్ష ము రా ,దెటుగొల్వ హర్ష మే.

ఉ॥ కొట్టెద నీదు దేవు నిదిగో! యని హూణుడు పూన బూతులన్
 దిట్టెద నీదు దేవు ననె దేశ్యుడు, శిక్ష విధించు నీకు నీ
 గిట్టినపై నతం డనియె, గిట్టగనే నరకానఁ ద్రోయు ని
 స్పట్టుక నాదు దేవు డని వల్కె నితండును, వింటి మూర్ఖులన్.

క॥ పగలబడి నవ్వ నా సభ
 తగఁ దాను న్నగుచు మరియుఁ దడవు నుపన్యా
 సగురుర్పురికి సభయెద సర
 సు గాగ స్వామి తుది నిటులు సొంపులు రాల్పెన్ 160

చ॥ పొడిచెనుతూర్పుదిక్కుననెపూర్వముచుక్కయొకండు, మందమొ
 క్కెడ మహితప్రకాశము దృగింద్రియవర్వము నెచు నొక్కెడన్.
 బడమరగా గమించి యది పంటవలంతిఁ బ్రదక్షిణించి యి
 ప్పుడు తొలి నే దెసం బొడిచె బొంపిరి నా దెసనే వెలింగెడిన్.

క॥ ముగిసినది యుపన్యాసము
 సొగసిన సభ యెంతో తెలిసి శోభాస్థాయిన్
 బొగడెన్ స్తుతించె గొండా
 డెఁ గనదైర్యమతిధుర్యు డిత డని స్వామిన్. 162

ఉ॥ హైందవ మింత మాన్య మని యన్తొనకుంటిమి సూరి! యింతకున్
ముందు, మతమ్ములందుఁ గడుపూజ్య మి దంచు నెఱింగినాము నే
డిందు, ద్విఖండసఖ్య మతికింపగ నీ భవదాగమంబు మేల్
గోందు, వచించె స్వామి కిటుగోష్ఠియుగోష్ఠి ప్రసూనవృష్టితో.

చ॥ నుతగుణ కాంత 'మార్గరెటు నోబులు' లండనునుండి వచ్చి యా
ప్రతతవచస్వితాజలమువామిని స్వామిని మెచ్చి భోగముల్
వితథము లంచు మానసనివేదిత యై సఖ గాగ శిష్యతా
స్థితి మనె, హృష్ట యై యనిబిసెం టను నామె నుతించె నాతనికా.

అ॥ వె॥ నిన్ను వింటి బాబు! నీ దేశముననె వ
సించి ప్రజకు సేవ సేయ నుంటి
దివ్య మైన జ్ఞానదీప్తి, నే "నై రిషు"
వ్యక్తి నని "బిసెంటు" వడతి నొడివె.

165

మ॥ గణనీయమ్ముగ మ్రోసె నెల్లెడ వివేకానందవిద్వాంసు మిం
చు నుపన్యాసకు డెందును న్నహి యటంచున్, దాదృశేజ్యోత్ జనిం
చిన జాతీన్ మతభూతి సేయగఁ బ్రతీచి దేశముల్ కైస్తవ
స్థు నికన్ బుచ్చుట బుద్ధి పుచ్చుటె యటంచుకా దద్ధరాపత్రికల్.

చ॥ అమరిక యయ్యె నా డమెరికావని వాని వచస్సుధాప్రపా
నమున, సదస్సమూహమున నయ్యెడ స్వామి యుపన్యసించె నా
క్రమమునఁ గొంతకాల మట రాణ వసించి, స్వవాచనాత్తవి
త్తముదితచిత్తు డై చని యథావిధి లండనునందు భాసితెన్. 167

క॥ చాలవఱ కతడు యూరపు
నేల ముసల్మానులదియు నేల సుపన్యా
సాలఁ బరిమళింపించి ని
జాలయలసదమెరికాకుఁ జనియె, బ్రటనుకున్.

168

క॥ అందుననుండి వివేకా
నందుడు పయనించె, వాని నవకిర్తీ
ముందే పయనించి యిటన్
బందికులుం బటగృహాళుఁ బలు వేయించెన్.

169

ఉ॥ ఆ రక మైన స్వాగత మనాహిత మెన్నడునేని యేరికే
నీ, రథ మీ మదీయతను వెక్కుమయాఁ కొనిపోదు మంచు త
ద్భారతభూపదంకృతినె పట్టను పగ్గము లేని యూపుతోఁ
జేరెను వాని చుట్టు ప్రజ, చేరె నతండును చెన్నపట్నమున్. 170

ఉ॥ తొల్లిటి పోలికన్ దనదు ధూర్జటిజాటసమాపతద్దనీ
తల్లజనిర్భరస్యదవదర్శరుచిధ్వనదు క్షినిర్దురీ
ర్ముల్లరి కర్పితమ్ముగఁ బ్రజాస్యదలౌకికలౌకికద్విధా
వేల్లితసంకయావళి వివేకమహర్షి తనరౌ నయ్యెడన్. 171

ఉ॥ ఇందు నిరక్షరాస్యత హరింప దరిద్రత యంతరింప నా
వందితబుద్ధి తెల్పని యుపాయ ము టన్నది లేదు కొల్వులన్
గందపుఁగొండ మంచుమెఱుగందపుఁగొండయు రెండు మూగ లై
నన్ దటిసీవరమ్ము లిరు నాటును నిందుఁ బ్రసిద్ధసాక్ష్యముల్. 172

క॥ అం దున్న శ్రీవివేకా
నందున్ గనుగొనగ రైలు నావిరి మధ్యన్
గ్రందుకొని జనము పట్టా
లం దడ్డముగాఁ బరుండి, యైరి కృతార్థుల్. 173

క॥ పైనుండి యిటకు మతబో
ధాసీతులు నైన వారి యార్జన పడిపో
రాణించెఁ బరమహంస
ప్రీతితు వాణి, యిటు లాడి రేల్పడివారల్. 174

క॥ శీలంబో దొడ్డది, జన
జాలంబో శూన్యవాది జాన్తి, 'కొలంబో'
కోలంబో లక్ష్మి, కచట
నా లంబోదరుని యనుజు నట్టిడు పలికెన్. 175

గీ॥ పౌద్ధమున నెల్ల మాయ, యద్వైతమందు
మాయలోన సత్యచ్ఛాయ, మణులు రెండు
బుద్ధు నౌదార్య మద్వైతమూలబోద్ధు
బుద్ధిసౌందర్యమును జగన్మోహనములు. 176

క॥ బౌద్ధమున మహాయానము
వద్దతి యద్వైతమునకు బాసట కాదో !
బుద్ధుం డద్వయవాదియు
సిద్ధాంతము లివ్వి రెండు స్నేహితులునుమీ! 177

క॥ సింహళమున నటు లా యతి
సింహాలలామము వచించి చెప్పెఁ బురాణీ
సంహితబృంహితమతులకు
బంహిష్ఠధ్యానక్లృప్తభణితి నొక యెడన్. 179

చ॥ తొడికినలాదుఁ బ్రాణముల దొంతర బొమ్మలయందునేని ప్రే
మను ప్రకటింప మానవుడు, మంజుల మైన జపానువారి భా
వన యిది నేర్చికోవలయు భారతు, లెట్టి నికృష్టజీవినిన్
గనుకనఁ బ్రేమపాత్రునిగఁ గైకొనుటల్ ధనమిచ్చి మెచ్చుటల్.

అ॥వె॥ అత్త మ్రొందవమ్ము నంగ మిస్లాముగాఁ
దలవవలయు భారతమున కెపుడు
నిరువురందుఁ గలుగ నిట్టి నిర్ణయ మిక
వారి వంటి వారు వసుధ లేరు. 180

చ॥ కడిమిఁ దప్పింపనేల? మెయి గాసిల, నొక్క నిమేష మీకుపై
ముడుపుడు మానసమ్ము నిరుపూటలఁ, జాలును తక్కుకాలమున్
గడపుడు సాటివారి కుపకార మొనర్చియు విద్య నేర్చి, నా
యొడ లిది తునక్క లై యఱునొకో!రమణింతును దేశసేవలో. 181

సీ॥ స్వర్గంబు కా దవవర్గంబుకన్న శో
భాభవ్యవదవి నా భరతవృథివి
నా భారతం విది .నా ప్రాణమారుతం
విది నేను బోసి నై యెలయు కాళి 182

నా భారతమువాడు నా తోడఁ బుట్టిన
తోడు, నా డోల యిందు జనమేళ
నాకు సంసేవ్యులు నా భారతోర్విది
వ్యులు దివ్యియలు మన యుటజమందు 183

శీ॥ నా భరతఖండసౌఖ్యమే నాదు సౌఖ్య
ము, భరతావని మాట నా పూలతోట
యనుచు నెలుగెత్తి చాటు నీ మనసు తీయ
భారతీయ! జగములు నీకు హార తీయ. 184

శా॥ ఓ! గౌరీ! సకలప్రపంచజననీ! యుగ్రాణమున్ జేయవే
మా గర్వాస్థినిఁ బౌరుషమ్మునకుఁ దున్నాడన్ గదే! శార్యభూ
మీ! గారల్ గొను దుర్బలత్వమును, తల్లి! మానవత్వమ్ము మా
లో గీల్కొల్పవె యంచు రేఁజవలు వేడుండోయి! కాత్యాయనిన్.

శీ॥ త్రాహ్మణేతరత్రాహ్మణద్రావిడార్య
భేదముల విస్మరించి యేకోదరులుగ
మెలగు డో! ప్రజలార! యా తెలివి లేదొ
భావిభారతాభ్యుదయసంభవము లేదు. 186

అ॥ చెప్పఁదగినవాడు శ్రీరామకృష్ణుడు
గురువు నాయకుండు హరునిఁ జేరె
వీడు సేవకుండు విద్యార్థి కుఱ్ఱుడు
మిగిలె నిచట మిమ్ము మేలుకొలువ. 187

అ॥ నాదు బోధమందు మేదురం బైన గు
ణంబు రామకృష్ణనాయకునిది
దోష మున్న నాది, దొడ్డచదువరిరా
యంచలార! గుణము వెంచి మనుడు. 188

శ॥ అని మరియు నీ విధంబుగ
వినిచెన్ బలు తావులన్ వివేకానందుం
డెనసి జనము విజ్ఞానము
తన ధైర్యముఁ దనదు బలముఁ దడవుకొనంగా. 189

ఉ॥ విద్వేలు పెద్ద వౌటకును బీదలు వృత్తుల నొంది సౌఖ్యముల్
కద్దుము లౌటకున్ గురుని కమ్రవిబోధము నెక్కువౌటకున్
దద్దమితాంతరంగుడు ధనవ్యయధన్యుడు నయ్యె, స్వార్థముల్
వద్దనుకొన్నవారి విభవంబులు దేశసుఖంబు లేకముల్. 190

చ॥ ఎవని యనుగహమ్మున జయించెనో పశ్చిమఖండగోష్ఠిలో
నెవనికి లోకసేవయె మహాయము లక్ష్యమొ అట్టి రామకృ
ష్ణవరదు పేర సద్గురువసంతుని పేర మతమ్ము కట్టి యా
ప్రవిమలు శిష్యులన్నిలిపె స్వామి వసించుచుఁ గల్గుటాపురిన్.

క॥ సమబుద్ధికవికలితకా
వ్యము వలె సర్వమతలక్షణాన్విత మై శి
ల్పము తగ “జేలూరు” మ
త మది తనరుఁ బుటువుల యెడారిన్ బ్రవయ్యె. 192

ము॥ ఆతినాదుల్ మితవాదు లుగ్రులును కార్యవ్యగ్రు లున్నారు తత్
వ్రతినూడామణిబద్ధబుద్ధులు, “కరచ్చంద్రా”దివేత్తల్ “నివే
దిత” ము న్నొ విదుషీమణుల్ కలరు తచ్చిష్యాశిలో, భారతి
యతః కాశ్చాత్యుల కంటి కద్దిన వివేకానందు నెన్నన్ దగున్.

గీ॥ బ్రహ్మముదలమై నొకటి తద్రాజహంస
కాశికాగాంగతీరప్రకాశికాంతి
కుంజమున నిల్చె జగ మెల్ల గ్రుమ్మరియుఁ, ద
దాఖ్య “అనివినెంటు”, తమమ్ము నామె గెంటు. 194

ఆ॥వె॥ అనివినెంటు భారతాంబ కిశ్వరుడు వం
చిన “ప్రెతెంటు” స్వామిఁ గని తదీయ
రామకృష్ణసంస్థ యామె “దివ్యజ్ఞాన”
సంస్థ కావ్త మనుచు సంతసించె. 195

శా॥ ఓవిద్యావతి! హైందవమ్ము మన సౌ నో! కల్లి! త్వత్కేంద్రహం
దూ విద్యాలయ” మల్పకాలమున నొందున్ విశ్వవిఖ్యాతి, మా
(శీ) నై లండను నుండి వచ్చితివి, నీచే సూచితం బయ్యె మా

అ॥వె॥ అనిబిసెంటు వెడలె, నా స్వామి వెడలెఁ గా
 శ్రీరమునకు, నగరి జిమ్మ చెవుల
 విందు లపితనేతృబృంద మౌ నొక సభా
 భవనమందు యువకభరితమందు.

197

క॥ నయనములకును సఫలతన్
 గయిసేసిన యీ సమజ్య కాగ దివోస్కర్
 పయనించెను తిలకుని లే
 ఖ యరసి పూనాకు త్యక్తకలకర్తుం డై.

198

లోకమాన్య ఖండము

- క॥ పూనాలో కలకరా
మాణవ్యసదస్య మైన మహాలక్ష్మి య దెం
తో నొడివె దివోస్కరు తిల
కాననమునఁ గాంతి నిండి యటునిటు దుముకన్. 1
- క॥ వించెన్ మరియు దివోస్కరు
ప్రాంచ త్రరుణజననిశ్చయమ్ము, తటవటా
యించెఁ దిలకు బహిరంగపు
సంచిమడత సంతరంగసాధన మనుచున్. 2
- అ॥వె॥ అత్మగౌరవంబె యఖిలమహోన్నతి
కారణంబు తెగకు, సార ముడిగి
తేత్రమందు మొలక ఊడించునట్ల దొ
కొక్కకాలమందుఁ గొఱత యొకట. 3
- కా॥ ఏ దెట్లెన్ మన కేల యన్న మతి ప్రత్యేకప్రజాదంతురం
బై దూరంబు సమప్తిపుష్టి ఫలితస్వాతంత్ర్యభాగ్యంబు త్యా
గోదీర్ఘంబు, గతాత్మగౌరవము పూర్వోదాహృతిం బూంచి న
వ్యాదిత్యప్రభ నెల్ల రొందగ నృజింపంగా వలెన్ వేకువన్. 4
- ఉ॥ పిట్టలు పీచుపీచు మను వేళకు లేచి, నిజప్రయత్నముల్
నెట్టుకొనంగ బాగుపడె నెయ్యది 'రాయగడమ్ముదుర్గ' ము
వృట్టున కేగుదెంచెను శివాజిమహోత్సవశీలి నేతృస
మ్రాట్టు తిలక్కుధుండు స్వపురమ్ముననుండి సుహృత్సమేతు డై.
- క॥ మంగళ తూర్వమ్ములతో
రంగదుపవ్యాసగేయరాజంబులతో
భంగించెఁ బ్రభుతదర్బా
రున్ గాంతము రాయగడము రుచివంగడ మై. 6

గీ॥ రచితశిల్పభూరిప్రస్తరచితరుచిత
రుచితసింహాసనమున సౌ రుచితముగ శి
వాజి యుండె సభాజనబహుసభాజ
నమ్ముతోఁ దొల్లి రాయగడమ్మునందు. 7

ఉ॥ ముందు శివాజి యెందు సచివుల్ పరివారము కొల్వ భూమిపై
నింద్రసఖన్ సృజించె నటనే యిపుడున్ గొలువయ్యె, నెవ్వడో
యందలి తోటలోఁ జనుచు మై యని యేసెనొ రాయి తోడనే
కుండెలు వచ్చి పై దుమికె, గొంకద లేడియునందు మోడిమై.

కా॥ పూవుల్ తావియు నొప్పు నిందలి లతాపుంజమ్మునకె మెత్తనల్
లేవే యం చొక క్రొత్తవా డడుగఁ గీలిన్ రాల్చు గ్రీష్మమ్ముమే
ఘావిరూఢియు లేని పై ఋతువు నై యత్రత్యవృక్షచ్ఛదం
తావంతేనియు వన్నెవాయ దని యం దౌ 'మావలా'వాకొనెన్. 9

గీ॥ ఛత్రపతికి శివాజిరాజాధిరాజ
రాజమార్తాండునకు దస్యరంధనునకు
నా బలా లనుచుఁ బలుకన్ దావలాలు
మావలాలు గుణమణుల తావకాలు. 10

క॥ అని వినబడుచుండె సభా
ఘనవేదికనుండి కాలగంగాధరు వా
చనము సుధాసేచనము గ
ణన కందని జనమునకు వినంబడె మరియున్. 11

మ॥ జనతన్ దుస్థితినుండి ప్రోవ జనితుల్ జాల్మున్ బలిష్ఠున్ జయిం
చిన ధర్మిష్ఠులు కీర్తికాయులు చిరఃకీర్తుల్ గదా! రాముడున్
హనుమంతుండు శివాజి తత్సఖుడు తానాజీయు, దైవాంశ మె
చ్చును లొచ్చెనది వేటుమాట, ప్రజకై శోభించుటల్ ముఖ్యముల్

మ॥ పరపంక్తి న్నిలవేసి తెల్లమొగముం బాటంపగాఁ జేసి మీ
ధర మీదే యిక మల్లపోదుము మమున్ దండింపకుం డంచు నా
పరి వేడన్ విజయంబు గొన్న ప్రజ'శంభాజీ'యు 'సూర్యాజీ', యం
ద అభీరాజి శివాజి మిత్రులు ప్రళంసాపాత్రు లెల్లప్పుడున్. 12

కా॥ తెల్లంబోవ విజాపురీప్రభుత యుద్రిక్తుండు నేతాజి మీ
గుల్లా మోటకు నొప్ప డిందెవడునున్ మోరుల్ దురాక్రామకుల్
వెళ్లండి! యిటనుండి యంచు గదిమెన్ వీకల్ పృథాపోవునే!
పుల్లాస్యుండు శివాజి, యీ ప్రజను సంపూరింతు మెల్లప్పుడున్.

క॥ అన్నంతనె ప్రకటించెను
మిన్ను తన గుణంబు ప్రజల మేదురకరతా
శోన్నతిమై భేష్ భేషను
నన్నుతిమై, వెండి యిట్లు శ్రావణ మయ్యెన్. 15

ఉ॥ ఆవులు సంఖ్య నిబ్బడిగ నై తనువుల్ పురణించి సర్వసం
జీవని పాల వాన కురిసెన్ దమ దూడలు చెంగలింప, వే
దావళిజాతితీగె సుమితంబు, సువాసితముల్ దెనల్, శివా
జీ వరుణుండు. భారతముపింద్రుల కోర్కెలు పండె వానితో. 16

గీ॥ అష్టదశవద్బముగ లక్ష్మి కాలవాల
మయ్యె శ్రీ శివాజీరాజ్య, మతని మంత్రు
లష్టదశముల, శతదశ మైనను నిల
పుండరీకగ్రంథమున కా పోలుపు రాదు. 17

క॥ పాద్రావిత పులకం
బై దొరలెను మరియుఁ దిలకవాణిర్పురి, వా
వా దాడెరు "శివరామమ
హాదేవరంజనే" మహంబుగ హృదికిన్. 18

గీ॥ పక్షవాతము మానవవ్యాధి గాగ
పక్షపాతము మానవత్వమున వ్యాధి
దేశకళకంతమునఁ గాలపాళ మిదియ
దేహకళకె తొల్లింటిది ద్రోహకరము. 19

అ॥వె॥ అట్టి పక్షపాత మావరించిన పరి
పాలనమున కతడు బద్ధ వైరి
మతవిభేదమలినమతులకుఁ జోటు లే
దాత దేలిసంత యవనిమేర. 20

గీ॥ అతని హృదయము జాతీయతాభ్యుదయము
తత్పరమై శివాజీ, తదనఘు వాజీ
ధర్మసమితి దూకె, నెదిరిరై ర్యము యము
నాస్రవంతీప్రవాహమునందు దూకె. 21

గీ॥ వస్తువే లేద పేదకు నాస్తి యని య
నంగఁ దగినది సింహాసనంబు దక్క-
శ్రీశివాజీనుహారాజశేఖరునకు
భృతదమననీతికుత్సితభీకరునకు. 22

మం॥ద్వి॥ రంజకవాణి పరంజపే మరియుఁ
గృపికవృద్ధుం డొక డిట్లు భాషించె. 23

గీ॥ దళితజనులకు బాస టై మెలగవలయు
తల్లి నటులు పరస్త్రిని తలవలయు
మద్యమును విషంబుగ నెంచి మానవలయు
చత్రపతిశివాజీరాజశాసనంబు. 24

మ॥ జిజియాబాయిగ భారతాంబ యయి సచ్చిలుం బలోద్వేలు నా
త్మజునిన్ జేసి స్వతంత్ర యైన దపు డా ధన్యాత్ముడే, నట్టి రై
ప్రజ నేడున్ విలసిల్లుగాత! మని సంభాషించె బాలుం డొకం
డు, జయం బందగ నాడు ముప్పదియు నేడ్లుంబట్టెఁ గేల్తా రనెన్

శా॥ “ఏసాజీ”ని ప్రతాపనాము నరసింహీభూత “బాజీప్రభున్”
వాసిన్ గొన్న శివాజీనైన పతులం బల్ మంది నిట్టిండ్ర వా
చాసౌభాగ్య మెలర్చ నెన్ని ప్రజకున్ జై తన్వదీపముగా
భాషించెన్ సభ యేటనేటఁ దిలకప్రస్థాపితం బా స్థలిన్. 25

చ॥ ఎవని కథన్ సిరా పరిమళించునో దేశచరిత్ర నక్షర
స్థవిరుడు సానుగంబుగ నతండు శివాజీ, సమాధి వాని చా
యవనిధరాన రాయగడ మందున మన్నది, వాని యాత్మ నా
యవని స్వతంత్ర మెప్పు డగునా! యనుచున్ దిలకింట మన్నదిన్

అ॥ వె॥ శ్రీ సమర్థరామదాసు శివాజీకి
దేశికుండు, వాని దాసబోధ
మనెడి గ్రంథమునకుఁ దనికించి మెఱవడిన్
దిలకు రాట్నమాధి నిలిపె గొడుగు. 28

ఉ॥ రాయగడమ్ముకోటను మరమ్మతుసేయ గవర్న రద్దదుం
డాయె, సమజ్యదీప్తికొలు కదలు సాయముసేయుచుండ్రీ, బొం
బాయి నె కాక వంచనద వంగములన్ దిలకప్రచోదన
స్ఫూయదఖండవై భవశివాజిమహోత్సవముల్ విరాజిలెన్. 29

గీ॥ ఇట్టి పను లవశ్యము లని యెలుకవలచి
బడుగునుండియుఁ గొనుచుండుఁ బైసయేని
ప్రజను మేల్కొల్పు రాజకీయజయతత్వ
పూర్వజుండు న పశ్చిమబుద్ధి తిలకు. 30

క॥ తనువో దనమో మనమో
తన దై యిడువాడు తత్కృతంబు తనదిగా
గొను దత్తము పోచయ్యె, స్వం
దనచాలక మైన మోకు దాననె కాదే ! 31

చి॥ తొలిఁ గల పాలనాధిక్యతి ధూత ముటంచుఁ గలంక పూర్వ ది
వ్యుల, కిది సత్య, మేరు ప్రథముల్ చెయిచేసికొనంగ నేరిపైఁ
దెలియదు, ఘర్షణం బొదవెఁ దెల్లము వారికి దివ్యకోటికిన్
బలముగఁ బెక్కుచోట్ల నిరువాగునకున్, ఉతగాత్రు లెందఱో. 32

గీ॥ ప్రబలె నిది దేవతామహారాష్ట్రరాజ
ధానియందు, పునః పునర్దారుణంబు
నయ్యె దోషము మీది మీ దనుచు నుభయ
కక్ష్యలు పరస్పరస్పర్థఁ గాలుద్రవ్య. 33

క॥ అంతన్ యోగ్యులు కల్గజేసికొనఁ బ్రహోదాదు లా ఘర్షణం
బంతం బయ్యెను, తత్పరిస్థితి గణేశారాధనన్ స్వీయగే
హంతఃకృత్యము నెల్లరున్ గలిసి సేయంబూని రస్వపున ల
త్యంతశ్రీ నని వెల్వడెన్ గతిపయవ్యాఖ్యాతృసంభాషణల్. 34

- క॥ దితిజాదితిజాలె యనవలె
దితిజాదితిజమ్ము కాదు, తెంపున నమరా
వతిబాగు కదితిజమ్ముల
జతన మలువ మగును వారి జాడయె వే తై . 85
- క॥ వా రేలిననాడుం బలె
స్వారాజ్యముఃబులుపులేరు, సర్వాధికృతుల్
వేఱే కావలె నందురు
పోరామిన్ వీరితోడఁ బొందున్ గల రై . 86
- క॥ దై తేయు లాదితేయులు
భ్రాతృసమాజంబు, దానవకులం బది వే
తా తెగ దై తేయులతోఁ
బ్రీతి నెఱపి యాదితేయవితతిన్ రాచున్ . 87
- క॥ అసురులు ననబడు దనుజులు
దినంతుమైఁ గన్నుమిన్ను తెలియర, తద్వో
రసమాజవరు గజాసురుఁ
గసిమనగె గణేకు డమరగణపూజితు డై . 88
- ఉ॥ త్రెక్కెడి పూర్వ మా గజుడు చేవునిఁ గోర వరంబు చేవుడున్
వల్లె య టంచు నా వరుని భాషను, భాషను కాదు వేషమున్
దల్లవనమ్మునే యనుడు తాల్చెను, పో దది వాడు పోయినన్
సల్లలితై దదీయకథ జ్ఞాతము భారతదర్శనమ్మునన్ . 89
- గీ॥ నాటినుండియు గజవదనార్చనమ్ము
సాంఘికమ్ముగ దివ్యులు జరిపి రనుచుఁ
జెక్కు రనిరి, జరుప మొదల్ పెట్టినాడు
దీని బాలగంగాధరతిలకు తొల్లి . 40
- క॥ ఆ యదనున్ దుర్భిక్షము
పాయద యనిపించెఁ, దిలకు పరివారముచే
మోయించెఁ గార్యభరము, స
వోయులతో మంతనమ్ము లాడి వచించెన్ . 41

ఉ॥ ద్రోహము చేసె నబ్ధములు, దుస్థితి యింతటఁ బోదు, శస్త్రహీ
నాహవకేళి యత్నము, నవాహ్నిక మై గణనాయకోత్సవ
శ్రీ హితులార! సాగవలె నిలుల కేమి సమన్ సమన్, సమా
రోహము తెల్పివై బ్రజకుఁ బ్రోడల యెల్లులకల్మి గావలెన్. 42

ఆ॥ వె॥ ఆత డనిన దల్లె, యదియు జరుగుచున్న
దల్లె, యెంత యార్తి యాపటిలియు
గణవిభూత్యవమున గండ్ర పూనా, తేజ
మేకమే, యటిక మెన్నో చోట్ల. 43

చ॥ ఎవ డొనరించెనోకద! గణేశుని విగ్రహ మా పురీమహా
త్సవమున, శిల్పపూర్తి యగుదాకఁ దదీయపురస్థు డేమొ! వి
ఘ్నవిభుడు, ప్రాణమున్నదియ కాని జడోపమ మండ్రుకొందఱున్
సవ మిది, పూర్ణవేళఁ దనకక్తిని చూపు న టండ్రు కొందఱున్.

క॥ కరవత్రముల సఖాలం
కరణమ్ములఁ బై డిరంగు కాగిత మధికం
బిరవొందె, నటులె కరిముఖ
చరణమ్ములయందుఁ బూలు సరములయందున్. 45

గీ॥ బాలభటయువసేవకపటలచిహ్న
పటసుమమ్ములు పాటలభాసురమ్ము
లుదిత మై ప్రాకు సూర్యబింబోజ్జ్వలతకు
నాడు గణపతిగోష్ఠి యామ్రేడితంబు. 46

క॥ శివలీలలు హరిలీలలు
భవానిలీలలును దనుజభంగశ్రీ లై
సవరొంది చిత్రపటముల
హవడించెను నాల్గువైపులందు సమజ్యన్. 47

క॥ రక్తవిభాలంకరణము
యుక్త మనుచు వత్సలార్థు లొకరిద్ద రనన్
సక్తుడు కాడు తిలకు, స
మృక్తుర్యధ్వనికి రక్త మావేగి సరన్. 48

- క॥ తద్ధింతా తద్ధింతా
తద్ధింధిమిధిమి య టంచుఁ దాండవచేశన్
బుద్ధి కిడె మృదంగంబులు
తద్ధితగానమున సభమొదల్ ధ్వనితము లై . 49
- గీ॥ సత్యవంతు ప్రాణముతీయు జముడు తెల్ల
వాడు, వాని దున్నయుఁ గూడ పల్లసున్న,
పట్టుదలకల్మి సావిత్రి పడనెఁ బూ॥
వైభవము నని హరికథాప్రకటితంబు. 50
- గీ॥ అది యుపన్యాససమితి, వే లైరి ప్రజలు
నాటి సభమేటి బాలగంగాధరుండు
పలికెఁ బ్రజకు కుభోదయం బగునుగాత,
వక్త లిందు మీ రసనాగ్రవర్తు లండి! 51
- గీ॥ చెడుగుచెంప చడె ల్మను నుడిఁ గలడు “ఖ
డేల్యురు”, కటూ! పొకా ల్మను “కాల్” కలడు ప
రంజపే, భారతాంబ కారాత్రికములు
పత్రికలు వీరివి, సువిద్యవద్య “వైద్య.” 52
- మధ్యా॥ వాచనాస్మన్మనఃపోషి “వాసుదేవగణేశజోషి”
ప్రాచీనకథల సమ్మద్ధి “బాబురావునవాసబుద్ధి”
నైచికిదుగ్ధరుచిభరవవగీర్ధనుండు “పట్వర్ధ”
వాచారమందు నేటు చరితార్ధుడు “సరదారునాటు.” 53
- క॥ “నేనాపతి బాపట్” మతి
పూనును “ప”ట్టాతుభావము ననర్థముపై
తానే భట్టాత్వర్థం
జేనాడున్ దేశభక్తి కి పి.యం.భట్, 54
- క॥ అరుదెంచెను నాసికనుం
డి రయమ్మున వహ్ని నూర్పు నీ శిశుహర్య
జరుచి ‘వినాయకదామో
దరసావర్కరు’ కవియు స్వధర్మముఁ దెలుపున్, 55

గీ॥ ప్రగతిభావవితర్ది 'కవర్ది' యీ స
దంబు వృథుకాలభోజ్యముదంబు, ప్రజలు!
నిలుడు తుదిదాక, వక్తలు వడివడి నొడు
వన్ గృతార్థుల మగుదుము స్వామి నెన్ని. 56

గీ॥ అట్లు పరిచయోక్తు లాడి హాంకారమా
త్రాపహృతగజాసురపరిపాల
నా! తనర్చు మమ్ము నాలన బాలన
నని గణేశు మ్రొక్కి నినిచె తిలకు. 57

గీ॥ మూషికము బొజ్జవేల్పును మోయు టేమి!
యనుచు హితులార! మీరు న న్నడుగవచ్చు
భరతభండోద్ధరణకార్యభరణమునకు
నతితియును బలవంతు డై నల్లె యిదియు. 58

గీ॥ సమవిభక్తము దోపని స్వామి తనువు
భారతీయసంఘముగుర్తు, సార మిందు
రాక్షసతః భారద్రోలు సంరంభమున నె
టింగి యారా! యనన్వలె నెల్లజనము. 59

ఉ॥ అంతరముల్ గతించి ప్రజ లై కృష్ణముతో భరతోర్వి నోమ దీ
ఁగింతుగాత! శీతమును గ్రీష్మము గాని తెఱంగుఁ బూని, శి
ఁగింతురుగాత! క్రూరమును శీఘ్రము సర్కసువ్యాఘ్రముం బలెన్
వింతురుగాత! జాతిప్రథ విశ్వమువీణియ పల్కరింపగా. 60

గీ॥ కూలిసేసికొనెడివారు నేలదున్ను
కొనెడివారు బేరముచేసికొనెడివారు
నెల్లరము మిట్టు కెక్కింత మేకధాటి
పల్లమున నున్న భారతాంభారథంబు. 61

శ॥ అని వెండియుఁ గరతాళ
ధ్వనుల నడుమఁ జెప్పె తిలకు ప్రజలార! భవం
బును భక్తి తీర్పును, భయం
బు నై కమత్యప్రయుక్తి పోకార్చునయా! 62

క॥ ఒక తండ్రి తనదు కొడుకుల
నొకొక్క రీతి యిరువు మోయుడో! యన నయ్యా
యకరుల మనిరి, కలసి యన
సకరుల మని, రైకమత్యజయ మిట్లుండున్. 63

క॥ రాణా ప్రతాపసింహుడు
మానధనుడు, విజయయుక్తి మనిన శివాజీ
మా నేత లని యెలుంగిడి
మానితులారా! తదీయమార్గులు కండి! 64

చ॥ జననియు జన్మభూమియును స్వర్గముకన్నను గొప్ప, ప్రామ మై
నను పరభూమి తున్న యనినట్టిది శ్లోక మొకండు చాలు రా
ముని రచనామునిన్ భరతభూజనపూజన మందు సగ్రభా
జనుల నొనర్చ, మీ వడి ప్రజల్! తగుగాక! తదీయటిక యై, 65

గీ॥ నిదురబుచ్చు తమోగుణమ్ముఁ దెగజూచి
మేలుకొల్పియుఁ గర్మను కిలుకొల్పిఁ
దగని సత్వగుణమ్మును దాచి చదువు
దోయి! భారతకథను రామాయణమును. 66

ఉ॥ రాముని పూజసేయుదుము, రాముని జీవన మాత్మజీవనం
బై మను కోర్కెలేము, ఖరహంత యతండు, ఖరత్వ సేవలోఁ
గామన లస్మదీయములు, కాంక్ష స్వదేశముపై నివాని దై
యీ మన బుద్ధి యన్యమున, నిట్లయి సాయమురాడు విష్ణుపుష్

మధ్యా॥ దేవుడు మనిసి యై వచ్చు దేనికొఱకు? దౌష్ట్యవిషధ
రావళిం బట్టి దంష్ట్రలు నిరవశేషముగఁ బెకలించు
పావనక్రియకొఱకు మన పౌరుషముపిలుపు నంది,
పూవె పూయదు పౌరుషంబు, పొదలు నెటులు దైవఫలంబు?

మధ్యా॥ తక్షక కాద్రవేయుండు తతకినలకునుమ మైన
వృక్షరాజమ్మును కాటువేసి కాలించె, నట్టిదాని
సక్షి! చూడర! యని వానిఁ బలికి పంచమువేసి చేసె
నక్షయపూర్వశోభా సమాధ్యమునుగ మన జాతి. 67

ఉ॥ దం డొక యగ్నిపర్వతము, దానిది క్రౌర్యము “లావ”గా “నల
గ్గాండరు” మూల మై భరతఖండము భ్రష్టమై యన్ననాడు దో
ర్దండము నడ్డుకట్ట యిడి తత్సమగౌరవ మంది పీఠమం
దుండిన జాతి యిద్ది, పురుషోత్తము లెందఱో యేతదాత్మజుల్.

క॥ “సెల్యూకస్” మన జాతికి

సాల్యూట్ చేసి వెను దిరిగి చనె, జాణకుల్

కల్యాణచంద్రగుప్తులు

తౌల్యరహితపరమశీలలతణజన్ముల్

71

చ॥ జతనమునందు విఘ్నము విషంబు, నశింపగఁ జేసి దాని నా
గతముల హక్కులన్ గొనుచు కౌస్తుభముఖ్యములన్ సుధన్ స్వతం
త్రతగుఱుతై నదానిఁ గొనుదాక సముద్రమథంబు సాగె, నీ
కత మన దై న తొట్టతొలికావ్యములోనిది, వింటిరా! ప్రజల్! 72

క॥ అమృతము చిన్నది స్వాతం

త్ర్యము పెద్దది, యిట్లుభారతమున ధ్వనించెన్

క్రమిత మొక యడుగు ముందున

కు, మాతృదాస్యంబు బాపుకొను గరుడకథన్.

73

ద్వి॥ ప్రాచ్యసాహిత్యము స్వాతంత్ర్యభావ

రుచ్యవేత మని వేరుఁ బలుకరాదు.

74

పీ॥ ప్రాణమ్ము లర్పించి ప్రజను గెల్పించి త

దీయవృద్ధి మనిన దధీచిగాథ

పదితీర్ల తలచూపు పరమక్రౌర్య మడవ

జనము నడపిన దాశరథిగాథ

ధర్మనిర్వహణమందలి పట్టుదలతోడ

శ్రమము లోర్చిన హరిశ్చంద్రు గాథ

యుక్తికి పైయుక్తి యొప్ప సజ్జనత జ

యింప సారథి యైన కృష్ణు గాథ

ఊ॥ బె॥ ఇటులె కలదు మనకు నితిహాసరత్నాల

రాశి కడిమి కన్న రసము పోసి

దీని మఱచి బుద్ధి చేనినో కఱచిన

న్నేండ్లు సఖ్యులార! యెదుగలేదు.

75

చ॥ అని యమృతప్రపూరముగ నాతని వాచనకుల్య సాగి తే
ట నొసగె భారతీయుల యెడందబొలమున నాత్మగౌరవం
బను వరికిన్, తిలగ్బుధుని పౌరుష మతుర మౌను వాని ప్రా
త నెటులొ చేత నల్లె, లపితం బది ముద్రిత మాస్థయాత్మలో. 76

మ॥ ప్రతికుగ్రామకుటీర మందెను మహారాష్ట్రములో రొట్టెన
ట్లు తిలగ్బృధితరాజకీయము, నతం డుక్తి ప్రతుం డై యొకొ
క్కతటిన్ దేదియుమాటినన్ దెలియ, డుగ్రాశ్మమునన్ గొట్టు మా
రుతికిన్ తాతగ వానిప్రతిక విమార్గన్, గేసరిఖ్యాత మై. 77

క॥ వాచకు లందఱును తిలకు
వాచించిన త్రోవ నొడివి ద్వైమాతురసా
మీచిన్ బ్రజ వివగా న
ప్రాచీనము గాగఁ జదివి రయ్యాఁరె! యనన్. 78

పీ॥ కడు చిన్న దైనఁ నే యెడలు శిశ్వరు మోయు
ననుటకు నెలుక వాహనము సాక్షి
ఈశ్వరుడు భరించు నెల్ల సృష్టి నని వ
క్కాడింపగాఁ దొడ్డకడుపు సాక్షి
తెలివియు వాడి యొక్క లలిఁ గూడిననె జాతి
నలు వని యేకదంతమ్ము సాక్షి
నరునికన్నను మిన్న కరి విజ్ఞత న టంచు
మూదలించుటకు నై ముఖము సాక్షి

గీ॥ సత్యమున ముక్తి వెన్నెలచాయ సాక్షి
విశ్వకల్యాణకృతులు నిర్విఘ్నములుగఁ
బూచి పరిమళించుటకు నీ పూజ సాక్షి
యన్నిటను సాక్షి నీవె బ్రహ్మము గణేశ! 79

క॥ అని వైద్యా చదువగఁ దో
డనె నాటూ పిల్లి కూతల వినేతలకున్
గణనాయక! నీ ఘోరకృతిఁ
దవరింపగదే! సదాముదాయకుల మనెన్. 80

క॥ కుంభింద్ర వదన! తావక
కుంభద్వింకృతి కెడంద సొట్టలువడగా
స్తభించుగాత! తావళు వ
హంభావపు దుష్టశక్తి కనియె ఖడేల్కర్. 81

ఉ॥ సారము దేశిదూరము గజానన! స్వార్థము రాజ్య మేల దు
ర్యారము దుష్టవారము, భవద్దయ రావలెగాని యిట్టి బో
ధారులు వేషధారు లనుదారులు నూరునుపేరు లేనటుల్
పోరె! సహస్రబుద్ధి యిటులుం బరియించె వినాయకస్తుతిన్. 82

క॥ జరదా తమ్ములమునఁ బలె
సరదా కలదు మదిఁ, బడెను శక్తికి విధిచే
బరదా వరదా! వెలుపవె
వఱద యనగ దయ నటంచు భాట్టము వినిచెన్. 83

క॥ దినుసులు భాళి గృహముల
మనసులు “జాలి” త్వదంఘ్రిమహితానక్తిన్
గణనాథా! పద్యమ్ములు
తినవే! హృదయాగ్ని వండితి మనెన్ జోషి. 84

అ॥ వె॥ తిలలు తండులములు కలియ నౌ న్యాయమ్ము
ప్రాతవడియె దానిఁ బలుకరాదు
కలలు కండరములు కలియ నౌ న్యాయము
న్నిలుపు గణపతీ! యనెన్ గవర్తి. 85

గీ॥ ప్రాప్తభక్తిస్వరాజ్యల్ విరాజు లఖల
భరతవర్ష నూతనహర్ష వర్షనులును
త్వక్కరుణ నెదురున్ గావుత! ప్రజ గజాను
రేట్రుమథవా! య టంచు బాప ట్పరించె. 86

క॥ తెలుచివది స్లేగు నోరున్
ధర తిరుగుటఁ జూచెఁ బేద తా కనులారన్
దొరతనమాః యిది నీయది
యరచే! శశివర్ణ! మంచి దనెఁ బట్వర్ణన్. 87

అ॥నె॥ ఎంత జటిల మైన నేమి సందేహము
ను త్తరింప నిడుము కత్తి బుద్ధి
పొట్టివేల్పు తలవఁ బుట్టెడు బుద్ధులు
పెచ్చరిలు పరంజనే పఠించె. 88

శ॥ మరణము లేదు స్వధర్మా
చరణంబున, మరణ మనగ సాధ్వసమె యగున్
బరధర్మంబునఁ గల దది
పరతంత్రత దాని మాటుపదము గణేశా! 89

శా॥ సాహస్రమ్ములు నౌకలన్ గలవు బస్తాల్. స్వర్ణ పూర్ణమ్ము లై
మా హస్తాభినయార్పితమ్ము లవి యంభోధిన్ మహాభంగమున్
గా హస్తాగ్రము సాచి లాగికొని దీనగ్రామమున్ బ్రోవవే
యో పారంబ! ప్రజావిరుద్ధకృతిగిర్బుజ్జంభకంబాకృతీ! 90

గీ॥ కాలమును వణకించెడి కడిమి గలది
యీ మహారాష్ట్రమే యుద్ధరింపగలదు
భారతమును, ప్రతిని యిది, వాడి నడువ
వే! ప్రజన్ గణనాయకా! విబుధతిలక! 91

శ॥ అని సావర్కారు పఠిం
ప సూహినిన్ మోహినిసుమామోదంబుల్
తన గమ్య మేతదృద్ధిన్
గను దేశం బను రొదలు సకరతాళంబుల్, 92

గీ॥ తిలకు వక్త్రప్రజల నెంచి పలికె ధన్య
వాదములు, సఖ ముగిసెను, వేదవతన
మధుర మగుచు నీరాజనమంత్రపుష్ప
సహితముగ విఘ్నేశ్వరార్చనయు ముగిసె. 93

శ॥ తుది దినమందు విఘ్నవిఘ్న దోయమునం దిడ విడువిడునున్
గదలిన యట్లు వత్తురు జనమ్ములు, మేలువణిన్ విఘ్నన్ విభా
స్పద డయనమ్ములన్ గనిన చతువుకే భజనమ్ములందు వా
యిదమును పాట విన్న చెవికే చరితార్థత భారతమ్మునన్. 94

అ॥ వె॥ ఎపుడు నాశ్రితాశివృత్తి పరిపాటి నా
యకులకు సరసులకు నక్షి పద్మ
ము ముకుళించు రాత్రి సమయమ్మునన్ దక్క
పెద్దనాయకునకు పెద్దగుంపు. 95

ఉ॥ అడిన మాట తప్పదు, సహాయము వీ లయినంత సేయు, నె
వ్వొ డరుదెంచినన్ స్థితమువట్టుతరంగయె పల్కు, ఊంతికి
మేడ, సమప్తిమేలు ప్రథమేడ్యము, వ్యష్టికి మేల్ ద్వితీయమున్
వాడు సమర్థు డానెడల నాయకు డాట ప్రకాశ్యతార్థతల్. 96

క॥ గుమిగూడుచుండు నెపుడు జ
నము, కాల మతిక్రమించి నడచెడు గడియా
రము సరిచేసికొను గమని
క మృగ్య మగుచుండు తిలకు కార్యములందున్. 97

అ॥ వె॥ ఎక్క డున్ననుఁ దిల కక్కడె యొక చిన్న
కొలుపు, గృహముఁగూర్చి తెలుప నేల
వడకకుర్చి నుండి ప్రక్కయానుడు తట్టి
వ్యూహములను పిలుచుచుండు నతడు. 98

ఉ॥ నెత్తెలిచూపుతో మనసు నిండు వెలార్చెడి బ్రహ్మవర్చసం
బెట్టిన రూపుతోఁ బృథివి నిండిన ధర్మములందు సంశయం
బెత్తెలి గై నఁ జీల్చుటకుఁ బెట్టిన లక్షణ మైన నాసతో
మెత్తని బాసతో నొక సమీద్యుడు వచ్చె నమోవచస్కు డై. 99

క॥ ఎవ డీతడు ? హైందవతా
ప్రవిలసనముతోడ నీ తపా పుట్టిన నే
నపు రౌనో యన్న బుద్ధిన్
దవలెనో ! బుద్ధుండు, తిలకు తార్కికుడు కదా ! 100

గీ॥ అనెను తిలకు శుభంబు కూర్చొనుము బాబు !
సంజ్ఞ ? మోహవదాన్ కరంచందుగాంధి
యూరు ? పోరుజందరు, వృత్తి ? సారచరిత !
వ్యాయవాదిని లండనునందు చదివి 101

ఉ॥ నే నభియోగమందుఁ జని నిల్చితి నచ్చటె దక్షిణాఫ్రికా
లో, నట లక్షమందియు విలు ప్రళరణ్యులు భారతీయు ల
య్యా !, నొడువంగరాని వెత లన్నము లై నవి వారి, కందునున్
హూణవిభుత్వమే, యవి మదుక్తము లౌ వివరంబుగా సభన్.

క॥ అది మీ వల్ల నగు ననుచు
విదితం బొనరింప గాంధి భేషుగ నగు నీ
యదహరకార్యనిరతిలో
యుదాహరణ మగును నాదు నుల్ల ను సుగుడి. 108

మధ్యా॥ నా కొక పత్రిక కలదు, నా పని యిట్టి వార్తలను
చేకొని పగటులే కదవె! చేయ నౌ నెల్ల చేసెదను
శ్రీకరు డైన గోపాలకృష్ణ గోఖలే రాని యెడల
నీ కడకకు సభ చేయ నేరదు వ్యాయంబు సఖుడ ! 104

గీ॥ నరుడు భరతర్ష భుడు గీత నరయు మంటి
పశుబల మని నన్ కేసరిపత్రికేశు
నన్న గోఖలే, నపు డతండు నాదు వాకి
లికి నెదురువాకిలిగ సభ యొకటి పెట్టె. 106

గీ॥ ఇతడు సభ కధిపతి యైన నతడు ఛాడు
రామకృష్ణభండార్కరునాము దుభయ
మిత్రు దున్నాడు పండితమిత్రు డిందు
వత్తు మెల్లరము తదాధిపత్యసభకు. 107

చ॥ అన విని గోఖలేన్ గలసి యంతఁ బ్రసాదముకంధి గాంధి త్రా
వె నతని వత్సలత్వ మను విష్ణుపదీజలమన్, విడెన్ బురా
జనిగతబంధవిస్మృతుల, ఛాత్రుని దేశికుడో! పరీక్షచే
సె నితని వాక్యవంక్తిని, వచించె నతం డజహత్సహాయతన్. 108

క॥ గ్రంథము విని తప్పనిసరి
బంధువు నై తి నని వల్కె భండార్కరుడున్
బంధముతో మోక్షము సం
బంధమె తన రాజకీయ పరిచయ మనుచున్. 109

గీ॥ తిలకుసార్వజనికసభాతలము విడచి
గోఖలేడక్కనుసభాంగతైఖనమును
వీడి యిరుతెగలన్యత్ర కూడిన సభ
హార్దమంజూష భండార్కరాద్యభాష. 110

మ॥ తన ధర్మంబు ఖనిత్ర మై ప్రభుతచేతన్ బుట్టి గీడ్పాటు మి
ట్టిన చట్టం బను చెట్టుఁ గొట్టుటకు ధట్టి గట్టి త్రొన్నాగ తె
ట్లనువొనో కను భారతీయజనగాగ్యక్షేత్రసంకర్షణా
ద్యనితాంతోద్యము దై న గాంధి యిటు మాటాడెన్ సుమగ్రంధిగా

ఆ॥వె॥ అయ్యలార! దక్షిణాఫ్రికాఖండము
కనకహిరభూరిఖనిపిచండ
ము, పరిపాలకంబు కృప ఘనీభూత మై
చాల కలది బ్రటిషుజాలకంబు. 112

గీ॥ భారతీయులు లక్షపైఁబడిన జనము
కల రచట, పెక్కురు పొలముగనుల పనుల
కాగతులు, వారి యెగ్రిమెం పైదు నేండ్లు
నైదు నేండ్లు వారికి సొంతయాస్తి తగదు, 113

క॥ ఒక్కొక్కడు కొట్టు నెత్తురు
గ్రక్కగ నీ యయిదు నేండ్ల కంట్రాక్టునఁ దా
నిక్కడి వానికి స్వామిగ
నక్కడి యూరోపియన్, మదనగత మిదియున్. 114

ఆ॥వె॥ కొందఁ తాత్మహత్యకున్ దెగి రిండియ
న్లు, ఖలుల కడ కొలువులుంటకన్న
మృతియ మేలుగా వచించియునున్ కొంద
ఱకును తప్ప దయ్యెఁ బ్రభుతకొలుపు. 115

క॥ దుష్టస్వాములను విడచి
శిష్టస్వాములనుఁ జేరఁ జేసెడి వినతుల్
కష్టంబున ఫలియించు న
దృష్టయుతుల తెవరికో, వెయింట నొకనికో! 116

క. ఈ దిక్కు లేని భారత
యూధపు యజమాను లై న హూణుల కెల్లన్
బాధింపరా దెపుడు నని
బోధింపవలయు మనము ప్రభుత్వముద్వారా. 117

కా. ఈ యై దేం డ్లయిపోయినట్టు లెపుడేని పత్రమున్ దగ్గతుం
డాయుష్కాలము చూపుచుండవలె, కాదా! బందె జేరన్ వలెన్
నాయాడన్ వెనుకాడు, నొక్క సతి తాఁ బత్రమునున్ జూపలే
దై యిల్ చేర్చఁబడెన్ బవుండ్లిరువ దై తన్మాననప్తాప్తమున్. 118

క. ఘోరము ఘోరము!, పాలక
వారమునకు బోధములను పంపగవలె లే
భారూపమున సరే తం
శ్రీరూపముగ నన సభ కథించె నత డిటుల్. 119

గీ. ఏండ్లు నైదు నై పోవగ నిండ్లు కలిగి
వారి బ్రతుకులు వారలు బ్రతుకుచుండు
రెట్లా, వారిఁ గూలీ లని హిందువులను
కాధిరులు నని పిలుతు రాంగ్లజన మచట. 120

గీ. ఇట్లు లై తలపాగ ధరింపరాదు
భారతులు, కూరుచొనరాదు ప్రభుతజాతి
ప్రక్క, నాంగ్లభోజనశాల త్రొక్కరాదు
స్నానములు కావు బాహిరస్నానశాల. 121

క. యూరేషియనులు తులకలు
పారసులున్ గొంత మేలు వారలు కూలీ
కై రా రగుటన్, సోదరు
లారా! యీ యక్రమమ్ము లావరె! మీరున్. 122

క. సామాన్యముగాఁ దొమ్మిది
నై మెరిగన్ రాదు రాజవధమున భరత
శ్రీమాతృపుత్రు డచ్చట
నేమే నధికారవ్రత మిందున వలయున్. 123

అ॥ వె॥ భారతీయు వీధిఁ బరికించి యూరకే
తిట్టు, నమిసి నెట్టుఁ దెల్లవాడు
ఁట్టివానిఁ బిలువ నర్హ మౌ పదముకై
విదులు డిక్ష్వరీలు నెదకినారు.

ఉ॥ ఇంతకు మోరముల్ జరిగె నెన్నియొ, యొంటను రెంట రక్షణా
త్యంతభద్రుటప్రతతి కార్తివరుల్ మొరపెట్టుకోగ దు
ప్రహంతి సీః యనన్ దలవ నై యిహిహి! యనివారు కాంతినే
నొంతుము ద్రోహ నాజ్ఞ పయినుండియుఁ దెమ్మనినారు తదృటుల్

గీ॥ సిగ్గు సి గ్గుని కేకలు చెలగు సభకు
మరియు ననె గాంధి రెండవ తరగతిన్ బ్ర
యాణమో వాడు దిగవలె, నట్లుకాదో
స్వానుభవ మిదియును తలపాగ వలెనె 126

ఉ॥ ఈ విధ మైన సంగతుల నెన్నిటిలో ప్రకటించెఁ బత్రికల్
వావిరి, వానిఁ జూచియును వాడుక మావర, లండనేగినా
నో ! వరవర్ణులార ! యట నున్న ప్రధానికి దాదఖాయి తో
దై వివరించినాను గుణులార ! ప్రయాణముఖర్పు దండుగై .

క॥ 'ఛాంబర్ లేను'కు దృష్టాం
ఛాంబరములు కాను చూపినన్ జేరికలే
వెంబరవిత్తునె యయితిని
సంబర మే మిత్తు నాదు జనమున కిటు లై . 128

క॥ హాయికోర్టుజడ్జి యయినన్
బయివసతో భారతుండు శ్రమ కూర్చునిచో
వయనించు నాస్థికానుం
డి య రోముఖశిరుడు సక్రమిచికాతుడు నై . 129

అ॥ వె॥ కోటు తొడుగు శక్తి లోటు గావచ్చుతో!
లోటు నిడెడు హక్కు లోటుపడునె !
యిట్టివాని నెదుర నేము కాంగ్రెసును స్థా
పించినార ముందు నిందుఁ నటులు. 180

ఈ ఎవుడును లేద వోటును స్పృహించు ప్రభుత్వము భారతమ్మునం
దివుడును లేద, యెల్లరకు నింతియ, ఛాంబరలేను చెప్పె, నే
నవగత మెట్లు వో టెడెడు హా క్కిట మా కని యన్న నందు లే
నపు డది యిందు నేల యనె నాంగ్లవరుం దొక డుక్తిచాతురిన్.

అ॥ వె॥ వ ర్తకమునకు బలె వసియించుటకుఁ బన్ను
నేటివఱకు విన్న మాట కాద
యాఫ్రికానె వుట్టె నగచాట్లు నిట్టివి
భారతీయు డగుటె పాప మయ్యె. 182

క॥ పని జరుగుచున్నయది పౌం
డ్లును మూ డైన తలపన్ను లుప్త మగుటకై
వినతి యిపు డిండియాపా
లనమున, కిందును సహాయులరుసుడి ! మీరే. 183

క॥ బెదరక యెదురక ప్రభుతన్
నదమలప్రేమన్ వశమ్ము నలుపుకొనఁ బ్రజా
భ్యుదయమ్ముకొఱకుఁ గడగితి
నిది యెల్లరి సానుభూతికృతి ఘనులారా ! 184

క॥ వెండియు గాంధీ శ్రుతులకుఁ
మండనముగఁ గొంత నలికి మౌనము చాల్చెన్
భండార్కరు గోట్లే తిల
కుం డయ్యక సేతు మని రకుంతితము శృషిన్. 185

మధ్యా॥ చాపేకరాన్వవాయు లగు సహజమ్ములు ముగురు తత్వ
భావరిష్టద్యులుగఁ దుదినఱ కుండి తిలకాద్యకు లయి
కాపించుకొనుచు నాంగ్లేయకాసనమ్ములను కెంజాయ
ప్రాపించిన కమలతోడ స్వభవనోన్ముఖు లయినారు. 186

అ॥ వె॥ అచటినుండి గాంధీ యరిగె మద్రాసు, పూ
నాపురిన్ దదుక్తి పేసరుల న
లభ్యముల నొసర్చె లవకాలమున, బహు
కాలముద్రితములు చాల యెడల. 187

- గీ॥ తీసికొనిన యప్పులను భూదేవికిఁ బ్రీతి
హోయనంబు నొసంగుచు హాయి గూర్చు
తేజసాంరాశి యా యేట తిరిగి యిడద
దొడ్డవాడు నొకప్పుడు చెడ్డవాడు. 188
- క॥ ఉడకుండుటె చా దవనిని
కడు జాధించెఁ దపసుండు, ఖరఖానమునన్
మిడివడుచున్న వ్యాధులఁ
గడఁద్రోయగలేక జనము కళవళవడగా 189
- క॥ పూనానగరి మహా మా
రీనామవ్యాధి ప్లేగు రేగెఁ, బ్రీతుత య
దాని నిరోధించుటకై
చేనయినంతయును మిగులఁ జేయుచునుండెన్. 140
- క॥ ఆ రాష్ట్రరాజధానియు
క్రూరం బి తెవులు పోకి గోడ్వడె నన్య
శ్రీరమ్యక్షేత్రము క్రిమి
వారంబునఁ బోలె మురికి బహువిధ మగుటన్. 141
- శా॥ ఆ కష్టావధి రోగపీడితుల రాహుగ్రస్తులకా గుండె నీ
రై కారుణ్యరసం బొసంగి మనిపెకా బ్రభ్రాత 'రుస్తుంబికా
జీకామా' దనవర్య భార్య, పతినిన్ జేకోక 'మీరా' నదా
వై కుంతున్ గొలిచెన్, ప్రజన్ గొలిచె నీ పద్మాక్షి నిష్కామ యై.
- గీ॥ బ్రిటిషువరిపాలనం బన్న పేరు విన్న
పడగ విప్పిన గోధుమవన్నెత్రాచు
భారతీయ స్వతంత్రతాభరితదివ్య
కలశమును చుట్టుకొన్న దా గరితమేను. 148
- అ॥వె॥ ప్రజల సేవలోన వ్యాధి నొందియుఁ జంద్ర
రేఖ వోలె వామె రెక్కొనియెను
వలుపు రిటులె రుగ్ధపరిచర్యఁ జేసిరి
సగముమండు నడువచారమండు. 144

కా॥ బొంబాయిన్ గ్రమియించి యీ రుజ యిటుల్

పూర్ణోపచారంబు వై

ద్యం బై తగ్గెను, వైద్యకాలిలును వైద్యం బిందు సంతంతమా
త్రం బై తగ్గెద, రాండ్సమాఖ్యు డొక డద్దతుండుగాఁ జేగునా
శం బాశించి ప్రభుత్వ మేర్పరచె సంస్థన్, ముఖ్యుడై రెస్టునున్.

క॥ పూనాలో నీ యిరువురు

హూణోద్యోగు లొక దళము నుంచిరి, వారల్

హూణభటులు, ననభిజ్ఞులు

మానితభారతపరిచితమర్యాదలకున్.

146

గీ॥ ఎలుకనుండి మనిసికిఁ బ్రాకు నిద్ది వ్యాధి

యెలుక సామానుమధ్యలో నెందో చచ్చె

నట్టి సామాను దేవగృహోదులందు

హూణదళము సోదాచేయుచుండె గృహము.

147

కా॥ వ్యాధిగ్రస్తులఁ బట్టి మోయునెడ నిర్వాధిప్రజాముట్టి యే

బాధల్ లే వని తోచి వీడెదరు, సర్వద్రవ్యముల్ కిర్ణముల్

బోధింపన్ వినరైరి, నెట్టెదరు పోపొమ్మంచు, నిండ్లన్ భటుల్

బోధింపన్ దొడరన్ బ్రవర్తిలెను పెచ్చున్ గీడు, మే రెట్టిదో!

క॥ నాటూసరా రీ చే

డాటున్ గరవత్రమున వివరముగఁ బగలెన్

లోటవనము, ధనమానము

లోటుపడితి మనుచు, లండ నొందెను దానిన్.

148

క॥ రాండును నై రెస్టును మా

గండమునకు మూల మైరి, కదలింపవలెన్

గొండొకచోటికి వారిన్

ఖండితముగ వ్రాసె “నత్తు” కరవత్రములో.

150

గీ॥ వేలమంది మ్రందుచు నేడ్చు, వీరివలని
యేడ్చు, నగరిని రాబందు లెగురుచుండె
కంటినిట నక్షరములు కలకజాటి
నట్టి లేఖలు తిలకుకార్యాలయమున. 151

ద్వి॥ మానవుల మ టంచుఁ బూనాపురమ్ము
సినాదు రక్షించు నింగీషుప్రభుత
కన్న రోగమె కనికర మెచ్చు కలది
యున్న యీ సిబ్బంది యుబ్బు నిబ్బంది. 152

ఉ॥ ఎంతో విసిరియందు ధ్వజ మెత్తిన యాంగ్లవిభుత్వమందు నీ
వింతలు వుట్టునే! గృహులు వేడిన కా దని తద్గృహస్థు లై
యింతటి నీచకృత్యముల కిం దొడిగట్టిరచే! భటాళి, ర
వ్యంతయు నై ప రీ ప్రజలు, వా రుపసంహృతు లాట ల గ్గగున్.

గీ॥ వ్యాధి సోకిన వెంటనే వచ్చి చెప్ప
వలయు నా యింటివారు, చెప్పనపు డొందు
దురు కఠినశిక్ష, నిట్లు లేర్పరూప జనులె
జడిసి వత్తురు, దీనికై సైన్య మేల? 154

క॥ ఊమనిధిద్రవ్యము నే
డే మయ్యె? బుణంబు చేసియేనియుఁ దోడన్
శ్రీమత్పాలనము ప్రజల
నోముత! యీ వ్యాధిపేర నును రెడలనటుల్. 155

చ॥ బలితము వ్యాధితోడఁ గలు నై ప్రభు! పన్నులుకట్టినాము భా
ర్యల మెడపునై లమ్మి, తిన నన్నము లేదయ! నీ దయన్, బ్రహ్మ
హ్మలఁబచరింపు మమ్ము, బని చూపుము చేత క టంచుఁబోయి రై
తులు! వెన మండలాధిపతితో మొరపెట్టి నిలుండు చెంగటన్. 156

చ॥ అని ప్రచురించె వేల ప్రతు లమ్ముడుపోయెడి స్వీయపత్రికన్
జననముదాయమానసము చాయఁ గనంబడు తథ్యమాతృకన్
బనితనమజ్ఞు డౌ తిలకనాయకపేళి, యి దిట్లు లుండఁ బ
ల్కె నధిపు డీత రైన సభఁ గృష్టి యొకండు శివాజిపుష్టివై. 157

ప్రగ్గరః షానెన్ దీక్షన్ శివాజీ పురుషమణి రుజీభూతదేశస్థితిన్ తీ
వామానశ్రీవోనర్పన్, బతిమటనః లోనంతమందించె'నపుల్
ఖానుఖా', దోషంబుగాఁదద్దు నకృతి నెవరుంగాంచరాదట్టులేనా
దే నిస్సావ్యర్థుండు నేని కృతముఖుడె య.గున్

గృత్యనిర్వాహకుండున్. 158

మ॥ అని కాలాంబుధరధ్వనంబు ప్రకటం బై బాలగంగాధర
స్వన మధ్యక్షత నిర్వహించె, నికఁ జెప్పన్ లేము కల్లోల మిం
తని పాలించెడివారి చిత్తమున, 'పై మ్పాపిండియా'పత్రికా
స్వనితఁబుల్ మునుమున్నె వానిపలుకుల్ సందేహమూలమ్ము లై

క॥ తప్పనిసరి యగునప్పుడు
గొప్పమనిసినేని దునుమఁగూడును ప్రజకున్
జెప్పెఁ బరాసుల విప్లవ
మిప్పగిదిన్ గేసరిం బిరించిరి జనముల్. 160

క॥ ఆ వాచనముల వర్ష
ప్లావన మాతకయ మున్న వడనేపడెఁబోఁ
భావస్థలమునఁ బిడుగు శ
రావంబుగ దై ర్య మగుచుఁ బ్రభువర్గమునన్. 161

గీ॥ రాండు నై రెప్పు హతు లైరి రాణియుత్ప
వమున కేగి మగిడెడు రేయి, వధకు లెవరా
యవిదితము, తిలకుని యుపన్యాసపార
మింత చేయించె నని నిశ్చయించెఁ బ్రభుత. 162

చ॥ ఇరువురి హంతలన్ దెలుపు నెవ్వడొ యాపున కట్టి శిలి కే
మిరువదివేల రూప్యముల నిత్తు ము టంచుఁ బ్రభుత్వ మాదె, నా
క్కరు డడుగన్ దిల కృతికెగ్రాహ్యుడెనాకనుకొమ్ముహంత, యె
త్తెఱగున నెంచినా వతనిఁ దెల్పెద నికు న టంచు వానితో. 163

అ॥వె॥ తెల్ల మొగమువాడు తిరిగి మాటాడక
వెళ్లె గూఢచారి, విభుత పురము
వెలిచె సంశయంబు గలిగి నాటూసోద
రుల నధీనమందు మెలగఁ గొనుచు.

164

క॥ పత్రికల నడపుకొందఱు
క్షత్రయుతాక్షరులఁ బ్రభుత తైలున నిడె, నీ
సత్రాతిధ్యమునకుఁ దొలి
పాతుగ్గిండు పరంజపే సపతులయందున్.

165

కా॥ వైశాల్యమునఁ దక్కు భేదములు లేవండీ! స్వతంత్రాన్య మా
దేశంబందున తైళ్ల కిండ్ల కని యే ధీమంతు డాడెన్ దిలక్
తా శంకించునో! ముంగిగా నుడుత నీ గడ్డన్ బ్రభుత్వంబు నా
డాశల్ పంటకు వచ్చె నంచుఁ జెఱసాలన్ జొచ్చె నాహూతు డై.

ఉ॥ రాండుదురాగతమ్ములఁ బరావనిలోఁ బలుకాడి గోఖలే
పండితు డిందు రా, ఋజువుపటుఁ దిలక్కుధు ఖైదుసేసి నా
తొండినుడుల్ కమింపు డని తోడనె వేడగఁ గాంచి గోఖలేన్
గండ్రప్రభుత్వమంతఁదిలకార్యు'బెయిల్'పయిఁబుచ్చి తోపిలెన్.

క॥ అనరాదు మీరు వినరా
దు నేను నుడి నిట్టిదాని తొరపడి యెవరో
యనుకొంటిరి న న్ననెఁ దిల
కు నిను విడుతుఁ దప్పు నొప్పుకొను మను ప్రభుతన్. 168

గీ॥ ఇది పరాయియేల్పడి, ప్రజ నేలుట కని
తీర్పుకొనుట కాదు, మఱియు దీనికి మెడ
కాయవైని తలకాయ లే, దీ యొగి నిక
నెన్నో యిత డాడెఁ గాని పాటింప మేము,

169

అ॥వె॥ ఇతడు రాణిగూర్చి యెంత వ్రాసిన నందు
రాజభక్తి యీచె, రాజు నెదురు
కత్తి లేచె నితరకటువాక్యముల నని
తిలకుఖైదు సమ్మతించెఁ గోర్పు.

170

ద్విః భారతప్రతిపురవత్ప్రకాలయముః

శేరి తద్వార్తకుః జింతించె జనము.

171

ముః అభియోగం బది యర్థలక్ష లజవత్పాద్యాద్విత్తోద్యన్నిధిన్
శుభశార్వంబు, తిలక్ప్రభావమణి కుచ్చుల్ మంచిముత్యాలతో
సఖలన్ గట్టె సముద్రమున్ గడచి, శిశుంతమ్ముకై యెందతో
ప్రభుతన్ బోరి రదేశ్యు లిద్దకృతికర్తల్ మాకుస్సుముల్లార్దుఖుల్,

కః రాజద్రోహులకు బ్రిటన్

లో తెయి బది నరకనాకలోకసుసీమన్

రాజిలఁ గారాగార

వ్యాజమున నరక మయ్యె భారతభూమిన్.

173

గీః ప్రభుత పురి వడికించె గారన్ బ్రజః బురి

కొలుపుచున్ దన్ను వడికించు బలియుచేత

నిందునై నను సమతః బాటింతు ననుచు

బందెదుస్తులు తొడిగించె పండితునకు.

174

ఆఁవెః కృష్ణు డెంతవాడో ఏ చాది నగుటచే

నిన్ను సంతవడికి నేను పెంతు

నిక్క డుండు కొన్ని యేం డ్లని కారాంబ

పలికనటుల నేదో తిలకు వినియె.

175

ఉః ఆ యవధిన్ స్వరాష్ట్రమున నై నది కాంగ్రెసు, దిట్ట శంకరు

వ్నాయరు తద్విభుండు తెగవాడె బ్రభుత్వము నిట్లు తన్ను కా

రాయతనస్థఁజేత యవయం బని, చానిని విన్నతోడఁ చా

నే యల సీతమం దధిపసించినయట్లు తిలక్ ప్రకాశిలెన్. 176

కాః వాటూసోదరులన్ స్వమిత్రులను బంధాపేతులన్ జేయ నై

పాటింపంబడె నిర్ణయమ్ము సఖలోఁ, బల్కెకా జెనగీ కమల్

గాటం బశ్రుభరమ్ములౌచుఁ దన యిక్కట్టున్, జనం బంతె, యీ

మాటల్ విన్న తిలక్ తలంచె నిజజన్మన్ ధన్యధన్యంబుగా. 177

గీ॥ స్మృతివధమ్మున నిరువైపు చెట్ల నీడ
లై తిలకునకు గతవిషయములు తోచె
హల్యాముకర్ష కోద్యమమున కాముదమ్ము
క్రావినముఖమ్ముపెట్టి నేత లగువడిరి. 178

గీ॥ అంతకును మున్నో యానాడొ యనుకొనియెను
వారి మితవాదు లని, వారి వాలకమును
తాను “లాహోరు” కాంగ్రెసులోన భూమి
శిస్తుగూర్చి మాటాడుచుఁ జెనకె నిటులు. 179

ఉ॥ మాటని భూమివ న్నెవరి మంచికొ యెల్లర మిందు నేటికేన్
దీరువునేసి విద్యగడిచేరినవారిదె కాంగ్రె సన్న పెన్
దూరునుఁ జాపి దీనికి విధుంతుదమోక్షితచంద్రకాంతి చే
కూరిచినామొ? యిందు ప్రజ కోరినటుల్ మన చైదు లొప్పుతన్!

గీ॥ పార్లమెంటున సభదృష్టి పడని దొకటి
భారతవిభాగ మదియ, ‘పార్లర్టు వెబ్బు
రెయిడు రాబర్టు వాల్టరు కెయిసు పాలు
హంటరును నవురో’ జ్యాదు లందుఁ గలరు. 181

క॥ నెరోజీ యధిపతి, లా
హోరున కాంగ్రెసుసమితి, తదుక్తుల నలుగో
జీ రవళించు స్వరములుగ
నారజములు తనకు కొన్ని యయ్యవి యిటు లై. 182

ఆ॥ వె॥ పార్లమెంటునందు భావిభారతభాగ్య
పత్రరేఖ చెడదు, భద్ర మెపుడు
పుడమి నుండ నోర్పు చెడు మానవశరీర
మునకు దాని కెట్లు పొంత నెను. 183

మధ్యా॥ కాను బ్రతికియున్నయట్లు తగిన సాక్ష్యము చూపకున్న
చో నెలనెల పెన్న పెట్టు చొప్పుడదో యల్లె భారతన
మీనదారిద్ర్యసాక్ష్యమున మెప్పింపకున్న లిండనున
హలాహలపాలకులనుండి ధన మూడిపడదు సాయముగ. 184

ఉ॥ లక్షలులక్షలున్ జనము లావటిపోవుచునుండ నిత్యదు
 ర్భిక్షముతో తలా సగటురీతిగ రాబడి యేట నిందు ఋ
 త్విక్షిత మిర్వదా? యిరువదేడొకొ! రూప్యము లంచుఁ జాలనం
 బక్షమ మోనో సారవిభవాంహతిలో హతి దాని కయ్యెడిన్. 185

ఉ॥ ఐరిషువార లేలుబడి కైన బొటాబొటిఖ ర్పొసంగి, స్వో
 ర్విరుధిరాయితాయ మొరుఁ బీల్చగనీక స్వదేశకోభక్తై
 తారె వ్యయం బొనర్చుకొని తారె మహాపదపుల్ భజింపగా
 మోరములం బడన్ బ్రతునుకున్ దొరికెన్ బ్రజ భారతమ్మునన్.

అ॥వె॥ అడిగె నొకని నొక్క డాతని కొట్టలే
 దేమి? నన్ను గొట్టనేల యనుచు
 వాడు చెప్పె నతడు బలవంతు డౌటచే
 కొట్టఁ జాల నిన్ను కొట్టితి నని. 187

ఉ॥ ఏ నిటవచ్చునప్పుడు వచించెను హక్కులపొందు గూర్చి నా
 తో నతివాదిమజ్జనము తో డిది మీకు, త్వడీయ కాంగ్రెసి
 యానము మా యనం బొకటె యంచును లండనునందు పాలనా
 స్థానిస్వరాజ్యవక్షలనితై రిషునేత, శుభమ్ము లీ నుడుల్. 188

గీ॥ తన శుభాకాంక్ష లందింపు మనియె నతడు
 పేరుపేరున కాంగ్రెసువారి కెల్ల
 నీ విధము తోడు మన పోరఁ బోవు ముందు
 తొడుగుకొనుజోడు, భారతితొడపులార! 189

ద్వి॥ ఇంతకన్నను నెక్కు వేమి వచించు
 క్రాంతి నన్నగ నుడి రాజి నౌరోజి. 190

క॥ అది పూనాకాంగ్రెసు, తా
 వదలుకొనెన్ గార్యదర్శివదవిన్ విగుత్తై
 నది యంగీఁ బలెఁ గలహము
 పదమునఁ దీక్ష మయి సంఘసంస్కరణకథన్. 191

గీ॥ అకలి జనింప జతరాగ్ని యటులు కాంగె
సాది ముర్మురసమవచోవాది యగు సు
రేంద్రినాథబెనర్జి వాచించె నధిప
తిత్వమున నుండి ప్రజతెల్వి త్రిగుణ మగుచు. 192

క॥ ప్రజలార! యైకమత్య
స్రజ మై యీనాటి సభ స్వరాజ్యము నే మై
నిజక క్తి నేలుకొనునో
ఋజువొనరించె నిక దొరల యీగియె వలయున్. 193

ఉ॥ నాలుగునూర్ల లక్షల జనమ్మున కచ్చట పార్లమెంటునం
దే లలి నొప్పెనో ప్రతినిధిప్రజ మేడును నూర్ల కిర్వదే
మో లఘు వొచు సంఖ్య, నిటనో పదిలక్షల కొక్కడేగతిన్
బోలునో! శాసనాస్థలఁ బ్రభుత్వము న్యాయ మెఱింగి వల్కునే.

గీ॥ తాము చేసినవానిని తామె విఱుగ
గొట్టుకొన రెట్టరేనియు, గొట్టుకొనెను
ప్రభుత వాగ్దానముల నేల? ప్రజలు కారో!
భారతీయులు, నడిగెడివాడు లేడు. 195

గీ॥ పోలులో నెంతో యంతియ పొడుగునను వ
చించె “వాల్పోలు” ప్రభుత చలింపదు స్వయ
మ దొక యంత్రమె తొలినుండి యని ప్రజ కదు
వవలె దాని జ్వాలాయితబలమున నని. 196

గీ॥ లే దయా దివాలాశీయలేదు దేశ
మని పలుకుఁ బ్రభుతామణి, యగునుగాక!
యా దివాలాను చేరుట కేది వాలో
తత్సరణిఁ దాను చనుటలే దనవశంబె? 197

మధ్య॥ దండయాత్రల కిట నుండు దండిపాజున కగు ఖర్చు
నిండియా భరియించి యిటు లేల? రై న్యంబు నొందవలె
నండయో మనకు నీతికి విడాకు లిచ్చిన రాజకీయః
ముండు నెట్లక జనంబు కటికుప్పునీర్నుయి నాశ్రయించి?

- గీ॥ “ప్రైడరాల్”న్ శివాజీని నాంగ్లవిభుత
సేనలో సుజేదార్లనుఁ జేయకున్నె!
వారె యిపు డున్న, నింతకు భూరి పదవి
భారతీయున కిడ భూమి యొరగిలదో! 199
- ద్వి॥ తినుట కన్నము లేదో తెగబడి జాతి
యొనరించు నెదియేని, ఘనప్రభుత్వంబు
యూరపుజాతికి నొరఁ దీసిపోదు
భారతప్రజ యని భావించు టురపు. 200
- శ॥ లండను కాంగ్రెసు మాచే
వెండిని గొనె ఖర్చులకు, లభించెఁ బయిడి త
నృండితసాహాయ్యాకృతి
మెండువిలువ నుజనసఖ్యమే యెం దైనన్. 201
- శ॥ ఏదేని రాజకీయము
తాదృతమున్ గాక ఫలము నందుకొనదయా!
ఏదో యొక పక్షము మన
మేదినికై లండనునభ మేకొన వలయున్. 202
- శ॥ వెనుకకుఁ జూచుకొనుచు దు
న్నునొకా! పొలముదున్నవాడు, నూల్కొనవలె న
య్యనువున దేశాభ్యుదయం
బునఁ బురుషుం డవధి వీటువోనివడిమెయిన్. 203
- ఉ॥ ఏత్తుననున్నవారికి లభించును నిర్మల మైన గాలి,పై
కెత్తిన మానసమ్ములకు నే మతభేదము లేని భావ ము
వ్వెత్తు లభించు, దానఁపిలిపిల్లును దేశము, రాజకీయముల్
మెత్తగ వీవ రాజుకొని మే లిడు, వీవన తృప్తిలేమియే. 204
- ఉ॥ తూర్పునఁ బుట్టి నాగరికతోన్నతి పశ్చిమ మేగె సూర్యమా
ర్గాద్విభజేక మౌచు, నధమర్గము పశ్చిమ మిప్పుడేని తా
తీర్పగడంగుగాతు తన దీర్ఘబుణంబు నిజోత్తమర్గ మౌ
తూర్పున కేతదర్థితము చోడనె యిచ్చి గృహీతభాగ్యమున్. 205

వసంతః॥ ఏనాటికేని లభియింపక తప్పదండీ!

యీ నేలవారికి స్వతంత్రత కాంగ్రెసండన్
యీనాడు కాదు, మన యీక్షలకంద, దై నన్
దానన్ లసింతు మన పుత్రులు పౌత్రు లెల్లన్.

206

ద్వి॥ జరిగిన చరిత యుత్సాహకారణము

జరుగఁబోవునది యాశ్చర్యకారణము.

207

క॥ గంగాతటజనితర్నిత

రంగిత మాశీర్వచఃపరంపర తో దై

పొంగులు గా కెట్లుండును?

మంగళములు కాంగ్రెసుద్యమంబునఁ బ్రజకున్.

208

ఉ॥ కొండలు నేడు దివ్యపురిఁ గొప్పున చాల్చకమున్ను, పెన్నల

గ్గాండరుసేన “తైగ్రీసు”ను గాంచకము, న్నలఁబాబిలోనియా

పండితదృష్టి చుక్కలకుఁ బర్విదు మున్ను, ప్రభాత మెల్లెడం

బిందువుగాకమున్ను, మధుమతగృతిభాషలు భారతమ్మునన్.

209

గీ॥ అంతపెద్ద సురేంద్రవాఙ్మయముందు

నా సఖుని యివి నుడులు భక్త్యములు పెఱుఁ

దక్కినవి ప్రజాశనార్థజల మిడియె

ద్రాక్షమధు విడుఁగాక దొరతనమునకు.

210

గీ॥ ఎంత సొగసుగ నుండె! సఖాంత మగుదు

తన శివాజ్యత్పవారంభమును శివాజి

నా బెనర్జీ సుతించి మాటాడిన విధ

మటులె యెంత మాళవోక్తి యందగింసె!

211

క॥ ఒరవడిగ “మాజిస్” తగు

సురేంద్రనాథునకుఁ, బెణులు చోద్యపు తెలివిన

మెణిసను శివాజ్యాదుల

కరణిఃస్వదేశమతిపొంగుఁ గల్పింతురొకో?

112

- గీ॥ కేంద్రసభ గవర్నరుసభన్ గేలు సాచి
తెమ్ము ధన మనుటను తాను దెప్పిపొడిచె
భర్త స్వధనమ్ము వెచ్చించి భార్యధనము
కూడ లాగికొనుటయె యీ జాడ యనుచు. 213
- గీ॥ కాంగ్రెసునఁ గలకత్తావిగమమునందుఁ
దుఱుకలకు వారి పొర లెన్ని త్వరగఁ గాంగ్రె
సీయు లాటకుఁ బ్రసిడెంటు చెలగఁ బలికె
భాసవధయాని “రహమతుల్లాసయాని”. 214
- గీ॥ భారతీయున కేట రాబడి తలసరి
యెంత? పండొమ్మిదవవంతె యింగిలీషు
వాని రాబడిలో, వీని దై నికంబు
కూలి యెంత? పలుచోట్ల నొక్కొటి యణాయె. 215
- గీ॥ భారతమ్మున నిపు డెంత ప్రజల సంఖ్య?
యిరువదియురెండు కోట్లు, న డెంత బ్రతును
నందు? నాలుగు కోట్లై, యీ చందమున న
తండు పలు లెక్క లెంత సత్యముగఁ తెప్పె! 216
- జానె॥ ఎంత విస్తరిల్ల నేమి కాసనసభ
భారతీయు లైన ప్రతినిధులకు
వోటుహక్కు లేదు, భూరి యయు్య ప్రజది
తెలివి గవ్వ, బ్రభుతది పెనురవ్వ. 217
- గీ॥ తాను కాసనసభ నభ్యు దైన నేమి
ప్రజకుఁ జేయఁజాలడ మేలు ప్రభుత నెదిరి
గ్రుడ్డిలో మెల్ల గోఖలే కొంత మేల్, షి
రోజిషా వలె నత డాంగ్లరోచుండు. 218
- జా॥ రో జొక వింత నాటి యిరు రోజులు, వాత్మసుహృద్విచారణన్
పోజరు తాను కోర్టు, కది యారసి మూగి జనుల్ తిలక్పావో
రాజుకు కై యటంచు వలరం బదివేపురు చూచి యో! నుదీం
ద్రా! జనసేత వీవె యని త న్నధికారి నుతించె ముగ్ధు డై. 219

చ॥ ఇటులు తలంచుకొంచు నిదురించె నహో! గుఱకన్ తిలగ్గుభో
దృటు, డట బద్ధుడైన తొలివాసరమే గుఱుకొట్టి నిద్రలెన్
ఘటిత మెడందలో దిగులు కా దది యోజన గాని, మై కృళిం
చుట వెతచేతఁ గాదు హితభుక్తము లేమినె గాని వానికిన్. 220

మధ్యా॥ మొదటిశ్రుతిప్రతిని మాక్కుముల్ల రంపఁ జదివి దాన
మొదట నార్యులు వసించిన దుపోత్తరధ్రువమె యటంచు
విదితము నేయు గ్రంథమును విరచించె బంధనంబుననె
యెదలకుఁ బఠఁ దివాచీల కెన్నో రంగులు వేసెఁ దిలకు. 221

క॥ పూనా నగరము దేశ
ధ్యానుల పురుటింటి యూయె లని వే రొందెన్
నానాసాహేబుదడము
లోని యనేకులకు నందులోనే క్రిడల్. 222

గీ॥ తన్మహారణమారణ తప్పి వచ్చి
విభృతకాషాయవేమై లై విడిసిరి కతి
వయులు పూనాను బొంజాయిపురమునందు
విప్లవము నూటిపోయుట వీరి వృత్తి. 223

క॥ వీరిని పేర్కొనియే హ్య్యాం
భారతజాతీయసభకు భవదుం డగుటల్
వీరికి హితు లతివాదులు
పోరామిచెలుల్ క్రియాప్రపూర్ణులు మెఱియల్. 224

గీ॥ కలడు తాకురుసాహెబాభ్యాకు డొకడు
వఱగు నొక “డగమ్యానంద వరమహాన”
మఱియుఁ గొందఱు చట్టము సఱకుగొనక
దొరతనము నెదురగ మదిఁ దొలుచువారు. 225

అ॥ యన్న మెట్టి దైన నది ధర్మబద్ధము
ఫలిత మెపుడు ధర్మబద్ధ మగునొ
యింటి నఱుమువారి గెంటుటలో నెట్టి
క్రూరకర్మము నఘ దూర మగును. 226

ద్వి॥ రాజు కా డాంగ్లు డాక్రామకు డగుట
రాజ విద్రోహచర్య యెదియుఁ గాదు. 227

అ॥ వె॥ విష్ణు వై నఁ దదంశభవిష్ణు వై న
చావునకుఁ దెగించినపుడె సర్వ మిడును
భక్తిఁ జూపఁ ముజ్జన్మలు, శక్తిఁ జూప
నొక్కటే జన్మ ముక్తికై, యదిత మిదియు. 228

కా॥ గీతాచార్యుడు కామహీనకృతి నగ్గించెన్, బ్రశంసించె హిం
సాతాదాత్మ్యము పోరు, పోరును సకామంబే కదా?, కాదు, త
న్నితార్థం బిది దేశశోభకూట కై నిష్కామ మౌ నెట్టి దే
నీ తత్కర్మ, సకామ మౌ నది సఖా! నీ శోభకే మూలమో. 229

క॥ ఎవడు ప్రజోపద్రవపే
తువౌ పులినిన్ ద్రోవ కాచి దుస్మితటులు దు
స్మవలెన్ వాని, బ్రభుశతో
జవరముకై ప్రోగుసేయవలె నడిదములన్. 230

క॥ అన్యాయస్థులఁ జంపగ
నన్యాయముసేత తప్ప, దది తప్పును కా
దీ న్యాయము కృష్ణం డన
ధన్యు లియిరి పాండవులు తదాచరణమునన్. 231

గీ॥ ఇట్టి చెయ్యులు మనతలఁ బుట్టె నెట్లు?
బ్రటనుముఖ్యదేశమ్ములం బిక్కటి
పొగడఁబడినవి; దేశార్థము తమ దేహ
మాహుతి యొనర్చి యర్పిత లందు నిందు. 232

గీ॥ కలియుగమ్మున నైదు వేల్ గడన నేండ్లు
శత్రుమిత్రభేదము దక్క జనులయందు
వర్ణభేదమ్ము లేదు, సువర్ణ మొకటె
భారతీయత, గుణము లాభరణములును. 233

మ॥ అతివాదమ్మున మేలుకాంచి మన బోంట్లాత్పాఠం బిట్లు సే
యఁ తెగింపున్ గమనించియెల్ల ప్రజయున్ హుమ్మంచులంఘింప నొ
క్కత్పటం బోదొకొ! పెద్దగాలి కొగుడా కై పారతంత్ర్యంబు న
న్న తదుదోధము దుద్దుగాగ నరవిందా లెన్నియో డెందముల్.

శా॥ వంగీయుం 'డరవిందహో' వ్షహజు డౌ 'వారీంద్రు'తోడం 'బరో
డాకా' గావుండె ,నుప్రధానపదబీలబ్బుండు, విద్యాలయం
బున్ గర్వింపగఁ జేసె నా పయి, బ్రిటన్ లోనే స్వరాజ్యాప్తికై
సాంగం బౌ ననుశీలనమ్ము గలవా రా సోదరుల్ పెక్కిటన్. 285

ఆ॥ వె॥ వారి చూపు తెల్లవారి యాననమున
నెలుపుబొట్టుఁ బెట్టు నెలుగనట్లు
కవిసి వారి నవ్వు కాంగ్రెసువారికి
తండులములు పెట్టు కొం డ టంచు. 286

చ॥ తనువున నంతరింద్రియకదంబము వోలె నెసంగె భారతం
బునను స్వతంత్రతానభలు, బొంబయి నట్టి దొకండు, నందువా
రస శపథప్రకర్ములు గరాసులు కాని కరాసు, లన్నతో
ననుజుడు నిందు, గీత రసనాగ్రమునందు కరాగ్రముం దటుల్.

చ॥ కడుకొని క్రాంతికారులముగా భరతావనిదాస్యము క్రికై
యొడలునఁ బ్రాణ ముండువఱి కోడకపోరెద మంచుఁ గొల్వలొఁ
దడవెడు నెల్ల సంగతులు దాతుము, దాచనినాడు ప్రాణముల్
విడుతు మ టంచుఁ, జేసి రరవిందుడు సోదరుడుం బ్రమాణముల్.

వసం॥ దాశేర్కథానామక గ్రంథమున్ మున్
వ్రాసెన్ దివోస్కరు, స్వరాజ్యపదంబు వాడెన్
భాసించె నద్ది యరవిందుని బుద్ధిలో, న
ట్లే శుద్ధపూర్ణిమ స్వతంత్రతయర్థ మౌచున్. 289

మ॥ అరవిందుం డొక వంగముఖ్యుని జతీంద్రాఖ్యున్ బరోడామహీ
శ్వర నై న్యమ్మునఁ జేర్చి నై కవిధకప్రప్రౌఢుఁ గావించి యో
దటొ వంగంబున దీవెచే దివె లటుల్ తత్కృతనై న్యుత్తమ్
మెఱియన్ దా మొదలై రణంబును దలంచెన్ రాజ్యసంహారముగ.

గీ॥ ఎవడు యోగాశ్వముననుండి భువిని పడెనో
వాడె యిత డరవిందు డై వఱలినాడు
మఱలినాడు విజాతిని దరియఁ గొలుపు
కొఱ కని, స్వజాతికళఁ జెంపఁ గొఱలినాడు. 241

వియో॥ అరవిందకృపాణలాంఛచ
స్ఫురితచ్చన్నసదస్సదస్య డై
యరవిందుడు భారతీయదా
స్వరుశద్వాగసి లండనందుచన్. 242

కా॥ స్వాతంత్ర్యంబును రాజకీయముగ నెంచం, డాత్మ రత్నముగా
నా తథ్యస్థితి దాని కాంతిగ సమష్ట్యాత్మన్ స్వదేశముగా
నా తారశ్యము మాయఁజేయు నతనిన్ హంతవ్యుగా నిర్గురుం
డై తా యోగము పట్టుచున్న యరవిందాధ్యాపకుం డెంచడిన్.

గీ॥ గిన్నెలో నీరు కత్తితోఁ గెలికి యోగి
యొకడు మంత్రించి యిడుటచే నూదినపుడు
బూది పోలిక వారీందుఁ పోసరిలిన
జ్వరము పోయె, యోగమ్మునఁ జెరిమ మిగిలె. 24

ద్వి॥ అరవిందు సందేశ మామహారాష్ట్ర
మరులకు వినరాని య శరీరవాణి. 245

కా॥ పూనాలో నొకతల్లి పూనె హృదయంపు బుట్టుమచ్చం బలెన్
నా నందుల్ హరు వాలునందు మొనలె, నాదేశమున్ దోచు దు
శ్శ్రేణిన్ గుమ్మరొయేమొ! రంగు లయి భాసింపింపరేమో! ధ్వజ
శ్రీ నన్నట్టిది చింత, పారుషము దాల్చెన్ జారుషీరూపమున్.

గీ॥ దేశభక్త్యంగణమున ముత్తియపురంగ
వల్లి యైన యా తల్లికి వారు కొడుకు
లిద్దఱావేక రాన్వయు లిద్దఱొకరు
ధనితశపథు లా వంగసోదరులు వోలె. 247

శా॥ హిందూధర్మసముద్ధరద్దన దతాదృక్స్సంసదామూర్తికిన్
డెందంబున్ వచనంబు కర్మయుగ సందిపింతు రీ మూపురున్
బొందుల్ మూడును ప్రాణమొక్కటి; కరంబుల్ రెండెయ్యై న నా
బుం దా మూడును మూడునాటయినపీఱుల్ గాపు సంకల్పముల్

గీ॥ వారు ముపురు "దామోదర బాలకృష్ణ
వాసుదేవుల్", మహారాష్ట్ర భాగసభకు
నేత లాయుధ విద్యాః సీతులనుగ
సభ్యులఁ బొనర్తురు, గరిడిసాల కలరు. 249

క॥ ఆస్థములు సనా విలసన
లాస్థములును, హస్తములు చెలంగు భరతభూ
దాస్థవిమోచనదీక్షా
భూష్యతఁకంకణప్రకస్తములు వారలకున్ 250

క॥ వారి గజేశోన్నవసభ
సారిం చె నకాలసాంధ్యసారరుచి నలం
కారమున, ననుజభాషణ
మై రీతికిఁ దొడుగుఁ దొడిగె నగ్రజ నుడుగుల్. 252

క॥ ఆదర్శము మనకు శివా
జీ, దోరింపవలె వాని చెలువునఁ బ్రభుత్వన్
వై దేశికమును మనము ని
నాదోత్సవకర్మ లది వినా కుత్సితముల్. 252

ఉ॥ స్త్రీలు వలెన్ కథల్ విమట సిగ్గు, స్వతంత్రతకై తృణంబులం
బోలికఁ బ్రాణముల్ విడువఁ బోటున నిల్వవలెన్, నిరర్థక
స్త్రీలు శరీరముల్ పరుల సేవలలోఁ బరతంత్రముల్, ప్రజల్!
మే లిపుడైన మేల్కొని యమిత్రుల రాచుట లాలఁ బ్రోచుట

ఉ॥ ఉండిన రాజ్యమేలుకొనుచుండవో! యూడిన స్వర్గమేకదా!
గండరగండ! కొంతికొడుకా! కృతనిశ్చయుడా! నశస్త్రిడా!
భండనమాడ లె మ్మనుచు ఫల్గుణుఁ గృష్ణుడు పల్కె, ధీరతా
మండనముల్ తదుక్తులు సుమా! మనలన్ గని పన్నినట్టివే. 254

చ॥ ఒకప్పుడు సర్వదిక్కుల మహోజ్వల మైన స్వతంత్రతాఖ్యః జం
ద్రిక నెడ మీక కాచినది దేశము భారతిమే కదండి! నే
డు కటికి చీకటండి: యిట దుల్లి తిమా మన? మట్లు కాదె: శీ
వకులమె, యైన నేమి హృది వాడిమిలే దభిమానహీన మై. 255

క॥ మా రవము పాడబాంబుధి
గా రాజిలుగాత! నిన్ను గానము సేయన్
పేరంబా! మా యిండ్లు న
దా రై పుల్లంబు లగుత త్వత్పూజనకై. 256

క॥ చాపేకరులమె కానీ
చాపము కరమందు లేదు స్వామీ! భరతాం
బాపృథుబాధావిమనిధి
యే పొలుపున వట్టిపోపు నెట్టివి సుఖముల్. 257

ఉ॥ నిన్ను భజించుచుంటిమి గణేశ్వర: ప్రాణసపుత్రపుష్పని
ష్పన్ననమర్చనన్, జీవరి జన్మము చేయకు దీని మాకు, బెన్
గన్నుల మ్రోత గర్జనముగా భరతోర్విస్వతంత్రతాప్తి దా
క న్ననమేఘముల్ కురియుగాత: మిరమ్మద మస్తదంగముల్.

క॥ జనతతి నెంచి గణపతిన్
గణుతించి వచించి మిగులకాలం బిటులన్
గణనియుడు చామోదర
మనీషి కలిగించె మంచుమయికిన్ వేడిన్. 258

మధ్యాహ్నయన్నదమ్ములకు నతిహితు డల తాకూరుసాహె
బాయన బొంబాయిపురరహస్యకేంద్రసమితివతి, వి
నాయకు చరితి తర్వాత నతనిగనఁ జనినపుడు ని
హా యిడి ప్రభుత పట్టుకొనె: గడగి చాపేకరాగ్రిణి. 259

మధ్యాహ్నకాలకృష్ణు డన్నతోడఁ బాల్గొని రాండును చంపి
యోలమానగొనియె నడవి, నుండు చోటు తృతీయుడెఱుగుఁ
గూలువ నెంచెను భటులకున్: బెద్దయన్న పట్టువడ
మూలమైనట్టివానిఁబెను ముల్లె కాశించిన వాని. 261

మధ్యా॥ పాలకుల్ నరె యనఁ దిలకు పటతెంచి చాపేకరాగ్రు
జాలిమైఁ గొగిలించుకొని స్వామి! నాకు భగవద్గీత
చాలు కనుల కద్దుకొందు జన్మించి నినుఁ గను గొందు
నీ లలిం బలురు నా స్మృతున కిచ్చె నశ్శక్తిన్నపున్తి 262

చ॥ ప్రిదులదు జాడ రాండు నయిరెస్టును పోయిన త్రోవ చక్కగా
నె దొరకు మీకు నెల్లరకు నింక, మదీయులు మేము పోవ మ
మ్ము దొరయువారు వే లగుచుఁ బోడిమి చూపెద రంచు నేల్పడిన్
మెదలెడి తెల్లవారి కని మే కొనినా డురి కగ్రజన్ముడున్. 263

మధ్యా॥ శవదహనస్మృతు తిలకు జరిపించె, వ్రేటుగొన్నట్టి
గవరనమోముఁల్లి పులి గాండ్రించి కన్నీరు త్రావు
చు వినిచె వాసుదేవునకు సుతమణి! యిర్వదిశ్వేల
కెవడు పాల్పడెను వానిని వధింపరా! తత్క్షణ మనుచు. 264

గీ॥ జరిపి యల్లె యాత డడవిఁ దిరిగె నన్న
తో, దొరకి యిరువురు నురి దోరినారు
వీరమాత యేల్పడిని శపించె నశ్రు
ధార దోసిలిగొని నీవు నాకెద వని. 265

మధ్యా॥ రేనడే యొక డురిఁ బడియె, రెక్కలూ డిన డేగ లాస్థ
లోని యెల్లరు, “మహారాష్ట్ర”లోఁ బ్రకాశిలఁ దిలకు నఖి
మానితవక్త్రికలోన మాణిక్యసభ్యాక్షరములు
మానితుల్ చాపేకరు లసమానభారతభక్తు లనుచు. 266

గీ॥ హత్యచాటున నున్న దనంతదేశ
భక్తి యని లజవతిరాయి వ్రస్తుతించె
నవయుగోదయమున కిది వాంది, వీరి
జీవితమునకు జాతిశేషాలు ననుచు. 267

క॥ చాపేకరులనుగూరిచి
యావత్రకుటీరగృహమహాగ్రాష్ట్ర మహా !
బాపురె ! యీ కొడుకులగని
నాపె నరిసింహి యనుచు నభినందించెన్. 268

అ॥ వె॥ వారి త్యాగవర్ణ వార్తలు వత్తులు
కలకలమ్ము భరతఖండ మెల్ల
కొంత పత్రిగణము కూపారపారంగ
తంబు, లండనురము తాడితంబు. 269

గీ॥ ఇండియాస్థితిలో బ్రిట నుండియున్న
నిట్టి సాహసకృత్యమ్ము తెన్ని చేసి
యుండెడిదొ యీ వఱకె పత్రికోత్కర మని
తరప్రవృత్తముగ నని కొందఱుని రచట. 270

గీ॥ అటులు పల్కు బ్రిటనువారి నావలేద
దేశభక్తికి సానుభూతి లవమేని
యిండియనుపత్రిక కథింప మండిపడెడి
నింగిలీషువిభుత యని రిచటి బుధులు. 271

గీ॥ 'శ్యామజీకృష్ణవర్మ' ఘూర్జరనివాసి
భరతఖండస్వతంత్రతాభండనాసి
దీనికై పన్నుగడ యిందు దీటుకొన ద
టంచుఁ బయనమ్ము కట్టె లండనున కపుడు. 272

మధ్యా॥ నాసికాపురము కాపురము నలువొందు సోదరత్రయము
భూసురరాజపాలనవిభూషాయితచతురమంత్ర
భాసురసావర్కరన్వవాయము, మాతృబోధ విగ
తాసుభయము, కడు మంతు తండ్రి దామోదరపంతు. 273

శ్లో॥ వారు 'గణేశ వినాయక
నారాయణులున్', బ్రతిన వినాయకు డూనెన్
భారతరిపుమర్దనమున
నాటునుబిడ్డయేండ్ల బాలు డంబిక యెదుటన్. 274

క॥ అట చావేకరుల వధము
నిట సావర్కారుశపథ మేకావధు, ల
చ్చటివారి త్యాగపథ మి
చ్చటి వీని కవిత్వరథము సాగించికొనెన్. 275

క॥ సావర్కరు వాంఛాఫల
శేవధి నెలకొల్పె సంస్థ, చిలువలుపలువల్
గా వెలయుచుండె శాఖలు
యావద్రాష్ట్రంబు, వంగమందు సనుగముల్. 276

ఉ॥ స్వస్థలమందు సభ్యులను భ్రాత సుశిక్షితులం బొనర్చు బూ
నాస్థుడుగా కళాలయమునం బరియించు వినాయకుండు స్వి
న్నస్థవతిత్వ మాంభటితనాయక మాత్తవిదేశ్యవస్త్రుక్
లాస్థగితాంబరజ్వలనలాస్యము హోళినిఁ జేసె వండుగన్. 277

గీ॥ తిలకు బంధనాలయవిముక్తిమెయి వచ్చి
యిల్లు తిరునాళ్లు గాగఁ గొన్నాళ్లు నిలచి
ద్రవిడభూలక్ష్మి జయమాల సత్కరింప
నించి లంక గమించి యేతెంచె మగుడి. 278

గీ॥ జామమును ప్లేగు పందెము చఱచుకొని ప్ర
భుత్వ మండగొని విజృంభితత్వమునఁ జె
లంగె ననవలె, రైతుల వెంగలితన
మిందు లేదు కాంగ్రెస్వర్గముభువులార! 279

ఉ॥ రైతుల చేతి పంటలను రాలుపుకొన్నది, తదృలమ్ముకై
శ్రోతములందు మంత్రముల జోకగ నూదిన దెన్నొ ముచ్చటల్
లోతును చూపి భావిని హలో! సుఖ మున్నదిటాం డటన్న, దీ
భాతిఁ బ్రవర్తిలెన్ బ్రభుత, వ్యాధియు నాధియు సాకు లీ యెడన్

క॥ పదునై దేడులనుండి వి
పద యనినను, వినని ప్రభుతపై నొత్తిడిఁ దే
గదఱించె జేగు మనల న
నెఁ దిలకు 'లక్ష్మీ' పురీషనితకాంగ్రెసులో. 281

గీ॥ ఒక్కటియు రెండు మూడు నా లిక్కరణి గ
 ణించి బొంబాయిరాజ్యపాలించితేత
 రక్రియలఁ దెల్పి కా దండురా? యెవరయి
 న నిట వీరి నని సవా లొనర్చెఁ దిలకు. 282

మధ్యాఃణట్టి నుడుల్ పల్కరాద యిచ్చట, వీని తీర్మాన
 మట్టులుంచుము, విరమింపవా యాధిపత్యనునుండి
 నెట్టన విరమింతు నే ననె “రమేశచంద్రదత్తు”, ప్రజ
 రట్టు తెలుపరా దని యనరా దెవండే ననెన్ దిలకు. 283

శా॥ సుశ్రేయఃకృతిమైఁ బ్రజన్ దనుపగా క్లొంబుల్, మహారాజరా
 జశ్రీ లందఱు, రాజపూజితులు, పెల్చన్ రాజమాన్యల్ “త్వమే
 వ శ్రీమానసి లోకమాన్య! జనతాభవ్యప్రతిష్ఠాపనే
 విస్రబ్ధా వయ” మంచు మెచ్చెఁ దిలకున్ విస్ఫారవిద్వత్సభల్. 284

గీ॥ ఒక మహాసభ లోకమాన్యఁ బొగడుచు వ
 చించె నతని యుపాధ్యాయవృత్తికాల
 మెంచి, భరతోర్వి తన్ను దా నేలుకొనును
 జాగు జాగే పదునొకండు సమ లటంచు. 285

కా॥ తన రంగు తగ్గకయ ద
 ర్శన మిడి పుంభావవాణి సత్యభువిన్ జే
 రె నని తిలకు శ్రద్ధాంజలి
 మునుపడి ఘటియించె మాక్కుముల్లరుకు సభన్. 286

కా॥ నా గురువు, నాదు జీవము
 నా గరిమముగని గతించెనా! పవలున్ రే
 లే గురువు లయ్యెను గడచు
 లే గతి నని పొగిలె రేనడే చన గోళ్లే. 287

చ॥ తనదు కుటుంబమం దొకడు తక్కువ యయ్యె నటంచు గేస్తుగే
 న్తును దురవిల్లె, నా కతడె తొల్లఁ బ్రవేశము రాజకీయమం
 దునఁ గలిగించె, వాని నుడితోఁ గృతితోడ మరాటజాతి చే
 తన మని వాకొనెన్ దిల కుదారసదస్సున రేనడేమృతిన్. 288

గీ॥ ఎందు కనవలెఁ బ్రభుతయు నెంతో చేసె
నాయకులు నెంతో చేసిరి సాయము ప్రజ
కవసరమ్మునఁ, గల దొక యవధి యెట్టి
బెట్టిదమునకు నని తెల్పి ప్లేగు పోయె,

289

గీ॥ ఆ మహావ్యాధివేళ గోళ్లెమనీషి
ప్రజకుఁ జేసిన నేవ చెప్ప వశమానె!
బాలగంగాధరుడు నల్లె పాటువడియెఁ
గాలిఘట్ట మేగిరి వారు కాంగ్రెసుకయి.

290

అరవింద ఖండము

మధ్యా॥ క అవులో నధిక మాసంబుగాఁ దలంచెద రని యొకరు
మరొకరి యింటి కాతిథ్యమతిఁ జన నెంచని దినము
లరుగుపై నున్నట్టి వాని నరని తల్పులిగించు దినము
లరుదెంచె జనపదమ్ముల కడవులన్ గార్చిచ్చు లట్లు. 1

ఉ॥ పండు పంటవెన్నెలలు ప్రాకెడు చీకటి నేలసొంపు లె
న్నండొకొఁ యంచు దేశము కనంబడెఁ గన్నుల నీరు క్రమ్మి, ప
ట్టెండును లేక యన్నము గతించెడు పేదలు పల్లెలందు లే
కుండుట లేదు, నిర్జలము కూపము నిష్కరుణాత్మకై వడిన్. 2

మధ్యా॥ అల్లుకొనె నకాలజీర్ణ తావస్త ప్రకృతికి, సుమన
ఉల్లసనము లేదు, మాడె నోషధు, లారోగ్యశిశువు
తల్లిడిల్లె, నెటు పోయెనొకొ! దాని జనని వర్ష, జనకు
డుల్లము చెడి యంటియంట కున్నాడు హేమంతముతువు. 3

క॥ ఈ స్థితిలో జాతీయమ
హాస్థ మొనసె రాజధాని యం, దధ్యక్ష
త్వస్థుడు వాఛా ప్రజలన్
స్వస్థులఁ జేయఁ గడు రాల్చె వాఛాఫలముల్. 4

అల్పా॥ చెప్పె “దిల్లాయెడుల్ జీవాచా” క
కుప్పులఁ దన కిర్తి కుప్పల్ గాగ
నొప్పె “సోక్రటిసు” తుల్యుడు రనడె
య పుండితాత్మ కాంత్యఖిలీచి. 5

అ॥ వె॥ ధీమహితుడు రానడె మహాకవి ‘జాజ్ఞి
యిలియటు’ పలికినటు బృందగాన
మందుఁ జాల్గొనంగ పరిగె స్వర్గమునకుఁ
దేజరిల్లుచుండె దేవునెదుట. 6

- క॥ మన గ్లాడ్స్ మన “మాన్లే”
వినిచిరి ఘనకృతు లయి ప్రభవించురు ఘను లం
చు, నెఱినడక గుఱుతులు మన
మును కాల మను నిసుక నిడి పోవలె నుండి! 7
- గీ॥ ధర్మపాలనమునఁ జరిత్రన్ బ్రసిద్ధి
కెక్కినా రిరువు ర శోకచక్రవర్తి
చక్రవర్తిని “విక్టోరియా”, క్రమించు
గాపుతన్! శాంతి నీ దొడ్డగరితయాత్మ. 8
- మధ్యా॥ స్వర్గీయు డాస్థానకవి నులై టను డన్నలై యామె
నిర్గమించి దివిఁ దాల్చినది నిరుపమాన్లునవత్రసుమ
వర్గసంగ్రథితకిరీటవర మనశ్వరము, కొన్నా శృ
నిర్గతయై యిడకయుండునే! కొన్ని హక్కులు మనకు. 9
- క॥ పక్షము పాతము లేని న
మేఘు వికోరియా జయిని యేల్చిడిలో
నీ ఊతిజనహృత్పేటిన్
రక్షితరత్నము తదాఖ్య నాల్పలకల దై. 10
- క॥ నయన మభారతదర్శన
మయినన్ భరతోర్వియున్నయనమున హృదయం
బయనంబు కలది యాయమ
ది, యామెయొడ లక టికముదినుసున నయ్యెకా. 11
- అ॥వె॥ గద్దె యొక్కగలదు ఘను దై న యువరాజు
మోకరిల్లి గద్దెమ్రోల నపుడు
భరతఖండ మగును భరదద్భష్టాఖండ
మిదియ కాంగ్రెసునకుఁ బొదలు నదను. 12
- చ॥ మరియొకమారు కాంగ్రె ససమాన నిజప్రభుభక్తి చాటుకోఁ
దరుణము వచ్చె, నిట్టి మన తత్పరతన్ గని యింతో యంతో మేల్
జరుపును సార్వభౌముడు నిజాననభాసననూతనోత్సవాం
తరమున, నిట్లనన్ సభ ద్విదా, యొకవైపున పిల్లికూతలున్. 13

రథో॥ గోఖలేముఖులు మెచ్చ వెండి వా
 గ్వోఖరీలసితు డయ్యెను వాచా
 యాఖువత్కిచకిచాయితబాధా
 మోఖరుల్ కఱపునన్ బ్రజ కయ్యెన్. 14

గీ॥ శక్తివంచన లేక విశ్వంబు దులిపి
 సాయ మొనరించెనుఁ గఱపుఁ జాయఁ బ్రభుత
 యెన్నికోట్ల రూప్యములు ఖర్చిడిననేమి
 దైవకర్తృక మీ పాటు తప్పదయ్యె. 15

చ॥ ఇరువదియైదుకోట్ల ధన మేల్పడి ఖర్చుపడె న్ని జంబె, యి
 వ్వఱపున నెన్నికోట్ల విభవంబును దేశము నష్టపోయె గొ
 డ్లఱి? పసిలేని సేద్య మగునా ససిలేనిది భాద్య మౌన! యె
 తెఱగునఁ బ్రాణి నిల్పు? నినదింపవొ యింతటనేని మేఘముల్.

అ॥వె॥ ప్రజలవలన నిండు భాండారముననుండి
 ప్రజలకై వ్యయించు ప్రభుతశక్తి
 పెక్కు వగునె! వ్రేలు ముక్కువైఁ బెట్టించె
 బెట్ట కోర్చి పల్లెపట్టణము. 17

మధ్యా॥ వచ్చిన వైస్రాయి యెదు వత్సరముల నే మెఱుంగు
 నిచ్చట బాగోగు లరయ నింక నైదుంట మెఱుంగు
 వచ్చినవాడు కర్ణ నిట ప్రజల కష్టచ్ఛేదనమున
 మెచ్చదగిన సర్జ నగుత! మీవత్సమజ్ఞార్థముడును. 18

గీ॥ వ్యయము నయ్యె నయోమయాధ్వమున నూట
 యేబదియు కోట్ల రూప్యమ్ము లెపుడో, యెంత
 యైన నే మిపు డారోగ్యహరితము లగు
 నీటి యొనరుల కిర్వది కోటులె గతి. 19

ఉ॥ బావులు త్రవ్వుకోఁ బ్రభుత పంచక రైతులకున్ ధనంబు, గో
 దావరినుండి వోలె సరిదావలి సర్వమునుండి నీరు జే
 త్రావలి కందఁ జేయక సరోవరవృద్ధికరంబుగాక యీ
 హావడి దెచ్చి తానె కఱ వౌ నిట, దీనిని గుర్రెఱుంగుతన్! 20

ఆ॥వె॥ భరతధరణి నీరభారకేదారసం
భరితభాగ్యసరణిః బ్రతుత చేయ
సంఘ మేరువసువః జవర, బ్రాహ్మవనంబు
వంట యెంతో సీధు వంత దొరకు. 21

గీ॥ వెండిరూపాయికే వదలొండణాల
కన్న విలువ లే దిప్పుడు కాగితమ్ము
రూప్యగౌరవ మొందె, నిర్గుణము, సగుణ
మైన తిరునకు నిది యుదాహృతంబు. 22

గీ॥ నైనికవ్యయకర్తన చాల ముఖ్య
ము, సహకారధవాగారములయు సంఖ్య
వృద్ధి కావలె, నిటుల నింకెన్నో కలవు
సుప్తవదనతు లివి కాని సొంపు వలయు. 23

మాలిని॥ శ్రుతియుగసుఖపాచాసుకమబ్రాహ్మి వాచా
ధృత మగు ప్రభుభక్తిన్ దేశబద్ధాసురక్తిన్
వితతముగ వచించెన్ వెండియున్' సన్నుతించెన్
గృతవిషయవిమర్శం బెంచి యాస్థాని వానిన్. 24

గీ॥ దక్షిణాఫ్రికాప్రజలయుద్యమముఁ గూర్చి
వ్యవధికర్తనదకు డధ్యక్షు డిడిన
వంచనిమిషమ్ముననె యెట్లా పలికి గాంధీ
పొందెఁ దీర్మానమునకు వామోదముద్ర. 52

క॥ తా వాచాయుతుడు బ్రిటన్
లో 'వెల్చి'దొరయు నితరులున్ భేషన నెం
తో పలికిన వాఙ్మూలవు
భావము గోళ్ల కథించెఁ బదుగురు మెచ్చన్. 26

గీ॥ ఎండ కెండి వానకు వాని యెప్పుడు గుప్పె
డున్ మెతుకులకొఱకు చెమటోద్బుజనము
స్వీయవాగ్దానవత్రము చివికిపోని
ప్రభుతచే సుఖవదు నికఁ బలికె గోళ్లె. 27

- అ॥వె॥** అన్నమాటతప్ప దాంగ్లవిభుత్వంబు
మాటలోని శబ్దమండలమున
కన్యవిధము చెప్పు నర్థము ననె మృదు
గల్గఁ ఘాతభాష ఘనుడు గోట్లే. 28
- క॥** ఇరుపెన్నీ, లొకటిన్నర,
వరుసఁ దదర్థంబు నట్టవై ని సువర్ణా
క్షరము తగ నిచటి తలసరి
వరుమానము గ్రంథ మొకటి వగలెను “డిగ్గి”. 29
- గీ॥** అట్లు ముఖచిత్రమున మూడు నంకెలు నొక
దానిక్రిందొక పై న పుస్తము, నఖిటిమ
పాలనం బను నెరోజి వ్రాసిన వెటి
పొత్తమును కాంగ్రెసిరువర్గములు నుతించె. 30
- అ॥వె॥** కాంగ్రె సనధికారక ప్రజారాజ్యసం
స్థాన మని ఫిరోజిషాయఁ దిలకు
వర్గయుగళపతులు వలికి, రై నను నేమి
మితికి అతికి వాదమేళ సామి. 31
- అ॥వె॥** అన్య మైన వృద్ధి యల్పము, రాజకీ
యాభివృద్ధి గొప్ప యనును షాయు
కాననమ్ము మెచ్చు షా వల్కుమార్పుతో
దానిఁ బిల్కుమార్పఁ దలచుఁ దిలకు. 32
- గీ॥** ఇచ్చినన్ని హక్కులు గొని యికనుఁ గొన్ని
యంచు నన్నిటి నిడుదాక వాంగ్లవిభుత
కొత్తు లొత్తు ఫిరోజిషాదు క్తభాష
తిలకదృష్టి వై ప్రాయఁబండితేజిహ్వ. 33
- మధ్యా॥** పది రై వకాసనములను పాటింప కార్జించిన భర
తధరను వానిఁ బాటించి తగ నేలు కాలము దూరె
కుదుర దనెడి లండన్ రాజ్యగోష్ఠి నాకర్నింప నుభయు
లు దొరకొనిరి గ్లాడ్ స్టన్ దొరపిలుపునఁ దలపు లుడివోవ. 34

క॥ అది యట్లు సాగుచునె యుం
డఁ దదన్యాధ్యముల వెదక డక్కొనె నతివా
దిదశము, మితవాదు లటులు
మెదలన్ దలపర శతాబ్దమితఫల్స్త్వై నన్. 85

గీ॥ వార లై రిషుపద్దతివారుగా న
కృత్యకారులుగా నిరసింపఁబడిరి
వీరిచే, రాజభక్తి లోపించు దేశ
భక్తు లదైవులును వీరు దైవులు లగుచు. 86

మధ్యా॥ పలికె పా లండనున మన పరిషత్తుశాఖ యొం డలరు
కొలకొల మనుచు నెప్పు డది కొమరొందుతః యితోధికముగ
పలుదొరల్ మెచ్చగఁ బూర్వపాలకపాలితం బౌచు
నలదాని పత్రిక యిండియాఖ్య మఖండర్థి నెనగ, 87

రథో॥ ఈ సువర్ణసుమపంక్తివాసిత
వ్యాసపత్రికప్రచార మిందు నై
మోసులెత్తుఁ బ్రజ రాజకీయచి
చ్ఛాస మంచు నభ బాగుజా గనన్. 88

ద్వి॥ తిలకాదులును మెచ్చఁ దీర్మాన మిందు
నలదక్షిణాఫ్రికాహావడిగూర్చి. 89

పీ॥ ఎటుల వచ్చెనొ మీకె యెటుక పెద్దమ్మను
సాగనంపు డ టంచు, సర్వకృషిక
ఋణదానచణఘనధననిధానముల గ
ముల నెలకొల్పు డంచు, లులితంబు
సౌఖ్యగ్య మిచ్చటి చదువరులకుఁ బద
వుల నిం డ టంచు, నిందలి జనంబు
దక్షిణాఫ్రికనుండెఁ దద్బాధకము చట్ట
మును తొలగింపు డంచు, నిటులె మరి

గీ॥ ప్రత్ననూత్న నిర్ణయములఁ బ్రభుత నెంచి
వేడుకోలునఁ బ్రకటించె వినయశిఖర
ముఖరభారతజాతీయముఖ్యసమితి
విద్యగూర్చియు నొక తీర్పు విన్నవించి. 40

ఉ॥ జాతి స్వతంత్రతీవనము సల్పుకొనన్ దగు విద్య, యంత్రసం
స్థితపరిశ్రమప్రదము విద్య, స్వదేశముకన్నఁ బ్రాణమున్
కీతగఁ జెప్పు విద్య, మన కిప్పుడు లేనిది విద్య, పూర్వ వి
భ్యాతిని దెల్పి పౌరుషము కాంతిలఁ జేసెడి విద్య, కావలెన్.

ఉ॥ భారతరత్నగర్భ కుర వై నది కా దిపు డున్న విద్య, సే
వారతిమిద్య, నై న్నున విపశ్చితు లియ్యరొ మూపురొ యశః
పారగు లింత భారతుల వర్గున, భారతి కుమ్మరావ మై
యేలుకొనంగ నిత్తడివి నేని లభింపవ యిందు పెంచితల్. 43

వసంత॥ చెప్పన్ దగున్ మిగుల వేడు జపాను తెల్విన్
తెప్పించె స్వప్రజకు విద్య స్వతంత్రరీతిన్
కప్రస్ములున్ మొదలు కప్పి పొగల్ నభంబుక
గప్పార్పు యంత్రవరముల్ తుది గా రహించెన్ 44

మధ్యా॥ మన బుద్ధి లోజ్ఞ మరియును మరగుజ్ఞ నగుచున్న దీ వి
కిరపు విద్యావిధానమునఁ, గేవలాచార్యగౌరవము
వరమదాస్యంబుపా లానె ! ప్రాచీన్స్థితికిదీని నెత్తవలె
గురుకీర్తి మనది పాశ్చాత్యకుష్ఠలిన్ శంఖ మొత్తవలె 45

అ॥వె॥ మరియు నిటులు లోకమాన్యుండు వాచించె
విద్యగూర్చి తగు నివేదిక విడ
సంఘ మేరువఱచు సందర్భమునఁ లజ
వతిఫిరోజిపాలు తా గనంగ 46

గీ॥ భారతీయప్రయోజనకారి విద్య
తీరుగూర్చి శ్రమించినవారిలోన
ప్రథమగణ్యుడు లజపతిరాయి తిలక
సహితముగ నేతదుపసంఘసభ్యు డయ్యె. 47

గీ॥ ఉగ్ర వాది యౌ సావర్క, రుల్లము మిత
వాదిపర మౌ బెనర్జీయు బలె లజపతి
మాన్య “డిటలీ” వినేతసు మాజినీకి
నే లవ్కళిమ్మ దు తిలకిమ్మ డగుచు. 48

ద్వి॥ అతని నిద్యాః షయః బు భాషణః
శ్రుతి కెంతయో అంత మతికి భూషణః. 49

మధ్యా॥ న్యాయము పీటమడిపడ నన్యోన్యము మెలిసికొన్న
యాయా ప్రభుత్వకాఖిల రయమ్మన విడదీయ, భార
తీయలకుఁ గొలు పీయ, సమధికముణదధనసదనని
కాయ మెక్కువ సేయ, బ్రటనుఁ గాంఠించి తీర్పు లా సభను.

ఉ॥ మీ కరనున్ భజించెను సుమీ! తొలినుండియు నస్మదీయచా
మీకర మెల్ల నంటుకొని మింటిని పన్నలు సేనఖర్చు భూ
మీకరముల్, దురాశ విరమించి ప్రజా బ్రతికింపరయ్య! ధ
ర్మాకరు లైన మీరు దొరలార! య టన్నది తీర్పు నా సభన్. 51

మాలిని॥ చదువుల యుపగోష్ఠిన్ సభ్యు లై భారతుల్ సం
వదదుచితవిధుల్ గాన్ మన్ను వై ప్రాని యంచున్
మొదలిటి వగు తీర్పున్ మోసు లేపొంది నస్య
ప్రదము లగు న టంచున్ బలెన్ వంశాన కాంగ్రెస్. 52

క॥ లాలాలజపతిరాయి కు
భాలాపము సాక్ష్య మొప్పె వై ప్రానికడన్
మౌలిక మా సాక్ష్యము, ధృతి
మూలము, విద్యోపసంఘపురఉక్తములన్. 53

మధ్యాహ్నము మహాప్రభుత్వవిద్యావిధానమును ఖండించుచున్నాను నేను,
మొలిచెడి

మా ప్రజాస్వతంత్రనవభావములను మాయించుచున్న దిది,

బహునగ

రప్రసిద్ధాస్మదీయజాతీయకళాశాలలకు మాటుదల్లి, యాచా
ర్యప్రకాండులకిందు బడుల నిర్వహించు రూపకములు నీయదు

జీతము, 54

చ॥ ఇరువదినాల్గుకోట్లకు క్రమింపగ భారతసంఖ్య విద్యకై
కొఱలు ప్రభుత్వపున్ వ్యయముకోటియులక్షలునాల్గెరూపకముల్
పఱగును దీని యాటచది వంతు బ్రిటన్ ప్రజ, దాని విద్యకి
దొరతనమే వ్యయించుఁ బదితొమ్మిది కోట్లు, క్రమమ్ము లిట్టివో!

గీ॥ అతడు లజపతిరాయి దుర్మతిపరాయి
జటులు పల్కె నేల్పడిపెద్ద యాంగ్ల నెంచి
స్లిడ రై గడించు ధనంబు, లీడ రై వ్య
యించు నతడు సంఘముశోభ పెంచుకొనగ.

56

గీ॥ శంఖమున సాంఘికమ్మునుఁ జక్రమునను
రాజకీయమ్ము నెఱపు నారాయణుండు
స్మృతికి వచ్చు లజపతిరాయి తలపింప
కార్యకూరులలో నగ్రగణ్యుడతడు.

57

గీ॥ స్తవమునకు నోచలేదు కైస్తవము పంచ
నదప్పథివి లజపతిరాయిపెదవి కదలి
యే మతమువారి కా మతమే జనిత్రి
తల్లి ప్రైవడ నొప్పెడు తనయు డున్నె?

58

మధ్యా॥ ఆర్యసమాజసాహాయ్య మందిన లజపతిరాయి
నిర్వహించుచున్నావార నించిన ఫల మైదు నడుల
కార్యమ్మునకు మించినయది, శరణాలయ మనాథజనము
పర్యాప్తము చదువు, కృతము వగ్రహమ్మునకు నిగ్రహము.

క॥ మాతాజీ యని పిలువగ
జాతీయంబు బడిఁ బెట్టి స్వాతంత్ర్యముపైఁ
బ్రీతి నేపాలున సం
గాతీన్ గల యోర్తు కలదు కలకర్తాలో. 60

గీ॥ కాంగ్రెసుచు చూడవచ్చి యా గరిత లోక
మాన్యు రావించికొని తన మందిరమున
విప్లవముఁగూర్చి చర్చించె విస్తరముగఁ
బంచె సహచరు నతడు నేపాలమునకు. 61

మధ్యా॥ సహచరుడు ఖడేల్కరుడు సాధించె నందు సాయంబు
పిహితస్వవర్తనంబు రయిఫిళ్ళ కర్మనివసనంబు
విహితవిదేశ్యంబు. కాని వెలువడె దాని వైజంబు
రహిత మట నృపదైర్భంబు ప్రహిత మనంతవిఘ్నంబురిడి

సీ॥ జోషి నై నికశిక్షైషి జపాన్ గత
ఘూర్కాలతోఁ బాటు పులిపడియె
ఆప్తునుస్థానంబు నరసి పట్టర్దను
వృద్ధధనుడు తిరిగివచ్చి నసిగె
సిద్ధి లేదు సహస్రబుద్ధికి జర్మని
యాత్ర నేత్రానందమాత్ర మయ్యె
బాంబుసాహిత్యంబు పంతు, నోడన్ బోక
నా పంతు, బాపటు నచ్చు బలికె

గీ॥ వినియు విననట్లు కనియునుఁ గననియటు
నొనరుతటికి నిరీక్షించుచుండెఁ బ్రజల
నుండి రావలె తిరుగుబాటొగి న టంచు
లోకమాన్యుండు యత్నరత్నాకరుండు. 62

క॥ శివనామస్మరణం బె
క్కువ గా మారేడు నీడఁ గూర్చొను యోగి
ప్రవరుండు వివేకానం
దవిదుడు వాచించెఁ దన జనమ్మున కిటులన్. 63

- క॥ కైలాసమున కితడు చను
వేళ దరిసె, పీని యొడలు పీని ప్రియశ్రీ
సాలిచ్చాయ సమాధిన్
జోలుత మని, యొడలు విడిచి పూర్ణుం డయ్యెన్. 65
- క॥ కలకర్తా కలకర్తా
వొపించిన దతని శోక ఏని, భారత మె
లెడ సంతాపసభ, మహో
జ్వలయతి చనె జీవగట్ట జాతి క టంచున్. 66
- క॥ ప్రేమానందుడు శిష్యు
గ్రామణి సలిపి గురు వనిన గతి నెలకొలిపెన్
శ్రీమత్తత్కసమాధ్యఖి
తో మీమద్వేదపాఠధామము పురిలో. 67
- క॥ వందించె సభ వివేకా
నందున్ శ్రద్ధాంజలిన్ ఘనము, పూనాలోఁ
క్రందిలెను తిలకు వాణి జ
పింద్రుడు జాతీయవాది హీర మ టంచున్. 68
- క॥ అటు వేదాంతము నిటు ని
ప్పటి భారత రాజకీయ బాధాంతము నొ
క్కటె నుడి స్వామి వలికె, భూ
ఘటితనుతి యతి యత డుగురు కరణి న టంచున్. 69
- ది॥ బాసాడి కాంగ్రెస్సభకుఁ దిలకు చనె
నా సభ కరుదెంచె నరవిందమోము. 70
- గీ॥ పూర్వజన్మ దవస్తి, యిప్పుడు వచస్వి
యా “యహమ్మదాబాదు” పురాణిరామ
కాంగ్రెసునఁ బిల్కఁ దొడగె నగ్రాసనాధి
నాథుడు సురేంద్రనాథ బెనర్జీబాబు. 71

శా॥ న న్నద్యతునిఁ జేసినారు పభ కినాడున్ హితుల్! పెద్ద లు
న్న న్నాకన్ననుఁ, గార్యదక్షతఁ బ్రథన్ మర్యాదఁ గూర్చిన్ బ్రజన్
వెన్నాడించిన నమ్మకమ్ము కలవాడే నేత, లేకున్న వా
డన్నందాలనుఁ లేత, నేత నని న న్ననొందుఁ బీతమ్ముకై .72

వృత్తి॥ భరద్విగుణశోభలో వఱలఁ గాంగ్రె సేతత్సమన్
బరిశ్రమసమాకులం బగు నహమ్మదాకాద నై
పరిశ్రమము లంగక ప్రజము రాజకీయాఖ్యమౌ
శిరంబు గల దేశలక్ష్మి, కివి పాయుతన్ గార్యమున్. 73

గీ॥ క్రాలె నిరుడె పారిశ్రామికప్రదర్శ
నంబు కాంగ్రెసుతోఁ గూడి, నవ్యభావ
విపణి శ్రీబరోడేంద్రు డావిష్కరింప
నీ ప్రదర్శనము ఘనత కొప్ర మంచె. 74

మధ్యా॥ పసితనమ్మున నున్న వివిధవస్తు పరిశ్రమములను
కసి యేమొ! పెంచదు ప్రభుత కనలేదు తా ననినట్లు
పొసగించి భారతవస్తువుల ఘనోత్పత్తిని మన
మెనకొని కొనవలె వీనినే దిగుమతివానిబదులు. 75

శ॥ నవజీవనమునకును వ
స్త్రవితతకిన్ రంగువేయు చతురత్వంబున్
భువికెల్ల ఘూర్జరమె నే
ర్పె, వేయు నిక రాజకీయరీతికి రంగున్. 76

గీ॥ అగ్గిపెట్టెలో నిమిడెడియట్టిది, యుద
కాంతరమునుండి కాన్పించునట్టిది వస
నంబు భారతము క్తంబు నలుదెసలకు
లంకణముల మనుగుడుపు లయ్యె స్మృతులు. 77

- గీ॥ రాజకీయనపుంసకరాజి యైన
మన కిప్పుడు వృత్తికళయును మంద మియ్యె
జబ్బులనుఁ జాయ మనపడు శ్రమముఁ చిత్ర
వృద్ధితో లాగికొనదొ సమృద్ధశక్తి 78
- గీ॥ విశ్వవిద్యాలయనిబంధవిధుల మా
తెంచి యొక సంఘము ను నియమించినాడు
నేడు వైస్రాయి, వాని కందించ డిన
పెక్కు సలహాలు కలహాలు పెంచునవియ. 79
- గీ॥ వత్సరముల బరువు మోసి వంగిన జను
తెన్నడును తమ గొంతు విన్పింపని జను
లేల్పడినిఁ గొల్పు జనులు, ముస్లిములు, కంఠ
నిభృతరవమునఁ దెగడిరి సభల వీని. 80
- క॥ ఒక కి డొక మేలున కా
ను, కద బించినవి మతులు నుడులు మునల్మాన్
ప్రకరములవి మనవియు నీ
మొకరిదొరల విధుల నెడుకు పూన్ని కుదురుగా. 81
- చ॥ అమవసనాటి చీకటుల కందపు పున్నమినాటి వెన్నెలల్
క్రమ మిది భారతీయుల కగమ్యము కానిదె కాని నేటి సం
తమనమునందు దీపముగఁ దక్కిన దున్నతవిద్య యొక్కటే
యమితధనై కసాధ్యమగునా! యదియుం, బ్రజపాట్లు చెప్పనా! 82
- గీ॥ పలుకుడక్కోలు పురపరిపాలనము న
మున్నతము విద్య యాంగ్లవిభుత్వ మిప్ప
టి కిడిన వరంబు లివ్వ, నేటి విధి విద్య
బహువిషయపు న్నకం బొనా! పఠిత వెడగు. 83
- గీ॥ ప్రభు వనుమమింపనిది పని ప్రజకుఁ గాదు
ప్రజ యనుమమింపనిది యల్లె ప్రభువునకునుఁ
గా ద టంచునుఁ దెలియడో! "కర్జును"దొర
సామిగూఢము నడత, యాగామి వ్యాఖ్య. 84

గీ॥ అంత విద్యావిషయికసంఘాంతరమున
హైందపు డొకండె, దేశము దధికసంఖ్య
ప్రజ నడపు కళాకాలలు, వానిఁ బ్రభుత
యద్దదూరములనుఁ జేత యబ్బురంబు. 85

క॥ విద్యార్థు లెన్నుకొనియెడి
హృద్యులకున్ దావులేక యేల్పడిచే సం
పాద్యం బగునేమొ “సెనేట్”
మద్యము త్రాగినది కోతి మన దళ యొకటే. 86

గీ॥ జీవిలో జీవి జీవిద్వారా వెలుంగఁ
జేయు జీవము విద్యనాఁ జెలగు ననుచుఁ
బలికె డాక్టరు “థ్రింగ్” దీనబంధు వగుచు
దీన బంధముఁ గలిగిన చేళికుండు. 87

గీ॥ విద్య నరికట్ట కందఱ విత్త మది య
టంచు సెలయేటిఁ బలె దాని నరయఁగలదొ
దానఁ గర్జను దానరాధాసుతుండు
తద్రహితుడొ! యహితుడు బాధారతుండు. 88

గీ॥ లేమి భారతమందుఁ దూలింపలేమొ
మనము దానిఁ బాలింపకయునికి తగవు
“లార్డుజూర్జిహేమిల్లను”లపిత మిద్ది
లేమి తొలగద, ప్రభుతయు నేమి యనద. 89

మధ్యా॥ కమిటీలను కమిషనులనుఁ గల ఘనోన్మేషణప్రభుత
క్రమ మిది భారతదైన్యరాహిత్యమున కని తెలుప
కమిటీని వేయ చేల? తన కథ తానెఱింగియొ తనవి
రమణమె కావచ్చు ననియొ! రాకుండుఁగా కట్టి యదను. 90

చ॥ కఱవులు వచ్చు వృష్టి తఱు గై యనివార్యము లన్నవల్కులం
దుఱవులు లేవు, భారతమె యొందునొ! దేశము లెన్నో వానికిన్
గుఱియగుచుంట లేదొ!యవి గోడ్వడ వేల యిటుల్?వినా యవ్వు
ప్లి రగిలె హేతు విం కొకటి చేడ్వడి భారత మింత బెగ్గిలన్. 91

మధ్యాః ప్రజలకు దండన కలదు ప్రభుతకు ద్రోహము సేయఁ
బ్రజలకు ద్రోహము సేయు ప్రభుతకు దండన లేదు
గుజగుజఁ బన్నులు వేసి గుంజకొన్న యొడమె సీమ
కు జరుప ధనధాన్యనిధులఁ గోల్పడి ప్రజ కట వీడు. 92

మధ్యాః రూపాయలకుఁ గరెన్సిగ రూపము మాటి చెలామ
ణి పొండ్ల మార్పున నగుచు నిన్నయున్న విలువ నేడు
రూ పటి తమ సరుకులకు రుద్ద మై తగిన మూల్యంబు
పాపాయిల కెటులో పెట్టి పస్తులున్నారు భారతులు. 93

మధ్యాః పెరుగుట లేదు జనమ్ము విపరీతరోగమ్ములకు ని
కర మో చికిత్స యందక, జగాపొదుపున భారతీయు
దురరీకృతోదాహృతి, యిటు లుండియున్ దిండిలేక మృతు
లరరె! లక్షలుఁ గోట్లు, దీని కంతకు మూలంబు ప్రభుత. 94

గీ॥ తన ధనమును తనకొఱకుఁ దా వ్యయించు
కొనెడి యధికృతిఁ బ్రభుతలో జనత పొంది
నపుడె యీ పస్తులునుఁ జాపు లంతము, లిది
యాప్రభాతము చీక టన్నంత నిజము. 95

మ॥ ఇది యష్టాదశమంబు కాంగ్రె, సిది మధ్యేవార్ధి పోతం, బి కిం
త దవున్ బోవలయున్ దిమింగిలగిలాద్యవ్యాప్తమాగ్గాన న
స్మదభిష్టం బగు దీవిఁ జేరుటకు, విశ్వాసమ్ము రాణించు ప
ట్టదలన్ జేరకయుందు మె ట్లటకు? గొట్టులేవు కార్యార్థికిన్. 96

క॥ స్నానము భోజన మటులన్
మానవజన్మాధికార మగు వో టిడుటల్
మానితుని రాజకీయన
దోనిష్ఠుగ నెన్నుకొని కృతార్థుడగుటయున్. 97

గీ॥ బ్రిటనువిభుత యన్ మామిడివిరివిసిడ
నందఱము నొకటిగ మన మమరుచుకొని
నట్టి కాంగ్రెసు దివ్యవరాయితంబు
చెట్టుసిడ పెద్దది కాపు చిన్నదైన. 98

ఉ॥ కర్మమై ధర్మ మంచు, ఘనకర్మహితంబె మతం బటంచు నే
మర్మవిదుండు చాటెను, సమాధియు వేనిది ఘూర్జరంబు శ్రీ
వర్మముఁ జేసె ద్వారక విభాసిత మై మన నాయకుం డతం
డర్మిలిఁ బ్రోచు కృష్ణుడు త్వరా త్రఫలం బగునట్లు కాంగ్రెసున్.

శీ॥ పృజల వాణి దివ్యవాణిగాఁ గైకొని
వారు కోరినట్లు వర్తిలి, కడు
ప్రేమపాత్ర మగుచుఁ బెద్దరికమ్మును
బ్రీటనుప్రభుత నిర్వఁబెట్టుకొనుతః 100

వి॥ అని మరియు నిజోక్తిగంధవాహ
మ్మున కెరటాల్ కెరటాలు కేకిసల్ గా
జన మను సరసున్ జగన్మనోజ్ఞుం
బునుఁబొనరించెను పోడ యా బెనరీ. 101

క॥ దెబ్బతినిన జాతికిఁ బెడ
బొబ్బయిడన్ గాక ధారపాలుపున వావా
దిబ్బడిగొనినను ఫలితము
బెబ్బెగ నరవిందు డెంచి విసుగున వినియెన్. 102

ఉ॥ హూణుల కొల్వుఁ గొల్వ మది నొల్లక నిర్వసు వయ్యు దేశ్యసం
స్థానము నందుఁ జేరి యొక సన్నని దౌ పదవిన్, గ్రామక్రమా
ధీనకళాలయాధిపత ధీధితి నొందెఁ బ్రసన్నతాకరుం
డౌ నరవిందసూరి యకళంకుడు, రోహిణి వాని భాషయున్.

క॥ అరవిందుడు బహుభాషల
నెఱిఁజిదివినవాడు, చదివె నిగమమ్ములనున్
సరికొత్త యర్థమును కొ
న్ని బుక్కినిగమమంత్రములకు నిర్దరియించెన్. 104

క॥ అరవిందమున మరందము
లరవిందుని యాంగ్లకవిత నర్థమ్ములు, త
త్పరిశీలనమున ఝంకా
రరవమ్ములై కాదు భేచరమ్ములు మనసుల్. 105

మధ్యాః “ప్రాతలాంతర్లకుఁ గ్రోత్తలాంతర్లు” శీర్షిక గాగ
నాతని గ్రుడ్డికాంగ్రె నెటు లధ్యవ్రదర్శక మన్న
వాతలు పత్రికన్ జదివి భగ్గుమన్నారు నాయకులు
వ్యాతత మిటుల నెల్లెడల వ్యాసప్రబోధ మాతనిది. 106

చ॥ తెలియనివాడఁ గాను ప్రజతెల్విని తేటను పైకిఁ దేర ని
య్యలఁ గల సంస్థ కాంగ్రె సొకటే యని, దాని విశాతముం బొన
ర్చు లలిఁ గడంగినాడ, నొకరో మరి యిద్దరొ నాకుఁ దోడుగా
నిలుతురొ కాంగ్రెసీయపుననేతలు నా నుడి సార్థకం బగున్.

చ॥ నిలువరుగాక కాంగ్రెసుగణేయులు, వీ లయినంత వేగ నా
త్మల పరిశీలనంబునకుఁ దార్కొనుచో ఫలితంబు కొంత నా
వలుకు, బ్రిటన్ విధాన మలవా టయి పెద్దలు రాజభక్తితోఁ
గలుపుచు దేశభక్తి కవకారము సేయునెడన్ సహింతుమే : 108

మ॥ దయతో హాని యొనర్చుటల్ బ్రిటనుచేతల్, రాజకీయమ్ములో
నయిదాతెయ్యవొకొన్ని హక్కు లిడిజాత్యస్వాయితోద్యన్మహా
రయపూర్ణోద్యమ మాత్తకయ్యము నొనర్పన్ జూచు నవ్వారి తె
ల్వీయ గెల్పున్ మనమల్పలాభమునఁదృప్తిన్ గర్వమున్ జాటినన్

గీ॥ దేశమునకునిరోధము క్తి గలిగింప
నైంద్రజాలికళక్తి యెట్లనుపువడును ?
రొమ్మువిటుచుకోవలయుచిత్రమ్ము నిదియుఁ
గాదు కాసనాసావిస్తరాదికంబు. 110

ఉ॥ తల్లియె యానా ! యీ నవతితల్లి భ్రమన్ మతి నెల్లి దేవుడే
తల్లి గ వచ్చె నాంగ్ల విభుతాకృతిఁ బుణ్యము పుచ్చెఁ గాంగ్రె నై
యెల్లర కంచుఁ గొందలు వచించినయంతనె, పారజూచి యీ
తల్లిని నేడు భారతమతల్లి దృశన్ గురిసెం బ్రశోడిమల్. 111

ఉ॥ అందలు కూడబిక్కికొనినట్టిది లండనుగుంపు,
ఓన్ దొగరొందనికఁ నెఱిఁ జెప్పుచు, జేయక యాస చంప కా
మందుడు కాదు నేను నిను మచ్చెద నంచు నొక శ్లోకశ్శుఁ బై
కిన్ దెగనాడుకోఁదెలియకిపొర కాంగ్రెసు నమ్మెనాంగ్లలన్. 112

క॥ మాన్యతరము కాంగ్రెసు చై
తన్యసరోవరము స్తబ్ధతామరుభూమిన్
శూన్యంబు రాజకీయా
ధ్వన్యలకు దగ యని చిత్తదార్ధ్యం బొదవెన్. 113

మ॥ ఇది లేకున్నను తేజరిల్లఁగలవా రే యొక్కరో యిద్దఱో
యిది కాంగ్రెస్ ధ్వజ మొనుడస్సిన నిపాయకదేర్చి పూన్పంగఁదో
హదముం బల్పకృతుల్ చిగుర్పగుడి యౌ నాశామహాదేవి, కా
నిది విద్యాలయ మైకమత్యమున శిషింపన్ సమస్తప్రజన్. 114

మధ్యా॥ శ్రమపడినారు ఫిరోజిషామెహతాదినాయకులు
తమ న్యాయవాదవైఖరులు తగు నని రాజకీయమున
నిమిడిచి, యైకమత్యము గడించెను కాంగ్రె సనుట శ్ర
మము కాదిది గడించిన దొక మాటపొందిక, క్రియలేదు.

చ॥ క్రియ మొలకెత్తుచుండఁ బుట్టుగే పయికొన్నది పక్షపాతులై
బయటకు రాదు సంకుచితభావతలమ్ముననుండి నాయకుల్
గయికొన రెల్లరుం బ్రజలు కాంగ్రెసు నీ గతి నున్నదాని, దీ
ని యిప్పుడు పోల్చు పద్ధతికినిన్ విజయోద్ధతి కెన్నోయామడల్.

ఉ॥ ఈ విధ మయ్యు నియ్య దొకలే గతి కాంగ్రెసు దేశమంతకున్
బావిగ రాజకీయజలమండిత మై, యిది యెండిపోవు లే
దే విషపూరితః బగును దీనిది యీ విధ మిట్లె సాగినన్
బాపురు మన్న నా భరతమాత ననుం బలికించె నీ వడిన్. 117

చ॥ చులుకనగా మొ వైరి కిటుచొప్పున వాదుల నన్న బుద్ధితో
నలుగునో! కాంగ్రెసీ యుడు, నిజాత్మయై వైరికిఁ జోటటంచు దు
ర్బలతయుఁగల్గుగోల్ కఱపుస్వార్థముమాంద్యముభీతిస్వీయముల్
బలగము వైరి కంచు మది బాగుగ నమ్మి యతండు గెల్పుతన్!

ఆ॥వె॥ ఇటుకు బ్రిటను నుండి యేలవచ్చు జనంబు
మొదటి నీట వచ్చు మొసలిమచ్చు
వారి దరియక మన ప్రజలకు మన పూర్ణ
వాంఛ వినుప జయము పింఛ మెతు.

ఉ॥ ఏనును నంత మోటుగ వచించుట లేదు మదీయభ్రాతలున్
 దీనిని నంత తేలికగ ధీ విడనాడి గణింపరాదు, స
 న్మానముతోడఁ దూచినవి మద్వచనమ్ములు, కాంగ్రెసీయు లిం
 తేని విమర్శనమ్ము సహియింపరొ సంస్థకు మూత సొం పగున్.

గీ॥ ఆయుధవిమర్శనముపైని యాహవము, త
 దాయుధమ్మున వీ లయినంత పనిఁగొ
 నుట ముదావహము, ప్రశాంతి న్యూన మగును
 పాలితుల పాలకుల కత్తిపదునువేళ. 122

శ॥ ఇపు డిట్టి వేళ లేదు, స
 భ ప్రయత్నమ్మునకు జోలఁజాడిన దాంగ్లే
 యపరిచితవిధానమ్మున
 నపరీక్షాత్మావలోకనమయము వచ్చెన్. 123

శ॥ ఇటులే కొనసాగునొ యీ
 ఘటనమె, యంధుండు నడుపగా నంధుని వా
 రెటులన్ గోతిం బడుదురొ
 యటులే నాయకుడు ప్రజయు నస్మద్ధరణిన్. 124

గీ॥ హృదయపూర్వకసక్తిసంపేషితధ్వ
 నంబు నెఱుగదు నుడి, సంస్థ నాటుకొన్న
 పద్ధతులు కా వయ్యాక్రమబద్ధములు! వి
 నాయకులు కాంగ్రెసున నున్న నాయకులును. 125

ఉ॥ మాకును కొన్ని హక్కులను మాదొరలారా! యొసంగు డంచు నా
 జాకుగ నల్పసంఘజనచోదకు లై బ్రతిమాలుచుం బ్రజా
 నీకనినాదమున్ గొలువ నేరనివారలకాంగ్రె నెట్లు జా
 త్యేక మగున్? దదీయములు ధ్యేయములున్ జటకావిహాయముల్.

శ॥ అంధజనమునకు మార్గము
 నంధులె చూపింతు రిట్టి రై నేతలు ని
 ర్బంధమున నొప్పికొనవలె
 నంధులు కారు కల దొక్క యక్షి య టంచున్. 127

ఉ॥ భాయము దీని కున్న దొక కన్ను, మహాందము కాదు, కాని జాతీయము గాదు కాంగ్రెసు, పదింబదిగాఁ బ్రజపేరు చెప్పగా నే యగునా ! ప్రజల్ తెలియరీ సభ యున్నటు,లా ప్రజేచ్ఛ యే మో యసలే యెఱుంగ దిది, మోసమున న్నిజమంటు కావలెన్.

మధ్యా॥ మేము ప్రజాప్రతినిధులమే కాక కాంగ్రెసధిక్యతి సోమింతుము, ప్రకటించెదము సుష్టుగ యోశించువారి శ్రీమదాశయముల ననుచుఁ జెప్పె సమితి నొక నేతృ సోముడు, ప్రజ యెటు లాను సుష్టుయోశించువార లన? 129

గీ॥ వార లాదురు తనవంటివారె యాంగ్ల రాజకీయవస్త్రాధిక ద్రవ్యములను దిగుమతి యొనర్చి భారతదివ్యసంస్కృతి నణచెడువారు, ప్రజ కింత తెలివిలేదు. 180

ము॥ తగ నేకాక్షియు నేకపక్ష మయినంతన్ దాను జాతీయ మెట్లగు మేధావుల దైన కాంగ్రెసు ? పరితాపేషదేశప్రజంబుగఁ గావచ్చు, మరెప్పుడోయది ! మిథోభూషోక్తులన్ బాచి నేతృగణం బగ్రఫలార్థియైనపుడు నిర్భీక్తుక్తియైనప్పుడున్. 181

అ॥ వె॥ బిందువు కృత మయ్యె, సింధువు కర్తవ్య మయ్యె, బరువు చాల దయ్యె, నిన్ను తూచినాము కాంగ్రెసూ! చపలుల వారనూ! శివోక్తి యిదియునూ! శ్రుతంబు. 182

ము॥ కొఱలెక వాదిగనిండియా, యెదిరియాంగ్లోయిండియావాద మయ్యరె! కాంగ్రెస్, మెహతాదులెందఱొవకీళ్ళా! లండనే జడ్జి! ఖేమ్! విటిగెన్ వాదము పెక్కుమంది యగుటన్ బీడ్లల్లు, మాట్లాడనీ యరుగా! వాదిని, గెల్పు గంటపని తా నై వాది వాదించుకొన్.

గీ॥ వాదబలము లేదన్నట్లు కాదు, న్యాయ వాదు లాత్మీయులే, కాని పేదవడిరి శక్తిలో నుక్తిలో, జాతికార్యమునకుఁ కొద్దునన్ దీర్పు వలయునో! క్రొత్తనింత. 184

గీ॥ వ్యాధితక్కాలశమనము కాదు, వలయు
దాని నిర్మూలనము, దెబ్బ తప్పుకొనుటె
కాదు, కొట్టవలెన్ బోర, వాది బ్రతునె
యిండియా కాదు, మన దోష మిటనె కలదు. 185

ఉ॥ ప్లిడరు లీడరై నపుడు పెక్కులు చిక్కులు, వ్యాయశాస్త్రముం
బీడితముం బొనర్చక లఖించినదానికె తృప్తి నొందుచో
నేడులు నూలునైన మన మెక్కడ నుంటిమొ యక్కడే, చలం
బోదునా? యన్న నోడదు, బలోత్థము, జాతియ లేద యోడినన్.

గీ॥ శబ్దకోశమునన్ దక్క కార్యము గన
నట్టివారు నాయకు లౌట యప్రతిష్ఠ
రత్నమునఁగాంతి ప్రజయందుఁగ్రాంతి పెచ్చు
విద్వమై బుద్ధమై యది వెలికి వచ్చు. 187

మధ్యా॥ బ్రతునుదేశచరిత్ర నధికరించి యటులే భారతంబు
స్ఫుటితాధికార మగు నను పొల్లె కాక సకలదేశ
పటల మింతియ యని నేతృపటువు ఫిరోజీషా పలికె
కటుశబ్ద మిది, యనత్యమును, కావచ్చు బ్రతు నట్లు. 188

గీ॥ అమెరికాయితలీలకు నల్లె యానె?
యేడువందల యేండ్లు సాధిపలేని
రాజకీయవిప్లవమును తేజరిల్లఁ
జేసికొనదే! యయిదుసేండ్లఁ జెలిగి ప్రాన్లు. 189

మధ్యా॥ గ్రహియింపగలము వస్తువును గంగామహావ్రవాహమున
గ్రహియింపలే మలంకారఘనజెఁ రీవాచనమున
సహియింప మతని ప ల్కెంతో పొందర్యవంత మాంగ్లజన
సహజసంస్కృతి యన, మరియు పరిభోపు నది మనకు ననివ.

చ॥ ఒకడు పడేండ్ల నేర్పు చదు వొక్కరు డొక్కటెయేట నేర్పు, నీ
రకముగ వాలసమ్మునఁ ద్వరన్ బ్రజరాజ్యము లయ్యె దేశముతో
చెకపికలాదె నిం దెదియొ చెల్లక యయ్యది మందయాన మో
వొకా! మన త్రోవ చూపునది, వొచ్చెను దేశము కాంగ్రెసియతన్.

క॥ పొరపడి నడచెడు నడతకు
మఱకువయే మందు, ఘనతమాశయములనుం
బరికింతురు వ్యాపారపు
సరళి నెవరొ వారితోడ జత వలదందున్. 142

ఉ॥ కాలమహోప్రవాహమున గడ్డి నృపత్వము గాగ భారతే
రాలనితస్ముగాఁ బ్రజల రాజ్యము సాగును, దీని శోభ కా
వాలము సర్వసామ్యము, సభన్ మొరపెట్టెడి సారదూరగుల్
వై శము రోమనుల్ వగిది వర్తిల నేర్తురుగాత! మింతటన్. 143

గీ॥ ఒప్పుకొందు మంధుల మౌచు నొళ్లు దగ్గ
రుంచుకొని దేశభక్తి కుదించుకొని కృ
తకము నెగ పెంచుకొని మెహతా ప్రజకు ప్ర
బోధ మిడఁ దగు రో జిది కా దనంగ. 144

చ॥ అనఖిమతంబు విద్య తన కంటకయుం బరియించువానితో
నెనయును దేశభక్తిఁ బ్రకటించెడు కాంగ్రెసువాడు, పెద్ద, నే
ర్చెను కొడు కుద్దరించు నని ప్రీతిలి యాసల మోసల న్నిరీ
క్షణ మొనరించు తల్లి మది గానిలదో ! భరతాంబ వీనిచే. 145

ఉ॥ మాత కుమారులన్ దడవి మ్రాన్పడి పెంచితి నేమి భాగ్య మ
మ్మా! తని గుండె రొమ్ము తత మయ్యును, పట్టియుపట్టనట్లెమేల్
సేతయు, వీరు పొంగి వనిఁ జేయరు, తెల్వికి వేడి రాద, యే
మాత్రము తెంపు లేద యని మాన్యలతోఁ జెలియండతో ననెన్. 146

గీ॥ నీరమో కావలసినది నీటి నులుగొ
నీర మది ప్రజారాజ్యము నియుతమేని
తదితరంబు సంస్కరణకదంబ మెల్ల
వట్టి నులుగు, దానకా దగ యెట్లు లరుగు? 147

గీ॥ దేశమునకు మీ రిప్పుడొ తెచ్చినట్టు
లెంచుకొనుచున్న యా తీవి యెండమావి
యనెడువారి మనము తిట్టుకొనుట తాల్చి
మనము మన కండ్ల దుము కొట్టుకొనుటె యగును. 148

క॥ పెణలు వలె మనల మనమే
సరిగ విమర్శించికొని లసత్పథగమనం
బురఁ దొడరినపుడె విజయం

బరపైఁ బాతికయుఁబఱక యధిగత మయ్యెన్ 149

ఉ॥ ఏలుబడిన్ విడిన్ బ్రతిఘటించుట తోడుత రాజకీయముల్
మూలము ముట్ట నేర్పి జనము న్నడపింప నమర్థు డెచు నీ
నేల కొకండు కావలయు నేత నెహొలియ నట్లు, వాని దా
శీలము కాంగ్రె సూనవలె శ్రీకరు డట్టి డొకండు లేమిచే. 150

ఉ॥ భారతపాలనమ్మునకు వచ్చిన హుళులు పెక్కు రల్పనం
స్కారులె, యేతదాతవము గాంచని కన్నులవారు తక్కుగా
వారయుచుండు రిచ్చటి జనంబును స్వర్గమునుండి యిందుఁ దా
మారడిఁ బాపగా దిగితి మంచుఁ, గులీనులు నుండ్రు కొందఱున్

ఉ॥ వీరలలోన 'హ్యూము' కురువిందము, ధైర్యగుణమ్ము'రోము',ని
ద్రావరిఁ బాపి భారతు కరమ్ము కరమ్మునఁ బూని యల్లదే !
దూరమునందుఁ జూడు భవదూర్జితగౌరవతేజ ముజ్జ్వల
త్తారల మధ్య, తూర్పునకుఁదారె, నిటన్ దిగు నంచు వాకొనెక.

ఉ॥ భారతతేజమున్ ధరణిపై దిగఁ జేయగ నైన యోగము
న్నేరువ డయ్యెఁ దా నెఱిగి నిర్మల "నార్మను"జాతికార్యరే
భారుచిరుండు హ్యూము, తనకాంగ్రెసుకప్పటి పాతమంతె యా
నే! రచియించి చూపవలదే! మొదలే పరిపూర్ణరూపమున్. 151

చ॥ అమితము తా నెఱుంగును ముధార్తి నిటన్ జనతాంత్రదృష్టి, వ
ల్ల మడచి పైని విగ్గ ముడివైచి విగించిన చింపియే బ్రిటన్
క్రమణము భారతమ్ముపయి కాదనరా దని తా నెఱుంగు న
గ్రమహితుడైనహ్యూంపాతుడుక తెఱసేయకయుండెకాంగ్రెసున్

చ॥ ప్రజలను చేతఁబట్టి, కృతభాషులుగాఁ గృతక క్తిభూషులున్
భుజయుగరుద్ధమోషులుగఁ బొంపెనలార్చి, యిడుండి ! రాజకీ
యజనితసర్వభాగ్య మని యార్వడ హ్యూం, బ్రిట నీదొ వెంటనే
గజగజలాడి, భారతికిఁ గాదొ వతంసము వాని నాముమున్. 152

మ॥ ఎ వడె న్నన్న విధానబద్ధుడను సుమ్మి! యన్నచో వానినిన్
దెవడంబోదు, తదిచ్చు కౌ ననదు కాదే యంచు వాకోదు, పా
ము వలెన్ జుట్టుక నందడిన్ గదలిపోవున్, హూయము గుర్తించెనాం
గ్గవిభుత్వంబును, మిన్నకుండె నత డేలా? జ్ఞాత మ వ్యానికే. 156

ఉ॥ దాని కిరీట మయ్యదియ దాల్చుఁ బ్రజాశిర, మీ యహంకృతి
ప్లానము సంస్థ కాదు, తొలి దౌ వడిదెబ్బనె యుక్తిసీల నెం
దేని విగించు స్పష్టసులభేడ్యసుయత్నమువాడు సుద్యమ
ప్రాణమెఱుంగు హూయము పొరపాటువడెన్ దొలిమెట్టుదాటడున్

చ॥ అని యరవిందమోము తొలి వ్యాసకదంబము పత్రికాముఖ
మ్మనఁ బ్రకటించె, మెచ్చి యలిపున్ జననై న్యుడు లోకమాన్యు వి
య్యసువునఁదోడెనంగబహిరంగముగాఁ బ్రజః గూర్చి యుద్యమ
మ్మన గెలువంగవచ్చు నని పొంచె నొకానొక పుణ్యవేళకై 158

క॥ అరవిందమోము తిలకున్
బరిషదృహిరుచితతలనమాసీనులు గా
నరవిందు డనె మహాళయ !
కలుకుదనము స్వప్నవార్త కాంగ్రెసుసంస్థన్. 159

ఆ॥ వె॥ కావకినకిర్తి కావకకేసరి
పత్రికాముఖాభిజాషణమ్ము
చేరె నాకు, రెండు చిమ్మించెఁ గస్తూరి
యేకరీతిసురభి లోకమాన్య! 160

మ॥ మిముబోంట్లన్ గన రత్నగర్భయనభూమిదేవి యొప్పొందె, త్యా
గము నేర్పెన్ గురువౌచు మాకు ప్రభుత్వన్ గద్దించి మాట్లాడి బం
ధములన్ వై చిన కావకప్రకృతి, విద్యద్యర్యహర్యః! వా
క్యమునందేని బలవ్రదర్శనము మృగ్యం బైన యీ వేళలన్. 161

ఉ॥ నీ వొకరుండవే మగడు, నీవలె పంచనదేంద్రు డొక్కడున్
గావలె, తక్కు నేతలకు కావలె మగ్గములే స్వతంత్రతల్
గావు, నరోత్తమా! నడవగాగదవే ప్రజ నెల్ల సంయుగ
జ్యాపిలనత్సవరాజ్యవిజయాభరణారుణరత్నదీప్తిగా. 162

చ॥ మునగను చింతగాఁ దలతుమో పడిపోదుము దాని నెక్కి,యి
య్యనువునఁ గాంగ్రె సట్టిది మహామహా! నెత్తిని నోరు పెట్టు తెం
తో నొడివి వ్యాసధార విరతుండను, మానస ముచ్చిపోవు ప
ల్కున కది యంద కున్నది,యకుంతిత మీపు క్రమింపకుంటివే!

మధ్యాఃచేవి నిలు కట్టుక పోరి శీఘ్రమే ప్రతిపట్టణమునఁ
బిసెమయువకఁసంస్థలను పాదుకొలిపి శిక్షణంబు
నవకస్త్రవిద్య నందించినియెడ నాయుధము లార్జించి
బవరమునఁ బ్రభుత్వన్ మనము పడవేయ వాలుగాఁ దలతు. 164

ఉ॥ ౨ సమయమ్మువచ్చుదను కాగక మీరును మేము కూడి నా
నానదుపాయముల్ తగ జనమ్మునఁ జేతనఁ బెంచి గోష్ఠులున్
వ్యాసములున్ స్వతంత్రకు ప్రవృత్తు లౌచుఁ బరాక్రమింత మ
య్యా! సమరంబునం దవగతాయుధమం దరిభీషణంబుగా. 165

చ॥ అన సరవిందబాబు! యిపు డన్నది మిక్కిలి బాగు, గోవుగాఁ
గనబడు వ్యాఘ్రమంచుఁ బ్రణగాంచినవాడు ప్రభుత్వము త్వమున్
జొనిపి ద్రుదాతువున్ శరణుజొచ్చును, మున్ బవరంబు విగిపో
యెనుప్రజతోడులేమి నెయిపీనబలాధ్యులుయోధు లై ననున్. 166

ఉ॥ ఎల్లసిపాయిదండు నొకటేసమయమ్మునఁ చాడిసేయమిన్
బుల్లసిలెంగదే! జయము పూర్వము, నేడు నదే సమస్య, యే
వల్ల లభించు కస్త్రములు? వ్యర్థుడ నైతి దొడంగి, యీవు నే
నెల్లిద మౌదు మీ యువకు లేగరొ యన్మదనుజ్జిచొప్పునన్. 167

అ॥ వె॥ ఒకటి సేయ బోవ నొకటి కావచ్చును
సంస్థలందు యువకజనము వ్యప్తి
హూణహత్యవలన నురిఁ బడవచ్చును
దాన నుద్యమమ్ము తగ్గవచ్చు. 168

క॥ నీవో నేనో చెప్పక
యేవాడున్ గాల్పరాద యేల్పడివారిన్
పోనడి యిది మన యువకుల
లో వెలయకయున్న సమితు లొప్పు సఖుడా! 169

చ॥ అది యటు లుండెఁ గాంగ్రె నసమర్థమె యైనను రాజకీయపుం
బదును ప్రజాగృహీతము నొనర్చుట కెప్పటికేని దానినే
కుదు రగునట్లు సేయవలె క్షుణ్ణము నీయది వ్యాసమూలతో
నిదియ వఠించినాడఁ దగవే యది తత్వము మొందు లేమిచే. 170

గీ॥ ఒక పనికి బుడ్డిదీపమె యొనరఁ గాని
యొన్ని బుడ్డిదీపము లై న నేమి "గ్యాను
లై టు" కాదు, కాంగ్రెసు గ్యానులై టు దాని
వెలుగునందు స్వరాజ్యపుఁ బెండ్లి విందు. 171

చ॥ మనలను వీడినన్ మనముమాత్రము వీడము కాంగ్రెసున్, బ్రిటన్
గొని పురిగొల్పి కాంగ్రెసునకున్ గల కంపము దీర్చి దీవిచే
సునిశితభాష నేల్పడికిఁ జూపుడువ్రేలును చూపి యూపున
ట్లొనరిచి దీని కంపము మహోదయ! దానికి మార్చకుందుమే! 172

క॥ నీ బలగమె నా బలగము
నీ బాసయె నాదు బాస, నీ బాటకును
న్నా బాట కలియు నరవిం
దా! బృంహీతనుగుణబృంద! యని తిల కనియెన్. 173

క॥ అరవిందువైపు కొందఱు
మరుసమగాంగ్రెసున కేగ మదరాసుపురిన్
సురుచిరనాయకవాచన
విరచనములు వినిచెఁ గొంత వీనుల విం దై. 174

గీ॥ విశ్రమించి లేచినవాడు వేగ ముందు
వాని పరుగిడి యందుకోవచ్చునేమొ!
రాజకీయమ్మునను కళారంగమందు
సాధ్యపడదు నిత్యశ్రమస్థలము లివ్వి. 175

ఉ॥ సాహిత్యముగ్ను దై గడపె సంసదధీశుడు కొన్నినాళ్ళు "లాల్
మోహనహోషు" రాచరికపున్దలపుల్ విడి, రాజకీయయో
గీహసదూ! య టంచుబలికెన్ మెహతా యితనిన్, వచస్వితా
దోహలి యీత డెల్పడి నెదుర్చుని యందఱు జోగులేయనెన్. 176

ఉ॥ మోహనఘోషు వాణొనె వపుర్వసనమ్ముల వై భవమ్ముతో
మోహితముం బ్రజన్ సలుపు ప్రొద్దులు పోయినవండి ! సూరి యై
బాహిరపెట్టునో విహితభారతదైర్య మెవండు వానిదే
యో హనదన్నవర్ణ నము, హాస్యములన్మృతమెచ్చిపల్కుటల్. 177

అ॥ వె॥ రాజకీయ మనగ రాజ్యానఁ బ్రజలకు
బాగుగూర్చునేత, యోగి యనగ
స్వార్థరహితవృత్తి, ప్రజలార ! న న్నెంతో
గౌరవించె నిటులఁ జీరి మెహత. 178

క॥ “క్లిక్కులు” టక్కులు నెక్కువ
తక్కువలున్ రాజకీయ ధర్మము లగుచో
మక్కువసేయని మాదృకు
డెక్కడనో దాగియుండుచే యుచిత మగున్. 179

ఉ॥ బై టకు లాగినారు నను పల్వరు మిత్రులు నేడు, వారికిన్
గాటముగాఁ గృతజ్ఞుడను, కాని కృతఘ్నుడ నౌదు నొక్కచే
బాటనుఁ బట్టి నాయకులు వర్తిలరో ప్రజమేలుగూర్చి యా
రాటముతోడ, నేలుబడితాగకుఁ జక్కగ బుద్ధిఁజెప్పరో, 180

గీ॥ నీరు లేకగాలికిఁ బండునెట్లు పంట ?
కర్మ లేక వాగ్దాటికిఁ గలుగు నెట్లు
రాజ్యమందుఁ బ్రజాస్వామ్యరమ్యకోభ ?
దీని నెఱిగి నాయకులు వర్తింపవలయు 181

ఉ॥ వేనిది వెండితీగలును వెన్నెలతీగలు జుట్టు ? దేశసే
వానిభృతాత్ము డై ముదియువానిది, వేరొక డైన వారపీ
చే నెఱు లాను, విశ్వసుఖజీవనపావనభావనాయుతుం
డే వరశబ్దవాచ్యుడు, నుతంపము వానరశబ్దవాచ్యులన్. 182

గీ॥ అల్పసంఖ్యాక మను మాట నధిగమించి
కాంగ్రె నీరువదియవయేటి కళుకు లొలికె
నల్పసంఖ్యాకు లైన మహద్దులెకడ!
భారతమునకు దీపాలు పట్టివారు. 183

గీ॥ కాళిదాసాదికవికావ్యఘట్టము గొని
యెంద తెంత సొగసుగ విరచింతు రేని
వారి సాహిత్యవృక్షాన ఫలములే గ
దండి! తొలివారు మలివారు నల్లై నుండి; 184

గీ॥ విరుదు లిడి పిరుదులు గని పీట వేసి
పదవులన్ దగువారలఁ బెదవిఁ గదప
నీద నీ దయ యను నుడినిన్ వినా ప్ర
భుత్వ, మట్టిరు నిందు సభ్యులునుఁ గలరు. 185

గీ॥ ప్రజల కాంక్షకుఁ చత్రము పట్టదేని
కాంగ్రెసునకు నాయుఁకాలగణనము కల
దిది ప్రకాశించుగావుతఁ మిందుబింబ
సఖ మగుచుఁ గాల్చునిది శిఖిత్వాల యగుచు. 186

గీ॥ కంచుకంతము, నూటు నాల్కులును వదన
శతము మృత్యువు నెదురించు శ్వాసకోశ
మివ్వి కావలెఁ బ్రజను దీపింపఁజేయ
“హర్షి”లు క్తి “నై బిలు” సూరి పలికినట్లు. 187

ఉ॥ నల్లనినీటియేట నృపు నై నను వీడక నావఁ జేర్చి యే
బల్లి డు డేనియున్ దిరిగి వచ్చుట లే నటు లావలొడ్డునన్
జల్లగ నుంచు నావికుడు జల్లెడ చేసిన నేమి కాంగ్రెసున్
పిల్లలు వెల్లి లే నటులు పేర్పిరి పెద్దలు నై శుభంయుపుల్. 188

గీ॥ యువకులార ! పునాదిపై నుప్పరిగ న
మమ్ముగా యుష్మదీయభావమ్ముపై ని
భావిభారతకల్యాణభరము కలదు
ధర్మ మిది యని చెప్ప మా తరము కాదు 189

అ॥వె॥ పారితోషికంబు పదికోట్ల వరహాలు
కోటి బిరుదు లైన సాటిరావు
ప్రజల భావమునకుఁ బరిపోషకం బైన
వర్తనమ్ముతోడ వాక్కుతోడ. 190

అ॥వె॥ తన్ను తప్పుపట్టు జనముమాట న్నిజ
మరసి కోపపడమి మానవత్వ
మవును, తన్ను తానె నవరించుకొనుట దే
వత్వ మవును, దానవత్వ మెదురు. 191

క॥ జాతీయతతో నంత
జాతీయత సర్వవర్ణ సమత యొకరి వౌ
వెత సుఖమును తనవే యని
మతి నెంచుట ప్రగతియందు మానవగుణముల్. 192

గీ॥ ప్రభుత మన్నింపవలయును ప్రజల నుడి ను
పాయనీభూతరత్నమ్ము చాయఁ, జదువు
గౌరవించిన మెదడునఁ గోరవోవ
రాదు బుద్ధి ప్రజాస్వత్వవాదము విని. 193

మధ్యా॥భారత మాతృసంతానభాధకుం డైన యాంగ్లనకు
మోరదుష్కృతికి దండనము కోర్తున తగినట్లు లేదు
గోరంత తప్పు సేయంగ కొండంతఁ జేసి దాని నిట
వారిని దండించి బ్రిటనువారిని మెప్పించు జడ్జి. 194

అ॥వె॥ నబబు తూచి యిచ్చు స్వాతంత్ర్యలక్ష్మికి
పెద్దకొడుకు కాడొ! బ్రిటనువాడు
వాని చేత పిదప దొనె! భారతమందు
పక్షపాతమునకుఁ బట్టువడుచు. 195

చ॥ ఋజు వొనరింప కాగడము నేనినిగూర్చియునేని శృంఖలా
భజనముతీర్చు తప్పుగద! వానిదొ కాధ్యత తప్పుసేయమిన్
ఋజు వొనరించుకోగ, నిది యిందలివారిని కష్టపెట్ట నౌ
సుజనవిరుద్ధశాసనము చొప్పడె కర్ణనువల్ల నేటికిన్. 196

గీ॥ జనులలో హంతకులు నలెగొండరాది
“కై జ”రంతరాజన్యులు కర్జను తమ
కర్మలను దైవనంకల్పధర్మములుగఁ
బలుకు తెంత! విడ్డూరమో! తెలియరయ్య! 197

గీ॥ కలవు దేవుని దినచర్యగ్రంథకనక
పత్రమున కాటకమ్ము నిప్పచ్చరమ్ము
తన ప్రభుత వంగభంగమ్ము ననియె కర్జ
నరసివచ్చి సరిగాఁ జెప్పు మనుడు వాని. 198

గీ॥ ఇరుగుపొరుగులె యాను నాగరకతయు న
నాగరకత, ప్రా సేనాడొ నలిపి పాఱ
వేసె నవతల నిర్బంధశాసనముల
నేటి తెచ్చి బ్రిటను వాని నిందుఁ జేర్చె. 199

ఉ॥ పన్నులు పెంచి యీ ప్రజ విపన్నులనున్ బ్రిటనుప్రజన్ నుసం
పన్నుల నీ ధనమ్మున నొనర్చుట యిచ్చటి చేతి వృత్తులన్
దన్నుట దేవు నిష్ట మను నాలిక వై తరణిప్రణాళికా
భిన్నమతే! ద్విదేవు లొకొ! వెన్నిడెనే మన దేవు డూబ యై

చ॥ తనువును రెండుచేసెడి విధమ్మున కర్జను వంగభేదమున్
తొనరువ నెంచె భావబలపూర్ణ భవద్వచనక్రియల్ రయ
మ్మున మదరాసురాష్ట్రజనపుంగవులార! యెదుర్చుమమ్ము గె
ల్పునవిలసింపఁజేయుత! ప్రభుత్వమునున్ విరమింపఁజేయుచున్.

గీ॥ పేదప్రజలు తిండికిమాడి బెగ్గిల నిటఁ
జేసె యువరాజపట్టాభిషేక ముత్స
వంబు వై స్రామి ఢిల్లీపురంబునందు
కాకులనుఁ గొట్టి విం దిడె గ్రద్దల కన. 202

క॥ ఈ యుత్సవమున వ్యయిత
శ్రీ యిందలి కఱవుఁ జాపి జీవం బిడదో!
కూయిడుచు బడుగు లయ్యో!
అయువు కలిగియును చచ్చి రన్నము లేమిన్. 203

గీ॥ గుడిసె జాతిజీవమునకు కోట యగుట
నుచితవిద్య గ్రామీణుల కొనరవలయు
గ్రామమునగ్రామమున నొండు గ్రాలవలయు
పాఠశాల చైతన్యాదిపీఠలీల 204

చ॥ అనియుఁ బునఃప్రసంగకరు డా సదఃకుడు మిన్నకుండె, నా
తని మృదుచాతురీభరసుధామయసూక్తికిఁ గేకిసత్ తగన్
జనము సమస్తముకా గెలసెఁ జల్లని సౌరభమందమారుత
మ్మునఁ బలె, వచ్చురచ్చకుఁ శుభోదయమైనది బొంబయీపురిన్.

ఆ॥ వె॥ బాస యనెడి కత్తి దూసిరి వైప్రాయి
నడువడివయినిన్ బెనర్జిగోళ
లేలు, చెరిగిపోయె నాడు మితాశివా
దాంతరమున నున్నహద్దగీత. 206

గీ॥ నిత్యకృత్యమ్ములో! పెక్కునిర్ణయములు
పూర్వములు, కొంత బెంగాలుభూమి వేటు
చేసి యస్సాములోఁ గల్పు చేతకు నిర
సనముగాఁ గ్రొత్త తీర్మాన మొనరె నొకటి. 207

క॥ అది తక్కు తక్కినవి తమ
కదివఱకే యపహసింప నైనవిగా నుం
త దనిసి రరవందు హితులు
మది శుక్లప్రతిపదిందుమానిత మగుచున్. 208

భవానీ మందిర ఖండము

గా॥ నిర్మాణాత్మక మైన తీర్థాటకమైనది లేదు కాంగ్రెస్సభన్ గర్భం తీర్థాటకం గాత్రం నేటికిని సంగాతి! యనన్ స్నేహితుల్ దీర్ఘానించెను వ్యాసరూపమున బోధింపన్ బలావాహనా మర్మజ్ఞుం డరవిందమోక్ష ప్రజకున్ మాతృస్థిరామోక్షమున్.

ఉ॥ వ్యాసము ముద్రితం బయిన స్వల్పమే కాలము పట్టు నెల్లెడన్ మోసుకపోయి పంచుటకు, మోపరు లెందఱో, పంచు మిత్రులున్ భాసిలు పల్లెలున్ బతనపాతనముల్ తగి దీన కేతకి భాసితముల్ వనమ్ము లటు, పత్రిక తోడ్పడె నొండు దీనికై. 1

క॥ కేవలము వాచనమ్మున నీ వై భవ మెట్లువచ్చు ? నెందో యెందో ప్రావృణ్ణేషుము కురిసిన యావద్భారతము పంట నందుకొనునొకో ? 2

క॥ ఇరువురునున్ వారీండుడు నరవిందుడు కర్త లైన యావ్యాసముపే రు రహించె భవానీమం దిర మని, తత్పారఘంట నినదించె నిటుల్. 3

గీ॥ భారతి భవానీ భారతాంబ యన నొకరె యాయమయ శక్తి, ప్రకృతిరమ్యగిరిహృదయ మందు నిర్మింపవలె నొక మందిరమ్ము నామె, కర్పింపవలె నామె నందఱును. 4

గీ॥ మందిరానుబంధమ్ముగ మతము వలయు బ్రహ్మచారు లా మతమువారలు సమస్త భారతీయవిజ్ఞానమున్ బంచిపెట్ట వలయు వేలై విదేశ్యుల కలత లేక. 5

- క॥ కొండలు చేశ్యులకున్, వీ
రండలు కృతకృత్యులౌచు నా పదపడి పెం
డ్లన్ దలపవచ్చు, నర్చకు
లుందురు కదలకయ, మాటుచుందురు వీరున్, 6
- గీ॥ ఈ జగం బను చక్రము నెవరు త్రిపు
దురు? భవాని, యా యమ్మయ దుర్గ కాళి
సృష్టికర్త్రీ, భ్రమణమ్మున దృష్ట యామె
యొక్కొక్కప్పుడీ జగతి నొక్కొక్క కళగ. 7
- గీ॥ జాలి, త్యాగము, ప్రేమయు, జ్ఞాన మగుచు
దత్తదర్శనయును తత్తదవసరముల
యా రమాదేవి యా రాధ యా భవాని
కార్యజననిగ నిల నేడు శక్తి యయ్యె. 8
- ఉ॥ కూపములోని భేకములకు జత గాక నభః ప్రదీపముల్
రాపులుగుల్ బిల్వ గను జనమ్ము తెలుంగు నసాధ్యసాధ్యగం
దోపలమూర్తులన్ రణమహోగ్రుల లచ్చిమికచ్చునంతు యూ
రోపుముఖన్తలాన దృశిరుచ్చుల శక్తిపదై కవాచ్చులన్. 9
- అ॥ వె॥ వివిధవిధము వెలసె విజ్ఞాననిధి నూటు
రెటు కన్నుల మిటుమిట్లుగొలుపు
నాయుధములు భారతాప్రాప్తములు వేయి
రెట్లు, నేడు శక్తి యిట్లు విరిసె. 10
- గీ॥ అంబయెడినుండి రాక్షసు లసురులు సుర
లెందఱో దూకుచున్నార, లిపుడు మాత
నిర్విరామమ్ముగాఁ గార్యనిరత, లేచె
నవరదిశ బలభూరిరాజ్యమ్ము లెన్నొ. 11
- ఉ॥ నిన్నటమొన్నటన్ గదవెనిండు స్వయంకృషి ప్రాణమై జపా
నన్నిట మిన్నముట్టె మన యతుల ముందట, మైచ్చక క్తులున్
గొన్ని తమోవిసీలములు గొన్ని రజఃపరిధూమముల్ మొగి
ళ్లన్నటు లావరించినవి, యచ్చపు త్యాగమయార్యశక్తులున్. 12

ఉ॥ తల్లి, నిజావతారలనితాళినవప్రభ లిట్టి వయ్య దుః
ఖిల్లుట తోచె నెందులకు? కేసరు లై తొలి భారతాళి కుం
దే శ్శిపు డైనయందులకు, నిందున తన్ను ప్రజల్ దలంపమిన్
వల్లడి వచ్చినందులకు, వచ్చునె? యాయమ పిల్వకున్నచో. 18

క॥ మన భుజముల హృదయమ్ముల
నణుమాత్రము తావు లేదయా! శక్తికి, నీ
తనువులు మాటకయే మన
మనములు మాటవలె, శక్తి మైకొనవలయున్. 14

ఉ॥ ఇందులకున్ గడంగితిమి నెన్నియె సార్లు ఫలింపదయ్యె నే
చందము రాజకీయమును సాంఘికమున్ మదిలో బలమ్ము ని
ష్పందము గాక చేసెడి జపమ్ము విధమ్మున, నాది నైన పూ
న్కిన్ దుదిముట్టఁ గల్గ, మిక నేగతి శక్తి యనుగ్రహించెడిన్? 15

గేయ॥ బలము లేని జ్ఞానమ్మున బడుగుల మైనాము మనము
తొలినుండియు, తుప్పుపట్టె దొడ్డకత్తి యీ జ్ఞానము
తెలియక దానిని త్రిప్పుట తెంచికొంటి మవయవము, ప్ర
జ ! లికనైక పౌరుషంబె జ్ఞానఫలం బని తెలియుడు. 16

అ॥ వె॥ జ్ఞానమునకుఁ దోడు కావలె విజ్ఞాన
మట్లు గాక జాతి యణగియుండు
శక్తిహీన మైన భక్తియు వృథ యింధ
నంబులేనిది జ్వలనంబు వోలె. 17

అ॥ వె॥ ప్రకృతిజ్ఞానకలన భాసిలి కర్మబ
లంబకలిమి నియమలిత మగుచు
మనసు నెత్తి యీశ్వరునిఁ జేర్చు, జేరిక
పాయకుండు దశను భక్తి యండ్రు. 18

క॥ బలహీనం బగు ప్రకృతి క
తులితం బగు భక్తి శక్తి దూరం బగుచోఁ
గలుగునె ? చుఱచుట మండియు
వలెతియె : కాగితపు మంట వంటకు నిలువన్. 19

ఉ॥ కాపున భారతమ్మునకుఁ గావలె శక్తియె, జ్ఞానభక్తు లా
పై వలయున్, ద్రిరూప మిది భౌతికనై తికమానసమ్ముగా
నీ విధ మౌ త్రిశక్తిఁ బ్రవవించిన దేదో య దాత్మశక్తి, యా
నో విగతంబు శక్తి మన యొళ్లును స్వాప్నికదృశ్యమొక్కటే. 20

ఉ॥ కాలముతోడ శక్తి యొడికం బగు, సంశయమానసమ్మునన్
దూలినప్రాయ మై ముదిమితోఁ దవియించిన శక్తి వచ్చునా?
మే లొనరించునా ? యతడు మేదినికిన్, జడికారు వీన రై
చేలును శక్తివంతునకు శ్రీ లిశునా ? యిడు మన్న కారదీన్. 21

మధ్యా॥ తల యెత్తికొని భారతంబు తా పదికాలాలపాటు
నిలసిల్లె వలె నన్నవేగ వెలయవలయునండి! శక్తి
జలధిగ, వాహినుల్ పౌరుషాఖ్యముల్ వచ్చి కలియంగ
వలయు నిందు, జయమునురుగు వరవళ్ళు తరగలయందు. 22

ఉ॥ ప్రాణము లేదు, భారతము రక్తము చచ్చి కృశించి పాండురం
లైనది, జాతికిన్ శరణ మైనది వారక మంచు పండులన్
హీనులు కామసుల్ వలికిరేని వినన్దగదండి ! కోర్కెకున్
మానుగ ల్లి కోరుకొనునే! యెవడేనియుఁ గష్టనష్టముల్. 23

గీ॥ జాతి యన్నను భారతమాత యన్న
తోలు కాదు మట్టియుఁ గాదు దోర్బలవృథు
శక్తి, కోట్ల శక్తులు కూడి మోరమహిష
మర్దనిశక్తి విజయరమావ్రసక్తి. 24

గీ॥ ఆవరించె శక్తిని భారతాంతరమున
మాయ బ్రహ్మము నటులు తమోగుణంబు
జనచయాజ్ఞానరూపంబు, జనము నిజ మె
ఱింగినంతనె ! తమము దూరిభవించు. 25

అ॥ వె॥ స్వామి రామకృష్ణపరమహంసయు వాని
సింహకంఠు డైన శిష్యమణియు
సంయములు వగటిన శక్తి త్రింశతోక్తి
వ్రజకుఁ దోడవు, బయలువడుటె తడవు. 26

క॥ భూపాలునిలో నల్లై
గోపాలునిలో, దవుతొలగు నొక నరునిలో
నేప్రొద్దును నై ప్రికు డగు
భావనిలో దివ్యశక్తి భాసిలు నమ మై. 27

ఉ॥ క్రొత్తగనేత నృప్తి యనుకోవలెనా ? కృతవస్తురక్షయున్
దుత్తునియల్ పొనర్చుటయునున్ సృజనం బనుకోనురాదో ? యీ
మొత్తము జాతి దేవుని విభూతి, యెవండును దేవుడే మదిన్
జిత్తునరించె మాయ యని చింతలకుండిన భీతి యెండినన్. 28

ఉ॥ మానితసర్వధర్మముల మానవజాతికి మార్గదర్శకం
బై నది భారతం బొకటె, శావియశోవలయంబు ప్రాగ్రశో
భానిలయంబు నియ్యదియ, సాన్నికకల్పనగంబు కల్కటా
ధ్యానియుగంబు కన్నయది యక్షికి దోచి ఫలాలు రాల్చెడిన్. 29

గ॥ భౌతికాధ్యాత్మకాస్త్రశోభలను కలియఁ
బోసి వివిధమతమ్ములఁ బోగు సేసి
వండిన రసాయనమున నఖండమాన
వాత్మఁ బోషించునది యొక భారతంబె. 30

అ॥ వె॥ చెడుగుతనముపురుగు నుడిపి నీతిశ్లేత్ర
ఫల మొసంగునదియు భారతంబె
యఖిలజగము నిదియ యార్చికరించుఁ గృ
త్యాదియందు మరియు వార్య మగుచు. 31

కా॥ ఆలస్యం బనుమానముం భయము లేన టైనచో నెన్నడో
యీ లోకమ్మున కెల్ల కా గురువు కాదే భారతం బిన్నిటన్!
జాలున్ జాలు తమస్వీనీకథ, తమిస్రం బేరిదో దానిలో
పాలా అందఱుకున్, ప్రభాత మిది సంభాసించె లెం డో! ప్రజల్! 32

చ॥ అడుగక అమ్మయైనఁ దన కన్నము బెట్టునె ? శక్తియిచ్చునే
యడుగనిదే భవానీ? జగదంబకు భక్తి నొసంగి శక్తి నొం
డుడు జనులార! యంతటను దొట్టివ ప్రాణము నల్పబుద్ధి యె
వ్వడు కనులార కాంచియు భవానిని తొల్చడో కీడు వానిదే. 33

చ॥ అడుగున నీరు పొంగి యపుడప్పుడె వానయు లేక గట్లపై
నడరు ప్రవాహ మొప్పు నదియా! యనిపించె జపాను, దాని యీ
గడన మత్తె కపేతువు, మికాదొసమాఖ్యము దివ్యవిగ్రహం
బిడినది శక్తి తత్ప్రజల కిడిత మర్జునగాండివప్రభన్. 84

చ॥ ప్రకృతియ మాటిపోయి నవభావము గుండెగులాబిపూతగా
నొక యనిదంప్రపూర్వము మహోజ్వలనంపు మనంగ భారత
ప్రకరము భాసిలన్ వలయుపట్టున నైస్సు మెషిస్లు సాయమా
నొకొ రమ అదిశక్తి శ్రమనోదిని వాడి భవాని తక్కగా. 85

క॥ మతమే హృదయము జాతీ
యతయై శరీరంబు శక్తి, కఖిలావసర
స్థితనత్యం బీయది భా
రతమున రవి ముప్పు విడ విరాజి యను నటుల్. 86

మ॥ మతబోధం బసమగ్రమైనయపుడె వ్హానత్వముం బొందె శ
క్తి, తదీయోల్లసనమ్ము తక్క నెదియేన్ దీపించె నాంగ్లేయసం
స్కృతిమై, దేశమునందు క్రోటమలు పెచ్చెన్ సంపెగల్ తగ్గె, నీ
స్థితి యేమాత్రము సాగంగూడ దిక నుజ్జీవించుతన్! దేజముల్. 87

గీ॥ తానె యెల్ల, యెల్లయుఁ దాను, తానె బ్రహ్మ
మయిన యానందకాసార మాత్మశక్తి
దీని తామరపూ లై న దేహశక్తు
లఖిలఖండముగ్ధీకఁజాకరములు. 88

గీ॥ ఆత్మశక్తి బ్రహ్మనంద మలిఘమధుర
ముదధిగా, తదంతరమున నోలలాడు
సుకృతి పాశ్చాత్యభౌతికసుఖమనెడి గ
భీరతాహీనర్షురమును కోరునొక్కొ? 89

గీ॥ ఆ మహానందమయమూర్తి నా భవాని
వాత్మశక్తి గౌరిని మన మందఱమును
మందిరమును పర్వతసానువందుఁ గట్టి
కొలువవలయు, సంతట నామెచలువ మలియు. 40

ఉ॥ అర్చిత యోచు నామె మన యాత్మల మేధలఁ జొచ్చి యజ్ఞశి
ఖ్యర్చి బలెన్ వెలుంగునట, యామె యెఱ్ఱహృము, లోన వెల్పులన్
బేర్చిన యాదిశక్తియట, విశ్వజగజ్జనయిత్రి యైననున్
గూర్చును భారతమృతకు కోలట, తానె భవాని వాకోనెన్. 41

అ॥ వె॥ ఇచటి మట్టిఁ బుట్టి, యిచ్చటి గాలికి
వాన కెండ కెదుగువారు, తనను
మఱచిపోయి రనుచు మరిమరిఁ దడవె నా
యంబ భారతాంబ యా భవాని. 42

ఉ॥ మందిర మేలనోఁ దనకు మాత వచించె, నిజాజ్ఞయంచు, ము
న్ముం దగు భూరిదివ్యమతమున్ జనతైహికమోక్షసాధనం
బున్ దెలియంగఁ జాటఁ దగు ముఖ్యనికేతన మౌట కంచు, నెం
దున్ దొలిపితి నొందు బలధూర్వహజాతి సృజింప నంచునున్, 43

క॥ ఒక స్వర్ణయుగము నెలకొను
టకు, జగ మార్మికరించుటకు, వాక్కర్మల్
వికసితసురభిశములు తన
నికేతనమునుండియట, యనెన్ శివ మరియున్. 44

చ॥ ఇటులు వచించు తల్లిమది కింపితమౌనటు పుత్రకుల్ చరిం
చుట తమ ధర్మ మౌను, మది సొంపిలు మాతను భౌతికమ్ముగన్
మఱితనమగ్రవైభవ నొనర్చుట కర్థము, పెద్ద కాలమున్
జీటులని తామసమ్మునకుఁ జిక్కి యొనర్పము, పిల్వమాయమన్ 45

ఉ॥ మోరతమళ్ళటాకలితకుడ్యములన్ బడగొట్టి మానసా
గారము వెల్గునింపుకొని, కానక యుంటిమి యిన్నివాళ్ళు నీ
తీరు డమించు తల్లి యని తెల్విమెయిం బతిమాలి, సర్వముం
బోరచిపెట్టి, యెల్లరు జనుల్! యజియింపరె! భారతాంబికన్. 46

మధ్యా॥ ఆయమ చెప్పిన నియమ మాచరణమ్మునఁ బెట్టి
పాయక కర్మయోగులుగఁ బ్రజ దనరునపుడు భార
తీయభాగ్యమ్ము చూడవలె! తెగి సేయ కటు కేవలము త
దీయఘాట నుతి సేత వృథ, తెలిపె భవాని యిట్టి విధ. 47

క॥ చెప్పినటులఁ జేయక కొడు
కెప్పుడునుం బొగడుచున్న నేమి? జననికిన్
మెప్పులు పుట్టునె? యెదలో
నొప్పులు కా క, యిది తెలిసి నుతకృతు లగుడి! 46

ఉ॥ కర్మ మనంగ స్వార్థమున కంటని భారతనేన, తెల్వికై
నిర్మిత మై మతం బెనగు, నిందుఁ బొసంగడు గేస్తు స్వార్థపున్
మర్మర ముండుటన్, బల మనన్ జలమే యదిఁ బోవు రంద్రవ
చర్యమటమ్ము నౌటను, కృతం బిచటన్ బలపూర్ణమౌటనున్. 49

ఉ॥ ఇందును బ్రహ్మచారులు మహేశ్వరి కంకితమైనవారె యెం
డెందును శక్తి మోసికొని యేగి జయింపగలారు, లక్ష్మ్యముం
బొందవు భల్ల ముల్లమును బుద్ధికి నిల్కడ లేదొ, తొంటి వా
డెందపుఁబోకడల్ విడుచుటే పరమార్థమువై పు రాకడల్, 50

అ॥ వె॥ సకలభారతమును సారవంత మొనర్చు
శక్తి నిండి పొరలు సంతతులకు
స్వాగతము, భగీరథాదుల దేశమే
మాది యనుచుఁ దెలుపు మానితులకు. 51

గీ॥ జ్ఞాన మాధారముగ భక్తికర్మ లోపు
జ్ఞాన మను గోతముననుండి కర్మవస్తు
చయముఁ గైకొనవలె బ్రహ్మచారి, యట్టి
గోత మున్నది "సోహమ్ము" రాతిమీద. 52

క॥ వేదాంతముఖ్యసూత్రం
లై దనరియు నందలేదు సోహమ్ము వ్రజా
సాధారణహృదయమున, కి
దే చారిని నడపుఁ గర్మదెన, భయ ముడుపున్. 53

చ॥ పీఠించిన రాని పల్కు చెవిబెట్టని వారిని గూర్చి కా మహా
జ్వలదశ సింహాపీఠివయి భాసిలినప్పుడు భారతాంబ కో
పిలిదొకొ! సుంత సాయ మొనరించియుఁ బెద్దగ నొందఁవచ్చు ద
ల్లలితముఖిదయామృతము, చాగక ముండుకు రండు సోదరుల్!

అ॥ వె॥ భరతమాతపేర వచ్చు ధనం బది
యామెకొఱకు భోజనాదికముల
నామెభటులకొఱకు వ్యయ మౌను, భటుల నం
పాదనమున సగము మాతకొఱకు.

54

ఉ॥ ఇందలి భిన్నవర్గముల కేకవిధాదృతి, వర్గ వాయకుల్
కొందల మందు వర్తనము కూడదు, వృష్టియశఃప్రయత్నముల్
నిందితముల్, స్వధర్మవిమలీకృతజాతి సమస్తీగా బలం
బొందును, పొందుగెల్పులను, పొందుయశంబుభృశంబు కన్ననన్

చ॥ ప్రజకు సమైకమత్యము శుభప్రదకృత్యనిబద్ధబుద్ధి నే
ర్పి, బిడుల విజ్ఞులన్ సలిపి, పేదల బాధలఁ దీర్చి, వారికిన్
రుజుల సవర్యఁ జేసి, మతిరోధము పో మతబోధముం బొన
ర్పి జరుపు నెవ్వి బాగ్యరమనృత్యము లివ్వి భటాళికృత్యముల్, 55

క॥ రైతులకన్ గార్మణులకు
బ్రీతి నొకరిచై నొకరికిఁ జెంచుట, ధనిక
వ్రాతమతిన్ బ్రజవనులకు
నై తేగము నించుటయును నగు సభ్యకృతుల్.

57

గీ॥ ధనము సమకూరఁ గొందఱు తరలి నేర్పి
వత్తురు విదేశములనుండి నై భవమున
కైన నై కవిభేదవిజ్ఞానశాస్త్ర
ములను, సిద్ధము విజయ మీ భూమినెల్ల.

58

గీ॥ పాదుకొలిపి కర్మాగారపటలి వారు
ప్రాప్తలాభధనమున విద్యార్థిబృంద
ములను శాస్త్రగ్రహవ్యముల్ తెలిసికొనగఁ
జేయుదురు కాముబలె భారతీయమణులు.

59

గీ॥ పాదయాత్రల నై కవిభేదదేశ
వర్యుటకు లయి కొందఱు స్వగుణశీల
వచనముల నించి యటవారి భారతాస్తు
లుగ నొనర్తు రస్మద్ద్యేయలోలురుగను.

60

ఆ॥ వె॥ ఎపుడో మందిరమున నెలయు భవాని, త
 న్మృతము కర్మతముగ మంజు వెపుడో
 యపుడె భారతాశయమునకు భద్రగ
 జాధిరోహణోత్సవాతిశయము. 61

నూలి॥ మరియు నిటు భవానీమందిరాఖ్యన్ రహించెన్
 స్థిరతమ మగు వ్యాస శ్రీ, ప్రతు ల్లతసంఖ్యన్
 పరువడి, బ్రజమధ్యన్ బంచ నై ముద్రితంబుల్
 చెరగని యొక ముద్రన్ జితముల్ కిలితంబుల్. 62

ఉ॥ భారతధాత్రి నారసె శివాజి భవానిగ, రూన్సిలక్ష్మి ము
 న్నెచ్చె రుచిసాంద్రకిర్తులు తదై కృమునొందిరి యల్లె యెంచి దో
 స్సార ముపాసనమ్ముగ, ప్రజామతిలో నరవిందహోషుహుం
 తారము తదభివానిగుడిఁ గట్టెను నిర్మితి లోకమాన్య మై. 62ఎ

ఆ॥ వె॥ ఉక్కు కొల్మి నుంచి పెక్కుకత్తులఁ జేయు
 కమ్మరీనితనము గలిగి ప్రజల
 భీతి విఱచి పదునుఁబెట్టె మనసుల కా
 వ్యాసము, సమధికము వంగమందు. 63

ఆ॥ వె॥ ఇరువు రీ ధరన్ సురేంద్రవాఙ్మనర్జి
 “బిషినచంద్రపాలు”, వీ రువన్య
 సించువారిలోనఁ నెంచుకోఁదగువారు
 మరియువారు తక్కు మాన్య లెల్ల. 64

గీ॥ “లాలు కాలు పా” లనుజగల్లలితకిర్తి
 మూర్తులందు బిషిను పేరు మూడవయది
 అతనివలన జాతీయవిద్య ప్రజ కందె
 నతడు “న్యూయిండియా” పత్రికాధిపతియు. 65

క॥ అరవిందుడు కలకత్తా
 కరిగి బిషినచంద్రపాలు నరసి యితరులన్
 దరిసించి యొక సమజ్యన్
 వఱిలించెను పాలన మఱవఱులుగఁ జేయన్. 66

ఆ॥ వె॥ “అశ్వినీకుమారు” “డవినాకుడు” దివోస్క-

రాదిగా సమజ్య నందలును స్వ
తం తతోద్యమప్రధాను తౌటకుఁ జేత
గీతఁ బూని పఠగించినారు.

67

గీ॥ బివినపాలు తొలుత బ్రిటనువస్తువుల బి
హిష్కరించినఁత నేమి యగు న
టంచుఁ బలికియును సమర్థించెఁ జర్పించి
యుద్యమమున కదియ హృద్య మనుచు.

68

ఉ॥ కర్జను చేయుచున్న యపకారములన్ గణించి పాలనా
భర్తృభారతమ్ము మనువం బ్రిటనీయసమస్తవస్తుసం
వర్జనమున్ స్వదేశ్యవహనంబును తత్సభ నిర్ణయించె నా
వర్జితవంగమానసము, పత్రిక కందిన వార్త యియ్యదే.

69

గీ॥ వంగభూమి రెం దైనను ప్రజ యొకటియ
యెండ యగు దీని శార్య మీ యెల్ల ధరకు
ప్రజయు రెం డానాకో దాని పనులు రెండు
దండమును సామము స్వతంత్రతార్జనమున.

70

క॥ దెబ్బలు తిని వెత కోర్పుచు
నత్పా! యన కగ్రగామి యగుచుఁ బ్రజ పడన్
ద్రొబ్బును ప్రభుతను, శస్త్రము
లుబ్బునఁ గొనుఁ దప్పదో మహోగ్రరణమునన్.

71

గీ॥ ప్రబలు గాత! జాతీయత రాజకీయ
సాంఘికాధ్యాత్మికం బైన చదువువలన
పాఠశాలలు సర్వత్ర పలుగుగాత!
త్రివధగాకుల్యలుగ ఖేత్రదీప్తికొలుకు.

72

మ॥ పనితం బీ జతనంబు ప బుకొనగా వ్యాయామశాలల్ దన
ర్పును గ్రామమ్ములయందునున్ బలరమాకుద్ధాంతముల్, వంగధా
రుణి జాతీయత పంటపండి యది సర్వుల్ పంచుకో భారతం
బొనరున్ బాలనభారభుగ్నుభుజు లై మ్రొక్కం బ్రిటన్ పాలకుల్.

- క॥ ఈ చెలువున నరవిందుని
వాచన మై బివీరచంద్రు వాక్పారము నై
లేచి కొలువు మీసము మెలి
వైచె బ్రచారమున గాలివన నోడింపన్. 74
- అ॥ వె॥ ఘన మ దెంత యైన మన నాదు చొరదు రి
వార్ధరునడి దక్కఁ బ్రభుతచెవిని
చెవుడు చిత్ర మనుచు నవినాశబుధు డాడె
సభ్యశతము మెచ్చి నన్నుతింప, 75
- కా॥ రాజీ లేదిపు డున్న పద్ధతులు మాఱన్ దక్క నంబేదకే
హాజారం బగు కాంగ్రెసీయసభతో, వ్యాఘ్రంబు మార్జాలమున్
దేజున్ గూర్చును నీడు మైత్రి యనునే ! దేనంగముల్ దానివే
యీ జోక ॥ బలుకంగ నొక్కడు తథా స్త్విక్తు లా యెల్లరున్. 76
- గీ॥ తీలకు లజపతిరాయియు దిద్దవలయు
కాంగ్రెసున్, వారిచేతను గాకయున్నఁ
దీ ర్పదే ఖాయ మనుచు నేతెంచె బొంబ
యీన్ దనరు కాంగ్రెసున కరవిందఘోషు 77
- అ॥ వె॥ పిలుపుపిందుమేటి పలికె ఫిరోజిషా
బొంబయీపురప్రభూతగోష్ఠి
మూడు పొట్టిదినము లేడేడు పొడుగుకో
రెక్కలను సంస్థ తీర్చగలదె? ప్రజకు. 78
- ఉ॥ ధార్మిక మైన యాంగ్లవిభుతన్ గొనియాడి క్రమక్రమమ్ముగా
శర్మము తద్దయన్ బెనుచు చైదము కాంగ్రెసుసొమ్ము, తద్దయన్
కార్మికకర్ష కాదీజనకాండసమస్యలు పెక్కు, వానికిన్
మార్మొగ మిద్ది పెట్ట దయినన్ బ్రజ వేటుగఁ గూడుకోవలెన్. 79
- క॥ పారిశ్రామికజగతికి
దారుణహతి సంఘటిల్లె తాతామృతిచే
తీతను “విలియండ్ గిఫ్”
భారతహితు, డాతృకాంతి వానికి ననుచున్. 80

క॥ అధిపతి పౌనీకాటన్
మధురోక్తి బుభుకువులకు మఱునాడు లభిం
చు ధనికగృహభోజనమును
కఠించు నుడి నెనసి వినిచె కాంగెనున నిటుల్. 81

గీ॥ ఐకమత్యమ్మునకు సరి యైన యర్థ
మొకటె ప్రతిమనుజుడు నీతి నుల్లసిలుట
గౌరవమునకు దేశసౌఖ్యమున కదియె
యాటవట్టు కాదనువాని యాట గట్టు. 82

మధ్యా॥ మనతరముగ నాలోచించి కడు మదారముగ వర్తించి
వినుతకార్యము లొనరించి, వీ లయినంత బ్రతుకుద
మనుభవమ్ములనె కాని యెపు డంతెలన్ గాదండి! తలపు
లనె యూరుపులను గాదు, పనులనె గాని పలునేండ్ల గాదు. 83

మ॥ తమ పూదండనుగా ధరించుచుచుకా సౌదర్యసౌందర్య ము
ల్లముక్తాండామరతేనె యుండిరులగ్రోలన్ జేసికొంచున్, నిరం
తము పన్నిరు కృతజ్ఞతాఖ్యము పయిన్ జల్లాడు కొంచున్, సుగం
ధము కిర్తిన్ దెసలం భరించుచు మనుండా! భారతీయప్రజల్! 84

క॥ మీ బాధ్యత లుగ్రము ల
య్యా! ఐలి యిడకుండు పరువు నవి తీరుటలో
మీ ఐరి చాటని పోకడ
నౌ బాధకుభంబు పంచు దౌరసులకునున్. 85

గీ॥ "అశుతోషముఖి" తో ననియె కర్ణ
వాంగ్లదేశము పంపింతు పరుగు మనుచు
వమ్ము నడిగి చెప్పెద ననె వతడు, మాతృ
భక్తి యిది, చూచి వైప్రసాయి ఖండ యయ్యె. 86

మధ్యా॥ పాలనాసౌలభ్య మురును వంగంబు భంగంబు గాగ
నీ లీల వై ప్రాయమాట యెంతయు తప్పుల మూట
మాలోని "లిబరలుచాడు" మంతి యైన నిట్లానె!
పాలకవర్గంబు పెంచి పాటింపమొక! సభంగతను. 87

గీ॥ జాతిమతసంస్కృతుల నేకరీతిఁ దగు
వారి విడదీయు పని హృద్విధారకఁ బు
ఆశ్చర్యము కౌనొ! కావచ్చు, నాశయంబు
అంప మెపుడు కారాదు, కర్ణ నెలుగండు 88

గీ॥ ఎన్నికలలోన మేము జయించినామొ
పార్లమెంటుసభ్యుల మౌచు భారతీయ
భరము స్తంభాలు మందిరజరము సట్లు
మోసెదము, చేసెదము ఖండములుగ నేగి. 89

గీ॥ అధినివేశస్వతంత్రత యఖిల భార
తీయక్ష్యం బటంచు వాదించినాము
పార్లమెంటుపైకప్పున పగులు సూపి
వాదఫలిత మందురు ప్రతిపక్షిచయము. 90

ఉ॥ అక్షయసౌఖ్యచిహ్నముగ హక్కుల యుత్పలమాల భారతీ
యక్షితిలక్ష్మి కాల్పుటకు నై లిబరల్ బల మైన మేము మీ
నక్షము, రెండువైపుల శుభములు పెండిలి చేసికొన్నవం
డి! ఉత మెప్పు డొనొ! బ్రటనియుల ప్రా పనకండి! పాలితుల్. 91

ఉ॥ దున్నుచుదున్నుచుండి భరతోర్వర నాగలినుండి లండ నే
తెన్నునఁ జేయు తీసికొనుఁ దీసికొనన్ మర మొప్పుకొందుమే
యన్నలు! నొప్పికొందుము, తదాః గ్లము లేనిది భారతము లే
దన్ననుఁ దప్పు లేదు, కదా యిపుడున్నటు తెల్వి ము న్నిటన్.

ఉ॥ ఇచ్చటి పెద్దవారు బ్రిటనేగి యటన్ బ్రజ కిందుగోడు వా
క్రిచ్చి యనుష్ఠాపత్యమును గోరుట వ్యర్థ మటంచు, నాంగ్లలన్
ముచ్చి లనాపు లంచుఁ దన ప్రుక్కడిబుద్ధిని చాటు తెల్విని
ప్పచ్చరపున్ జరమ్మును సఖా! జనుషాంధముగా నెలుంగవే. 92

గీ॥ గృహగణము నిర్ణయించు నాంగ్లప్రజాభాగు
నాంగ్లప్రజ భారతీయభాగ్యమును నిర్ణ
యించు ననుచుఁ గాటను నగియించె సభను
వెడలె నందు నిలక యరవిందఘోషు.

94

చ॥ మరియు ననెన్ సభాధిపతి మాన్యబలం బగు కాంగ్రే సేలనో
సరిగ నిజాశయములను చాపి పెడె య్మనిపించి నేటి యీ
దొరతనమున్ ఛలశ్చపనదూషితమున్ గనువిప్పఁజేసి వి
గ్గరగఁ గథించి యుప్పుఖతకై నిలవేయడు రాజ్యదేహశిన్. 95

ఉ॥ జీవితసంధ్యలో వదనసమువిడిన్ బ్రకటించెఁ బల్కులన్
బోవుగ చాడఁబునవురోజి, కుటీరము లిండ్లు మేడలున్
సావడు లోవరుల్ సభలు సద్దుగఁ జేర్కొను పెద్ద లెందఱో
సేవకు లీ మహారముకు, చిత్రము కోర్కెలు తీరకుండుటల్. 96

గీ॥ పట్టుదల దూరదృష్టియు వాసి యోర్పు
స్థైర్యకార్యసంసిద్ధతల్ చక్కఁ గలరు
నాయకులు యుష్మదీయులు, మీ యదృష్ట
మిది సగర్వ భారతులార! యుదితులార!

97

ఉ॥ ఐనను దీననే విజయమందరు నాయకు నాజ్ఞ మీకు దిం
డైననె దక్క నిద్రసమయంబుననున్ బ్రజలార! కార్యసం
తానము నిష్ప్రయోజనము నాయకధర్మము సర్వసభ్యులుం
బూనిన,విద్య వచ్చి నినమొన్నటి యే తరుణుండు పూనినన్. 98

క॥ లిబరల్ పార్టీ సాయము
గఁ బొసగకున్నెడల పొందగలుగునె ? యైర్లాం
డు బిటీనఁ గొన్ని హక్కుల
నుఁబొందు భరతోర్వి యల్లె నుతనాయక మై.

99

గీ॥ ట్రాన్సువాలున బోయర్లు రాజ్య మేల
బాధ వడిన భారతులకు బాధ దీర్తు
మనుచు నంతకు బోయ లై యడరి మనుప
లేని దొరల నే మన్నను లేకి గాదు.

100

మధ్యాహ్నారతమునఁ బ్రజాప్రభుత పరివర్జిత బు కా దంత
యూరపునందుఁ బలఁ దొలిగిండిను చపోకడలు
వేరులుపాతుకొనిట విప్లవదనలె నైన నిదు
తోరము కాన్పు విద్య తొడవు గల రిశోడ. 101

క॥ అఱచేతియఁత ముగిలులు
పెరిగిపెరి కురిసినటు పిన్నగ నెపు డౌ
భరితోర్వపరిశ్రమలు
మఱసించుత మదిరకాలము దే బ్రిటన్ 102

అ॥ వె॥ ఇటులు శ్వేతనీతి మృదువుగా వాచి చి
పెలుచ నైన కొలవు పలుచబడగ
నద్దుమణిగె నదముపెద్ద 'కాట' నుపస
సించువారి తటి కృశించు ననుచు. 103

గీ॥ ఉన తాధికామ్ముల కురరు భార
తీయు లను నేటి నై స్రామి తెలిగు గాక
రాణివాగ్దానముల బూడి పైనిఁ బీట
నుంచి కూర్చున్నవారె యయోగ్యు లనఁచు. 104

గీ॥ చిత్తమున లేసె మాటలు చెని చెప్పి
చేతఁ జేయమి యాంగ్లేయరీతి యన్న
నగ్నసత్యము చాటుగనైనఁ దెలిపె
"లిట్ట" నభివంద్యు డనఁచుఁ బెన్న్ బెనర్జి. 105

క॥ స్వాతంత్ర్యముఁ బ్రేమించెడు
జాతి యనుచు భాతీయజన మాంగ్లేయ
వ్రాతమునకు లొబడె, దగు
రీతిని జనుల! ప్రభుత! యనె శ్రీమాలిన్ 106

గీ॥ అటకయ పురుషత్వమ్ము నవగతమ్ము
బొందుచుకొను స్త్రీత్వమ్ము నా బుద్ధ యె డౌ
కంటి నడుగకె చెప్పెను కర్జునిటకు
వచ్చుటలు మన భాగ్యము పొచ్చుట లని. 107

ఉ॥ రావణు చేతలే యతని రాజ్యహరమ్ములు, కాని రామసే
నావిలనత్పరాక్రమము నల్గడలన్ బ్రకటికృతంబుగాఁ
దావలమైనవాడు ఖరదై త్యుడు, భారతగాథ ఆరణం
బా విధి సాగునా? శకుని యయ్యెను మూలము, కర్జునిప్పుడున్.

చ॥ అనియెను లోకమాన్యుడు, మహాంగ్లజనమ్మున కస్మదాశయ
మ్మును బ్రటనం దుపన్యసనభూరిగఁ బల్కి తదీయసానుభూ
తిని రవిదోచుముందు మలిదిక్కున లేతెలిదాలు వోలె నాం
దనువలె నంచుఁ దీర్పు, చను దతులు పంచనదేంద్రగోఖలేత్. 109

క॥ అన్నా! మహమ్మదాలీ
జిన్నా! నీ వేగకుంట చెన్నా! యని కొ
ల్వన్నదియు వీలుగామిన్
జన్నదిలే దతడు బ్రటనుసర్వంసహకున్. 110

గీ॥ బ్రటనులో నొప్పు భారతపృథ్వికార్య
దర్శివదవిఖర్చు, “టిబెటు”దండయాత్ర
ఖర్చు బ్రటనే భరించుట, కాన్సి లిచట
విరివిగొనుట ము న్నగు తీర్పు లిరవుకొనియె. 111

క॥ పలువురు పలువిషయమ్ములు
పలికిరి, వచ్చు సభ కాశిఁ బరగుట తెలిసెన్
ములుచదనము బెంగాలును
పలుకులుసేయు టను తీర్పు ప్రతినినద మిదెన్. 112

ఆ॥ వె॥ రత్నకాంతి గాజురాళ్ళలో, నీ రెండ
మాపులందు నటులు భావిభార
తీయశోభ కాంగ్రెసీయనిర్ణయముల
ననుచుఁ నందఱు విన ననియె ఘోషు. 113

ఇంగ్లాండు ఖండము

- గీ॥ గోఖలే లజవతిరాయి కూడి వయన
మైరి బ్రిటనున కా యోడ నీరధిన్ ద
రంగములఁ ద్రోసికొనుచు వేగన్ గమించు
చుండె గడగండ్ల నీది ధీరుండు వోలె. 1
- ఉ॥ సందునుసందునున్ దొలిచి చంద్రుడు వై వ మయూఖబృందమున్
బిందువుబిందువున్ గ్రమణవిందువు చుక్కలగుంపునవ్వులొ
సింధువునందు, నోడవయిఁ జేరలఁ గన్నులు ద్రావి దృశ్యని
ష్యందరసంబు, తా మవగతాంగము లానెడ కోడి కూసెడిన్. 2
- కా॥ నా లోతుం గమనించువారి కొదవున్ రత్నాల కుప్పల్, తటం
బాలోకించెడువారికిన్ దొరకునయ్యా! కాకిచిప్పల్, కవి
త్వాలోకమ్మును నేను, కష్టసుఖమం దౌ భావముల్ నా తరం
గాలే యంచునొ! మోషిలెన్ గడలి, నై కార్థమ్ము లాఘోషముల్.
- క॥ వెనుక కడుగు ముందు కడుగు
నొనరగ నొక లయనుఁ బట్టి యుదధివళుల్ చే
సినవి మహానాట్యము, మే
సినవి కనుల్ సృష్టిచిత్రచిద్విభవంబున్. 4
- క॥ పలురంగుల చేపల తళ
తళలున్ తరణికిరణముల ధగధగలు స్వని
ర్మలదేహోభరణము లై
వళు లాడుచుఁ బాడు నొకలె పాట యొక క్రుతిన్. 5
- ఉ॥ ఏ ఉణమందు విశ్రమము నెయునొ! యాశితజీవకోటితో
నశయకర్మకాలను దిగంతగతారవమున్ విశాలమున్
శిశితవద్దతి న్నిలిపి చెమ్మట నుర్వులుగా శ్రమించు న
ధృతగుణాల రత్ననిధి, యంతయు నెప్పుడు నోడజేరమే. 6

శా॥ పై నాకాశము క్రింద సంద్రము, వివస్వత్కాంతి సర్వత్ర, యెందేసి యాకాయు హద్దు లేదు దృశకున్, వేగమ్మునన్ సామ్యము. లేనేలేనిది యాత్మ మేఘములఁ బల్లిల్ గొట్టి పీచీకృతిన్ దానుం బాల్గొని చుట్టుచుండె దెసలన్ మై యెందో! తా నెందునో?

గీ॥ పొలము దున్నును నాగలి, జలము దున్ను నావ, మలుపుదిరుగు నివి, నలి యయి పొద లిందుఁ గలవేమొ! అలలకూలీలు వాని గట్టునం బెట్టుదురు, తదోఘంబె నాచు. 8

గీ॥ భువన మను హండలో నీరు పోసి వైని మంటఁ బెట్టి కాచుచునుండెఁ గంటబడని వేడొ! నరు డై నచోఁ గ్రిందఁ బెట్టు మంట మంట ద్యుమణి, నీ రంబుధి, పంట ముయిలు. 9

గీ॥ కడలిని రుప్పు, దానిది గాలి తీపి నొప్పు, మిను కప్పు, తత్రాపి యుభయసంధ్య లాదు వివిధాఁశుఘన మౌచు నందు మెప్పు సృష్టి పొగసులు విప్పు, నిం దెవడు చెప్పు? 10

గీ॥ ముంచుగాక పోతము నొకపుడు, తటంబు నెపుడు తగ్గించుగాక హెచ్చించుగాక కణముకణమునఁ బ్రాణము తొనకు నట్టి యెంత కలగియు మర్యాద నెడయకుండు. 11

అ॥ వె॥ హృదయ మెన్నివేల యేండ్ల లో తున్నదో వర్షతముల లోనఁ బడిలపటచెఁ గడలి, యన్ని నదులు కలసియుఁ దత్కటు త్వమును మార్పలేక తామె మాతె. 12

గీ॥ పిల్లచేపల మ్రింగెడి పెద్ద చేప లలల దూకుడు తిమితిమింగిలము లున్న నారధిన్ జగద్గురు వని నావయాత్ర జీవయాత్ర యొక టని వారు చెప్పికొనిరి. 13

చ॥ ధనమును చూచిచూచి టిగిదప్పిన లుబ్ధుల కంటి పావలన్
గొని మెటుగార్చె, దుశ్రములకున్ గతప్రాణము లేచివచ్చి కూ
డిన విధ మైన సౌఖ్యమును గూర్చె సముద్రము, కాని యాత్రికా
రి నొకడొకండు జబ్బుపడెడిన్, జత భోగము రోగ మొక్కెడన్.

గీ॥ చేవలను పట్ట వచ్చిన చిన్నవడవ
లలల తాకిడి కోర్వ కల్లాడుచుండె
ఘనమతులకే తగుంగాక! తొనకకుంట
అల్పమతులు వ్యసనాహతి కాగగలవె? 15

గీ॥ కంట దుము గొట్టు, దానము ఘన మొసంగు
నినుముతోడి సిమెంటె కాదు నగరంబు
సగముమంది కన్నము పెట్టు జగమునందు
తారజలమాత్రమే కాదు సాగరంబు. 16

చ॥ పడమటికొల్లిలోఁ గనకభారముకాంతికి విక్రయింపగా
బడె నగ మాకసంబు, వెల వట్టువబొజ్జ వెసంగి వెండియం
గడి తొలిదిక్కునన్ దెలిచె, గంతులు గంతులు కా వికన్ గనం
దడవె యెడంద పెట్టినవి, దానికి కాంక్ష కడింది సొమ్మువై. 17

గీ॥ ఆ మృదుల మైన వెన్నెల నల్లనల్ల
శ్రీ 'బెఱ్ఱోవెను' నాల్గవ "సింఘసి" వి
నంబడియె మందవాయువశంబునన్ సు
ఖస్వ మేడవ స్వర్గంబు కానబడియె. 18

గీ॥ రంగు వలపు మ్రోత హారంగు రంగరించి
చేసి నొక ప్రపంచమునకుఁ జేర్చె నావ
"యీదెను" వనంపు నిర్మాణ మీడనె యన
వెలయు పురిదరి లంగరువేసె నావ. 19

గీ॥ శ్వేతముఖుల లండనులక్ష్మి స్పృతసౌధ
వీధికూటస్థ వెన్నెలవిరివి ద్రావి
విలుగబడినవ్విసది తమ్ము నరసి యనుచుఁ
దలచె లజవతిరాయి సందరపుదరిని 20

గీ॥ వార లొక మిశ్రమ నింటికిఁ జేరి విడిసి
తీయ నైన నల్లావము తిండిరుచిని
త్రిగుణ మొనరింప భుజియించిరి నిదురించి
రదిర! టన్నుల గంట తొమ్మిదిట మోగె. 21

క॥ పైఁబోసె వేకువచెలి గు
లాబులతో 'టామరిస్కుక్రాబాసిలు' పూర్
లేఁబాట వికరుతం బై
యా బ్రటనుపురీమతల్లి కరమెలకువలో. 22

గీ॥ ఎవి యెగిరిపోవ సామ్రాజ్య మిగిరిపోవుఁ
గూసె నవి యాటు 'రావెనుల్' గోపురమున
నిలువురెండునిలువుల ముండ్లు గలది గగన
మందు బిగ్గెనుగడియార మైదు గొట్టె. 23

క॥ దుగపాళు లెఱుపు నొకపా
లుగ నీలము పసుపు కలిసి లోచనహర మౌ
జిగితో లకుముకిపిట్టలు
దిగె బెత్తలకన్నదొలి నదిం రేవకడన్. 24

ఉ॥ తల్లులు కన్న పిల్లలను చాదులు పెంచిన రీతి మాధవ
ప్రోల్లనితాహముల్ కనిన పువ్వుల గ్రీష్మదినాలు పెంచు, సం
పుల్లవిచిత్రవర్ణ సుమపూర్ణ తటమ్ములు పెంచు 'భేమ్ము'కున్
మొల్లము, దాని గొ న్లుతికి పూంచును సంజలు రెండు చేటికల్.

క॥ పొగమబ్బు చీల్చుకొని వ
చ్చు గగనరత్నంపు టెఱ్ఱసొబగును చూ
పి గొఱలు నటు మన స్వాతం
త్ర్యగరిమ మనెఁ బంచనదుల దడి గోళ్లేతో. 25

అ॥ వె॥ అంటి ముద్దుగొనుచు సంతంత జరిగి పై
బడుచుఁ జక్కలిగిలి యిడుచుఁ గౌగి
లించుకొనుచుఁ దరణిఘృణి భేమ్మునదిని తే
లించె మఖరసమున విచ్చుకొంది. 26

గీ॥ పలుకు లందుకోఁజాలని భావవై భ
వమును చిత్రించె మానసఫలకమందు
వాద్యమేళసంగీతము వనధితీర
సంశ్రుతము తత్సమయవర్ణసారతమము. 28

అ॥వె॥ మనలఁ గని హసించె మాపు లండన్ ద్రవీ
భూతరాజకీయము నది భేమ్ము
వగలు పరిహసించె స్వనితహంస మనె ల
జవతిరాయి స్వనహంచరునితోడ. 29

అ॥వె॥ వీరి వసించు నిల్లు తరువీధినమావృత, మింటివారి స
త్కారము వీరికే పరిమితం బనరా దది పక్షిజాతికిన్
గూరుఁ, బెనంగుచున్ దరుముకొంచునుగీమునఁదూటి పాటుణి
క్రారవముల్ పులుంగులు, కులాయములున్న వియున్ గృహమ్మునన్

ఉ॥ పెంపుడుపాపురాల్ గలపు వెల్లివి, పిల్వినయల్లె యీల వి
న్పింపగ గువ్వకోల్గొని గృహిండ్రుడుచల్లినయొట్లగోధుమల్
తుంపెనలాడుచున్ దినుఁ బులుంగులు, పంజర మొప్పుకోరు త
ద్దంపతు, లింత చూచుచు ముదంపడి రాగతు లింటితోటలో. 31

గీ॥ రెండుపచ్చదనమ్ములు నిండు గలులు
తొగరుతల తెలిబొజ్జ యెండఁ గొఱలంగ
ముక్కుతో గూటికై చెట్టుమొదలు తొలుచు
ప్రమానుకోయిల కన్నుల మయిల తొలిచె. 32

క॥ లండనులో నది యొక తుది
మండు గృహోరాసు, మందు నొనరెను సెలయే
తొండు సరస్పాండు, చొరడు
గుండు తుపాకిది విహంగకులములు మెండున్. 33

చ॥ అదుకదొ ప్రేమ మెత్తదన మాఱిడిపోయినచోట, తొంపముల్
ముదిరిన-యెండలో మెఱసిపోవగ నిచ్చెన బేసి పచ్చనల్
కదిసిన “యెల్ము” ప్రమానున శిఖన్ గనతానిని రెండు “పింఛులున్”
మదముల సంచు లాడుకొను మాటల మెత్తన లేదు పెన్నకున్. 34

క॥ పెలిసెపులుగు పిలువకయే
యలరులతటి రాదు, గ్రీష్మ మట్లే "స్వాలో"
పిలువకరా, దిది వచ్చుటఁ
దెలిపెన్ 'బెన్నెట్టు' ఘాసి తృణమున మొలకల్. 85

క॥ ఒకటే తటి దిగు నన్నియు
నొకటే తటి నెగురు నన్నియును, రెక్కకద
ల్పొకటే లయమై 'పివి'
ల్లెకిరించెడి నై కమత్య మెటుగని జాతిన్. 86

గీ॥ ఏప్రియలుజల్లుతోడ భూమిప్రియవరి
తాప ముడిపెను మేఘుండు తత్కృమంబె
యాది శృంగారరసమున కాకువచ్చ
రంగునకుఁ, బులికించిన రాణ తృణము. 87

ఉ॥ సంకటమందు సజ్జనులు సౌఖ్యమువైపును చూపినట్లుగా
'జంకెసు' మొక్క లంబుపుల చాయకుఁ ద్రోవను చూపు దప్పి ని
ట్టింకులుగొన్న జంతువు సుఖంపగఁ, ద్రోవను పోవ సాంద్రవ
ర్ణాంకురవారి యే వడియ యైనను కన్నులు ద్రావ దోచెడిన్.

క॥ సర్వపికాచసభమునకు
గర్వితమతు లై న మంత్రగాండ్రకు నెదు రై
'వెర్వేన్' మొక్క యెదిగె, నది
ధూర్వహామో రాజకియదుష్టత కలదే! 89

ఉ॥ పిట్టల గ్రుడ్లు దొంగిలెడి పిల్లలలోన నొకండు కాలికిన్
తెట్టునఁ గొట్టుగొట్టుకొనిచేడ్వడె, గాయముమెండు, 'సెల్పుహీల్'
కట్టున మాన్పె తామ్మ, యవి కాలము గర్భము దూతె నోషధుల్
ముట్టడిచేయ నాగరలోకరసాయనికంపు వై ద్యముల్. 40

క॥ వంచన నేయని మిత్రము
లంచున్ మొక్కలను కొన్ని యగభగములఁ జూ
పించి చనె బ్రిటిషుహితుడు న
మంచన్నిమ్మటము వదల రా యిరువురునున్. 41

మ॥ గొడుగున్ బట్టినయల్లె వృక్షముపొసంగున్ 'మేరితైంపైను', నూ
అడుగుల్ వెడియు నేబడిం బొడుగు దీపారాధనాశాఖలన్
బెడ గా న్తంభముజాడరించునది 'నార్యేస్సూ'ను', నిల్వెల్లఁ బూ
దొడుగే తెల్లని 'బీము', నృప్తి పరమాత్మున్ గొల్చునెందేనియున్.

గీ॥ దేవదారు వొక్కటియ విదేశ మని స్వ
దేశ మని లేక సర్వత్ర తేజరిల్లు
నదె 'సిడారు', చలిమలయందముబిడారు
చేనె వడంగి దాన జేజేల తేరు. 43

క॥ ఓహో! యనె సహకృద్వరు
ఓహో! యని మాటువచ్చె, నొరు లిటు లేరే!
యాహా! యదె! స్టారిం గను
వై హానికపక్షి యనుచుఁ బలికెను గోళ్లే. 44

క॥ 'నను మటువకు' మను పూబొద
లను సీతాకోకచిలుక లన్నియు రంగుల్
తనరినవి తేనె ద్రావగ
జనమునకుఁ జేర్చె నృప్తి సమపొషణమున్ 45

క॥ ఆమోద మెటుగవు సుమ
క్రీమంతము లయ్యు నెత్తటిన్ బొద లెన్నో
సోమించె 'స్విట్ బ్రెయరు' బహు
కామోదము పొంది కొంత యవధి విరిసియున్. 46

క॥ 'స్టారెటుపింపిరైలు' పలు
తీర్ల దె విరిసి యిడె భూమిదేవికిఁ బసరుల్
దొల్లాడు నా న్తరమున ము
హుల్ల సదనీతమణిలోహితోపలముత్యాల్. 47

ఆ॥ నె॥ సుగుణదుర్గుణములఁ జూపె మనిసియందు
వలచు పూలు ముండ్లు గల గులాబి
వ్యసనిప్రక్క సుగుణి, యంటునఁ దెలియును
దురదగొండిపరస విరుల "కొవరు". 48

చ॥ తన జిగి యంతయున్ భువికి ధారగఁ బోసె నినుండు దాని వ
చృన లితరాఖలన్ మిగిలి చర్మదృగింద్రియ మందుకోనటుల్
తనియ నలందునట్లును బ్రధానమునెల్లెడ నటు కాదొ యె
ట్లు నవనవల్ గనంబడె శిలౌనుము వీటలువాలు నెండలన్? 49

సీ॥ చెలిగి పుంగు 'లాఫ్టెస్టా' బలెన్ మ్రోయ
మరిమరి నిక్కెఁ దన్మయత వీను
పచ్చందనము మేసి పంచదారల నప్పు
నెమరువేయుచును కన్ను మరి మొగిసె
గాలిఁ బీల్చియుఁ బీల్చి చాలక యిరుపుటాల్
మరియుఁ గోర్కొనె ముక్కు సురభి మగి
చివు రంటి పువు లంటి చెయి తనియక ప్రొద్ద!
మంచిదాన వెదుగు మరియు ననియె

గీ॥ తనదు నీడను తాఁ ద్రొక్కుకొనుచునేని
యొడలు తోటకు బరువెత్తు గడియ లొత్తు
మరియుమరితటియందు గ్రీష్మమ్మునందు
జలదకాలవర్షప్రదోష్ణమ్మునందు. 50

గీ॥ భారతీయుల నిరువురఁ బలుకరించె
“రాఖిను” పుంగు లెచటివారలయ! మీర
టంచు నాయుధవైన్యమ్ము నరసి దరిసి
యోరచూపులఁ దరుకాఖ నుండి చూచి. 51

ఉ॥ ప్రక్కఁ దటాకమందు దిగి తాతువు లీదుచుఁ దీరగాము లై
రెక్కలనన్ విదుర్పుచుఁ బొరింబొరి ముక్కులతో నవర్చి కొం
చక్కడివారు పెంచికొనినట్టివి మిక్కిలిగా ధ్వనించె క్వే
క్వేక్కని త్రోటిఁ జెట్టుకొమ కట్టటు రాచెడి డేగఁ గాంచుచున్.

ఉ॥ గారుడరత్న డోల నృపకాంతనుఁ బోలి యయారె నీరమం
దీరమున్ సితారుణ మి డే? పులు గం చడుగంగ నందుఁ గా
సారతటిన్, సఖున్ దెలిపె సారసవర్ణ తటిన్ మునుంగన
తై రచితమ్ము గూడున విహంగము “గ్రే” విది యంచు గోఖలే.

ఉ॥ సాలమునుండి దూకి సుమసౌరభ మీతలుకొట్టుచున్న దీ
నీకుల నంచు గోఖలె యనెన్ సరసొడ్డున, నెట్లు వచ్చెనో
వ్రాలెను చెట్టుపై, సరిగఁ బల్కెను “బడెరిగారు” చిల్కె య
ల్లే లలితాంగపీతహరితేంద్రమణిఘృణు లుజ్జ్వలింపగా. 54

క॥ లజపతిరాయి ఁ గనె న
క్కజమున, మతగురువుపక్షి కడు నెలుగిడు నా
రణము నిజముగా నరసియు
మజా గలదు కాంచు డిందు మరియు నని యనెన్. 55

కా॥ పంచారింఛిన పుర్విజమ్ము లుభయప్రాంతాలఁ, “జాఫిచిబుల్
ఫింఛుల్’ బంగరుపిచ్చుకల్’ రెనులు “గ్రాస్పీక్స్-నరీల్’
మున్ను పల్
ప్రాంచత్పతులఁ గల్గి కొమ్మల, సరఃపానీయమం దింద్రు విత్
కొంచన్ మానుచు నానబెట్టినవి, యిట్లుండున్ ప్రకృత్యుద్ధతుల్.

గీ॥ నరసి యీ యందమును వార లరసినపుడు
నిండు విరిసిన పువ్వుల గండ్రనవ్వు
వాసిల న్నవ్వినది, జాతివాసి సుమప
రీమళంబు విడిపోనిది యామళంబు. 56

గీ॥ ప్రాన్ను నోడించె బ్రిటను నావల్లఁ దొల్లి
విల్లుగొని-“యాగిసికోర్టు’విగ్రహమున
నన్ను గాంచి ‘యాత్ ప్రెడు’రేడు ననిచె ననియె
‘రెన్’రుతస్మృత “వూ”చెట్టు రెమ్మ లూగ. 57

గీ॥ ఆకనమునఁ జుక్కల పోక ననుసరించి
భూమిపై ని మొక్కల నంచు, మొక్క పిలువఁ
బులుగు వచ్చె నన్నించు, “మేల్లుం” సుమమ్ము
విరియుటకు “స్విప్టు” దరియుట కురును లంకె. 58

గీ॥ గూడుకట్టుకొంటకుమున్ను నీడజమ్ము
 లేదుటనెదుట విటవముల రొదల మిగిలి
 సరగ నెగురుచు నొండొంటి దలుముకొన చు
 గూడు గాగఁ జార్చ్యము లొత్తుకొనుచు నిలిచె. 80

గీ॥ నలుపుగలిసెయెలుపురంగులని, పసుపు
 పచ్చనివి వ్రాలినవి యేట బానిస క
 తిన్నెవై మందపిచ్చుకల్ నన్నపాటు
 నిర్దురమ్మన జలకమ్ము నిచ్చగించి, 81

ఉ॥ మోచెయియొద్దఁ బొల్చినటు పొల్చిప్రస. గముసేయుచున్ దమున్
 గాచుకొనుక శరీర మర గానబడన్ నెలయేటిపిచ్చుక
 లేచి పొదర్లఁ గ్రేళ్ళుటికి లిప్తకు నెన్నియొ సార్లు పాటలు
 నోచని తీపిమైఁ బలికెనో ! యవి కొమ్ముల వ్రాలి మూకముల్ 82

అ॥ వె॥ ప్రేమ, పెండ్లి, గృహము, వీని సుఖము నరు
 లందఱికిని లేదు కొందఱికినె
 పులుగు లన్నిటికినిఁ గలదు, సాధువులకుఁ
 దత్తమాజముననుఁ దప్పదు వెత. 83

కా॥ తామేమో! తమ భుక్తియేమో! పరపిత్యదోహముం గోరవే!
 గో మో నెల్లనఁ బాడుచున్ బెలిసెపుల్గుల్ భూమిజాకల్పముల్
 గిమున్ వెల్పును తద్యుగమ్ము నయయో! క్రేడించి పీడించి శ్రో
 త్రామర్దధ్వని వచ్చి కాకములు, సర్వత్రైకముల్లోకముల్. 84

మ॥ తన దో కూతయే లేని దయ్యెఁబెటకూతన్ గూయుటం బేరు గాం
 చిన దై. యెంటునుపట్టు నెట్లు? పరవాక్పిత్రమ్ము, లీ సృష్టిలో
 ధ్వనులున్ రూపులు భిన్నభిన్నములె కావా! 'నెడ్డిరీడ్లింగు'పు
 ల్లన కావంతయుఁ దెల్పిలేదు, 'బయరన్లు'పేక్సియ' ధ్లుందురే! 85

ఉ॥ రెన్నులకన్నఁ జిన్నవి మరెవ్వియుఁ బతులు లేవు పోటునన్
 మిన్నవి లేవు, పాము తమ నీడమ వైపు నగంబు ప్రాకిరాఁ
 గన్నవి, వీపునం బొడిచి గాటముగాఁ, బడిపోవ దానిపై
 నున్నవి, నెండియుం బొడుచుచున్నవి రెండవి తన్మృతాంతమున్. 86

- క॥ అప్పుడు పాడినవి చెవుల
త్రుప్పు వదల విజయగీతి దొందము రెన్నుల్
చెప్పినటు విని “పమును” తరు
వ పులుగులజాతినుహిమ హరితమట సదా. 67
- గీ॥ తేనెముంతలు వలపుల బాస లైన
తీయ‘వై లెట్’ పువుల ఝురీతీరమందు
పంటపండిన గాలి దోయింటఁ బట్టి
యెంత త్రాగిననుఁ దనివి కంతు లేదు. 68
- క॥ సెలయేటఁ దోగి వచ్చిన
బలిభుగ్యుగళమ్ము జలలవమ్ముల గూటన్
దులిపెను గలు లాడించుచుఁ
జలిమిరిమైఁ గఱకుటెండ నంతు సుఖంవన్. 69
- గీ॥ తినియుఁదిని నాస వలపు వ ద్దనెను, శ్రవము
వినియువిని కలనాదముల్ వెగటుగనెను
అరసియరసి సొగసుల క న్నలపుగొనెను
విశ్రమించినా రెల్ముల వీధి వారు. 70
- ఉ॥ ఓ యని వేడి మార్వలికె నూ యను “టర్క్లి లుడోవు” కూతకు
బాయక పక్షివం క్తి తమపై ఫలభారముతోడ వోలె ము
న్నేయవి వంగె నవ్వి ధరణీరుహాళాఖలు పుల్గుజంటకే
యూయల లయ్యెఁ బయ్యరల నూగుచు న య్యుపసాంధ్యవేళలన్.
- క॥ “టర్క్లి టర్క్లి” యని పలు
మార్లు వినిచె భరతపక్షి మాటాడినటుల్
తల్లెను దినరమ హరితో
నుర్లబడెన్ దెలుపు తొగరు లొత్తి ప్రతీచిన్ 72
- క॥ బింకపునుడిగాలికి ఘన
సంకుల మంటు దుముఁ దరణి చనుచుఁ బడమటన్
గుంకుమమున్ జేసె, విడునె
త్రుంకుచునే నైంద్రజాలికుడు తన విద్యన్! 73

అ॥ వె॥ సంచరించి యలసి సర్వశకుంతముక్త
గూండ్ల కేగుమున్ను కూరుచుండెఁ
గొమ్మ ల్లల నూగఁ గ్రోల్చుచుఁ జాతుష
క్రతువు చేసెఁ బడమరజిగి యపుడు. 74

క॥ దినము పొడుగు, పులుగుల ని
స్వనము పొడుగు, పువ్వుల వికసనము పొడుగు, కా
ని నరుని నెనరు పొడుగు కా
దు నె త్తటిని దానికై యెదురుచూచెదమున్. 75

గీ॥ దొడ్డతన మితరుని తనతో సమీక
రించి గౌరవించుట, యది కొంచెపడిన
మానవత గండిపడినచె ర్వాసు, కప్పు
లేని గృహ మగు నని మొదలింటఁ బలికి, 76

సీ॥ అన్ని కాఖిలయందు నున్నతోద్యోగమ్ము
లిడి మమ్మా మన్నింపవలె నటంచు
తాడవలో గడ్డి బలె విస్తరిలె మాకు
వెత పలువిధము లీ విభుత ననుచు
మా దేశధనమును మా దేశమునకె వె
చ్చించుచో మేము బాసింతు మనుచుఁ
బ్రజలకు సరిపోవఁ బ్రాతినిధ్యాస్త్ర మీ
కుం బలె మాకు భావ్యం బటంచు

గీ॥ గోఖలే, లజపతిరాయి కొసరి మరియు
జనము కిటకిటలాడిన ఘనసమితి ను
వన్యసించిరి "లేబరు" బలము హంగు
విన్యసింప, 'టోరీ' పొంగు సన్యసింప.

- గీ॥ వైనిరంగుబట్టి లోని గొప్పదనమ్ము
సక్కరింపబడుట సత్యమున క
గౌరవమ్ముకూర్పు కాదే! యనగ లండ
ను త్తరము ప్రతిధ్వనాత్త మదియె. 78
- క॥ ఈశ్వరకటాక్ష మనఁ జంద్ర వృష్టి పడి ప్ర
కాంతసంహారము నె నె సగమురేయి
నలతి కదలు వృక్షచ్ఛాయ, మఁతొ యింతొ
యేకదనో శ్రుత మగుచుండె ఘోరము. 79
- గీ॥ వెన్నెలలు, తేనెవెల్లుల వేసివలనఁ ?
బలుకుచున్న, 'నైటింగేళ్ళ' వలన, నెంత
సేపు నిదుర! మేల్కొను తెంతసేపు! సుప్ర
భాతమంగళసంగీతవళము లివ్వి. 80
- మ॥ కరములఁ దట్టి లాలనముగా రవి లేవక నిద్రలేవన
ట్టిరు తొలిజాముతూర్పు ప్రకటించు తులుంగలి నారయంగవే
ర్తురె? పొదలందుఁ బచ్చికలఁ దూలుచు దూకుచుఁబిట్టగుంపు మీ
సర మెలుగింపగా విని నిజశ్రుతులన్ గృతులన్ బొనర్తురె! 81
- గీ॥ పులుగు లెచటి వై నను వాని కలరవమ్ము
లచటి గానభేదములకె యంకితములొ!
ఎటను మొగికుల రంగు లొక్కటియ కావో?
అన్నిమతముల సూక్తు లై క్యమున లేవో? 82
- సీ॥ నల్లరెక్కలవైని నల్లమచ్చల "ఫ్రమ్" ఖ
వాతీన్ వికము తోడు గ్రాలఁ బాడె
గాటియల్ చదముల గల 'యోరియోల్' పక్షి
బంగారువన్నె, కాన్ పొంగి పాడె
నల్లటోపపులుంగు తెల్లబొజ్జది గజల్
తేనెపిట్టల శ్రుతిలోనఁ బాడె
కటిమెడ కావితోక గల 'రెడ్స్టార్డు' వా
రింజరంగెడద, టుమ్మినిఁ పాడె

గీ॥ రూకు, పరభాగ్యహృతిజాగరూక మగు త
దీయభగినికులంపు 'మాగ్నీ'యు జెముడు
కాకి పసిపోలిగాడు ముఖ్యాతిభులుగ
గానసభలు వనముల నుష్కకాలమందు. 83

గీ॥ అరుణఘట మెత్తి సంజ పింజరము చల్ల
నివె సభలు, రంగు తేలిక, రవళిసౌఖ్య
మూలిక, నయిటింగేల్ రాగ మాలపించె
సెడ్డిరీడ్లింగు పాలవక్షి యతిభులుగ. 84

క॥ నౌరోజీ యధ్యక్షుడు
భారతుల వచస్సు సభకు వర్షించెను 'హా
థారన్' ప్రాన్ననల సురభి
ధారన్, మన్ననల రుచికి తక్కువ ఐస్క్రిం. 85

గీ॥ మొదలు బ్రిటను చేసిన మేలుఁ బొగడు పల్కు
లిపుడు స్వపరిపాలనమున కింత యంత
తక్కు వైన నొప్పదు భారతం బని తుది
బిగి నెగడు పల్కు లధ్యక్షనిగదిశములు. 86

క॥ ఇది పేరాస యిపు డనుచుఁ
గదిసి సభన్ గూరుచున్న 'కన్ఫరెన్టీ
పు'దొరలు గొణిగొనిరి, య
ప్లే దుగలిబరలుదొరలు సభ లేచెడి యద నై. 87

క॥ డేగలు రాబందులు న
ప్లే గిరివిహాగములు కొన్ని యెత్తునఁ బురిలో
సాగించెఁ గులాయమ్ముల్
బాగువడునె? సాధువతు లనె నౌరోజీ. 88

అ॥ వె॥ చందమామ యాకసపుగూట బ్రకృతిరా
బందు పెట్టిన యొక బారిగుడ్డు
రాత్రిరాణిపూలు రాణింపఁజేయక
తన్మయాఖములకుఁ దాని కలదె ! 89

గీ॥ కావుకా వని కూసెను కాకి యొకటి
కా వపుడు తన పను లని కదలకుండి
ప్రొద్దుటన్ మ్యావుమ్యా వను మ్యాజికల్ ర
వంబు విని పోయెఁ 'బోపు', జయంబు డాపు.

90

ఉ॥ చామనచాయయామని నెసంగును కూతయు మేత, వేసవిన్
గామము పెంపగున్, శరద గౌరము, దాన సుఖంబు కొంతయే
ధూమల మౌ హిమర్తువున దొడ్డ బుభుక్ష, కృమిగ్రసత్తగ
స్తోమ మపూర్తభుక్తి నెటు ద్రోయును కాము శీతలావనిన్. 91

ఉ॥ తిండికి మోమువాచి, నిర ద్రెంచెడి నీతున కాగ కాఫ్రికా
ఖండముపోయినన్నియు ఖగమ్మలు పెద్ద యెడారి నంబుధిన్
బిందులు గట్టి దాటి పదివేలును మైళ్ళు నిశాప్రదీపముల్
వెండియు నై స్వదేశతరువీధుల వ్రాలెఁ గొమల్ చిగుర్పగా. 92

కా॥ కాకుల్ రెమ్మలు 'టిట్లు' బినులు నింకన్ గొన్ని పతుల్ నరా
నీకంబుదన నమ్మక మొడయ కందే కాయనో కంకినో
యే కీటమ్మనొ తిగుచునెఁగిలి నొ యిందే యుండు పర్వెత్తి పాల్
చేకో నేలొం! నిల్చి త్రాగెదము నీళ్లే యన్న చందమ్మనన్ 93

కా॥ 'స్వాతోత్' 'గొల్లెనొరైళ్ళు' మైళ్ళుద్విసహస్రబొక్కనాడై ప్లావ
ల్లే లీలన్ మరి స్విష్టు 'వార్లబరు' లయారే! యాఫ్రికా కేగునో!
వ్రాలన్ జాలునో! మళ్ళి వచ్చి సరిగా స్వత్మాజమందే, విహం
గాలం దొక్కటియేని యింత శ్రమ మైనన్ జాదు, శత్రుల్ నరుల్.

సీ॥ పై డిగిన్నెలఁ దేనె పంచి తేట్లకుఁ జిగు
రించె 'సాల', యెడ్చు 'నెల్లు' నవ్వెఁ
దలి రొంది యూగుచుఁ దగ వూచి 'యాస్పెను'
స్వాగతమర్కాస్వాన మయ్యె
గగురును సుమనోవికసనమ్ము లై కవ
ద్యముగ 'సిల్వరుబిచ్చి' యందగించె
జిరునవ్వు ఝరి కట్ల తెగి పాటుఁ గంటికి
తాంగంబు నెటుగక 'యాల్డీ' రొనరె

ఆ॥ వె॥ నల్లె మరియుఁ జెట్టు నాగతవిహగక
 లస్వనమ్ముకలన స్వస్వరూప
 వై భవము వెలార్చెఁ బల్లెలయందుఁ బ
 ట్టణములందు నన్ని వనములందు.

95

ఉ॥ కోయిల పిండుతోఁ గలియ కొక్కలె పోవును మూగ యై, స్వదే
 శీయము చెట్టు స్వర్గపురసీమమహీజముకన్న మిన్న యే
 మో! యలసిడ చూచుకొని, మొత్తము పులులు నల్లె మోహనో
 చ్చాయరఫమ్ము లైన నపురాఁ చెలకట్టగనీదు వానినిన్. 96

చ॥ లజవతిరాయయున్ సఖుడు లండనుతోపున నింత చూచి యా
 రజముల విన్నయప్పుడు స్వరాజ్యజగన్మధురోహముల్ మదిన్
 గజిబిజి గూండ్లమాన గిజిగాండ్లుగ నల్లరి పేసె, యోగ్యదృ
 శ్యజనితముల్ తదీయసదృశస్థితులౌ స్మృతు లెందునేనియున్. 98

గీ॥ బాతువులు నేలనెమిళ్లు శీతశైల
 శిఖరములపైని నెగిరిన చెలువు మెఱసె
 వారి భావన లంతకుఁ బైని యెత్తు
 నందు స్వాతంత్ర్యమండలమందు నెగిరి.

99

శా॥ విప్పెం గంతము పైని, లేజివురు 'వేఫేరింగ్' మహీజమ్మునన్
 జెప్పెం బాతము జీబునుండి నయిటింగేల్ గాయనీపంక్తికిన్
 బుప్పొ శృప్పుడు రాలె న య్యగము, 'మేపుల్',
 'నైనిమోర్', బీచి, పె
 న్నొప్పెన్ పూచితదీయగానమున, మ్రానుల్ కూడప్రాణుల్ గదా!

చ॥ వలపుల కోట లైన పెనుప్రన్ననితోటలు రాత్రికూటముల్
 పులికిత మైన మేనఁ గనుబొమ్మ నటించెడి నాట్యరంగముల్
 జలజమనోహరమ్ములు తడాశము, బీదృశసర్వదృశ్యముల్
 తలపునరావు తద్వని హితావసథమ్ములు తక్క వారికిన్. 101

అ॥ వె బన వారు మృగవిహంగప్రదర్శన
కాల కరిగి రొక్క నమయమందు
నట్లై మరొక తూరి 'హైడ్పార్కు'నకుఁ జిద్వి
లాసరాసహరితవాసమునకు. 102

కా॥ కా దౌ నం చనలేని యాడపులుగున్ గవ్వించె 'డర్క్'లో
భేదం బౌ మగవుల్గు "కొక్కురొ"రవంబెక్కించి యూర్ధ్వాస్య మై
యూచాగొంతుకక్రిందివచ్చనకు సాహో! నాకాఖిశంగచ్చదాల్
లేదూర్ధ్వాఖల నిలపించకము బాళిన్ విప్పి నర్తించుచున్. 103

గీ॥ రంగురంగుతీకలకు నోచంగలేని
పిచ్చుకయుఁ దోకవిచ్చి శబ్దించి యాడి
తీవినడక నడచి పెంటి కావట్టిల్లఁ
జేసెఁ దొంటికి మిగిలిన చిన్నబరువు. 104

గీ॥ తోక యెత్తి రెక్కలు విప్పి యీక చెదరఁ
బెంటివయసును దోచె 'ఫీజెంటు' పోతు
మిత్రవర్ణము హృదియీక మిట్టి మేను
పొంగఁగవయు నారాయణపులుగు వోలె. 105

గీ॥ ఈకెసాగను లేని పక్షి పీకసాగను
చేఁ గుటుంబి యగు, బరి చేఁగొని కల
హించువారల వలెఁ గొన్ని యెసగి మగవి
యన్ని గెలిచినవే వలపించు పెంట. 106

క॥ ముక్కున పెర గొని రెండవ
ముక్కున కందించుకొనుచు, తోరచిగా నే
దిక్కునను ప్రజకు నేర్పెన్
తోక్కపువలపుచెయిదంపుసొంపులు పతుల్. 107

క॥ ఎదురెదురు పెండ్లి చూపుల
కెడలు దరియ నరసి నిలచి 'గ్రేటు'కెగ యహో!
యుదితప్రణయభరం బగు
నిది హంసలలోని భేదమే యనవచ్చున్. 108

గీ॥ రాకపోకల రెండు ద్వారములు కలవు
వచ్చలేతవచ్చికవట్టువఱపు గలవు
వఱపువైని రాలిన పూల వలపు గలవు
బెడగుబొదరిండ్లు పులుగుల వడకటిండ్లు. 109

ఆ॥ వె॥ ఏమి చెప్పవలె! హానీమార్కు 'హైడ్ పార్కు'
తేనె తేనె పువ్వుల, తేనె నవ్వుల
తేనె పెరలయందు, తేనె మడిపొరలందు
చూపులందు పొదల చాపులందు. 110

గీ॥ హృదయసీమ వచ్చని కొమ్మ పదిలవఱచి
నావు రాకుండునెట్లు? గానంబుతోడ
ప్రేమపక్షి యని వచించెఁ బ్రియు నొక ర్తు
గ్రుక్కిఁకుల్ మ్రింగినారు కన్గొన్నవారు. 111

ఆ॥ వె॥ "లార్చి"వృక్షభిరలతనుండి 'లిన్నెటు'
పక్షి కూయ విన్న బాటసారి
మున్ను మేడచివరిముదిత చేసిన పై గ
సొరము జ్ఞప్తి వచ్చి పరవళి చె. 112

చ॥ 'అమెరిక'నుండి వచ్చె నొక యాతడు ఫ్రాన్సుననుండి వచ్చె నొ
క్కమగువ, హైడుపార్కున ముఖాముఖియౌచునతండనెన్ 'హానీ'!
నెమరుకు వచ్చె నన్ను మరి నీవొ నినున్ మరి నేనొ పెండ్లియా
డి మనినయ టటం చని, ముడిన్ గొని కన్గొను నామె యౌవనెన్.

ఉ॥ బాదముకాయకన్నులది బామిని యొర్తుక బెక్కుచూపులన్
బాదెను గోఖలేమిసిమిఖంగరుబుగ్గలపైని, యాత డా
బాదకు మాటుమో మిడియె బాలుడు నల్వదియేండ్లవాడుగా
పైదలి నవ్వుకొన్నది, శిఖల్ గడ! నీతికి ధీరచేతముల్. 114

క॥ హృదయములు విప్పి నవ్వుచు
మృదుత్పఱమునఁ బల్లమునకు మిట్టలపైనుం
డి దొరలి యాడుచుఁ బాడుచు
బొదిగొనియెను సాంధ్యప్రాణములు శిశుగణముల్ 115

చ॥ ఉలి కెన యైన ముక్కున కృతోర్విజగంధ్రకులాయ మై తృణా
దులమృదువుం బొనర్చి రహితో శతవత్రకపక్షి యయ్యెడ
న్నిలువగ దానినిన్ వెడలనెట్టెను ధూర్తము వచ్చి వానకో
యిల, యిది నిల్చె గూట, బలహీనుల సంపద కిట్టివో! గతుల్.

గీ॥ “శ్యామశీకృష్ణవర్మ”తో చాల తడవు
మంతనము లాడి హైదార్పూర్ నంతరమున
గొఖలేన్ దాసి యతనితో గోషికేగె
నొకట లజపతిరాయిమహోదయుండు. 117

గీ॥ పార్లమెంటునభ్యుదవు కావలయు ననుచు
నెనుబడవ యేడు వచ్చి కన్వింపఁ దన్ను
దాదఖాయి నెరోజి యత్నస్థు డయ్యె
తద్గ్రహంబు నాటికి వారి తావరబు, 118

గీ॥ తారసిలి కన్నతల్లిముత్యాలనవ్వు
శిశువునొడలు నలంకరించిన విధాన
పాలధారలఁ గురిసెఁ బ్రభాతవేళ
జగము తచ్చిశువే యెండ్లు జరుగుగాక. 119

ద్వీ॥ యువకుల హృదయమున్ బ్రజ్జూత లూగఁ
బ్రవచించె లజపతిరాయి వావాడు. 120

చ॥ చదు వను ముక్కుతోడఁ దమ సంతకుఁడిండి గడించి పెట్టు పు
ల్గుదుటుములొదురో! మరియ గోనెను మోసినయట్లు విద్య మో
యుదురో! స్వదేశగౌరవసముద్ధరణమ్మున కౌ సరత్వ మే
చదిసెను, ఛాత్రులార! సరి నల్పుడుప్రాచిఁబ్రతీచి కన్నిటన్. 121

గీ॥ గృహమయములు కారాదు మీ కిర్తి కళయు
దేశమయములు కావలె, తిన్న తిండి
జీర్ణ మౌనాకా! మాతృదేశీయసద్య
తీనగతి స్మృతిరా కౌర్యసూనులార! 122

గీ॥ మీ తరమున లారీక్రిందిజాతుగుడ్డు
కరణి మన దాస్యము తుమురు కావలయును
మొగ్గ లగు మీగు వికసించి యగ్గలము ను
గంధ మొలుక హాయిగఁ దుదిగాలిఁ బీల్తు. 123

గీ॥ మరియు నిటు లజవతిగాయి మాటలాడె
భారతీయవిద్యార్థి నభాంతరమునఁ
బదపదరసితకఁ తాళబంధురమున
లండనున వాక్స్వితంత్రతామండనమున. 124

క॥ కలిసియుఁ గలియక నిరువురు
వలు గోష్ఠిల దినము రెండు వలు పురములలో
నలసియు నలయనియలే
తెలుపుచునుండ్రీ భగతోర్విదీనస్థితులన్. 125

క॥ హాయిలు“ఫిరోజా”వన్నియ
బయలున తూరుపుననుండి పడమరదాకన్
వయిడిదరుల నడి ద్రావక
మయి ప్రవహించినది పాటలాంకుపు సంజన్, 126

ఉ॥ రాళ్ళు కరంగ మున్ను మధురావని దివ్య దోకండు గొల్లదై
పిల్లన గోవి నూదె నని విందుము భాగవతాన, తద్వని
న్నల్లపులుంగుగొంతున ననాతన మోనటు దార్చి పశ్చిమా
తల్లికి వించె సృషి, కలదాఁ మురళీరజపక్షి కానిచో. 127

చ॥ వలుకుచు గోష్ఠిలో వెలుగు వైద్యుతదీపము పోవ రేయి, మీ
జిలిబిలినవ్వువెల్తురు విశేష మమూల్యము మాకుఁజాలు, మీ
క్కిలి యగు యుష్మదాదరణ కి మరవీవన సాటియాఁ యశ
స్ఫలిలధులారఁ యంచనియె సభ్యులు కేకినలాడ గోఖలే. 128

చ॥ పొరుగునవారి మీ జనము పోలిక నారయు డన్న క్రిస్తువ
లొక్కరవడిగా మెలంగు డన గోఖలే మీ నిలు పొప్పుకోము మా
పరిసరమందు నందులకె భారతమందును, నిండియా బ్రిటన్
కలుచుక లేవుగా యనె నొ కాంగ్లుడు లేచి సదస్సు నవ్వగా.

- Q. “కాలఫున్” కాలఫునుడు, త్రి “త్రి”, లవలియు
ను “లవులీ”, రావెనున్ రావణుండు, “వెగ్ర
సరు”ను సగ్రేసరుడు, నితె పొరుగుదనము
శబ్దములఁ గల దని బ్రటిష రనె నొకడు. 180
- Q. మా దినుసు ముట్టరా దని మీది తీర్పు
మా మనసు మిమ్ము ముట్ట సమంజసంబె?
యనగ నొక హూణు, డి ట్లనె నపుడు గోల్లె
మాధనము తినువా రెల్ల మాకు హితులు. 181
- Q. అన్ని ఖర్చులు పో భారతాయము నలు
బిదియునాలుగుమిలియన్ల పౌన్లు గాగ
నేడు మిలియన్ల పౌ న్ల టే! యిందుఁ బ్రజకు
మిగిలినది. రగిలినదిపో! తెగని బాధ. 182
- Q. నై కవిభేదపతులు కనంబడనట్లు గుబుర్లఁ గల్గి నా
నాకలనాదముల్ నలిపినన్ గుజసంతతి కొప్పుఁగాక వల్
పోకల పల్కులం బలుకు పోబడి నజ్జనజాతి కొప్పునే
మా కనె నెట్లురాణి? యది మాటుటయెట్లు ప్రభుత్వవాక్కులన్. 183
- Q. దళితగోధూమము మరి బీజలము నై న
పొలములోఁ బెద్దపెద్దకుఁ బులుగువోలె
భరతభూమిఁ బ్రత్యుద్యోగభరిత మాంగ్ల
జనము, దేశీయభాగ్యము తనరు తెట్లు? 184
- Q. గూడుకటుట నెవడు పుల్గునకు నేర్చె?
బ్రిటనునకు స్వతంత్రతను నేర్పినది యెవరు?
రోమను లి టందుగా! కాదు క్రామికంబు
స్వాత్మ, భారతజనమున కంతె నుండి 185
- Q. ‘హారన్ బిం’ తెలు పెంతొ, పువ్వులును పెన్నందమ్ములే, యెవనే
మీ రవ్వంతయునేని చీల దిగదై యీ వృక్షకాండమ్మునన్
మూరెన్ సమ్మెటప్రమోత, యట్లె ప్రజ చెప్పుంగాక వైప్రసాయిదే
తోరంగమ్మున నొక్క మాట చొరదై దై వారె మా చేతలున్. 186

క॥ పొడు గెదుగుచుండు నీడయుఁ
బొడవడగుచునుండ నెండ, పొడవడగుచు మా
గడన బ్రతునుదినుసులఁ గొన
నుడుగుట పొడుగయ్యె భారతోర్వి నొక దెసన్. 187

ఉ॥ మీ రడుగంగఁ జెప్పితిని మేవడి యీ పని ప్రస్తుతస్థితిన్
చారులు మూసి పిల్లనయినన్ జడిపింపగ మీద దూకకు
న్నే రయ మొప్ప నయ్యది, మనీషియె? కర్జను దోషిగాక, మా
భారతమందు వంగము ద్విభంగము సేయునె! యామతింతుమే! 188

అ॥ వె॥ పిచిపిచి లేదు విసుగు గాలికిఁ, దిమ్మి
రియును పులుగుకాలికి, యతమాన
భారతాళి కటులె వై ఫల్యచింత లే
దండి! బ్రతునుప్రజ సధర్మలండి! 189

గీ॥ నిప్పులు నెరుగు నెండల కొప్పఁజెప్పి
తనువు నాశ్రితులను బ్రోచు తరువులట్ల
ఘనులు పెక్కురు వచ్చని గుణముగలరు.
ధర్మనిష్ఠులు, దేశభేదమ్ము లేదు. 140

గీ॥ 'నేను'చెట్ల నిరువైపుల చూసి నిండు
నీడ తనరు ఘంటావధ మీడనటులు
రాజకీయము నడుపింపరయ్య! నేడు
బ్రతునుప్రజలు! భారతరేఖ "విటమిను"లుగ. 141

క॥ అని మరియన్ గోళ్లే లం
డనులో, సహచరుడు 'లిడ్సు'నన్, 'గ్లాస్కో'లో
నను 'మాంచెస్టరు'న నిరువు
రును వాచించిరి "యెడింబరో"లోన్ సభలన్, 142

గీ॥ అధినివేశపాలన మిండియాకునో? య
టంచు వా రొక దొరగారి నడుగుచుండ
ప్రశ్న మే జవాబుగ వచ్చెఁ బంజరస్థ
మైన మైనాముఖమ్మన నతడు మెచ్చ. 143

అ: వె: ఇండియా ప్రసంగ మెత్తగ మీ రాక
యిచటి కిప్పుడు జొంబయిపురినుండి
యా? జల మట దండియా? యని యిట్లై మ
ల్లింపఁ దొడగె మాట లిబరలుదొర. 144

గి: ప్రొద్దుతిరుగుడుపువ్వులమునుమి! భరత
ఖండమే లోకకాంధవమండలంబు
కలిసికొందము తరువాతఁ, దెలియు మీకుఁ
బ్రాణ మేకము మన కని పలికె నొకడు. 145

ఉ: వచ్చితి రెట్లా వచ్చితిరి, పౌరనియోజకవర్గసీమలన్
జొచ్చి 'బరో'ల 'బర్గు'ల మమున్ లిబరల్సును పార్లమెంటు కం
దిచ్చి చనుండు, భారతముదీప్తిని నాడు కనుండు; కొల్వ లం
దచ్చము మీవె యంచుఁ బలుకాడిరి కొందఱు, మెచ్చె గోఖలే. 146

చ: లజపతిరాయి పల్కె హితుడా! తిలకింతము పెక్కుచోటు లాం
గ్లజనపదమ్మునన్ బ్రకృతిలాస్యనదమ్మున, నన్మదీయ మా
ప్రజనఫలం వి దొండె, లిబరల్ ప్రజ పండుగఁ దోచి చేదుగా
గిజ రగు దోసకాయ, మనకెప్పుడో 'లేబరు'పార్టీ తో డగున్. 147

క: లేబరుపక్షం బయినన్
దా బెడుకడు భారతీయధరనుండి ప్రజల్
రాబందుల వలెఁ బొడువని
చోఁ, బాయువె! జాతి వచ్చుచున్న ధనంబున్. 148

అ: వె: భారతులకు వ్యప్తిపరమస్వభావము
ముఖ్య, మాంగ్గులకు నముఖ్య మద్ది
దేశలాభకరము తేకువను సమష్టి
గా సమాజమందుఁ గాంతువారు. 149

చ: మతమును దీనికై తగిన మార్గము వట్టెను, వ్యప్తి శుద్ధుడే
యితరుల వర్తనమ్ముల పరిక్షయు నయ్యెడుదాక ముక్తి లే
దతనికి, దేవు డన్న దిది, యాండ్రనుగూర్చిన తిండ్రమంటుతో
గుతిలయు లేక జాతి కొనగూడెను పాంఘిక మైన స్వేచ్ఛయున్.

క॥ వేదాంతపు తికమకలే

ప్రాదుర్భూతములు కావు, స్వాతంత్ర్యముతో
మేదురమో నరకంబున్

సాదరమే, యటులు గాని స్వర్గ మితరమే.

151

గీ॥ భారతీయరసాభాసపద్ధతులను

గౌరవించి పాశ్చాత్యసంఘంబు ప్రజల

కందు బా మైన నీతినే యాదరించి

జాతి ప్రాణము, మేను దేశ మని తేల్చె.

152

చ॥ జడియక యున్నదున్నటులు సర్వము తెల్పుట, పంక్తిలో నిలం

బడి జగడమ్ములేనివడి పైనముసేయుట వస్తుజాలమం

గడిగొనుటల్, బలమ్మున నకార్యమెదుర్చుట, కార్యమున్ దఱిగ

బడి నొనరించుటల్, బ్రతిష్ఠాచారల యొద్దనె నేర్చుకో వలెన్. 153

చ॥ అన విని గోఖలే నిజమ దంతయునున్, లిఖరల్ సమీదికే

మన మిది గుంజుచున్నయది, మంచితనమ్మున వారి కించుచున్

మన యధికారమున్ గొనుట మాన్యతమం జని చెప్పుచున్న దో!

యనఘ! యటంచు దత్తహితు డై చనె నల్గడఁబ్రవృత్తింపగా.

సీ॥ కంపజిట్టల గానకలవింకములు 'సిరీస్'

జీనువాపులుగులు జానుగులకు

వాకుజొంపములతో 'నక్రోట్టు' సుమనిక

రములతో, 'బీవిట్టు' ప్రాణములకు

పూచిన యెన్నొపువ్వుల మడుంగులును లే

లేతవచ్చికబీళ్లు నేతములకు

భారతీయులకు మా స్వాగత మని మంద

హాసులుపపురనివాసులెదకు

గీ॥ ధారవోసిన యాతిధ్యసారమున ను

పనన్యసించి రా యా చోట్లఁ బరవశించి

గోఖలే లజవతిరాయి, కోవిదులును

జాను పద మన నింగ్లీషుజనపదమున,

155

క॥ ఎగురుచు పాడెడి 'స్వాలో'
ఖగముల రుత మటులు వారి కంత మనుగులన్
దగ నాకర్షించె నడ న
రుగునపు డొకచోటు విడి మ రొకచోటునకున్. 156

క॥ తెలిపువ్వుల 'చెప్ట్ నట్' పై
గల 'సాంగ్ స్పాకోల' బోలి గగనవదను లై
యెలుగింతు మధురమఃగ భ
క్తులు దేవునిగూర్చి నుకృతికొమ్మలు పూయన్. 157

క॥ అని యిటు భక్తిన్ మొదలిడి
వినిచిరి వాచనము వోట్లు వేయగ నగు నొ
క్కనెలవున నొకరి తరువా
త నొకరు వారు భరతాంబతాటంకమణుల్, 158

ఉ॥ కోయిలగ్రుడ్లనుం బొదిగి కోయిలపిల్లలుగా నెఱింగియున్
వాయిని వాయిఁజేర్చి కొనివచ్చిన మేతలు పెట్టు రాబినుల్
మీయవి, క్రిస్తుబోదమును మీ కెఱింగిచును పకు లిందు భ
ద్రాయపులార? యెన్నుకొనుడా! భరతావనినోమువారలన్. 159

అ॥ వె॥ ప్రభుతయందున జనరంజకుల్ వలయు, న
తార్కర్యభంజకులకు స్థాన మేల?
పావురములు పాలపకులు వలె గాని
'యోకు' చెట్టుమీదఁ గాకు లేల? 160

క॥ పట్టిన విలుగుచు 'విల్లో'
చెట్టుకొమ, లుదారు లటులు చెఱవరు మీమా
వట్టుదలల, లిబరలుగా
జట్టుగలిపి మనలఁ బ్రోచు సభ్యులు వలయున్. 161

అ॥ వె॥ భరతపక్షికూత వారిది, ప్రక్కకుఁ
జనక పైకి పైకి సరిగ నెదిగి
లాలితమ్ము గొలుపు "లాంబరడి" వృక్ష
కాఖిలండి! వారిచై దములును. 162

ఉ॥ వారలు రాక వంచకులు వత్తురొ వాసిలి యెదునేండ్లు నిం
డారక ఆకు చాల్చుని సిడార్ల వం బగు పార్ల మెంటులో
నీరము లయ్యె గచ్చ లనిపింపదో! యింటికి దెచ్చు వేడు జ్ఞా
క్తారను' చెట్టుకొమ్మల బతాతయుతమ్మల భవ్యకాంక్షి యై?

చ॥ పొలుపుగ రంగు లూచి పసుపుకొక్క మల్ మెయి బుడ్లు విద్యుదా
భలవి కనుల్ వెలుంగఁ గనుమఁడు సేసిన వేమి గ్రుడ్లగూ
బలు పరిహాస్యముల్ గదః రవం బకుభంబు, నమాయికంబు లా
పులుగుల కీతి రీతి యయి, ముష్కరు లేల్పడి నుందు రా బడిన్.

క॥ తలకాయ లెగురవేసిరి
పలువురు మీ రనినయల్లె వర్తింతు మటం
చు లలిన్ దద్దాష విని, త
రలిరి మరొక యెడఁగఁ దద్విరాజితభణితుల్. 165

గీ॥ అనధికోన్నత మాచ్చాద మమరు బహువి
శాలశాలన్ జరించిన లీలఁ దోచె
దిగువనుండి పర్దిలిన కొమ్మ గల "ఫ"ర్మ
హీరుహవనమ్ములో విహరించునపుడు. 166

ఆ॥ వె॥ తమకు మించి యెత్తు తగఁ బండి గోధుమ
పైరు పిలువగ నెగబడరి తల్లి
యొడికి వలెనె జాలు రుల్లాసభరితు లై
సకలజనుల జనని సస్యలక్ష్మి. 167

క॥ ఎనిమిదిచదరపుమైకుల
ఘనాటవిన్ వేట యొక మృగయుఁ బోషించున్
దనరునొ గోధుమ మా మే
రను పొల మై యాటువేల ప్రజఁ బోషించున్. 168

శా॥ ప్రారంభోత్సవ మౌనె? సాధిమకు మర్త్యత్వమ్ములో గోధుమ
శ్రీ రాకున్నెడ, వచ్చె, కొంత పసిఁ బక్షిం బోచె, నక్షత్రసం
చారంబున్ గమనింపఁజేసె, నిది యంతా యేలః తాఁ పిచ్చు కై
చేరె న్నాగరికత్వ మీ పయిరు వేసీవేయకే వెన్నుపై. 169

ఉ॥ గాదిలి పంటయున్, బలముగాదెలు మేనులు దాని పంటతో
గోదును, కోయగాబడెడి, గోయబడెన్, దెస లన్ని తిత్తు లై
యూదెడు పెద్ద కొల్మి యగ చున్నది పట్టవగల్, మొగిళ్లు స్వ
చోదరముల్, నఖం బనెడి యొడ్డగు నంగడిలోనిపుట్టముల్. 170

బ॥ వె॥ ఎండవేడి సోకి యెండిన రొట్టెను
పొలముపొయిని నీటఁ బొలతి కాచ
దున్న హలము నాపి తిన్నాడు మగడు టి
తోడఁ, బుట్టగొడుగు కూడ రుచియె. 171

క॥ వాన యొకటి కురియుటఁ బడె
మైనమునందుఁ బలె గుర్తు మట్టిన్ దొంకన్
శేనుల్ దున్నగ 'ట్రాక్టరు'
రా, నది యొక వింత బాబరకుఁ బల్లెలలో. 172

సీ॥ అర్జునువంశంబు నౌనేమొ! వీరిది
యనిపించు పాటలతనువువారు
నాసికాదండమ్మువన్ దూచు తలపుల
జిగిచేరు దృఢగండయుగమువారు
కత్తిరించినకావికంచెమీసమ్ముతో
మోసగింపని బృహస్పతిమువారు
భ్రూకుంజములను నవ్వుల పుంజముల నూను
తుదిముడుతలకన్నదోయివారు

గీ॥ నేలుసారాయితో శ్రమ మీగువారు
జుట్టుచుట్టు నీడ యొసంగు బుట్టటోపి
రైతులు త్రివాణిహలముతో శ్లేతతలము
పోయిపో! యని దున్నుట లరయవలెను. 173

గీ॥ హలికుడు ఋజువర్తను, డాత డెందుఁ
జూచినన్ వంక లేమిని చూచి మెచ్చు.
ప్రకృతిభోగభాగస్థుల త్రయము లేదు
ద్యయమె, హలచాలకుడు పశుపాలకుడును. 174

గీ॥ నరపుతో-వళిపటపుతోఁ గొఱనునందు
వంకికట్టవయిన్ హస్తవదన మాన్చి
కనుల గొఱ్ఱెలకావరి కళుకు లొలికె
వాత డారోగ్యజీవనస్పీతనదము. 175

అ॥ వె॥ పార్ల మెంటుతోడఁ బని లేదు, మిన్నులు
విరిగి మీదఁ బడిన వెఱయు లేదు
నింద్రియముల వశమునం దుంచుకొనువాడు
గొఱెలఁ గాచువాడు సరిగ నొకటె. 176

మ॥ అది బంగారము క్రుమ్మరించినది నీలాబ్జంబు, వర్షంబుగా
విదితం బై నది, భూమివీటలబడిన్ వ్రేళ్ళూని యా వైడియే
కద! సస్యాకృతి నొంది వీధిఁ జని స్వాకారంబు ప్రాప్తించు, ని
య్యదియే కిట్లు సువర్ణవృష్టి నది యెం దైనం బురాణమ్మునన్..

ఉ॥ పొట్టలు తెల్లనై కవిశముల్ గలు రై యలరార, నల్లవో
మట్టముముక్కుతో నినుక 'మార్బిను' పుల్గులు వాకయిర్దరిన్
పెట్టనఁ దొల్చి, గూండ్లమర నిల్చి యటన్ వెలిఁ దొంగిచూచుచున్
వి ట్టెలుగించె, లోని వెల వెల్వడి కోర్కులు నందడించెనో! 178

గీ॥ ఇవి వసంతమ్మునుండియ యిటులు నంద
డించు, నది ముంచు వేళ నదృశ్యములును
మఱల మధువునాటికి గూండ్లు గులుకుపెట్టు
కొని యరుగుదెంచి సరిచేసుకొని ధ్వనించు. 179

కా॥ స్వాలో బాటల బంకమట్టిగొని పల్వర్యాయముల్ తెచ్చియో
క్సాలంబం దొకచోట గిన్నెవగిదిన్ గావించుచున్ గూడు ప
త్రాలం బైఁ దొడిగెన్ గనంబడనటుల్, తన్నీడమే మేడ యై
హేలన్ దేలెను, మేడ కూలి పడినట్లే తృప్తియే లేనిచో. 181

- ఉ॥ గ్లాసున నంచు లంటి తొనకాడని, దాక్షరసమ్ము వోలె నిం
దై నెలయెటి నీరము బొటాబొటి కాదహరిత్తటమ్ములల్
మోసియు చిందలేదు పెనుపొందిన భూమిరుహాల వాయువుల్
మోసల నూడిన్, స్ఫటికముగ్దము లోగడ భాస్కర ప్రభన్, 181
- కా॥ 'నై కిల్' పై నరుడెంచిడుస్తసాగసుల్ జాలొందువా రెందతో
తోకన్ జేరిలఁ బట్టఁచుందురు సరస్సున్ జేరి యు దొక్క డె
తో కాండయుఁ జెల్లచేపఁ గనలేకు డెన్, గనెం బుల్గు 'నే
వీ కన్నా ర్పెడినంతలో, రుతిని చెప్పెన్, వాని కెట్లర్థ మా? 182
- క॥ నెలయెటి పాట నర్థము
కలవింకధ్వని నెటింగి గట్లు పొదలు చె
ట్టులు పుట్టులు శ్యామలములు
తెలిపెన్ 'టిట్లార్కు' భగదుతిన్ దమ తృప్తిన్. 183
- గీ॥ గాలి గానముగా మాటి, గలగొమని
యేలు పాటి, పసరున నృప్తి సౌరుమీటి
యచట భుజియించు చతిది సహస్రగుణము
చవికలది. సౌధోష్ణభోజనముకన్న. 184
- క॥ చనమున విం దై, తమ నుతి
జీభమునఁ గ్రం దై యిటు కొనసాగెదచిరి వా
చనమున్ గోభేలజపతి
మనిషివరు లొక్కచోఁ గ్రమమ్ముగ గోపిన్. 185
- క॥ నెలమచ్చ నెలకె యది వె
న్నెలకున్ లేదు, వలు పూలు నెటిఁ దెల్లన, మి
క్కిలి తెల్లన నీరము, గ్రీ
ష్మలక్ష్మి తెల్లనిది రేయిఁ జల్లనిదియునున్. 186
- ఉ॥ చేవలుదేరుచున్నయవి చెట్లునుచేమలు లోరసంబు మెం
దై, విగించుచున్నయవి యన్ని సుమమ్ములు సూర్యకాంతి నిం
దై, వెడదల్ చదమ్ములు, తృణాకురముల్ పొడవుల్, సమస్తమున్
దావల మొక్క భారతజనంబు విరా శుభదీప్తి కెల్లెడన్. 187

క॥ చాకులుగఁ దోచి తృణములు
తాకు లిచటి వయ్యె, నచట పాండవవీ డై
కాకుంతనీడమునకే
నీ కనవులు లేని కఱపు లెన్నో వచ్చెన్. 188

గీ॥ ఎఱ్ఱగాఁ గాఁచబడుచున్న యినుపకడ్డి
నిన్ వినా యెల్ల లాగికొనెం బ్రభుత్వ
మిండియాయూళ్ళలోనఁ జెల్లింతుమండి :
కఱ వఱగ శిస్తు ముందు కన్న రొద వినక. 189

ఉ॥ పూవులు రంగురంగులుగఁ బొంపిరివోవుటె కాని శూన్యముల్
తావులు, నైకభేదముగఁ దా నుపనామము లెన్ని చాల్చినన్
జేవకు దూర మై యడవి 'చెట్టి'యుఁ ద్రోవకు దూర మై మముం
బ్రోవగ నెంచు నేలఁబడి పొందిన వెట్టియు నొక్కరూ వగున్. 190

చ॥ నలుబది యేండ్లు కాగనె ఘనమ్ముగ 'లిండెసు' చెట్టు సౌరభ
మ్ముల నెగదొట్టు పూలు ఫలముల్ గలదౌ, నిరు నల్ప దయ్యునే
దులు భరతావనిన్ విభవలుండనమేనుడి! లండనియ మే
ల్పడి, పదవుల్ మముం బెదవు లాడిన నొక్కె భవజ్జరస్వముల్. 191

ఉ॥ క్రూరభగమ్ములేని తమ గూండ్లకు దగ్గర నున్న పిట్టలన్
గాటియపెట్ట కుండుటలు గంటిమి, లండనులో స్వరాజ్యవా
చారతు లై న భారతుల నై చు ప్రభుత్వము గంటి, మిండియా
నీరము ద్రావ నే మగునొ! నిండు స్వభావము మాటు దీనికిన్. 192

చ॥ లలిత 'మిలెక్సు' మాను వనలక్ష్మికి బండరు, వాకు లుండు నిం
దలివి ద్వివత్సరమ్ములు, వదంపడి రాలు, ప్రభుత్వకాసన
మ్ములు ప్రతివత్సరమ్ము పడిపోవుచుఁ గ్రొత్తవి పుట్టుచుండు హ
క్కులకొఱకై ప్రజల్ సలుపు కోల్తల నాగగ భారతావనిన్. 193

క॥ మా ఊతిని ప్రజాపాలన
మతయసుఖ మిడగ మాకు నది మీకు నగున్
పశులు రాల్చిన విత్తుల
వృక్షము మొలచి యది వాని కిరవున్ గాదో! 194

ఉ॥ 'రో'వెను' కుక్కకట్టయుఁ దరల్ విగబూచిన పూల రాళి మీ
వావిరి వాసి, మీ బలము ప్రాప్తయమ్ము హసించి తోచు 'హో'
లీ'వెడకావిపూదుటుములీల, నయో! యెటువచ్చి మచ్చ యిం
దొ!వడి భారతమ్మునకు హక్కులు మీ రిడకుండటొక్కటే. 195

ఆ॥ వె॥ రంగునందె కాని రవములో లేదు భే
దఁబు బ్రతిటనుభారతంబులందుఁ
గోయిలలకు నటులె, మీకును మాకులే
దంతరంబు హక్కు లడుగునెడల. 196

గీ॥ ప్రభుతకన్నను బ్రతిటనులో ప్రజయ మేలు
మా యభాగ్యప్రసర్తయమానవర్త
మానమునకన్న భావి మే, లీను నాపు
మేలు వట్టి నాపునకన్న మిత్రులార ! 197

గీ॥ మేము మీ రొచు మా కోర్కె మీరు చెప్పి
భారతమ్మునకు స్వరాజ్యభాగ్య మిడెద
మే మనెడి వారిసే పార్లమెంటు కెన్ను
కొని చదురు నోము డాంగ్లనీతినిధులార ! 198

గీ॥ మీ యశోకవనమ్మును మేము చూచి
పుడు తచ్చాయలోనఁ బ్రత్యక్ష మయ్యె
పాలిపోయిన భారతభాగ్యలక్ష్మి
మీ విలీనతాపాచార్య మెంచినాము 199

మ॥ అసి యాభారతవండితద్వయ మువన్మానమ్ము సాగింపగా
విని యాంగ్ల ప్రజ సంతసించియుఁ దుదిన్ విప్పార కర్థంబు చూ
చెన గై వ్విటిపతిచి నొక్కటి దెసన్ జిజ్ఞాసమై, తెప్పె నా
తద్భావం సానుభూతి పకట, బై కేకసల్ ప్రమోయగా.

ఆ॥ వె॥ ధూళి పొగయు లేస గలి కడిగిన బ
లమ్ము లొప్పు సరసు లొమ్ము గలపు
వైడిగనుల బదులు బయల, నారోగ్యపు
ముల్లెముళ్లు బ్రతిటనువల్లెటూళ్లు. 201

ఉ॥ దాగురుమూత లాశుకొని తార్కొని పెట్టలు పుంజు లర్మిలి
న్నాగటిచాళ్లలోఁ బొలమునన్ విహరింపఁ బొలమ్ము బీడునున్
లోగిలి ప్రక్క ప్రక్కగ మనున్ బహుభూమికృషివలుండు చు
ట్టాగిన పచ్చకంచెకు వెడల్పుగు ద్వారము సౌఖ్యతీర మై. 202

ఉ॥ పక్షియైలేనినాడు ధర పండదు, మానవజాతి యుండ, ద
ధృతము కీటభక్షివిహగాళికి రూ కను వింతకాకి, డే
తక్షితి నూతన సేరహలితమ్మున నీ తెగ వ్రాల వానిలో
రక్షణ కుండు కొన్ని దెసలం గనుచున్ వెతజాడ నార్పుచున్. 208

గీ॥ ఇంత తెలివి మెదలు చున్న నేమి డేగ
తన్నుకొనిపోయె నొకదానిఁ గన్నుమూసి
తెలుచుకాలమ్ములో సాము తిరుగకయె, యె
రను గొని చను 'నానోసెకండు'ననె బైరి. 204

క॥ గాలికిఁ బచ్చని తటగలు
గ్రాలు కొఱను సుఖముకొలను బ్రతుకున కేనే
చాలిన మూదల ననియె వి
లోల'చ్చిఫ్'చాఫ్'ఖగావళుల పలుకులతో. 205

క॥ పసరమ్మువీపుపైఁ గిమి
విసరమ్మును తినుచుఁ బులుగు విపదను పసిక
ట్టి సరగఁ గూయుచుఁ దెలుపును
మిసిమిగొనుఁ బరోపకార మీ వడి జగతిన్. 206

కా॥ పూయన్జాలక తావు లీసపు గులాబుల్ తేనెపీల్చుల్ 'బటల్
పైయార్చిస్సులు' బీటిరాణిమొలకల్ వైలెట్లు, ప్రివెట్లు ని
ట్టె యెల్లర్లును, పర్ణమాత్రమున వాసించున్ భళి! మొల్క 'టా
స్సీ', యెతత్ప్రసవావళిన్ గొఱును భాసించున్ హరిద్రాభ మై.

ఆ॥ వెన్నగిన్నె ముక్క పెరిగి విరియఁబూచి
గసుపు చల్లి గణికపన నడంచెఁ
గొలిజనమును గెల్పె మలిజన మన్నట్లు
శరదిడాలు కడిమి కానవాలు.

- గీ॥ ఎద్దుకన్ను 'దైవీ' పూల బొద్దుకంచె
నవ్వుచున్నది తొలియెండజవ్వునందు
జంట వీడి బెళువ పొదరింటిపై ని
కూయుచున్నది తన కూయి క్రోసు వినువ. 209
- క॥ క న్ననుభవించినందము
తెన్నిటి మది యనుభవించు? నే తొన్నిటినో
యన్ని యవి, బ్రతునునందున
నున్నయవి, మనస్సు మరల దొకవరి గనినన్. 210
- అ॥ వె॥ ప్రతిభ చిత్తమునకుఁ బగిది పచ్చని చెట్ల
కంచె కాద్యలమున కందగించు
నందు భావములు, విహంగంబు లిందున్ ధ్వ
నించి చుట్టరికము నెరపుచుండు. 211
- గీ॥ గ్రుడ్లపై నున్న పెంటి యా గూటి వెలికి
రానటుల మట్టితోఁ గప్పి రంద్రముననె
తిండి యందించి పిల్లలు గండుకొనగ
మట్టిదీయు నొక పులుంగు గట్టి దొర! 212
- ఉ॥ ఇచ్చట దాచ రంచుఁ దలపించెడి చోటుల దాచి విత్తమున్
ముచ్చుల కందసిని జనముల్ బలె వతులు తొన్ని వాని రం
గెచ్చిన చిన్నగుంటల శిలేద్ధరహస్సుల గ్రుడ్లఁ బెట్టి మేల్
పెచ్చుగ జాగ్రతం బొదిగి పిల్లలఁ జేయుట మెచ్చుకోవలెన్. 213
- ఉ॥ గడ్డిని బంతి చేసి, యొక కంతను రాకకుఁ బోక కుంచి, యే
బొడ్డున రెల్లలోఁ బొదుగుచుండును రెన్నులు దీర్చు నానముల్
గ్రుడ్లుల, నట్టి నీడములఁ గొన్నిటి నాడది కట్టి వానిలో
దొడ్డవనం ది దంచు నయిదో డన నందె వనించి గ్రుడ్లిడున్. 214
- ఉ॥ ఇడ్డి యెవండోకో! ప్రకృతిచెదము తీర్చరి యై వచింపఁ గేం
బ్రిడ్డిని కాస్త్రముల్ బదివి పెద్దగఁ బేరు గడించుగాక, 'పా
ట్రిడ్డి' ధరాతలమ్మున నిడెన్ దన గ్రుడ్లను, ప్రోవ జాలె, భూ
రుడ్డతరమ్ము నీడ మయి ప్రోవగజాలన వతు తెన్నియో. 215

గీ॥ 'ఫీల్డ్ ఫేర్లు' 'వైట్ ఫ్రోట్లు' 'రెడ్ వింగ్స్' వచ్చు

ప్లోవరులు మంజీమమ్ములఁ బొదిగి స్మృతికు
లాయముల నరకాఖి నుల్లసిలజేయుఁ
బులుగుఁ బ్రేమింపని యెడంద పలుగురాయి.

216

ఉ॥ భారతు లిర్వురుం బ్రజకుఁ బల్కిరి నావికు లీ ధరాతలం
తారయ మూల మైనవి విహంగములే, వల వన్ని కాల్చి త
స్మారణ మాచరించుట లమానుషముల్, చెఱబడ్డ పుల్గులన్
భూరిదయామతిన్ విడిచివుచ్చు డ టంచు ననేక గోష్ఠులన్. 217

క॥ దయ మాన్యము, క్రియ శూన్యము
నని యెపుడో యెవ్వడో యనన్ విన్నా నెం
దునో, మతి నచ్చిన దిపు డిం
దున నది యనె లజపతివిబుధుడు గోళ్లేతో.

218

చ॥ విడియెడ లొప్పు రాఖినులు వీనుల విందుగఁ బల్కి నేమి? యె
క్కడ విడిరంగు కన్నడినఁగాల్ ద్రవుచుంబయిదూకుచుండు, మ్రు
క్కడివను, లిట్టి వేయగును, కార్యము లన్నిట నెల్ల రేకతన్
గడిగి స్వరాజ్యసాధకులు కం డనియె న్నపురోజి వారితో. 219

గీ॥ పోయివచ్చెద మని దాదభాయియెద్ద
నెలవుగై కొని రిరువురు, చెప్పవచ్చి
నట్టి లజపతిరాయితో ననియె నిటులు
కామజీకృష్ణవర్మ కార్యమ్ము మెర్మ.

220

మధ్యా॥ కాకలు బలె గాలిలోన గారడివిద్దియ చూపి
చేకొనగలమె రాజ్యమును సింహాసనముజనభోజ్యమును
లోకువయగునె సృజిహతి లుప్తమదమ్ము కానిది య
నేకవంబు? మన శస్త్రురుచి నెఱుగని దీ వ్రభుత్వంబు. 221

గీ॥ ఒకటి సేయుడు ప్రజ నెల్ల వోరుకొలిపి
యీ ప్రబోధము భారతీయప్రపంచ
మందు, దగిన విద్యార్థుల నంపు డిటుకు
ముగురఁ జదివెంతు నిట, వారి పోపు నాది.

222

గీ॥ అత్యధికసంఖ్యాకుల నల్పసంఖ్య
జనము పాలింపగా నపుంసకము కాక
యుండు నెట్లు సంఖ్యాశబ్ద? ముల్లము ప్రతి
భారతీయునందును నేడు కాంబు కాదో? 228

మ॥ క్రమ మౌపద్ధతియన్నరాతఁబడి ముక్కల్ చెక్కలై పోయె డెం
దము మాబోంట్లది, యింక యేలుబడివం తె యట్లగున్ గాతః శ
స్త్రమహామాతములన్, ప్రయత్నములు నిష్పన్నములీనాటినుం
డిమొదల్, కార్యగృహాలుప్యారినునబెల్లిన్ లోన్ నుసంపన్నముల్.

మ॥ కల రి యుద్యమ మొప్పి తోడువడు పెక్కండై రిమల్ సార్థకా
ఖ్యలు, నీ పోలుననున్ ధ్వనించి బలమున్ గోల్గొల్పగాఁ బెట్టినా
ను లనదోధవయఃప్రదానసురధేనూపుతికం బత్రికన్
వెలుతున్ పాంసుననుండి వత్రికలు నిర్భిజర్మనీనుండియున్. 225

గీ॥ బాలగంగాధరువకు నా వందనములు
నొడువు మరవిందు సానుజ, నడిగితి నని
లజవతి! నిను గని మది లగ్గ తెక్కె
నీర లందు, నే నిందు, గెల్పెందుఁ జోవు? 226

శ॥ మనలోఁ దెలి వొకరిదియున్
బని యొకరిది యౌనుగాక, వడరా దీ రెం
డును నింద నొకటిచే నొక
టనువున మెయి గాచుకొనుచు నడరగవలయున్. 227

ఉ॥ అంతము దేనికేని కల దన్నతడోఁ ప్రతిభాయుతుండు, య
క్నాంకరహిను డై చివుకునాతడొ డై ర్యముతుండు? శీవితం
బంతయు వెండివెండి యను పల్లవితో నొక పెద్ద పాట, యో
డంతయు గెల్పునందు జమయైయెదో శేషమువచ్చు లెక్కయున్.

అ॥ వె॥ ఓడి వచ్చి పొదర నుండి నృపు దొకండు
సాలెపురుగు తంతుజాలవాయు
విఘ్నపట్కమువకు వెనుకాడ కేడవ
తడవ నెగ్గు టరసి తాను నెగ్గె. 229

ఉ॥ భారతజాతి కంతకును పల్కక యొక్కని కేల చెప్ప నెం
తే రహి? నందువో లజపతీ! ఘననేతకు నీకుఁ జెప్ప నీ
సారము జాతి కందినది, సాలము పొందిన దాలవాలని
స్తారితవారి, పాంచనదసంతతియే జయదాయి యెన్నడున్. 280

మ॥ అడుగన్ విస్మృతినందినాడను హితేంద్రదా! తిట్లవాగ్ధోరణిన్
నడలన్ జేయుఁ బ్రభుత్వధీరత సభక 'సర్దారజిత్పిరగు', నీ
కుడికే లై మనునేకదా ! జెయిలునన్ గోడొందె 'నంజాప్రసా
దుడు' 'సూఫీ'కులు డాన్తి పోయి ప్రభుతాదుశ్చర్యనెట్లుండెనో;

కా॥ ఆ సూరింద్రుని దొంటిచేయి, రచితవ్యాసాలు కోదండవి
న్యాసా లై పలుకుల్ నెఱాములుకులై యాంగ్లప్రభుత్వాంగమం
దౌ సందుల్ వికలమ్ములోయి! ప్రభుతాదాసోవలభ్యార్థ మెం
తో సీకొట్టె నతండు, భారతము రతోదంత మ వ్యానిచే. 282

క॥ నా విని యానౌ ననె, సౌ
భ్యావృతులే యభయు లనెఁ, గ్రమాగామిని నీ
త్రోవ కనె, నెలవుగొనె, గో
ట్లే విడిదికిఁ బంచనదభగిరథుడు చనెన్. 283

గీ॥ అసలె చలిదేశ మిద్ది, న్యాయంపుఁబాలు
గడ్డగట్టునేమో! శీతకాలమం ద
టంచు వేసంగిలోనె యిం దరుగుదెంచి
యరుగు హితులకు శుభ మనె నైరిమతతి. 284

క॥ జాలరుల వలలు కొంగల
యోలగ మేల్పడిగ, భారతోర్విపసిడి మ
త్యాళిల కువగఁ, దలపించెను
కిలాదిధియొడ్డు రాజకీయపుబొడ్డున్. 285

అ॥నె॥ నల్ల టోపి గలవి నలితొగరంచువ
సువుముకులు తగఁ జెఱచోట్లు కొల్లి
గొట్టునవియు 'గల్పు' 'స్కూవాలు' 'జాగర్లు'
వారి వీడుకొలిపెఁ దీరమందు. 286

అ॥వె॥ శిలలు తిరుగవేయు పులుగు 'టరన్ స్టోను'

'సాండువై ప' రిసుక సద్దు కలది

'పేరు నడతబట్టి మాటుచో నరజాతి

యెంత బాగుపడునో యింతకంటె!

287

చ॥ నవనవలాడు సుందరవనమ్మునఁ వెన్నెల ప్రాథితిన్నెలా

రా వచన మిందు మీది యపురాయను నాంగ్గులతో మహీధర

ప్రవరదరిప్రభాత మిదిరా!యనిపించు వెడంద మీ యెడం

ద, వెడలివత్తు మంచు నిధిఁ దద్దొబ్బుధుల్ పయనించి రోడలన్. 288

బెంగాల్ ఖండము

- A: నిర్విరామశ్రమంబున నెట్టు జబ్బు
చేసి శస్త్రచికిత్సతో సేమ మందెఁ
బోతమందె గోళ్లేసూరి, పులుగడిగిన
మౌక్తికము వలె మెఱసె బొంబాయి చేరి, 1
- A: గురువువంటి ఫిరోజిషా, కరివి నీవు
పెద్దపులి లజపతిరాయి, యిద్ద రించు
మించు నొకశ్రుతిమోయుట మెచ్చదగును
దూరమున భిన్నమతులకు దోస్తీ యగును. 2
- K: నౌరోజీ సుఖయే? త
ద్దోరణి తెల్పు మన, సుఖయే, దొందము తెరు వౌ
భారత మొకతెరువునఁ జని
యీరె! స్వరాజ్య మని దొరలఁ బ్రచ్చింత మనెన్. 3
- A: అమెరికాకుఁ బోబోవుము న్నాలకించె
లజపతిబుధుండు హింస తక్క జయ మిడు న
మస్తయత్నములును ప్రజాహస్తనూత్న
భవ్యరేఖలు నని దాదభాయి పలుక. 4
- మ: సభలందు న్నపురోజి ప్రాప్యము స్వరాజ్యం బే, యిదే భారత
ప్రభ, సాధ్యం విది తోడనే యనిన నొప్పన్లేదు 'మాల్లే'ముఖుల్
రథసం బీయది యంచు నందు మనవారల్ కర్జునున్ దూరియు
న్నభముం దాకిన రాజకీయశిఖ కౌనా మెట్లులే తెక్కుటల్! 5
- K: అని చెప్పెను గోళ్లే, 'షా'
జననాడి పరీక్ష చేసి సరిగా నే నె
య్యనువునఁ బలికెద నీ వ
య్యనువునఁ బలికితివి మిత్రమా! యని మెచ్చెన్. 6

మ॥ చనె గోళ్ల నిజపట్టణమ్మునకు, మర్యురే! బ్రిటన్ గోష్ఠివా
చనముల్ నీయవి సౌధసేచనము లై సొరొందె వంగోద్యమ
మ్మునకున్, వింత తెగించి పల్కిన నినున్ గోపాలరాయా! నుతిం
తును పూజింతు నమింతు నంచు తిల కెంతో పొంగె భారీసభన్. 7

గీ॥ మల్లెపూలు మామిడిపండ్లు కొల్ల బెట్టి
నా పువన్యాసమున నాంగ్లభావుకులకు
మాకు వినుపింపు మికనుండి మానవస్వ
తంత్రతానయిటింగేల్ రుతమ్ము సఖుడ! 8

మ॥ నే నేమో యనుకొంటి నింతదనుక న్ని ధీరతన్ వాగ్మితన్
దా నీనాటికి వీమాత యిది పూనా, దీనితో భారత
శ్రీ నీ బిడ్డడ ఒక్కకొల్మికినిదెచ్చెన్ లండనున్, వీనిగా
కేనిన్ గాంగ్రెసధీకుఁ జేయ ననె గోళ్లవంశచూడామణి! 9

ఉ॥ నేడు ఘాటోడిగెన్ గదచె! ని న్నొడిలోఁ గొని భారతాంబ, యీ
పోడిమి, చాటి పత్రికలు పొల్పెను పౌరుషధాత్రికల్, నినున్
వేడెద గోఖలేకులమణి! యిపు డున్నదె చాలు పల్కునన్
వేడిమి, దీనినిన్ విడకువే! పెదపెద్దవక్తిల్లు చెప్పినన్. 10

మధ్యా॥ అని నొడుపుచు లోకమాన్యు డా గోఖలేమెడన్ వై చె
మనతరమందారమాల, కావచ్చు నిది వాడిచిన్నె
యని సదము కరతాళయుగళావిష్కృతమనోనినదము
వినిచె వివ్రము డై సరము వెలిచి గోళ్లమహాశయుడు. 11

మధ్యా॥ లోకమాన్యుని హృది చాల లోతు, మందారమధువుల
ప్రాకట్యముకలది, నాకుఁ బ్రాప్తము తద్రుచి నేటి
కి కార్యమునఁ, గృతజ్ఞుడను, హీరంబు కాంగ్రెసాకాంక్ష
నాకు, వ్యక్తుల పొగడికకు నడరఁ, దెగడికకు నడల. 12

సీ॥ 'జార్జిసెథానియల్ కర్జు' నౌరంగజే

బొకటె యెల్బడి ననుటకు వెఱవను
అధినివేశస్వత్వ మర్థింతు, యత్నింతుఁ
గాదుకక్కస మని కలికిఁ జొరను
పూర్ణ మౌ స్వాతంత్ర్య మును కోర, నాంగ్లాధి
కారంబులోని యోగ్యత మఱియును
ఊ రంత యొక త్రోవ, యులిపికట్టె యొక త్రో
వ యను వారల ను క్తిమెయిఁ గఱవను

గీ॥ వప్పునకు నుప్పునకును సంబంధ మెంతొ
నాకుఁ గ్రమవర్తనమునకు ననుపు నంత
రాజక్రియసాంఘికసంస్కరణము లేక
కాలకల్యాణకరణముల్ గాఁ దలంతు.

18

క॥ అని మరికొంత పలికి కొ

ల్లునకుఁ దెలిపె ధన్యవాదము బుధుడు గోల్లే
వినుపించెను పరిషద్విర
మణమునఁ దధధిపతి లోకమాన్యుం డిటులన్.

14

మధ్యా॥ ఈయన లజవతిరాయి యింగ్లాండులోఁ బ్రజగూర్చి
యీ యిండియాకోర్కెతెలుపు టిపుడె ఫలింపదు, దీన
నే యేమి యగు నిల్లలుకగనే పండు గౌనె! యధికృతు
లాయ మౌ సాయము సేయ, రన్నిపక్షములవా రంతె. 15

మ॥ తనియం బల్కి యరంటిపం దొలిచి చేతం బెట్టిన ప్లేది కా
దన రీ హూణహితుల్, శపింతు నునమ ప్లే నింద్యులన్ వీరు, నెం
దను కి ప్లేమన తోడునం బ్రభువులౌదన్కన్, బయిన్? బై నిచూ
చి నిదానింపు డటండ్రు, చూడమొకొ! అఱింబక్తముల్ మాటుసే!

ద్వి॥ అని పల్కె తిలకు తదాస్త నానాడు
కణకణలాడె వాచనము మర్నాడు.

(18-ఎ)

- గీ॥ సార్వజనికసఖాంతర నందు లేదు
విక్కటిలిరి శ్రోతలు, వినువించు వత్త
ఆ వినాయకసావర్క రగ్నిసంఖ్య
నేడు పెట్టి పొచ్చించిన యీడు కలదు. 17
- ఆ॥ వె॥ దేశభక్తులార! నా సంస్థ యభినవ
భారతాఖ్య, మిద్ది ప్రాతక్రొత్త
కలయికలకు మిద్దె, కల విందు సూక్ష్మ ధో
వతులు కుచ్చుటోపిపయిజమాలు. 18
- ఉ॥ ఏల్పడి మండలికృతి రహించినటుల్ సమీకృతమ్ముగా
నుల్పణ మెల్ల రాష్ట్రముల నుద్ధతిభాధితభారతాంబికా
కిల్పిషహరిసంస్థ యిది, కే శృన్వగార్జితరక్తవర్ణముల్
బుల్బులుపిట్ట కూయు మనముల్ గలవారలు రండు చేరికన్. 19
- గీ॥ అమెరికాప్రాస్థుజర్మనీలందు బ్రిటను
నందు నీ సంస్థ యను కాళి కంట్లుద్రోక్కు
చుండి, రనతికాలమున సూనోదయము
గుప్పు మనని సుగంధంబు గుణధులార! 20
- క॥ చేతల యూరపుతీరుపు
చేతము భారతము, తంత్రశీలితవేదం
బైతగు నభినవభారత
చాతురిచేతఁ బ్రజ సింహసంహనన మగున్. 21
- గీ॥ భారతాత్మ సింహమ్మున వజ్రులు, గడుపు
మండకున్న వేనినిఁ తెండకుండి మజ్రులు
కావలసినది జాతికి గౌరవ, మది
ఖండిత మగునెడ కడుపు మండకున్నె! 22
- గీ॥ కష్టమునకేని యొక హద్దు కలుగకున్న
మనుజుడు తెగింపఁబూనని పనియు కలదె?
వ్యష్టికష్ట ము ట్లుండ నమషికష్ట
మన్నది యగౌరవంబునకన్న కలదె? 23

ఉ॥ ఒళ్ళు కనబడన్ దగిన యుప్పుని యూడఁజలించు వల్లులున్
రైళ్ళు, తపాలసంచులును, వ్రాతల ముద్రణముల్, మెటుంగుడి
వెల్లవమేని వేని మరిపించును? విద్వియరానివాని, వి
ద్యోల్లసితుల్ సహింతురె! నిజోక్తికివీనులొసంగనేల్పడిన్. 24

మ॥ ప్రజ వేడన్ వినరాని యేడుని మహారాష్ట్రము భాగించిన
లై జడున్ గర్జను నాడకుఁటిమఱు! నే డీ వంగభాగక్రియన్
గజముల్ కొల్చియె మంటబెట్టితిమఱే! గ్లాస్కోవటాలన్, మహా
భుజులారా! మెయి భారతం, బవయవంబుల్ సర్వరాష్ట్రంబులున్.

ఉ॥ రెండుగ నైన వంగమును రే పతికించి ప్రభుత్వ మీ ప్రజా
చండిమ కోర్కొ కొక్కటిగ సల్పును గా, కతికింపనేర్పునే
రెండుగ నైన మానసము, రెక్కొనఁ జూచునుగాక భారతం
బుం డిగనాడునే! మనము పూనిన దక్క పటిష్ఠరీతిమై. 26

ఉ॥ సఖ్యులు కండు మత్రబలసంస్థకు, తద్భ్రష్టనైకభేదశిః
జాభ్యుదితాత్మలై యువకులర్హకృతిన్నతిగొండు, మాయెడన్
విభ్యదరాతితల్ గతుగ పెద్దలు: దీవన లిండు, వై భవం
విఖ్యులు! తెండు, వండ్లు: మన యే దైత్యకొమ్మల ముప్పిబంధముల్. 27

గీ॥ వ్యర్థమే యగు నర్థము, బలము పోలము
నలమినలమే, యవద్యయే యగును విద్య
దేశమందు సర్వోత్తమదీ ప్రికొఱకు
కానినాడు, పౌరుష మనదైననాడు. 28

క॥ అని సావర్కరుకంఠము
వినిచె మరియు భారతమున భీమగదాకిం
కిడి యగుచు, తద్భలమ్మున
వనాయుజము లాలకించువారి మనస్సుల్. 29

గీ॥ వ్రాత లెక్కువ చెల్లని పత్రమునకు
నటులె గీతలు చెల్లని వాణెమునకు
పార్లమెంటు చెల్లు ననుచు భారతమున
నాణె మైన వై సామ్రాజ్యినిం బంపె నిటకు. 30

గీ॥ వాని. పేరు కర్ణన్, వాని పత్నిమందు
 వ్రాతలే వాని గీతలు, ప్రిజల యెడను
 కాటువేసె నం దొక జిహ్వాగంపు గీత
 వంగభేదాఖ్య, మాతని పదవి నదియె. 81

ఉ॥ తూరువువంగమందుఁ దమ దొడ్డబలంగము గల్గి ముస్లిముల్
 'తేరె కమాల్ వసం' దని నుతించిరి పెక్కురు కర్ణనున్ బ్రజా
 వైరిని, నేను కాంగ్రెసును ప్రాణమతీయక రాజభక్తిని
 రైవరము సేయ కేగ నను వానిని బింకమురాజధానినిన్. 82

మధ్యా॥ అంతంతమాత్రపువాని కంద దతని దర్శనంబు
 చింతిలక తన దర్శాను చెప్పులతో బైట విడచు
 సంతరాగతుడు, కర్ణమమహాత్వ మది దెవర్ది యెఱుగు
 కాంకానము లని నృపుల్ నగల్ దాల్చి యిటు మాటుబడిరి. 83

గీ॥ అతనిబుద్ధియెదుట నక్కాగ్రముగ కు
 కాగ్ర మగవడు, చిటికించినంతలోచె
 నిర్ణయంబు, తక్కార్య ముదీర్ణ మపుడె
 జటిలవిషయ మెఱుగడు కర్ణమచరిత్ర. 85

ఉ॥ మోరము వంగభంగకృతి కో, యవి యెల్లిడనేమి, తన్నుతూ
 ర్పారగఁ బట్టినన్ బడమ రాటగఁ దిట్టిననేమి యన్నిటిన్
 బూరిగ మోచి వాకవడిఁ బొంగెను కర్ణను విర్ణయంబు, దు
 ర్వారము పోటునన్ బ్రజ యపాంసిధి, తుంగతరంగముల్ సభల్

ఉ॥ వాకొనినార బుద్ధకవివర్ణము 'తుభ్ లఖు'వచ్చె నేడు భి
 న్నాకృతి సంచుఁ బంచనదమందువఁ గర్ణమగూర్చి, 'సేజి'రి
 ప్లే కడరోజులం దనిరి యింగ్లిషునేర్పినవారు, సంస్కృత
 శ్రీకులు జన్మ మెన్నవదో చెప్పిరి రావడి యెత్తినట్లుగా. 87

ఉ॥ గ్రామములం బురములఁ బురాణము చెప్పుచు రేల రచ్చలన్
 రామకథన్ మనీషులు మరాటులకున్ దిలకాయ్య కానసం
 బై ముడివెట్టి రాశరుల పాలన కాంగ్ల కరవ్యపాలనన్
 గామెర రాజకీయ మనె కర్ణమకంటికి వెజ్జువెజ్జుమన్. 88

గీ॥ ప్రజకు వలయు నాగటిగీత పదియురెండు
గీతలకా లేద, యేల్పుడి కీత యనుచుఁ
గర్జనున్ లోకమాన్యుండు కడకుఁ ద్రోసె
వచ్చినట్టి వై ప్రాయీల వరుసయందు 89

గీ॥ నాటినాటికి దిగజారు నేటి దళను
పలికె సేమము నెగత్రాకు పగిది గాగ
తెలియలేదు ప్రజానాడిచలన, మేమి ?
రాజకియ వైద్యుండు కర్ణ ననె నతడు. 40

కా॥ అవేశమ్మునకున్ విమర్శనము తో దై లోకికాలాకిక
శ్రీ వొందించు నెటుల్ మనమ్ము నటులే చెందించు స్వాతంత్ర్యం
క్షీవాల్ల భ్యముఁ దోడు వంగమునకున్ మెం దై మహారాష్ట్ర మీ
యావద్భారతమున్, గ్రహించెఁబ్రజ సత్యంబున్ ద్విరాష్ట్రములన్

ఉ॥ ఏమి గ్రహించినన్ వివణి తెక్కన మిక్కిలి రాజకియముల్
కామిత మల్పు మెయ్యదియొ కల్గిన నయ్యది తీరుదాక గుం
పై మొర దెల్పి నాయకుల యండన యావయి రచ్చబండలం
దే మృదుధోరణుల్ ప్రజలు, తీండ్రకుఁ గాంగ్రెసు తేదు వారలన్

క॥ జనమందుఁ గొంత చొరబడి
తన క్రమయత్నంబు చేయఁదగినంతయుఁ జే
సినయది కాంగ్రెసు కాపథ
మునుండి ప్రభుతన్ మరల్పు ముక్తగళం బై. 41

క॥ ఎప్పుడు ? తప్పనిసరి యై
నప్పుడు, బలతిలకజనహృదరవిందములన్
గొప్పగ నావేశమ్ములు
చిప్పిలి నప్పుడు ప్రజల్ రసించినయపుడున్. 42

శా॥ అన్నం బెంతయొ బోధ మంతియ. య దేదై నన్ సకాలమ్ముగాఁ
దిన్నన్ విన్న రుచించు జీర్ణమగు, సం దీమై మహారాష్ట్రమున్
ము న్నెన్నుడును కానియంతబలితమ్ముక లోకమాన్యుండు చే
సె న్నైజం బగు కేసరిత్వమును గర్జింపించి వంగస్థితన్. 45

శీ॥ సభలు మీవి వ జ్ఞాయుధ సభలు కల్క
టామొదల్ కడపల్లె కటాలవాక
నాసురేంద్రవాల్మీద్రము దేశభాగ
ధేయరంగీయులార వంగీయులార ! 46

చ॥ అగపడనట్లు విన్నడని యట్లు నటించెడి నౌర! లక్షలా
దిగ పజ దూయబట్టి తన దిమ్మరిచేతల రాజవీధులం
బిగిసిన బారు లై మెఱవడిన్ జన వంగము నెల్లెడన్ రెయిం
బగ, లిది యేమి యేలుబడి! వంగకు డో! హితులార! దేనికిన్. 47

చ॥ కని విని కొట్టినం బ్రభుత కండలు కా వివి బండలే య టం
చును మహానిధుబంకిముని శోభితగీతము నాఁపించుచున్
వనముల చెట్లు పెల్లగిలి వచ్చెనొ! వంగసమూహ మెచ్చె, వీ
ధిని చనలేదు నై కిలు, నుతింతు స్వదేశ్యము యుష్మదుద్యతిన్ 48

శ॥ మీ యాగప్తుమహోద్యమ
మీ యెల్లకు సార్థకాఖ్య మొతో గురిసెన్
స్థాయద్బలవర్ష ము జా
తీయత వండించు వంగతేజములారా ! 49

శా॥ వందల్ వేల్ బ్రిటనంబరంబులు రగుల్పన్ బావకజ్జాలతో
'వందే మాతర' మంచు బారతిని నివ్వాలించు మీ హారతిన్
సందృశ్యత్రుభుతంత్రయంత్రన ప్రతిజ్ఞాయజ్ఞ పూర్ణాహుతిన్
వందింపన్ దగు వర్ణమాల యిరవొందక లేదు వంగప్రజా ! 50

శ॥ వ్రాతల వ్రాలిన జతనల్
చేతల నిబెట్టి సెగలు చెరిగించెడి నీ
కై తోడు సీఖలభారం
జాతి మొగసె, వంగమా! పిసరు లొంగకుమా! 51

గీ॥ దూరగత మైన నేమి మీ తీరు కనులఁ
గట్టిన పై శరీరము గగురుపొడిచి
యట్టుటల నూగుచున్నది యురక లెత్తి
మా మహారాష్ట్రజనము మైమలుపు మీకు.

52

కా॥ మీపై నాడిన వెన్నియో ప్రభుతదొమ్మిన్ దండముల్ భారత
జ్ఞాప్రత్యాత్మను గుమ్మె నన్నియు నహంసంపూర్ణ శోభాకృపిన్
మీ పాపించిన ముందునాగలికి వంగియవ్రజా! యందుకో
వే! పొద్దుంబొడుపుంజిగిన్ దగిన మా యీబంతిపూదండలన్. 53

ఉ॥ పాలికు లెట్లు చెప్పెదరొ పాలకు లెట్లు వినంగ లెన్న లై
గ్రాలుదు, రట్లు కానియెడ రాలుదు, రాంగ్లలె సాకు లీయెడన్
జాలదు భారతం బటులు సల్పగ శస్త్రవిహీన మౌట, న
పై లలితప్రయత్న మగునా! తగినంతయు సేయకుండునా! 54

ఆ॥ వె॥ కట్టి లేనివాని గొఱ్ఱెయుఁ గఱచు, నా
మాట లేల యిప్పుడు? మనము దాని
వట్ట వెరచునపుడు, బంధితము ధనంబు
బ్రతును పొందనటుల వీలుకొలది.

55

క॥ స్వాతంత్ర్యవేళ నింగ్లాండ్
చేతకలుగువస్తువును నిషేధింతు, రిచే
మీ తప్పు కా దమెరికా
చేత, మనకు దిక్కు నీ విశిష్టక్రియయే.

56

గీ॥ ఇది బహిష్కారయోగమే, యింకొకటియు
నది సహాయనిరాకరణాఖ్యయోగ
మేలుబడికి సాహాయ్య మందింపకునికి
ప్రభుత లేవదు కునికి యీద్యయము చెనకి.

57

గీ॥ జ్ఞానయోగంబు సాంఖ్యయోగంబు నది యి
ది యోగయు ననుభవించు దుస్స్థితివి తెలిప
కాల్పలం బాల్పికబలంబు కరణి నివ్వి
పోరు కాని పోరున మిథఃపోషకములు.

58

శా॥ ఓ నీయోగయుగమ్మబోధము నవ్యాఖ్యల్ గ్రంథముల్, తత్పఠిన్
రానౌ లాభముకన్న నాచరణముం బ్రత్యక్షమున్ జూడ నెం
తే నౌ లాభము, వంగ మేగి కనరే! సేతల్! స్వరాష్ట్రాల న
లే నిండింపరె: యుద్యమమ్మ నగరాల్పై స్థరాసంస్థితుల్! 59
మ॥ మితవాదుల్ మతిపాదు లెందఱో యటన్ మిల్లుల్ పటాలన్ సుమ
ప్రతతిన్ వల్లు లటున్ సృజింపగ బ్రీటకవల్పు సి, షేధించుటన్
బ్రతిపాదించు మటందురే: భళి! జల బందున్ బ్రవేశింప కే
విత మితాడగవచ్చు? దీక్ష తొడి మై విచ్చుం బువుల్ కోరికల్ 60

గీ॥ ఇంతమంది వత్తు రటన్న సంతమంది
కైన గుండిగతో వండు నన్న మొక్కడు
ఎవ్వరును రాక వండి వా డేమిసేయు
నటులె దీక్షితులకు స్వదేశాంబరంబు. 61

ఉ॥ పెండిలి ఖర్చుపెట్ట మిక వేలుగ రూప్యములన్, బహుప్రీతిన్
దిండికి: బిడ్డమున్ వనకు దేశజయమ్మన గాజ్యమేలకోఁ
బిందుగ వచ్చుదాక, మనువారము స్వామితవ్యయమ్మునన్
దండిపిరమ్మె తొల్లి, నయినన్ గొనువారము దేశ్యవస్తువుల్. 62

క॥ కేవలపట్టమ్మలకై
కాపు కలాశాల, లోజ్జగమి ఛాతు్రులనే
భావనల భరతమాతకు
సీరిరి వేయింపవలయుఁ జిత్తాసనకున్. 63

ఉ॥ మూడవ కన్ను కాని చదు వున్నను లేనిదె, యాత్మగౌరవం
బూడిన మేనితో ననువు పోయినదే, యెది దేశభక్తికిం
బోడిమి తేదో అట్టి బడి పూచినమోదుగుతోడిదే, యిటుల్
రూగఁ దెల్పి యాచరణరోచన మైనది వంగ, మి బ్బితిన్. 64

ఉ॥ బొజ్జనుబట్టి వానియుడుపు స్మృతువుం గని చోద్య ముట్టి నే
దొజ్జ గౌరవంపరు శుభోదయతద్వని భారతాంబుపూ
నెజ్జగనై నగ్రాక, పరసీమలవారా పంతులుల్ సరే
బొజ్జ బతులే పలుకకుందురొ దేశకుభేతర క్తులన్. 65

గీ॥ పూర్వపదము హెర్ప దైయపూర్వగురువు
'స్పెన్స్' రొకడె, 'సెల్ఫీ'యు సెల్ఫీయుఁ గాని
మా ముతుకమాటలం బడి మాటుమనల
రాదు, రాజకీయముల మార్గము లేదు.

67

క॥ దేశీయులు జరిమానా
దేశికు లై శిష్యులకు విధింతురొ! దైవా
దేశముకదె! స్వాతంత్ర్యము
దేశోత్సవకారకుల్ గదె! విద్యార్థుల్.

68

శా॥ మొన్నన్ మొన్న నెకాదె! గోఖలే బిటన్ భూమిన్ బహిష్కారయో
గొన్నత్యమ్మ నుపన్యసించి సభల్ గల్వారషండమ్ములన్
విన్నుజూలి విధాన నూపినది, యే విజ్ఞాండునున్ లేడు త
ప్పన్నాతండు మ రెట్లు త ప్పించట? భీవారాశికుల్ దేశికుల్.

ఉ॥ చాల యుపన్యసించె, జెవిఁ జప్పుడు లిప్పుడుఁ బోవు, విశ్వవి
ద్యాలయమ దు లండనుమహాసభ చాత్రులకున్ స్వతంత్రతా
మూలము భారతాభ్యుదయభూజ మ టంచును, తప్పుపట్టలే
దె! లవ మెన్వడున్ లజపతిన్, మరి యిచ్చ ట దెట్లు త వ్పగున్?

శా॥ ఏ వై పూర్వముగాఁ దుపాకి బుజమం దె ట్లూనుటో యిప్పుడే
లా? వాకొంటిని రె. దుపాయములు తొల్తన్ లేని వేయాయుధ
ప్రావీణ్యమున మొక్కవోచి వివియొప్పన్ దైన్యమున్ ద్రోవ లెం
డి! వీరప్రజలార! గెప్పు మనద డి: పోర వెన్నినిచో.

71

గీ॥ అయ్యనున్ జియ్యనే కాద యయ్యవారి
నిన్ న వఁ డెదురించు జనునవ్వర
నమ్ము చూచి, క్రమస కర్తనమ్మ కాద
దీన, మన్నింపరాని దెదేని దొనగు.

(71 ఎ)

గీ॥ ప్రజల వాంఛకుఁ దలయొగ్గఁ బలికి జారు
చక్రవర్తికి రష్యా వసంగమందుఁ
బలుక దొర! 'లండను ప్రైమ్ము' పత్రిక భర
తోర్వియుద్యమమునుగూర్చి హూణపతికి.

72

చ॥ అది పరదేశపత్రికల కై నది మూగతనంబు పక్షపా
తదశముగా, స్వదేశజనతన్ దగు కొందఱు దుర్విదగ్ధులై
వదరిన నస్మదుద్యమముఁ బైకొను హాని తృణంబై కాని చె
ప్పఁ దగిన మాట చెప్పెదము, వారిది సంశయ మైనఁ దీతెడిన్,

కా॥ వంగం బొక్కటి యాను గాక భరతాంభాశృంఖలాల్ రెండుగా
కంగీభూతశతార మైన దిటుమార్తాండుం డటుంబొడ్చినన్
భంగం బొందద అస్మదుద్యమము, యంత్రాగార మాంగ్లావనిం
భంగింపంబడు, నొయ్యనన్ బ్రభుతతంత్రాగార మార్వావనిన్. 74

చ॥ ఇది ప్రజశక్తి యీ జతన, యీశ్వరసూతికరాగ్రమందు ను
న్నదియు నొకండు శక్తి, యది నాసి గుణమ్మునయందు దీనిక
న్నదశనశీల, మొక్కెడఁ గనంబడు, నంతటఁ దానె యాచు ని
య్యది దమనమ్మునం బగర నంబుధియాపలియొడ్డు చేర్చెడిన్. 75

మ॥ ఒక వంగంగమనన్ గవర్న రగువా డోహో! యనెన్ దీని వా
లకమున్ గుర్తిడి పుల్లరాఖ్యుడు, పరిష్కానమ్ము హూణాధికా
రికసర్వస్వము భారతమ్మున నికన్ రేపెల్లుటన్ దీని ద్రుం
పక యంచుం బ్రజపై సయూధముగఁ బోన్మత్తద్విపంబైపడెన్.

క॥ ముంగాలు సాచి నడచుచు
నంగన్ వెనుకకును వేయు టనునది లేకే
బెంగాల్ బెంగాల్ మొగిసె, మె
టుంగు లురిసెడో! గవర్నరులు నరులెకదా! 77

గీ॥ వ్రాసె కేసరిపత్రికన్ వ్యాసము నిటు
లోకమాన్యు, డానందలోకై కగృహము
దాని గని వంగవంచనదాదిజనము
కనులు మెరమెరలాడె నాంగ్లనకు ఘనము. 78

మధ్యా॥ అమెరికానుండి విచ్చేసె నపుడు లజపతిరాయి, ప్రజ
గుమి రైలుస్టేషనుదరిని గూడె లాహోరులో, మంది
రమునకుఁ గొనిపోవ బండి రాజాలదో! వచ్చెనో! హా
నుమ రామునకుఁ బలె నయ్యె నొకడు తా వాని వాహనము. 79

ఉ॥ వేడికి దుగ్గముల్, చలువవెల్లికి నాత్మలు పొంగు స్నిగ్ధముల్
వీడునువీడు కూడి రవళించెను నేతకు స్వాగతమ్ము, క
న్బోడు ముదక్రతులమున నొప్ప ముఖం బను తక్కుఁ గుందు లై
పోడిమిపావలన్ ద్యుతులుపో; సహజమ్ములు మంగళారతుల్. 80

శా॥ తా నా పశ్చిమఖండ మేగుట హోయల్ దర్శింపనో; కాదు, వి
ద్యానై పుణ్యనిధానబోధనవిధానాభిజ్ఞతాకాంక్షమై
దా నాధానముచేసినవ్యధము లిం దౌ గోష్ఠులం బల్కు నౌ
గానీ వచ్చియు నోటిదాక నవి పొంగన్ లేద వంగస్థితిన్. 81

క॥ ఇటు లై లజవతిరాయి ప్ర
కటించె శకటమ్మువెనుక కళ్యమ్మును పూం
చుటగా వై స్రాపనిని
ఘటించె జోహారు వంగఘనతకు సభల్. 82

ద్వి॥ కరము ఘనమ్ముగా కల్కటాపురిని
జరిగెను సభ యొందు సరిగ నత్తటిని. 83

మ॥ వినుపించెన్ స్తవనమ్ము కొల్లుతొలి ఋగ్వేదాంతసూక్తాంగిరో
మునిసమాట్ కృతవర్ణనామధురసంబున్ ద్రావి 'బంకి' రచిం
చిన ఝంకారము గేయరూపమున 'వందే మాతర'మ్మంచు జా
తినిజాతిన్ గదలించి నాడి యమృతోద్భేదార్ఘ్యురీరూఢిగా. 84

గీ॥ పండువెన్నెలదుప్పటి నిండు కప్పు
కొన్న పున్నమ వడువునఁ గొఱలి గోష్ఠి
పులకరించె నిలువున గీతి పలుకరింప
నిదురిలిన యంతరాత్మను కదిపికదిపి. 85

పీ॥ చల్లనైనది కవోష్ణం బౌచు నుడుకెత్తి
నది మలియజనమానమ్ము నయ్యె
కాఖలు పోయిన స్థాణువులకును తత్
తుణమ కెంజిగురాకు దందడించె,
బీళ్లను చౌళ్ల నె న్నేళ్ల నాగటికట్టు
మోపకున్ననుఁ బైర్లు మొలకలెత్తె
గడ్డపాటులు మోగి కణ మైన తడి రాని
చట్టుబండలలోన జలము లూరె

గీ॥ మూడుకాళ్ళ ముదుసలియుఁ, బేడి పిటికి
యసి ధరించినయట్లు చే వినరి యార్చె
యు మృతంగ వందేమాతరమ్ముగీతి
మారుతమ్ము మోసుకపోయి మలియు మేర.

86

గీ॥ కత్తినాలుకవానికి ఖండశర్క
రోపమోక్తియు, బ్రతుకెల్ల రుసరుస లగు
వాని కాణిముత్యపునవ్వు దాన మొనగె
రమ్యరీతి వందేమాతరమ్ముగీతి.

87

పీ॥ నీరు నిండారు కాసారమ్మునందు నె
ట్టని తమ్మి విరిసిన రాణ విరిసె
నాగస్వరస్వానభోగనాగర్య మౌ
కోడె, కాచువడగ వోలె నెఱసె
వరిణయోత్సవమందుఁ బారాణి పెట్టిన
చండికాచరణమ్ము చాయ మెఱసెఁ
కై లాసగిరితాండవాలోలచండీశ
కటకసజ్జము గజ్జ యటులు మొరసె

గీ॥ ప్రజమనసులొ నొకానొక భావము పర
తంత్రతాకంటకారణ్యదావ మిక న
కాతరమ్ము శిర మెత్తిన నీ తరమ్ము
లెమ్మని చెవి వందేమాతరమ్ము మోయ.

88

సీ॥ కిలకిల నవ్వి కేకిసలు భారతభాగ్య
లక్ష్మి కొట్టినది కే లంద మొలుకఁ
బసరు తీసెదను నీ బాహుకోటిషష్టి
ననుచుఁ దిట్టినది రాజ్యాంగలక్ష్మి
బాడబాంబుదము నీ పైని వర్షించును
త్వరవడకే యనె భారతాంబ
యిదిమొదల్ మెదలుడీ! యెవరి తెల్విని వారు
మాట లే లని విధి పోటుఁ దీర్చె.

గీ॥ చదువుచదువున హృదయము సానదేర్పు
తవర బంకిముచందచటర్జిగీతి
ధ్వనిత మగు వేళ, నెండిపోవు నొక జాతి
సన్యచరితన్ ప్రనిత మైన స్వాదువేళ.

89

క॥ అది యొక పంచాక్షరసం
పద 'పందేమాతరం' క్రమత్ స్వాతంత్ర్యం
బు,దళించెఁ గుచితభావముఁ
గదలించె జనమ్ము నొక్కడక న్నడకన్.

90

ద్వి॥ రచితము లజపతిరాయించే లేఖ
యచితము తొలిపతి, కున్న దం దిటులు.

91

ఉ॥ ఎందునొ విత్తనమ్ము మొలకెత్తును క్రొత్తగ నొక్కచోట ము
న్ముందుగ, దేశ మెల్ల పొలముంగదవే! మఱునేట చానిదే
అందటిదిన్ స్వరాజ్యమున కా పృథుయత్నము, నేడు దీనికిన్
గందునగడ్డగా ప్రథమగణ్యము పంగము కిర్తిశృంగ మై.

92

ఉ॥ పందలువేలు నే వనికి వచ్చిన వచ్చును తెల్లకాగితాల్
మందులచే మషిన్ మనటు కానొకా! తావులుతావు లేలువా
రిక దరభాస్తు లై పలుకరింపగఁ గాక, అవౌణవస్తుసం
బంధుల మెల్ల వారమును మార్మసలన్వలె తెల్లవారికిన్.

93

ఉ॥ ముద్దులుగుల్లు పిల్లలకు మోదిలి కోరిక తీర్చుచుండరో
పెద్దలు, ముద్దు లేదు మురిపెమ్మును లేదు, పకుత్వ మెత్తుకో
దద్దిర! ముద్దుమ ద్దువలు కాడెడు నేతల కోరికన్, దెసల్
దద్దరిలంగ వంగజనులార! ధ్వనించి యెదుర్త మేల్పడిన్. 94

కా॥ భూగోళమ్మునఁ దోలుకన్నులకు దవ్వుల్ దోవనీ, యాత్మను
శ్రీగోళమ్మున వంగవంచనదముల్ చేర్వల్ గదో! కూతపె
ట్టై, గన్నుల్ తగ తై జనమ్ములును, చిత్తాహంకృతుల్ రెంటి కె
ట్లో గాఢమ్ముగ నట్లు మైత్రి తగ నాటోపింత మర్హఁ కియన్.

గీ॥ ఆమెరికాఖండమునఁ బెక్కు రనిరి భరత
ధరణి వంగసంఘట్టము నరచరత్ర
లో సువర్ణాక్షరాధ్యాయభాస మనుచు
నేత్రములు నాకు నమ్మదక్షేత్రములుగ. 96

చ॥ లజవతిరాయించీటి యిది లాజలు చల్లిన దక్షరమ్ములం
|లజవయి పాదలజవయి, పంక్తులు నూటిట వ్రాయవచ్చు న
గ్రంథ మగు భావముం బుధుడు వ్రాసెను దీపిల నిర్వదింట సం
చుఁ జదివెఁ గల్పటాసమితి సూరి బెనర్ది వ్రవమ్ము కాగనె, 97

ద్వి॥ కిల్లా కిటులు గోష్ఠికః జదువఁబడగ
నెల్లరి ముద కోటి కెత్తెను పడగ. 98

ఉ॥ ఎన్నిగ వంకరల్ తిరిగెనేని సరిన్ జారు పుట్టలోనికిన్
పన్నగ మన్నటుల్ మెలిక బాటలఁ విడ్డొని రాజమార్గమం
దున్నది యస్మదీయ ముచితోగ్రము సంచలనమ్ము, సర్వతో
భ్యున్నత మౌత! భారతము పూర్ణమనోరథ మౌతః దీనితో, 99

క॥ వంగముకడుపున నెప్పుడు
సింగములే పుట్టుఁగాని చీలులు కా, వీ
సంగతి పాలకతతి యెటు
గన్ గడగుడు, పౌరుషమునఁ గానిది కలదే! 100

చ॥ ఉడుతయు రాము సేతువునకో యన నేనును వచ్చి సేతు నీ
పుడమివి రత్నగర్భతనముల్ ఋణ వౌటకు మిమ్ముఁగూడి నా
వడిమెయి స్వల్పకాలమున, వంగవసుంధరఁ దొల్లిఁ దారకల్
వడి యవి మీర లైన ప్రజలార! కడఁక కిరీట మూనుతన్! 101

ద్వి॥ అని బిరోడానుండి యరవిందఘోషు
వనిచిన యా లేఖ పఠితమ్ము సభకు. 102

ఆ॥ వె॥ పఠిత వివినచంద్రపాలు, విన్న జనము
ముప్పదై దువేలు, మోదళికుపు
హృదయశయ్యయందు నిటువటు దొరలాడఁ
గెరలి కొట్టినదియుఁ గేకిసలను. 103

గీ॥ కాళినుండి గయనుండి ఝాన్సీనివార్ల
నుండియును కమ్మలు ప్రయాగనుండి వచ్చె
వక్రిక యగు బెంగాలీకి వంగకలన
భారతీయు లస్వప్ను లైనా రటంచు. 104

ఉ॥ లిషికగాఁ బ్రభుత్వక్రువళిన్ గను ద్రావిడు లంపి రస్మదీ
యక్షితిసారకారకమహాజనులార! స్వరాజ్యచిద్వసి
వృక్షభవత్ప్రయత్నముల కేమను కాఖిల మంచు లేఖ ల
ధృతుడు పర్వచెర్వునెఱకామరరేకులుగా నుతిన్ గొనన్. 105

గీ॥ జనము మంచమునట్టగా ధనము నున్న
దాని నూడిచిపెట్టి యుత్సవము సేయు
నెనడు; కర్ణను తక్కి, వచించె సభలు
భేషనంగ లాల్ మోహనఘోష తొల్లి. 106

క॥ ఆ లాల్ మోహను డేబది
వేల సఖాస్థారులు నతివేలానంద
శ్రీ లెగఁజల్లగ నా లే
భాళి చదివి వినిచెఁ గంచుకంతముతోడన్. 107

ఉ॥ దీక్షితు లైతి మేము భవదీయవిధానమునందు పంగహ
ర్యక్షములార ! దిగ్విజయ మౌ మన పూనిక కంచు నుత్తరం
బిక్షతదేశభక్తు లగు నాంధ్రుల నేతలు వ్రాసి పంపినా
రక్షర ముక్షరమ్ము హృదయాభరణమ్మున మౌక్తికమ్ముగా. 108

కా॥ గంగాస్నాతరపింద్రగీతవిలసద్దానామృతోపేతదీ
క్షాంగీభూతనిబద్ధకంకణులు నింకన్ వచ్చినారల్ ప్రజల్
తుంగం బయ్యె నదన్యసంఖ్య పదివేలుం తెచ్చు, నేనాటి గో
ష్ఠిన్ గై సేయద యంత, యా సభయుఁబొల్పెన్ వీటికిన్ వెల్పులన్

గీ॥ చదువగా 'శ్యామసుందరచక్రవర్తి'
సంశ్రుతాండ్రసంగతి సభసభయు మూగి
పోయి కనుబొమ తెగిరించె మాయురైః ప్రభు
త నెదుర తెనుగుమీరె నంతట నటంచు 110

గీ॥ మంత్రపూతముగా హోమ మాచరింత
మాంగ్ల దేశ్యాంకుకములతో ననియె నొకడు
మంత్రయుత మైన వందవో! మన సురలకు
వారు నవి కట్టరా దనె సూరి యొకడు 111

ఉ॥ వేని నొసంగ డగ్ని మన వేల్పులకున్ దినువానిఁ దక్క 'స్వా
హా'నినదాన వ్రేల్చినను నన్యబుధుం డనె వహ్నియిష్ట మే
మేనియుఁ జేసికోని మన మీ నవచేలము లొప్పుఁజెప్ప 'నా
హా'నినదానఁ దీరె నని యందటి నిర్ణయ మయ్యెనయ్యెడన్. 112

గీ॥ పట్టణవిహర్షణల్ బ్రతున్ పటపటలద
హానమహోర్వి స్వగృహమంటుకొనిన యటులె
కల్కటాలోని ప్రత్యాంగ్లు డుల్కివడెను
కాల దింతన మన కొంప కర్ణ ననెను, 113

ఉ॥ ఒక్కడ సాగుచుండె సభ యొక్కడ యీ శిఖ రేగుచుండగా
నక్కడ కేగుదెంచె మును పన్నొనినట్లు కువిందబృందముల్
రొక్కములున్ గ్రహించె బలురూపుల సేలలు నేయ మగ్గముల్
పెక్కువ సేయ కొల్విడగ, లేచెను మోహనమోము భాషి యై.

శా॥ ఛాయామాత్రులుగాఁ దలంచి భరతశ్మామండలిమ ర్జ్యులన్
జేయఁబూనె మనస్సు దొర్లిన యటుల్ చేతల్ ప్రభుత్వంబు తా
న్యాయాన్యాయవిచక్షణత్వరహితం బై, సాక్ష్య మీ వంగమున్
బాయల్ సేయుటె, యూరుకొందురె ప్రజల్ పాదద్వయిన్
సంహముల్! 115

గీ॥ మూడు వేళల ముచ్చోట మూడు సభలు
వత్సరమునుండి విభజన వ ద్దటంచు
నీ విదేశవస్త్రదహన మెన్నవదియై
యిప్పటికి బుద్ధి రా దయ్యె నేలుబడికి. 116

మ॥ అతివాదుల్ మితవాదు లందఱము నే దై కట్టుగా సర్వసం
తతి “పిన్ టూయెలిఫెంటు” నాంగ్ల ధరణిదత్తమ్ము నెద్దానినిన్
వృతిరేకింతము ముట్టుకోక యొక వల్వన్ గూర్చియే యేల? భా
రతవస్తుక్రయదీక్షఁ బట్టి ప్రజలారా! గెల్పు లాస్మాకముల్. 117

క॥ ఈ పూటన్ జనిపోయిన
రేపటికిన్ రెండు, వలదు బ్రిటిషాపధముల్
చేపడనీ దానమ్ముగఁ
భాషపడగ బ్రిటిషునగ యపారార్థంబున్. 118

ద్వి॥ కత్తుల వలయముల్ కార్యాలయములు
తొత్తుల మై ప్రభుత్వోద్యోగ మంచుఁ
జొరబడినన్నాళ్లు పొరపడినాము
వెలువదు, మన మాట వినదు నేలుబడి. 119

క॥ చిలుకా! పలుకవె యనగాఁ
బలికినటులు నిదియుఁ దీని జాబున్ బలుకున్
గలికితనముతోఁ దెగదెం
పులు మన మొనరించుకొనిన మూడు సెకండ్లన్. 120

గీ॥ ఇంతటి మహోద్యమమ్మున కేము కాము
ప్రజలె సంచాలకులు ప్రాచ్యుంగజనము
బహుజనము నడచిన చోటఁ జాట పడును
మెచ్చి చనని నేతకు ముండ్లు గ్రుచ్చుకొనును. 121

మ॥ అని 'లాల్మోహనమోషు' పల్కిన దుపన్యాసంపు సారాంశ మై
జన మోనా నని సందడించినది, ప్రస్తావించి శ్రీమోషుధో
రణి మా ప్రక్కనె జాలయోర్తు బ్రటనుద్రవ్యమ్ముగా మందుద్రా
గనుబొమ్మన్నది తల్లి వేడినను, పల్కాడెన్ సురేంద్రుం డిటుల్

ఉ॥ పుట్టినరోజుపండు గని ముద్దు కొసంగెను తెచ్చి గ్లాసుగో
పట్టణమందుఁ గుట్టిన యుపాసనహాయుగ్మము మత్సరుండు, తా
రట్టొనరించి నా మనుమరా అది ముట్టిన నొట్టు దానినిన్
బొట్టియ యేడు నేండ్లు మొనమొన్ననె నిండిన వంచు వాకొనెన్

క॥ జౌరా యన్నది ప్రజ, సొం
పారె ధ్వని తదుక్తి మురజ మరియును హంసల్
సారింపిన గలు లటు పం
చారింపిన యశము లొప్పు, సజ్జనులారా ! 124

ఉ॥ సజ్జనులార యన్నపుడు శార్దూలు లో టని యెంచరాద, అ
సృజనధాని పూనిక యమాసను వెన్నెలగా, జలంధరాల్
విజ్ఞిననాడు నెండగ భళి : యనిపించె, బ్రభుత్వ మేసినన్
లొజ్జను గాదు తేజ, బదులుం బ్రహరింపము, సజ్జనత్వముల్. 125

ఆ॥ వె॥ ఎంతమోరమునకు నేల్పడి యొడిగటె
దేశవిభజనమ్ము బాసబట్టి
సేయవచ్చుగాక చేయనొనే? యేక
భాషమండలముల భాగములుగ.

శా॥ హైందవసంఘ మొక్కటియె హక్కులుగోరును, వంగమందె యా
నందడి హెచ్చు, ముస్లినుల సంఖ్యయు నందునె పెచ్చు, దీనితో,
బొందు కుదుర్చుకొంచు నది పోరును, రాష్ట్రము రెండు చేసి డి
నన్ దత మైన తునక్కు మనం బిడి దాని నొనర్త మద్యుతి.

మ॥ అని, పై వారును నీ తలం పెటులొ యల్లగాక నాన్ దూగి క
ర్జనువై ప్రాయః రహస్యయోజనములన్ సాగించిసాగించి చీ
ల్చెను వంగమ్మును రెండుగాఁ, దుఱకలన్ జేపట్టినా నంచు గు
ల్కెను, తేలున్ బ్రజలార! దీనికులుకున్ గిల్గున్ ద్రిమాసమ్ములక.

గీ॥ తూర్పుబెంగాలునందునఁ దుఱకలందు
విజ్ఞులైన కొందఱు నేడు బిక్కుబిక్కు
మనుటయుఁ దెలియుచున్నది, మానవుండు
సంఘజీవి, మతము లేదు సౌహృదమున. 129

గీ॥ వంగ మను వంచఁ జేసి ద్విభాగము నొక
తడికఁ బెట్టు కర్జను ప్రోడతనము నెంచి
మురియు జన మెరియు నికఁ బ్రభుత్వమనకుఁ
బ్రజకు నడి గోడ గట్టె వై ప్రాయ యనుచు. 130

శ॥ చెఱవకుమా! చెడెద వనెడి
వరాల నీతి కపురాణపరిదృశ్యోదా
హరణము వంగముభంగి
కరణము, ప్రజయొరిమ చెఱగ కధికము మెఱనెన్. 131

శా॥ లూతాతంతు వకృత్య మీ పనిగ నాంగ్లోయిండియన్ పత్రికల్
నైతమ్ముం బ్రకటించె, మమ్మల జ్వలజ్వాలావళిం జేసికో
కో! తీరైన ప్రభుత్వమా! యనుచు నెన్నో పెట్టి రఠీల్ ప్రజల్
నేతల్, దానికిఁ జీమకుట్టినదియంతేన్ గాద యింతైననున్. 132

శ॥ వ్రాతలు లేతలు, మ్రోతలు
చేతలు నిర్దిష్ట కార్యజేతలు, లాలా
జీతిలకాదుల బోధ మి

ఉ॥ హింసకుఁ బూనుకోక మనకెంత సమర్థత యున్న దంతయున్
మాంసల మౌచ నేలేడిసమాజపుటాటలు కట్టునట్టు లు
త్తంసితసిద్ధి యౌత! మన దారి, జరూ రని లండనందునున్
శంసనకారి యౌత! హితసంతతి యంతయుఁ దొంటిపోలికన్. 184

క॥ సింధీకిం బంజాబీ
కాంధునకున్ ద్రవిడునకు మహారాష్ట్రీనకున్
సంధించు వంగ మంజలి
సంధకుఁ దోడైన యెల్లజాతికి నెపుడున్. 185

క॥ సరిపెట్టె బెనర్జీ యీ
వరుసఁ బలికి, బివినచంద్రపాలుడు లేచెన్
వఱిలించె నుపన్యాసము
సరస్వతికిఁ దెలిసె తనదు శక్తియ దెంతో. 186

గీ॥ గుండె పగిలి వంగజనని కుములుచున్న
తరుణ మిది, స్వస్థమఁజొనర్చుదాకఁ బ్రజకు
ప్రీడయే తక్కు విలసించు క్రిడ లేదు
క్షణ మనగ లేదు, మధురభక్షణము లేదు. 187

క॥ పౌరుషము మొలిచి యెదుగుట
కి రీతియ యాలవాల మింతేన్ భీతిన్
గూరక దేశవిపత్తిని
కారణశవధమున నడుముకట్టుండు ప్రజల్! 188

గీ॥ నడుము నవరించుకొనుచు విన్న దపుడు సభ
వందనము చేసి మాతకు వంద కత్తు
లేదుర విఱువుం డని, ధ్వనించె సభ యఱచెయి
రాయున్రేళ్ల పందేమాతర మ్మృటంచు. 189

గీ॥ విప్పుకనుల లోతున నుండ నిప్పుగనులు
బివినబా బుపన్యాసంబు వినిచె ప్రజకు
కదనకరణసమబలసంగ్రధితులార !
వీతప్రహరణరణవిశ్వవిదితులార ! 190

క॥ పలుబడిబడులలోనికి

కాలురఁ బంపమియ గాక పంపెడువారిన్

గేలూని బతిమిలాడుచు

మీ లీలన్ జేయఁ జేయు మిమ్ము పొగడెదన్.

141

మ॥ తగె జాతీయకలాలయమ్ములు భవత్సంకాసనమ్మర్దముల్
తెగెఁ బాశ్చాత్యవిభుత్వమున్ గొలువ నౌ నీచత్వముల్ వాణికిన్
లగుడమ్ముల్ గొని కొట్టు రక్షకభటు ల్లజ్జింప కాలేజిమం
డెగమున్ చాత్రుని త్రొక్కనియని ప్రజా! నీశీలముల్ కీలముల్. 142

ఉ॥ ముద్దిడుకొన్నదో! పయిని మూరిన యేల్పడివేటకుక్కకున్
బుద్ధిని చెప్పుచున్, బ్రిటనుపుట్టము లమ్మునువద్దయా! కొనన్
వద్దని యార్పుచున్, వివడి బంకిముగీతము పాడ, వీడువీ
డద్దిర! యన్న నిన్ను పొగడ న్నుడుగుల్ బడుగుల్ గదే! ప్రజా!

కా॥ 'పందే మాతర'మన్న తల్లికి నమోవాకమ్ము లర్పించుటే!
యిం దెవ్వారికి వోని నిందయును లేదే! కాంబు వేయంగ నీ
క్రందే వీ ల్పనవచ్చువా! యిది సెలన్ కర్ణమ్ములన్ గ్రుచ్చునా!
కందోయిన్ సెగ చెచ్చువా! ప్రభుతకే గణ్యమ్ము లీభావవల్. 143

ఉ॥ కొందఱు మిత్రు లిందు నను కూడ దటన్నను చెప్పనెంచితిన్
పందలు వోలెఁ బ్రాణములు వాయరు వంగజనమ్ము లేటు కే
టున్ దగ నేయువా రొకపుడున్ 'వికెటింగు'నఁ వాత్మరక్షతై
కొందఱు మిత్రు లిందు నను కూడ దటన్ననుఁ చెప్ప నెంచితిన్.

చ॥ పొగలు ధరిత్రి లేక ఘనమున్ ఘనమండల మౌనె! యీ గతిన్
బొగులుట తెచ్చిపెటదో ప్రభుత్వము వంగమువంగ మొక్కక
త్తిగ నొక యుక్తిగా నొరుల తెన్నడు లొంగ నటంచు గర్జితం
తెగయ ధ్వనించుసోయపురాయిక్కముతెచ్చెను మేలుచొక్కమున్.

శా॥ వందే మాతర మంచుఁ బ్రతికయు నుద్భాసించు గీతంబె కా
దెందున్ భారతమందు, భావబల మొండె భాషలే మొండు, నం
దందున్ గ్రంథము గేహ మేతధభిధా ద్రష్టవ్య, మేకమ్ము చే
సెన్ దేశమ్మును గేయ, మెంతు నకృశశ్రీచంద్రుగా 'బంకిము'న్.

ఉ॥ వ్యక్తివిముక్తి కాచుఁ దనయంతటఁ దాఁ గనుపట్టు నాత్మయున్
వ్యక్తము నయ్యెఁ ద్రోవ తనయంతనె జాతివిముక్తి కి ధర్మ
సూక్తులు రెండె దేశ్యములనొప్పుట. యన్యము లొప్పుకుండుటల్
సక్తము కాద యిందు గురుసంగతి, దేశమునొజ్జ దేశమే. 148

మ॥ తను తా రక్షణచేసికొంట మనుజత్వం, బిద్ధి దేవుండు నే
ర్పినదే, యట్లే స్వదేశపాలనము, వే జెవ్వండునున్ దీనినుం
డి ననుం జావగఁ జాల డంచుఁ బ్రజ! కంఠేకాలహూంకారగం
జనగర్జ న్నినదింపవే! ప్రభుతరంద్రా లన్ని బంధింపవే! 149

క॥ ఒక భేరిధ్వన మగుచుం
బ్రకటింపబడియె లోకమాన్యునిచేఁ బె
ద్దకొలుపున న్నా జచ్చా
ధికారము స్వరాజ్య మనుచు తిలకబుధునిచే. 150

గీ॥ బాలగంగాధరుండు శివాజి యొకటె
వాని మాటుగ నిను మేఱవడిని సత్క
రింతు మన్నట్టి ప్రజను వారించెఁ దిలకు
మరొక డైన చంకలుకొట్టి మరగకున్నె! 151

ఉ॥ నే నమ శబ్ద మెప్పుడు ధ్వనించును గర్వమునన్? స్వదేశ్యసం
వ్యాసము లాల్చి వైఁ గలిగి, యట్టిదె పింజలుపోసి దోషతిన్
జానుగఁ గట్టి, హూణకృతకారసద్భక్తి చేసినప్పుడే
మానక నీతిబోద్ధ యయి మత్తుపదార్థము రోసినప్పుడే. 152

క॥ అని మరియు నొడివె విపినుడు
కనపడినప్పుడె ధ్వనించు కరకాళమ్ముల్
భణితి విని చెప్పవలెనా!
ధ్వనించె కంఠములును తెగబడితి మ టంచున్. 153

ఆ॥ వె॥ ప్రజల యుత్సుకతకుఁ బట్ట వగ్గాలు లే
వతడు లేచె మాటలాడ నొకడు
పేర నశ్వినీకుమారదత్తుడు, పేరు
కన్న వాని తీరు కమ్రతరము. 154

ఆ॥ వె॥ యువకులార! కడిమిగవకులారా! యెల్ల
పెద్దలార! పరువుముద్దలార!
రూఢినిలక్ష్మిసుగుణసారాగమముశాఖ
లార! యువతిరేఖలార! వినుడు! 155

శా॥ కొంపల్ తీసెడి నాలిముచ్చులు వలెన్ కొల్లాడెపోఁ భారతీ
యంపుంభాగ్యము నాంగ్లచేలములు, మీరయ్యా! కొనన్ రా దటం
చింపా పల్కులతోఁ బ్రచారముల సాగింపన్ దుకాణమ్ములన్
గుంపుల్ యోషలు వారలన్ జెనకునేఁ క్రూరాంగ్లరాట్టండముల్.

శ॥ ఆ తరుణిపతి “వందే
మాతర” మను గీతి వినుచు మణిగమణిగ వ
స్త్రాతతము మూయబడె, నొక
మాతకులున్ దక్క బ్రజ సుఖంపడెఁ జెవులన్. 157

శా॥ కంచున్ గొట్టినకొద్ది యద్ది నినదోగ్రం జౌను, పుల్లర్లు మూ
యించన్ జాలరు నోరుఁ గిల్లరులు నై యీ యబ్బితుల్యప్రజన్
ద్రెంచన్ వచ్చు శిరమ్ము. నయ్యదియు “వందేమాతర”మ్మంచుఁ గా
వించున్ గానము రక్తధార లొడియన్ వీర్యస్థిరాధానమున్. 158

శ॥ ఎవరనుకొన్నదో! యేలుబ
డి వంగజనము నిజాత్మ, డిల్లపడవలెన్
గవిన నది, ము న్నెన్నడు
చవిచూడద జాను దీని చలమున్ బలమున్. 159

గీ॥ కార్తవీర్యార్జును కథ నీ కర్ణమనకుఁ
జెప్ప నాతని సభ్యుల కొప్ప దయ్యెఁ
జెప్ప దీ సభయును క్రియాశీల మగుచుఁ
జిటికె వేసి భవిష్యమే చెప్పు ననుచు. 160

ఉ॥ తండ్రీయె కా దతండు పరదాస్యపు విద్య పఠింపఁజేయువా
డెండ్రీయె, హీను డానుకదవే! యటులుంబఠియింప సూనుడున్
గుండ్రని వాని మోము విషకుండము కోర్టున కెవ్వ డేగినన్
జండ్రలు మొల్పగావలె! విశాంపతికార్యగృహమ్ము లన్నిటన్. 161

మ॥ నను నిర్వాసితుఁ జేయనీ! ఖయిదులోనంబెట్టనీ! కొట్టనీ!
తనువుం బ్రాణము కూడియున్నవఱకున్ దర్పించి యీ పాలన
మ్మును కట్టెంతును కట్టుకంబమున కేస్తుం బోలె మీచేతనే
రణవత్కార్యనిమగ్నులార! ప్రజలారా! నిల్వడి! తోడుగా. 162

ద్వి॥ ఆ రీతి మాటాడె న య్యశ్వినీకు
మారదత్తు, సదస్సు మనరున నాడు
గఱచి వాహ్వీ, యని కదలించి బుజము
శిరమెత్తి కన్నులఁ జిమ్మె తేజస్సు. 163

గీ॥ లోన ధీరుడు పైకి విలోలనయను
డై సురేంద్రు డెగాదిగ నరసె దత్తు
నితడు సభవై పె చూచె సింహేక్షణుండు
“బివినహోము” ‘లచ్చా’ యన్న వీక్షఁ బఱవ. 164

గీ॥ సరగునన్ శ్యామసుందరచక్రవర్తి
లేచి సభఁ దేటిపారగఁ జూచి పలికె
సకలభారతమార్గదర్శకదృఢప్ర
తిజ్ఞులార! సఖాస్థారవిజ్ఞులార! 165

ఉ॥ ధీరుడు నీ సురేంద్రుడు, సుధీవరముండు రవీంద్రనాథతా
కూరుకపిందుర్నిడున్ గడమకోవిదు లెందఱొ యంతచెల్వగాఁ
దీరిన యెన్నికొల్వులఁ గథించిరొ! చెప్పగలేము, లేదు ము
య్యేరున కి ఘనుల్ పలుకు నింతటి హెచ్చినధాటి నేటికిన్. 166

క॥ మన మేగలిపై సారిం
చిన దేహ్యాఖండ మీక్ష చేన్ దుమ్ముచుఁ దాఁ
దన నాగలిపై పలి వలెఁ
బనితం వీ స్థితియు వీరి వాక్పలితం బై. 167

కా॥ అంతే కా దితరప్రపంచము ని దె ట్లెనో య టంచున్ బలే
 వింతన్ బోలికఁ జూచుచున్నది, యథాభిప్రాయ మీ యుద్యమ
 కాంతిన్ జాటుచునున్న దెల్లజన మాకర్ణింపగాఁ బత్రికా
 సంతానంబు దినంబు నెన్నో మహి భాషల్ వాని యన్నింటిలో.

మ॥ ఇది భంగం బొక వంగభూమి కనరా, దీచుట్టు సంద్రము స
 మ్ముదమో దుఃఖమో భారతమ్మునకు సర్వుల్ తేల్చుకో నా పరీ
 ఠ, దగన్ జేవయ్యె జావయో ప్రజసమైక్యం బై శ్వరం బా పరీ
 ఠ, దృఢం బంగమొ తత్ప్రసంగమొ దిదృశాఘట్టము న్నేటిదే.

మ॥ అటులై రెం డయినట్టి వంగ మొకఁబాసందాకనే కాక యె
 ప్పటికిన్ దేశ్యపువ స్త్వలంకృతులె యొప్పన్ దేహమున్ గేహమున్
 ఘటియింపంగదరే! నిసర్గవరమున్ గా, విద్య జాతీయ మై
 పెటిలింపన్ గదరే! ప్రభుత్వపు శిలాపీఠంబు నా చాకిరిన్. 170

చ॥ అప్పుడు బజారు దేశ్యములె యమ్మగఁ, దల్పులుమూయగాఁ బ్రభు
 త్వపుబడి, కెందు నుండదుకదా! పితెటింగుళిమంబు కార్యధా
 మపునెదుటన్ వినా, యది సమర్థముగాఁ బచరింపవచ్చు, న
 ట్లై ప్రతిఘటింపవచ్చు నవలీలగ నన్నియు శాసనమ్ములన్. 171

క॥ ఇది మీకుఁ జెప్పవలసిన
 యది మీ నాయకులు, వార లగ్రణులుగ మీ
 రెడ లొడ్డి పోరవలసిన
 యది, యెందఱు టై దుసేయు నాంగ్ల విభుతయున్? 172

గ॥ అశ్వినీబాబుచెప్పినయట్లు ప్రభుత
 మదకరిణి తానె కట్టుకంబిమున వచ్చు
 నింత యగుచు, శస్త్రము లేద యంతెకాని
 ప్రబలయుద్ధము విజయ సమృద్ధ మిదియ. 173

గ॥ ప్రభుత నావ, ప్రజాసముద్ర మురకున్న
 వఱకు నాడిన చాటయుఁ బాడినదియుఁ
 పాటగాఁ జనుచుండుఁ, జెప్పవలెనేల?
 దీని కల్లోలహతి నది దీనపడదె! 174

మ॥ అని యీ సృష్టిరహస్యమున్ వినిచినారా! బాలగంగాధరా
గ్రణి వోలెన్ భరతావనీసకలదిగ్భాగప్రజాపాళిన్
ఘననేతల్ ప్రజలార! యప్పుడె వడెన్గా! యర్ధరాజ్యమ్ము చే
తను, తక్కర్థము చేపడున్, సగమువత్రం బెట్లు చెల్లింపగున్? 175

కా॥ ఏష్యాయగ్నియు యూరపగ్నియని యున్నే భేదముల్? మొన్ననే
రష్యాపై విజయమ్ము గొన్నది జపాన్, క్రాంతిన్ మతిన్గీర్తి వై
దుష్టంబందునఁ దీసిపోముకదా, శస్త్రుల్ కామె పో ర్వేటు, మా
నుష్యం బైన ప్రతిక్రియన్విడి వివన్నుల్ మిన్న కేయుందురే! 176

ఉ॥ భారతమందునన్ మనది భాగ మటంచు, స్వరాజ్యనిష్ఠ మో
పోరున నిత్రటిన్ మనము పొందిన కిడును పాచికోగ నె
పోరును భాగమంచు, దలపోసి కడంగెద ముక్తరీతి బా
లారుణభాంగవంగజనమా! విజయమ్ము రయమ్ము రాకడన్. 177

క॥ అని శ్యామసుందరుం డన
జన ముత్సాహమును దెలుపు శబ్దము లెల్లన్.
వినియోగించికొనెన్, వా
కొని రా వరవడిని వాచకులు తక్కురునున్. 178

మ॥ తన రాజులనపై తనుస్థితి సభాధ్యక్షుండుగా నెట్లా వ
చ్చెను కుర్చీపయి మోయగాబడి దమశ్రీ మోసు 'నానందమో
హనబో' సంతమునన్ వచించెఁ బ్రజలారా! వింతు రెండేనుడుల్
తను పాలించెడివాడ నన్న నెవనిన్ ధర్మచ్యుతున్ మెత్తుమే : 179

మ॥ మృదువాగ్వైఖరినొక్కమారుతుదిగా 'మింటో'ను 'మార్లే'దొరన్
గదలింపఁ దగు వంగ మేక మొనరింపన్, వారు కా దన్న నె
య్యది కాంగె స్వచియించు కృత్య మది, దాహంబున్
జలం బోజం దోర్
చుఁ దదీయం బగు తీర్పు ద్రోహము నటంచున్, వత్సేనశ్లేమరిన్

క॥ జనములు వందేమాతర
మను నెలుగున లేచి కాళికాలయమున వ
చ్చి నుతించి దేవికడ కం
కణధృతిఁ బ్రతిన గొని రై కకంఠ్యముగ నిటుల్. 181

కా॥ మాతా! యాంగ్లధరితవస్తువుల సంబంధమ్మువన్ బోము రెం
డౌ తున్నట్ మన వంగభూమి వొకపానందాక, నాంగ్లేయ వీ
ధితామమ్మునఁ గాము, సర్వకృతముల్ దీర్పంగ వస్మజ్జనుల్
శ్వేతాస్యాభిసరత్వ మొందము, దనుక్రీఢంజనాగ్రేమకా! 182

ఆ॥ వె॥ అదియ వంగళవధ, మా సంజ మరియొక
వరమగోష్ఠి జరిగెఁ బురమునందు
నుప్రసన్ను లెందఱో ప్రసంగించిరి
తొంటివారుఁ దొవరుకంటివారు. 183

ఆ॥ వె॥ ఆ సదమ్ము ముగియ నద్దమరే యయ్యెఁ
బొడిచెఁ జూక కొంతవడికి, నంత
మాత్రఁ దొలగునెట్లు? మడ్డిచీకటి, కాని
తూర్పుతెలివొలదిఁ దొలగుచుండె. 184

క॥ నిన్న సభ జరుగుచున్నపు
డున్నది పాశ్చాత్యముఖ మహో! చూడవలెన్
క్రొన్నెత్తు చల్లుకొనినటు
ల న్నలుపున్జూచి తూరు వప్పటి కాగెన్. 185

ఉ॥ ఇప్పుడు వారతీర్చెను ముడింగివపువ్వుల నెల్ల మెల్లగా
విప్పుచు, వేనియందు విడి వెల్లియొ వాని విడిన్ దనర్చుచున్
ఇప్పుడు కాళికాలయమునన్ ఘనఘంట నెసంగె, నంత లే
దెప్పుడు, లేదు నంత తడవేనియు నే నవరాత్రమందునన్. 186

క॥ సాయము పాశ్చాత్యరుచికి
సాయము, ప్రాచ్యపుఁజనకు వసండు ప్రభాతం
లే యని శీతము సేల్పన్
ద్రోయుచు ననెఁ బొరుగువానితో నొక బుధుడున్. 187

క॥ మొత్తము నెటులఁ గనిననున్
గ్రొత్తదనము దోప దండు, కోర్కొని చూప
య్యెత్తున నొకట నిలచి దరి
హత్తుకొనుచు నుండఁ దోచు నందలి మార్పుల్. 188

అ॥ వె॥ చుక్క పొడిచి కోడి 'కొక్కొక్కొక్కో' యన్న
యదనునుండి రామనిధి పొడిచెడు
వఱకుఁ బ్రతినిమేషవర్ణన చేసిన
కలము గళము ధన్యకౌస్తుభములు. 189

గీ॥ పెద్దయుంబొద్దు నగ్ని కర్పించిన తన
తేజమున్ దీసికొని యుష్ణదీధితి యుద
యించెఁ దూర్పున నాశామపీఠమందు
బండినొక పెద్దయాపిలువం డనంగ. 190

మ॥ ఉదయించెన్ దినరత్న బింబము నితాంతోద్వేజితోద్వేలద
ర్బదురావారనినాదనిర్దళితదిక్పద్మిశ్రవస్సారమూ
ర్ణదుదన్వత్సమవంగభంగకృతిశీర్యత్సామనిర్యత్ప్రకా
హృదయార్పిఃప్రతిబింబ మై, సమయపున్ గృత్యమ్ములారంభమై.

మ॥ ఉదితుం డర్యము డయ్యెఁ బ్రాక్కిఖరిపై సుచ్ఛంబలాచారపా
రదధారాతితరాంప్రసారబలసారాభినిస్త్రింశసం
పదుదారకృకచావతారకరవన్మందేహదేహచ్చిదా
న్యదనితాస్రసహస్రధారుణకృతోపాంతాఖిలాస్థామ డై. 192

క॥ ప్లాచీమాతకు 'వందే'
వాచనముం బలికి రథముపైని క్రమవ్యా
కోచమ్ములుగాఁ దీక్షిత
లౌచు వెడలఁ దరణి వశ్చిమాఖిముఖుం డై. 193

అ॥ వె॥ తోయజాపు బండి తూరుపువల్లమ్ము
నుండి మిట్టు కెక్కె నుద్దతముగ
కూర్పొనిన నియంత కుంటివా డని మన
కెట్లు తెలియుఁ రథి వచింపకున్న. 194

ఉ॥ ఓయి! యనూరుడా! చనగ నున్నది చాల యెడారి, సుంత జా
గై యరుదెంచివా మరదమందున, నిప్పటికేని మించియుం
టోయిన దేది లే, దయిననున్ ఝళిపింపర! నీ కళన్ పెడేర్
మ్రోయ, హయాల్ రయాల్ గలుగ పొందికమై,

రవి పల్కె నీ మెయిన్. 195

ఉ॥ ఓయి! నితాస్యడా! యసి మచోగ్రనిశాతమె నీది, యైననున్
గోయగలేదు దైవ మొనగూర్చిన నేటి ప్రజానమైక్యదా
ర్యాయతబింధమున్, మదసి రాక్షసి కోయు నటంచు నిన్ను నీ
వే యనుకోవలెన్ భ్రమసి, పెన్ రవళిన్ గవి పల్కెనీ మెయిన్. 196

మ॥ ఇది గేయమ్ముగ నా రవీంద్రకవితో నేతెంచు వేలున్ జన
మ్ము దురావారము తార మంటమొరసెన్, మొన్నంజలెన్ నిన్నయ
టు దుకాణమ్ములు పట్నమంతటను నేడున్ మూయవాలాయ, మి
య్యది సుగ్రీవులమాజ్ఞ యంచుఁ బ్రతివీధ్యామోషణర్ పాచ్చిలెన్.

గీ॥ కొల్వైన రవీంద్రనాథతాగో రుపస్య
నించుమున్ను తద్రచితమ్ము ప్రాంచితమ్ము
జాలికాగణోద్ధీతమ్ము పాట యిటులు

విశ్వమునకుఁ జూపినయది వెలుగుజాట.

198

గేయం॥ మేలుకొలుపుము నా దేశమును, మేలుకొల్పుము నా తండ్రీ!
ఎచట మనిసి తలయెత్తి తిరుగునో!

యెచట మనసు భయ మెఱుగదో!

యెచట తెలివి స్వచ్ఛందమో!

ఆ స్వేచ్ఛాస్వర్గమ్ములోనికి "మేలు"

జగము విభాగము కాదో యెచటన్ స్వార్థపుగోడల గదులతో
సత్యగర్భముననుండి యెచట వాక్సమవాయ మవతరించునో
అచటికి స్వామీ! అచటికి,

ఆ స్వేచ్ఛాస్వర్గ మ్ములోనికి "మేలు"

యతనము పరిపూర్ణత కభిముఖ మై

అలయక జాహ్నువు లెచటఁ జూచునో

|పాతనడువడియెడారియిసుకబడి పేతుర్పురియెచటనిసుకదో;

అచటికి స్వామిః అచటికి,

ఆ స్వేచ్ఛాస్వర్గములోనికి ||మేలు||

వికాలభావాచరణాభ్యుదయనవీనసువధమున హృదయమున్

ఎచట నీవు నడపింతువోః అచటికి స్వామి! అచటికి,

ఆ స్వేచ్ఛాస్వర్గములోనికి ||మే|| 199

మ: సభలో |పార్థన యై రవీంద్రుడు ప్రజాచైతన్యమున్ స్వోక్తిసా
రభరణ్యమొనరించె నెంతో, జనులారా! వంగభూమిభిదా
రభసక్తోధనులార! జాతి యెరిమన్ బ్రాజిల్లి గ్రొచ్చు దథా
ప్రభుతాగమును మూతిదంతగరిమన్ ప్రచ్ఛన్యథా పూగమున్..

గీ: వల్లెజనము పట్టణజన మెల్లఁ గలిసి
జాతి, సత్య మహింసయు సంఘటించి
నీతి, బహువిధకార్యము జాతి, యక్ర
మమ్ము నెదిరి నిల్పుటయును సుమ్ము! నీతి. 201

క: చెట్టుకుఁ గొమ్మలు పోలికఁ
బట్టుదలయు. గుబురుగొనగ బహుశ్రేయములన్
నెట్టుకొనవలయుఁ బల్లియ
పట్టుల జాతీయములుగఁ బ్రబలోత్సవముల్. 202

చ: ఋతుఋతు వొక్క వేడుక ఘటించితి కాలురఁబెక్కువిద్యలన్
జతురులఁ జేయు నాదు బడి శాంతినికేతనమందుఁ రంగునీ
రుతెఱగునన్ ముదమ్ము నొకరొక్కరిపై గుమిగూడి చల్లకోన్
మతులు స్వతంత్రభావనల మల్లియవందిరు లౌచు నల్లకోన్. 203

చ: పడియను నీరు పువ్వుకపుపాఠము, గంగజలమ్ములోక మి
చ్చెడు చదు వంచునున్ సభలు చెప్పెడి వంచును సంజరాలు చే
నెడివి నటంచునున్ దెలిసి చిన్నవి పెద్దవి యైన మేళలం
దుడుగక పాల్గొనన్వలయు నూకులఁ బౌరులు కల్పుగోలుగా

అ॥ వె॥ పొరులార! యిటులు పల్లీయులును మీరు
కూడఁబలుకుకొనగఁ గొనరు బలము
వంగమునకె కాదు సాంగభారతజగ
తీవ్రదీప మగును, దిగును | పభుత.

205

ఉ॥ ఎంత నివాదముల్ నలువ నే మగు! వీధుల రాజధానిలోఁ
గొంతగ నీమమిల్లులకుఁ గూర్చిన నష్టముతోడ నే మగువ్,
బంతులు దీర్చి ఛాతులును మామకసన్నిభపాతకాలిన్
గాంతిలనేయ నే మగును; కగ్గదు పీనఁ బభుత్వ మంతగా. 206

గీ॥ కాను తనపైని జాతి యాధారవడవ
లయుఁ బరిశ్రమముల నెన్నో నెలకొలిపియు
లోని పొరుష మను దీవె పైని పెట్టి
యెందు వీధివీధిని వెలిగింపవలయు,

207

మ॥ నిర్మాణాత్మక ముద్యమమ్మున వెత నిర్మింతు, మా త్రోవనే
యర్ముల్మెర్ములు నెన్నియేని, పెడ యాహోత్రోవ హుగ్గీనదిన్
గూర్చుమ్ముల్ మనవిజ్ఞతల్, ప్రభుత వౌకువ్యాడముల్ పెక్కునేం
డ్లర్మున్, సాగదు సాంఘికప్రగతి, ధ్యేయమ్ముల్ మహానన్యముల్

గీ॥ సంఘచైతన్యమున మార్పు సంఘటిల్లి
విప్లవమున బ్రహ్మాస్త్రము విజిత మగును
అయుధికమె కార్యం బని యనుట తప్పు
శ్రీ యనగఁ లైడియే యని చెప్పినట్లు.

209

ఉ॥ న్యాయము, నాత్మగౌరవము, నా సహజన్మలె యంద అన్నయా
ప్రాయత, కాశిమాత యన నెను మదీయము శక్తి. నాకు నే
నే యగుదున్ నమస్త మను నిర్భరచేతము, కార్యలక్షణా
లీయని, జాతి దించును మహేంద్రుని పీతముమండి వీనితో. 210

గీ॥ మార్పులెంగాలునకుఁబోయి తుటుములుతుటు
ములుగ గ్రామోద్ధరణకార్యముల సహాయ
వడుడు ముస్లి ముసోదరవర్గమునకు
హిందువులు! వారుఁబభుతకు నెదురుతిరుగ,

211

- గీ॥ నల్పిన దమూల్యసేవ నిస్లాము భరత
ఖండమునకు శిల్పమునందు గానమందు
చిత్రకళయందు సాహితీక్షేత్రమందు
రంగుబల్బుల బిజిలీ తెలుగు గాగ. 212
- క॥ కాడియు మేడియు నొక పై
బాడవనున్ దున్ని పంట పండించినట్లు
కూడుచు హైందవ మిస్లాం
వాడిజతన చేసి పొందు స్వాతంత్ర్యంబున్. 219
- ఉ॥ పూసిన రంగుతో నెఱియ పూడునె గోడను? దానిపూడ్చియే
వేసిన రంగు భాసిలును, భేదచయమ్మును బాసి యెండొరుల్
చేసిన మైత్రి వాసిలును చిత్రిగ, సంస్కృతి భిన్న మైన నే
మి! నమమానవత్వములె యెందును నేని తెగల్ ధరితివై. 214
- క॥ భారతజనబలరాశికి
నీరాజన మిత్తు హృదయనిభృతజ్యోతి
రారాజనముగ, దేశో
ద్ధారక మగు దీని నమ్మెదన్ దిశకుద్దన్. 215
- గీ॥ ఆరికముగను రాజకీయముగ సాంస్కృ
తికముగన్ బ్రజ యొక టాచు, దేజరిలుట
వేరె త్రికరణకుద్ది, యీ తీరు నొద్ది
క గల యుద్దియ చేతనే కార్యసిద్ది. 216
- గీ॥ దయదయ య టంచు హృదయము కారసిల్లి
దీనజనము నాదుకొనుట దేశభక్తి
జయ! జయ! య టంచు గుంపులో జాత్రము బలె
నాదుకొనుట భారతి గుండె బాదుకొనుట. 217
- గీ॥ పాదకటకర్ముశంర్ముశద్వనితభార
తేందెరయ, వాచాలమందెరయుఁ గాదు
ప్రజను దేర్పగ, కావ్యజీవమ్ము మషిర
సమ్ము కాదు మనీషిరసమ్ము కాని. 218

గీ॥ గోత్ర మున్నదియే కాని కులము లేదు
పాత్రము మనస్సు సతము సౌభ్రాత్రమునకు
వా మతం బిన్నిమతముల నామతించు
నని తలచువారికి జయమ్ము హస్తగతము. 219

చ॥ ధనము బుణ మొప్పునంగెడి విధమ్మునఁ గాక సుఖమ్ము కష్టమున్
జనములు పంచుకోవలయు, పాహు లిడన్ దగుఁ గాని యప్పు వ
డ్డిని ధనరూపమందున గడింపక యాదరణమ్ము రూప మై
కొనవలె, నిట్లు నై గెలుచుకొన్నది పో, భువి యెన్నడో దివిన్.

గీ॥ తన కగౌరవకరముగాఁ దలచినపుడు
భారతం బెదురించును ప్రభుత నని వ
చించె రామమోహనరాయ లెపుడో మామ
కినగురువు, నేటికిఁ దులకించె దినము. 221

గీ॥ పాటు రా నిది యిది యని స్పర్శఁ దెలిసి
గ్రుడ్డి బలె దాని తప్పించుకొనుటె కాదు
కనుదెఱచి పెఱరాచరికంపుబెడద
వేరుతోఁ జెల్లగించు తెల్వి మనవలయు. 222

క॥ యూరపులో జాతీయత
వేఱు శరీరాత్మకముగ భేదము లే దై
పాటింప దొక్క దొక్కని
కై రక్షము భృతుడు తక్క వతిభిద లిం దై. 223

మ॥ స్వజనం బాడిన మాట రాచరికపుంజిట్టుస్మృకన్నన్ గరం
బు జగా యంచుఁ దలంచి, యొందురులపైఁబోరాని విశ్వాస మై
ప్రజ దాస్యమ్మును పాచుఁగాని యిటనే వచ్చెన్ దగా, యంతలో
గజమంతల్ త్రుటిఁబిచ్చికంత లగుచున్ గాగాని యావేశముల్.

కా॥ ఆవేశం బొక వహ్ని, భావముల నాహరించి భస్మీకృతిన్
గావింపన్ సృజనాత్మక ప్రతిభ దక్కన్ జాలునే! పండితుం
డో! వానోపిక, వాని కల్పితనమున్, దూరేశ్వతోదెల్పి, త
త్రావిశ్రాంతకృతుల్, కడింది యుపయుక్తంబుం బొనర్చున్
నెగన్. 225

ద్వి॥ ఆవేశ మను గట్ట మధిరోహణీయ
మే వేశ ? కశ్యము పేతు వౌ వేశ. 226

క॥ ఆవేశము సంఘత్రే
యోవిధిమై మలచుకొనగ నొప్పిన తెలివిన్
జేవను పెంచుకొనమ, యా
రా! వింతలు నింత లానె! యాలస్యంబుల్. 227

క॥ రేకులు పూవులలో వలె
నాకులలో నీనెలు వలె, నలరవలె సమా
జాకుంతితశుభగుణములు
ప్రాకవలె దిగంతములకు భారతయశముల్. 228

ఉ॥ ఛాయలు చెట్లవిన్ మొగిలుఛాయలు పాఠముఁ జెప్పు నాదు వి
ద్యాయతనమ్మె వేటు, ప్రభుతాచ్చిదుపాయమె కాక జీవనో
పాయము వృత్తినేర్పవలె వల్లె! యనంగనె కాదు బళ్ళు జా
తీయము లాంగ్లపాఠవసతికా విడి వచ్చిన ఛాత్రపాళిన్. 229

క॥ అంతగఁ జేసి నినాదము
నింతగఁ బలికెద వటందు రేమొ, ప్రభుతకై
యంతియ యెప్పుడు, ప్రజకై
యింతియ, మనలోనిమాట లిట్లే వలయున్. 230

క॥ శరువలి మృదు వై కదలెడు
సరసీజవమ్మునోని సదమున జన మా
కర మై యామోదమునకు
వట్టలెన్ సభతుది రవీంద్రభారతి మరియున్. 231

గీ॥ భారతము తనయంతఃదా వలయు వాధు
నికము గాగ నన్నింటఁ, బూర్ణిమసితాంకు
ఖింబమటు వెలుగవలయు, విజ్ఞ మయ్యు
సాయపడద యెందునను పాశ్చాత్యజగతి.

282

ఉ॥ వచ్చెనుగాక ! దై వవిధి వారడి యై యది పాలకమ్ముగా
బిచ్చము పెట్టవే ! యనుచు వేడదు ప్రాచి ప్రతీచి నెందునున్
గచ్చర మెంతయో కరడుగట్టిన స్వార్థము, దాని కగ్గ మై
యిచ్చున దేది? కై కొనున దేది? యగౌరవ మొందు తక్కగన్.

కా॥ “సీ” చెప్పెను దీని, “మిల్లు” ప్రవచించెన్ దీని నంచున్ వృథా
కాలక్షేపము పాత్యపుస్తపతనన్ గావింపజేలా? బల
శ్రీలారా ! ప్రజలారా! భారతధరిత్రీగ్రంథ మధ్యక్ష మై
గాలిన్, దీచి పతింపరేల? యెడదన్ బాటంపరేలా? సెగన్ 284

ము॥ ఇరు వర్గమ్ములు పార్ల మెంటున, నెదేసి గెల్చినన్ వాదనన్
కరముల్ రెండవి లండనందుఁ బ్రజ వై కాంచెన్ జయం బయ్యదే
భరతత్వాప్రభుగోష్ఠిలోనఁ బ్రభుతావకమ్ము తోడేలు, సాం
వటి వోటింగున హక్కులేనిది ప్రజాపక్షమ్ము కుందేలునున్. 285

చ॥ అనుపమవాగ్మి నాంగ్లమునఁ, బ్రాంచితత్కము తెల్పి వాది యం
చు నెవడు హక్కు వేదిననుచొచ్చలుకొట్టును, రాజ్యయంత్రమం
దున వదు లైన భాగమునఁ దోడుత సీల బిగించి కొట్టు, నాం
గ్లని విధ మట్టి దై జయము గొందుమయా ! చెయి చావ
మెత్తమున్. 286

చ॥ ఇటు లయి వేడు నుద్యమము నింకను వెన్నను తీయఁ బాలు చి
ల్కుటె యని యంచు మీర అనుకొందురొ! పా లెట నుండె! మీవి చి
ల్కుట లెట నుండె! చిల్కుటలు లోగిట నుండగఁగేంద్రమందునన్
ఘటముల నుండెఁ బాలు, కొఱగాని ప్రయత్నము లీనడింపుడి!

- క॥ యోజించి దిటవుమై సా
మాజికముగ స్వార్థరహితమతిఁ గవియుడి : య
శ్రీ జువ్వియాకెకాదా !
రాజనభకుఁ, గామికా విరాగకథనముల్ ! 288.
- క॥ ఒకచోట రవీంద్రు డిటుఁ బ
లుక వారీంద్రుడు గురినెఁ బలుకుజడి నటు వే
టొకచోట బెల్ల మిడవె చె
అకా! యనగ నిడునె! యల్లె ప్రభుత య టంచున్. 289

ఉద్యమ ఖండము

కా॥ వారింద్రుండు యుగాంతరాఖ్య మొక దీవ్యత్పత్రికం బెట్టె నిం
తేరా! యిప్పటి కర్జ మంచును తనున్ దీపించి పంపంగ వి
ద్యారణ్యం డరవిందమోషు కలకర్తావాసమున్ గోరి, యై
దాబున్ వ్యాసములం బఠించి యువకుల్ తారస్థితిన్ మెచ్చగా. 1

గీ॥ ఒకడు శ్రీవివేకానందునకు ననుజుడు,
శోధితము హృత్తు 'భూపేంద్రనాథదత్తు'
నొకడు 'దేవవ్రత' రచించు నుగ్రత, నల
పత్రికకు వీరు కలరు సంపాదకులుగ. 2

ఉ॥ అక్షరమక్షరంబు భరతాంబపదంబున బంధుజీవకం
బై తుధ గొన్న సింహమున కా కనుపాపకుఁ జిత్రలేఖనం
బై తమయం దనాదరము నాహవమందు సమాదరంబున్వం
గక్షిత్రిప్రాధిచిత్ర యుగాంతర పత్రిక పెంచె నెల్లెడన్. 3

క॥ అరవిందుని వ్యాసవరం
పర స్వాతంత్ర్యంబు ప్రాణ మై యుపనిషదం
గరుచి నెసగుఁ బత్రిక, యం
దురుతర మాకాశరామనోత్తరచయమున్. 4

గీ॥ వర్యవేక్షకు డవినాశభట్టసూరి
యేబదియువేలు ప్రతుల నమ్మించుచుండె
దీనిముం దెన్నో వారపత్రికలు దుర్ము
హూర్తమున మొదలిడినవేమొ ! యనిపించె. 5

క॥ 'మానిక్వోలా'లో స్వ
స్థానము నిష్ఠుటముతోడఁ దగఁ బత్రిక కా
స్థానికి నాయుధగుప్తికి
దానిని వారింద్రు డూపె, దా నం దుండెన్. 6

- క॥ తనరు నఖిలపురకాఖిల
'ననుశీలనసమితి' యతని, దధిపత్యాజ్ఞ
న్నెనరు విడి తను విడియుఁ బా
లనసేయన్ వలయు సభ్యు డను నియమముతో. 7
- శ॥ ఆ సమితి గ్రామసంఘే
మాసక్తము, వ్యాధిపీడితాశీసేవో
ల్లాసము, సంఘీభావవి
భాసురబోధావసథము, భయనాశదమున్. 8
- సీ॥ పమ్మి వేని, భటశతమ్మునకుఁ దుపాకిఁ
ద్రిప్పివట్టుకొనుట తప్ప దయ్యె
సప్తిపై నెవ్వడు సాగ లిప్తలతోడ
కొలువంబడును మైళ్లకొలదిదప్పు
నెక్కటిబవరాన నెవడు కాకునఁ గ్రుమ్మి
పెడబొబ్బపెట్టించె పెద్దపులిని
శ్రీవివేకానందశిష్యపరఃపరా
ప్రథమపంక్తిని వేని ప్రఖ్య కలదు
- గీ॥ కుడిబుజమ యత డరవిందమోమునకు, 'జ
తీంద్రనాథముఖర్చి' మృగేంద్రనాథ
మెలుగు గలివాడు మెలకువ మెలగువాడు
నెదురువాడు కొండాడెడు చదురువాడు. 9
- ద్వీ॥ ఆ సూరిమణియు దేశాసనారోహి
దేశవిద్రోహిబృందాసుపుల్ గొన ని
తాంతఃపుననియమతన్మహోసమితి
క్రాంతివక్త్రమున చేన్ద్రాల్ చేసివాడు.
“బాలకృష్ణుండు, కంఠీలాలు కన్త
యాలాలు పులిసవిహారిదాసుండు.
నిందుభూషణుడు, సత్యేంద్రనాథుం, డు
చేంద్రబెనర్జీ. పరేశచంద్రుండు

వీరేంద్రచంద్రుడు, చారుచంద్రుడు, ఖు
 దీరామబోసు, సుధీరకుమారు
 డుల్లాసకరదత్తుడు, నవినాశుడు, ప్ర
 పుల్లచాకీయు, విభూతిభూషణుడు
 చంద్రదాసుడు, హేమచంద్రు, డకోక
 చంద్రనందియును, శైలేంద్రనాథుండు
 నింద్రదాసుండు' నిల్లే సంఖ్య మెండు
 నందు దస్కతుచేసినట్టిర పిండు
 యువకరక్తము విద్య యుష్పొంగఁ గలిసి
 ద్రవిణ మైరమ్మద ప్రాణ మై వెలిసి.

10

క॥ అది యొక రహస్యసభ య
 య్య దాని ప్రేరకులు సఖ్యులున్నతసంఖ్యన్
 బొదలిరి, చాకిట నిరువురు
 మెదలిరి ప్రభువడు లచట మెలిగినఁ దెలియన్.

11

గీ॥ భారతస్వతంత్రత గోరి పోరిన మృత
 వీరులను, ఫాడ్కెను, చాపేకరులను
 పేరుకొని మొదలైన యా తీరునమితి
 నాధిపత్యము వారీంద్రనాథు డొందె.

12

గీ॥ నలిఁ బలుకుచుండె వారీంద్రనాథహోమ
 ధృతిగుణనిషధులార ! పారిషదులార !
 చెఱుకుఁ బిండిన బెల్లము చేయవచ్చుఁ
 బ్రభుతఁ జెండిన రాజ్యముఁ బడయవచ్చు.

13

చ॥ ఇది యొక సేనగా యువకు లెందఱో యాచు ఘటించు దీనికై
 మొదలిడినాము పూన్కి, నలుమూలల దేశమునందు సంఘముల్
 పెదవి కదల్చినట్లు కనుపింపని యాయుధసాధనాంగముల్
 పదుగురు కూడి ద్రవ్య మిడి ప్రశ్రయయోగ్యభటాళి గూర్చుడి!

ఉ॥ సాయుధ మై ప్రజావళి జయమ్మున వట్టముగట్టుకొంట కా
 లాయతిపంట, యెల్పడి వడంకగ నిప్పుడు రాజకీయహా
 త్యాయతమాను లై యచట నచ్చట దుష్టుల నేయు డంచు వం
 గీయులు పెక్కు రాడిరి, ద్వనించెడి చీట్లును మాకు వచ్చెడిన్. 15

మ॥ ఇది రెం డైనది వంగ మొక్కటిగఁ జేయింపబడక గోరుచు
 న్నది భావంబు, విదేశ్యవస్తువుల నంటన్ బోక చట్టమ్ములన్
 మది మన్నింపక యెల్లరున్ గలిసి సంభాళించుకోవచ్చు దీ
 ని, దితం బొను స్వరాజ్యయత్న మిపు డిం దేముం బ్రవేశింపగా.

గీ॥ చచ్చుదెబ్బ తిన్నదొ పాము జారుకొని ప
 గగొని తొట్టినవానిని కాటువేయుఁ
 బ్రభుతనుజు జంప కొకనిఁ జంప నది జాగ
 రూక మై ముందె మన పూనికి ద్రుంచివేయు. 17

మధ్యా॥ నా యన్న యరవిందహోమ న న్నిందుఁబంపుచుఁజెప్పె
 నీ యుక్తి, లోకమాన్యుండు నిటులనె చెప్పె నాయనకు
 వే యెల? భారతదేశవిప్లవసంస్థ లన్నియు ని
 దే యాశయంబును మాకుఁ దెలిపె, వంగము త్రోవ మలిపె. 18

క॥ ఓ! యనుపమభారతమా
 పేయీసుతవృషభులార! యికఁ జిల్లరగా,
 జేయుటయో! తెలిపులితల
 కాయల బేరంబు తేలగాఁదగుఁ నేడే. 19

క॥ మన మిపుడు త్రొక్కుత్రోవయె
 చను నెల్లెడ నెట్టి దైన, సావర్కరు ని
 ట్లని కబురంపె, నతడు త
 క్కును సంస్థలు వేగ నందుకొను మన తీర్పున్. 20

క॥ సామూహికవిప్లవమున
 కై మన కాయుధము లంపగా లండనులో
 శ్రీమంతుడు కల, డతనికి
 నీ మన మతి క్యామజీకి నెఱిగింపవలెన్. 21

క॥ అని మెల్లగ, మృదురవనుతి

వినుచు వారిండు డాగె, వినిచె జతీండుం
డనితరసాధోద్యమరం

జనులారా : సజ్జనులకు సజ్జనులారా !

22

శా॥ నావన్ గాక సముద్రమున్ గడవనొనా! యీతతో, నాయుధ

ప్రావీణ్యమునఁ గాక దాస్యమును ద్రోవన్ జాలెనా! దేశ మే
దే విశ్వమున మ్రోతతో, సురపురిన్ దీపించునా యెప్పుడున్
జావన్ జాలక పోరున న్నరుడు యజ్ఞాదిక్రియల్ సేతతో!

23

మధ్యా॥ మనుజుడు పరిమళించు నొక మంచిగంధపుచెక్కె యగుచుఁ

దనరి స్వాతంత్ర్యంబు, లేదొ తా దానికై రణయజ్ఞు

ఘనవహ్నికుండంబు చొచ్చి కడలను పరిమళింపించు

మనుచుండు నీ రెండు లేవొ మనుజుండు తుమ్మమొ ద్దగుచు. 24

మ॥ అది కాదో రణయజ్ఞుకుండము, నరుం డావేళి యై దేశభ

క్తి దలిర్పంగఁ బరిమళించుఁ బరిపంథివాతమం దొక్కనిన్

జదువన్ గీర్తిమెయిన్ హుతత్వమున, దేశం బెట్లు స్వాతంత్ర్యసం

పద ప్రాపించి పరిమళించుఁ నిదియే మంతవ్య మే ప్రొద్దునున్. 25

గీ॥ ఒక దొకని సంహరించు నెంతో శ్రమించి

సంహృతుని గుంపు వీనిని చంపు, వీని

గుంపు గుమ్మడికాయయే గొప్ప దయ్యుఁ

గడిమి యెదిరిది శస్త్రు యై కత్తిపీట

26

మ॥ ఇట్లులై యొక్కరు నొక్కరొక్కరు ప్రజాహీరమ్ములుంబోవ ను

త్కట మో యత్నము కీకటం బగును, శస్త్రప్రాప్తిమై గూడి యొ

క్కటియే సారి జనమ్ము చెక్కవలె, ముక్కల్ గావలెన్ గొంట్లు, చ

క్కటి పాతంబును నేర్చెబో! మన కనీకం జేబదేం ద్లయ్యునున్.

క॥ చాటుగఁ గూల్చ మటన్నను

కూటపు తెలివాడు దొరకకుండు నొకండున్

బాటితతద్భుతభారతు

లొటయ మన కర్మ, దీన నొ ఫల మేమీ ?

28

కా॥ సంపాదింతును ఘోరశస్త్రచయమున్ జర్మన్ జపానోడలన్
 ఝంపన్ రా నొసరింతు తేని విడి యస్పదాభరతానికినిన్
 వంపింతున్ దల వైరిచే, నిలుపుడి! నా తోడుగా మిత్రముల్!
 నింపాదిన్ జయ మౌను, వే అనెదరో నే వత్తు మీ త్రోవకున్. 29

క॥ భగవద్గీతాకృతిగాఁ
 బొగడొందెడు జీవితమునఁ బొలుచు జతీంద్రుం
 డిగఁ బలుకడ, కన్తయలాల్
 తగ దోర్పుట లంతదనుకఁ దగులుద మనియెన్. 30

గీ॥ ఒక్క యజ్ఞాతవాసము దక్క లేద
 రణ్యవాసము మనకుఁ, బో రావట్లు
 దనుక నుండరఁ నినుఁ జీల్తు మనగ నేల?
 మనము దుశ్శాసనుని, నొంటిఁ జనను నేను. 31

ఉ॥ అందెడి వేవో యాయుధము లందెడి, వందిన వాని నందిన
 ట్లుం దొరలింత మస్రముమడుంగున, దుష్టుని దూరవర్జితుం
 డందుమొ! రూకకుం బడుగు లైనను వీకకు కారు భారతం
 బందు యువుల్, గతుండొకడొ ఆగతు లుందురు వేయిమంది యై

గీ॥ పాతకాలయుఁ దగు ననుబంధముగను
 పురి కలాశాలతో, నల్లె మెఱయుఁ జాటు
 పోటు ననిజతనమ్ముతోపాటు ప్రభుత
 కాంతి విటుగఁ బ్రజయందున కాంతి పెరుగ. 32

గీ॥ మూడు ముక్కలలోఁ దేల్చినాడొ యిటులు
 కన్తయాలాలు నభ యిదే భాయ మనియె
 తక్కు వక్తలు నీ తీరె తగిన దనగ
 వారివారి యువవ్యాసధారలందు. 33

ఉ॥ అందెను సేన పాండవుల, కట్లు పొసంగదొ గీతఁ జాటుపో
 టుం దగు నంచుఁ జెప్పక యుడుంగునె కృష్ణుడు పైగ రాజరా
 జున్ దొడ నేయ భీమునకుఁ జూపినవాడు, దొనంగు లేదు, దు
 ష్టుం దునుమాడ నన్ని సరిచొప్పులె, చెప్పె నుపేంద్రు డీమెయిన్

గీ॥ పలికె నుల్లాసకరదత్తు పయనములకు
వచ్చు నభియోగములకు శస్త్రోచ్చయమున
కెంతో ఖర్చు కాగల దిక నిందు యోధు
లక్కడికిఁ దమ భుక్తి తా మై భరించి. 86

చ॥ తగిన ధనమ్ము కూడనెడఁ దప్పవు దోపిడు లందునందు, నీ
తగని పనిం బొనర్పఁ బరితప్తుల మేమును, కాని యేమి నే
యగలము కన్నతల్లి భరతాంబిక బాపురు మంచు బాని నై
వగచుట చూచికూడ ధనవంతులు పట్టనియట్టు లున్నచో. 87

క॥ పోలీస్ స్టేషనులం బడి
వీలుంబడి శస్త్రచయము పెంచగవలసెన్
బాలకులకు మముఁ దెల్పెడి
కూళలఁ ద్రుంపంగవలసెఁ గొంకక యనుచున్, 88

ద్వి॥ దేశవిద్రోహుల ద్వితీరమ్ము లేని
దేశనింహాసనాధిష్ఠిత జాతి
శిరమేని యగు యుగాంతరప్రతిక కిక
సరివెల యనిరి తత్సంపాదకులును. 89

క॥ ఆ రేయి పేమచంద్రుని
వారింద్రుడు బాంబుసేతఁ బటుశిక్షణకై
పార్థిని పంపెను, సమితుల
కీ రీతిన్ బగఱఁ బొడుచు తెల్లడ నందెన్. 40

కా॥ వామాచారులు తెల్ల మేక బలిఁదోపన్ గాళి నర్పింపగా
హోమంబుం బచరించి, రన్దులును నా డుచ్చాటనాబీజమం
త్రామంద్రధ్వనిఁ గర్ణమన్ బరవిభుత్వంబుం గుఱిన్ జేసి, యు
ద్ధామం బై నది దేశభక్తి దసరా పద్యాలు కొంగ్రొత్త లై. 41

మం॥ ద్వి॥ దేశీయవస్త్రజాతీయవిద్యలనె
పాటెంతు మని ప్రజల్: ప్రతిన్ బూనండి!
అయ్యవారికి నదే యెదు వరాలు
వీల్ల వాండ్రకు పప్పుబెలాలు నదియె. 42

చ॥ ముదిరెను వెన్నెలల్ ధవళముల్ నెలమచ్చను మాపునంతగా
 ఓదకము నిర్మలంబు, కుసుమోత్కరచారిమ లారబోసి పె
 ట్టి దెసలఁ గావలా వ్రకృతి, తీవి యి దంతయు భౌతికంబు, గ్ర
 క్కదలెఁ బ్రజాత్మనుండి కళ, కమ్మని నవ్వులు నవ్వి రెణ్ణెలల్.

అ॥ వె॥ సభ యనంగ నదియె సభ, యందు వినబడెన్

బ్రిటిషుపదితలలను మించు భార

తీయుని తల తెలివిఁ దెలియుగావుత! కర్జ

నంచు గర్జ నెంచు నాద మొకటి.

44

అ॥ వె॥ వంగమందు నేడు, పరిపూర్ణభారత

రంగమందు రేపు, ప్రజయు తేచు

వ్రభుత దా పులిగఁ బ్రవర్తింపరా దని

యెంత త్వరగ నెటుగ నంత మేలు.

45

గీ॥ నిన్నటనె శనివారము, నేడు భాను

వార, మెల్లండి మంగళవార మిందు

భారతమునకు బ్రిటనుకు వార నుంత

కాలమానమ్మునఁ దెలియుగాత! వ్రభుత.

46

మ॥ ఉపవాస మ్మొనరించి వంగ మెపు డెనో యేకరాష్ట్రమ్ముగా

నపుడే విప్పెద మంచుఁ గట్టి మనికట్లం దెట్టుతోరాలు, శ్వే

తప్రభుత్వం బను బండయుం బగులు నం తొ పట్టునుం బట్టి, దూ

రపుమేల్ డగ్గరనేయుమీకుఁ బ్రజలారా! నూటు నేం డ్దాయువుల్

క॥ శ్రీ 'మోతీలాల్ హోషు'ని

దీ మాటల పంక్తి, యింక నెంతో వినిచె లే

దీ మధ్య సభల నీదృ

గ్ధామాధ్యక్షవచన మని తద్జ్ఞులు పలుకన్.

48

గీ॥ అంతఁ బుంభావభారతి యనఁ దగిన 'స

తీశచంద్రముఖి' కథించె, నమవ

సనిసియందు దీపావళి చాలి వోలె

నాపదన్ ధైర్యముఖ్యగుణాళి వలయు.

49

గీ॥ చీకటిని గెల్చి మర్చుడు చేసికొన్న
భౌతికమ్ము దీపావళి పండుగ యిది
భారతాత్మ చీకటిఁ గెల్చి వఱలు వఱకు
జరుగరాదు కాళీసమర్చనము దక్క. 50

చ॥ మఱదల! చిచ్చుబుడ్డి వన మాటకు మాట చిచింద్రి కావ నాన్
వరుసలకల్మి నాడుకొనువారలు మాటలు రూపకమ్ము లై
భరతధరిత్ర కన్నిట శుభంకరు లాదురొ వంగభంగముల్
త్వర నొకలౌలు కాదు, తృటి పట్టదు చెట్టకు శృంగభంగముల్.

శ॥ దీపమ్ములు ముట్టింపగ
దీపావళి పండు గై నదే? భారతల
క్షీపరమసమర్చనమున
దీపావళి యై ప్రజాళి దీపింపనిచో. 52

మ॥ పడవల్ గా నయి యిండ్లు, నోడలుగ నై ప్రాసాదముల్ దోనెలై
గుడిసెల్ సాలున నొక్క రాతిరి రుచాకూపారమందున్ దన
రెచ్చి దేశమ్మున నేకముల్ స్థితిమతుల్ చెన్నొంది నిత్యమ్ము మ
న్నడ దీపావళి కావలెన్ దన స్వతంత్రత్వమ్ము దీపింపగా. 53

మ॥ ఒక రో జంతయు దుర్దినం బగుచు లేవో వెన్నెలల్ పున్నమై
సుక మేమి? భరతావస్థితియై యీ జోకన్ దగెన్, వంగధా
త్రికి నే రాత్రిని గ్రుడ్డివెన్నెలయు లే దీ రెండు తునక్కల్ కదం
బకమౌదాక, ప్రభుల్ శ్రవదృధిరు లుండన్ బిశ్యదంధుల్ ప్రజల్

ద్వి॥ జనలక్ష్మి పూజలో దునుక సుమండి!
ధనలక్ష్మిపూజ యీ తరుణమునుండి
ప్రముదవద్రహితముల్ కాణసంచాలు
ప్రమిదలన్ వెల్గింతు ప్రమదలు చాలు. 55

గీ॥ గొప్పగాలి వీచినఁ దట్టుకొనెడి తరువు
లటులు యువకులు గాగ వ్యాయామకాల
లెన్నియేని కావలయు నే డిందు వివిధ
శిక్షణదములు ప్రాగ్భంగసీమ నట్లు. 56

గీ॥ అనియు మరి చటర్జీ వల్కె నౌ ననంగ
వేల ప్రణ, ప్రకంపన మగ్నికీల నటులు
వాచకుల వాచనము జనవలయహృదయ
భావమును విన్నమేరఁ బ్రజ్వరిలఁజేసె.

57

చ॥ పలికెనుబోధమల్లికుడు” పత్రిక వీధికి నొక్క తై ప్రజన్
జలమున మిక్కిలింతుటకు సత్వరముఖ్య ముటంచు, వాకొనెం
“బులినబివోరిదాసు” కరమున్ గరవాలము నొక్క తై న జో
దుల మొనగాడు యత్నమునఁ దూచుపువంగము చూపునేరుపున్.

కా॥ ‘ధాకా’లోని నవాబు ముస్లిములుఁ డో డౌచున్ గవర్నర్ భటా
నీకంబుం బయిగొల్పి యెవ్వనిని ‘పందే’ యన్నఁ గొట్టించి యిం
డై కొల్లాడిన నుద్యతుల్ మెటికలై వెస్టియమిన్ దెల్పి త
త్రాకిర్జోద్యమ మిందు లే దని “మనోరంజన్ గుహ” వాకొనెన్.

గీ॥ లోకమాన్యు కేసరితోడ మాకు మిగుల
మాల్మి, యరవిందుని భవానిమందిరమున
మా మదికిఁ గలదు గది, మమ్మరయ రెవరు
వేత, లిల్లెచు మా క్రాంతి నెట్టుకొనియె.

60

గీ॥ మనకు పడుమను గిర గీచి మనగల మగ
వాడు లేడు, నొక త్రుటి వేచువాడు పిడు
సంజ్ఞ పీనిది భూపేశచంద్రవాగు
ప్రభుత ప్రజిత్రోప కడ్డమురామి కాగు.

61

గీ॥ అనుచు నొక పొడుగరి వల్కె జనము సంత
నవడ, “నచ్చిదానంద ప్రసాదవసువు”
ప్రొందవమహమ్మదీయసమైకమత్య
మస్మదీయదాస్యచ్చిదామత్య మనియె,

62

ఇంద్రవ॥ సంజీవనీపత్రిక సర్వవంగ
శింజానమున్ జేసె చిరోద్యమంబున్
బుంజీభవద్దీరతపొల్పుతోఁ బ
ల్కెన్ జానుగా “కృష్ణకుమారమిత్రా”.

63

క॥ నరకు డనెడు 'క' ప్రత్యయ
ధరు డొక నరు డుండె, వాడు తన బలగముతోఁ
జెఱసాలగ భారతమును
పరిపాలించెఁ బలునేండ్లు, ప్రజ కవి ముండ్లున్. 64

గీ॥ ఒండునింటి దీపము వెల్గి రెండుకనులఁ
జూచి యోర్వగలేడు, కచ్చుకొని నెగడు
వలెనె తన యింట దీపము వెలుగవచ్చుఁ
బగటి దివిటీలతో వాడు బయలుదేరు. 65

క॥ గీతాచార్యుడు నాయకు
డై తగప్రజచక్ర మప్పు డడచెను వానిన్
జోతుల జన మా నృతిలకుఁ
బ్రాతి నివాళించె సత్యభామోపేతున్. 66

గీ॥ అస్వతంత్రత్వ మనునదె యంధకార
మది నరకదత్త ముడిగిపో నంతట భర
తావనిం బండుగ యయి దీపావళి విల
సించె, వేల యేండ్లుగ బ్రవంచించె నిదియు. 67

మధ్యా॥ అలవడె పెద్దల కిందు నష్టాంగయోగ, మిహంబు
కల యనంబడె, నిది యదనుగా నరకజ్ఞాతు లడరి
కల యైన యిలను గైకొనిరి, కైవల్య మందు డీ రనిరి
భళి ! యనినారు మనవారు, శాధింపఁబడితి మీ తీరు. 68

అ॥ వె॥ పరమహంస చచ్చి పర మందుకొన్నాడు
బ్రతికియున్న వచ్చి పలుకకున్నె!
మనకు సాక్ష్య మిందుఁ, దనతోడ నాంగ్లడు
చెప్పినదియుఁ దాను నొప్పినదియు. 69

గీ॥ భేతికం బైన యిట్టి యీ పారతంత్ర్య
మందునుండి ముక్తిని పొంద నైన యోగ
మాత్తపాతంజలగురుత్వ మరసినాము
నృతిలకుండు గీతాబోధ్ద యిందుఁ బెద్ద. 70

గీ॥ దేశ్యవస్తుధారణము విదేశ్యముల బ
హిష్కృతియు, విద్య జాతీయమే చదువుట
కానననికృతి ప్రభుతకు సాయపడమి
నగు స్వరాజ్యయోగంబు పంచాంగ మిటులు. 71

మ॥ ఇల స్వారాజ్యసమస్వరాజ్యమును రాదే! వేగమే యెల్లవా
రల కి యోగము పూర్ణ మాకలిత మై, రాణింపగా రెండు తు
నకులు నొందె మన పంగ మిందలివి యంగంబుల్ తుదిన్ రెండు కా
వలెనా ! యాదిత్రయంబు చాలు, నవియే సాటింత మీ ప్రొద్దునన్

మధ్యా॥ కనుపింపనట్టి భూతమును కాళికామాతమంత్రమునఁ
గనుపించునట్టి భూతమును కడగి “పందే మాత”ర మను
మనమంత్రమున వదల్చుకొనఁగలము, కరాంగవ్యాసములు
మనమున శుద్ధి వలయును మహితాత్ములార ! రెంటికిని. 72

క॥ బంకించంద్రుడు బుష్పిగా
సంకల్పం బై కమత్యసంరంభముగా
పొంకం బగు నీ మంత్ర మ
లంకారముఁ జేసె రసవలకు నిపు డెవడో ! 74

గేయం॥ ఓ ! దుర్విధిబద్ధులార ! ఓ ! కుకాగ్రబుద్ధులార !
బోధించెద యోగము తత్పాధనసంపత్తితో, నొ
కే ద్రోవ నొకే రేవ నిదే చేర్చును రాజకీయ
భూధరవరశృంగమున కపూర్వవిభవరంగమునకు. 75

గీ॥ దేశభక్తి జనింపదు శ్వాసకోశ
బలముతోలది మొరసియు శార్యబలము లేక
కొలిమిలో నిప్పుకణిక లేకున్న తిత్తి
యెంత యూదిన జ్వాల జనింపనట్లు. 76

గీ॥ రాజకీయతంత్రవ్యక్తి రకరకాల
ద్రవ్యభుక్తి యశోధికారముల రక్తి
యేదియును వ ద్దను విరక్తి కాదుకాదు
దేశభక్తి త్యాగంపుము త్రియముకుక్తి. 77

గీ॥ స్వార్థసన్యాసమున దేశభాగ్య మెసగుఁ
బొడి యుపన్యాసమున నేమి పొసగు? నెందు
వడ్లు దంచిన వియ్యము వచ్చుగాని
ఊక దంచిన వచ్చునే నూకలేని?

78

ఆ॥ వె॥ భరతఖండవివిధవై భవశ్రవణంబు
లేని చెవులు కొండలోని గవులు
భారతుల యనేకతారుచిరై కత్తు
మెలుగని మది జలహీనము నది.

79

గీ॥ పైకి గృహ మెంత మంజులం బైన లోని
దుమ్ము దులువక యారోగ్యదమ్ము కాదు
అఖిలసుగుణాళి తోచి వానడుగునఁ గల
భయము పోక బ్రతుకు జయప్రదము కాదు.

80

గీ॥ వనములందు ప్రసూనసంభరితము సుమ
రస ము టందు, రయ్యది సమరసమె యోసు
దానిఁ గ్రోలి సమాన మౌ స్థాయి నెల్ల
తుమ్మెదల జాతి ఝంకృతిఁ దొడరుగాదె !

81

చ॥ ఇటు లని యెత్తెఁ జేతులను కృష్ణకుమారుడు, లేచి మంత్రమున్
స్ఫుటముగ నెఱుబుట్టలవి భూతము లుల్కివడం బిఠించుచున్
రటనముతోఁ బ్రజల్ వెడలి రగ్రగవాచకు లేకధోరణుల్
భటలగుడాహతిం బడుచు బట్టల కొట్లను మూయఁజేయుచున్ 82

ఉ॥ కొన్నియు హోట్లు క్రిందబడె, గొన్నియు కఱ్ఱలు లాగికోఁబడెన్
వెన్నునవేయగాఁబడియె, వేడవురా! మముఁ గొట్టఁ గాల మా
నన్నము మీ కనంబడియె, జాల జనమ్ములచేత చెంప చె
ళ్లన్నది పాండరంబు, కవియన్ విడిగ్రద్దులు తిన్న దొట్లునున్ 83

చ॥ ఒకడు పడంగ వ్రేటుదిన, యూర్చి దశాధికు లేగుడెంచి వా
ని కడక పూర్తిచేసిరి ధ్వనించి దుకాణమునుండి లేచిరా !
యికక్రయికా ! విదేశ్యముక్రయింతువొ పుట్టుము, నెత్తు

నీది దే

శృంగ మనరాదు, విక్రయిక! యమ్మిన నీదియు నంతె యంచునున్

మ॥ పరధర్మంబు భయావహంబు, భగవద్వాక్యం బి దై గీతలోఁ
 బరదేశ్యాంబరధారణంబు నిటు లై వార్యంబు మా స్పృష్టముల్
 కరముల్ గా వివి మీవి కా శ్లనుచుఁ, శేలకాయికాళిన్ మర
 ల్పిరి స్త్రీల్ స్త్రీలను పూరుషుల్ పురుషులన్ జేపెట్టుచున్
 జట్టుగా. 85

సీ॥ మీ చేతి గాజులు మిలిమిలలాడుచు
 న్నవి, కొత్తరక మెంత! సపు ర టంచు
 నుంగ్రము తీయకు, దొగి ముట్టి చూచినఁ
 జాలు, రా యెంత! పసం ద టంచు
 చోళి కా గున్నది, చాల మందియు మని
 క ట్టంటఁ దొడుగుట గంటి మనుచు
 నీ పద్మసాం పొక యెత్తును, కప్పుగుం
 డీల సాం పొక యెత్తు, నిజ మటంచుఁ

గీ॥ జేయి పట్టి, మీ కొకమాట చెప్పవలసెఁ
 జాటుగా నని కొనిపోయి సతులు సతులఁ
 బుంస్తతులు పుంస్తతులఁ బ్రాతి బుద్ధిఁ జెప్పి
 పంపినారలు బ్రతునువల్ప కొననీక.

86

కా॥ ఎన్నాళ్లాయెను మిమ్ముఁ జూచి, సుఖులే! యీ రందఱున్,
 మిత్రు లం
 దున్నారల్ మనవారు, మీ రనిన నెంతో యుత్సుకుల్ రం డ టం
 చున్నెమ్మిన్ గొనిపోయి కొందఱఁగ్రియాశూరుల్ బ్రటన్ బట్ట ల
 న్నన్నా! వ ద్దనిపించి యిండ్లకు నదూరాధ్వమ్ము పట్టించిరిన్.

శ॥ బ్రతునుద్రవ్యము భారత
 పటిమ నడచె, దాని ముట్టవల దను నట్టల్
 ఘటితమహాక్షరములు ధ్వజ
 పటములుగాఁ బిల్ల లకును వఱలెను వే లై.

88

- క॥ “బ్రతునువలువలు కొనకుడి !
యిటను తులువతన మడంచుడి ! యిది ప్రజ బూ
రట “వందే మాతర” మను
దిటము రవముతోడ నేబిదియు మిలియన్లన్. 89
- గీ॥ కొట్టి కొనిపోయి తిట్టియు గొణిగికొనియు
ప్రభుత గెల్చినయది లేదు, పజయు నోడి
నదియు లే, దుద్యమము క్రమోన్నతము బందె
విశ్రమించి ప్రవాసవృత్తి విహరించి. 90
- క॥ తరగతి తరగతి కొక డే
మెలుగనటులు చని యుపన్యసింప మొదటిదే
చరమము పాఠం బయ్యెను
కరువలియున్ దూర దయ్యె కాలేజిగదిన్. 91
- గీ॥ మధురవంటి దూరపు నిగమములఁ జెన్న
నగరమందు విశాఖపట్నమ్మునందు
గుత్తిమొదలు రాయల సీమ పత్తనముల
నైనవి స్వగాజ్యసభలు వంగాంగవిభలు. 92
- చ॥ పలికిరి వల్లమాలిన సఖన్ బలుమంది స్వదేశదీక్షితుల్
వలువయె కాదు తాకు ప్రతివస్తువు భారతనిర్మితమ్ము కా
వలె నని “కై” నివాదమునఁ బౌరులు వల్లెలనుండి వచ్చినా
రలు మొరయంగ నుత్కరులు రాజమహేంద్రపురివరమ్మునన్. 93
- గీ॥ నమితి మొగియ మేకల మందలు, ముగియ నది
పులులు వందలు వందలు పూర్ణజనము
రవము విరిసె “వందే మాతరమ్ము” బొబ్బ
రింత ప్రభుత నెంచి కనుల నెలుపు కొంత. 94
- గీ॥ బట్టయు ను కుట్టునూదియు భారతీయ
మే వలయు, కార్మణాగార మెనగవలయు
గడవగడవకు, విద్యార్థిగణము జేగి
ధనము గూర్చెను రాజ్యమహేంద్రపురమందు. 95

సీ॥ నిరుపేద ముసలియు నెవడొ గ్గోస్గోది క్రాం
 బుట్ట మిచ్చెద నన్న ముట్ట ననియె
 గెలుపు గ్యారంటీ వకి లిడెన్ రాజీవ
 డెను కొంప లార్పు కో ర్థని యొకండు
 పరమదరిద్రుడే పరదేశప్రభుతను
 కొలువ నంచు నొకండు కొలుపు మానె
 నిది గుమాస్తాగిరిన్ సృష్టించు ఫ్యాక్టరీ
 విద్యార్థి కాలేజీ విడిచె నొకడు

గీ॥ రై తొకడు శిస్తు చెల్లించరాదు ననియె
 న్యాయవాదివృత్తి విడెద ననియె నొకడు
 వంగసంస్థాప్రబోధతరంగవతికి
 నాద్యపృథుకుల్య త్రవ్విన దాండ్రజనము.

96

సీ॥ చుట్ట లేనిది నాల్క చుట్టుచుట్టుకొనె న
 యా ! యన్న నే డమ్మ ననియె నొకడు
 ప స్తుండవలసె నీవయ్య ! బియ్య మ టన్న
 నొకరోజు కేమి పొ మ్మి కనె నొకడు
 వట్టియన్నము తిందు మెటులు కూర లే
 కనఁ బెరుగున జులు మనియె నొకడు
 ప్రాణము మీదికి వచ్చె మం డమ్మవే
 యన నేడు దాటదా ! యనియె నొకడు.

97

గీ॥ నాడు తెలువడ యే దుకాణమ్ము నెవడు
 నాంగ్లదమనసీతిని వంగసానుభూతి
 మత్స్యదేశ్యచేలాదిసంభరణమతి న
 దన్ను ఖండించునాడు బందరు పురాన.

98

- సీ॥ నాల్గుద్వారముల నిండ్రధను వలంకృతి
దేశభక్తికి సీత తెనుగువ్రాత
మాతృస్వరూపసమ్యక్కితచిత్రిత
భారతపటపటధ్వజము కలదు
ప్రతివీధిపొడుగున ప్రజ చె౯కునందు, మే
డలు మిద్దె లెక్కిరి వలనువారు
మంగళవాద్యంబు మధురగానంబు వం
దేమాతర మ్మను దివ్యగీతి
- గీ॥ మొనసె సభ పతాకాభివందనము గాగ
నిందు వాగ్దోరణులు స్వరాజ్యేందిరాక
రాగ్రకమలమధుసారణు లగ్రిమములు
బందరున తెన్ను, కల్కటాన్ వంగభాష. 99
- క॥ కృష్ణావత్రిక మున్నగ
సుష్ణమ్ముగ తెలుగువెలుగు నొగి వెలిగించెన్
ధృష్టియు కడు సహజంబుగ
విష్ణుని కుడికంటి కాండ్రపృథివి యటన్నన్. 100
- క॥ మనమే యనుకోన్ మనకం
తె నొక యడుగు ముందువేసెనే! ఆంధ్రము మో
హనబలినిరండ్రము భే
షనిరి సురేంద్రాదు లాష్ట్ర లద్ధా'యనగా. 101
- ఉ॥ ఆర్యసమాజబోధముల హైదరబాదునఁ గూడ నుద్యమ
స్థైర్యము బూరటిల్లియు నిజాంపరిపాలనదుర్దినమ్ములో
సర్వమకాంతి యయ్యె, నటు లయ్యు స్వదేశపటమ్ములేయటన్
ధార్యము లయ్యె పెక్కురకు తక్కువయయ్యు, సదాప్రసంగ
ముల్. 102
- ఉ॥ బోనున బోను, వంజరకమున్ తెనువంజరమందు నిందు సం
స్థానము, భారతోద్యమసదాగతిసేవన బంధుదర్శనా
ప్యానఁబుతోడ మెల్చి తెజవాడకు, బొంబయినాగపూరుపూ
నానగరాలకున్ జను జనావళి హైదరబాదనుండియున్. 103

ఉ॥ అవిధిఁదెల్వొయ్యెగృహగృహమ్మునగోష్ఠియునై ప్రజల్ “క్రియా
కేవలము త్తర” మ్మనిన కీలున నేరికిఁ దీసిపోని దీ
జ్ఞానహృదై రి,ధన్యపృథుణాళియు నెందఱో తాల్పరై రి యెం
తే వెలఁ బెట్టి కొన్న పరదేశ్యపు నిస్తులరీతిదుస్తులన్. 104

సీ॥ అనవచ్చు ప్రమిద లటంచు వీనిని, కాని
యివి నిఖిలప్రజాహృదయరేఖ
అనవచ్చు తైల మటంచు దీనిని, కాని
యిది సమగ్రబలమ్ము హృదయభృతము
అనవచ్చు వత్తు లటంచు వీనిని, కాని
యివి హృత్తుజిగి వెలియించు కొసలు
అనవచ్చు దీని దీపావళి యని, కాని
యిది యెల్ల హృదయాల యేకరశ్మి

గీ॥ యిటులు వచియించి భారత మెల్లపుడు జ
యించుగావుతఁమని యెలుగించి సతులు
సుతులు వెలిగించినారు దీవతతి నెందు
ప్రజల కీనా డొక రసంబు పాయసంబు. 105

గీ॥ కర్ణ నుచ్చాటకుడు పోయె కా దనుకొని
వచ్చె లిఖరలువై స్రావి, వాని పేరు
వఱులు ‘మింటో’, బ్రిటనునుండి వార్త తెచ్చె
వస్త్రకర్మాలయాల్ మూతవడెడి ననుచు. 106

గీ॥ వంగసంఘటనల విని పొంగె గాంధీ
యిరువిధమ్ముల జతన మితైటగున నయి
భారతమునందు బ్రిటనుసంబంధము నిక
కత్తిరించు కత్తెర సమాయ త్త మనుచు 107

గీ॥ ఇందనము లేని చిచ్చు లై యెల్ల ప్రజకు
రేల రచ్చలు చలిని పోఁద్రోలుచున్న
వనుచు నిరువదియొకటవ యఖిలభార
తీయసభ కేగె కాళివర్తికి బెనర్జి. 108

స్వరాజ్య ఖండము

- గీ॥ బహ్మబాంధవోపాధ్యాయు పత్రిక యగు
'సంధ్య' తత్కాలకృత్యప్రస్తావనమున
వేరు గొనియుగాంతర' బల విడిచి గలిగి
వారణాసీయువకులకు పరిచితంబు. 1
- గీ॥ కవి 'సరోజినీదేవి' పికస్వరమున
హిందుముస్లిమైకృత నెలుగింపఁ దొడగె
'చిత్తరంజనదాసు' దేశీయవాది
న్యాయవాదిగ పజమది నలుమఁ గడగె 2
- గీ॥ కాళికిం బ్రాకినది వారి వాసి యవుడె
అగపడిన రూపు మితవాద మైన నేమి
అగపడని తత్వ మతివాద మన్న తిలక
కోవిదుని విశ్వపతి మెచ్చుకొన్నదపుడె. 3
- క॥ తా దక్క గురువు లే డై
తా ది కై తిలకు రాగ తను గన ఘంటా
నాదముతో విశ్వేశ్వరు
డూదించెను శంఖ మెంత యుత్సాహంబో! 4
- ఆ॥వె॥ విశ్వనాథు గుడిని వినుపించు సొన్నాయి!
అపుడు జీవునితన మరిగిపోయి
బ్రహ్మతనమె నిలుచు ప్రాణిలో,నా నాద
మునకు ఆకులోని ముడుత పోవు. 5
- మ॥ నలువుం బో నరుణంబు నంత వసువు వ్వానావిధావర్ణముల్
దొంగన్ దోచెను తూర్పునన్ భువనబంధుజ్యోతి,విశ్వేశు కో
వెలలో లో నరవిందు డారసె,ప్రజల్ వేడన్ బ్రసంగించె శ్రీ
తిలకుండున్,మునివంటి గోళ్లె గుడి కేతెంచెన్ జనెన్ వెంటనే. 6

- గీ॥ గోఖలేగూర్చి మీ రమకొన్న దేమి?
యని యడుగ పాఠికేయు డిట్లనియె తిలప
ఆత చెచ్చుతగ్గులు లేని యగ్నికీల
నుడి ఫిరోజిషాదే కాని యెడద మారి 7
- గీ॥ అంటరానితనమ్మును గెంటఁ దలచి
యతడు పోరిన పో రింతయంశ గాదు
సంఘసంస్కర్త లన వడిచచ్చిపోవు
వారు సన్యాసు లైన చెప్పఁ బని లేదు. 8
- గీ॥ గోఖలే నావలనె కాడు గొప్ప వక్త
వివరములతోడ నెదిరి నొప్పింపగలడు
పోటరితనమ్ము. ప్రజలతో పొత్తు, వట్టు
విడుపు, రాజకీయము లివి వేరు నుండి! 9
- ఆ॥వె॥ విదితసత్య మిదియు, వేరు సాధారణ
నీతి, రాజకీయనీతి వేరు
తొలి విధమున నతని మలచిన పెంపుడు
తల్లి వినతి, గరుడితల్లి వినత. 10
- ఆ॥వె॥ అతని కెవరు శిష్యులెల్లె మీ కెవ్వర
నంగ నతనికన్న నాలుగేండ్లు
చిన్న యైన గాంధీ తన్నేతృశిష్యుడు
మిత్రు లుండ్రు నాకు, ఛాత్రులు నహి. 11
- మ॥ అటులే పృథ్వుడు గోఖలే పలికె నేనారంభమా దా మహా
దృఢు నా కన్నులనిండకప్పకొని యాపై వాని భావోష్ణము
తగ్గట మై కాళక దూర మైతి, నెపుడేన్ గావచ్చు తద్దోరణి
వటిమ బేయిట రాజకీయమున ద్రోవన్ జూపు దీపమ్ముగా. 12
- గీ॥ ఒక మహావ్యక్తి లోకమాన్యు, డతని విసు
పింపఁగలుగు సమర్థుండు వేడు లేడు
దాదఖాయిసారో జియె దక్క, మేము
వానియంతటివార మెవ్వరము గాము. 13

- గీ॥ కలవు మందాకినీతరంగముల యులివు
హార!హార!మహాదేవ!యన్న రవ మొక్క
చోటనే, అదె కాళి, యాచోట కాంగ్రె
సుభయపక్షనేతలు కూడి రుల్లసమున. 14
- గీ॥ అప్పటికి సంస్థలోన సభ్యత్వ మొప్పు
చారితతి పదివేలకు పైని యుండె
వచ్చుచున్నవి దరఖాస్తు లెచ్చుసంఖ్య
తిలకువివినచంద్రుల కృషి ఫలిత మగుచు. 15
- క॥ నూతనవేదాంతమత
స్నాతకు డగు రామకృష్ణు ఛాత్రమణికి లో
లోతు లిడిన యరవిందుడు
కాతంత్రము లేలే? "బాయికాట్" వలయు ననెన్. 16
- ఆ॥వె॥ 'ఓల్డుకాట్సు' కాక యొప్పొందవలె 'బాయి
కాట్సు' కూడ, నపుడె కలదు శోభ
కాంగ్రె ననగ జాతి కట్టుకొన్నట్టి గీ
మనియె నశ్వినీకుమారదత్తు. 17
- క॥ లాల్ పాల్ బాల్ మేల్మే లినిరి-
అల్పములుగఁ దోపరాద ఆచరణంబుల్
జల్పము లేలా? యొకవడిఁ
గల్పితము కావు దాని కనియెన్ గోట్లే. 18
- ఆ॥వె॥ మును విదేశ్యవస్తువులకు సర్వత్ర వి
హిష్కరింత మరుచు నిపుడు మాత్రె
గోఖలే యనఁ దిలకు, 'కవర్ధి' మారలే
యనియె మెల్లగ దరహాసితములుడు. 19
- క॥ అందించినావు మాటను
క్రందేలా? రాజకీయఘనసంస్కరణా
నంద మిడెద నని 'మాల్లే'
బంధించెను గోఖలేరవము తిల కనియెన్. 20

- అ॥వె॥ లోకమాన్యు డౌనుగాక! దేశముకోస
మతడు చేయఁదలపట్టిన పని య
కృత్యపటలమున నహి యిటులు ననియె మా
రే య టంచు గోఖలేయు పొడిచె. 21
- క॥ నేయిని విషముగఁ జూచెద
వేయైనను బుద్ధి యెంత పెరిగెన్! శూర
ధ్యేయుడు 'బాపూగోఖ్లే'
మాయురె: యనుకొనడొ! స్వర్గమందు నిను వినన్. 22
- గీ॥ దుష్టశక్తి కెఱగెడి దురదృష్టశక్తి
తీరుగా జుట్టుకోలేదు తేరకిర్తి
నన్ని విద్యలలోన నున్నాడు మాన్యు
డనియె తిలకు బెనర్జీయు నదిరిపోవ. 23
- ఉ॥ ఎట్టులనైనగాని తరలింపమొ వామవథాన సంస్థ న
న్నట్టిది యాన ఓపికకు నంతము లేని తిలక్కునిషితో
కొట్టుకలాడుచున్నది, యకుంతితయత్నముతోడ సంస్థ చే
వట్టి గణాంకసభ్యు నతివాది నొనర్చుట గోఖలే హృదిన్. 24
- గీ॥ పెద్దతలకాయతో నొప్పు పెంచుకొనును
గుండెకాయ, విప్లవమున కొనర డనుచు
దెలిసియున్ దిలకును సంప్రదించి గాని
కడగ డరవిందు, డిది మైత్రి ఘటన మనగ. 25
- క॥ దరఖాస్తులేలిఁజన్తులు
పరవిభుతన్ గూర్చి, దాని ప్రతిఘటియింపన్
దరలుదము నిరాయుధముగ
నెఱి నను నరవిందు మాట నెగ్గకపోయెన్. 26
- క॥ ఎదిరించిన బెదిరించిన
నదుమంబడి మనము పొందు హక్కులు చెడవే!
యిది నే, డది రేపు, నొకొ
క్కదాని నొందుదము వేడుక యనెన్ 'వాఛా'. 27

క॥ పై మెం? తని యడిగె కవ
ద్రి,మూడున్ దక్కు వెన్నిది యనెన్ వాఛా
యీ మీ వాచీ ఆడదొ!
నా మగదే యనియె నతడు నగవుపిసరున్. 28

గీ॥ కిర్తిశేషుడు వాఛా యి కేమి పలుకు
నింతకును మించి యని నగ వెగయ నెదిరి
కి ననె కిర్తిలో శేషుడు కిర్తిశేషు
డనుచు 'పాల్' దివ్యభాషపాల్ ద్రాగినతడు. 29

గీ॥ స్వాగతము వదు యువరాజుజంపతులకు
భారతాగతులకు నని పట్టుబట్టి
యును సడలినార లతివాదు లోలగమును
సంగరాభిలగముఁ జేయ సంశయించి. 30

క॥ ఒనరెను రాణి 'ఎడ్వ
ర్డునకున్' విక్టోరియా' యెటుల్ తలచెనో య
య్యనువున పాలన లేదని
వినుచుత!యువరా జటంచు వినతి యురునటుల్. 31

ద్వి॥ క్రితమే రాజభక్తికి కాంగ్రె సనుచు
స్వాతంత్ర్యవాదుల సభయును జరిగె. 32

క॥ గీతను 'సిన్ ఫీ'నుద్యమ
వైతన్యస్థితఁ జేసి చదువుకొనెడివా
రేతెంచిరి 'నిహిల్ముల'
క్రాంతలతో సమితి మొనసె 'వందే'గీతిన్. 33

క॥ మీటింగున శ్రీకాశీ
జోటింగుని విశ్వపతిని స్తుతియించి యిటుల్
మాటలతో నరవిందుడు
మీటెను తక్తాండవమున మెలగెడి వీణన్. 34

అ||వె|| కణుదురిగ యెద్దుఁ గదలించు నెప్పుడు?
మెట్టినపుడు గాదు కుట్టినపుడు
భారతుండు ప్రభుతఁ బడనెట్టు నెప్పుడు?
తిట్టినపుడు గాదు కొట్టినపుడు. 84

గీ|| ఎందు స్వాతంత్ర్యమున గుఱాళించు గాలి
అందలి ప్రభాతమును దాని యలరె వేరు
నిందు సుప్రభాత మని వచించుకొనుట
యెఱుగకె వరస్పరము మోసగించుకొనుట. 84a

క|| ప్రజ ముప్పదైదు మిలియ
నై జపానున, గెల్పు గొనె ననిన్ రష్యాగొ
ట్టి! జయింపదొ! బ్రిటనున్ దొ
ట్టి జన మిటన్ మూడునూ ర్లఱే! మిలియ నై. 85

గీ|| ఈ దళకు కోతిదళమండి యెక్కె మని
యన్న సిద్ధాంతమున కుదాహరణ మైన
యొకడు పోయిన నేమి? తత్ప్రకృతి పోదు
వరవిభుత దృశ్య మిది కొట్టవచ్చినట్లు. 86

అ||వె|| అన్యదేశజనుల అంటు లేనట్లు స్వ
తంత్ర మగుట భారతమున కురవు
అరిగుణమ్ము లంటి అమృతమ్ము దొరకునా?
వెండి సాగె నారవిందవాణి. 87

గీ|| తిలకుతోఁ గూడి మనలఁ దేర్చ లజవతిని
గోఖలే కోరుట, యితండు కుదుర దనుట
చెచినిఁబడెను “ప్రిన్సాఫ్ వేల్సు” కెవడు చెప్పు?
స్వాగతము వంగయువకుడు శ్యావ గలిగి. 88

ఉ|| భారతభూమి కిశ్వరకృపారస మాంగ్లప్రభుత్వరూప మై
జారె నటన్న శ్రీ వివినచంద్రుడు సత్య మెఱింగి దానితో
వేరముఁ బూనె, సోదరి ‘వివేదిత’ లేఖల వెన్ని వ్రాసినకా.
కూరుడు గాదు గోఖలే, వచోవిసరమ్మున లేదు సూదియున్. 89

గీ॥ బ్రిడ్జి యాడి, బిలియ ర్డాడి, ప్రేజు లొప్ప
నాగ్గభాషఁ బల్కాడి, యధ్యక్షవదవి
కాంగ్రెసున సమకూడి, యోగ్యతకు బిరుద
మొందుటే గాదు ప్రజగూర్చు క్రందు వలయు. 40

క॥ 'తమసో జ్యోతి, రుద్రుతో
రమృతం మా గమయ!' యనెడి యామ్నాయము మూ
లము స్వాతంత్ర్యాపేక్షకు, మో
క్ష మనన్ భౌతికము నైన స్వాతంత్ర్య మగున్. 41

అ॥వె॥ హిందువులది 'బై బి' 'లిజము' లలో లేదు
తనరు రాజకీయదర్శనమున
నీతిశాస్త్రమున, ననేకత్వ మేగ నా
నంద మపుడె సిద్ధ మిందు నందు. 42

మ॥ అవిముక్తమున కాలుపెట్టివ కణంబందే ప్రజల్ మూగి యీ
యవె సందేశ మనంగ శ్రీతిలకలోకారాధ్యు డే ముక్తికిన్
స్తవనీయం బరివర్గసాత్వికనిరోధంబే యటంచు మనో
క్షిప్తవచస్కమ్ముగఁజెప్పెగంట, యదె యీనా డస్మదాదేశమున్.

గీ॥ దేశవస్తాదరణము, విదేశ్యతతి బ
హిష్కరణము, దేశీయ మై యెసగు విద్య
యివి స్వరాజ్యమునకుఁ గాక వృథలు, శూల
మూలములు గాక వృథ గావె మూడుమొనలు! 44

ద్వి॥ అనుచు మరియుఁ బల్కె వరవిందసూరి
తొడికె నదస్యరంజనరసపారి. 44a

అ॥వె॥ విపినచంద్రముఖ్యు లిపుడు గాకున్నఁ గాం
గ్రెసు వశమ్ము గాదో రేపు నవిరి
వారివారి నుడులు "బై డ్ గురూజీదివో
స్కరు"లు నొడివినారు గట్టినరులు. 45

- క॥ మంచమునకు, దూరం బై
కంచమునకు నగుచునున్న కడువృద్ధు బలెన్
కొంచెము నుష్ణము లేదో వ
రించునె కాగ్రెనును స్వేచ్ఛ, యెలుగిడె నొకడున్. 46
- క॥ ఇటులు విశేషస్థవనం
ఘటితప్రయాణకుల సమితి కాగా గంగా
తటమునఁ బెనువందిటఁ బి
క్కటిలిన ప్రేక్షకులతోడ కాంగ్రెసు మొగినెన్. 47
- క॥ మాధుర్యస్రుతి'మున్నీ
మాధవలాల్ 'స్వాగతము నమస్కృతజన మై
తాదకనిజకృతు లేన్నిన
నాధిక్రొధములు లేని దనె నేలుబడిన్. 48
- సీ॥ సతతనిస్వార్థభారత సేవకనమాజి
సంస్థాపకుడు నుడిచదురువాడు
దండింపరాని శత్రుం డితండే యని
కొంద తాంగులు గొణుకొనెడివాడు
ఊగిఊగి స్ఫురించు నుజ్జ్వలభావాల్ ఖ
చించి వ్యాసాల్ విరచించువాడు
'బడ్జెట్' ప్రసంగ మెవ్వని దన్న ప్రశ్నార్థ
కమున కాశ్చర్యార్థకాఖ్యవాడు
- గీ॥ అరసినంతనే యెవ్వనియందునేని
దాగిన మహాత్మతను పైకి లాగువాడు
నింట నతిథిగ మెలగువా డీ నభేకు
డిష్టశ్రీఖండముమిళాయి నిడియె నుడుల. 49
- క॥ సహచరులకు పెద్దలకు
మహిళలకును ధన్యవాద మర్పించెద నీ
మహానియతమము పదవిన్
వహియింపించితిరి నన్ను భారతసేవన్. 50

గీ॥ కాంగ్రెసద్యక్షులను మించు ఘనతరంబు
పదవి లేదు దేశమున, నీ పదవికన్న
దొడ్డ దైన బాధ్యత వయిఁ బడ్డ దిప్పుడు
నావ కాంగ్రెస్ తుపానులో, నావికుడను. 51

ఉ॥ రావలె గాని విశ్వపతిరమ్యకటాక్షదృశీప్రకాశముల్
కావలె గాని తోడు హితకాండనమర్థత దేశభక్తి, యీ
హోవదిఁ బాయు పెంతవని, అంతియ కాద, యపూర్వగౌరవం
బై వెలిగింపదో! ప్రజలభాగ్యము కాంగ్రెసుతోంటికంటెనున్.

గీ॥ భారతోద్ధరణమ్మునఁ బ్రాతిగలడు
జననిపోలిక యువరాజు జార్జి, యతడు
వచ్చినప్పు డీవలయును స్వాగతంబు
చెప్పింపవలయు నటుల్ చేసెద మని. 52

కా॥ వచ్చెన్ ధీరుడుదూరదృష్టియుతుడున్ వై సాయమింటోయిటన్
రచ్చల్ మెచ్చగ, రెండునైనవి మనోరాష్ట్రమ్ము లేకమ్ముగా
వచ్చుక వీని యుపజ్ఞచే, నితని సంభావించ నొ స్వాగతా
భ్యుచ్చస్థాయిని, కర్ణ నేగెను, శుభంబుల్ సాగె నొక్కొక్కటిన్

గీ॥ వంగభంగికరణసామ్యపరమమోర
కృత్య మెన్నడు జరుగలే దిండియాన్, ద
దుత్త మింతటి జనకార్య మొక్కకట్టు
నెప్పుడు లే, దొక యెగ్గొక నిగ్గుకొఱు. 53

మ॥ ఇదియేనా! శతవత్సరాల ఫలితం వీ యేల్పడిన్: మూగ లై
పదముల్ రెండు గలట్టి జంతువులుగాఁ బాలించునాంగ్లాజిన్
తుదిఁ గన్నట్టిరఱు! ప్రజల్, మరల వద్దున్ వద్దు సంబంధ మే
యధికారాంధునితోడ నో! జనతాభావాభితకక్రమన్నకా! 54

గీ॥ విన్న ప్రజ కరకాళాన వెన్నుదట్టి
నట్లు గాగ నిరాత్మవంచకుడు గోఖ
లే వదించె మరియు నిటి లేతవసులు
తిరిగి జరుగనటులు నివదించవలయు.

ఉ॥ నీరు ప్రవాహ మై దరులు నిండుచు పొర్లి నదీసుదూరభూ
మీరచితాంక మైన కడిమిన్ మన వంగమహోద్యమం బహో!
భారత మెల్లఁ బ్రాకినది, బంధమునుండి స్వతంత్రతాదిశన్
గారుతమమ్మునుండియుఁ బ్రకాశమువై పునకున్ బ్రయాణముల్

గీ॥ ఇప్పుడె మొదలైన కడకలో నెన్నో అడ్డు
వానిఁ దొలగించుకొనుచు త్యాగాన నడచు
వంగదేశాన రాష్ట్రము లంగకములు
వంగమున కైన దెబ్బ సర్వత్ర బొబ్బ.

59

గీ॥ ఉద్యమంబు స్వదేశీయ మొనరవలయు
నొనరుచున్నది దేశ్యవస్తునికరాఖి
మానరూపంబు, కాని యిద్దాని బెరసె
బ్రిటనువస్తునిరాకృతి జటిలనీతి.

60

క॥ తప్పనిసరి యగునప్పుడె
యి వ్పని యొప్పు, నిపు డేల? యింగ్లీషుప్రజల్
తప్పిది యని మన పెనుపని
ముప్పున ముంచెదరో! యన్న పొలకువ తోచెన్.

61

గీ॥ అధినివేశస్వతంత్రత యశ్మదీయ
లత్యు, మీ త్రోవలోన మెల్లగ మనము న
డువవలయు నెదిరికి నొప్పి దవులనట్లు
నెదిరి మనతృప్తికై వేగిరించునట్లు.

62

క॥ అని మరియు నెన్ని సంగతు
లనొ వినిచెను, కోరగావలయుకోర్కెల పా
లనవారికిఁ బంపగ వ్రా
సిన పట్టి చదివె సుగుణసింధువు గోళ్లే.

63

క॥ మనకు ఇయము చేకూరుత!
మని మెహతా, తీర్పు నేయ నౌను స్వరాజ్యం
బని నౌరోజీ యుం బని
చిన లేఖల మున్నె చదివె శ్రీఅంబాలాల్.

64

ద్వి॥ గోపాలకృష్ణగోళ్లేవల్గు లురవు
దీపంబుకక్కులు, తెలిపె బెనర్ది. 65

గీ॥ వంగభంగము నే డయ్యె, భారతమ్ము
నందు గౌరవభంగ మేనాడొ యయ్యె
నన్యదేశ్య మపాకృత, మాతృదేశ్య
మౌను స్వీకృత మంతట, ననెఁ గపర్ది. 66

క॥ జీవాహారముగా ప్రజ
భావనిధిన్ గొలుచు గుప్తవతిచుకొనె నదే
వావాదు లజవతీంద్రుని
దా వీట న్నుటిపి డైన దా సభ ఖల మై. 66a

ద్వి॥ కాము మనము బిచ్చగాండ్రము, హక్కు
సామమ్మనన్ గోరు సామ్రాజ్యజనము. 67

అ॥వె॥ ఓ బెనర్దిబాబు! ఓ గోఖలేబాబు!
ఐంగ్లమిత్రు లేమి యనుకొనెదరా
ఈ బహిష్కరణము నెఱిగి బ్రటనునం ద
టంచు మీరు చింత నందరాదు. 68

చ॥ మన మీట దెబ్బఁ గొట్ట వడిమై బ్రటనీయుల జేబుపైబడ
మన కిది యేలొకో శగిలె నంచు విచారణ పేయు నప్పు డా
జనము, తథాకృత జొరక చక్కటిమాటల వారి మ్రోలఁజ
ల్లినయెడ నేమగున్? పులుగులేలగ్రహించును మౌక్తికమ్ములన్

కా॥ లాల్ పల్కాడిన దిట్లు, వాని నుతి నోలాడించె చప్పట్లు, “బెం
గాల్ పూర్వం బటులేక మై మనుట కాంగ్లద్రవ్యనైషిద్ధ్యముల్
తెప్పన్ పాలక లన్ బ్రవర్తితము” లీ తీర్మాన మాకొన్నచో
సల్పాహారము పెట్టినట్లెయనుకొన్నా రుగ్రవాదప్రియుల్. 70

ద్వి॥ అదె తీరుపున వంగమందు వర్తిలిన
యధికారిదుఃశృంగ్గ లవధీరితసులు. 71

- క॥ ఆ నిముసాన సభవిడచి
పో నతినాదు లనుకొనినపోడిమిమై తీ
ర్మానము యువరాట్సాగత
మే నాదము లేద నే లయిన ప్రేక్షకులన్. 72
- క॥ ఇక రాజకీయముగనున్
బ్రకటింపంబడు విహిష్కరణము స్వదేశ్య
ప్రకరణము, కొందఱిం దొ
ప్పకున్నఁ బ్రజ యొప్పు నని సభన్ దిల కాడెన్. 73
- కా॥ మాలవ్యా వలికెన్ ఖరిశ్రమము లస్మద్దాత్రివై పుష్టముల్
గ్రాలన్ జేతస్వదేశ్యముద్యమమనంగానంచు, మీ యూహమున్
గ్రాలుంబో కళ యోచు, నుద్యమమనంగాబింబమండి! యనెకా
దోడకాదో ప్రజలొక తిలక్ పలుకుపొందున్ గోష్ఠివందింపగా. 74
- చ॥ వలికె స్వరాజ్యమే నిఖిలవారతలక్ష్యముగా నదాప్రజల్
భళి!యన లోకమాన్యుడు, తలంపర దానిని తీర్పు సేయ న
ప్పుడు, తలయూపె నెక్కడకు పోవునుతీరుపు గాకముందునా
కొలుపున నంచు తద్బుధుడుగుంఫితతత్రుథమోక్షక్తిర్తియున్
- క॥ మున్నే క్రమశిక్షణ లే
కున్న స్వరాజ్యమ్ము తెచ్చి యొసగద దానిన్
చిన్నతనమున న్నేర్వక
మన్నయ స్వరయు క్తవేదసువతి, యత డనెన్. 75
- క॥ నీ త్రోవయె నీ దగుచున్
నా త్రోవయె నాది యగుచు నలిగితి, మికపై
నాత్రోవయె నీది వలయు
నీ త్రోవయె నాది, యిటులు నిగదించె తిలక్. 76
- అ॥ వె॥ ఎన్ని మతము లున్న నేకమతి వలయు, మ
రెన్ని భాష లున్న నేకదేశ్య
రాజభాష వలయు, తేజస్కరంబు హిం
దీయె యది యటంచు తిలకు వలికె. 77

ఉ॥ ఏయది యాత్మక క్తి భరియించి స్వయంపరిపోషకంబొ జా
తీయము విద్య యయ్యదియ, దీనివి కావలె బిట్లు, నొట్లు జా
తీయము వల్ల కట్ట నగు తీరున, నాత్మ స్వరాజ్యకాంక్ష జా
తీయము నై న తీరున, కఠించెను లాల్, సభతీర్పు వేర్పడెన్. 79

చ॥ కఠివులు పెంచునట్టిదియకా పరిపాలన మయ్యె, నంతయున్
సరి, తిన తిండి లే దనిన సామెత కగ్గము కాను రాద యీ
ధర యని లోకమాన్యుడు కదలె సభాహృది నక్షితైశ్వర్యసం
భరితదిశారుణప్రభుడు, వైకొనె నయ్యది తీర్పుగా సభన్. 80

గీ॥ గోఖలేన్ బ్రతునుకు పంపి కూడగట్టు
కొనవలయు వారి భావము మన మటంచు
వీరరాఘవాచార్యులు వినిచినాడు
పెట్టినాడు వావాదున పెరుగుబువ్వ. 81

శా॥ బి.యన్. శాస్త్రి యు లాలు వోలె పలికెన్ బిక్షించునే! హక్కు
వే యంచున్ మనజాతి యెడ్లను జగద్విఖ్యాతసమాఖ్యబుధా
గ్రీయశ్రేణిని గన్న తల్లి యని, 'వారేవా! ధ్వనత్ ప్రేక్షక
ప్రేయస్తాబ్ధికి చేతి యూపులువకుల్, లేనప్పులే ఫేనముల్. 82

పీ॥ శాసనసభల విస్తరణ, 'ఎక్ నై జునై
జు, పరిపాలనమునన్ సుంతమార్పు
కార్యాచరణకసంఘప్రవేశంబును
పార్లమెంటునయందు ప్రతినిధితయు
పెద్ద యుద్యోగాల నిర్దేశజనులకు
నిడుట. ఫోజ్ ఖర్చుతగ్గింపబడుట
భారతీయార్థికవ్యయనంబు, బ్రతునువ
లసలలో నిండియన్ల యవనంబు

గీ॥ న్యాయనిర్వహణంబు పంగవిభజనము
మున్నయినవానిగూర్చి సంపన్న మయ్యె
తీరుపుల బారు-అనధిక్యతి తిలకుపేరు
కల్గెటా ఖని, ఆగామికాంగ్రెసు మణి

ఉ॥ తూరుపువంగమందుఁ గొనె దొడ్డయొకండుఋణముగాజమిం
దారు ప్రభుత్వదత్తము ధనమ్మును వేలకువేలు రూప్యముల్
కోరి రతండునున్ మరియు కొందఱు ముస్లిముపెద్ద లేల్పడిన్
హోరుగఁ బిల్కి వేరుగ నియోజకవర్గములన్ మఱార్చుతై. 84

ఉ॥ వంగము రెండుగా నగుటవల్ల ప్రభుత్వము కొంతయాత్రలో
పొంగెను రెండుపిట్ట లొక పుంఖమునన్ బడినట్లు భిన్న మై
కాంగెను మెత్తచిత్త మగు కన్య తనున్ గయికోగ, వేరు పా
ర్టీన్ గొని ముస్లిముల్ తనకుఁ బ్రితిమెయిన్ జరిపింప నొప్పగా

మధ్యా॥ ఐదేండ్ల కొక హా క్కొనంగి యైదువందలయేండ్లు నేలి
యాదాయ మొందు భాగ్యమ్ము నతివాదమును సృష్టిచేసి
పోద్రోలుకొనుచుంటి మనియఁ బొగిలెను ప్రభుత, సున్నాలె
యీ దొంద, మతివాదమంకె, యిప్పుడే మనుకొన్న నేమి! 86

మధ్యా॥ నాడెపునుడినాడె కాని నాయకత్వమున కర్హుండు
గాడు గోళ్లే, వానికన్న గతి లేదు, వాని నుబ్బించి
నేడు 'నాగాఖాను'నున్ గణించి సుస్కరణకము లిడి
తీడు నెవ్వండు ప్రజల మదిన్ వాని దండింపవలయు. 87

క॥ ఇది సిద్ధాంతము, 'మింటో'
అదనున్ కనిపెట్టు ఓట్ట యాహ్వానించెన్
సదమలమతిగోళ్లేన్, గని
కఠించె కనువాపుఁ జాయఁ గలిగితి నంచున్. 88

క॥ నెలకీత మష్టశతమున
నలుబది యుంచుకొని తక్కునది లోకార్థం
బిడు నీ ప్రియమిత్రుం డల
రెలయునొకా? 'సప్తల్లచంద్రకే' యని యడిగెన్. 89

క॥ లండనురాగానే ని
న్నుం డాయు మటంచు పంపె నుడి మూర్ఖే యం
చున్ డక్కుసంగతు లెవో
వెండియు మింటో వచించి వీడ్కొనె గోళ్లేన్. 90

గీ॥ గోఖలే దాదఖాయికి లేఖ వ్రాసె
వ్రాసె తిలకునకున్ దాదఖాయి లేఖ
నీదు వాదాన పడిపోవునేని కుదుట
బదుటకున్ గాంగ్రెసున కేండ్లు పట్టు ననుచు. 91

అను॥ ఆలోకించి తిలక్ సూరి
యా లేఖన్ జిత్తుబుట్టలో
దాచి వచ్చెను నిఃపూనా
పురు డై కల్కటాపురిన్. 92

అను॥ మోతీలాల్ హోమ డర్బతు
డైన కొల్వునఁ జాల్గొనెన్
శివాజీయుత్సవంబుడు
శవప్రాణప్రదోక్తి యై. 93

అను॥ రవీంద్రుండు శివాజీపై
రచియించిన గేయమే
శ్యామసుందరు పాఠంబు
శ్రావ్యం బయ్యెన్ సభా దొలిన్. 94

సీ॥ దేవత్యమున కెక్కి దిగి మానవత్వాన
ప్రజలతో కొలువున్న పలుకువాడు
పాత్రికేయత కెంతో పాండిత్యమును దాన
మిడినవాడును భయంపడనివాడు
నఖిమానమంత లో తై త్యాగమంత వె
డంద యైనట్టి యెడందవాడు
గత మైన చరితకు గర్వ మయినవాడు
నాగామి లోక యాళ యైనవాడు

గీ॥ లోకమాన్యుడు దైన్య మపాకరించి
పైన్యముగ భారతజనమ్ము నలిపిన తన
వంటివాని సంస్మరణోత్సవమ్మునందు
పలుకు నిపుడు విను డనె సభాధిపేత. 95

- ద్వి॥ కనుచూపుమేర నెక్కడనేని సం ది
దని నభకు నమించి వినిచెను తిలకు. 95a
- చ॥ భుజగముపైఁ బడన్ దెలివి ముంగిన కెవ్వడు నేర్పె నాతడే
ప్రజకును నేర్పె దుష్టపరిపాలనపైఁ బడు తెల్వి నన్న యా
భుజబలసారబుద్ధిబలపూరమహానద మౌ శివాజితో
డఁజనదు పోల్చి నెంత ఘను డైన మరొక్కరినీధరాస్థలిన్. 96
- క॥ పల దనిన వినక సలిపిరి
పలువురు 'దత్తున్' రథోత్సవము నాకుఁ, గడున్
దలమించిన దర్హత, వ్య
క్తుల కొలు పొప్పదు శివాజి కొకనికిఁ దక్కన్. 97
- సీ॥ కాళి లేకున్న బెంగాలీ విధాన భ
వాని లేకున్న శివాజి లేడు
అదిశక్తియె కాళి యన్న, భవాని య
న్న, భరతమాత యన్నఁ బ్రజలార!
నిస్థలభేదసంకిర్తనీయులు మహా
నీయులు, వారిలో నెఱి శివాజి
ప్రతివత్సరమహోత్సవనిదాన మంతటన్
దమితభారతజనోద్ధరణకిర్తి
- గీ॥ బందెలోని ముసల్మానుసుందరిని న
గౌరవము పతిఁ జేర్చిన ఘనతగలదు
జడధిలోఁ జొచ్చు మతముల శక్తి నిపుడు
జనసమైక్యమునకుఁ దిప్పు చరితగలదు. 98
- చ॥ అదిమె శివాజి పెక్కుర నిరంకుశపాలకు లంచు, నంతె కా
ని దురక లంచుఁ గాదు, ధృఢానిన్ దురకల్ గలరున్ దదీయమం
దు, దునుమ గోరి యొద్దికను ధూర్తులు దీనిని తల్లక్రిందుగా
వదరిన నేమి? నమ్మకుడు భారతభక్తమతద్వయాప్రజల్! 99

ద్వి॥ తలకాయ యొకటె చెవులు రెండు, మతియు
తల వోలె నొకటె, మతాల్ రెండు గాని.

99a

క॥ దినదినమృతుడు మృతి యనన్
దొనకడు, గడగెదము, మన మనోనిచితైక
త్వనిరూఢి యూయ లై యూ
గునుగావుత! విజయలక్ష్మి కోవిదులారా!

99b

గీ॥ తావి ముఖ్యము పుష్ప మే దై నఁ గాని
వచన మైన, ఛందోబద్ధరచన మైన
భావముఖ్యము చైతన్యజీవనాడి
దేశభక్తియ ముఖ్య మే దైన మతము.

99c

గీ॥ మానవునకు రెండేరెండు మండనములు
దేశభక్తి, సత్వమున నెదిర్చు శక్తి
దానవునకు రెండేరెండు దండనములు
సాయనడమియు నవ్వాని సరకుగొనమి.

100

క॥ వన్నెచెడక కష్టాల్ వై
కొన్నను గెల్చుట శివాజి గురు వై సేర్పన్
సన్నత మిపు డున్నది జన
మన్నేతను బట్టి తెయి లనక 'హయి' లనుచున్.

101

ఆ॥నె॥ రాతిఁ గొట్టి నీరు, హేతువున్ దొట్టి న
మృకము, నస్వతంత్రత కెడయించి
గొనవలెన్ స్వతంత్రత నని వచించెన్ శి
వాజి సింహగడసభన్ వసించి.

102

క॥ 'అపై, చేసిన నెపుడున్
'రీపై' సరి లే, 'దెలక్ష' వేది? నెలక్ష
'చిష్టంకరు' చెప్పెను మును
విప్లవము సృజించు నిట్టి చితుత యటంచున్.

103

- అ॥వె॥ నిద్రపోయి రాత్రి నిన్నటి సంగతి
మఱచిపోవువారు మంచివారు
,వకుత, కిట్టివారు ప్రజలకు నేకలో
యెన్నితరము లైన నిదియ యునికి. 108a
- ఉ॥ కఱ్ఱలు చాచి కొట్టబడి గాయము లైన యొడళ్లు తోడుగా
నెఱ్ఱనిపూలు పూచియెలుగించు పులుంగులతో మహిజముల్,
చుఱ్ఱున గాల్పు నెండ కనుసూరెల వాతలుపెట్టె 'పారిసాల్'
గిఱ్ఱున కన్నులన్ దిరిగె, గ్రీష్మమహో! యికవాన రావలెన్ 104
- శా॥ జాతీయం బగు విద్యయే యురుము, దేశ్యంబైన సామగ్రితో
నేతద్భారత మొప్పుటే మెఱుపు, నెన్నేయత్నముల్ మేఘముల్
ఏతేరన్ వలయున్ స్వరాజ్య మను నెంతే శ్రేష్ఠ మౌ వాన, నా
దేశిండ్రించు పరిశ్రమమ్ములు ప్రజా! హేరాశకార్యప్రజా! 105
- అ॥వె॥ ఇప్పుడు మనము వడెడి యిక్కలై యొకనాటి
ప్రజయు వడెను, దాని పారు దీర్చి
పారి దీర్చియు తల వంపులేనటు నిల
బెట్టెలో! శివాజి వినుతిభాజి. 106
- క॥ అని మరియు లోకమాన్యుడు
వినిచెన్ గడుతడవు, 'పొట్టు' పెనిచెన్ పొడవున్
వినిచితరోదోంతరములు
వినినా రరవిందుడున్ వివినచంద్రుండున్. 107
- గీ॥ ఓ మహాశయ! రానున్న యోలగమున
కాంగ్రెసధ్యక్షుడవు కమ్ము కాంక్షసేయు
చుంటి మన వా, రతడు పనికంటెఁ బడవి
సత్యదృష్టిన్ లఘు పని మస్తకము మాపె. 108
- క॥ వఱలించెను వందేమా
తర మను పత్రికను పాల్, తదంచద్వ్యాపా
లరవిందుడు కలకర్తా
స్థిరవాసుడు వ్రాసె వధిపతియు కాలేజీన్. 109

- ద్వి॥ ఆ రాజకీయతేజోరాశిపత్ర
కారాజమున వ్రాత లీ రీతి కొన్ని 110
- ఉ॥ ప్రాంచిత మైన హూణుల నిబంధనమాలను మించిపోక య
త్నించిన వందయేం ధ్యయన నేమి? స్వరాజ్యమువచ్చు, నింతలో
ముంచుక పోద యేది యను ముట్టిన కందెడివారి మాట వే
ప్పించిన నేటి వెల్తురున చీకటి, దేశముదిక్కు దేవుడే. 111
- క॥ చిత్రము "రిప్ వాన్ వింకిల్"
పాత్రలు మన కొంతమంది 'బాయ్ కాట్', బెంగాల్
ధాత్రీక్షతి, 'పుల్లరు'గతి
'అత్ర న భూతా' యటన్న యటులు మెలగుటల్. 112
- గీ॥ ప్రాతలపుడివిలోఁ తౌకపారుదేశ
భక్తివ్యాపారమును జేయువారు దీవి
యభ్యుదయభావకల్లోలహతము నేడు
నగుచును న్నగుచుంట హాస్యాస్పదమ్ము. 113
- క॥ ప్రజకుఁ ప్రభుత్వమునకు మ
ధ్యజంపవో చత్తువనెడి దద్యతనము, దీ
వి జయము సంతతివైఁ ద్రో
యఁ జనదు, కనఁ జనదు వెట్టియలలన్ గలలన్. 114
- ఉ॥ 'మే' యను విన్నవం బనుగమింపక గోండ్రిలికూర్పునంగ ము
బ్రాచ్యము పుల్లరున్ దటిమె, స్థానిక కాంగ్రెసువిడ్డవిద్య కా
తీయము, కారసాల వినుతింప నెసంగెను 'కారిసాలు'లోఁ
ద్రోయగఁ గంసునిన్ మధురఁదోచిన క్షేమరసాలజాలులో. 115
- గీ॥ పిచ్చివారి వైచార్యాలయాల్ పెచ్చు మెఱుగు
స్వార్థపరు లున్న కాననసఖలకన్న
చెడివయెడ మనసును బాగుజేయు నవ్వె
బాగుపడిన మనసును బాధవలెను విచ్చి. 116

- క॥ అనందబాబు! చెంచా
వై నీ పదవికొఱ కుద్యమాంచజ్ఞనతా
మానసమును మందోష్ఠము
గా నొనరింపకము చాలు గణ్యత గలుగున్. 117
- మధ్యా॥ బాబూసురేంద్రనాథుండు బారిసాల్ కాంగ్రెసునందుఁ
దాఁ బెద్దపూజారి భారతాంబ కని ప్రకటించుకొనె
నా బుద్ధు డేమనుకొనునో! అంబకు ముఖముచెల్ల నటు
నీ బిగిలేని చేష్ట లయి నిఘేంబ్ర! అనందచంద్ర! 118
- గీ॥ కన్య గాదు, కుమారియుఁ గాదు, నాహి
మాద్రికన్యాకుమారిభూమాత దీని
మాత, బాయికాట్ శిశువును మలుగువఱచ
నేల? యెల్బడియెద్ద గప్పాలపెద్ద! 119
- గీ॥ కార్మికులు సమ్మేసేయ నాంగ్లాధిపత్య
మొప్పు కొన్ని కార్థానాలు మూతపడియె
నుద్యమఫలమై గా దిది యొడయుల ప్రని
రంకుశక్రకచోపమప్రకృతిఫలము. 120
- గీ॥ ప్రజను పొంగించెఁ బల్కి శివాజీయుత్ప
వమున, 'భోపట్కరు'ఁ బొగడె స్వాగతమున
తైలునుండి రాగనె, యివి సరివడ వగు
"నిండియన్ మిఱ్ఱరు"న వికృతుండు తిలకు. 121
- గీ॥ ఎవరొ సూచింపగా నేమి? యితడు తగదు
కాంగ్రెసధ్యక్షు డగుటకు, కనీది యొర్పు
రెచ్చిపోవు నటంచు వల్లించెఁ బ్రభుత
మాట లా ప్రపత్రిక లోకమాన్యుగూర్చి. 122
- ఉ॥ ఇంతటి రాజకీయభయ మిందలి నేతల కున్నయంత యే
క్రంతమ లోకమందుఁ గనరాదు, భళి! సలహా యొసంగు సం
ఘాంతర మోనె! యెల్బడికి కాంగ్రెసు జాతిని విస్మరించి, దు
శ్చింతులయాజమాన్యముస్పృహింపక సమ్మేనుతిట్టు యూనియన్

మ॥ భరతజ్ఞాతలనేత లేలుబడి నొంపన్ జూపు చాతుర్యమే
యరయన్ “స్లిపు”లయందునవ్వుకొనవా! ఆనాటి ‘బిస్మార్కు’ ‘కే
వరు’ నీడల్ తల నివ్వుకోడి నీకతాభారముల్లో దూర్చి యీ
వెర వై పాటెనన్న తెల్విమన తెల్విన్నేడు పాలించెడిన్. 124

గీ॥ ఆపెషావరుకొల్పాపురాంతభూమి
బొంబయీకలకర్తాంతరంబు భూమి
పొలముపొలముపండినపంట తిలకుకీర్తి
యిది రుచింపదు మితవాది, కేలుబడికి. 125

అను॥ ఒక్క బొంబాయికేరాజు
మెహతా, లోకమాన్యుడో!
చక్రవర్తి మహారాష్ట్ర
సర్వసర్వంనహాత్మకున్. 126

గీ॥ వాది క్రియ, నిర్ణయము ప్రతివాది యైన
ఘట్టమున మోతిలాల్ ఘోష గట్టివాడు
జారిసాల్ సభ కల్కిటాపట్టణసభ
యితని చేవను మరిమరి ఋజువుపఱచె. 127

ఉ॥ “చర్చిలు” పంటివారు తమ స్థానబలమ్మున గర్జ చేసినన్
జర్పలకున్ దిగండ చిరు నవ్వుచు సోషలిజంబె భావికా
లార్చిత మౌ నటంచు బహుళాస్థలఁ బల్కిన “కేరుహార్ది”, పో
కార్పును భారతవ్రజల కష్టము లేబరుపార్చి యొక్కటే. 128

గీ॥ ముందుబెంచీలలో నున్నపు డదియును ధ
రింపవచ్చు ముఖాన టోరీల ముద్ర
కాని సీతి నియమము కాకట్టుపెట్టి
న లిబరలుపక్షమునకన్న నయము కాదో! 129

గీ॥ అక్రమమ్ముగఁ దొలగించి, యైకమత్య
సంస్థనున్ ద్రోహకరమనిచాటి, హీణ
యాజమాన్యము కర్మాలయముల కార్చి
కుల నలంచె, “జమాలూరు” కలదు సాక్షి. 180

- కా॥ వంగం బెల్ల తడేకనాయకునిగా వందించెఁబో యేసు గౌ
రాంగుండున్ తన సాటివా రనుచుఁ బల్కన్ వచ్చునా? రాజమా
యాంగీభూతముస్వీకృతవంబనుచుఁ దన్నా ధర్మరాజే యవన్
పొంగన్ వచ్చునఁకాల్పునా? బొమిడికంబున్ శ్రీ బెనర్జీ యహో
- ఉ॥ బొమ్మిడికమ్ము కాదునది ముండ్ల కిరీటము కాద యే యపా
యమ్మును లేని పూల తొడు గంచును రక్షణ గోరిమంత్రపా
తమ్మున విప్ర లుంచు నొక టంచు వినంబడె పుల్ల రేగె, శి
ర్ష మ్మున రాలిదుం బిడు, గసాంప్రత మియ్యదిపో! బెనర్జీన్.
- ఉ॥ “సీజరు” మూడుసార్లు నిరసించె కిరీటము, లోకమాన్యు డీ
యోజను మెచ్చలేదు పునహోత్సవమందు శివాజి నట్లు ని
న్నేజన మర్పసేయువన, నెంత ఘనుం డగుగాక వ్యక్తికిన్
పూజలుతప్పుజాతికి ప్రపూజన మొప్పు నురేంద్రుడొప్పుతన్!
- ద్వీ॥ కార్మికావళివయిన్ గాల్పులు జరిపి
దుర్మతు లని వారి దూషించెఁ బ్రభుత. 184
- అను॥ ప్రభూతం బయ్యు వై స్రామి
నభన్ దేశీయసంఖ్య కా
వర్ణాల సంఖ్యయేగాని
సరిసంఖ్యయొకో? వనిన్. 185
- క॥ వాడిన పూదండయె యీ
నా డీ సంస్కరణ తెచ్చినన్ గోభ్రేణీ
వా డాటన వ్రేలే యె
వ్వాడు ప్రజకు మేలు సేయు ప్రాధిమ లేడో. 186
- అ॥ వె॥ పిట్ట గోడమీది పిల్లికి పిట్ట ల
ఖించినట్లె సభను విభుతతప్పు
సభ్యునకు లఖించి సరిదిద్దబడుట, యెం
దున్న నేమి విష్ణుయోజకుండు. 187
- ద్వీ॥ అర్జీలు వద్దు, బెనర్జీలు వద్దు
పక్షవ్యవస్థాగవరులు కావలెను.

ద్వి॥ క్షేత్రము భరియించి దేశముకొనలు
వానింప నెను విడువారు కావలెను. 188

మ॥ మితవాదుల్ తిలకాధిపత్యమునకున్ మేకోక నౌరోజిని
బతిగాఁ జేసి భవిష్యకాంగ్రెసును దొల్పన్ జూచుచున్నారటే!
అతివాదుల్ తమ నిర్ణయములను బాహుటించి తీర్చింతు రే
మతి యద్యక్షత నున్ననున్! వ్యతిరంతా సంస్థ భగ్నంబగున్.

క॥ మిపుల కలంగిన “జాన్ బుల్”
గవర్నరగు ‘పేరు’ ప్రక్కలన్ మును వెనుకన్
దొవరున్ దక్క నరయ డె
ర! వేరు నొక రంగు, నెందు రాజద్రోహుల్. 140

క॥ భూపేంద్రచంద్రబోసా!
రేపా “అనందచంద్రరే”తో సఖ, మీ
స్థాపించు తిరోగమనము
నే వక్షియు నొప్పుకోద యీ వంగధరన్. 141

క॥ భృశసంఖ్యల మముఁగని బా
రిసాలు కాంగ్రెసున నొప్పిరి మదిష్టములన్
వసిగిరి పై మితవాదులు
శిశిరమతి నరేంద్రచంద్రసేన్ గుప్తసుధీ! 142

మధ్యా॥ అధారవడము విటిగిన యాయుధమువయి యుద్ధమున
బాధించు జాతిని జ్వరము వలె పలు సార్లు వచ్చునెడ
క్రోధ, మావేళ మాద్యంబె కొఱవడనీక చోరవలె
రాధాంతము, నడుమనడుము రారాదు విశ్రమంబునకు.

గీ॥ అష్టదిగ్బంధనము చేసి ఆ ఫలితము
కానవన్నున కోకాన జయముగాగ
సర్వతంత్రస్వతంత్రతసాధ్యపడును
కదన మొక్కటె రెండుగాఁ గావఁబడును. 144

- ఉ॥ నూతనపక్షవాదమును నూల్కొనినార మటందు రెండటో
ప్రాతవడిన్ మెలంగిన వివశ్చితు లాన్త నువనవ్యసించి మా
రీతులు, చేతులున్ వలయు రిత్తలు గాక పరిశ్రమమ్ములన్
మూతులెగాదు, మేనులును పోవలెముందుతరాల కర్చ్యముల్.
- కా॥ దాదా కాంగ్రెసువాడు డౌటకు తిలక్ ధర్మింద్రుడొప్పెన్ సరే
దాదా యొప్పుకొనెన్, వివాదమొకటే, తాదాచె దీవిన్ సమ
స్తాధిష్ఠానమువారికిన్ దెలియన ట్లాహ్వీవసంఘంబు, కా
వా! దౌరాత్మ్యము లివ్విపాళియితరత్ పాళిన్ దగాచేయుటల్.
- క॥ 'కోమిల్లాన్' 'చిటగాంగు'న
'మైమన్ సింగు'న "బిపిన్" నమాగతజనకా
స్థానుము క్రమవృద్ధిమెయిన్
సీమోల్లంఘన మొనర్చు తెప్పెన్ పథలన్. 147
- అ॥ వె॥ బలిత మైన గుంపు వనలేనివా రంచు
కొలది యైన కాదు బలిత మంచు
నెదిరికొలుపుఁ జూచి పెదవితో ముడిచి పై
కెత్తు ముక్కు గోట్లె తిత్తువాడు. 148.
- క॥ ఒక పత్రిక యతివాది య
ని కఠించె మరేంద్రు, చెట్టినియెఱుపుకో టా
వికసిభములునిది నావా
టకి వెలియన్ దొడగె నప్పటినుక య దేమో! 149
- ద్వి॥ ఏ పనిన్ జేయడో ఆ పనిన్ గాల
యావన మూర్ఖే కమాచణం కాదు. 150
- గీ॥ ఇండియాకు రాజద్రోహ మెట్టిజీమ
కంటితోనలునంతయు నంటనవుడె
రాజకీయసంస్కరణవిరాజి యగు న
దని వచించె భారతకార్యదర్శి మూర్ఖె. 151

అ॥ వె॥ నావ క్రమపథమున నడపు నావికుడె మా
 ల్లే, యతండు నేమి సేయు నిపుడు
 అక్కటా! కరమున చుక్కాని లే దని
 'వెడరుబర్చు' 'పుడ్డు' నొడివినారు.

152

అ॥ వె॥ ఓడి తొమ్మిదింట నొకదానిలోఁ గెల్పు
 విన్నపములు సేయు విచ్చగాడు
 పన్నకములు పన్ని అన్నిటిలో గెల్పు
 కార్యకూరు డైన కచ్చెగాడు.

153

మ॥ నదులున్ గొండలుదాటుచు న్నెగసివూడాలోచనంబిప్పుడు
 న్నది "నల్లైట్" పయి వ్రాలి, యెచ్చట విసిన్ పాతానవిద్యార్థికో
 టి దళనైపుణి వేర్చి పూనివదొ లాఠీ! రాజవిద్రోహముల్
 క్లథముల్ గాతెట'స్త్రి'టునున్ మరియు'మేజస్త్రి'టు'నున్ గొన్నవో.

కా॥ 'థేబెన్' తెల్వినివై నికస్థితికి వృద్ధిన్ గాని పైమోవితో
 నీ బాలావళి యాంగ్లపాలనముజూల్ నే పట్టుకొన్నాను రం
 డి బాదంగ నటంచు విల్పును ప్రజన్, విచ్చేయ డే విజ్ఞుడున్
 సేబాస్! యత్నముపట్టుతప్పెననె "నింగ్లీష్ మేన్", నుడుల్ దబ్బితల్.

ఉ॥ గోదుమవన్నెపాటలను కొన్నిటి, కొన్నిటి తెల్లపాటలన్
 గాదిలి యంచు దేశ ముదకమ్ము ప్రవించిన భక్తినిన్, బ్రటన్
 పైదలితొత్తువత్రికల భాతి తనుం బ్రకటించె 'పేట్రయిట్'
 గాఁ దన పేరుపెట్టుక యొకండును 'హిందువు', నెత్తివంగెడిన్.

గీ॥ పత్రికలు పంజాల్ గోళ్లు పండ్లుఁ బఱపి
 తన్ను హిందూమహాసముద్రమునఁ ద్రోయ
 నుండి రని తెల్పు పెక్కుర కుచితవనతి
 భోజనము లిడె వార! ప్రభుత్వగుణము.

157

ఉ॥ లండనుపోయె గోఖలే, వలంతుల యెందఱి యిండ్లకో చనెన్
 రం దనినట్టి మూలై సుతరాం పలుకాడడ వంగసంగమున్
 మండితమందహాసములు మంచిదిటియును కాఫీ, యెన్నో పేక్
 హిందులు నందఱిండ్ల నొకటే, నపురోజికి తేగురుల్ కనుల్

- ద్వీ॥ పంచనదమున నంజాలా పురి నుతి
గాంచిన ప్రదేశకాంగ్రెసు జరిగె. 159
- ఉ॥ ఏమి ప్రయోజనంబు మన కిప్పటి శాసనసంస్థతో ననం
గా మహితుం డొకం, డొకడనకవలదీద్దళ సంస్థ యంచులా
లామరశీధరుం డనె, జరి మ్మరియన్ సదనమ్మ గూల్తుమే!
భూమిజమున్ దళింతుమె యెవోపురువుల్ బడిపించె రాలినన్.
- అను॥ జారిసాల్ సభలో తీర్పు
ప్రభుతన్ వేడకుండుటల్
ప్రభుతావిచ్చిన్న మై వై
సాయికిక సభ వై రిడెన్. 161
- గీ॥ వంగవిభజన రద్దగువఱకు చాని
గూర్చిన ప్రతిజ్ఞ యేటేట కొమ్మవేయు
నదియె జరుగు రాణిబంధనం బనంగ
తోర మొకరికి రెండవవారు కట్ట. 162
- శ॥ వందేమాతరమున నర
విందు డిటులు నెన్నొ వ్రాసె, వెలసెను రాణి
బంధనదినమున వంగము
నం దంతట హృదయమోషణధ్వనితనభల్. 163
- శా॥ వచ్చెన్ లండనునుండి బొంబయికి, నావన్ వీడుచున్ బోయిస్తే
రాచ్చుక్రిమెహతాను చూచికుళలప్రక్షుండు గోళ్లే నభా!
ముచ్చెల్ నీయవితెల్పెనీతిరుగుడున్ బూజ్యుండుదాదాకుమే
లెచ్చేగా?యని పృక్తు, డాతనికి వాచించెన్ సవాధా కిటుల్.
- ద్వీ॥ మది బలువున కోడెమగడు నెరోకి
యెదురు మున్నటి కన్న వేల్చిడిన్ మిగుల
నృప్తమ్ము నిరుడె "అమ్మనరుదాము"నోష
లిప్పుల సభ మహోత్సవవాదమున. 165

ఉ॥ నాలుగు దిక్కులున్న భువనమ్మున దేశములెన్ని? అన్నియు
దేవాలము తెల్వితోఁ బ్రతినిధిత్వము భూపిత మైనవారి నా
యోలగ మొప్పఁ బంపినవి, ఓయి! మహాశయ! దానినేత 'వా
నోకో'లల డచ్చిరాజ్యనభకున్ మణి, వాచనముల్ ప్రకృతముల్

క॥ ఆ వానోకోల్ కృతపరిచితి
మై వాణొని బ్రతిమభరతమహిదుర్దళ, మౌ
వావిష్కృతకాధ నభ న
హో! వెడతడవు నిలబడగ నొనరిచె దాదా. 167

ఉ॥ మెత్తది గాదు దూది వలె, మెండుకతోరము కాదురాయటుల్
కుత్తుకకోసికోయనొకకోమలబద్గము వాని వాద మో!
సత్తమః సిగ్గుమార్కు నిడ నల్పము భారతభూమి నౌ బ్రిటన్
కృత్రిమపాలనమ్మునయి సేకరవం బగు తీర్పునన్ నభన్. 168

గీ॥ బ్రిటనుపై నసమ్మతినభ పెట్టివారు
భారతీయులు లండనుపట్టణమున
దాని యధ్యక్షు డై నట్టి దాదఖాయి
నిప్పు గ్రక్కెను తిన్నది పప్పు నాడు. 169

గీ॥ అంగుళము మేరయును సాగ దాంగ్లప్రభుత
భారతమ్మున నిరీతిపాలనమున
నన్న దొక నిప్పుకణిక, నే డతడు పంచ
దారపూతల మందుమాత్రలను కొనడు. 170

గీ॥ ఒకటి పత్రిక హూణమిత్రకము చింత
విఠిగిన పులుసు విటుగలే దరెరె! యవగ
చింతయే విటుగద పులు సెట్లు విటుగు?
ననుచు దానికె వ్రాసి పంపె నపురోజి. 171

ద్వి॥ అన విన్న మెహతా త్వదేశదుక్తంబు
మొనమొన్ననె చదివితె పత్రిక ననె. 172

కా॥ నిన్నన్ మొన్ననె కాదు పాలుతొలిగంటిన్ బల్కెవాచా బ్రిటి
వ్యస్నెన్ మెచ్చెడు దేశభక్తులకు చాచా, వ్రాసె వంగమ్మునన్
సన్నాహం బఖలంబు ముఖ్యమని “బెంగాలీ”కి తత్పత్రికన్
దన్నాథుండునురేంద్రునిన్ బొగడుచున్నారోజి మిత్రోత్తమా

క॥ “మేడంకామా శస్త్రు
క్రీడఁ బ్రభుత నడవ నెచ్చిటినది కలదుకా
దా! డగరకు డగర యయిన
చేడియ నారోజివద్ద సెక్రటరీగా.

174

క॥ అని పల్కన్ వాచా, యా
వనితాస్థానమున నేడు వనిగొనె జిన్నా
యనగా గోళ్లే, గాంధీన్
గని కడు తడ వయ్యె నో! సఖా! యనె మెహతా. 175

మధ్యా॥ అడవి నాటదుగుల కొకటి యడ్డము చెట్టు, వసించ
నడుగడుగున కొక చట్ట మడ్డమె అప్రికా, నందలి యొక
చెడుదాని పెకలించుకొలుకు శ్రీగాంధీ వచ్చె లండనుకు
నుడి విని మొగిళు లెఱువడెను తరులు పూల్ రాల్పుకొనెను.

మధ్యా॥ గంధమున్నవి కొన్ని పువులు, గాంధీ వెనుకన పురోజి
ముందు, నెందఱో యధికృతులు పొందిరి సుప్రభాత మిది
సందర్భముగ, నుడు లొలికి జడికొల్పిరి నవసూనములు
గంధహీనములు, గాంధీ చనె, గ్రక్కదలితి నేను నిటకు. 177

క॥ అన గోళ్లే విని యయ్యో!
యని, సిగిరెట్ పీల్చి వలపు లలమన్ బొగ యో
జనమై మెహతా దాదా
మనము స్వరాజ్యగత మౌట మనకున్ దెలియున్. 178

ఉ॥ కాలుడు వోలెఁబల్కు, మృదుభావ మహో! లిలకింప గంగలో
పాలు, పరప్రకాశితుడు వట్టడు కాంగ్రెసు నేలు గద్దెలోఁ
జాలిన వానినిన్ బరులు నైతము కాదనరానియట్లుగాఁ
బాల శ్రమించి యెన్నితిమి పజ్జనుడెనపురోజి వాస్తునిన్. 179

- క॥ తంత్రి వార్త నిదియు ని
శ్చింతగ నాతనికిని వనిచితి, మత డొప్పెన్
చింత యిపుడు కలిగెను తత్
స్వాంతమును విదేశవస్తుశత్రువౌ యనుచున్. 180
- క॥ ఐన దెదో యైనది, రే
వే నారోజి దిగు పెరలు వేడిననున్ స్వా
ధీనుడు గానటులున్ గో
ఖేనాయన! చూచుకొనవలెన్, బలికె నిటుల్. 181
- క॥ 'అజీదాబాజీ' ఖే
రే'జీ మెహతాదు అనునరింపగఁ గలక
ర్తాజేరెను నారోజీ
భ్రాజిలెను మదీయమందిర మనె బెనర్జీ. 182
- క॥ 'దాదాభాయీ' నీవే
కాదా స్వాతంత్ర్యదాయీ' కలకర్తాలో
వీదుల గోడలు త న్నా
మాది పలుకరింపఁ జిత్ర మనె నారోజీ 182a
- కా॥ కూర్చున్నారు ఫిరోజీషాజనులు నాంగ్లోయిండియ న్నెందతో
చర్చన్ గోష్ఠిని దాదభాయీ కొక ప్రశ్నన్ వేసినా రో!దయా
చర్చి!నే డతివాదు లుగ్రులు సశస్త్రప్రోద్యముల్, నీతికిన్
మిర్చిం బెట్టిరి కంట, నేమనెదోవెన్నె ప్రాణముల్ పోయెడిన్.
- కా॥ దాదా వాకొనె నేమనందు జగ మంతా యేమను న్నే నదే
చీదున్ వాడనె గాని కంటతడితో జీర్ణించుకొందున్ వెతక
పై దౌష్ట్యం బిటులే గనంబుటప జర్మన్ గాని ప్రాస్సేని వ్యా
పాదంపన్ దొరకోరొ?యీ దొరలు తత్పాలావళిన్ జాలితుల్
- ఉ॥ లక్షలు చావలేదో ప్రజ! లక్షణదృష్టి ప్రభుత్వమందు చా
లా జయ మై రుజుల్ పెరిగి, ప్రాణము లోమగలేము, పాలనా
భిక్షము పెట్టలేదు కడువేడిననుం బ్రజకున్ ప్రభుత్వ, మా
ర్యక్షితి యూరుకోదుగద! ఐననుయత్న మొనర్తమావగన్. 185

క॥ అని చాచా వాకొన నా
ఘనులు పొకాళిరి, యనర్ఘ్యకవిత వలె వెడ
ల్పునఁ, గోరికవలె బొడవునఁ
గనబడె సమలంకృతంబు కాంగ్రెసు 'పెండార్'. 188

చ॥ అదివఱ కెన్న డంత జన మాగత మైన సదస్సు లేదు, నం
దిది కడు ముఖ్యమై ప్రతినిధిత్వవిరాజి యనాగతుండు లే
డు, దొని క డింది, మెత్తని యెలుంగున వోటుకుఁబెట్టఁ బోకుడి!
యెదిరిప్రభుల్! త్వదిచ్చ గమనింతుము మేమనిగోఖలేయనెన్.

అ॥ వె॥ వఱలు వామపాళి నరవిందు డాది, ద్వి
తీయుడున్ గవర్ని, తిలకొనరు తృ
తీయుడుగను, లజవతి చతుర్థుడును, పాలు
వాని వెంట, యి దొక పంక్తి యింతె. 188

ద్వి॥ అజితసింహుడు దత్తు నల్లె యింకెంద
టో జనులు వెన్క బారులు దీర్చి కలరు. 188

అను॥ బెనర్సీ, మెహతా, గోల్లే
ముఖ్య లిస్లాం మతస్థులున్
స్థీతుల్, దక్షిణవజ్రాన
తతుల్ గా, జర్నలిస్టు 'లున్' 190

చ॥ అది సభ, దాని వాళుడు హిమర్తువు లెన్నదిరెండు చాకినన్
మృదు వగు వేడితోడ నెదురించిన యోధుడు నేది చారి య
న్నది యడుగంగరానిది, జనైక మె రైన నడే వటారి, చా
న దినములో స్వరాజ్య మను వా నపురోజిబ్రటి ష్వభావుడున్

చ॥ అతడొక మోషువంశ్యుడు, తదాఖ్యయు 'రాసలిహారి', వల్కులో
నతినుకుమారి, వెస్కమును వాడుప్రభుత్వమువాడగోరి, స్వా
గతమిడెరారయాయనుని కాయమురాయడుగాఁ తదాఖ్య డా
గతులకు తెల్విరాలుబడి నాంగుల యెలుబడి న్ను తించుచున్.

- అ॥వె॥ ఎల్ల లోకసఖల తల్లి లండనుసఖ
మనను మనల నేలుకొనగఁ జేయు
నన్న దాది వాక్య మతని యుపన్యాస
మందు, నుద్యమేచ్ఛ యంతమందు. 198
- అను॥ ఈ సభాధ్యక్షునిన్ గాఁ ద
న్నెన్నుకొన్నట్టి వారికిన్
ధన్యవాదము లర్పించి
ధర్మనిర్వహణాత్ముడై 194
- అను॥ బోనరీకి, తయాబ్జీ, కా
నందమోహనబోసుకున్
వీరరాఘవనకుసున్
శ్రద్ధాంజలి ఘటించుచున్ 195
- ద్వి॥ 'ఐరిమలీగు' ముఖ్యాంగ్ల దేశస్థ
సారసంస్థలఁ గృతజ్ఞత వినుతించి
పాలనావ్రకటితవత్రమ్ములందుఁ
బోలిన ముఖ్యాశముల మూదలించి 196
- గీ॥ రాజు, రాణి, 'బెన్నరుమేను, బైట్లు, మాలై
సయ్యదహమదు, దేవనుమైరుడ్యూకు
హంటరున్, మెకాలే,' పల్కినట్టి నుడులు
దాహరించి, యీ రీతి దాదా వచించె. 197
- ఉ॥ ఎట్టిది? వర్తమాన, మది యెట్టిది భావ్యము? భారతావనిం
బుట్టినవారి కన్నదియ మూలము సంగతి చర్చనీయ మి
ప్పట్టున, నైనదాని కఱవన్ వృథ, యింతకుఁ గానిదానికే
గట్టిగఁ బూని సక్రమముగా నగునట్లు ప్రవర్తింపవలెన్. 198
- క॥ ఏ పద్ధతి యే నియమము
లీ ప్రభుత వహించు ముందు, నిది యొకటి, ప్రజల్
శ్రీపాలన మది యగుటకు
నే పన బోధింతు దాని, కిది రెండవదిన్. 199

- అ॥ వె॥ మొదటిదానిగుఱిచి మెదలింతుఁబెదవులు
 త్రిటనుప్రజల కున్న వెన్ని హక్కు
 లన్ని పాలితులకు నగు భారతుల కని
 రెండుసార్లు వగలె త్రిటను ప్రభుత. 200
- ద్వి॥ త్రిటనులోనే పుట్టి పెరిగిన యటులు
 త్రిటనుపాలితుల భావించుము ననియె. 201
- త॥ మా యూపిరి స్వాతంత్ర్యము
 సాయము స్వాతంత్ర్యమం దొసంగ నెవరికే
 నీ యీ మా జాతి తయా
 రీ యుక్తులు మంత్రులవరుని విప్పటతనివే. 202
- అ॥ వె॥ మనిసిరొమ్ము పెంచు మందు పేరే స్వతం
 త్రత యటంచుఁ బలికె హితుడు మున్ను
 వానిపేరు మార్లె, యేనికేనియు స్వతం
 త్రతయు సహజ మతని తనువుతోడ! 203
- ఉ॥ కావున భారతీయు నధికారము తక్కువ కాద అంగ్ల జెం
 డావిడిసిడ నీతడు నిలంబడియుండ స్వతంత్రతాప్రీతి
 యే వడ్డిమై స్వతంత్రులయి రిప్పటి "బోయరు"? లేల! కారొం
 మేవడి వందలేండ్లబడి మిట్టును చూచెడివారు భారతుల్. 204
- గేయం॥ నాగరకత తక్కు వైన నాడె అంత నీతి చెప్పి
 యీగరాదు నేడు, లండ నీయవలె స్వరాజ్యమున్
 బాగు స్వపరిపాలనమ్ము వందరెట్లు, వరుల దై
 యోగు సుపరిపాలనమ్మ, హూణు లన్న మాటలే. 205
- ఏది యైన కోరినప్పు డిచ్చెనేని దాతపై
 నాదటయు గ్రహీతకున్ మనంబు లోకవిదితమే
 కాదు దాన మిదియు నెవరి కలిమి వారి కిచ్చుటల్
 సాదరముగఁ బ్రభుత ప్రజ కొసంగుతన్ స్వరాజ్యమున్. 206

చ॥ తిరిపెము కాదు, మానవుడు చేవుడు సాకులు గాగ భారతో
ర్వర తనహక్కునొందుటకుఁ బడ్డయభాష్యముకష్టమెంచియున్
బరిగణించి మానవత భ్రాతృత ధర్మము వ్యాయకర్మమున్
త్వర నిడుగాత! గ్రేట్ బ్రిటనుపాలితవాచనమై స్వరాజ్యమున్.

మధ్యా॥ తన శాఖలను తా నగము కదల్చుకొనును, తన యిచ్చ
తన రాజ్యసర్వశాఖలను తా నిర్వహించుకొను నిక
జనము, నైజ మిది సాంఘికము సాంస్కృతికము వార్షికము
నను విభవముల స్వాతంత్ర్య మను జగత్ప్రాణముతోడ. 208

క॥ పన్నులు గొని ధనము తమరి
కు న్ననువున బిర్లువెట్టుకొని చట్టము లా
త్మోన్నతికృతములుగాఁ బ్రజ
లెన్నుకొనినవార లిటను వేలుదు రవనిన్. 209

గీ॥ బ్రిటను పర్యవేక్షణము సంఘటిత మిచట
నధినివేశరాజ్యములయందు నటులు
నంత యొకసారి గాకున్న నింతయింత
పుడుకుచున్ స్వరాజ్యము పూర్ణ మిడుత! ప్రభుత. 210

క॥ తరుణము సర్వవిధముల
సరిపోయిన దిపుడు, భరతసర్వంసహా భూ
వరుడు నతని వర్గమును
స్వరాజ్యమును నాటి యరయవచ్చు ఫలంబున్. 211

ద్వీ॥ రమణీయ మైన యారంభముతోడ
కమనీయ మంతమ్ము గనుగొనవచ్చు. 212

మ॥ ఎవ డా చెప్పెడినాడు భారతజనం బెన్నెండ్లా నేర్వన్వలెన్
సపు రౌ పాలన సల్పుకో ననుచు, నా సర్వజ్ఞు డజ్ఞుండె, యీ
యవని న్నాగరకత్వరేఖలకు బీజావాచనం బేడు జే
పె విచారించిన భారతున్ గుఱిచి యీశ్వరోక్తివల్కాడునే! 213

- క॥ ఇప్పటికిని లండన్ నభఁ
తెప్పగలరె యందలున్ నుశిక్షితు లని యిం
దిప్పుడు ప్రజ కడుమెలుగు-అం
దప్పటి యా పార్లమెంట్ సదస్యులకన్నన్. 214
- అను॥ చై నా పరిష్కారష్యాల
యేవ్య మూహించి, యా జపాన్
మిట్టమేల్ గాంచి, దేశంబు
కుశ్లేల్పడి నహించునే! 215
- క॥ దయ చల్లి యభ్యుదయ మప
నయించు నేర్పు భరియింప మనునది తీ రై
రయమునఁ గోరు స్వరాజ్యము
నియతంబుగఁ బ్రజకుఁ బ్రభుత నే డిడుగాతన్! 216
- (గీ॥ చింతకాయలు రాలవు మంత్రములకు
కాని దిగ్గజములె యున్న వానిచెవులు
వీరకుండునె! తత్సభోద్వేలకుతుక
మేదురీభూత కరకాళ వాదమునకు). 217
- క॥ వావికనై నికలములు
మావే, మాకొఱకె యవ్వి, మావే వ్యయముల్
మా వితరణ కప్పమె, య
య్యావియు గణికానుసారి యింగ్లీష్ ప్రభుతా! 218
- క॥ అది యీవ ద్దని సభలో
నెదిరిన వెన్నాదమునకు నెలనవ్వుచు నా
సదవి యిపుడు కా దర్శకు
ని దళన్ చాటవలె యకావనేచ్చకు ననుచున్. 219
- క॥ ము సలియఁచే! యిత డొకతీ
ర్మొసలి యని హాసించెడి సదమున కిపుడే యీ
వనలు సేవలుగా నమలున
మసలకావలె ననుచుఁ బలికె మురియును చాచా. 220

- గీ॥ ఆత్మసాక్షిగ జనితమో ఆకయంబు
నంగతం బగు పాతాడ నంగణంబు
మావి మీవి భావాల్ గూడి మనవి యైన
యంత నమ్మక మున్న దాంగ్లాళిపైని. 221
- కా॥ అరంభించిన యత్న మంతగముగా నశ్రాంతు లై గూడి యె
ల్లారున్ దేఖ్యులు నిర్వహించునెడ నేలా? మోసగించున్ జయ
శ్రీ, రాధాబలరూఢమున్ భరతదాత్రిన్ జేయగా నేమముల్
దారా లై నవి యేకవర్ణములు తోరాల్ కట్టుకొండి! ప్రజల్
- ఉ॥ అంగడి నన్ని వస్తువుల యట్లు తనరైసు పార్లమెంటులో
నన్ గడు మిత్రు లై న బుధనాథుల బావము, లిందునందువా
గ్గుంగులచే బ్రజాత్మ మన కానికగాఁ బలికింపఁజేసికో
శృంగముఁబ్రాకువాంఛితము, హెచ్చుగవిత్తముబుర్చుకావలెన్.
- గీ॥ అస్వరాజ్యము ప్రభుతచే నన్నివసులు
సరిగఁ జేయింపఁ గాంగ్రెసు మెఱయవలయు
నెట్లు మెఱసె నిర్వదిరెండు నేండ్ల నుండి !
అవిగొ! తీర్మానముల కట్ట లారయండి! 224
- క॥ అని మెహతాదుల మోమునఁ
దన దృష్టిన్ బఱపి మరి వదంపడిఁ బలికెన్
చనుఁ బోరగ బెంగార్ విభ
జన మఱ, నిది నీతి చాటి చనరా దెపుడున్. 225
- చ॥ తెలివిడి రొట్టెతో స్థిరమిన్ భుజియింతురు హూణులెప్పుడున్
బల మది వారి, కా బలమువల్ల జయింతురు, దీని పేరె పె
న్నలరుఁ బ్రచార మంచుననినన్, తవరల్ బిటనందుఁబ్రతికల్
వలవలవోయెడిన్ మనవి వానికి శిష్యరికమ్ము చేసియున్. 226
- గీ॥ హక్కు లేల కావలయునో యిక్క డాడి
హక్కు లేల యీవలయునో అక్క డాడి
ప్రజకుఁ బ్రభుతకు, నాయకుల్ వఱలుచుండు
గాత! భారతగౌరవాకాశమందు. 227

- అనుః బొంబయినగరియె యంబ స్వదేశోద్య
మమున, కిద్ది నాదు మణిగఁ జొచ్చెఁ
గ్రుమ్మరించె దీని గోపాలరావ్ మహా
రాష్ట్రమందు బ్రిటనుప్రకరి నొవ్వ. 228
- క॥ తలయు కిరీటము జాతికి
నలరున్ బెంగాలు, జాతి యనగ ముసల్మా
నులు ప్లస్ హిందువులు, నిటుల్
పలికెన్ సయ్యదహామద్ వివశ్చితుడు తొలిన్. 229
- అనుః మతాలు కిటికిగోడ
దర్వాజాకప్పు లిండియా
జాతీయతాగృహంబందు
దీనిన్ గుర్తుంచుకోఁ దగున్. 230
- కా॥ పారిశ్రామికరాజకీయములతోఁ బాటున్ దగన్ సాంఘిక
ప్రారంభంబు త్రిమూర్తమభ్యుదయ ముద్ఘాసించుఁబ్రత్యక్షమై
సారింపన్వలె దృష్టి భారతము దుష్టం బాప్రకాశాలనం
బై రట్టొందెడి భారతీయులవయిన్ దత్రత్యదీనాశివై. 231
- ద్వి॥ ఇకనుండి కాంగ్రెసువకు పాల్గ మెంటు
నకువోలె నొక నిబంధనపాళి వలయు. 232
- అనుః శ్రీదాదాభాయిసారోజీ
యీదృగుక్తి వచింపగా
మోదించు సభఁ దీర్పుల్ త
ద్వాదానుగతి వర్తిలెన్. 233
- క॥ బ్రిట నేగి యచటివారిన్
స్ఫుటితభరతఖండసానుభూతులనున్ శే
యుట కుంకించె ననుచు సభ
పటుమతి గోళ్లేకు ధన్యవాదముఁ బలికెన్. 234
- ద్వి॥ ఘన మైన రాబోవు కాంగ్రెసు వర్తి
లును వాగపూరునం దని యొక తీర్పు. 235

క॥ కారముగఁ దోచె బహి
ష్కారము మితవాది, “కంబికాచరణముజుం
దారు” ప్రవేశింపించెను
తీరుపుకై దాని, గుండెతీ పది ప్రభుతన్. 286

గీ॥ అపుడు ప్రతిపాదితం బది యాంగ్ల దేశ్య
వస్తువుల బహిష్కారము, మెలిచెఁ దిలకు
వంగమున కని రవతలివారు, సాంగ
భారతమునకు నివతలివార లనిరి. 287

ద్వీ॥ ‘కాదుకా’ ‘దానాను కాంగ్రెసు ప్రజది’
‘మాదే ప్రజల మాట’ వాదముల్ మొనసె. 288

సీ॥ కరము మీ నుడి దొడ్డ కర మిత్తురే యన
కరచాలనముముందె విటిగె నొకడు
గుడ్లగూబాటోను కొనివచ్చి తత్సామ్య
తను గూర్చి పొగడె నొక్కనికి నొకడు
జితరామబాణ మై శ్రుతిపం క్తినిన్ దూసు
కొనిపోయె నొక యువాగ్రణిది యీల
‘మీరు రాడీలురా’ ‘మీరు కేడీలురా!’
‘షేంషే’ మని వగలు చిచ్చుబుడ్లు

గీ॥ ఒప్పుకో మొప్పుకో మని యొక్కవైపు
తప్పుకోం తప్పుకో మని తక్కువైపు
రవ్వ, కణిక, కింజ్వాల యై రగిలె మంట
యిట్టిదేనేమో! అగ్నిపరీక్ష యనగ. 289

మధ్యా॥ గునపాలుగా ప్రలాపాలు కూలెను కాంగ్రె సన్నారు
కననయ్యె నుడి ‘హిట్సు’ ఫిట్సు” కాలముచేసె ‘మైనార్టి’
మొనమొన్ననే తీరినట్టి మురిపాల కాంగ్రె సన్నారు
కనినవారు వినినవారు కావలెననుకొన్నవారు. 240

మధ్యాహ్నాం గ్రేను కూలనున్ లేదు కాలమున్ జేయలేదు. కడు
నింగితజ్ఞుండు తిలకు డీ పట్టు సశ్చించినాడు
సంగతంబు స్వదేశ్యవస్తుసంధన్ విదేశ్యనిరసన
మంగీకృతము మోక్ష మగుటె స్వర్గము నికృత మన్నాడు.

గీ॥ దాదభాయిఆనందగద్గదము స్వరము
కావలె స్వరాజ్యమే యనెన్, గ్రాలె తీర్పు
కలకటాచెట్లమీది పడు లెగిరి పలు
చినవి తద్గోష్ఠికరణాళనినదమునకు. 242

ఉ॥ ఈ నిముసమ్ముదాక బ్రతికించి సఖాంతరమందు నాథపీ
తాన వసింపఁ జేసి కొర డైన ననుం బలికించె దేవు డీ
మానున, నేను ధన్యుడను మత్సలులార! యటంచు వించె దా
దా నిపు రేగి నిప్పుజిగిదందడి యిప్పు డనన్ సఖాసదుల్. 243

ద్వి॥ జాతీయగీత మై సంపత్తితం బ
దే తొలిసారి వందేమాతరంబు. 244

గీ॥ ఎగిరె 'పాల్' కన్నుబొమ, సరాళించె 'పాల్', క
థించె 'లాల్' పరిశ్రమములఁ జెంచవలె, స్వ
దేశ్యములను కొనవలె; ద్యాగవశ్య మై ప్ర
జాళి యెల్లెడ నని, తీర్పు సందడించె. 245

ద్వి॥ ఆత్మగౌరవము స్వయంపోషకత్వ
మాత్మవిశ్వాస మిం దౌ ఫలా లనిరి. 246

ద్వి॥ వంగభంగములు రెండున్ గల్పఁ బడఁ జె
లంగెఁ దీ ర్పొక ముసల్మాన్ పతియింప.
జాతీయవిద్యతో కాల లోహ్సాండు
గాత! మెల్లెడ 'పాల్' ప్రకథితము తీర్పు. 247

గీ॥ ఓరగంటఁ గన్నొని తల యూప 'మెహత'
వచ్చి తన కంటఁ జిరునవ్వు వారుఁబోయు
నా సురేంద్రుని బారిసాలందు 'పైను'
పడియుఁ బెదరనతని తిలక్ ప్రస్తుతించె. 248

మధ్యాః అరవిందుడు గొణుగఁ బూర్ణమా? స్వరాజ్యం బిది యనుచు
నరరొట్టై రానిమ్ము ముందు నా తక్కు నర నడిగెదము
తరువాత, మన యుద్యమంబు ధణితపూర్ణ స్వరాజ్యంబు
తటి యున్నది, పరి యున్న దని తగఁ బల్కె లోకమాన్యుండు

ద్వీ॥ రాజకీయముగ స్వరాజ్యంబె ఆర్థి
కౌజస్సున స్వదేశ్య మనె లజవతియు. 250

క॥ తను మించిన సింహంబును,
గనె బొంబయిసింహ మిపుడు కలకర్తాలో
నని యెఱిగిన సందర్భివ
రనిచయమం దొకడు 'చిత్తరంజనదాసున్'. 251

మధ్యాః అంతటి రథసంబు జరుగ నా నపురోజి కేల్ మోడ్చి
శాంతముశాంత మని యొక సామరస్యంబు సృష్టించెఁ
గొంత లజవతిరాయి తిలకున్ దోడువడిరి, జలమున
శాంతించు జ్వాల, వెనుకటి చాల దర్పాల్ నేడు పీల. 252

గీ॥ ఎన్నిటన్ గొప్పవా డైన నన్ని దేశ
నేవలో తొన లై వాని స్వీకరింతు
కానినా డట్లు వా డణాకాణివాడె
లక్ష లున్న నియంతృత్వలక్షణమున. 253

ద్వీ॥ మరణశిక్ష విధించె తరుణత కాంగ్రె
సు రహింప నటు చేయుచున్న వృద్ధతకు. 254

మధ్యాః అవినీతిపరుడు కావచ్చు, నతివినీతిపరుడు కావచ్చు
నవరించుకొనవచ్చు తప్పు, నవరించుకొనకపోవచ్చు
వనము వీచువఱకు బ్రిటిషువా డస్వతంత్రుండు కాడు
గువల కూతల కొడిగట్టి కొడిగట్టిపోయె భారతుడు. 255

అ॥ వె॥ ఏ జనుండు నెలపురోజున దేశభ
క్తుండో వాని జాతి కొరిమె లేదు
నేడు కాదో రేపు నెగ్గును రష్యాను
విప్లవంబు, దీని వీజ మొరిమె. 256

ద్వి॥ ఇటు అనుకొనిరి యం దేతెంచినట్టి
వటుమతుల్ పనినిధుల్ వసతికిఁ జనుచు. 257

క॥ ఎఱ్ఱసిరాలోఁ బగఁజెను
హుఱ్ఱా! యని వ్రతికలు తదూహినిలోనకా
మిఱ్ఱుకొనిన క్రొందీర్పును
గుఱ్ఱమ్ములు కలముపోరఁ గొన్ని ప్రభుతకున్. 258

గీ॥ విసురుగాఁ బోవునపు డరవిందహోషు
కాలిపై నొకసార్జెంటుకాలు పడెను
చిత్తరంజనదాసింటఁ జేరె హోషు
దాసు కట్టు కట్టంపగ తగ్గె నొప్పి. 259

ఆ॥నె॥ ఇంచుకంత నిలచి యేదో వ్యాసోహము
మెఱుయ మనసులో నెవరికిఁ జెప్ప
కేగె వేగ హోషు, హితులు విస్మృతులు త
త్పార్శ్వనిష్ఠతిలక ప్రముఖబుధులు. 260

చ॥ తిల కిది యేమొకో? యనియె, తీ రిది వానిది నేనెఱుంగుదున్
బలికెను దాను, నేఁ జనెదపాల్ నొడివెన్, జనుడయ్య! యేరిని
న్నిలువదు వేచ దుద్యమము, నేనును శ్రీతిలకుండు నుండుతా
పులు సభ కానిచో జెయిలు, పోరచి దేశముకై శరీరముల్. 261

క॥ అనె కేల్ మీసమ్మును తా
ననుకొన కంటుకొన లాల్, భళా! యనె బాల్, పాల్
చను టిపుడు చెన్నపురి కి
రనుమానింపకుడు చిత్తరంజను డనియెన్. 262

చ॥ విపిను దువన్యసించునెడ 'బీచి' నగోచర మౌను నైకతం
బు పలికివంతసేపు, కడు మొక్కల మేల్పడివారి దండకో
టిపని బజారులందు, నొక టేమిటి యెత్తుకపోయి కల్కటా
ను పఱచినట్లె చెన్నపురినూత్న వికాసము, దత్తువాకొనెన్. 263

అ॥వె॥ మనకు నాగపూరున నెనంగు 'కా'మ్మని
యజితసింగు 'గ్ర'స్పననెడిలోన
కూడినాము దానిగూర్చి, యెవరితోన
వారి దయ్యెను లజపతి వచించె. 264

క॥ శూరత్కాంగ్రెసునన్ మన
పోరు బలియు ననెను దాను, పొనరెడి నటులే
భారతదుస్థితి మది 'బ
ర్మా'రీతిగఁ దొలిచె, నెలవు! లజపతి నొడివెన్. 265

ఉ॥ దేవత లప్పుడప్పుడు నెదే నొక శాపవశమ్మునన్ ధరి
త్రీవనతిన్ గ్రహింతు రని తెల్పగ వింటిమి, చూడకుంటి, మా
కోవకు చిత్తరంజను డగున్ మణి, యాతని చేతి టి సుధా
ప్రావము, గోష్ఠివారి ననిషణ్ణుల నా సుహితుండు వీడ్కొనెన్,

ద్వి॥ అవకాశ మున్న సంధ్యావందనంబు
హవనంబు, నిరుపెద్ద లరిగిరి బసకు. 267

సీ॥ కపిలవర్ణంపుమేఘమున రేఖలు కట్టు
విడిపోయి యురియాడు జడలు గాగ
శ్వేత వర్ణంపు జీమూతమందలి చాటి
కలు మెడలో భుజంగములు గాగ
రక్తవర్ణపుముదిరంబు పచ్చిగజాజి
నంబుతో నుత్తరీయంబు గాగ
పసుపుతోఁగూడి త్రివర్ణంపు చాఱిల
మబ్బు బెబ్బులితోలుమడత గాగ

అ॥వె॥ పగలె వర్ణచిత్రముగను పాశ్చాత్యుల
తాండవంబు సేయ దట్టి గట్టి
అటుగఁ దిరిగి చూచు నధ్వరధ్వంసి యీ
శాసమూర్తి వెన్నుచాయరూపు. 268

హ॥ అమవసరం చూచుకొని అంధతమం బది యెంత మించెనో
క్రమముగఁ నంతమించినవికాంతిలి చుక్కలు, నెంత మించినన్
శమితముకాద చీకటి, శకంకునికాంతియుఁజుక్కయయ్యె, పం
ద మదికిఁ గృష్ణపక్షమే సదా, అది త్యాగికి శుక్ల పక్షమే. 269

క॥ 'కొక్కొక్కొక్కో' యను కూతయు
కుక్కొక్కొక్కో ! పేను గాగ కుచ్చిత మనుచున్
వక్కాడించును కొందటి
క క్కృతులకుఁ బ్రొద్దు పొడుచు నద్దమరేయిన్. 270

ద్వి॥ వారింద్రబృందంబువా రిట్టివారు
వారికి కందుకప్రాయంబు బాంబు. 271

క॥ ఎంద్రాప్రేక్ష రనెడి యొక
డుండె గవర్నరుగఁ బొడుతు నొరదీయకయే
దుండగు లగు విప్లవకృ
త్కాండము ననుచుండువాడు కండగలాడున్. 272

క॥ వానికి భూమిన్ మెతుకులు
లేనట్లొనరింప వార లిరువర్యాయాల్
పూనియు సఫలత్వంబున్
గానమిమై కుంటువడక కడగిరి మరలన్. 273

స॥ కనులు పొడుచుకున్నఁ గనపడనట్టి చీ
కటి యంజనము గాగఁ గాంచువారు
చీమలు చొరలేని చిక్కని యడవుల
పుడమిపై ననివారు వెడలువారు
క్రమశిక్షణమ్మున గమనాన నొడుపున
సింహమ్ముతో పోటిసేయువారు
భీకరజంతువుల్ తోక ముడుచుకొని
పరునెత్తునటు జబ్బించుచువారు

- గీ॥ దెబ్బ యొకటి తున్నకులు రెండు, దిటవువారు
నేడు చావ రేపటికి రెండె యనువారు
భారతస్వతంత్రతదీక్షఁ బట్టినారు
బిట్టరయమురై లును పడగొట్టినారు. 274
- గీ॥ రైలు వ్రాలె, ప్రేషరుబొంది రాలలేదు
కాని యా గడియ మొదలు వానిగుండె
రెండు పట్టాలుగాఁ జనుచుండె రైలు
తెల్ల వారి యాత్మల వర్షు దీసె రైలు. 275
- క॥ నీటుగ నిలబడి మేజి
ప్రేటు వదుగురందుఁ బరిహసించుచు స్వాతంత్ర్య
త్యాటని నొక బాంబు పడన్
గాటము గాయవడె, బ్రతుకుకై మోయబడెన్. 276
- క॥ ఏ పార్టీ? యన పోలీస్
టీపార్టీ, వాద మేమిటి త్వరీయము హిం
సాపదమొ? ధన్యవాదము
మా ప్రజకై, యుగ్రవాది మార్వలుకు నిటుల్. 277
- అ॥ చంద్రవగరమందు జాతీయదళమును
దృఢతరంబుఁ జేసి తిరిగి వచ్చి,
కల్కటాపురాన 'కన్స్టేబుల్ దత్తు'
గణిక ఛరిక సేయఁ గడగినాడు. 278
- మ॥ అది వ్యాసంబు ప్రజన్ బురిన్ గొలిపె సంధ్యావత్రికాంతర్గతం
బు, దొరల్ల రెవ, గన్న దెల్ల ప్రజయే, దుస్తంత్రనిర్ముక్తమౌ
చుఁ దనున్ దానికనుండియేలుకొను, విజ్ఞుల్ హూణులీ పద్మతన్
గదుమన్ రా దని, బ్రహ్మకాంధపుని లేఖల్ సంతతస్తుత్యముల్.
- చ॥ కల విటు కొన్ని ప్రాతలు యుగాంతరపత్రికయందు, 'జారు' సే
నల పలుమంది విప్లవజనమునకుఁ జేరిరి, చేరుచున్నవా
రలు తెలివైన రష్యనులు, త్రాతిగ నిందును నల్లె చేరువా
రలు ప్రభునైన వ్యదేశ్యులు త్వరన్ మనలన్ గడగుండుకాంతియాల్ !

- అ॥ వె॥ ప్రాచీనవిప్లవముగురించియు నిల్లె త
దీయవృద్ధి, యిందు వ్యాయ మొకటె
వేలుపడిన యింటివార లందఱుఁ గూడ
బూజుపట్టినిల్లు తేజరిల్లు. 281
- అ॥ వె॥ 'ఏది ముక్తిమార్గ?' మిట్టి శీర్షికతో యు
గాంతరస్థము లగు వ్యాసముఖ్య
ము లొక పుస్తకముగ వెలసె, నక్షరములన్
బ్రాణ ముందు ననుచుఁ బ్రజకుఁ దెలిసె. 282
- కా॥ కప్రంపున్ వలపున్ వెలార్చినవి ప్రాగ్భారముగా దేశభ
క్తిప్రాసాదమునందు నెన్నుదులు వందేమాతర మ్మంచు, కా
వప్రాధిన్ బ్రకటింపఁ జేసినవి శోభన్, దక్షిణంబందు నాం
ద్రప్రాశస్త్యము మెట్లుకట్టినది స్వాతంత్ర్యాది కావైపుగా.
- ఉ॥ శ్రీముదిగొండవంశపుకరీరము, సత్యవిమల్లి కాట్టున
స్వామికి నాగమాంబకుఁ బొసంగిన సంత, మనస్వికోకిలా
రామము వీరభద్రు డిది వ్రాసెను, మోసెను దేశభక్తిచూ
డామణిమానసమ్ములకు డప్పికతీర్చితి నన్న తృప్తినిన్. 284
- గీ॥ కవితలో షడక్షరిదయగలదు వీర
భద్రమూర్తి మనోబలభంజికార్తి
వ్రాసి యొసగె వందేమాతర మ్మటంచు
తైళానియె భారతాంబ దీర్ఘాయు వనుచు. 285
- అను॥ ప్రజాస్వామ్యప్రభుత్వాయ
ప్రజాయై మంగళం సదా
విస్ఫోరేభ్యః ప్రజాసేవా
నిరతేభ్యశ్చ మంగళం. 286

తప్పొప్పుల పట్టిక

తప్పు	ఒప్పు	పేజీ
నాగ్దల	నాంగ్దల	41
శూన్య	శూన్య	48
తుపాలో	తుపాసులో	51
భారతమే	భారతమే	57
వామ్ర	వ్యామ్ర	78
హూణుండు	హూణుండు	112
దొంతరాయా :	దొంతరాయా !	115
హూణులు	హూణులు	124
గలినేమి	గలిగేనేమి	125
బొలిన్యేనె	బొలివోయేనె	128
యేల్లడిన్	యేల్పడిన్	188
మెగెను	మేగెను	188
దికంబరా	దిగంబరా	189
రెందతో	లెందతో	151
వెన్కూటోయే	వెన్కూటోయే	157
అకులములు	ఆకులములు	158
నటంచు	నటంచు	177
గాకార్కా	గాగార్కా	202
రపకుండము	రసకుండము	206
కపంబు	కంపంబు	217
ఊడి	జుడ్డి	219
నదించుటో	నందించుటో	221

తప్పు	ఒప్పు	పేజీ
బ్రిటిషు	బ్రిటిషు	221
జారియూన్	జార్జియూల్	284
సాగునవేడు	సాగునేడు	285
మహి	మహిత	288
గునాకరు	గుడనాకరు	240
పఖున్	పఖుల్	241
సమముజ్జుల	సమసముజ్జుల	242
స్పృశమున్	స్పృశ్యముల్	248
శిష్టన్	శిష్టిన్	"
మమత్వ	మమృశ	249
లశది	లశది	256
బ్రహదాదు	బ్రహ్మాదాదు	271
దీక్షింతుగాత	దీక్షింతురుగాత	275
మహా	మహా	280
సరారీ	సర్దారీ	288
లాంఛచ	లాంఛన	302
సప్తత్ర	సప్తత్ర	304
తదాస్త్విత్తులా	తథాస్త్విత్తులా	352
హీణ	వహాణ	471
కపర్ది	కపర్ది	480
నాంగుల	నాంగ్గుల	"

ఇత్యాదులుగా గలవు

అక్కడక్కడ అచ్చులో ఒత్తులు ఎగిరిపోయినవి; మాస్వాలు దిష్టా లోపమునవి. వానిని పాతకలె డిహించుకొన ప్రార్థన.

